Platonas
Teaitetas

Iš senosios graikų kalbos vertė,
įvadą ir komentarus parašė
Tatjana Aleknienė

Žara

Klasikinių filosofijos tekstų ir studijų serija
/ Philosophica IV

Knygos leidimą finansavo Lietuvos mokslo taryba
(sutarties Nr. S-MIP-17-31)

Svarstyta Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo Akademijos tarybos posėdyje 2020 m. lapkričio 17 d. (protokolo Nr. 20) ir rekomenduota spausdinti

Recenzavo:
prof. dr. Albinas Plėšnys, VU
prof. dr. Naglis Kardelis, VU, LKTI
dr. Jonas Dagys, VU

Redaktorė Ramutė Dragenytė
Serijos dizaineris Tom Mrazauskas

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke

ISBN 978-9986-34-363-9

Turinys

Pratarmė

Platono dialogų vertimų į lietuvių kalbą šeimoje – naujagimis. Skaičiusieji *Teaitetą* naujagimio metaforoje atpažins ryškų šio dialogo motyvą. Neskaičiusiųjų laukia pažintis su dar viena įspūdinga Platono Sokrato hipostaze – Sokratu filosofinio žinojimo pribuvėja. Istoriniam Sokratui artimiausiame Platono tekste, *Sokrato apologijoje*, Sokratas Apolono paliudytą savo išminties pranašumą aiškina tuo, kad, kitaip nei kiti išminčiai, nežinodamas dalyko jis ir nesimano žinąs to, ko nežino. O ar Sokratas žino, kas yra žinojimas? Ar jį tenkina kitų išminčių atsakymai į šį klausimai? Ar pats jis gali padėti rastis tinkamam atsakymui? Šiais klausimais paremta filosofinė *Teaiteto* drama virsta įstabia Platono herojaus akistata su pačiu žinojimo klausimu.

Epistemologijos tyrėjai *Teaiteto* svarstymuose atpažins vis dar aktualias tyrimo kryptis ir jose iškylančias problemas. Kita vertus, nuo naujausių laikų epistemologinių tyrimų *Teaitetas* skiriasi ir tyrimo stiliumi (tai interpretacijoms atvira filosofinė pjesė), ir neįprastai plačiu svarstymų kontekstu – epistemologija tėra viena iš persipynusių ontologinių, pedagoginių ir psichologinių klausimų gijų. Komentuodama dialogą stengiausi neišleisti iš akių šio visiems Platono dialogams būdingo daugiasluoksniškumo ir literatūrinės kūrinio formos svarbos.

Anglų, vokiečių ir prancūzų kalbomis nuo XIX a. antrosios pusės iki XXI a. pradžios pasirodę Platono *Teaitetui* (visam dialogui arba įvairiems jo klausimams) skirti tyrimai sudaro vargiai aprėpiamą jūrą. Rengdama

dialogo vertimą ir komentarus galėjau panirti tik į jos dalį. Tikiuosi, kad tai, ką pavyko surinkti iš gausių filosofijos ir filologijos mokslo aruodų arba pačiai įžvelgti įdėmiai skaitant kūrinį ir gretinant jį su kitais Platono dialogais, padės ištrykšdinti ir bent kiek pastebimą *Teaiteto* lietuviškų tyrimų srovę. Komentuojant Platono dialogus visada tenka balansuoti ir rinktis tarp siekio pateikti žinių apie tyrėjų pasiūlytas vieno ar kito teiginio, vienos ar kitos teksto vietos interpretacijas ir noro nuosekliau laikytis kokios nors vienos interpretacijos krypties. Šiuose komentaruose veikiau einama pastaruoju keliu ir siekiama pateikti vieningą, nors toli gražu ne vienspalvį, dialogo interpretacijos paveikslą. Jau Antikos laikų skeptikai *Teaiteto* pabaigą laikė vienu iš keleto ryškiausių, aporetiškai (aklaviete) pasibaigiančių tyrimo pavyzdžių, kuriais jie rėmėsi tvirtindami, kad Platonas (ir jo Sokratas) išpažįsta *akatalepsiją*, t. y. mano, kad dalykai yra nepažinūs. Skeptiškoji dialogo interpretacija nemažai sekėjų turėjo ir XX amžiuje. Šiuose komentaruose sekama tyrėjais, įžvelgiančiais ne tik katartinį (apsivalymo nuo netikro, paviršutiniško žinojimo) pokalbio rezultatą, bet ir į *Sofisto*, *Politiko* bei *Filebo* svarstymus vedančius klausimus ir šiuose vėlyvuosiuose dialoguose siūlomų sprendimų užuomazgas.

Klasikinių filosofinių tekstų serijoje *Philosophica* tai jau trečias išsamiai komentuotas Platono dialogų vertimas, po *Filebo* (2016) ir *Gorgijo* (2019). Už tai, kad serijoje per kelerius metus galėjo pasirodyti net trys anksčiau į lietuvių kalbą neversti dialogai su išsamiais komentarais, reikia padėkoti Lietuvos mokslo taryboje tvyrančiai graikų filosofinei klasikai palankiai dvasiai ir negailestingai projekto sutarties įpareigojimų galiai. Belieka tikėtis, kad šis darbo vaisius pasirodys gyvybingas.

Esu labai dėkinga LEU, o vėliau VDU Švietimo akademijoje vykusių *Teaiteto* skaitymo seminarų dalyviams, kolegiškai padėjusiems narplioti dialogo sakinius ir mintis: Rasiui Makseliui, Daliai Andziulytei, Virginijai Dičiūtei, Dariui Aleknai, Rūtai Zukienei, Tautvydui Vėželiui, Egidijui Mardosui, Miglei Miliūnaitei, Tomui Šinkūnui, Tomui Griškevičiui, Andriui ir Jolantai Bielskiams. Vieni *Teaitetą* skaitė nuo projekto pradžios iki pabaigos, kiti prisidėjo viename iš jo etapų. Visų nuomonės ir reakcijos man buvo svarbios taisant vertimą ir kuriant komentarus. Rimas Norvaiša padėjo aiškintis matematinį dialogo epizodą. Jurgitai Venckienei ir Mindaugui Šinkūnui dėkoju už vertingas lituanistines konsultacijas. Parengto knygos teksto recenzentams prof. Albinui Plėšniui, prof. Nagliui Kardeliui ir dr. Jonui Dagiui esu dėkinga už dėmesingą teksto skaitymą ir vertingas pastabas, į kurias stengiausi atsižvelgti kartu su leidėjais kurdama galutinį knygos pavidalą. Dėkoju knygos leidėjams Aidui ir Ramutei Žandariams, redaktorei Ramutei Dragenytei už atidų kruopštumą ir nepailstamą darbštumą padedant knygai gimti sveikai ir gražiai. Vyrui ir vaikams – ačiū už kasdienį kantrų, atlaidų ir visam šiam darbui esminį palaikymą.

2020 rugsėjo 22 d.

Tatjana Alekniene

ĮVADAS

Dialogo forma, datos ir veikėjai

Veikalas prasideda trumpa įžanga: Eukleidas pasakoja į Megarų[1] miestą iš kaimo atkeliavusiam bičiuliui Terpsionui, kad buvo sutikęs sunkiai sužeistą Teaitetą ir dalį kelio palydėjo jį į Atėnus. Ta proga Eukleidas prisimena seniai vykusį įdomų Sokrato pokalbį su tuomet dar paaugliu Teaitetu – tada Sokratas išpranašavo, kad, sulaukęs brandos amžiaus, berniukas taps žinomas. Pasirodo, Terpsionas apie tą pokalbį iš Eukleido ir anksčiau buvo girdėjęs, bet vis nesusiruošdavęs daugiau apie jį susižinoti. Eukleidas papasakoja, kaip užrašė Sokrato pasakojimus, ir pašnekovai (abu neseniai gerai pavaikščioję) įsitaiso klausytis vergo jiems skaitomo papiruso[2].

Pagrindinį pokalbį įvedančias įžangas turi ir keletas kitų Platono dialogų: *Protagoras*, *Eutidemas*, *Faidonas*, *Puota* ir *Parmenidas*. *Faidono*, *Puotos* ir *Parmenido* draminiuose prologuose Sokratas nedalyvauja, kaip ir *Teaiteto* įžangoje. *Faidono* ir *Eutidemo* pabaigoje primenama įžanginio pokalbio situacija. *Teaitetą* nuo kitų dramines įžangas turinčių dialogų skiria tai, kad pagrindinis pokalbis šiame kūrinyje ne perpasakotas vieno iš įžanginio pokalbio dalyvių, bet

1 Kai kuriuose senesniuose tekstuose lietuviškai graikų polis Megarai (niekatrosios giminės daugiskaita Μέγαρα) vadinamas moteriškosios giminės daiktavardžiu „Megara“.

2 142 a–143 c7. Jei veikalo vieta (Henri Estienne'o leidimo puslapiai ir pastraipos) šiame Įvade ir Komentaruose nurodoma be kūrinio pavadinimo, reikia suprasti, kad tai *Teaiteto* tekstas. Jei minimas kūrinio pavadinimas, bet nenurodomas jo autorius, omenyje turimas Platonas.

(taip pat, kaip ir įžanginis pokalbis) pateiktas dramine dialogo forma. Prologo personažas ir formalus pagrindinio dialogo autorius[3] Eukleidas aiškina, kad pokalbį užrašęs ne kaip Sokrato pasakojimą, bet tarsi Sokratas pats gyvai kalbėtųsi su savo pašnekovais ir kad taip padaręs norėdamas išvengti varginančių aiškinamųjų intarpų: „Antai, kai Sokratas apie save sako: ‚Ir aš pasakiau' arba ‚Ir aš tariau', arba apie jam atsakantį pašnekovą: ‚Pritarė' arba ‚Nesutiko'"[4] (143 b–c). Toks Eukleido aiškinimas neįtikino jau Antikos laikų *Teaiteto* komentuotojo[5]: „Juk [perpasakojimo formos atsisakyta] ne tam, kad nevargintų intarpai [...]. Daug kur kitur jis [Platonas] naudoja tokį būdą [‚stilių', *kharaktēra*] ir tas visai nevargina" (*In Theaet.* 4, 6–17). Komentuotojo nuomone, įžangą prie dramos forma parašytos pagrindinės dialogo dalies Platonas pridūrė norėdamas savo kūrinį dedikuoti rimtam mokslininkui: „Panašu, kad jis sukūrė draminį Sokrato pokalbį su Teodoru ir Teaitetu, o kadangi jame buvo daug suktų vietų [‚suktybių', *agkyla*], pridėjo įžangą [*prooimion*], tarsi Eukleidas dalintųsi su Terpsionu prisiminimais apie tai, ką girdėjo iš Sokrato. Eukleidas buvo įžymus sokratikas, įkūręs vadinamąją Megarų mokyklą, kuri vėliau pakrypo į sofistiką. Taigi Platonas rimtą [‚kietą', *karteron*]

---

3 A. Tschemplik pastebėjimu, *Teaitetas* yra vienintelis Platono dialogas, kur *expliciter* nurodoma, kad dialogą užrašė ne Platonas, o kitas „autorius". Kita vertus, pats jis sukuria situaciją, tinkamą tam kito surašytam tekstui perskaityti (paskelbti) (2008, p. 17).

4 Jei nenurodyta kitaip, visi vertimai šioje knygoje yra mano – T. A.

5 Manoma, kad šie komentarai parašyti ne anksčiau I a. prieš Kristų. Išliko papiruse (*Papyrus Berolinensis* inv. 9782; *Corpus dei Papiri Filosofici Greci e Latini (CPF)* 3, Firenze, 1995, p. 227–562) surašyti paaiškinimai apytikriai penktadaliui dialogo teksto (iki 153 d) ir dar keliems tolesnio teksto fragmentams. Komentarų autorius nežinomas. Spėjama, kad tai galėjo būti aleksandrietis Eudoras, Albinas arba Alkinojas.

dialogą dedikavo rimtam [,solidžiam', *embreithei*] žmogui" (*In Theaet.* 3, 37-4, 6). Kai kurie naujausių laikų autoriai panašiai spėjo, kad įžanginį pokalbį patikėdamas Sokrato mokslui artimiems žmonėms, Eukleidui ir Terpsionui, Platonas parodo, kad veikalą skiria ne filosofijos neofitams, bet labiau pažengusiems skaitytojams[6].

Daugelis XX a. tyrėjų manė, kad dialogo įžangą Platonas parašė atsiliepdamas į savo draugo, galbūt ir kolegos, talentingo matematiko Teaiteto mirtį. Išties tikėtina, kad Teaitetas mirė nuo prologe minimų žaizdų ir ligos. Kita vertus, ne mažiau tikėtina tai, kad įžangoje minimi vadinamojo Korinto karo (395-387 m.)[7] įvykiai, 394 m. Nemėjos[8] arba 391 m. Korinto mūšis[9]. Tuomet tektų manyti, kad pagrindinė dialogo dalis Platono buvo baigta dar anksčiau, o tai akivaizdžiai prieštarauja vyraujančiai tyrėjų nuomonei, kad ji (bent jau paskutinė jos versija) turėjo būti parašyta ketvirtojo šimtmečio šeštame dešimtmetyje – tai aiškiai rodo ir svarstymų turinys, ir veikalo kalbos ypatumai (stilometriniai kriterijai). Jau XIX a. pabaigoje buvo pasiūlytas šios problemos sprendimas – nusižiūrėtas gerokai vėlesnis, 369 m. pr. Kr. Korinto mūšis, vykęs atėniečiams ir jų sąjungininkams priešinantis Epameinondo vedamiems tėbiečiams[10]. Tokia mūšio ir jame sužeisto Teaiteto mirties data ne tik galėtų būti suderinama su spėjamais dialogo parašymo metais, bet ir netrukdytų tikėti padavimu

---

6 Plg. Koyré (1973), p. 44.

7 Šis karas kilo tarp persų palaikomos keturių polių (atėniečių, tėbiečių, argiečių ir korintiečių) koalicijos ir Spartos. „Korinto" karu jis vadinamas todėl, kad dauguma šio konflikto mūšių vyko Korinto apylinkėse.

8 Žr. Diès (1926), p. 120.

9 Plg. Nails (2002), p. 276 *sq*, Ksenofontas, *Graikų istorija* IV, 4, 17-19, Diodoras Sicilietis, *Istorijos biblioteka* XIV, 86; 91, 2 *sq*.

10 Žr. Diès (1926), *ibid.*, Nails (2002), p. 276.

apie Teaiteto dėstymą Platono 387 m. atidarytoje Akademijoje ir šio akademinio bendradarbiavimo metais gabaus matematiko padarytus gausius (ir Platono veikaluose akivaizdžių pėdsakų palikusius) matematinius atradimus.

Vis dėlto daugelis argumentų liudija 394 arba 391 m. mūšio datos naudai: [1] pašnekovų žodžiai verčia manyti, kad kalbama apie jaunam žmogui iškilusią mirties grėsmę[11]; [2] vargu, ar atėniečiai į hoplitų mūšį būtų siuntę keturiasdešimt šešerių metų akademiką; daug labiau tikėtina, kad savo šaunumą mūšyje Teaitetas parodė (142 b) būdamas dvidešimt ketverių amžiaus karys[12]; [3] aštuoniasdešimt vienerių Eukleidas (gimė apie 450) vargiai galėjo nueiti keturiasdešimties kilometrų kelią lydėdamas mirtinai sužeistą Teaitetą (143 b); labiau tikėtina, kad jis tai galėjo padaryti būdamas dvidešimčia metų jaunesnis[13]; [4] kažin, ar Terpsionas visus tris dešimtmečius besilankydamas Atėnuose vis nerasdavo progos susipažinti su Eukleido užrašytu pokalbiu, kuris ir jam atrodė įdomus; lengviau būtų suprasti, kad omenyje turimas kelerių metų tarpas. Ko gero, svarbu ir tai, kad 391 m. data Platono filosofinio kelio (veikiau) pabaigoje sukurtą veikalą apie žinojimą nukelia arčiau visą tą kelią nulėmusios Sokrato teismo istorijos, neatsiejamos nuo žinojimo ir išminties klausimų. D. Nails svarsto, kad Platonas galbūt ir pats (jei galima bent iš dalies tikėti Aristokseno liudijimu apie Platono dalyvavimą karo kampanijose) galėjo dalyvauti 391 Korinto mūšyje, kur buvo mirtinai sužeistas jaunasis Teaitetas[14].

---

11 142 d: Sokratas išpranašavęs, kad Teaitetas „būtinai taps įžymus, *jei sulauks brandos amžiaus*“.

12 Thesleff (1990), p. 149 *sq*, Nails (2002), p. 276.

13 Nails (2002), p. 276.

14 Nails (2002), p. 245. Plg. Riginos (1976), p. 51.

XIX a. tyrėjai linko manyti, kad *Teaiteto* įžanga parašyta norint pagerbti Sokrato mokinį Megarų mokyklos kūrėją Eukleidą (prieš šio Platono bičiulio mirtį ar po jos[15]) arba rengiantis polemikai su megariečių mokykloje suklestėjusiu elėjiečių (eleatų) mokymu[16]. H. Thesleffo nuomone, gyvai, tarytum ankstyvųjų Platono dialogų stiliumi[17] parašyta įžanga gerokai skiriasi nuo sausoko ir abstraktaus pagrindinės veikalo dalies teksto, ir, regis, rodo, kad tai – ne to paties autoriaus darbas[18]. Anot šio tyrėjo, mus pasiekusi dialogo įžanga galėjo būti sukurta siekiant pabrėžti Akademijos turimo svarbaus pokalbio teksto patikimumą: „Teaitetas buvo visais atžvilgiais garbingas jaunuolis (kitaip nei, tarkime, Charmidas) ir, potencialiai, idealus filosofas; kitaip nei skaitytojai, Eukleidas puikiai pažinojo ir jį, ir Sokratą, vadinasi, gali patikimai perteikti jų pokalbį apie ἐπιστήμη [,žinojimą']; tai buvo labai svarbus pokalbis, apibendrinantis viską, ką Sokratas iki tol buvo pasakęs šiuo klausimu; Akademija didžiuojasi turinti tikslią rašytinę šio λόγος kopiją; senas Platono draugas Eukleidas – labai patikimas šaltinis (galbūt kitaip nei vėlesni megariečiai)“[19].

Įžangos ir pagrindinės dialogo dalies stiliaus skirtumą Thesleffas, ko gero, perdeda. Įžangoje įžvelgiamos nuorodos į užrašyto teksto patikimumą atrodo išties svarbios, tačiau nebūtina jų aiškinti vėlyvesniu, akademiniu šio teksto atsiradimu. Pasak Eukleido, kuo tiksliau užrašyti pokalbį su

15 Žr. Fr. Überwego (1861, p. 235 *sqq*) svarstymus ir nuorodas šiuo klausimu.

16 Žr. Natorp (1903), p. 92.

17 Pasak H. Thesleffo (1977, p. 182), toks stilius primena kai kurių *dubia et spuria* (abejotinos autorystės) dialogų pradžias – tokių kaip *Ionas* arba abeji *Hipijai*.

18 *Ibid.*

19 Thesleff (1977), p. 183.

Teaitetu jam padėjęs pats Sokratas: „Kiek atkeliaudavau į Atėnus, vis paklausinėdavau Sokrato, ko neatsimindavau, o grįžęs pataisydavau“ (143 a). Gali būti, kad šiuo teiginiu siekta pabrėžti Sokrato susidomėjimą Eukleido kuriamu pasakojimu. Sokratas nepaliko jokio rašto, tačiau, Platono valia, mūsų turimas *Teaiteto* tekstas vaizduojamas kaip ypatingas jo globotinis. Raštu nepasitikėjęs filosofas Sokratas (Eukleido galbūt lankomas ir kalėjime)[20] vis prisimindavo ir bičiuliui primindavo vieno iš paskutinių savo gyvenimo Atėnuose pokalbio detales, tarsi norėdamas, kad jis būtų išsaugotas būtent tokiu pavidalu[21]. Pasak P. Sterno, *Faidono* Sokratui veikiausiai rūpi, kaip bus prisimenamas jo paskutinis pokalbis, o *Teaitete* „jis žengia tolesnį žingsnį ir prižiūri, kaip pokalbis užrašomas. Taigi turime užrašytą, tegu ir pakeistą, pokalbį, kurį, kaip mums nurodo Platonas, Sokratas norėjęs išsaugoti. Todėl, nepaisant Eukleido pakeitimų, šis tekstas, veikiau nei bet koks kitas Platono dialogas, galėtų būti laikomas Sokrato autoportretu“[22].

Visą dialogą savotiškai „įrėmina“ Sokrato teismo ir mirties motyvas[23]. Pasak Eukleido, Sokratas su Teaitetu kalbėjosi likus nedaug laiko iki Sokrato mirties (142 c). Artėjančios Sokrato mirties situaciją primena ir žodžiai apie taikliai jo išpranašautą jauno pašnekovo ateitį (*ibid.*). *Faidono* skaitytojai negali neprisiminti šio dialogo protagonisto žodžių

20 Anot *Faidono* 59 c, Eukleidas kartu su Terpsionu dalyvavo pokalbyje apie mirtį ir sielą paskutinę Sokrato gyvenimo dieną Atėnų kalėjime.

21 D. Sedley žodžiais (2004, p. 28), Eukleido raštas „turi paties Sokrato pritarimą ir *imprimatur*“.

22 Stern (2008), p. 29.

23 Pasak A. Tschemplik, „dialogą ‚gaubia‘ mirtis – mirštantis Teaitetas įrėminančioje įžangoje ir artėjanti Sokrato mirtis, apie kurią užsimenama paskutiniu [dialogo] sakiniu“.

apie mirties akivaizdoje stiprėjančią Apolono tarnų (tokiais Sokratas vadina save ir gulbes) galią pranašauti (85 a–b). Apie rengiamą Sokrato teismą užsiminta ir dialogo pabaigoje (210 d), tad, nors pagrindinėje veikalo dalyje prie įžanginio megariečių pokalbio nebesugrįžtama, dialogo įžangą ir finalą sieja, ko gero, jautriausias ir intymiausias Platono raštų motyvas. Prie Sokrato mirties atvedusio teismo tema visam žinojimą svarstančiam dialogui[24] suteikia ypatingo istorinio ir egzistencinio skambesio[25].

Įsidėmėtina dar viena *Teaiteto* įžangos ypatybė. Tik šio dialogo ir *Faidono* įžanginiai pokalbiai vyksta ne Atėnuose: Eukleidas su Terpsionu kalbasi Megaruose, Faidonas su Echekratu – Flijunte (Peloponeso šiaurės rytuose esančiame polyje). *Teaitete* iškyla pirmasis Sokrato teismo istorijos epizodas[26], *Faidone* nupasakota paskutinė Sokrato gyvenimo diena Atėnų kalėjime. Taigi abiejuose Platono vaizduojamos Sokrato teismo epopėjos poliuose randame kituose graikų miestuose Sokrato pokalbių turinį išgirsti trokštančių pašnekovų – Sokrato šlovė akivaizdžiai peržengė jo gyvenimo vietos ir laiko ribas[27]. Platonas, regis, „suteikia mums

---

24 Sokrato turima (ir Apolono orakulo pripažinta) išmintis ir jo santykis su kitų atėniečių išmintimi – vienas iš pamatinių *Apologijos* klausimų.

25 Pasak P. Sterno, „gresiančio Sokrato teismo šešėlis neapleidžia ir nuo Įžangos prie pokalbio apie žinojimą pereinančio dialogo" (2008, p. 2). Daugiau apie tai žr. sk. „*Teaitetas* ir Sokrato teismas".

26 210 d.

27 Pasak R. Polanskio (1992, p. 35), „taip filosofas Sokratas laimi nemirtingumą atgydamas žmonių sielose. Tai, kad apie Sokrato teismą ir mirtį pasakojama gerokai vėliau po šių įvykių ir ne Atėnuose, pabrėžia universalią jų reikšmę". Cituojamų žodžių autorius mano, kad megariečių pokalbis turėjęs vykti po 369 m. mūšio, tačiau, kaip anksčiau minėta, labiau tikėtina, kad omenyje turimas 391 m. mūšis.

galimybę išgirsti, kaip Sokrato mintys po jo mirties bus aiškinamos klausytojų, mokinių, epigonų“[28]. Kitais laikais ir kituose kraštuose gyvenantys skaitytojai taip pat gali prisijungti prie paskutinius Sokrato pokalbius prisimenančių jo bičiulių rato[29].

Verta atkreipti dėmesį ir į įžangoje iškylantį nuostabos motyvą: Terpsionas stebisi, kad negalėjo rasti draugo mieste (142 a3: ἐθαύμαζον); sako, kad nustebtų, jei Teaitetas mūšyje nebūtų pasirodęs drąsus karys (142 b9: πολὺ θαυμαστότερον εἰ μὴ τοιοῦτος ἦν), o Eukleidas nustemba prisiminęs, kaip Sokratas išpranašavo Teaiteto ateitį (142 c4: ἐθαύμασα Σωκράτους). Pašnekovų žodžiai apie jų nuostabą, ypač pastaroji Eukleido replika apie Sokrato pranašystę, gali ir skaitytojus priversti susimąstyti apie įvairias stebėtinas pasakojimo detales, antai apie tai, kaip Sokrato mirtis čia siejama su jo išpranašautu šauniojo atėniečio Teaiteto likimu[30]. Galbūt jais siekiama daugiau – sukelti bendrą nuostabos nuotaiką ir nuostatą, iš kurios, anot dialogo Sokrato teiginio (155 c–d), prasideda pati filosofija: skaitytojai turėtų nusiteikti filosofiniam Sokrato tyrimui[31]. Apie nuostabą kalbama ir pradinėse pagrindinių Sokrato teismo istoriją perteikiančių Platono veikalų scenose: *Apologijos* Sokratą labiausiai stebina tai, kad jo kaltintojai tvirtina jį esant „baisų kalbovą“ (17 a); *Kritone* jis stebisi, kaip bičiuliui Kritonui pavyko patekti pas jį į kalėjimą (*Kritonas* 43 a); pasak *Faidono* įžangoje pasirodančio Echekrato, jo bičiuliai flejuntiečiai labai stebėjosi, kad tarp Sokrato teismo ir mirties dienos praėjo nemaža laiko (58 a). Vargu, ar tai atsi-

---

28 Stern (2008), p. 14.

29 Taip svarsto R. Polansky (1992), p. 34 *sq*.

30 Plg. Polansky (1992), p. 35.

31 Įžangos „nuostabos“ motyvą su teiginiu apie nuostabą, kaip filosofijos šaltinį, sieja R. Polansky (1992, p. 35).

tiktinis sutapimas, veikiau – autoriaus sąmoningai sudėliotos nuorodos į filosofo didelio gyvenimo įvykio artumoje kylantį nuostabos jausmą. *Teaitete* užsiminta apie pirmąjį filosofo Sokrato teismo epizodą, *Faidone* pavaizduota viso jo gyvenimo atomazga ir išsamiai svarstoma, kas yra „filosofas“[32].

Senųjų komentarų *Teaitetui* autorius praneša, kad žinoma ir kita, apytikriai tokios pačios apimties („tiek pat eilučių“) įžangos versija. Anot komentuotojo, ši įžanga, prasidedanti žodžiais: „Taigi, berniuk, ar turi kalbą [λόγον] apie Teaitetą?“, yra drungnoka (ὑπόψυχρον) ir netikra (*In Theaet.* 3, 28–34). Tikėtina, kad ši alternatyvi *Teaiteto* įžangos versija yra vėlesnė, nes ji prasideda ryžtingais žodžiais apie rankraštį, o mūsų turimoje įžangoje rankraščio skaitymą parengia gana išsamus Eukleido pasakojimas apie jo atsiradimo aplinkybes[33].

Eukleidas

Eukleidas geriausiai žinomas kaip (apie šimtmetį gyvavusios) Megarų filosofinės mokyklos kūrėjas. Mokykla garsėjo logikos ir matematikos studijomis. II a. po Kr. romėnas eruditas Aulas Gelijus perteikia savo amžininko platoniko Tauro liudijimą, esą Eukleidas taip troško klausytis Sokrato, kad, atėniečiams paskelbus dekretą, draudžiantį Megarų piliečiams lankytis Atėnuose, apsivilkęs moters drabužiais kas vakarą iš Megarų nueidavo trisdešimties kilometrų kelią (*milia passuum paulo amplius uiginti*), o paryčiais tuo pačiu būdu bei keliu pareidavo

32 Galbūt neatsitiktinai apie nuostabą („Manau, stebiesi“) užsiminta ir pirmąja Sokrato replika *Alkibiade I* („Manau, stebiesi“) – dialoge, pateikiančiame savotišką įvadą į Platono filosofiją.

33 Plg. Thesleff (1977), p. 183. H. Thesleffas svarsto, kad esamą įžangą galbūt norėta pakeisti todėl, kad „ji nebuvo tinkamai suprasta, atrodė nebeaktuali [*irrelevant*] ir perdėm promegariška“, ir priduria: „Tačiau tai tegali būti spėlionės“.

atgal[34]. Platono dialogo įžangos Eukleidas taip pat nebijo ilgų pasivaikščiojimų (143 c). Eukleidas minimas *Faidone* šalia kitų artimų Sokrato bičiulių, praleidusių su juo paskutinę dieną atėniečių kalėjime ir tapusių jo mirties liudininkais (59 c)[35]. Anot Antikos laikų šaltinių, po Sokrato mirties Platonas ir kiti „sokratikai" pasitraukė būtent į Megarus pas Eukleidą[36]. Diogeno Laertijo[37] žiniomis, pats Eukleidas parašęs šešis dialogus: *Lamprijas, Aischinas, Foinikas, Kritonas, Alkibiadas* ir *Apie meilę*; nė vienas iš jų neišliko.

Terpsionas

Eukleido pašnekovas Terpsionas į Megarus atkeliauja iš kaimo. Matyt, tas kaimas buvo ne arti, nes jis nusiteikęs pailsėti (143 a). *Faidone* 59 c megarietis Terpsionas minimas šalia Eukleido („iš Megarų atvykę Eukleidas su Terpsionu") tarp kitų ištikimų Sokrato bičiulių. *Teaiteto* įžangoje jis pavaizduotas kaip žmogus, kuriam rūpi ir šauniojo Teaiteto likimas, ir jo filosofinio pokalbio su Sokratu turinys. Tai, kad Eukleidas ir Terpsionas yra ir paskutinio Sokrato pokalbio atėniečių kalėjime liudininkai, veikiausiai pabrėžia *Teaiteto* kaip savotiško epistemologinio Sokrato testamento reikšmę.

Eukleidas su Terpsionu kalbasi Eukleido namuose, tačiau jiems skaitomas dialogas veiksmą nukelia į Atėnų palestrą,

34 *Noctes Atticae* VII, 10, 1–4. Pasak Gelijaus, už tokias keliones jam gresiančios mirties bausmės nepaisiusio Eukleido istorija buvo mėgstamiausias jaunimą filosofijon patraukti skirtas Tauro pavyzdys.

35 Plg. T. Aleknienė (in: Platonas, 1999), p. 139.

36 Plg. Diogenas Laertijas, *VPh* II, 106.

37 Diogeno *VPh* II, 106–108 pateikiama glausta santrauka yra pagrindinis mus pasiekusios informacijos apie šio filosofo mokymą šaltinis. Lietuviškai šį Diogeną (Διογένης Λαέρτιος) įprasta vadinti *Laertiečiu*, tačiau toks vardas perša mintį, kad Diogenas kilęs iš Laertės (vienos iš taip vadintų graikų gyvenviečių). Vis dėlto naujesniuose tyrimuose pravardės *Laertios* nelinkstama sieti su kokiu nors vietovardžiu.

kur matematikos mokytojas kirėnietis Teodoras pristato Sokratui gabumais ir būdo savybėmis išsiskiriantį savo mokinį Teaitetą.

Teodoras

Matematikas Teodoras iš Kirėnės yra dar dviejų Platono dialogų – *Sofisto* ir *Politiko* – pašnekovas. Šis Sokrato bičiulis matematikos mokslų moko atėniečius, bet tebeturi mokinių ir gimtojoje Kirėnėje – graikų VII a. pr. Kr. Šiaurės Afrikos pakrantėje (dabartinėje Libijoje) įkurtoje kolonijoje. Vaizduojamame 399 m. prieš Kr. pokalbyje Teodoras save vadina per senu dalyvauti Sokrato apklausoje ir mokytis sokratiškos analizės būdo (146 b). Teaitetas pasakoja apie Teodoro neseniai brėžiniais dėstytą (demonstruotą) mokslą apie matematines „galias" (*dynameis*) – iracionaliąsias šaknis (147 d). Matematikos istorikai Kirėnės matematikui priskiria „Teodoro spirale" vadinamą įrodymą, kad visos kvadratinės nekvadratinių sveikų skaičių nuo trijų iki septyniolikos šaknys yra iracionalieji skaičiai.

Diogeno Laertijo žiniomis, po Sokrato mirties Platonas, kurį laiką gyvenęs Megaruose pas Eukleidą, vėliau nukeliavo į Kirėnę pas Teodorą[38] ir buvo jo mokinys[39]. Tikėtina, kad tokios Antikos biografų žinios apie Platono santykius su Teodoru kyla iš *Teaiteto*. Matematikas Teodoras nuo Antikos laikų painiotas su šimtmečiu vėliau gyvenusiu to paties vardo filosofu[40].

Teaiteto Teodoras – ne tik matematikas, bet ir kitų matematinių mokslų mokytojas (geometrijos, astronomijos,

38 *VPh* III [„Platono gyvenimas"], 6.

39 *Ibid.* II [„Aristipo gyvenimas"], 103.

40 Nails (2002), p. 282.

harmonijos ir aritmetikos, 145 c–d)[41]. Jis bičiuliavosi su garsiuoju sofistu Protagoru ir šiek tiek nusimano apie jo mokslą (162 e, 189 a). Kitaip nei Sokrato, jo su atėniečiais nesieja poli(ti)nės bendrystės ryšys; Teodoras net nežino, „kurio piliečio sūnus" yra Teaitetas (144 b). Dialogo pradžioje abu Teaiteto mokytojai atrodo turintys vienodas galimybes toliau lavinti gabųjį berniuką, tačiau pokalbis greitai parodo, kad Sokrato dialektinės atletikos pratybos Teodorui ne(pa)tinka ir pokalbio vadovo vaidmenį teks perduoti Sokratui (162 a–b, 164 e–165 b)[42]. Teodoras entuziastingai pritaria įtaigiai Sokrato kalbai apie filosofų laisvę ir nepoli(ti)škumą (173 b–c, 175 b, 176 a, 177 c), tačiau labai abejotina, ar jo mokslų pakaktų, kad jaunasis Teaitetas taptų tokiu – į dievą kiek įmanoma panašiu ir laimingu – filosofu.

Teodoras – paklausus jaunimo mokytojas, tačiau jis moko parengiamųjų dalykų ir daugelis jo mokinių, taip pat ir vaizduojamo pokalbio metu, turėtų mąstyti apie tolesnius mokslus, kuriems prireiks kito vadovo, antai protagoriško tipo sofisto arba Sokrato. Tad Teodoras, pas kurį Sokratas ateina ieškoti gabesnių paauglių, daro ir tai, ką, pasak Sokrato, daro pribuvėjos (149 d–150 a) – superša jaunuolius su jiems tinkamais mokytojais[43]. *Teaiteto* svarstymai turėtų padėti Teodorui suvokti, kad „sokratiškas ugdymas rengia vienam gyvenimo būdui, protagoriškas – kitam, dar kitokiam – kitų sofistų

41 Dialoge pateikiamas Teodoro mokomų dalykų sąrašas kai kuriuos filosofijos istorikus paskatino jį laikyti pitagorininku; žr. Diels-Kranz, 1952, t. I, p. 397.

42 Plg. Blondell (2002), p. 278–281. R. Blondellis Teaiteto santykį su Teodoru ir Sokratu lygina su Sofoklio *Filoktete* pavaizduota Achilo sūnaus Neoptolemo „brendimo drama" ir jam iškylančiu pasirinkimu tarp Filokteto ir Odisėjo (*ibid.*, p. 275–282).

43 Plg. Mintz (2011), p. 660.

ugdymas“[44]. Kita vertus, paties Teodoro mokslai taip pat yra galimas tolesnio ugdymo kelio pasirinkimas: „Teaitetas ir jo bičiuliai gali gyventi atsidėję teoriniams mokslams toliau bendraudami su Teodoru; Teaiteto parodytas matematinis talentas [*mathematical prowess*] verčia manyti, kad jam toks gyvenimas visai gali tikti. Teodoro gyvenimo būdas apimtų matematikos bei panašių sričių mokslus ir bendravimą su artimų interesų žmonėmis (savaime suprantama, ir jaunuolių raginimą jungtis prie tokios bendruomenės bei jų ugdymą)“[45].

Tikėtina, kad matematiko Teodoro akimis Sokratas yra toks pat įtaiga, bet ne griežtais įrodymais besiremiantis sofistas, kaip ir senų laikų jo mokytojas ir bičiulis Protagoras, o jo dialektinės pratybos – jaunimo reikalas[46]. Sokratas esą be reikalo ir jį – seną rimtą žmogų – verčia nusirengti ir su juo galynėtis (169 a–b). Vis dėlto ir senas rimtas matematikas negali likti abejingas sofisto Protagoro maksimos „žmogus – visų dalykų matas“ svarstymui – jei Protagoro „žmogaus mato“ samprata yra teisinga, Teodoras vargu ar gali būti laikomas geometrijos mokslo autoritetu, kokiu dialogo pradžioje jį pristato Sokratas (143 e). Platono *Protagoro* personažo portretas taip pat leidžia įžvelgti, kad tarp jo mokslo ir matematikos nėra darnos: šiame dialoge pavaizduotas Protagoras giriasi, kad, kitaip nei kiti mokytojai, jis savo

44 *Ibid*. A. Mintzo nuomone, dialogo Sokratui labiau nei Teodoro matematikos mokytojo vaidmuo rūpi jo piršlio misijos galimybės: „Daugelis jaunuolių mąsto apie savo ugdymo kelio pasirinkimą, Teodoras turėtų suvokti, kokius pasirinkimus jie turi ir kokia yra tų pasirinkimų reikšmė“ (2011, p. 661).

45 *Ibid*.

46 Plg. 162 b, Benitez / Guimaraes (1993, p. 304 *sq*) ir kom. *ad* 162 d4–e7 („Pirmoji Protagoro kalba“).

mokinių nežaloja praktiniame polio gyvenime nenaudingais „skaičiavimo, astronomijos, geometrijos ir muzikos mokslais“ (318 d–e)[47].

Teaitetas

Teodoras talentingais jaunuoliais besidominčiam Sokratui apie Teaitetą pasakoja neslėpdamas susižavėjimo: šio mokinio prigimtyje neįprastai dera proto miklumas ir būdo orumas. Prieš sutikdamas Teaitetą Teodoras nė nesitikėjęs pamatyti tokios intelektinių ir etinių savybių dermės (144 a–b). Teodoras nebijo atvirai žavėtis paaugliu (*meirakion*), nes anas nesąs gražus – išvaizda primenąs Sokratą (143 e–145 a). Pamatęs su bičiulių būriu artėjantį Teaitetą Sokratas jį atpažįsta ir prisimena berniuko tėvo vardą – Teaitetas esąs sunijiečio Eufronijo, taip pat puikaus žmogaus, sūnus (144 c). Pokalbį užmezgęs Sokratas netrukus gauna progą įsitikinti stebuklingais berniuko gabumais: mąstydamas apie Teodoro nubrėžtas „galias“ (kvadratinių šaknų iracionaliuosius skaičius), Teaitetas su Sokrato bendravardžiu jaunuoju Sokratu sugebėjo surasti bendrą visų tokių „galių“ apibrėžimą (147 d–148 b).

Nuo Antikos laikų išliko įsitikinimas, kad Teaitetas talkinęs Platonui jo įkurtoje Akademijoje, kur dėstęs matematiką[48]. Teaiteto atradimais įprasta laikyti tokią Platono dialogų matematinę medžiagą kaip *Valstybės* Sokrato svars-

47 M.-K. Lee spėja, kad Diogeno Laertijo Protagoro veikalų kataloge minimas veikalas *Apie matematiką* buvo ne matematinis traktatas, bet tekstas, skirtas sukelti abejones matematikų pretenzijomis į kitiems nepasiekiamą tiesos žinojimą. Plg. kom. *ad* 162 e6–7 („Jei Teodoras ar koks nors kitas geometras savo mene sumanytų juo remtis, būtų nieko vertas“).

48 Plg. Nails (2002), p. 276, Narcy (2016), p. 63–65.

tymai apie matematinių studijų tvarką (524 d–531 e) arba *Timajo* protagonisto aiškinimai apie vidurinį proporcijos narį (31 b–32 b) ir penkis idealiuosius erdvinius kūnus (54 d–55 c). Vis dėlto verta skirti tai, ką apie Teaiteto atradimus sužinome iš Platono dialogų, ir tai, ką šiam jaunam matematikos genijui priskyrė vėlesnė tradicija, kai Teaitetą tapo įprasta laikyti svarbiu Eukleido *Pradmenyse* išdėstyto mokslo šaltiniu. Pasak D. Nails, „kaip žinoma asmenybė Teaitetas buvo patogus kablys sukabinti vėlesnius matematinius atradimus, kurių užuomazgas galima įžvelgti jo replikose (arba kitų dialogų svarstymuose [...]), paskui padaryti išvadą, kad Teaitetas tuos atradimus išties yra padaręs ir prieš mirdamas galutinai išplėtojęs per vaisingo bendradarbiavimo su kitais Platono Akademijos matematikais dešimtmečius“[49]. Jeigu, kaip svarstyta anksčiau, Teaitetas žuvo 391 m. mūšyje, akivaizdu, kad jis apskritai negalėjo būti Platono bendradarbiu ir matematikos dėstytoju 387 m. veikti pradėjusioje Akademijoje.

Dialogo Teaitetas ne tik išoriškai primena Sokratą. Jo būdo ir mąstymo savybės verčia jame atpažinti filosofijai idealiai tinkamą prigimtį. Sokratas jaunajame pašnekove įžvelgia ne tik savo veido, bet ir savo aporijos (kankinančio klausimo apie žinojimo prigimtį) atspindį[50]. Pokalbio pabaigoje Sokratas Teaitetą palieka apvalęs jo sielą nuo iliuzinio žinojimo užuomazgų ir daug geriau pasirengusį priimti tikresnį filosofinį mokslą[51]. Sokratas jame gali matyti potencialų filosofą, galbūt būsimąjį Platoną. Be *Teaiteto*, Teaitetas yra *Sofisto* pašnekovas ir nebylus *Politiko* pokalbio klausytojas.

---

49 *Ibid.*, p. 275.

50 Žr. kom. *ad* 144 d7–146 b7 („Sokratas mezga pokalbį apie žinojimą“) ir 144 d8–9 („kad ir pats galėčiau pasižiūrėti, kokį turiu veidą“).

51 Žr. kom. *ad* 210 a9–d4 („Pabaiga“).

Regis, ryškiausi dialogo Teaiteto bruožai yra jo atvirumas skirtingoms intelektualinėms srovėms ir lankstumas[52]. Jis – daug žadantis matematikos mokyklos mokinys, girdėjęs apie Sokrato keliamus klausimus (148 e) ir gerai susipažinęs su Protagoro maksima „žmogus – visų dalykų matas" (152 a). Akivaizdu, kad jis dar neturėjo progos susimąstyti, ar įmanoma ir kaip įmanoma suderinti dialoge Teodoro, Sokrato ir Protagoro personažų reprezentuojamas skirtingas žinojimo sampratas, nors jau pirmojo apibrėžimo svarstymas parodo, kad nuosekliai taikoma Protagoro maksima, viena vertus, leistų atsikratyti Sokrato problemos, kita vertus, nereikalingą padarytų matematiko kompetenciją[53]. „Jis tėra mokinys, dar nepasirinkęs vieno ar kito mokymo ir atviras įtakoms bei atradimams"[54]. Dialogo svarstymais ne tik artėjama prie žinojimo pažinimo, bet ir parodomi – Teaitetui ir skaitytojams – matematinės, sofistinės ir filosofinės epistemologinių perspektyvų skirtumai[55].

Jei dialogas baigiasi taip ir neradus patenkinamo žinojimo apibrėžimo, tai tikrai nėra Sokrato pašnekovo kaltė – Teaitetas yra stropus ir klusnus Sokrato tyrimo dalyvis, galbūt vienas iš „sokratiškiausių" Sokrato pašnekovų Platono dialoguose[56].

---

52 Plg. Benitez / Guimaraes (1993, p. 301–303). Šie autoriai kalba apie Teaiteto *prospect* ir *pliancy*. Dialogo Sokratas atkreipia dėmesį į tai, kad Teaitetas dėl jauno savo amžiaus lengvai pasiduoda įtaigai (162 d).

53 Plg. Benitez / Guimaraes (1993), p. 302 *sq*.

54 *Ibid*., p. 303.

55 Anot Benitez / Guimaraes (1993), pagrindinis dialogo tikslas – atskleisti *filosofinio* žinojimo sampratos ypatumą.

56 Plg. Blondell (2002), p. 252–60 ir Tschemplik (2008), p. 2. Panašiai stropus bei klusnus, nors ir ne toks gabus, yra ir Sokrato pašnekovas kitame vėlyvajame Platono dialoge – *Filebo* Protarchas.

Sokratas

Pokalbis su Teaitetu turėjo būti vienas iš paskutinių rimtesnių Sokrato pašnekesių su jaunaisiais atėniečiais. Platono Sokratui, regis, tikrai rūpėjo jį palikti ateities kartų jaunimui kaip savotišką testamentą ir žinojimo ieškojimo dvasios pratybų „partitūrą". Matematikas Teodoras gabiais jaunuoliais besidominčiam Sokratui Teaitetą apibūdina taip, kad *Valstybės* skaitytojai jame negali neatpažinti filosofijai ir polio valdymui tinkamos prigimties[57]. Dialogo Teaitetas pavaizduotas toks panašus į filosofą (galbūt patį Sokratą jo intelektualinių paieškų kelio pradžioje), kad kai kurie tyrėjai *Teaiteto* pokalbį linkę laikyti vidinio Sokrato pokalbio su savimi ir apie savo žinojimą eksteriorizacija[58]. Sokratiškasis savęs pažinimas visada plėtojasi ne dekartiškos introspekcijos būdu įsižiūrint į savo sąmonės būsenas, bet įsitraukiant į pokalbį su kalbėtis sutinkančiu pašnekovu[59].

Vis dėlto šiame pokalbyje apie žinojimą labai ryškus yra ir jaunojo Sokrato pašnekovo vaidmuo – Sokratas padeda talentingam paaugliui savyje plėtoti būsimo filosofo potencialą, užčiuopti vidinę žinojimo patirtį ir ją nusakyti. Kai Sokrato nebeliks atėniečių polyje, rūpestingai surašytas pokalbis kitiems gabiems (tinkamos prigimties) jaunuoliams padės kartoti sokratiškas žinojimo ieškojimo pratybas. Majeutinis dialogo motyvas (Sokratas padeda pašnekovui gimdyti turimą žinojimą) primena *Puotos* Diotimos aiškinimus

57 Žr. kom. *ad* 144 a3–6 („Kad žmogus būtų sumanus kaip reta, be to, nepaprastai ramus...").

58 Žr. kom. *ad* 144 d8–9 („kad ir pats galėčiau pasižiūrėti, kokį turiu veidą")

59 Plg. Tschemplik (2008), p. 4 ir p. 137, n. 5: „Sokrato veikiausiai neįtikintų karteziškas tikėjimas metodu, kuris leido Descartes'ui atmetus visas nuomones pradinį žinojimo tašką ‚atrasti' savo mąstyme".

apie dvasinį nėštumą ir gimdymą. Diotima gimdymą sieja su nemirtingumo ir savęs pratęsimo siekiu (206 b–207 a). Galima spėti, kad toks siekis nesvetimas ir savo gyvenimo pabaigą jau nujaučiančiam *Teaiteto* Sokratui.

Kituose Platono dialoguose įprastesnę erotinio santykio su jaunuoju pašnekovu situaciją *Teaitete* pakeičia ekstravagantiškas Sokrato dvasinio gimdymo pribuvėjos vaidmuo. Kita vertus, šalia jo nuo pat pradžios ryškėja ir dvasinės Sokrato tėvystės motyvas. Teaitetas ne tik intelektualiai primena jaunąjį filosofą (tikėtina, tą patį Sokratą), bet ir išoriškai į jį labai panašus. Pasak R. Blondellio, „fizinis jų [Sokrato ir Teaiteto] panašumas, kartu su dideliu amžiaus skirtumu, verčia įsivaizduoti veikiau tėvystės santykį nei kokią nors kitą santykių rūšį. Net ir tai, kad Teaitete ypatingi Sokrato bruožai mažiau ryškūs, rodo, kad jis – dar nebrandi [*an immature*] Sokrato kopija. Senovės Graikijoje paprastai buvo laukiama, bent jau tikimasi, kad vaikai bus panašūs į savo tėvus, ypač – kad sūnus bus panašus į tėvą“[60].

Teaitetas yra našlaitis, kurio turtus iššvaistė paskirti globėjai (144 d); mokytojas Teodoras, kaip pasirodys dialoge, vargu ar pajėgus imtis atsakomybės už intelektualinę nepaprastai gabaus berniuko ateitį. Tėvystės vaidmuo atitenka „akušeriui“ Sokratui. Jei dialogo Teaitetas gali būti laikomas savotišku Sokrato įsūniu, kuriam jis tikisi palikti savo amatą (kaip buvo įprasta graikų visuomenėje), sokratiškosios filosofijos ateitis neatrodo niūri: „Jei ne tik Sokratas, bet ir kiti turi potencialą filosofijai, potencialą, kuris galbūt gali būti realizuotas bendraujant su kitais Sokrato palikuonimis arba jo inkarnacijomis, tuomet Sokrato palikimas gali būti gausiai perduodamas tokioms pat išskirtinėms ateities kartų prigimtims“[61]. Jeigu Atėnų polio tikrovėje lieka

60 Blondell, p. 275 ir nuorodos *ibid.*, n. 105.

61 *Ibid.*, p. 276 *sq.*

tokia galimybė gyvuoti sokratinei filosofijai, jos protagonisto baigtis (matyt, neatsitiktinai pabrėžtinai primenama dialogo pabaigoje) neatrodo labai dramatiška. Panašiai *Faidono* pabaigoje Sokratas ragina bičiulius, jam iškeliavus, toliau tęsti pradėtus svarstymus ir tikina, kad niekas to negalėtų padaryti geriau nei jie patys[62].

Mažai tikėtina, kad Platonas tokią žinią nešantį dialogą būtų skyręs 369 m. mūšyje žuvusiam Teaitetui: dialogo Sokratas ryškų filosofinį potencialą turintį matematikos vunderkindą veda į dialektikos mokslą, tačiau vėlesnėje tradicijoje Teaitetas žinomas kaip Platono Akademijoje besidarbavęs matematikas, o apie talentingą filosofą Teaitetą jokių žinių neišliko. Jei dialogo įžangoje minimas 391 m. mūšis, galima suprasti, kad Teaitetas spėjo pasirodyti kaip puikus pilietis, tačiau nuostabaus filosofinio potencialo taip ir neišplėtojo. Tai galėjo padaryti kiti „teaitetai", visų pirma pats Korinto karo mūšiuose galbūt taip pat dalyvavęs Platonas.

Protagoras

Istorinis Protagoras gimė apie 490 m. prieš Kr. Abderuose, šiaurinėje Egėjo jūros pakrantėje, tačiau kelis dešimtmečius praleido Atėnuose, kur už didelį atlygį mokė jaunimą praktinės politinės išminties (*euboulia*)[63]. Platono *Protagore* pavaizduotas entuziazmas, kilęs Protagorui atvykus į Atėnus, leidžia patirti, kokią nemenką šlovę jis turėjo to meto intelektualinio graikų gyvenimo sostinėje[64]. Gali būti, kad tarp Protagoro auklėtinių buvo ir Periklio sūnūs[65]. Anot doksografinės

62 78 a. *Faidono* pabaigoje taip pat ryški Sokrato tėvystės ir jo našlaičiais liekančių mokinių tema. Plg. 115 b, 116 a: „tiesiog galvojome tarsi tėvo netekę, likome našlaičiai visam tolesniam gyvenimui".

63 Plg. *Protagoras* 318 d–319 a.

64 Plg. Lee (2005), p. 10.

65 Plg. *Protagoras* 315, Plutarchas, *Periklis* 36.

tradicijos, Protagoras parašė panhelėninės Turijų (Pietų Italija) nausėdijos įstatymus[66], o vėliau dėl agnostinės veikalo apie dievus pradžios buvo išvarytas iš Atėnų, jo „knygos“ (veikiausiai veikalo *Apie dievus*) nuorašai surinkti iš visų juos įsigijusiųjų ir viešai sudeginti agoroje[67]. Diogenas vardija vienuolikos kitų, jo laikus (III a. po Kr.) pasiekusių Protagoro veikalų pavadinimus: *Ginčų menas*, *Apie imtynes*, *Apie matematiką*, *Apie polio santvarką*, *Apie garbėtrošką*, *Apie dorybes*, *Apie seną dalykų tvarką*[68], *Apie tai [arba „tuos“], kas Hade*, *Apie neteisingus žmonių poelgius*, *Pamokymas*, *Byla dėl atlygio*, *Prieštaravimų* pirma ir antra knyga[69]. Įsidėmėtina, kad Diogenas nemini *Teaitete* aptariamos Protagoro *Tiesos*[70]. Taip galėjo atsitikti arba todėl, kad jis nurodo tik išlikusius kūrinius, o *Tiesos* tarp jų nebebuvo, arba todėl, kad mus pasiekęs Diogeno tekstas yra nepilnas. Kita vertus, negalima atmesti galimybės, kad ta pati *Tiesa* Diogeno pateikiamame kataloge nurodoma kitu pavadinimu. Sekstas Empirikas šį veikalą vadina Καταβάλλοντες (*sc.* λόγοι) – *Pargriaunantys / Nokautuojantys*

66 Plg. Diogenas Laertijas *VPh* IX, 50. Diogenas perteikia Akademijai artimo mokslininko Herakleido Pontiečio informaciją.

67 *Ibid.* IX, 51 *sq*, 54. Pasak D. Nails, nė vienas iš šių pasakojimų nėra patvirtintas senų istorinių šaltinių, o kaltinimas bedievyste po Sokrato mirties su įvairiais filosofais siejamas beveik kaip pagarbos ženklas (2002, p. 256).

68 Arba *Apie kalbų įžangas*; žr. Bernays (1850), p. 119, n. 1.

69 *VPh* IX, 55.

70 Nemini jis ir kito garsaus Protagoro kūrinio *Apie dievus* pavadinimo, nors ir cituoja šio veikalo pradžią (*VPh* IX, 51). Platonas Protagoro knygą visur vadina *Alētheia* (161 c4, 162 a1) ir žaidžia šiuo pavadinimu (152 c10, 170 e9, *Kratilas* 386 c, 391 c7). Pasak M.-K. Lee, Platono kalambūrai (kaip ir Aristotelio *Metafizikoje* Γ, 1010 b1) „netektų prasmės, jei Protagoras išties nebūtų suteikęs savo knygai tokio ambicingo pavadinimo“ (2005, p. 24).

teiginiai[71]. M-K. Lee spėja, kad Diogeno kataloge *Tiesa* pavadinta *Antilogijomis* (*Prieštaravimai*, argumentai *pro et contra*)[72].

Teaitete vaizduojamo 399 m. vykusio pokalbio metu Protagoras jau apie dvidešimt metų kaip yra miręs (apie 420 m.)[73], tačiau dialogo autorius jį padaro kone savarankišku pokalbio dalyviu – pirmojoje veikalo dalyje išsamiai svarstant Protagoro *Tiesos* teiginį „žmogus – dalykų matas", žodis (Sokrato lūpomis) ne kartą[74] suteikiamas pačiam ištaros autoriui[75]. Tuomet Protagoras prabyla taip savarankiškai ir įtaigiai, kad nesunku pamiršti, jog kalbų autorius seniai nebegyvas[76]. Su minėtu Protagoro teiginiu dialoge nuosekliai siejamas empiristinis ir reliatyvistinis pasaulėvaizdis, nepaliekantis vietos platoninei metafizikai. Diogenas Laertijas pateikia *Teaiteto* analize besiremiančią Protagoro mokslo santrauką: „Teigė, kad sieloje nėra nieko, išskyrus jusles (tą patį ir Platonas sako *Teaitete*), ir kad viskas yra teisinga"[77].

Protagoras minimas daugelyje Platono dialogų, jis – pagrindinis Sokrato pašnekovas *Protagore*. Platonas Protagorą vaizduoja kaip didžiausią autoritetą turintį sofistą,

---

71 *Adversus mathematicos* VII, 60 *sq* = fr. 1 DK.

72 Lee (2005), p. 25 *sq*. Plg. kom. *ad* 164 c7 („kaip prieštarautojai"). M. Untersteineris manė, kad Diogeno kataloge nurodyti veikalai galėjo būti *Tiesos* dalimis arba skyriais (1947 / 8, p. 34, 1996, p. 17–23), o J. Bernays (1850) įrodinėjo, kad Porfirijo minimas Protagoro veikalas *Apie būtį* (fr. 2 DK), nukreiptas prieš elėjiečių mokslą, yra ta pati *Tiesa*.

73 Platono *Protagore* 317 c Protagoras sako, kad pagal amžių visiems pokalbio dalyviams (tarp kurių yra ir Sokratas) tiktų būti tėvu.

74 162 d5–e7, 166 a2–168 c2.

75 Kita vertus, dialogo protagonistas kelis kartus (penkis) kreipiasi į Protagorą vardu kaip į savo pašnekovą (170 a6, c2, 178 b4 ir 9, e4).

76 Plg. Benitez / Guimaraes (1993), p. 301, n. 12.

77 *VPh* IX, 51.

netapatindamas jo su politiškai ir etiškai visai neatsakingais eristais ir polio retoriais. Ir *Protagoro* protagonistas, ir *Teaitete* kalbantis Protagoras pasirodo rimtai besirūpinantis polinio gyvenimo tvarka ir jaunimo ugdymu[78]. Jo nedera tapatinti su *Teaiteto* digresijoje (Sokrato kalboje apie filosofus ir politikus) aprašytais nelaimingais polio apsukruoliais; panašiai ir *Gorgijo* Gorgijas nėra toks agresyvus politinės galios apologetas, kokiais vaizduojami jo meno gerbėjai Polas ir Kaliklis. Aišku, analogija su *Gorgiju* turėtų veikti ir kita kryptimi: pats Protagoras nėra kreivasielis polio veikėjas, tačiau jo filosofinė epistemologinė pozicija palanki moraliniam reliatyvizmui ir momentine savo nauda viską matuojantiems politikams ir retoriams.

Neturime nuo Platono veikalų nepriklausomų liudijimų apie tai, kaip *Teaitete* ir *Kratile* cituojamus žodžius aiškino istorinis Protagoras. Autentiška Protagoro veikalo *Tiesa* citata, regis, galima laikyti tik žodžius „žmogus – visų dalykų matas“. Dialoge stropiai svarstoma tik ši labai lakoniška Protagoro mokymo santrauka. Tai, kad nei Sokratas, nei jo pašnekovai nė nemėgina pasiaiškinti, ką dar savo veikale rašė *Tiesos* autorius, stebins mažiau, jei turėsime omenyje, jog vaizduojamas pokalbis skirtas panašių santraukų pavidalu sofistų mokslą „ragauti“ įpratusiems jaunuoliams[79]. Tikėtina ir tai, kad „Platonas ir jo kartos žmonės retai kada turėdavo visą tekstą, kuris leistų rekonstruoti jų filosofinių pirmtakų mintį“[80].

Vis dėlto gerokai svarbesnis atrodo protagoriškojo reliatyvizmo tyrėjos M.-K. Lee pastebėjimas, kad net ir turėdami *Tiesos* tekstą, mes (ir *Teaiteto* personažai) vargu ar gebėtume

78 Plg. Mintz (2011).

79 Plg. 157 c–d ir Ford (1994), p. 214

80 Ford (1994), *ibid.*

aiškiai nusakyti Protagoro poziciją: „Antikoje Protagoras garsėjo puikia iškalba ir gebėjimu apsukriai įveikti oponentą jo paties ginklais [*turning the tables on his opponents*]. Vis dėlto, nepaisant pripažinto jo talento argumentuoti, atrodo, kad savo veikale *Alētheia* jis nepateikia rimtesnio mokymo apie žmogų-matą pagrindimo ir jo gynybos“[81]. Pasak Lee, „Protagorą labiau tinka laikyti *agent-provocateur* nei kokios nors epistemologinės sistemos skelbėju [*a systematic epistemologist*]“[82]. Palyginimas su kitais panašaus meto ir panašios paskirties (parodomieji mokomieji tekstai[83]) graikų prozos kūriniais leidžia spėti, kad *Tiesa* buvo nedidelės apimties rašinys; po garsiosios įžangos autorius veikiausiai pateikė skirtingų juslinių, galbūt ir moralinių vertinimų pavyzdžius; jis galėjo pridėti ir argumentą apie tai, kad priešingų nuomonių atveju mes neturime galimybės spręsti, kieno nuomonė yra teisinga[84].

Tokia medžiaga leistų nuspėti, kokia galėtų būti autoriaus pozicija žinojimo ir tiesos prigimties klausimu, tačiau nepanašu, kad pats jis pasistengė aiškiau ją suformuluoti ir pagrįsti. Reiklesniam analitikui turėtų kilti nemažai klausimų, antai: Kaip visos skirtingos nuomonės gali būti teisingos tuo pačiu metu? Kaip turėtų atrodyti pasaulis, kuriame tai būtų įmanoma[85]? Prieš atsiliepdamas į parodomuosius Protagoro teiginius Platonas turėjo pats suteikti jo pozicijai aiškesnį ir logiškai nuoseklesnį pavidalą. „Platonas ne tyrinėja oponento jau detaliai išdėstytą teoriją; jis žaidžia už abu šachmatų partijos varžovus – pirma pamėgina kuo

81 Lee (2005), p. 4.

82 *Ibid.*

83 *epideixeis, logōn tekhnai.*

84 Plg. 158 d1–e4 ir Lee (2005), p. 18–21.

85 Plg. Lee, *ibid.*, p. 22.

palankiau pateikti Protagoro teiginį, paskui imasi kritinio jo vertinimo“[86].

Platonas *Teaitete* ne tik analizuoja Protagoro mokslą (žaisdamas abiejose lentos pusėse), bet ir padaro garsųjį sofistą Sokrato filosofinės misijos tyrimo įrankiu. Mat Protagoras dialoge ne vien gauna progą (Sokrato lūpomis) pagrįsti ir ginti savo poziciją, bet ir bara tą patį Sokratą už nesąžiningą, sofistinį polemikos stilių (162 d–e). Platono valia pedagogo ir polių patarėjo Protagoro Sokratui skirta kritika artėjančio filosofo teismo akivaizdoje skaitytojus verčia kelti klausimą apie sokratiškosios pedagogikos prigimtį. Kas yra Sokratas – sofistas, mokytojas, filosofas[87]? Kuo ypatinga jo filosofinė pedagogika? M. Corradis taikliai pastebi, kad *Teaitete* (kaip ir *Protagore*) Platonas permąsto Sokrato ir Protagoro figūrų santykį, tarytum „perdirbdamas“ Aristofano *Debesyse* sukurtą sintetinį personažą – protagoriško tipo naujos išminties mokyklos vadovą Sokratą[88].

---

86 *Ibid.*, p. 45.

87 Plg. Hansen (1988), p. 222 ir kom. *ad* 162 d4–162 e7 („Pirmoji Protagoro kalba“). Kitą dieną po *Teaiteto* (tokia yra draminė dialogų seka) vykstančiame *Sofiste* Elėjietis ir Teaitetas sutaria, kad *elenchas* – kritinis sielų apvalymas nuo tariamo žinojimo – yra tauriosios sofistikos menas (230 e–231 b). Plg. kom. *ad* 210 a9–d4 („Pabaiga“).

88 2018, p. 100: *recycles Aristophanes' suggestion to give it a new meaning.*

Teaitetas ir Sokrato teismas

Teaitete nurodomas ankstyviausias Sokrato teismo istorijos, kaip ją perteikia Platono dialogai, epizodas: dialogo pabaigoje Sokratas praneša turįs eiti pas archontą karalių dėl Meleto jam iškelto kaltinimo (210 d). *Eutifrono* pokalbis turėjo vykti iškart po *Teaiteto*, nes šio dialogo pradžioje su pranašautoju (*mantis*) Eutifronu Sokratas susiduria prie archonto karaliaus portiko, kur atėjo *Teaiteto* pabaigoje lakoniškai paminėta proga. Nepaisydamas gresiančio teismo rūpesčių Sokratas netrukus papasakoja Eukleidui apie tos dienos savo pokalbį su Teaitetu ir Teodoru, o kadangi tarp bylos iškėlimo Sokratui ir teismo praėjo ne mažiau kaip šešios savaitės (gal ir keli mėnesiai[89]), Eukleidas turėjo pakankamai laiko dar ne sykį apsilankyti Atėnuose ir paklausinėti Sokrato apie pokalbio detales. Klausinėti Sokratą Eukleidas galėjo ir lankydamas jį kalėjime[90].

Trasilo (I a. po Kr.) tetralogijų dėlionėje pirmąjį ketvertą chronologine įvykių tvarka sudaro su Sokrato byla ir mirtimi tiesiogiai susiję dialogai: *Eutifronas*, *Sokrato apologija*, *Kritonas* ir *Faidonas*. Norėdami (pagal vidines veikalų nuorodas) kitus Platono dialogus priderinti prie šio biografinio ketverto, prieš *Eutifroną* turėtume dėti *Teaitetą*, o iš karto po jo – *Sofistą* ir *Politiką*[91]. Jei *Kratile* minimas Sokratą

---

89 Plg. Nails (2002), p. 145, 320.

90 *Faidonas* 59 c.

91 *Sofisto* ir *Politiko* pašnekovai kalbasi kitą dieną po *Teaiteto*; apie Sokrato teismo istoriją juose neužsimenama. A. Tschemplik (2008, p. 15 *sq*) pastebi, kad *Teaitetas* pradeda dvi dialogų serijas: [1] ryškiai biografinio turinio tetradą *Eutifronas, Apologija, Kritonas, Faidonas* ir [2]

įkvėpęs pokalbis su pranašautoju Eutifronu[92] yra tas pats *Eutifrone* vaizduojamas jųdviejų pokalbis prie teismo pareigūno portiko, išeina, kad ir *Kratile* perteikiamas dialogas turėjo vykti tą pačią dieną, kaip *Teaitetas* ir *Eutifronas*[93]. *Gorgijas* vaizduoja gerokai ankstesnius laikus[94], tačiau ryškios nuorodos į Sokrato (dėl jo nenoro taikytis prie polio daugumos įgeidžių) laukiantį teismą ir jo baigtį šį dialogą daro ryškia Sokrato teismo ir mirties tetralogijos įžanga.

Apie istorinio Sokrato teismo įvykį (Meleto jam surašytą kaltinimą) užsimenama tik pačioje pagrindinio pokalbio pabaigoje (210 d), tačiau apie Sokrato mirtį kalbama jau įžanginiame Eukleido ir Terpsiono pokalbyje, o pagrindiniame dialogo tekste netrūksta netiesioginių nuorodų į artėjantį Sokrato teismą ir jame besiginančio filosofo pasakytą kalbą (kokią ją žinome iš Platono parašytos *Sokrato apologijos*)[95]. Pareikšdamas Teaitetui, kad yra paveldėjęs motinos pribuvėjos amatą ir padedąs jaunuoliams gimdyti mąstymo

„nebiografinę" *Sofisto* bei *Politiko* seką, kurioje Sokratą, kaip pokalbio vadovą, pakeičia Svečias iš Elėjos. *Politike* įvyksta dar vienas, vargu ar atsitiktinis pakeitimas: dialogo protagonisto Elėjiečio pašnekovo vieta atitenka Jaunesniajam Sokratui. *Teaitetas* gali būti laikomas abiejų jo pradedamų serijų dalimi – su biografine tetralogija jį sieja ne tik Sokrato mirties tema, bet ir jo atviravimai apie akušerio meno paslaptis bei aiškinimai apie filosofų laisvę ir negebėjimą kalbėti teisme.

92 *Kratilas* 396 d.

93 *Kratilą* su *Teaitetu* sieja nemažai bendrų temų ir motyvų (Protagoro ir Herakleito mokymas, žodžių / vardų teisingumo, raidžių ir skiemenų modelis), tad labai tikėtina, kad šiuos dialogus Platonas rašė panašiu metu. Plg. Ryle (1990), p. 31.

94 Tikėtina, 427 metais. Apie draminę *Gorgijo* datą žr. Alekniene (in: Platonas, 2019), p. 36–39.

95 Plg D. Nails (2006), p. 8 *sq*: *The* Theaetetus, *replete with references to Socrates' impending trial and execution...*

vaisius, Sokratas teigia, kad veikia kaip žmonėms tik gera norinčio dievo patikėtinis, kad jį aplanko kai kurių veiksmų imtis draudžiantis daimoniškas ženklas („daimonijas", τὸ γιγνόμενόν μοι δαιμόνιον), o netikrus vaisius pagimdę ir po griežtos Sokrato apžiūros jų netekę pašnekovai „tiesiog *gatavi kandžiotis*", kai jis šalina „kokį nors jų kliedesį". Be to, pats Sokratas neturi jokios išminties ir būtent todėl gali padėti kitiems mėginti pagimdyti išmintį[96]. Teisme bejėgio filosofo paveikslą ryškiai primena ir dialogo viduryje pasakyta ilga Sokrato kalba (172 c–177 b). Čia užsiminta ir apie pomirtinį sielų likimą (teisingos filosofo sielos palaimą ir prisitaikėlių politikų neteisingų sielų vargus) – ši „eschatologinė" tema dialoguose neabejotinai susijusi su Sokrato sielos likimo klausimu[97].

Dialoge pavaizduotas pokalbis su Teaitetu turėjo būti vienas iš paskutinių rimtesnių Sokrato pašnekesių su vienu iš jaunųjų atėniečių. Anot dialogo įžangos, Teaitetas miršta šauniai pasitarnavęs savo poliui (142 b). Vargu ar dialogo skaitytojai galėtų nesusimąstyti, kaip šalia tokio akivaizdaus liudijimo apie Sokrato įtaką jaunimui galėtų skambėti filosofui iškeltas kaltinimas, esą jis gadinąs jaunimą.

Dialogo autoriaus valia, artėjančio teismo situacija verčia ne tik dairytis paskirų nuorodų į Sokratui *iškeltus kaltinimus* ir *Sokrato apologijoje* perteikiamą jo gynybą, bet ir visą *Teaiteto* pokalbį skaityti kaip filosofinio, žinojimo paieškoms skirto, Sokrato kelio apmąstymą ir pedagoginio Sokrato vaidmens refleksiją.

96 150 c–151 d.

97 Žr. Alekniene (in: Platonas, 2019), p. 751.

Žinojimo klausimas

Teaitete iškyla labai turtinga temų puokštė: pedagogikos pavidalai ir pedagoginiai vaidmenys, matematikos ir filosofijos, filosofijos ir sofistikos santykis, atskirų filosofų ir jų „mokyklų" pozicijos rekonstrukcijos, žmogaus (filosofo) santykis su poli(ti)ne ir dieviškąja tikrove, filosofinių tekstų ir senosios poezijos prasmės ir t. t. Tačiau pagrindinė visų svarstymų ašis yra pribuvėjui Sokratui ir jaunam jo pašnekovui ramybės neduodantis, aporijos būseną sukeliantis klausimas: kas yra žinojimas[98]?

Tai, kad Sokrato pašnekovai dialoge yra matematikai, neabejotinai susiję su tuo, kad matematikų mokslas Platono (ir jo amžininkų) laikytas mokslinio žinojimo etalonu. Jei pokalbiui apie dievobaimingumą Sokratui tiko pranašautojas (*Eutifronas*), apie drąsą – karo vadai (*Lachetas*), tai norėdamas pakalbėti apie *epistēmē* jis negalėjo rasti geresnių pašnekovų nei matematikai. *Valstybėje* matematikos mokslai, viena vertus, vertinami kaip tinkama mąstymo ugdymo priemonė, kita vertus, kritikuojami dėl negebėjimo atsiriboti nuo regimybės ir pagrįsti pamatines savo analizės prielaidas[99]. Filosofinis žinojimas, kitaip nei matematinis, nuolat nagrinėja pamatines savo prielaidas[100].

Visos trys pagrindinės *Teaiteto* dramos dalys skirtos žinojimo apibrėžimo atradimui (gimdymui) ir nagrinėjimui.

---

98 Plg. Polansky (1992), p. 11.

99 Plg. kom. *ad* 143 d2–4 („jaunuolių, kurie domisi geometrija ar kokia nors kita filosofija") ir 201 d8–202 d7 („Sokrato sapnas"), *in medio.*

100 Plg. Tschemplik (2008), p. 168 *sq*.

Trilogine pagrindinės temos plėtotė primena kito Platono dialogo – *Gorgijo* kompoziciją. Šis dialogas taip pat turi trilogijos kompoziciją, kurios pagrindinė tema – retorikos apibrėžimas, o dalis vieną nuo kitos skiria Sokrato pašnekovų figūros, jų temperamentas, politiniai ir etiniai įsitikinimai. *Gorgijo* kompoziciją *Teaitetas* primena dar ir tuo, kad, kaip ir aname dialoge, *Teaitete* vienas iš trijų pagrindinių dialogo epizodų yra gerokai ilgesnis už kitus du ir sudaro daugiau nei pusę viso veikalo apimties: pirmojo žinojimo apibrėžimo svarstymas užima 35 Henri Estienne'o puslapius iš 68, antrojo – 14, trečiojo – nepilnus 9. Pirmojoje dialogo dalyje grumiamasi su išradingai atkurta protagoriškąja pasaulio suvokimo samprata, antrojoje ir trečiojoje analizė tęsiama labiau „akademiniu" stiliumi ir kelia rimtus nuomonės (*doxa*) prigimties, episteminio jos statuso bei santykio su klaida ir žinojimu klausimus. Tokia temos plėtotė veidrodiškai priešinga *Gorgijo* kompozicijai – čia dramiškiausia ir ilgiausia (41 Estienne'o puslapis) yra paskutinė dialogo dalis, antroji užima 20, o pirma ir trumpiausia – 12 puslapių. *Gorgijuje* žinojimo klausimas iškyla pirmojoje dialogo dalyje Sokratui kalbantis su populiariu retorikos mokytoju Gorgiju: retorius geba ir kitus pamoko įtikinti piliečių sambūrį įvairiais teisingumo klausimais, tačiau nesuteikia mokiniams žinojimo ir pats jo neturi. *Teaitete* žinojimo klausimas sugrįžta Sokrato akistatoje su Gorgijo „kolega"[101] – įtakinguoju sofistu Protagoru. Šiame dialoge sofistinio reliatyvizmo ir empirizmo tema stipriausia dialogo pradžioje, čia ryškūs ir kovos bei ginčo motyvai. Sofistinio ginčo ir filosofijos priešpriešos temą vainikuoja dialogo viduryje Sokrato pasakyta ilga kalba apie praktiškus politikus ir nepoli(ti)škus filosofus (172 b8–177 c5). *Gorgijuje*

101 Plg. *Gorgijas* 465 c: „...esama tokio sofistikos ir retorikos prigimties skirtumo, tačiau jos yra šalia, todėl nebeatskirsi, kur sofistas, o kur retorius: sritis ta pati ir klausimai tie patys. Todėl nei jie patys žino, ką su savimi daryti, nei kiti žmonės – su jais".

retoriaus ir filosofo dvikovos motyvas kulminaciją pasiekia trečiajame dramos epizode (Sokratui kalbantis su politiku Kalikliu), kurį užbaigia *Teaiteto* digresiją primenantis „eschatologinis" mitas[102].

„Žinojimu" verčiamas graikiškas žodis ἐπιστήμη (*epistēmē*). Graikų kalboje šis žodis įprastai nusako „išmanymą", „įgūdį", „mokslą"[103]. Pirmą kartą atsakydamas į Sokrato klausimą Teaitetas vardija įvairius išmanymo ir įgudimo pavyzdžius: „Tai, ko išmokstama iš Teodoro, yra žinojimas: geometrija ir visa kita... Kita vertus, ir kurpiaus, ir visų kitų amatininkų menai, visi ir kiekvienas, taip pat yra ne kas kita kaip žinojimas" (146 c7–d2). Sokrato toks – žinojimo atvejus nurodantis – atsakymas netenkina, tad toliau dialoge svarstomi bendresni žinojimo apibrėžimai, mėginant jį tapatinti su kuriuo nors iš žmogaus turimų pasaulio suvokimo gebėjimų: [1] tiesioginiu jutimu (*aisthēsis*), [2] teisinga nuomone (manymu, *doxa*) ir [3] teisinga nuomone (manymu) kartu su artikuliuota analize („paaiškinimu", *logos*).

Atrodytų, *Teaitete* pasikartoja Platono dialogams, kuriuose dalyvauja Sokratas, būdinga situacija – pašnekovai čia verčiami susimąstyti apie dažnai vartojamų ir, regis, gana suprantamų žodžių („dievobaimingumas", „drąsa", „iškilumas", „teisingumas") reikšmes. Vis dėlto *Teaiteto* atvejis ypatingas: kitur mėginama sužinoti, kas yra vienas arba kitas galimas žinojimo objektas, esantis nepriklausomai nuo pažinimo akto, o *Teaitete*, klausiant, kas yra žinojimas, tyrimo objektu tampa pats žinojimas – ne „Kas yra žinoma?", bet „Ką reiškia žinoti?"[104]. „Kas iš tiesų vyksta, kai mes kažką

---

102 Daugiau apie *Gorgijo* ir *Teaiteto* temų santykį žr. kom. *ad* 172 b8–177 c5 („Sokrato kalba apie filosofus ir politikus").

103 Plg. *Valstybė* 428 b10–e9, 438 c6–e9.

104 Ryle (1990), p. 22.

pažįstame? Ką mes turime omenyje kalbėdami apie žinojimą? Kokios yra mūsų galimybės skirti žinojimą nuo paprastos nuomonės arba klaidingo įsitikinimo? Ir kada turime pagrindą teigti, kad ką nors žinome?"[105].

Šiuolaikinėje įvairių kalbų vartosenoje „žinojimas" (*knowledge, Wissen, connaissance, знание* ir t. t.) paprastai siejamas su patikrinamos ir patikimos informacijos turėjimu („žinau, kad..."). Tai gali būti ir labai paprastas empirinis žinojimas – antai apie tai, kad lauke už lango šviečia saulė arba pliaupia lietus. *Teaitete* žinojimo apibrėžimo paieškos taip pat prasideda nuo demokratiškos (protagoriškos) žinojimo kaip tiesioginio dalykų patyrimo sampratos, visus žmones verčiančios vienodais tiesos matais, tačiau ji neatitinka dialogo protagonisto žinojimui taikomo standarto. Neatitinka jo ir intelektualesnės kandidatės – teisingo manymo, netgi teisingo manymo kartu su paaiškinimu (*logos*), tad galima sutikti, kad dialogo autorius žinojimui išties taiko neįprastai aukštus reikalavimus[106].

Vertėjams ir interpretatoriams keblumų kelia ir tai, kad žinojimas *Teaitete* siejamas ne tik su žinojimu (pvz., „žinau, kad Sokratas turi buką nosį"), bet ir su pažinimu / pažintimi (pvz., „gerai pažįstu tą bukanosį Sokratą")[107]. Žinojimo apibrėžimai dialoge svarstomi taip, tarsi tarp šių dviejų žinojimo atmainų – propozicinio kokių nors tiesų žino-

105 Heitsch (1988), p. 218.

106 Plg. Burnyeat (1990), p. 212.

107 Svarstydamas žinojimo klausimą dialogo protagonistas vartoja ir veiksmažodį γιγνώσκειν, įprastai graikų kalboje vartojamą kalbant apie pažintį su asmenimis arba objektais. Plg. 191 b, 193 a–e, 196 e, 202 c, 203 c–d, 209 a, Bostock (1988), p. 37, n. 42. Epistemologinių klausimų tyrėjai mėgsta remtis prancūzų kalboje esančia *connaître* („pažinti") ir *savoir* („žinoti") skirtimi arba B. Russellio pasiūlyta *knowledge by acquaintance* ir *knowledge by description* skirtimi. Plg. vokiečių *wissen* ir *kennen*.

jimo ir tiesioginio objekto pažinimo – nebūtų jokio skirtumo. Atsakymas į klausimą „Kas yra žinojimas?", kurio ieškoma dialoge, turi atitikti abu šiuos žinojimo pavidalus – ir žinojimo, ir pažinties[108]. Pirmojoje dialogo dalyje, svarstant pirmąjį Teaiteto pasiūlytą žinojimo apibrėžimą („žinojimas yra jutimas"), vyrauja propozicinio žinojimo („juntu / žinau, *kad*") samprata, antrojoje, svarstant antrąjį ir trečiąjį apibrėžimus („žinojimas yra teisinga nuomonė" ir „žinojimas yra teisinga nuomonė su paaiškinimu"), žinojimas dažniausiai suprantamas kaip objektų žinojimas[109]. Kita vertus, ir antroje, ir trečioje svarstymo atkarpoje ryškus yra *diskursyvaus* mąstymo apie žinojimo objektus vaidmuo. Antrojo apibrėžimo kontekste nuomonė apibrėžiama kaip dalykus vertinančio ir apie juos savyje sprendžiančio subjekto skelbiami teiginiai, o trečiasis apibrėžimas *expressis verbis* skirtas prie nuomonės pridedamo (diskursyvaus) *logos* sampratos aptarimui. Sunku pasakyti, ar pats dialogo autorius aiškiai regi minėtą žinojimo rūšių skirtį, o jei mato, kodėl dialogą surašė taip, tarsi jos nebūtų. Tikėtina, kad jis ir pats dar neturi aiškaus atsakymo į klausimą, ar reikia skirti objektinio ir propozicinio žinojimo rūšis, ar visos žinojimo formos turi vieną ir tą pačią prigimtį, todėl ir nepasiūlo jokių aiškių galutinių išvadų[110].

Pirmasis apibrėžimas: žinojimas yra jutimas

Teaiteto pasiūlyto pirmojo žinojimo apibrėžimo aptarimu *žinojimo / pažinimo samprata* siejama su tam tikru pažįstamo

---

108 Pasak D. Bostocko, „Šiuo požiūriu dauguma šiuolaikinių filosofų veikiausiai nepritartų Platono tikėjimui, kad galima pateikti tokią [taip suprantamo žinojimo] analizę" (1988, p. 38).

109 Išimtis čia yra glaustas antrojo apibrėžimo svarstymo pabaigos argumentas (200 d5–201 c7).

110 Plg. Bostock (1988), p. 273 *sq*.

pasaulio paveikslu. Aiškinimų apie Sokrato majeutinę (mąstymo vaisių pribuvėjo) misiją padrąsintas [1] jaunuolis „pagimdo" apibrėžimą „žinojimas yra jutimas"; [2] Sokratas nedelsdamas jį sutapatina su Protagoro ištara „žmogus – visų dalykų matas", o [3] šią paaiškina ilgokai plėtodamas be paliovos judančios ir kintančios tikrovės paveikslą (152 c–160 d). Anot Sokrato (kaip slaptasis Protagoro mokymas pateikiamo) aiškinimo, būtent todėl, kad viskas nuolat juda – ir suvokiantys (patiriantys) subjektai, ir suvokiami, patiriantįjį veikiantys objektai, – dalykai kiekvienu atveju kiekvienam žmogui yra būtent tokie, kokius jam juos tuomet tenka patirti (pajusti). Tas pats objektas skirtingiems suvokėjams atrodo skirtingas, nes priklauso skirtingiems suvokimo kontekstams – vis kitokiam subjekto ir objekto susitikimo kuriamam laukui. Protagorui priskiriama išlyga „yra man" patikslinama „slaptojo" protagorininkų mokslo teiginiu, kad viskas „visada kam nors kuo nors *tampa*" (157 a10–b1). Jutimas visada teisus, jo niekada „negalima apkaltinti parodant, koks dalykas yra iš tiesų arba nurodant normaliems žmonėms įprastą jo patirtį"[111]. Takaus pasaulio paveikslas (Sokratas jį sieja su Homeru, Herakleitu ir dauguma kitų išminčių) yra neatsiejamas protagoriškos žinojimo sampratos, kaip ją aiškina dialogo Sokratas, kontekstas, ontologinis jos pagrindimas ir pagrindas – „pagrindo" šiuo atveju reikia ne tveriančio, bet takaus. Tik jį nusakęs Sokratas imasi pirmojo Teaiteto naujagimio apžiūros[112].

Į vieningo mokymo visumą sujungęs Teaiteto apibrėžimą, Protagoro reliatyvizmą ir herakleitišką ontologiją, Sokratas išplėtotos sampratos sluoksnius apžiūri ir kritikuoja vieną

111 J. Cooperis (1990, p. 57) taip apibendrina dialoge kuriamos protagoriškos sampratos rezultatą.

112 Žr. kom. *ad* 151 d7–151 e7 („Teaitetas pasiūlo apibrėžimą: ‚žinojimas yra jutimas'") ir 160 c7–e4 („Apibendrinimas: Teaiteto naujagimis [žinojimo apibrėžimas] pagimdytas").

po kito, nors ir nepamiršta nupasakoto bendro vaizdo. Pradedama nuo Protagoro, paskui imamasi herakleitiškos ontologijos, galiausiai grįžtama prie pirminės Teaiteto apibrėžimo formuluotės. Protagoriškos pasaulio suvokimo sampratos reliatyvizmą[113] pačiame dialogo viduryje Sokratas įveikia [1] parodydamas, kad teiginys apie visų žmonių nuomonių teisingumą yra savaime prieštaringas, nes verčia Protagorą teisinga pripažinti daugumos žmonių nuomonę (žmonės mano, kad kiekvienoje srityje yra ir žinovų, ir neišmanėlių), prieštaraujančią jo maksimai (169 d3–171 c7), ir [2] keldamas klausimą apie protagoriško principo pritaikomumą ateičiai: argi dalyko žinovas būsimą patirtį numatyti gebės ne geriau už nespecialistą, antai virėjas – ruošiamų valgių gardumą, o Protagoras – teisme pasakysimų kalbų paveikumą (177 c6–179 a9)? Tarp šių dviejų pagrindinių argumentų prieš protagoriškos žinojimo sampratos reliatyvizmą įsiterpia Sokrato kalba apie prisitaikėlių politikų menkumą ir nepoli(ti)škų filosofų palaimą. Galima manyti, kad tokia centrinės (vienintelės dialoge ilgos) Sokrato kalbos vieta pabrėžia antireliatyvistinį jos patosą. *Et vice versa* – įtaigi Sokrato prakalba etiniais motyvais papildo ir emociškai bei egzistenciškai praturtina jo antireliatyvistinius argumentus.

Protagoriškasis reliatyvizmas ir V a. pabaigoje, ir IV a. turėjo būti gana paplitusi ir nuo filosofijos pradedančiuosius atbaidyti gebanti epistemologinė nuostata. Aristotelis *Metafizikoje* aptardamas Protagoro ir kitų visas nuomones vienodai teisingomis pripažįstančių mąstytojų poziciją pastebi,

---

113 Protagoro maksima iškelia subjekto patirtį ir suvokimą, todėl su ja siejamą patirtį galima vadinti „subjektyvizmu". G. Fine (1998, p. 207 *sq*) manymu, Platonas Protagorą laiko ne reliatyvistu, bet infalibilistu. Žr. kom. *ad* 152 c8–153 a4 („Slaptasis Protagoro ir kitų išminčių mokslas..."), *in fine*.

kad toks pažengusių filosofų požiūris į tiesą turėtų atimti ryžtą iš filosofuoti tik pradedančių žmonių: „Jei tiesą geriausiai, kiek tai gali pavykti, įžvelgę žmonės – tie, kurie labiausiai jos ieško ir ją myli, – turi tokias nuomones ir taip kalba apie tiesą, kaipgi galėtų nenusiminti tie, kurie tik mėgina filosofuoti? Juk tuomet ieškoti tiesos būtų tas pat, kaip gaudyti skraiduolį“[114]. Epistemologinis reliatyvizmas toli gražu nėra pamirštas senovės mokslas. Tai – patrauklumo nepraradanti filosofinė tendencija. Pasak M. Burnyeato, „svarbiuose moderniosios filosofijos veikaluose galima atpažinti protagoriškų temų [...]. Aišku, laikas ir pažanga reliatyvistinių pažiūrių pateikimą ir gynybą padarė daug įmantresnę [*have brought an immense sophistication*]. Kvaila būtų to nepripažinti. Vis dėlto Platono Protagorui skirti klausimai [...] ir šiandienos kontekste tebeverti dėmesio. Būtų lygiai taip pat kvaila manyti, kad *Teaitetas* neturi kuo prisidėti prie nesibaigiančio ginčo“[115].

Esminis Sokrato rekonstruojamos, o paskui kritikuojamos protagoriškos pasaulėvokos bruožas yra tai, kad pažinimas (ir žinojimas) čia tapatinamas su jusliniu dalykų patyrimu (*aisthēsis*). Rūpestingai kurtą ir protagoriškai suvokimo sampratai tinkantį judraus pasaulio paveikslą (152 c–154 a, 155 d–157 c, 158 e–160 c) Sokratas sugriauna įrodydamas, kad nuolat judančiame ir kintančiame pasaulyje nebūtų ir jokio tvaresnę tapatybę turinčio jutimo (antai negalėtume pasakyti, kad veikiau regime nei girdime), todėl jutimas negali būti žinojimas (182 c–182 e).

Αἴσθησις graikų kalboje nusako ne tik jutimą, bet ir – bendresne prasme – įvairius suvokimo (percepcijos) reiškinius. „Protagoras“ dialoge prabyla ir apie tokių nejutiminių

114 *Metafizika* Γ, 1009 b33–39.

115 1990, p. 31.

kategorijų kaip nauda ir teisingumas suvokimą (167 a *sqq*). Vis dėlto konstruodamas protagorišką pasaulėvoką Sokratas išsamiau nupasakoja tik juslėmis patiriamų objektų savybių (spalvos, skonio ir pan.) suvokimo mechanizmą, o iškilus suvokime dalyvaujančių bendrybių („būtis“, „panašumas“, „nepanašumas“ ir t. t.) pažinimo klausimui, juslės nurašomos kaip *tokiam* suvokimui netinkamas įrankis. Anot 184 b–186 a aiškinimo, juntamąsias dalykų savybes siela suvokia (pajunta) *per* kūno organus, o bendresnę refleksiją apie patiriamų savybių buvimą, skirtingų patyrimų palyginimus, skaičiavimus ir kitokius analitinius jų vertinimus padaro pati, neturėdama jokių tokiai analizei tinkamų kūno įrankių[116]. Pašnekovai sutinka, kad jutimo mechanizmai negali parūpinti jokių informatyvių teiginių apie dalykų būtį ir buvimą – „žinojimas yra ne potyriuose, o jų apibendrinime“ (186 d). Pasak šią dialogo išvadą komentuojančio J. Cooperio, „žinojimas visada būna apie tai, kas vienu ar kitu atveju yra, nepriklausomai nuo to, kas atranda ar galvoja, kad šiuo atveju yra taip. Tad grynai privati juslių informacija, kad ir kokia ji būtų nepaneigiama, nesudaro jokio žinojimo“[117].

Pirmojo apibrėžimo aptarimo pabaigoje Sokratas vėl, kaip pačioje jo (re)konstravimo pradžioje, sugretina būtį, tiesą ir žinojimą, šį kartą paneigdamas tai, ką pradžioje siūlė pripažinti (at)kuriamos Protagoro žinojimo sampratos naudai. Pradžioje teigta, kad pojūčiai pagauna dalykų buvimą

---

116 *Teaitete* atsisakoma *Timajuje* dėstomos ontologinės ir gnoseologinės vizijos, leidžiančios žinojimą sieti tik su visai nekintama esamybe, o ne su kintančia juntamybe, neturinčia jokios esybės („būties“). Kadangi *Teaiteto* pozicijos laikomasi ir kituose vėlyvuosiuose Platono dialoguose (*Sofistas, Filebas, Įstatymai*), D. Bostockas daro išvadą, kad *Timajas* turėjo būti parašytas anksčiau nei *Teaitetas* (1988, p. 147–149).

117 1990, p. 134.

(jų buvimą kokiu nors arba tiesiog būtį)[118], todėl yra teisingi, „kaip ir dera žinojimui“ (152 c5 *sq*), o pabaigoje – kad siela neturi kūninio jutimo įrankių, kurie leistų jutimiškai (kaip kitas juntamąsias savybes) patirti būtį ir kitas *bendrybes*. Vadinasi, skelbia Sokrato išvada, jutimas nepagauna nei būties, nei tiesos ir negali būti žinojimu (186 e).

Sukaupęs drąsą Teaitetas tarė: „žinojimas yra jutimas“. Panoraminį graikų filosofijos vaizdą turinčioje dialogo Sokrato (kitaip tariant, Platono) galvoje netrunka iškilti platus amalgaminis jutimą tikrovės pažinimo pamatu darančios pasaulėvokos paveikslas. Baigiant jį svarstyti, paaiškėja, kad juslinė patirtis savaime negali parūpinti jokio tvaresnio žinojimo – net apie juntamosios tikrovės dalykus, juolab jokio žinojimo ir vertinimo, kuris turėtų bendresnę (bendruomeninę) vertę[119]. Svarbiausias pirmojo žinojimo apibrėžimo (ir visos pirmosios dialogo dalies) svarstymų rezultatas – jutimo (*aisthēsis*) ir tikrovę vertinančios bei apie ją sprendžiančios sielos nuomonės (*doxa*) skyrimas. Sokrato analizė skelbia, kad jutimas (tegu ir neklystantis) jokiomis aplinkybėmis negali teikti žinojimo. Pastarąjį tęsdami savo ieškojimus pašnekovai mėgins sieti su (teisinga) sielos nuomone.

Antrasis apibrėžimas: žinojimas yra teisinga nuomonė

Sutarus, kad jutimas neleidžia turėti nuomonės apie dalykų būtį ir buvimą, Teaitetas pasiūlo išsiaiškinti, ar žinojimas nėra nuomonė (*doxa*): „Kad tai būtų bet kuri nuomonė, neįmanoma pasakyti, Sokratai, nes nuomonė gali būti ir

---

118 Plg. kom. *ad* 152 a2–4 („žmogus yra visų dalykų matas, esančių, kad jie yra, o nesančių – kad nėra“).

119 J. Cooperis (1990, p. 139) pirmojo apibrėžimo analizės išvadoje įžvelgia kantiškos ir vitgenšteiniškos subjektyvumo ir žinojimo perskyros prototipą.

klaidinga. Tad, ko gero, žinojimas – tai *teisinga* nuomonė" (187 b). Pritardamas pašnekovo ryžtui Sokratas pakartoja teisingo ir klaidingo manymo skirtį (187 c) ir, regis, netikėtai imasi ilgai svarstyti keblų klausimą – kaip įmanoma manyti *klaidingai*[120]. Pirmojo apibrėžimo svarstymo pabaiga parodė, kad dialogo Sokratas (kitaip nei *Valstybės* ir *Timajo* protagonistai) nemano, jog jutiminė tikrovė negali būti žinojimo objektu, tad nuomonės ir žinojimo dabar nebeskiria jų (kiekvienam savo) *objekto* skirtis: juntamybė – nuomonės, mąstomybė – žinojimo. Skirti nuomonę nuo žinojimo darosi gerokai kebliau – tenka atsakyti į klausimą, kuo – kokiu mechanizmu ir rezultatu – skiriasi tą patį objektą (tuos pačius objektus) turinčios suvokimo rūšys[121]. Anot dabartinės dialogo svarstymo logikos, atsakius, kaip atsiranda klaidinga nuomonė (klaida), turėtų paaiškėti, kas sudaro žinojimą. Kita vertus, klaidos analizės keblumą sudaro būtent tai, kad svarstomo apibrėžimo suteiktas rėmas klaidą verčia tapatinti su *nežinojimu*.

(Ne)galimybė klysti, meluoti arba nežinoti Platono dialoguose visų pirma iškyla kaip sofistinis paradoksas, kuris remiasi graikų kalbos frazeologizmu „manyti tai, ko nėra / nesamus dalykus" (τὰ μὴ ὄντα). Klaidos galimybė (sofistiškai) paneigiama nurodant, esą neįmanoma turėti nuomonę arba kalbėti (apie) tai, ko nėra, nes toks vertinimas neturi *jokio* objekto[122]. Galimybė mąstyti (apie) nesamą dalyką

---

120 Šio klausimo aptarimas bendroje svarstymo eigoje iškyla kaip ilgas nukrypimas („digresija") nuo pagrindinio dialogo klausimo. Plg. Bostock (1988), p. 162 ir kom. *ad* 187 c7–e4 („Ar verta jį svarstyti?").

121 Plg. kom. *ad* 201 c8–210 a9, „Trečiasis apibrėžimas: žinojimas – teisinga nuomonė su paaiškinimu (*logos*)".

122 Plg. kom. *ad* 188 c9–189 b9, „Ar įmanoma manyti tai, ko nėra (‚nesamybę', τὸ μὴ ὄν)?".

(nesamybę) rimčiau aptariama *Sofiste*, kur pasiūlomas ir atsakymas į klausimą apie klaidingų teiginių kilmę.

Teaiteto Sokratas klaidingo manymo aptarimą pradeda ne senu geru sofistiniu galvosūkiu apie nesamybės (pa)mąstomumą, bet su pamatiniu dialogo klausimu akivaizdžiau susijusia žinomų ir nežinomų objektų perskyra. Abu šiuos klaidingo manymo kilmės aiškinimus (kai suklystama dėl žinomų / nežinomų arba esančių / nesančių dalykų) Sokratas atmeta apie manymą kalbėdamas kaip apie tiesioginį objekto pažinimą. Taip įsivaizduojant manymą, išties keblu suvokti, [1] kaip vieną proto akivaizdoje esantį žinomą dalyką galima būtų palaikyti kitu žinomu arba nežinomu dalyku, o [2] nesamybės atveju išties nė nebūtų ką manyti. Pasiūlydamas išmėginti dar vieną klaidingos nuomonės atsiradimo aiškinimą („Ar manyti klaidingai reiškia manyti kažką kita [ἀλλοδοξεῖν]"?) Sokratas nuomonę apibrėžia kaip tyliai savyje sielos pasakytą kalbą (189 e–190 a), o klaidingą manymą nusako kaip teiginį, kuomet vienas (tinkamas) dalyko įvardijimas pakeičiamas kitu, šiam dalykui netinkamu, antai – kad nelyginiai skaičiai yra lyginiai, jautis – arklys, o du – viena (190 b–c)[123]. Išeina, kad žmogus klaidingai gražų dalyką laikantis bjauriu, pats sau pasako, kad gražu yra bjauru (190 d1 *sq*), o sudėjęs penkis ir septynis – kad dvylika yra vienuolika (195 e–196 b, 199 b)[124].

Galima spėti, kad bendros dialogo strategijos kontekste tokia klaidingos nuomonės analize parodomas subjektyvistinės pasaulėžvalgos, kuriai skirta pirmoji pokalbio dalis, nevaisingumas. Rasti išeitį iš Sokrato aptariamų paradoksų

123 Tiesą sakant, tokią klaidos sampratą galima įžvelgti ir pirmojo klaidingos nuomonės aiškinimo analizėje (plg. 188 b–c). Tai patvirtina Sokrato žodžiai 196 b.

124 T. p. plg. 195 d6–9.

galima būtų tik postuluojant bendrus, ne individualius, vertinimo kriterijus (bendrybes) – ne pats vertintojas vietoje „gražu“ sako „bjauru“ arba vietoje „dvylika“ – „vienuolika“, bet dalykas, apie kurį jis, remdamasis turimais įrankiais ir ištekliais, sako „bjauru“ arba „vienuolika“, iš tiesų – nepriklausomai nuo vertinimo subjekto – teisingai būtų nusakomas „gražu“ arba „dvylika“. Ko gero, neatsitiktinai Sokrato svarstymuose „veikia“ tik ryšį tarp *išorinio* (juntamo) *objekto* ir vidinės mąstymo žymės nutiesiantis klaidos aiškinimas[125] (sielos vaško modelis), o visi vidinei mąstymo erdvei priskiriami klaidos atvejai (vidiniai mąstymo objektų sukeitimai) atrodo neįmanomi.

Nepriklausomai nuo šioje dialogo dalyje dėstomų argumentų ir daromų išvadų pagrįstumo bei patikimumo, svarstant apie žinojimo prigimtį čia pasiūloma nemažai įsidėmėtinais vaizdiniais nusakytų žinojimo analizės sąvokų: protavimas ir manymas kaip vidinis sielos pokalbis, atmintis kaip sielos vaške išliekantys jutimo įspaudai (žymės arba atmenos), vidinėje sielos paukštidėje laikomo latentinio (arba potencialaus) žinojimo ir į rankas paimamo (aktyvuojamo) žinojimo (paukščių) skirtis.

Tiesiogiai prie Teaiteto pasiūlyto antrojo žinojimo apibrėžimo grįžtama tik 201 a–c, kur įvykio nemačiusių, tačiau teisingą nuomonę apie jį susidarančių teisėjų pavyzdžiu parodoma, kad teisingą nuomonę žmogus gali turėti ir neįgydamas žinojimo. Kalbama apie teisingą nuomonę sudarančius, tačiau įvykių nemačiusius teisėjus, tad žinojimas čia vėl siejamas su tiesiogine jusline patirtimi. Atrodo, kad toks argumentavimas prastai dera prie Teaiteto siūlomų apibrėžimų sekos – po [1] nepavykusio mėginimo tapatinti žinojimą su jutimu ir atsisakius [2] teisingos nuomonės kandidatūros

125 Sielos vaško modelį aptariančioje analizės dalyje.

toliau bus svarstoma, [3] ar žinojimas negalėtų būti „teisinga nuomonė su paaiškinimu", tačiau joks „paaiškinimas" nepadėtų, jei žinojimo sąlyga būtų laikoma tiesioginė juslinė patirtis[126].

Trečiasis apibrėžimas: žinojimas yra teisinga nuomonė su paaiškinimu

Paskutinį dialoge svarstomą žinojimo apibrėžimą Teaitetas pasiūlo prisimindamas „iš vieno žmogaus girdėjęs", kad „kartu su paaiškinimu [*logos*] teisinga nuomonė yra žinojimas, o be paaiškinimo lieka už žinojimo ribų, ir kad paaiškinimo neturintys dalykai yra nepažinūs (taip jis juos ir vadino), o turintys – pažinūs" (201 c8–d3). Platono *Faidono*, *Valstybės* ir *Timajo* skaitytojai neturėtų būti nustebę, kad *Teaiteto* Sokratas atsisako žinojimą tapatinti su jutimu arba su nuomone. Paskutinis Teaiteto pasiūlytas apibrėžimas skamba labai platoniškai, nes žinojimas minėtuose dialoguose nuosekliai siejamas su gebėjimu „pateikti paaiškinimą / pagrindimą" (λόγον διδόναι)[127], tačiau *Teaiteto* Sokrato kritika ir jam pasirodo negailestinga.

Jaunuolis ir šį kartą pats negali išplėtoti bendriausiais bruožais jam žinomo (girdėto) apibrėžimo. Kaip ir pirmojo apibrėžimo pradžioje, tai už jį padaro Sokratas, nubrėžiantis bendresnį pasaulio, kuriame galioja Teaiteto prisiminta žinojimo formulė, paveikslą. Šį kartą savo egzegetinius aiškinimus Sokratas pateikia kaip jo sapnuotus kai kurių žmonių teiginius. Anot šio Sokrato „sapno" teorijos, visi dalykai [1] susideda iš pirminių pradų (201 e1: *stoikheia*), turinčių tik

126 Žr. kom. *ad* 200 d5–201 c7 („Retorikos liudijimas: teisinga nuomonė gali atsirasti be žinojimo, vien iš įtaigos").
127 Žr. kom. *ad* 200 d5–201 c7. Pasak Gl. Morrow, „regis, pagaliau esame Platono teritorijoje [*on Platonic ground*]" (1970, p. 309).

savo vardus ir juntamų, tačiau nepažinių, o [2] nepažinių pirminių pradų junginiai (202 b6: *syllabai*) turi *logos* („paaiškinimą") ir todėl yra pažinūs. Pamatinė šios sapno teorijos prielaida yra ta, kad žinojimo negali būti be *logos*, o *logos* turi tik elementų junginiai (arba „sampynos", *symplokai*). Ji ir nulemia ryškiausią bei kebliausią teorijos bruožą – kognityvinę pirminių pradų ir jų junginių asimetriją[128].

Teisinga nuomonė šioje svarstymo atkarpoje vis dar laikoma tinkamu žinojimo pagrindu, tačiau nebepakankamu. Klaidingos nuomonės prigimtis pašnekovams pasirodė neįkandama, o teisingos nuomonės atsiradimo klausimą paskutinėje svarstymų dalyje pakeičia *logos* susidarymo mechanizmo analizė. Galima suprasti, kad, nepavykus išsiaiškinti klaidingos nuomonės prigimties, lieka taip pat neaišku, *kas* padaro nuomonę neklystančiu žinojimu, tad paskutiniu Teaiteto siūlomu apibrėžimu mėginama atsakyti į šį klausimą. Jokio aiškesnio nuomonės apibrėžimo šioje dialogo dalyje nepateikiama[129], tačiau susidaro įspūdis, kad teisingą nuomonę pašnekovai dabar įsivaizduoja kaip tam tikrą racionaliai nepakankamai pagrįstą kokio nors objekto (at)pažinimą[130]. Paskutinėje dialogo dalyje svarstomas *logos* tokiam atpažinimui turėtų suteikti tvirtesnį ir gilesnį pamatą, leidžiantį kalbėti apie objekto žinojimą[131].

---

128 Plg. Fine (1979), p. 370.

129 Tiesiogiai nuomonės prigimtis nusakoma tik 189 e–190 a, kur nuomonė vadinama sau pačiam žmogaus pasakoma kalba.

130 Tokia „nuomonės" samprata neblogai atitinka antrojo apibrėžimo svarstymuose iškylantį nuomonės (tuomet ją mėginta tiesiogiai sieti su objektų žinojimu) paveikslą. Norint ją suderinti su nuomonės, kaip vidinio sielos pokalbio, apibrėžimu (189 e–190 a), reikėtų pabrėžti, kad nuomonę formuojantis „pokalbis" nepateikia pakankamos (tinkamos) suvokiamo objekto analizės.

131 Plg. Cooper (1990), p. 276 *sq*.

Išdėstytą sapno teoriją Sokratas čia pat kritiškai ištiria parodydamas, kad neįmanoma įsivaizduoti elementarių pradų sankaupos, kuri taptų žinoma sudėjus nežinomus elementus. Laikydamasis sapno teorijos sampratos, visumą Sokratas laiko dalių suma, neįgyjančia jokios naujos kokybės, todėl daro išvadą, kad dalys, sudedamieji pradai, turi būti taip pat pažinūs arba nepažinūs, kaip ir juos visus sudėjus atsirandanti visuma. Sapno teorijos postuluojama kognityvinė asimetrija iškilo kaip, regis, patogus žinojimo pagrindimo klausimo sprendimas, tačiau dialogo Sokratas nemato jokios galimybės visumos žinojimą kildinti iš nepažinių pirminių pradų.

Svarstomo apibrėžimo neišgelbėja ir kelios Sokrato pasiūlytos galimų *logos* („paaiškinimo") prasmių analizės. Pašnekovai sutinka, kad [1] *logos*, suprastas kaip pasakytas „teiginys" (dalyko „pasakymas"), būtų pernelyg visuotinis reiškinys, [2] *logos*, kaip visų dalyko elementų „išvardijimas", negarantuoja tikro dalių (antai žodžio skiemenų) pažinimo, o [3] suprastas kaip dalyko skirtybės nurodymas (*definicija*) *logos* dubliuotų teisingą nuomonę, nes ir ji jau numato gebėjimą atpažinti dalyką pagal jo skiriamąjį bruožą.

Perėjimas nuo sapno teorijos kritikos prie galimų *logos* reikšmių aptarimo žymi svarbų analizės posūkį nuo pažinimo *objektų* (elementų junginių) prie *subjekto* atliekamo kognityvinio *logos* veiksmo[132]. Sapno teorija taip pat nusako *logos* susidarymo sąlygas, tačiau ji tai daro iš objektinės (pasaulio objektų) perspektyvos. Galima suprasti, kad trečiojo api-

132 Objektinės ir subjektinės analizės perspektyvos skirtį pabrėžia E. Heitschas, kurio manymu, sapno teorijos objektinė perspektyva iškrenta iš subjektinės perspektyvos nuo 201 a4 besilaikančio aptarimo konteksto kaip blogai prie jo priderintas ekskursas (1988, p. 230).

brėžimo svarstymo kontekste sapno teorija nusako būtiną dalykų pažinumo sąlygą, o *logos* interpretacijos – pakankamą. Plg. kom. *ad* 201 c8–210 a9 („Trečiasis apibrėžimas: žinojimas – tai teisinga nuomonė su paaiškinimu [*logos*]"). Sokrato netenkina nei objektinė teorijos perspektyva, nei jo paties pasiūlomos subjektyvios *logos* perspektyvos interpretacijos. Kadangi dialoge keliamas klausimas apie patį žinojimą, ne apie jo objektą[133], subjektyvi *logos* aptarimo perspektyva visam svarstymui, regis, turėtų būti esmingesnė: „Paaiškinimas nėra kažkas, ką objektai suteikia arba nesuteikia priklausomai nuo jų prigimties paaiškinamumo. Paaiškinimą gali pateikti subjektas, jei geba tai daryti"[134]. Ir vis dėlto neatrodo, kad dialogo Sokratas objektinę pažinumo perspektyvą laikytų visai bereikšme, nes aptariamos žinojimo sampratos dialoge gana nuosekliai siejamos su (objektyviu) tikrovės paveikslu: nepaliaujamai judančio, anot pirmojo, protagoriško, apibrėžimo aptarimo, arba (ir) paprastuoju gretinimo būdu sudėto iš atomiškų vienetų – tokiu, anot dialogo protagonisto, remiasi trečiasis žinojimo apibrėžimas. Dialogo skaitytojas turi galimybę suprasti ne vien tai, kad žinojimą suteikiančio paaiškinimo jis turi tikėtis ne iš pažįstamų objektų, o iš savęs paties[135], bet ir tai, kad tikrovė vargiai galėtų būti pažini (ir juntamoji, ir mąstomoji), jei ji nuolat judėtų arba (ir) būtų sudėta iš jokiu bendresniu ryšiu nesiejamų pradų.

---

133 146 e: „Klausta, Teaitetai, buvo ne to, *apie ką* yra žinojimas [...]. Juk klausdami [...] siekiame [...] suprasti, kas gi yra pats tas žinojimas".

134 Heitsch (1988), p. 232.

135 Plg. Heitsch (1988), p. 233: „Skaitytojui belieka savęs paklausti, ką jis turėtų padaryti pateikdamas konkrečiam atvejui tinkamą paaiškinimą; vis dėlto jis jau žino, kad paaiškinimą, jei reikia, turi pateikti jis. Galbūt šiandien tai jau yra trivialu, tačiau nėra banalu".

Svarstydamas antrąjį Teaiteto pasiūlytą žinojimo apibrėžimą dialogo protagonistas jokio bendresnio jam tinkamo tikrovės suvokimo paveikslo *expliciter* nepavaizdavo. Trečiąjį apibrėžimą jis išplėtoja aiškinimais apie atomišką tikrovės ir jos pažinimo prigimtį, todėl atrodo, kad iki pat dialogo pabaigos *de facto* liekama vis tame pačiame pokalbio apie žinojimą pradžioje pavaizduotame subjektyvaus atskirų juntamųjų objektų ir jų savybių suvokimo pasaulyje. Tokiu atveju neturėtų stebinti, kad nuomonę nagrinėjančioje svarstymo atkarpoje vėl galima įžvelgti subjektyvizmo kritiką, o racionalų nuomonės pagrindimą (*logos*) analizuojančiam kritikui didelį rūpestį, regis, kelia atomistinis bendrais nematerialiais saitais neapjungto pasaulio paveikslas.

Žinojimo apibrėžimo ieškojimo vaisiai

Sokratas skelbia pašnekovo pagimdytų žinojimo apibrėžimų apžiūros išvadą: „Nei jutimas, nei teisinga nuomonė, nei prie teisingos nuomonės pridėtas paaiškinimas negalėtų būti žinojimu“ (210 a9–b2). Jo akimis, toks neigiamas pokalbio rezultatas taip pat yra vaisingas: „Jei vėliau dar sumanysi ką nors pradėti, Teaitetai, ir jei taip atsitiks, po dabartinio mūsų nagrinėjimo nešiosi geresnius vaisius, o jei liksi bergždžias, būsi lengvesnis su tavimi bendraujantiems žmonėms ir romesnis, nes jau turėsi proto nesimanyti žinąs, ko nežinai“ (210 b11–c4). Kitą dieną (anot draminės fikcijos) vykstančio *Sofisto* pokalbio protagonistas Svečias iš Elėjos tam pačiam Teaitetui įtaigiai nusakys nuo klaidingų nuomonių apvalančių pokalbių naudą ir reikmę (230 c–d)[136]. Kažin ar ir pats Sokratas pasakytų, kad tebepatiria *tą pačią* aporijos būseną, apie kurią kalbėjo dialogo pradžioje[137].

---

136 Žr. kom. *ad* 210 a9–d4 („Pabaiga“).

137 Plg. Tschemplik (2008), p. 2.

Galima pastebėti, kad, Sokrato kalbinamas, Teaitetas ir pats pereina bei patiria trijų aptariamų apibrėžimų stadijas: [1] pokalbio pradžioje jaunuoliui atrodo („rodosi“, *phainetai*), kad žinojimas yra jutimas (ir „atrodymas“, plg. 152 a–c), [2] paskui jis turi nuomonę („mano“, 187 a7 *sq*: *oimai*), kad žinojimas – tai teisinga nuomonė, [3] galiausiai, Sokrato padedamas, mėgina savo nuomonę artikuliuoti svarstydamas, kas yra prie teisingos nuomonės pridėtinas *logos* („paaiškinimas“, „artikuliavimas“; 201 c8 *sqq*). Tad Teaitetas yra nuėjęs išties nemenką patyriminio tyrimo kelią ir, ko gero, Sokrato jau yra nuvestas prie tokios žinojimo paieškų vietos, nuo kurios galės (pats ar kitų pašnekovų padedamas) aiškiau matyti iškilusių aporijų sprendimą[138].

Vargu ar toks psichologinis ir pedagoginis (netgi *anagoginis*) rezultatas yra vienintelis, nors ir neabejotinai svarbus, pokalbio vaisius. *Teaiteto* skaitytojai ir tyrėjai nuo pat jo pasirodymo IV a. prieš Kr. pirmosios pusės pabaigoje nepailsta svarstyti apie Sokrato kritikos ir jo daromų išvadų reikšmę[139]. XX a. pradžioje iškilo įtakinga Francio Cornfordo interpretacija, anot kurios, Platono atsakymas į *Teaitete* nurodomas žinojimo pagrindimo aporijas būtų *Faidone* ir *Valstybėje* ryškiai postuluojami, tačiau *Teaitete* (beveik) neminimi mąstomieji pavidalai (*formos*)[140]. Baigdamas savo *Teaitete* vaizduojamo pokalbio komentarus Cornfordas skelbia tokį apibendrinimą: „Platonikas padarys būtiną išvadą. Tikrasis

---

138 Pasak A. Tschemplik, „Su kiekvienu vienas po kito pasiūlomo apibrėžimo paneigimu Teaitetas vis geriau supranta, kas sudaro žinojimo problemą“ (2008), p. 168.

139 Daugiau apie *Teaiteto* recepciją Antikos laikais žr. sk. „*Teaiteto* skaitytojai Antikoje“. Glaustą ir labai naudingą Antikos, Naujųjų ir Naujausiųjų laikų *Teaiteto* interpretacijų apžvalgą pateikia A. Beckeris (2007), p. 382–400.

140 Apie Platono sąvokų *eidos* ir *idea* perteikimą „pavidalas“, „forma“ žr. Alekniené (in: Platonas 2016, p. 454 *sq*).

žinojimas turi kitokios rūšies objektą – ne juntamuosius dalykus, bet mąstomąsias Formas ir tiesas apie jas. Tokie objektai neišvengiamai unikalūs; jie neatsiranda, nežūsta ir nesikeičia vienu ar kitu atžvilgiu. Todėl mes galime žinoti juos ir amžinąsias tiesas apie juos. *Teaitetas* atveda prie šios senos išvados parodydamas, kad visi mėginimai gauti žinojimą iš juntamųjų objektų baigiasi nesėkmingai"[141]. Anot Cornfordo, prieš *Sofiste* (kuris Platono pateikiamas kaip *Teaiteto* tęsinys) grįždamas prie mąstomųjų pavidalų pasaulio, *Teaitete* Platonas „nusakys ir ištirs juslių pretenziją teikti žinojimą. [Šiame dialoge] svarstymai juda regimybių pasaulyje ir parodo, kad neįtraukdami į svarstymus tikrosios esamybės pasaulio mes negalime išgauti [*extract*] žinojimo iš juslinės patirties"[142]. Panašiai *Teaiteto* svarstymo rezultatą nusako Haroldas Chernissas: „*Teaiteto* mėginimas apibrėžti žinojimą baigiasi nesėkmingai, ir ši nesėkmė rodo, kad λόγος, esminė žinojimo ypatybė, negali būti paaiškintas mąstymo [*intellection*] objektu fenomenus padarančia teorija. [...] *Teaitete* mėginama įrodyti, kad Idėjų teorija yra būtina prielaida norint išspręsti epistemologijos problemas; konstruktyvioji *Sofisto* doktrina paliudija, kad tai yra pakankama prielaida šiam tikslui pasiekti"[143]. Cornfordo ir Chernisso pozicijos laikosi ir XX a. labai populiaraus Antikos filosofijos istorijos sąvado autorius Williamas Keithas Chambersas Guthrie's: „Pagrindinėje dialogo dalyje žinojimą mėginama apibrėžti visais įmanomais būdais vengiant Formų teorijos ir šie mėginimai baigiasi nesėkme. Digresija mus užtikrina, kad *Faidono* ir *Valstybės*, *Puotos* ir *Faidro* mokymo nėra atsisakyta ir kad

141 *Plato's Theory of Knowledge: The Theaetetus and The Sophist*, Translated with a running commentary, London, New York, 1935, p. 162 *sq.*
142 *Ibid.*, p. 7.
143 The Philosophical Economy of the Theory of Ideas, *The American Journal of Philology* 57 / 4, 1936, p. 451.

sėkmingai žinojimo prigimties ieškoti galima tik už Platono [*Teaitete*] sau nusibrėžtų ribų“[144].

Cornfordo pasiūlyta dialogo perskaitymo perspektyva, be abejo, nėra visai klaidinga ir klaidinanti. Ji turi savo antikinius pirmtakus, maniusius, kad platoniškojo žinojimo (*epistēmē*) objektas nusakytas *Valstybėje* ir *Timajuje* – tai mąstomieji pavidalai, o *Teaiteto* tyrimas baigiasi nevaisingai todėl, kad čia keliami juntamojo pasaulio pažinimo klausimai; prie mąstomųjų pavidalų žinojimo klausimo Platonas grįžtąs *Sofiste*[145]. XXI a. panašiai *Teaitetą* interpretuoti siūlo Timothy's Chappellis[146], anot kurio, *Teaitete* pateikiama įvairių empirizmo atmainų – nuo paprasčiausio žinojimo tapatinimo su jutimu iki gerokai labiau rafinuotų mėginimų nuomonę vaizduoti kaip jutiminių duomenų (*sense-data*) grandinę – kritika, ir Davidas Sedley[147], kurio teigimu, *Teaiteto* Sokratas veikia kaip *Platono* filosofijos pribuvėjas: sokratiškasis dialogo protagonistas negali įveikti pokalbyje su jaunuoju matematiku iškylančių aporijų, tačiau sėkmingai padeda gimti žinojimo (viduriniojo ir vėlesniojo laikotarpio

---

144 *A History of Greek Philosophy v: The Later Plato and the Academy*, Cambridge, 1978, p. 91.

145 Tokių mąstytojų poziciją perteikia Alkinojas (*Didaskalikos*, sk. 4) ir anoniminio komentaro *Teaitetui* autorius (*In Theaet.* 2, 32–39). Cornfordo interpretacijos ryšį su dalies Antikos platonikų pozicija nurodo D. Sedley, tokią interpretaciją vadinantis *object-related* – orientuotą į žinojimo objekto klausimą (Sedley, 1996, p. 89 *sq*). Plg. Alkinojas, *Didaskalikos* 154, 25–29: „Jis [žmogiškasis protas, *logos*] taip pat dvejopas: vieno [objektas] yra tai, kas mąstoma, kito – kas juntama; tas, kurio objektas mąstomybė, yra žinojimas [*epistēmē*], *episteminis* protas [ἐπιστημονικὸς λόγος], o kurio objektas juntamybė – tas *doksastinis* protas, nuomonė [*doxa*]“.

146 *Reading Plato's* Theaetetus, Sankt Augustin, 2004.

147 *The Midwife of Platonism: Text and Subtext in Plato's* Theaetetus, Oxford, 2004.

dialoguose) ir klaidingos nuomonės (*Sofiste*) klausimus išsprendžiančiai platoniškai metafizikai.

Vis dėlto Cornfordo pasiūlyta *Teaiteto* interpretacijos kryptis patraukė toli gražu ne visus Platono skaitytojus ir tyrėjus. Daugelio manymu, vargiai tikėtina, kad visos dialoge svarstomos žinojimo ir klaidos pagrindimo problemos išnyktų svarstymą perkėlus į mąstomųjų pradų analizės plotmę. Pasak Gl. Morrow, „kitaip nei kai kurie naujųjų laikų jo sekėjai, Platonas nebuvo toks naivus, kad manytų, jog nuorodos į Pavidalų [Formų] teoriją pakanka, kad visi sunkumai būtų pašalinti“[148]. Cornfordo manymu, visos *logos* sampratos analizės problemos turėtų išsispręsti suvokus, kad „objektai, kurių paaiškinimą [*account*] turi pateikti žinojimas, yra ne konkretūs individai [atskirybės], o mąstymo objektai, ir kad paprastesnės sąvokos, kuriomis tas paaiškinimas turi būti išreikštas, yra ne materialieji elementai [dalys], bet aukštesnės sąvokos“[149]. Kažin ar tai būtų pakankamas galutinio žinojimo pagrindimo problemos sprendimas jau todėl, kad juo nepasiūloma atsakymo į klausimą apie pačių mąstomųjų pradmenų pažinumą. Norint atsakyti į šį klausimą tenka arba ieškoti tolesnio mąstomųjų pradų pagrindimo (taip sukeliant regresą *ad infinitum*), arba pripažinti, kad pirminiai mąstomieji pradai nėra logiškai pažinūs. Kai kas laikosi pastarosios

148 Morrow (1970), p. 312. Plg. Frede (1989), p. 41: „Vis dėlto Platono Pavidalų [Formų] teorija nėra tokia teorija, kuri tik ir laukia, kada ją ištrauks iš burtininko skrybėlės, kad ji galėtų išspręsti visas problemas: paskutine *Teaiteto* dalimi iš tiesų siekiama parodyti, kokius preliminarius sunkumus dar reikia spręsti“ ir Ryle (1990), p. 23: „Net jei Platonas ir būtų turėjęs tuos *Eidē fixes*, kuriuos jam priskiria jo komentuotojai, jis nebūtų buvęs toks kvailas, kad manytų, jog šių numanomų žinojimo objektų [*knowables*] paminėjimas atsako į klausimą ‚Ką žmogui reiškia ką nors žinoti?‘“. Kad ir koks jis būtų dievobaimingas, žmogus negalėtų pamanyti, kad teiginys ‚Tikrai mylimas gali būti tik Dievas‘ gali nuskaidrinti meilės sąvoką“.

149 Cornford (1935), p. 154.

nuomonės. Antai, P. Friedländerio akimis, neigiamas *Teaiteto* pokalbio rezultatas rodo, kad Platonas daro išvadą, jog norint pasiekti žinojimo, tenka palikti „*logos* kelią" – *Erkenntnis steht noch hoch über dem Logos*[150]. Toks sprendimas mažai ką įtikina – abejotina, kad *Teaitete* nurodomomis *aporijomis* išties siekiama nukreipti į tokį kelią (*poros*). Pasak Gl. Morrow, „[sprendimas] palikti *logos* reiškia, kad mes turime palikti proto ir diskursyvaus mąstymo kelią. [...] Po *Teaiteto* pasirodę dialogai, [...] regis, aiškiai rodo kita, ne šios interpretacijos, kryptimi. Dialektika ir reikalas pateikti bei gauti *logos* dažnai minimi ir šiuose vėlyvuosiuose dialoguose ir tebeatrodo tokie pat svarbūs, kaip ir anksčiau"[151].

Pritarti Cornfordo krypčiai trukdo ir tai, kad *Teaiteto* protagonistas nebeišpažįsta ankstesnių dialogų postuluojamo griežtai dichotominio tikrovės paveikslo ir juntamybės nelaiko visai nepažinia. Apie juntamąją tikrovę šiame dialoge svarstoma kaip apie tinkamą protingos sielos suvokimo ir pažinimo objektą, ne kaip apie proto žvilgsnio nevertą (beviltiškai judrios) rasties sritį[152]. Pagaliau, Platono dialogų visumos kontekste *Teaitetą* daug labiau tinka skaityti kaip ankstesnio *Kratilo* ir vėlesnių *Sofisto*, *Politiko* ir *Filebo* epistemologinių diskusijų dalyvį nei kaip dar vieną *Faidono* ir *Valstybės* „pavidalų teorijos" pagrindimą.

Mąstomieji pavidalai, su kuriais žinojimą sieja ankstesniųjų Platono dialogų Sokratas, *Teaitete* beveik[153] neminimi

---

150 Friedländer (1960²), III, 170 *sq*.

151 Morrow (1970), p. 330.

152 Plg. Cooper (1970), Frede (1989).

153 Plg. kom. *ad* 154 b1–155 d5 („Suvokiamo objekto kitimo paradoksai"), 172 b8–176 a2 („Filosofų laisvė ir teismo žmonių vergystė"), 174 b3–6 („kas yra žmogus ir kas tokiai prigimčiai, skirtingai nei kitoms, tinka veikti arba patirti"), 175 c2–3 („pereiti prie pačių teisingumo ir neteisybės nagrinėjimo").

veikiausiai ne todėl, kad (kaip tiki Cornfordo interpretacijos šalininkai) Platonas nori parodyti, kad be jų žinojimo paieškos lieka bergždžios, ir ne todėl, kad jis – po *Parmenido* kritikos[154] – būtų radikaliai nusivylęs šia esmine savo filosofijos prielaida. Labiau tikėtina, kad Platoną dabar domina ne atskiri mąstomosios tikrovės elementai, bet galimybė juos jungti į prasmingas visumas[155]. Pagrindinis dialogo klausimas – ne galimi žinojimo objektai (juntamieji arba mąstomieji), bet paties žinojimo prigimtis (struktūra)[156]. Kai Platono herojus *Filebe* sugrįš kaip dialogo protagonistas svarstyti geriausio gyvenimo pavidalo klausimo, jis turės gerokai sudėtingesnę mąstomųjų pradų analizavimo koncepciją nei ankstesniuose Platono dialoguose apie mąstomybės pažinimą kalbėjęs Sokratas[157]. Platono atsakymas į *Teaitete* dėstomus sapno teorijos keblumus, regis, būtų ne pakeisti juntamus ir nepažinius pradus pažiniais mąstomaisiais, bet [1] įtraukiant pastaruosius (mąstomąsias bendrybes) į juntamybės pažinimo veiksmą [2] atskleisti sisteminius (struktūrinius) visumos dalių santykius[158]. Aiškesnio tokio metodo paveikslo *Teaiteto* autorius dar nepateikia, galbūt jo ir neturi. Tai jis padarys vėliau – *Sofiste, Politike* ir *Filebe.* Gali būti, kad „dramatiška dialogo pabaigos frustracija rodo, kad Platonas mato, jog į kai kuriuos svarbius klausimus dar neatsakyta“[159].

---

154 Įtakingą straipsnį šiuo klausimu parašė Gilbertas Ryle'as: Plato's Parmenides, *Mind* 48, 1939, p. 129–151.

155 Plg. Cooper (1990), p. 277 *sq*. D. Bostockas (1988, p. 242) pabrėžia, kad ne visi *Teaitete* svarstomi „paaiškinimo“ taikymo pavyzdžiai – konkretūs materialūs objektai.

156 Plg. Bostock (1988), p. 243.

157 Plg. *Filebas* 15 d–18 e ir Aleknienė (in: Platonas, 2016), p. 22

158 Plg. Fine (1979), p. 369 *sq*, Frede (1989).

159 Morrow (1970), p. 312.

Teaiteto Sokratas ir nežadėjo pateikti pašnekovui kokio nors tinkamo žinojimo modelio – tik padėti jaunuoliui išsivaduoti nuo jo sieloje jau glūdinčių (kaip paaiškėjo, klaidingų) žinojimo sampratų[160]. Tačiau baigdamas pokalbį jis tikisi, kad pašnekovas galės pradėti geresnių vaisių. Galima sutikti, kad geresnis vaisius būtų ir pati brandžiųjų Platono dialogų metafizika (ir jų mąstomųjų pavidalų mokslas) – Sokratas, Sedley žodžiais kalbant, tampa Platono metafizikos pribuvėju. Kita vertus, būtų labai keista, net ir psichologiškai mažai tikėtina, jei Platonas *Teaitete* viso labo būtų norėjęs atvesti skaitytoją prie ankstesnių savo dialogų prielaidų, kurios (kaip rodo *Parmenidas*) tuo metu jam pačiam jau kėlė nemažai klausimų. Ko gero, nebūtų klaida neapsiriboti vienintele dialogo Sokrato misijos interpretacija ir suprasti, kad bendrame filosofijos istorijos paveiksle dialogo Sokratas pavaizduotas kaip Platono filosofijos pirmtakas, tačiau paties Platono filosofijos kelyje šis dialogas žymi naują jo mąstymo apie tikrovės, taip pat ir juntamosios, pažinumą tarpsnį. Galiausiai, sėkmingas sokratiškosios majeutikos seansas kiekvienam atidžiam dialogo skaitytojui turėtų padėti subrandinti savo (ap)mąstymo vaisių[161].

Aristotelis *Antrojoje Analitikoje* perteikia Akademijoje pirmųjų pradų (pamatinių prielaidų) žinojimo pagrindimo klausimu kilusio ginčo pozicijas[162]. Ir vienos, ir kitos grupės mąstytojai mano, kad žinojimas pasiekiamas tik per loginį įrodymą (ἀπόδειξις), tačiau vienos pusės manymu, vadovaujantis šia prielaida, tenka arba įsivaizduoti begalinį pažinimo regresą, arba sustoti ties nepažiniais (nes racionaliai neįrodomais) pirmaisiais pradais. Pretenzijos žinoti abiem atvejais tenka atsisakyti. Kitos pusės mąstytojai žinojimą taip pat sieja

160 Frede (1989), p. 41.

161 Plg. Sedley (1996), p. 103.

162 Dėmesį į šią diskusiją atkreipia Gl. Morrow (1970), p. 332 *sq*.

su racionalaus pagrindimo galimybe, tačiau mano, kad „niekas netrukdo ką nors [‚viską'] įrodyti, nes įrodymas gali eiti ratu ir vienus dalykus grįsti kitais (ἐνδέχεσθαι γὰρ κύκλῳ γίνεσθαι τὴν ἀπόδειξιν καὶ ἐξ ἀλλήλων), kitaip tariant, sieti elementus *vidinės priklausomybės* ryšiais[163]. Morrow teigimu, „pirmoji šio ginčo partija, regis, iš neigiamo *Teaiteto* rezultato padarė išvadą, kad žinojimas šios sąvokos *sensu stricto* yra neįmanomas. Atrodo, kad jie ir tapo tuo intelektualiniu Akademijos avangardu, kuris vėliau [...], Arkesilajo ir Karneado vadovavimo laikais, pavertė ją skepticizmo tvirtove[164]. Kita partija, besilaikanti platoniškos žinojimo, kaip būtinos tiesos, sampratos, tačiau neatsisakanti tikėti, kad žinojimas yra įmanomas, turėjo padaryti keistų pokyčių dedukcijos procedūroje, kad ji tiktų pirminių prielaidų įrodymui"[165]. Labiau pagrįsta atrodo *Teaiteto* klausimų sprendimo, kartu su Aristotelio minimais antrosios diskusijų partijos atstovais, ieškoti holistinio ir sisteminio žinojimo modelyje[166]. Pasak D. Frede, „jei bendroje paskutinės *Teaiteto* dalies strategijoje yra koks nors klaidinantis elementas [*anything misleading*], jis glūdi aptarimo fokusavime į atskirus ‚žinojimo elementus' [*pieces of knowledge*] [...]. Mes turime įsisąmoninti, kad vienas žinojimo elementas [*one piece of knowledge*] niekuo nesiskiria nuo teisingos nuomonės elemento. Viena kregždė dar ne pavasaris. [...] Kad ir ką mes galbūt dar turėtume daryti su Paukštide, ji bent jau parodo, kad palaidai plasnojančių ‚žinojimo elementų' [*pieces of knowledge*] nustvėrimas dar nėra *epistēmē*"[167].

---

163 72 b5–17. Pats Aristotelis atmeta ratu einančio įrodymo galimybę ir teigia, kad pirminiai pamatiniai dedukuojamo žinojimo pradai negali būti įrodomi (*ibid.*, 72 b18–25 *sqq*).

164 Žr. toliau sk. „*Teaiteto* skaitytojai Antikoje".

165 Morrow (1970), p. 332 *sq*.

166 Plg. Fine (1979), Frede (1989).

167 Frede (1989), p. 40 *sq*.

Teaitetas ir filosofijos istorija

Teaitetas yra, ko gero, turtingiausią istorinę filosofijos perspektyvą pasiūlantis ir daugiausiai su filosofijos istorija susijusių klausimų keliantis Platono dialogas. Šio dialogo Sokratas pašnekovą, kartu su skaitytojais, per skirtingas, vis sudėtingesnes žinojimo sampratas veda (nors ir nelabai griežta) istorine tvarka: nuo mituose išradingai įžvelgiamų filosofinių pozicijų užuomazgų pirmojoje pokalbio dalyje iki naujausios paties Platono dialektikos versijos nuojautų paskutinio žinojimo apibrėžimo aptarimo pabaigoje. Ilgiausiai tame kelyje sugaištama aiškinantis Protagoro ištaros „žmogus – visų dalykų matas" prasmes, kiek trumpiau – prie herakleitininkų judrios būties sampratos. Visame žinojimo aptarime galima įžvelgti ir Platono niekada vardais neminimų atomizmo atstovų minčių, antrosios dalies klaidingos nuomonės galimybės analizėje – naujesnių sofizmų versijų atgarsių, o paskutiniame svarstomame žinojimo apibrėžime (Sokrato „sapno teorijoje") kai kurie dialogo tyrėjai mato vyresnio Platono amžininko Antisteno šešėlį. Galima spėti, kad šitaip einant per istorines mąstytojų pozicijas siekiama ne tik apvalyti jaunuolio mąstymą nuo gerų vaisių neduodančių autoritetų, bet ir subrandinti tinkamą filosofavimo patirtį.

Daugelis istorines filosofų figūras ir mokyklas *Teaitete* nusakančių vaizdų ir apibrėžimų tapo vėlesnių filosofijos istorijos vadovėlių dalimi. Antai 179 d–181 c išraiškingai nubrėžiama vadovėline tapsianti herakleitininkų ir ontologinio monizmo atstovų pozicijų priešprieša. G. Ryle'as svarsto, kad visą šią, daug medžiagos apie įvairias filosofų mokyklas (*Schools of Thought*) pateikiančią dialogo dalį (Sokrato pokalbis

su Teodoru) Platonas galbūt parašė didaktiniais sumetimais, jau galvodamas apie Akademijos studentus ir savo knygų panaudojimą jų filosofijos kurse[168]. Aristotelio veikaluose istorinių pirmtakų pozicijų apžvalgos tampa įprasta kokio nors filosofinio klausimo analizės pradžia[169].

Labai ryškiai dialoge nuskamba filosofijos pradžios tema (155 d). Sokratas apie filosofijos pradžią kalba pagirdamas Teaitetą apėmusią svaiginančios nuostabos būseną. Dialogo kontekste jaunuolio nuostaba tiesiogiai susijusi su sofistinių paradoksų stebuklais, tačiau svarbus yra ir Sokrato čia pat pridėtas aiškinimas apie mitinės Hesiodo genealogijos personažą Nuostabūną (*Taumantą*). Kartu su pokalbio pradžioje siūloma filosofine kelių Homero *Iliados* eilučių egzegeze (152 e, 153 d) tai leidžia filosofijos pradžios motyvą sieti ir su nuostabiais senosios graikų mitologijos pasakojimais – būtent tai *Metafizikos* pradžioje ir daro Aristotelis, filosofais vadinantis ir „filomitus" (mitų mėgėjus)[170]. Šalia filosofijos pradžios motyvo iškyla ir paradigminio filosofo Talio figūra – stebėdamas dangų jis nepastebi po kojomis esančios šulinio duobės (174 a). Dialoge neužsimenama apie tai, kad Talis visų tikrovės dalykų pradu laikė vandenį, tačiau apie tai girdėjusiems skaitytojams lengva ir jį įpinti į dialoge kuriamą mitinių filosofijos ištakų paveikslą[171].

Vėlesnėje filosofijos istorijos versijoje prigijęs aiškinimas apie paties Platono intelektualinę biografiją – esą jaunystėje patyręs Herakleito mokinio Kratilo įtaką ir manęs,

168 Ryle (1966), p. 278 *sq*.

169 G. Ryle'as spėja, kad Isokrato *Antidosio* (268 *sq*, 285) žodžiuose apie mokslo, kurį sudaro keistų senųjų mąstytojų minčių apžvalga (τῶν παλαιῶν σοφιστῶν τερατολογίας), bergždumą galima įžvelgti priekaištą Akademijai dėl joje dėstomos idėjų istorijos (*ibid*., p. 278).

170 Žr. kom. *ad* 155 d2 („nuostaba – tikroji filosofo būsena...").

171 Plg. 152 e.

kad nepaliaujamai judančios tikrovės tiesiog neįmanoma pažinti, vėliau, susipažinęs su Sokrato etinių sąvokų apibrėžimo mokslu, Platonas pakeitė savo poziciją ir atrado rymančias mąstomąsias bendrybes[172] – veikiausiai remiasi ne tik *Kratile*, bet ir *Teaitete* vaizduojamais svarstymais. Į *Teaiteto* ir intelektualinės paties Platono biografijos santykį galima pažvelgti ir kitaip – aporetinę dialogo pabaigą galima laikyti užuomina į Sokrato svarstymais parengtą platoniškosios filosofijos gimimo įvykį arba nuoroda į pribrendusius platoniškosios dialektikos pokyčius[173].

Santykis su istoriniais filosofijos pirmtakais dialoge yra labai svarbus ir (mažų mažiausiai) dvejopas. Viena vertus, čia, remiantis atskirais jų tekstų fragmentais, ištaromis arba eilutėmis, lengva ranka (at)kuriamos logiškai pagrindžiamos mokymo visumos – taip dialogo Sokratas pasielgia su Protagoro ir Herakleito žodžiais. Kita vertus, *Teaiteto* Sokratas nepraleidžia nė menkiausios galimybės įtraukti senuosius mąstytojus į gyvą sokratišką pokalbį – prakalbinti negyvą užrašytų jų žodžių raidę ir parūpinti jiems kiek įmanoma veiksmingą ir sąžiningą dialoginę gynybą[174]. Pokalbio metu seniai mirusiam Protagorui Sokrato lūpomis kelis kartus suteikiamas žodis ir galimybė pasipriešinti Sokrato interpretacijoms; vietoje nenustygstantys herakleitininkai pripažįstami neįmanomais pašnekovais, tačiau ir juos Sokratas vis mėgina užkalbinti. Tad kertine pirmosios dialogo dalies tema tampa ir istorinių filosofų tekstų arba ištarų (jų *ipsissima verba*) interpretavimo klausimas[175]. Šio klausimo

---

172 Aristotelis, *Metafizika* A, 987 a29–b10.

173 Plg. ankstesnio sk. „Žinojimo klausimas" pabaigą.

174 T. A. Szlezákas pabrėžia šį (garsiąją *Faidro* temą pratęsiantį) *pagalbos*, kurią dialoge siekiama suteikti užrašytiems pirmtakų žodžiams, motyvą (2004, p. 68, 115–117).

175 Šį *Teaiteto* klausimą nagrinėja A. Fordas (1994).

aptarimas vargiai gali nepaliesti ir paties *Teaiteto* skaitytojų. A. Fordas primindamas dialogo įžangos situaciją ir Eukleido žodžius apie jo pagal Sokrato pasakojimus užrašytą Sokrato pokalbį pabrėžia vieną iš daugelio ironiškų šio teksto pateikimo tekste implikacijų: „*Teaiteto* skaitytojų situacijoje, IV a. Megaruose ar kur nors kitur, Sokratas bus toks pats gyvai nepasiekiamas personažas, koks Teaitetui buvo Protagoras; jo mintys, panašiai kaip ir ano sofisto mintys, dabar turi būti atsekamos per perpasakojimus, taip pat tokius užrašytus perpasakojimus kaip *Teaitetas*. Nors *Teaitetas* yra visiška filosofinio *kephalaion* [santraukos] priešingybė (čia paaiškinamos daromos išvados ir būdai, kuriais prie jų prieinama), vis dėlto ir šios kalbos tėvo neįmanoma apklausti [*is not available for cross-examination*]. [...] Tad ir šis rašinys nėra geresnis už kitas netikras mąstymo atžalas ir pats nėra vaisingoji dialektikos sėkla (*Faidras* 276). Įspėtas šios ironijos skaitytojas nei užrašyto Sokrato, nei jį tarsi ‚minčių prikimštą maišą' (λόγων τινὰ... θύλακον, 161 a8) vaizduojančio teksto nelaikys pilnu ir išsamiu jo filosofijos sąvadu [„talpykla", *container*]. Vis dėlto tuos, kurie leidžia su juo laiką ir per anksti jo nepalieka, šis užrašytas Sokratas gali veikti kaip pribuvėja: *jei jis* atrodo panašus į tekstą tuo, kad visada klausinėja kitus, bet pats nieko netvirtina, jis gali padėti apreikšti paties skaitytojo mintis arba bent jau nukreipti jį pas tinkamesnius filosofus (150 c–151 b)"[176]. Galima sutikti, kad tokiu būdu pirmosios dialogo dalies svarstymai apie istorinio Sokrato ir Platono pirmtako žodžius virsta svarbiomis bendresnėmis Platono rekomendacijoms filosofinių tekstų skaitytojams[177].

---

176 Ford (1994), p. 217.

177 Panašiai *Teaiteto* intenciją supranta E. Heitschas, pabrėždamas dialoginio teksto autoriaus siekį įtraukti skaitytoją į pokalbį – jei ir ne su pačiu autoriumi, tai bent jau su jo tekstu (1988, p. 227).

Teaiteto skaitytojai Antikoje

Tikėtina, kad *Teaitetą* Platonas parašė IV a. prieš Kr. pirmosios pusės pabaigoje (apie 358–357 m.), po daugelio ankstyvajam ir viduriniajam jo rašymo laikotarpiui priskiriamų veikalų, taip pat po *Faidono, Valstybės*, netoli *Timajo, Faidro, Parmenido, Kratilo*, prieš *Sofistą, Politiką, Filebą* ir *Įstatymus*[178]. Vienas iš pirmųjų atidžių *Teaiteto* skaitytojų neabejotinai buvo Aristotelis, kuris daugelyje savo veikalų vietų (*Topikoje, Apie sielą, Metafizikoje, Antrojoje Analitikoje*) atsiliepia į *Teaiteto* svarstymus bei į Akademijoje dėl jų vykusias diskusijas, nors ir nemini šio Platono dialogo pavadinimo[179].

Kitus ankstyviausius *Teaiteto* skaitymo ir svarstymo pėdsakus Platono Akademijoje įžvelgti trukdo menkas šaltinių palikimas. Po Platono mirties jo mokykloje, regis, vyravo ontologiniai būties tvarkos apmąstymai, kol, Arkesilajo vadovavimo laikais, epistemologijos klausimai ir Sokrato elenktiko figūra atsidūrė pačiame „skeptiškųjų" akademikų polemikos su „dogmatiškuoju" stoikų mokymu sūkuryje[180]. Reaguodamas į vyresnio savo amžininko Kitijiečio (apie 333–apie 262)

178 Kad *Įstatymai* – paskutinis Platono rašytas kūrinys, yra Antikos šaltinių paliudytas (plg. Diogenas Laertijas, *VPh* III, 37 ir *Anonymi Prolegomena* 24, 13–19) ir, ko gero, vienintelis Platono kūrinių chronologijos faktas, dėl kurio šiandien sutaria visi tyrėjai. Kitų vėlyvųjų dialogų kalba pasižymi tomis pačiomis stiliaus ypatybėmis, kaip ir *Įstatymai*. Žr. Brandwood (1990), (1992). Apie *Teaiteto* santykį su čia paminėtais dialogais svarstoma įvairiuose komentarų vietose ir ankstesniame Įvado skyriuje „Žinojimo klausimas".

179 Plg. Ryle (1966), p. 276, 279 ir ankstesnio sk. „Žinojimo klausimas" pabaigą.

180 Plg. Tarrant et alii (2018), p. 21 *sq*.

iškeltą suvokinių įspūdžių (*phantasia katalēptikē*) sampratą, Arkesilajas (apie 315–apie 240) pasiūlė garsiąją *epokhē* (susilaikymo nuo sprendimo) sąvoką. Akademijos vadovas su Stojos mokyklos pradininku ginčijosi ne tik dėl kertinės epistemologinės prielaidos, bet ir, bendriau, dėl Platono dialogų protagonisto laikysenos supratimo – už savo nežinojimą skelbiančio Sokrato įvaizdį prieš stoiškąją Sokrato ir platonizmo versiją[181]. A. A. Longas parodė, kad šio ginčo pagrindą veikiausiai sudarė skeptiškosios (akademinės) ir pozityviosios (stoiškos) *Teaiteto* interpretacijos skirtis: tikėtina, kad Zenonas, formuluodamas savo neklystančių „suvokinių" („pagaunančių") įspūdžių sampratą rėmėsi *Teaiteto* medžiaga (ne tik sielos vaško vaizdiniu, bet taip pat paukštidės modelio aptarimu ir trečiojo žinojimo apibrėžimo formuluote); Arkesilajas *Teaitetą* laikė svarbiausiu liudijimu apie episteminį Sokrato ir Platono skepticizmą[182]. *Teaiteto* Sokratas, prisistatantis kaip jokios išminties neturintis[183] svetimo žinojimo pribuvėjas ir visą pokalbį baigiantis neigiama išvada, puikiai tiko skeptiškosios pozicijos *porte-parole* vaidmeniui. Skeptiškajame diskurse atspindį, regis, rado ir paskutinėje dialogo dalyje svarstytas Saulės (kaip ryškiausio dangaus šviesulio) „paaiškinimo" (*logos*) pavyzdys, kuriuo Sokratas iliustruoja *logos*, kaip skiriamojo bruožo nuorodos, sampratą. Sokratas galiausiai atmeta (ir) šią *logos* sampratą. „Į skepticizmą linkusiam skaitytojui atrodo, kad taip darydamas jis pačią Saulę pašalina iš žinojimo sferos. Turint ome-

---

181 Plg. A. A. Long (2006), p. 224.

182 A. A. Long (2006).

183 Komentuodamas 150 c4–7 Sokrato repliką („Daug kas mane peikė, kad nuolat klausinėju kitus, o pats nieko netvirtinu, nes neturiu jokios išminties. Ir tai tiesa.") anoniminis komentuotojas teigia: „remdamiesi tokiais teiginiais kai kas mano, kad Platonas yra akademikas [t. y. ‚skeptikas'], nes neskelbia jokio mokymo (οὐδὲν δογματίζοντα)" (*In Theaet.* 54, 38–43).

nyje lemiamą simbolinę Saulės reikšmę *Valstybėje* pasiūlytam žinojimo modeliui, nebūtų sunku, žengiant dar vieną žingsnį, *Teaitete* dar kartą įžvelgti *Valstybėje* pateikto, atrodytų, tvirto žinojimo manifesto paneigimą arba nuvertinimą“[184].

Vėlyvasis Proklo (v a. po Kr.) liudijimas rodo, kad *Teaitetas* Akademijoje laikytas dialogu, kuriame Sokratas taiko akademikų pamėgtą argumentavimo *in utramque partem* būdą[185]. vi a. *Įvado į Platono filosofiją* autorius primena, kad skeptiškųjų akademikų manymu, *Teaitete* parodoma, kad Platonas neigia žinojimą, nes šiame dialoge jis „sugriauna visus žinojimo apibrėžimus ir skaičius [skaičiaus sampratą]“[186]. M. L. Lee plačiau nagrinėja, kaip *Teaitete* ir Aristotelio *Metafizikos* Γ dėstoma Protagoro pozicija paveikė helenistinį skeptiškąjį (akademikų ir pironininkų) diskursą ir, kartu su tame pačiame dialoge ir *Metafizikoje* pateikiama protagoriškojo reliatyvizmo kritika, esmingai prisidėjo prie graikų epistemologijos raidos[187].

Kai Akademija i a. prieš Kr. nusigręžė nuo ilgai puoselėtos skeptiškosios krypties, *Teaiteto* svarstymus tapo įprasta taikyti *jusliniam* pažinimui ir sieti su nuomonės (*doxa*) lygmens tikrovės suvokimu. Alkinojo *Filosofijos vadovėlyje* (i a.–ii a. po Kr.) žinojimo aptarimas remiasi *Valstybės*, *Timajo*

---

184 Sedley (1996), p. 88. Plg. Galenas, *De optima doctrina* 1: „Kartais taip toli stumia susilaikymą [nuo sprendimų, *epokhē*], kad net ir Saulę pripažįsta esant nepažinią“.

185 Plg. Proklas, *In Parm.* i, p. 654, 14–18 Cousin. Proklas šalia *Teaiteto* kaip to paties tyrimo būdo taikymo atvejį nurodo *Lisidą*. Anoniminio *Įvado į Platono filosofiją* autorius liudija, kad svarstymus *pro et contra* naujieji akademikai įžvelgė *Liside*, *Charmide* ir *Eutifrone* (*Prolegomena* 10, 16–20).

186 *Prolegomena* 10, 23–26.

187 Lee (2005). Ši autorė į protagoriško reliatyvizmo ir jo kritikos aptarimo lauką įtraukia ir Platono niekur neminimą, bet vargiai jo nepastebėtą Demokritą, „didįjį Platono ir Aristotelio amžininką bei varžovą“ (p. 7).

ir *Faidro* tekstais, o juntamuosius objektus suvokianti *doxa* apibūdinama pagal *Teaitetą*, daugiausiai sielos vaško modelio sąvokomis[188]. Šiai interpretacijai artimą „kai kurių platonikų" poziciją perteikia ir, tikėtina, I a. prieš Kr. pabaigoje–I a. po Kr. parašyto anoniminio *Teaiteto* komentaro autorius: tokių mąstytojų manymu, „turėdamas tikslą tyrinėti žinojimą (περὶ ἐπιστήμης προθέμενον ζητεῖν) *Teaitete* Platonas parodo, apie ką jo [žinojimo] nėra, o *Sofiste* – apie ką jis yra"[189].

Pats anoniminio komentaro autorius ryžtingai nepritaria skeptiškajai dialogo interpretacijai[190], o platoniškąją žinojimo sampratą sieja su prisiminimo samprata – pasak jo, majeutas Sokratas mokydamas atskleisdavo pašnekovų sielose glūdinčias prigimtines dalykų sampratas, kurias siela gali prisiminti, nes kadaise yra regėjusi tikrovę; tad jai reikia „ne įdedamo žinojimo, bet prisiminimo"[191]. Komentuotojo teigimu, „taip

188 *Didaskalikos* 154, 36–155, 13.

189 *In Theaet.* 2, 32–39. Sedley nurodo (1996, p. 92), kad čia minimi platonikai omenyje visų pirma veikiausiai turėjo *Sofisto* 253 b–e tekstą, kur „didžiausias žinojimas" siejamas su gebėjimu dialektiškai analizuoti giminių ir rūšių santykius.

190 *In Theaet.* 54, 39–55, 13. Pasak komentarų autoriaus, visi Akademijos nariai, išskyrus vieną kitą, išpažįsta kokį nors pozityvų mokymą.

191 *In Theaet.* 47, 37–48, 7. D. Sedley (1996, p. 95–98) aptaria egzegetines strategijas, leidžiančias komentaro autoriui suderinti *Teaiteto* tekstą su prisiminimo samprata, nepaisant to, kad žodis *anamnēsis* dialoge nėra minimas, o kai kurie Sokrato teiginiai, regis, akivaizdžiai jai prieštarauja. Komentuotojo manymu, tai, kad žodis *anamnēsis* tekste nėra pavartotas, nereiškia, kad Platonas dialoge nesiremia šia samprata (*In Theaet.* 56, 21–31), o Sokrato teiginį, jog pasitaiko ir tokių jaunuolių, kurie jam „neatrodo nešiojantys kokį nors vaisių [‚nėšti', ἐγκύμονες]" (vadinasi, neturi jokio įgimto žinojimo?) supranta kaip nuorodą į tai, kad sielos ne kiekviename konkrečiame gyvenime (ne kiekvienoje savo inkarnacijoje) geba „turėti po ranka" (ἔχειν πρόχειρα, plg. 198 d) jose glūdintį žinojimą (*ibid.* 57, 15–42).

patvarkė dievas – kad sielos ne mokytųsi, o prisimintų"[192]. Minėtojo *Įvado į Platono filosofiją* autorius skeptiškajai *Teaiteto* interpretacijai taip pat priešpriešina teiginį apie sieloje glūdintį išankstinį žinojimą, kurį, pasak jo, leidžia apvalyti dialogo Sokrato dėstoma kritika: „[Sielai] tereikia apvalymo. Todėl jis sugriauna netinkamai apie žinojimą pasakytus teiginius, leisdamas apvalytai sielai suvokti tiesą"[193].

Į klausimą, kodėl *Teaitete* Platonas nemini mąstomųjų pavidalų, anoniminio komentaro autorius atsako nurodydamas, kad šiame dialoge jam rūpi ne žinojimo objekto, bet paties žinojimo prigimties klausimas. Atsiliepdamas į Platono aiškintojų teiginį, esą *Teaitete* Platonas parodo, apie ką žinojimo nėra, o *Sofiste*, apie ką jis yra[194], komentaro autorius rašo: „Jie priartėja prie tiesos, tačiau į ją nepataiko. Juk jis [čia] tyrinėja ne žinojimui rūpimą medžiagą (*hylē*), bet jo esybę (*ousia*). O tai yra skirtingi dalykai, kaip ir menų (*tekhnai*) atveju viena yra tyrinėti kiekvieno iš jų esybę, kita – medžiagą, su kuria jie dirba"[195]. Komentuotojas taikliai pasitelkia pokalbio apie žinojimo apibrėžimą pradžios epizodą, primindamas, kad Sokratas įvairių menų pavyzdžius jam išvardijusiam Teaitetui (146 c7–d2) paaiškina, jog prašoma atsakyti, *kas* yra žinojimas (ἐπιστήμη τί ἐστιν), o ne *apie ką* (τίνος) jis (kas jo objektas, 147 b10–c1), taip parodydamas kelią vienai iš vaisingiausių modernių dialogo interpretacijų krypčiai[196].

---

192 *Ibid.* 55, 26-30. Sedley pastebi, kad tokiais aiškinimais *impliciter* teigiama, jog majeutika – vienintelis tinkamas edukacijos metodas (1996, p. 101).

193 *Prolegomena* 10, 26–33.

194 *In Theaet.* 2, 32–39.

195 *Ibid.* 2, 39–52.

196 Plg. Runciman (1962), Cooper (1970) ir (1990), McDowell (1973), Bostock (1988), Burnyeat (1990), Fine (1979), Haring (1982), Frede (1989).

Platonikų mokyklose bent jau nuo Jamblicho laikų (tikėtina, kad ir anksčiau) galiojo dvylikos pagrindinių nagrinėtinų Platono dialogų kanonas[197]. *Teaitetas* (penktas tokiame kanone) kartu su *Kratilu* (ketvirtu) besimokantiems Platono filosofijos turėjo padėti ugdytis tikrovės pažinimo dorybę. Laikyta, kad *Kratilas* moko apie vardų (*onomata*), o *Teaitetas* – apie dalykų (*pragmata*) pažinimą[198]. Ko gero, produktyviausias paskutinių dviejų Akademijos gyvavimo amžių filosofas Proklas (v a.) buvo parašęs (neišlikusį) *Teaiteto* komentarą, kurį pats laikė vienu iš vertingiausių savo darbų[199].

Už mokyklinių epistemologinių klausimų sferos ribų labiausiai *Teaitetą* išgarsino Sokrato žodžiai apie pabėgimą iš šio blogio lankomo pasaulio ir protingai teisingo bei dievobaimingo žmogaus supanašėjimą su dievu (176 a–b). Apie panašėjimą į dievą arba į dieviškąją tikrovę Platono dialoguose užsimenama ne vieną kartą[200]. Apie I a. prieš Kr. „supanašėjimas su dievu" virto idealų platoniškosios filosofijos tikslą nusakančia formule[201]. *Teaitete* mintis apie panašėjimą į dievą nusakyta ryškiau nei kituose Platono tekstuose. Nuo kitų panašėjimo į dievą minėjimų šio dialogo atvejį skiria ir žodžiai apie pabėgimą – dvasinį, ne fizinį – iš blogio neišvengiamai lankomo pasaulio. Filonas Aleksandrietis (apie 25 m. pr. Kr.–45 m. po Kr.) galėjo būti pirmas autorius, kuris įvertino ir savo žydų Raštų aiškinimuose plačiai taikė egzegetinį apie *tokį* pabėgimą kalbančio *Teaiteto* protagonisto žodžių

197 *Prolegomena* 26, 13–44. Šį kanoną mini ir Proklas, *In Alcib.* 11, 14–21.
198 *Prolegomena* 26, 34–39.
199 Plg. Sedley (1996), p. 81 *sq*.
200 Plg. *Valstybė* 500 b8–d2, 613 a–b, 621 c–d, *Timajas* 90 c–d, *Įstatymai* 716 c–d ir Alekninė (2016), p. 13–37.
201 Žr. Aleknienė (2016), p. 178 *sq*, 274–278 ir (2016a), p. 18.

potencialą: „bėgti" reiškia „panašėti į Dievą"[202]. Aleksandrijoje ilgus studijų metus praleidęs Plotinas (apie 205–270 m.) galbūt buvo susipažinęs su egzegetiniais žydų tikėjimo platoniko Filono aiškinimais[203]. Kad ir kaip būtų, veikalo *Apie grožį* pabaigoje Plotinas įtaigiai ir egzegetiškai (pritaikydamas jį Homero poemos egzegezei) išplėtoja minėtąjį *Teaiteto* motyvą: „Plauksime iškėlę bures, kaip, pasak [poeto], Odisėjas išplaukė nuo burtininkės Kirkės arba Kalipsės, – jis, man regis, nori pasakyti [„mena mįslę", αἰνιττόμενος], kad anas nesutiko pasilikti, nors ir turėjo akimis parūpinamų malonumų ir gyveno juntamo grožio gausybėje. Mūsų tėvynė ten, iš kur atėjome, ten ir tėvas. Kokia tai kelionė? Kaip bėgsime? Ne kojomis reikės ją įveikti – kojos visada teneša iš vieno krašto į kitą. Nereikės nei žirgais pakinkyto vežimo, nei kokio nors jūros plausto. Ne, visa tai reikia palikti ir nebežiūrėti, bet tarsi užsimerkus pakeisti regą ir pažadinti kitą – kiekvienas ją turi, bet retas kas telkia [...] Prieš imantis regėjimo, tai, kas žiūri, reikia padaryti giminingą ir panašų į tai, į ką žiūrima. Akis niekada neišvystų Saulės, jei nebūtų tapusi panaši į Saulę, ir siela neišvystų grožio, netapusi graži. Tad norintis regėti dievą ir grožį pirma tepasidaro visas dieviškas ir visas gražus"[204]. Plotino žodžiai apie pabėgimą į mąstymo tėvynę neišdildomą įspūdį paliko Augustinui – jis daugelyje savo raštų vietų kalba apie sielą, ne kojomis ar kitokia judėjimo priemone įveikiamą dvasinę kelionę[205]. Šalia pabėgimo

202 Aleknienė (2016a) ir (2016), p. 271–320.

203 *Ibid.*

204 *Tr.* 1 (I, 6), 8, 17–27. T. p. plg. *Tr.* 51 (*Iš kur bloga*), 7, 12–14, *Tr.* 9 (*Apie Gėrį arba Vienį*) finalą ir Aleknienė (in: Plotinas 2011), p. 342–344.

205 *Išpažinimai* I, 18, 28; VIII, 8, 19, *Apie krikščionių mokslą* I, 8 *et al.* Veikale *Apie Dievo miestą* IX, 17 Augustinas tiesiogiai cituoja Plotino žodžius ir įvardija jų autorių.

ir supanašėjimo su dievu motyvo, o kartais nepriklausomai nuo jų Plotinas citavo ir svarstė tame pačiame Teaiteto tekste minimas pasaulyje neišvengiamai esančias blogybes[206].

Prigijo ir majeutikos – kaip filosofinio bendravimo būdo ir specifinės („majeutinių“) dialogų rūšies – apibūdinimas[207]. Minėtas žydų Raštų egzegetas Filonas majeutinį *Teaiteto* Sokrato vaidmenį prisimena komentuodamas *Pradžios knygos* žodžius apie Abraomą, atsisėdusį prie paukščių, nusileidusių ant perkirstos aukos skerdenos[208]. Pasak egzegeto, sofistų ginčams nebus galo, kol tarp jų atsisėdęs „pribuvėjas ir teisėjas“ (ὁ μαιευτικὸς ὁμοῦ καὶ δικαστικὸς ἀνήρ) „neapžiūrės kiekvienos sielos vaisių – tai, ko neverta auginti, atmes, o tinkamus išsaugos ir parūpins deramą globą“[209]. Pribuvėju ir teisėju Filonas čia vadina *Pradžios knygos* istorijos protagonistą Abraomą, kurį jis laiko žmogaus proto alegorija, o tarp pagrindinių sofistų nesutarimų mini ginčą tarp teigiančių, kad žmogus yra visų dalykų matas ir tų, kurie nepripažįsta jutimo ir proto vertinimų mato“[210].

Šis labai bendrais bruožais nusakytas *Teaiteto* recepcijos Antikoje vaizdas leidžia pastebėti, jog tai, kas daugeliui XX a. tyrėjų analitikų atrodė dialogo silpnybe – techninius svarstymus apie žinojimo prigimtį čia (gana netikėtai) pertraukia

---

206 Plg. *Tr.* 46 (I, 4), 11, 15–16; 47 (III, 2), 5, 25–32; *ibid.* 15, 7–13; 51 (I, 8), 1, 4–6; 6, 1–4 *sqq* ir kom. *ad* 176 a5–6 (blogybės negali žūti, Teodorai...“).

207 Plg. Diogenas Laertijas, *VPh* III, 49, 59.

208 *Gen.* 15, 11: κατέβη δὲ ὄρνεα ἐπὶ τὰ σώματα, τὰ διχοτομήματα, καὶ συνεκάθισεν αὐτοῖς Αβραμ.

209 *De mutatione nominum* 247.

210 *Ibid.* 246. Žodžiai apie tuos, kurie „nepripažįsta jutimo ir proto vertinimo mato (τὰ αἰσθήσεως καὶ τὰ διανοίας κριτήρια συγχέουσι)“ atliepia skeptiškąją *Teaiteto* rezultatų interpretaciją. Daugiau apie Filono veikaluose plėtojamą dvasinio nėštumo ir gimdymo motyvą žr. Billings (1919), p. 96–98.

ilgoka Sokrato kalba apie apoli(ti)škus filosofus, veikliuosius retorius ir abiejų rūšių sielų likimą, – lėmė, kad toks nevienalytis dialogas graikų intelektualų dėmesio centre liko ne tik helenistinių mokyklų polemikos dėl tikrovės pažinumo ir kriterijaus (galimybės turėti neklystantį tiesos matą) laikais, bet ir tuomet, kai platonikų ir kitose filosofinėse mokyklose vėl labiau susidomėta etiniais ir religiniais gyvenimo klausimais. Tuomet *Teaiteto* ekskursas įkvėpė ir ne vieną mąstytoją krikščionį[211]. Naujaisiais laikais filosofai – pradedant Johnu Locke'u, George'u Berkeley ir baigiant Ludwigu Wittgensteinu – *Teaitetu* domėjosi dėl jo epistemologinių klausimų. Platoniškoji panašėjimo į dievą tema ilgai nebuvo populiari, tačiau nuo XX a. antrosios pusės ir ji vis labiau traukia tyrėjų dėmesį[212].

---

211 Plg. Merki (1952).

212 Plg. Roloff (1970), Sedley (1999), Annas (1999), ch. 3 („Becoming Like God: Human Nature, and the Divine"), Torri (2017).

Graikiško teksto redakcija

Graikiškas *Teaiteto* tekstas šiam leidiniui parengtas remiantis klasikiniu xx a. pradžios Jono Burneto leidimu[213], atsižvelgiant į xx a. pabaigoje *Oxford Classical Texts* serijoje pasirodžiusią naują I-ojo Platono raštų tomo redakciją. *Teaitetą* joje parengė knygos pasirodymo nesulaukusi Winifred F. Hicken[214]. Naujosios dialogų redakcijos rengėjai gerokai išsamiau nei Burnetas peržiūrėjo senuosius Platono tekstų rankraščius, daugeliu atveju parūpino tvarkingesnį kritinį aparatą, tačiau jų parengtas *Teaiteto* tekstas galiausiai labai nedaug tesiskiria nuo senosios Burneto redakcijos. Lietuviškam *Teaiteto* leidiniui parengtoje graikiško teksto versijoje pažymėti visi atvejai, kuomet pasirinktas kitas nei Burneto parengto dialogo teksto variantas – Hicken redakcijos arba kitoks nei abiejų *Oxford Classical Texts* serijos leidėjų. Skirtingus nei *OCT* teksto variantus rinkausi pasiremdama kitų Platono leidėjų ir tyrėjų konjektūromis, naujojo *OCT* tomo recenzentų atsiliepimais[215] ir asmeninėmis įžvalgomis. Svarbesni pasirinkimai aptariami dialogo komentaruose.

---

213 *Platonis Opera*, recognovit brevique adnotatione critica instruxit J. Burnet, tomus I, tetralogias I–II continens, Oxonii, e typographeo Clarendoniano, 1900.

214 *Platonis Opera*, t. I tetralogias i–ii continens, recognoverunt brevique adnotatione critica instruxerunt E. A. Duke, W. F. Hicken, W. S. M. Nicoll, D. B. Robinson, J. C. G. Strachan, Oxonii, 1995.

215 Murphy (1997), Haslam (1997), Brockmann (1998).

Dialogo planas

142 a–143 c7 Įžanga: Eukleidas pasakoja Terpsionui apie susitikimą su Teaitetu, seną jo pokalbį su Sokratu ir savo užrašus.

143 d1– 151 d6 Įvadinis Eukleido užrašyto dialogo pokalbis

143 d1–144 d6 Teodoras pasakoja Sokratui apie Teaitetą.
144 d7–146 b7 Sokratas mezga pokalbį apie žinojimą.
146 b8–147 c6 Klausimo „Kas yra žinojimas?“ tikslinimas.
147 c7–148 b4 Matematinis Teaiteto ir Sokrato Jaunesniojo atradimas: kas yra matematinė „galia“ (*dynamis*).
148 b5–151 d6 Sokrato pribuvėjo menas (majeutika).

151 d7–186 e12 Pirmasis apibrėžimas: žinojimas (*epistēmē*) yra jutimas (*aisthēsis*)

151 d7–160 c6 Sokratas sieja Teaiteto pasiūlytą apibrėžimą su Protagoro teiginiu „žmogus – visų dalykų matas“ ir nesiliaujančio visų dalykų judėjimo samprata.

151 d7–e7 Teaitetas pasiūlo apibrėžimą: „žinojimas yra jutimas“.
151 e8–152 c7 Sokratas pasiūlytą apibrėžimą sieja su Protagoro teiginiu „žmogus – visų dalykų matas“.
152 c8–153 a4 Slaptasis Protagoro ir kitų išminčių mokslas: negalima sakyti, kad dalykai *yra* patys savaime; viskas visuomet *tampa*.

153 a5–d7 Buvimo regimybę ir tapsmą kuria judėjimas, o nebūtį ir žūtį – rimtis.

153 d8–154 a9 Spalvų suvokimo pavyzdys: savybės atsiranda *tarp* suvokiančio organo ir suvokiamo objekto.

154 b1–155 d5 Suvokiamo objekto kitimo paradoksai.

155 d5–157 c2 Pašvęstųjų mokslas: „viskas yra judėjimas ir tik judėjimas“; judėjimo rūšys; jutinio ir pojūčio gimimas; veikiančiojo ir patiriančiojo pora.

157 c2–d12 Intermedija: Ar Teaitetui patinka tokios mintys? Ką mano pats Sokratas?

157 e1–159 e6 Sapnų ir ligų atvejis.

157 e1–158 e1 Kaip įrodyti, kad būdraujame, o ne sapnuojame?

158 e2–159 e6 „Sergantis Sokratas“ nepanašus į „sveiką Sokratą“.

159 e7–160 c6 Visi dalykai kokie nors yra arba tampa ne patys savaime, o *vienas kitam*.

160 c7–e4 Apibendrinimas: Teaiteto naujagimis (žinojimo apibrėžimas) pagimdytas.

160 e5–161 b7 Intermedija: Teaitetas leis kritiškai įvertinti savo naujagimį.

161 b8–179 d1: Protagoro mokslo kritika.

161 b8–162 a3 Jei kiekvienas yra savosios išminties matas, kaip vienas žmogus (arba viena juntanti esybė) gali būti išmintingesnis (išmintingesnė) už kitą?

162 a4–d4 Intermedija: Teodoras nenori prisidėti prie savo bičiulio Protagoro kritikos. Sokratas turės klausinėti Teaitetą.

162 d4–e7 Pirmoji Protagoro kalba.
162 e7–163 c5 Žinojimo ir jutimo tapatinimo paradoksai [1]: ar įmanoma justi (girdėti svetimą kalbą arba matyti nežinomą raštą) ir nežinoti?
163 c5–164 c1 Žinojimo ir jutimo tapatinimo paradoksai [2]: ar įmanoma atsiminti žinomą (matytą) dalyką ir (nebematant) jo nebežinoti?

164 c1–165 b1 Intermedija: Kas apgins „Protagoro mitą"?

165 b2–d1 Baisiausias klausimas [3]: Ar galima vienu metu žinoti ir nežinoti (matant viena akimi)?
165 d2–e4 Žinojimo ir jutimo tapatinimo paradoksai [4]: Ar galima žinoti iš arti, o iš tolo nežinoti ir pan.?
165 e4–168 c7 Antroji Protagoro kalba.

168 c8–169 d2 Intermedija: Pokalbis neturi būti vaikiškai nerimtas; Teodorui teks dalyvauti svarstyme.

169 d3–171 c7 Ar Protagoro teiginys „Kiekvienas yra tiesos matas" pats savęs nepaneigia?
171 c8–172 b7 Protagorininkai skiria teisingumą ir naudą.

172 b8–177 c5 Sokrato kalba apie filosofus ir politikus.
- 172 b8–176 a2 Filosofų laisvė ir teismo žmonių vergystė.
- 176 a3–177 c5 Panašėjimas į dievą, tikrasis žmogaus kietumas („įstabumas", *deinotēs*) ir išmintis.

177 c6–179 a9 Grįžtama prie pagrindinio svarstymo. Ar kiekvienas yra ir *būsimųjų* dalykų matas?

179 a10–d1 Apibendrinimas: argumentavimo prieš Protagoro teiginį rezultatas.

179 d1–183 c4 Herakleitiškosios prielaidos kritika.

183 c5–184 b3 Sokratas nesvarstys parmenidininkų (būties rimties teigėjų) pozicijos.

184 b4–186 a1 Juslės – sielos įrankiai. Bendrybes siela nagrinėja pati per save.

186 a2–e12 Būtis, tiesa ir žinojimas.

187 a1–201 c7 Antrasis apibrėžimas: žinojimas – teisinga nuomonė (*doxa*)

187 a1–c6 Naujo apibrėžimo gimimas.

187 c7–200 d4 Klaidingos nuomonės galimybės klausimas.

187 c7–e4 Ar verta jį svarstyti?

187 e5–188 c8 Ar įmanoma klaidingai manyti apie žinomus arba nežinomus dalykus?

188 c9–189 b9 Ar įmanoma manyti tai, ko nėra („nesamybę“, τὸ μὴ ὄν)?

189 b10–190 e4 Ar manyti klaidingai reiškia manyti kažką *kita* (ἀλλοδοξεῖν)?

190 e5–196 c9 Ar išties neįmanoma klysti dėl žinomų dalykų? Sielos vaškas.

196 d1–200 d4 Paukštidės modelis.

200 d5–201 c7 Retorikos liudijimas: teisinga nuomonė gali atsirasti be žinojimo, vien iš įtaigos.

201 c8–210 a9 Trečiasis apibrėžimas: žinojimas – teisinga nuomonė su paaiškinimu (*logos*)

201 c8–d7 Teaitetas prisimena dar vieną žinojimo apibrėžimą.

201 d8–202 d7 Sokrato sapnas.

202 d8–206 c2 Sapno teorijos kritika.

202 d8–203 e1 Raidės ir skiemuo.

203 e2–206 c2 Dalys ir visuma.

206 c2–210 a9 Žodžio „paaiškinimas" (*logos*) reikšmės.

206 d1–e3 *Logos* kaip teiginys.

206 e4–208 b12 *Logos* kaip dalyko pradmenų (elementų) išvardijimas.

208 b12–210 a9 *Logos* kaip skiriamąją dalyko žymę (*sēmeion*) nurodantis apibrėžimas.

210 a9–d4 Pabaiga

ΘΕΑΙΤΗΤΟΣ / TEAITETAS

142 a1 {ΕΥ.} Ἄρτι, ὦ Τερψίων, ἢ πάλαι ἐξ ἀγροῦ;

{ΤΕΡ.} Ἐπιεικῶς πάλαι. καὶ σέ γε ἐζήτουν κατ᾽ ἀγορὰν καὶ ἐθαύμαζον ὅτι οὐχ οἷός τ᾽ ἦ εὑρεῖν.

{ΕΥ.} Οὐ γὰρ ἦ κατὰ πόλιν.

142 a5 {ΤΕΡ.} Ποῦ μήν;

{ΕΥ.} Εἰς λιμένα καταβαίνων Θεαιτήτῳ ἐνέτυχον φερομένῳ ἐκ Κορίνθου ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου Ἀθήναζε.

{ΤΕΡ.} Ζῶντι ἢ τετελευτηκότι;

142 b1 {ΕΥ.} Ζῶντι καὶ μάλα μόγις[1]· χαλεπῶς μὲν γὰρ ἔχει καὶ ὑπὸ τραυμάτων τινῶν, μᾶλλον μὴν αὐτὸν αἱρεῖ τὸ γεγονὸς νόσημα ἐν τῷ στρατεύματι.

{ΤΕΡ.} Μῶν ἡ δυσεντερία;

142 b5 {ΕΥ.} Ναί.

{ΤΕΡ.} Οἷον ἄνδρα λέγεις ἐν κινδύνῳ εἶναι.

{ΕΥ.} Καλόν τε καὶ ἀγαθόν, ὦ Τερψίων, ἐπεί τοι καὶ νῦν ἤκουόν τινων μάλα ἐγκωμιαζόντων αὐτὸν περὶ τὴν μάχην.

{ΤΕΡ.} Καὶ οὐδέν γ᾽ ἄτοπον, ἀλλὰ πολὺ θαυμαστότερον εἰ
142 c1 μὴ τοιοῦτος ἦν. ἀτὰρ πῶς οὐκ αὐτοῦ Μεγαροῖ κατέλυεν;

{ΕΥ.} Ἠπείγετο οἴκαδε· ἐπεὶ ἔγωγ᾽ ἐδεόμην καὶ συνεβούλευον, ἀλλ᾽ οὐκ ἤθελεν. καὶ δῆτα προπέμψας αὐτόν, ἀπιὼν πάλιν ἀνεμνήσθην καὶ ἐθαύμασα Σωκράτους ὡς μαν-
142 c5 τικῶς ἄλλα τε δὴ εἶπε καὶ περὶ τούτου. δοκεῖ γάρ μοι ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου ἐντυχεῖν αὐτῷ μειρακίῳ ὄντι, καὶ συγγενόμενός τε καὶ διαλεχθεὶς πάνυ ἀγασθῆναι αὐτοῦ τὴν φύσιν. καί μοι ἐλθόντι Ἀθήναζε τούς τε λόγους οὓς δι-

1 μόγις W, Hicken : μόλις βT, Burnet.

Eukleidas. Ką tik iš kaimo, Terpsionai, ar jau seniai? 142 a1

Terpsionas. Senokai. Ieškojau tavęs aikštėje ir stebėjausi, kad nepavyksta rasti.

Eukleidas. Matai, nebuvau mieste.

Terpsionas. O kur gi? 142 a5

Eukleidas. Kai leidausi į uostą, kaip tik iš Korinto stovyklos į Atėnus vežė Teaitetą.

Terpsionas. Gyvą ar mirusį?

Eukleidas. Vos gyvą. Prastai laikosi dėl žaizdų, o dar labiau – 142 b1
dėl jį ištikusios ligos, kuri užklupo stovyklą.

Terpsionas. Ar tik ne dizenterija?

Eukleidas. Taip. 142 a5

Terpsionas. Ką tu sakai! Koks žmogus pavojuje!

Eukleidas. Išties puikus, Terpsionai. Štai ir ką tik girdėjau, kaip žmonės gyrė jo elgesį mūšyje.

Terpsionas. Nieko keista. Daug labiau tektų stebėtis, jei
jis nebūtų toks pasirodęs. Bet kodėl jis nenorėjo sustoti čia, 142 c1
Megaruose?

Eukleidas. Veržėsi namo. Aišku, prašiau bei patariau likti, bet jis nenorėjo. Taigi palydėjau jį, o grįždamas vėl
prisiminiau ir nustebau, kaip Sokratas ir apie jį išpra- 142 c5
našavo. Buvo susitikęs su juo, dar berniuku, kalbėjosi ir labai susižavėjo jo prigimtimi. Man regis, neilgai trukus Sokratas ir mirė. Kai buvau nukeliavęs į Atėnus, Sokratas man papasakojo tas jų kalbas – labai vertas paklausyti –

142 d1 ελέχθη αὐτῷ διηγήσατο καὶ μάλα ἀξίους ἀκοῆς, εἶπέ τε ὅτι
πᾶσα ἀνάγκη εἴη τοῦτον ἐλλόγιμον γενέσθαι, εἴπερ εἰς
ἡλικίαν ἔλθοι.
{ΤΕΡ.} Καὶ ἀληθῆ γε, ὡς ἔοικεν, εἶπεν. ἀτὰρ τίνες ἦσαν
142 d5 οἱ λόγοι; ἔχοις ἂν διηγήσασθαι;
{ΕΥ.} Οὐ μὰ τὸν Δία, οὔκουν οὕτω γε ἀπὸ στόματος·
143 a1 ἀλλ' ἐγραψάμην μὲν τότ' εὐθὺς οἴκαδ' ἐλθὼν ὑπομνήματα,
ὕστερον δὲ κατὰ σχολὴν ἀναμιμνῃσκόμενος ἔγραφον, καὶ
ὁσάκις Ἀθήναζε ἀφικοίμην, ἐπανηρώτων τὸν Σωκράτη ὃ μὴ
ἐμεμνήμην, καὶ δεῦρο ἐλθὼν ἐπηνορθούμην· ὥστε μοι σχεδόν
143 a5 τι πᾶς ὁ λόγος γέγραπται.
{ΤΕΡ.} Ἀληθῆ· ἤκουσά σου καὶ πρότερον, καὶ μέντοι ἀεὶ
μέλλων κελεύσειν ἐπιδεῖξαι διατέτριφα δεῦρο. ἀλλὰ τί
κωλύει νῦν ἡμᾶς διελθεῖν; πάντως ἔγωγε καὶ ἀναπαύσασθαι
δέομαι ὡς ἐξ ἀγροῦ ἥκων.
143 b1 {ΕΥ.} Ἀλλὰ μὲν δὴ καὶ αὐτὸς μέχρι Ἐρινοῦ Θεαίτητον
προύπεμψα, ὥστε οὐκ ἂν ἀηδῶς ἀναπαυοίμην. ἀλλ' ἴωμεν,
καὶ ἡμῖν ἅμα ἀναπαυομένοις ὁ παῖς ἀναγνώσεται.
{ΤΕΡ.} Ὀρθῶς λέγεις.
143 b5 {ΕΥ.} Τὸ μὲν δὴ βιβλίον, ὦ Τερψίων, τουτί· ἐγραψάμην
δὲ δὴ οὑτωσὶ τὸν λόγον, οὐκ ἐμοὶ Σωκράτη διηγούμενον ὡς
διηγεῖτο, ἀλλὰ διαλεγόμενον οἷς ἔφη διαλεχθῆναι. ἔφη δὲ
τῷ τε γεωμέτρῃ Θεοδώρῳ καὶ τῷ Θεαιτήτῳ. ἵνα οὖν ἐν τῇ
143 c1 γραφῇ μὴ παρέχοιεν πράγματα αἱ μεταξὺ τῶν λόγων διηγήσεις
περὶ αὑτοῦ τε ὁπότε λέγοι ὁ Σωκράτης, οἷον "καὶ ἐγὼ ἔφην" ἢ
"καὶ ἐγὼ εἶπον," ἢ αὖ περὶ τοῦ ἀποκρινομένου ὅτι "συνέφη"
ἢ "οὐχ ὡμολόγει," τούτων ἕνεκα ὡς αὐτὸν αὐτοῖς διαλεγό-
143 c5 μενον ἔγραψα, ἐξελὼν τὰ τοιαῦτα.
{ΤΕΡ.} Καὶ οὐδέν γε ἀπὸ τρόπου, ὦ Εὐκλείδη.
{ΕΥ.} Ἀλλά, παῖ, λαβὲ τὸ βιβλίον καὶ λέγε.

ir sakė, kad tas būtinai taps įžymus, jei sulauks brandos 142 d1
amžiaus.
Terpsionas. Panašu, kad tikrai teisingai sakė. Bet kokios
tai buvo kalbos? Gal galėtum papasakoti? 142 d5
Eukleidas. Dėl Dzeuso, ne. Bent jau ne iš atminties.
Tąsyk, grįžęs namo, iškart susirašiau apmatus, o vėliau, 143 a1
turėdamas laiko, vis užrašydavau, ką prisiminęs. Ir kiek
nukeliaudavau į Atėnus, vis paklausinėdavau Sokrato,
ko neatsimenu, o grįžęs pataisydavau. Šitaip beveik visą 143 a5
pokalbį turiu surašęs.
Terpsionas. Tiesa! Ir anksčiau esu iš tavęs apie tą pokalbį
girdėjęs. Viešėdamas čia vis ketinau paprašyti jį parodyti, bet
iki šiol neprisiruošiau. O kas mums trukdo dabar tai pada-
ryti? Juolab, kad man po kelionės iš kaimo tikrai praverstų
pasiilsėti.
Eukleidas. Kad ir pats mielai pasiilsėčiau – lydėjau Teaitetą 143 b1
iki pat Erinėjo. Eime – pasiilsėsime, o berniukas mudviem
paskaitys.
Terpsionas. Teisingai.
Eukleidas. Štai papirusas, Terpsionai. Pokalbį surašiau ne 143 b5
kaip Sokrato pasakojimą man, bet kaip jo pokalbį su paš-
nekovais, su kuriais, pasak jo, tąsyk kalbėtasi. Sakė, kad
su geometru Teodoru ir Teaitetu. Taigi, kad skaitant raštą
nevargintų įterpiami paaiškinimai – antai, kai Sokratas apie 143 c1
save sako. „Ir aš pasakiau“ arba „Ir aš tariau“, arba – apie
jam atsakantį pašnekovą: „Pritarė“ arba „Nesutiko“, – para-
šiau taip, tarsi jis pats su jais kalbėtųsi, o tokius intarpus
pašalinau. 143 c5
Terpsionas. Visai tinkamai padarei, Eukleidai.
Eukleidas. Nagi, berniuk, imk papirusą ir skaityk.

Σωκράτης Θεόδωρος Θεαίτητος

143 d1 {ΣΩ.} Εἰ μὲν τῶν ἐν Κυρήνῃ μᾶλλον ἐκηδόμην, ὦ Θεό-
δωρε, τὰ ἐκεῖ ἄν σε καὶ περὶ ἐκείνων ἀνηρώτων, εἴ τινες
αὐτόθι περὶ γεωμετρίαν ἤ τινα ἄλλην φιλοσοφίαν εἰσὶ τῶν
νέων ἐπιμέλειαν ποιούμενοι· νῦν δὲ ἧττον γὰρ ἐκείνους ἢ
143 d5 τούσδε φιλῶ, καὶ μᾶλλον ἐπιθυμῶ εἰδέναι τίνες ἡμῖν τῶν
νέων ἐπίδοξοι γενέσθαι ἐπιεικεῖς. ταῦτα δὴ αὐτός τε σκοπῶ
καθ᾽ ὅσον δύναμαι, καὶ τοὺς ἄλλους ἐρωτῶ οἷς ἂν ὁρῶ τοὺς
νέους ἐθέλοντας συγγίγνεσθαι. σοὶ δὴ οὐκ ὀλίγιστοι πλησιά-
143 e1 ζουσι, καὶ δικαίως· ἄξιος γὰρ τά τε ἄλλα καὶ γεωμετρίας
ἕνεκα. εἰ δὴ οὖν τινι ἐνέτυχες ἀξίῳ λόγου, ἡδέως ἂν
πυθοίμην.

{ΘΕΟ.} Καὶ μήν, ὦ Σώκρατες, ἐμοί τε εἰπεῖν καὶ σοὶ
143 e5 ἀκοῦσαι πάνυ ἄξιον οἵῳ ὑμῖν τῶν πολιτῶν μειρακίῳ ἐντετύ-
χηκα. καὶ εἰ μὲν ἦν καλός, ἐφοβούμην ἂν σφόδρα λέγειν,
μὴ καί τῳ δόξω ἐν ἐπιθυμίᾳ αὐτοῦ εἶναι. νῦν δέ – καὶ μή
μοι ἄχθου – οὐκ ἔστι καλός, προσέοικε δὲ σοὶ τήν τε σιμό-
τητα καὶ τὸ ἔξω τῶν ὀμμάτων· ἧττον δὲ ἢ σὺ ταῦτ᾽ ἔχει.
144 a1 ἀδεῶς δὴ λέγω. εὖ γὰρ ἴσθι ὅτι ὧν δὴ πώποτε ἐνέτυχον
– καὶ πάνυ πολλοῖς πεπλησίακα – οὐδένα πω ᾐσθόμην οὕτω
θαυμαστῶς εὖ πεφυκότα. τὸ γὰρ εὐμαθῆ ὄντα ὡς ἄλλῳ
χαλεπὸν πρᾶον αὖ εἶναι διαφερόντως, καὶ ἐπὶ τούτοις
144 a5 ἀνδρεῖον παρ᾽ ὁντινοῦν, ἐγὼ μὲν οὔτ᾽ ἂν ᾠόμην γενέσθαι
οὔτε ὁρῶ γιγνόμενον· ἀλλ᾽ οἵ τε ὀξεῖς ὥσπερ οὗτος καὶ
ἀγχίνοι καὶ μνήμονες ὡς τὰ πολλὰ καὶ πρὸς τὰς ὀργὰς
ὀξύρροποί εἰσι, καὶ ᾄττοντες φέρονται ὥσπερ τὰ ἀνερμά-
144 b1 τιστα πλοῖα, καὶ μανικώτεροι ἢ ἀνδρειότεροι φύονται, οἵ τε
αὖ ἐμβριθέστεροι νωθροί πως ἀπαντῶσι πρὸς τὰς μαθήσεις
καὶ λήθης γέμοντες. ὁ δὲ οὕτω λείως τε καὶ ἀπταίστως
καὶ ἀνυσίμως ἔρχεται ἐπὶ τὰς μαθήσεις τε καὶ ζητήσεις
144 b5 μετὰ πολλῆς πρᾳότητος, οἷον ἐλαίου ῥεῦμα ἀψοφητὶ ῥέοντος,
ὥστε θαυμάσαι τὸ τηλικοῦτον ὄντα οὕτως ταῦτα διαπράτ-
τεσθαι.

Sokratas, Teodoras, Teaitetas

Sokratas. Teodorai, jei man labiau rūpėtų Kirėnės 143 d1
gyventojai, paklausinėčiau tavęs apie tenykščius reika-
lus ir žmones, gal kartais ten yra jaunuolių, kurie domisi
geometrija ar kokia nors kita filosofija. Bet juos aš myliu
mažiau nei mūsiškius ir labiau norėčiau sužinoti, kas čia 143 d5
pas mus galėtų tapti įžymybe. Ir pats, kiek sugebu, šituo
dalyku domiuosi ir kitus klausinėju, jei matau, kad jau-
nuoliai noriai su jais bendrauja. O prie tavęs nemaža jų
buriasi. Ir ne be reikalo. Išties yra dėl ko su tavimi ben- 143 e1
drauti, ypač dėl geometrijos. Tad jei esi sutikęs ką nors
vertą dėmesio, mielai apie tai sužinočiau.

Teodoras. Taip, Sokratai, turiu ką pasakyti, o tu – išgirsti.
Labai vertą dėmesio berniuką esu sutikęs tarp jūsų pilie- 143 e5
čių. Jei jis būtų gražus, pabijočiau per smarkiai girti, idant
niekam nekiltų minčių, kad jis mane traukia. Bet ne. Tik
nepyk ant manęs – jis nėra gražus, primena tave: buka
nosis, išsprogusios akys. Tik ne taip ryškiai kaip tavo.
Todėl galiu kalbėti nieko nebijodamas. Žinok, kiek esu 144 a1
sutikęs jaunuolių – o tokių buvo labai daug, – nesu matęs
tokios nuostabios prigimties. Kad žmogus būtų sumanus
kaip reta, be to, nepaprastai ramus, bet ir niekam nenu-
sileistų drąsa – nemaniau, kad taip gali būti, ir nema- 144 a5
tau, kad būtų. Tokie skvarbaus ir miklaus mąstymo bei
geros atminties berniukai, kaip šis, dažniausiai ir į pyktį
pakrypsta labai greitai – tuoj pat kyla lėkti it nepakrau-
tas laivas ir auga veikiau pasiutę nei drąsūs. O svares- 144 b1
nieji mokslų imasi vangokai ir būna gerokai prisipildę
užmaršumo. Bet šis į mokslus ir tyrimus žengia taip lygiai,
sklandžiai ir kryptingai, be to, labai ramiai, lyg be garso 144 b5
tekantis aliejus, kad belieka stebėtis, jog visa tai pavyksta
tokio amžiaus žmogui.

{ΣΩ.} Εὖ ἀγγέλλεις. τίνος δὲ καὶ ἔστι τῶν πολιτῶν;
{ΘΕΟ.} Ἀκήκοα μὲν τοὔνομα, μνημονεύω δὲ οὔ. ἀλλὰ
144 c1 γάρ ἐστι τῶνδε τῶν προσιόντων ὁ ἐν τῷ μέσῳ· ἄρτι γὰρ ἐν
τῷ ἔξω δρόμῳ ἠλείφοντο ἑταῖροί τέ τινες οὗτοι αὐτοῦ καὶ
αὐτός, νῦν δέ μοι δοκοῦσιν ἀλειψάμενοι δεῦρο ἰέναι. ἀλλὰ
σκόπει εἰ γιγνώσκεις αὐτόν.
144 c5 {ΣΩ.} Γιγνώσκω· ὁ τοῦ Σουνιῶς Εὐφρονίου ἐστίν, καὶ
πάνυ γε, ὦ φίλε, ἀνδρὸς οἷον καὶ σὺ τοῦτον διηγῇ, καὶ
ἄλλως εὐδοκίμου, καὶ μέντοι καὶ οὐσίαν μάλα πολλὴν
κατέλιπεν. τὸ δ' ὄνομα οὐκ οἶδα τοῦ μειρακίου.
144 d1 {ΘΕΟ.} Θεαίτητος, ὦ Σώκρατες, τό γε ὄνομα· τὴν μέντοι
οὐσίαν δοκοῦσί μοι ἐπίτροποί τινες διεφθαρκέναι. ἀλλ' ὅμως
καὶ πρὸς τὴν τῶν χρημάτων ἐλευθεριότητα θαυμαστός, ὦ
Σώκρατες.
144 d5 {ΣΩ.} Γεννικὸν λέγεις τὸν ἄνδρα. καί μοι κέλευε αὐτὸν
ἐνθάδε παρακαθίζεσθαι.
{ΘΕΟ.} Ἔσται ταῦτα. Θεαίτητε, δεῦρο παρὰ Σωκράτη.
{ΣΩ.} Πάνυ μὲν οὖν, ὦ Θεαίτητε, ἵνα κἀγὼ ἐμαυτὸν
ἀνασκέψωμαι ποῖόν τι ἔχω τὸ πρόσωπον· φησὶν γὰρ Θεό-
144 e1 δωρος ἔχειν με σοὶ ὅμοιον. ἀτὰρ εἰ νῷν ἐχόντοιν ἑκατέρου
λύραν ἔφη αὐτὰς ἡρμόσθαι ὁμοίως, πότερον εὐθὺς ἂν
ἐπιστεύομεν ἢ ἐπεσκεψάμεθ' ἂν εἰ μουσικὸς ὢν λέγει;
{ΘΕΑΙ.} Ἐπεσκεψάμεθ' ἄν.
144 e5 {ΣΩ.} Οὐκοῦν τοιοῦτον μὲν εὑρόντες ἐπειθόμεθ' ἄν, ἄμουσον
δέ, ἠπιστοῦμεν;
{ΘΕΑΙ.} Ἀληθῆ.
{ΣΩ.} Νῦν δέ γ', οἶμαι, εἴ τι μέλει ἡμῖν τῆς τῶν προσώπων
145 a1 ὁμοιότητος, σκεπτέον εἰ γραφικὸς ὢν λέγει ἢ οὔ.
{ΘΕΑΙ.} Δοκεῖ μοι.
{ΣΩ.} Ἦ οὖν ζωγραφικὸς Θεόδωρος;
{ΘΕΑΙ.} Οὔχ, ὅσον γέ με εἰδέναι.
145 a5 {ΣΩ.} Ἆρ' οὐδὲ γεωμετρικός;
{ΘΕΑΙ.} Πάντως δήπου, ὦ Σώκρατες.

Sokratas. Gera žinia! Kurio gi piliečio jis yra sūnus?
Teodoras. Esu girdėjęs jo vardą, tačiau neatsimenu. O
štai ir jis – tarp tų ateinančių berniukų, pačiame vidu- 144 c1
ryje. Ką tik tepėsi aliejumi lauko take, jis ir keli jo bičiu-
liai, o dabar, man regis, jau baigė ir eina čia. Žiūrėk, gal
tu jį pažįsti.
Sokratas. Pažįstu. Jis – sunijiečio Eufronijo sūnus, būtent 144 c5
tokio vyro, koks, kaip apie jį papasakojai, yra ir šis berniu-
kas. Įžymus buvo žmogus ir turtus didžiulius paliko. O ber-
niuko vardo nežinau.
Teodoras. Jo vardas Teaitetas, Sokratai. Tą palikimą, man 144 d1
regis, pragainė visokie globėjai. Bet jis ir čia nuostabus, Sokra-
tai. Pinigai jo visai nevaržo.
Sokratas. Taurus vyras, kaip girdžiu. Nagi, pakviesk jį 144 d5
čia prisėsti.
Teodoras. Tuojau. Teaitetai, eikš čia prie Sokrato.
Sokratas. Taip, Teaitetai, ateik, kad ir pats galėčiau pasi-
žiūrėti, kokį turiu veidą. Mat Teodoras sako, kad jis pana-
šus į tavo. Nors... Jei abudu turėtume po lyrą, ir jis pasakytų, 144 e1
kad jos vienodai suderintos, – ar mudu iškart juo patikėtume,
ar dar pažiūrėtume, ar jis susijęs su muzika, kad taip sako?
Teaitetas. Pažiūrėtume.
Sokratas. Išsiaiškinę, kad jis toks ir yra, su juo sutiktume, 144 e5
o su muzika nesusijusiu žmogumi netikėtume.
Teaitetas. Tiesa.
Sokratas. O jei mums dabar rūpi veidų panašumo reika-
las, manau, reikia pažiūrėti, ar kalba su daile susijęs žmo- 145 a1
gus, ar ne.
Teaitetas. Man regis.
Sokratas. Ar Teodoras susijęs su daile?
Teaitetas. Ne. Bent jau mano žiniomis.
Sokratas. Ir su geometrija jis nesusijęs? 145 a5
Teaitetas. Kaip tik susijęs, Sokratai!

{ΣΩ.} Ἦ καὶ ἀστρονομικὸς καὶ λογιστικός τε καὶ μουσικὸς καὶ ὅσα παιδείας ἔχεται;

{ΘΕΑΙ.} Ἔμοιγε δοκεῖ.

145 a10 {ΣΩ.} Εἰ μὲν ἄρα ἡμᾶς τοῦ σώματός τι ὁμοίους φησὶν εἶναι ἐπαινῶν πῃ ἢ ψέγων, οὐ πάνυ αὐτῷ ἄξιον τὸν νοῦν προσέχειν.

{ΘΕΑΙ.} Ἴσως οὔ.

145 b1 {ΣΩ.} Τί δ' εἰ ποτέρου τὴν ψυχὴν ἐπαινοῖ πρὸς ἀρετήν τε καὶ σοφίαν; ἆρ' οὐκ ἄξιον τῷ μὲν ἀκούσαντι προθυμεῖσθαι ἀνασκέψασθαι τὸν ἐπαινεθέντα, τῷ δὲ προθύμως ἑαυτὸν ἐπιδεικνύναι;

145 b5 {ΘΕΑΙ.} Πάνυ μὲν οὖν, ὦ Σώκρατες.

{ΣΩ.} Ὥρα τοίνυν, ὦ φίλε Θεαίτητε, σοὶ μὲν ἐπιδεικνύναι, ἐμοὶ δὲ σκοπεῖσθαι· ὡς εὖ ἴσθι ὅτι Θεόδωρος πολλοὺς δὴ πρός με ἐπαινέσας ξένους τε καὶ ἀστοὺς οὐδένα πω ἐπῄνεσεν ὡς σὲ νυνδή.

145 b10 {ΘΕΑΙ.} Εὖ ἂν ἔχοι, ὦ Σώκρατες· ἀλλ' ὅρα μὴ παίζων
145 c1 ἔλεγεν.

{ΣΩ.} Οὐχ οὗτος ὁ τρόπος Θεοδώρου· ἀλλὰ μὴ ἀναδύου τὰ ὡμολογημένα σκηπτόμενος παίζοντα λέγειν τόνδε, ἵνα μὴ καὶ ἀναγκασθῇ μαρτυρεῖν – πάντως γὰρ οὐδεὶς ἐπισκήψετ'
145 c5 αὐτῷ – ἀλλὰ θαρρῶν ἔμμενε τῇ ὁμολογίᾳ.

{ΘΕΑΙ.} Ἀλλὰ χρὴ ταῦτα ποιεῖν, εἰ σοὶ δοκεῖ.

{ΣΩ.} Λέγε δή μοι· μανθάνεις που παρὰ Θεοδώρου γεωμετρίας ἄττα;

{ΘΕΑΙ.} Ἔγωγε.

145 d1 {ΣΩ.} Καὶ τῶν περὶ ἀστρονομίαν τε καὶ ἁρμονίας καὶ λογισμούς;

{ΘΕΑΙ.} Προθυμοῦμαί γε δή.

{ΣΩ.} Καὶ γὰρ ἐγώ, ὦ παῖ, παρά τε τούτου καὶ παρ'
145 d5 ἄλλων οὓς ἂν οἴωμαί τι τούτων ἐπαΐειν. ἀλλ' ὅμως τὰ μὲν ἄλλα ἔχω περὶ αὐτὰ μετρίως, μικρὸν δέ τι ἀπορῶ ὃ μετὰ σοῦ τε καὶ τῶνδε σκεπτέον. καί μοι λέγε· ἆρ' οὐ τὸ

Sokratas. Taip pat su astronomija, skaičiavimu, muzika ir visais lavinimo dalykais?

Teaitetas. Man regis, taip.

Sokratas. Vadinasi, jei jis teigia, kad mes esame panašūs 145 a10
kuria nors kūno dalimi – ar norėdamas kaip nors pagirti, ar papeikti – nelabai verta kreipti į tai dėmesį?

Teaitetas. Ko gero, ne.

Sokratas. Na, o jei jis girtų vieno iš mudviejų sielą, kalbė- 145 b1
damas apie jos dorybę ir išmintį? Argi nevertėtų tam, kuris tai girdi, pasistengti įsižiūrėti į tą, kuris pagirtas, o šiam – save parodyti?

Teaitetas. Žinoma, Sokratai. 145 b5

Sokratas. Taigi, mielas Teaitetai, pats metas – tau parodyti, o man pažiūrėti. Žinok, Teodoras tikrai daug ką man yra gyręs – ir svetimšalius, ir miestiečius, bet nieko niekada nėra išgyręs taip, kaip dabar tave.

Teaitetas. Gerai būtų, Sokratai. Bet žiūrėk – gal jis 145 b10
juokavo? 145 c1

Sokratas. Ne, ne toks Teodoro būdas. Geriau neieškok dingsties nesilaikyti susitarimo – neva jis juokauja. Antraip jam teks duoti priesaiką, o priesaikos nesilaikymu jo tikrai niekas nekaltins. Taigi drąsiai daryk, kaip sutarta. 145 c5

Teaitetas. Reikės, jei tu taip manai.

Sokratas. Taigi, sakyk man: regis, mokaisi pas Teodorą geometrijos dalykų?

Teaitetas. Mokausi.

Sokratas. Taip pat astronomijos, harmonijos ir skaičia- 145 d1
vimo?

Teaitetas. Bent jau stengiuosi.

Sokratas. Aš irgi, vaike, – ir iš jo, ir iš kitų, kurie man atrodo ką nors nutuokiantys apie šiuos dalykus. Kitką aš 145 d5
jau pusėtinai suprantu, bet viena smulkmena mane glumina. Norėčiau tai aptarti su tavimi ir šiais tavo bičiuliais.

μανθάνειν ἐστὶν τὸ σοφώτερον γίγνεσθαι περὶ ὃ μανθάνει τις;

145 d10 {ΘΕΑΙ.} Πῶς γὰρ οὔ;

{ΣΩ.} Σοφίᾳ δέ γ' οἶμαι σοφοὶ οἱ σοφοί.

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

145 e1 {ΣΩ.} Τοῦτο δὲ μῶν διαφέρει τι ἐπιστήμης;

{ΘΕΑΙ.} Τὸ ποῖον;

{ΣΩ.} Ἡ σοφία. ἢ οὐχ ἅπερ ἐπιστήμονες ταῦτα καὶ σοφοί;

145 e5 {ΘΕΑΙ.} Τί μήν;

{ΣΩ.} Ταὐτὸν ἄρα ἐπιστήμη καὶ σοφία;

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Τοῦτ' αὐτὸ τοίνυν ἐστὶν ὃ ἀπορῶ καὶ οὐ δύναμαι λαβεῖν ἱκανῶς παρ' ἐμαυτῷ, ἐπιστήμη ὅτι ποτὲ τυγχάνει ὄν.
146 a1 ἆρ' οὖν δὴ ἔχομεν λέγειν αὐτό; τί φατέ; τίς ἂν ἡμῶν πρῶτος εἴποι; ὁ δὲ ἁμαρτών, καὶ ὃς ἂν ἀεὶ ἁμαρτάνῃ, καθεδεῖται, ὥσπερ φασὶν οἱ παῖδες οἱ σφαιρίζοντες, ὄνος· ὃς δ' ἂν περιγένηται ἀναμάρτητος, βασιλεύσει ἡμῶν καὶ ἐπιτάξει
146 a5 ὅτι ἂν βούληται ἀποκρίνεσθαι. τί σιγᾶτε; οὔ τί που, ὦ Θεόδωρε, ἐγὼ ὑπὸ φιλολογίας ἀγροικίζομαι, προθυμούμενος ἡμᾶς ποιῆσαι διαλέγεσθαι καὶ φίλους τε καὶ προσηγόρους ἀλλήλοις γίγνεσθαι;

146 b1 {ΘΕΟ.} Ἥκιστα μέν, ὦ Σώκρατες, τὸ τοιοῦτον ἂν εἴη ἄγροικον, ἀλλὰ τῶν μειρακίων τι κέλευέ σοι ἀποκρίνεσθαι· ἐγὼ μὲν γὰρ ἀήθης τῆς τοιαύτης διαλέκτου, καὶ οὐδ' αὖ συνεθίζεσθαι ἡλικίαν ἔχω. τοῖσδε δὲ πρέποι τε ἂν τοῦτο
146 b5 καὶ πολὺ πλέον ἐπιδιδοῖεν· τῷ γὰρ ὄντι ἡ νεότης εἰς πᾶν ἐπίδοσιν ἔχει. ἀλλ', ὥσπερ ἤρξω, μὴ ἀφίεσο τοῦ Θεαιτήτου ἀλλ' ἐρώτα.

{ΣΩ.} Ἀκούεις δή, ὦ Θεαίτητε, ἃ λέγει Θεόδωρος, ᾧ
146 c1 ἀπειθεῖν, ὡς ἐγὼ οἶμαι, οὔτε σὺ ἐθελήσεις, οὔτε θέμις περὶ

Sakyk man: mokytis reiškia turėti vis daugiau išminties tame dalyke, kurio mokomasi. Ar ne taip?

Teaitetas. Kaipgi ne. 145 d10

Sokratas. O išmintingieji, manding, išmintingi dėl savo išminties?

Teaitetas. Taip.

Sokratas. O tas nesiskiria nuo žinojimo? 145 e1

Teaitetas. Kas „tas“?

Sokratas. Išmintis. Ką žmonės žino, ten ir išmintingi. Ar ne taip?

Teaitetas. Kaipgi ne. 145 e5

Sokratas. Vadinasi, žinojimas ir išmintis – tas pat?

Teaitetas. Taip.

Sokratas. Taigi tas mane ir glumina. Pats su savimi negaliu patenkinamai išsiaiškinti, kas yra tas „žinojimas“. Ar mes
galime tai pasakyti? Ką manote? Kas iš jūsų pirmas galėtų 146 a1
tarti žodį? Kiekvienąkart, kai kas nors nepataikys, nepataikiusysis, kaip žaisdami kamuoliu sako vaikai, bus asilas, o
kas liks nesuklydęs ir laimės, bus mūsų karalius ir lieps atsa- 146 a5
kyti į kokį tik panorės klausimą. Ko tylite? O gal aš iš meilės svarstymams elgiuosi stačiokiškai, Teodorai? Taip stengiuosi padaryti, kad mes visi kalbėtumėmės ir draugiškai vieni su kitais bendrautume.

Teodoras. Nieko panašaus, Sokratai. Jokio stačiokiškumo 146 b1
čia nėra. Tačiau liepk atsakyti kuriam nors iš berniukų. Aš prie tokių kalbų nesu pratęs ir nebesu tokio amžiaus, kad imčiau pratintis. O jiems tas visai tiktų, ir pažengtų jie daug
labiau. Jaunimas išties visur daro pažangą. Tad, kaip pradė- 146 b5
jai, nebepaleisk Teaiteto ir klausinėk jį.

Sokratas. Girdi, Teaitetai, ką sako Teodoras. Nemanau,
kad norėsi jo neklausyti. Ir, apskritai, nevalia jaunesniam 146 c1

τὰ τοιαῦτα ἀνδρὶ σοφῷ ἐπιτάττοντι νεώτερον ἀπιστεῖν[2]. ἀλλ' εὖ καὶ γενναίως εἰπέ· τί σοι δοκεῖ εἶναι ἐπιστήμη;

{ΘΕΑΙ.} Ἀλλὰ χρή, ὦ Σώκρατες, ἐπειδήπερ ὑμεῖς κελεύετε.
146 c5 πάντως γάρ, ἄν τι καὶ ἁμάρτω, ἐπανορθώσετε.

{ΣΩ.} Πάνυ μὲν οὖν, ἄνπερ γε οἷοί τε ὦμεν.

{ΘΕΑΙ.} Δοκεῖ τοίνυν μοι καὶ ἃ παρὰ Θεοδώρου ἄν τις μάθοι ἐπιστῆμαι εἶναι, γεωμετρία τε καὶ ἃς νυνδὴ σὺ διῆλθες,
146 d1 καὶ αὖ σκυτοτομική τε καὶ αἱ τῶν ἄλλων δημιουργῶν τέχναι, πᾶσαί τε καὶ ἑκάστη τούτων, οὐκ ἄλλο τι ἢ ἐπιστήμη εἶναι.

{ΣΩ.} Γενναίως γε καὶ φιλοδώρως, ὦ φίλε, ἓν αἰτηθεὶς πολλὰ δίδως καὶ ποικίλα ἀντὶ ἁπλοῦ.

146 d5 {ΘΕΑΙ.} Πῶς τί τοῦτο λέγεις, ὦ Σώκρατες;

{ΣΩ.} Ἴσως μὲν οὐδέν· ὃ μέντοι οἶμαι, φράσω. ὅταν λέγῃς σκυτικήν, μή τι ἄλλο φράζεις ἢ ἐπιστήμην ὑποδημάτων ἐργασίας;

{ΘΕΑΙ.} Οὐδέν.

146 e1 {ΣΩ.} Τί δ' ὅταν τεκτονικήν; μή τι ἄλλο ἢ ἐπιστήμην τῆς τῶν ξυλίνων σκευῶν ἐργασίας;

{ΘΕΑΙ.} Οὐδὲ τοῦτο.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν ἐν ἀμφοῖν, οὗ ἑκατέρα ἐπιστήμη, τοῦτο
146 e5 ὁρίζεις;

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Τὸ δέ γ' ἐρωτηθέν, ὦ Θεαίτητε, οὐ τοῦτο ἦν, τίνων ἡ ἐπιστήμη, οὐδὲ ὁπόσαι τινές· οὐ γὰρ ἀριθμῆσαι αὐτὰς βουλόμενοι ἠρόμεθα ἀλλὰ γνῶναι ἐπιστήμην αὐτὸ ὅτι ποτ'
146 e10 ἐστίν. ἢ οὐδὲν λέγω;

{ΘΕΑΙ.} Πάνυ μὲν οὖν ὀρθῶς.

147 a1 {ΣΩ.} Σκέψαι δὴ καὶ τόδε. εἴ τις ἡμᾶς τῶν φαύλων τι καὶ προχείρων ἔροιτο, οἷον περὶ πηλοῦ ὅτι ποτ' ἐστίν, εἰ ἀποκριναίμεθα αὐτῷ πηλὸς ὁ τῶν χυτρέων καὶ πηλὸς ὁ τῶν

2 ἀπιστεῖν βTWmg, Hicken : ἀπειθεῖν W, Burnet.

žmogui neklausyti išmintingo vyro nurodymų tokiais klausimais. Taigi, sakyk tiesiai šviesiai: kas, tavo manymu, yra žinojimas?

Teaitetas. Reikės, Sokratai, jei jau jūs liepiate. Aišku, jei kur ir suklysiu, jūs pataisysite. 146 c5

Sokratas. Žinoma. Jei tik sugebėsime.

Teaitetas. Taigi, man atrodo, kad tai, ko išmokstama iš Teodoro, yra žinojimas: geometrija ir visa kita, ką esi minėjęs. Kita vertus, ir kurpiaus, ir visų kitų amatininkų menai, visi 146 d1
ir kiekvienas, taip pat yra ne kas kita kaip žinojimas.

Sokratas. Tikrai kilniai ir dosniai, bičiuli: vietoje prašyto vieno dalyko davei aibę, vietoj paprasto – margumyną.

Teaitetas. Ką nori pasakyti, Sokratai? 146 d5

Sokratas. Gal ir nieko. Bet pamėginsiu paaiškinti, ką manau. Kai sakai „kurpininkystė", turi omenyje žinojimą apie apavo gaminimą? Ar ką kita?

Teaitetas. Nieko kita.

Sokratas. O sakydamas „dailidystė", – žinojimą, kaip 146 e1
gaminti medinius daiktus? Ar ką kita?

Teaitetas. Ir šįkart – ne.

Sokratas. Tad abiem atvejais apibrėži tai, apie ką yra 146 e5
žinojimas?

Teaitetas. Taip.

Sokratas. O klausta, Teaitetai, buvo ne to, *apie ką* yra žinojimas, ir ne to, kiek žinojimų esama. Juk klausdami ne suskaičiuoti juos siekiame, bet suprasti, kas gi yra pats žinojimas. Ar niekus kalbu? 146 e10

Teaitetas. Ne, visai teisingai.

Sokratas. Žiūrėk, dar vienas dalykas. Jei mūsų paklaustų 147 a1
apie kokį nors visai paprastą kasdienį dalyką, antai molį – kas tai yra, o mes tam žmogui atsakytume: „Puodžių molis,

ἰπνοπλαθῶν καὶ πηλὸς ὁ τῶν πλινθουργῶν, οὐκ ἂν γελοῖοι
147 a5 εἶμεν;

{ΘΕΑΙ.} Ἴσως.

{ΣΩ.} Πρῶτον μέν γέ που οἰόμενοι συνιέναι ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀποκρίσεως τὸν ἐρωτῶντα, ὅταν εἴπωμεν πηλός, εἴτε ὁ τῶν
147 b1 κοροπλαθῶν προσθέντες εἴτε ἄλλων ὡντινωνοῦν δημιουργῶν. ἢ οἴει τίς τι συνίησίν τινος ὄνομα, ὃ μὴ οἶδεν τί ἐστιν;

{ΘΕΑΙ.} Οὐδαμῶς.

{ΣΩ.} Οὐδ᾽ ἄρα ἐπιστήμην ὑποδημάτων συνίησιν ὁ ἐπι-
147 b5 στήμην μὴ εἰδώς.

{ΘΕΑΙ.} Οὐ γάρ.

{ΣΩ.} Σκυτικὴν ἄρα οὐ συνίησιν ὃς ἂν ἐπιστήμην ἀγνοῇ, οὐδέ τινα ἄλλην τέχνην.

{ΘΕΑΙ.} Ἔστιν οὕτως.

147 b10 {ΣΩ.} Γελοία ἄρα ἡ ἀπόκρισις τῷ ἐρωτηθέντι ἐπιστήμη τί ἐστιν, ὅταν ἀποκρίνηται τέχνης τινὸς ὄνομα. τινὸς γὰρ
147 c1 ἐπιστήμην ἀποκρίνεται οὐ τοῦτ᾽ ἐρωτηθείς.

{ΘΕΑΙ.} Ἔοικεν.

{ΣΩ.} Ἔπειτά γέ που ἐξὸν φαύλως καὶ βραχέως ἀποκρίνασθαι περιέρχεται ἀπέραντον ὁδόν. οἷον καὶ ἐν τῇ τοῦ
147 c5 πηλοῦ ἐρωτήσει φαῦλόν που καὶ ἁπλοῦν εἰπεῖν ὅτι γῆ ὑγρῷ φυραθεῖσα πηλὸς ἂν εἴη, τὸ δ᾽ ὅτου ἐᾶν χαίρειν.

{ΘΕΑΙ.} Ῥᾴδιον, ὦ Σώκρατες, νῦν γε οὕτω φαίνεται· ἀτὰρ κινδυνεύεις ἐρωτᾶν οἷον καὶ αὐτοῖς ἡμῖν ἔναγχος εἰσῆλθε
147 d1 διαλεγομένοις, ἐμοί τε καὶ τῷ σῷ ὁμωνύμῳ τούτῳ Σωκράτει.

{ΣΩ.} Τὸ ποῖον δή, ὦ Θεαίτητε;

{ΘΕΑΙ.} Περὶ δυνάμεών τι ἡμῖν Θεόδωρος ὅδε ἔγραφε, τῆς τε τρίποδος πέρι καὶ πεντέποδος ἀποφαίνων[3] ὅτι μήκει οὐ
147 d5 σύμμετροι τῇ ποδιαίᾳ, καὶ οὕτω κατὰ μίαν ἑκάστην προαιρούμενος μέχρι τῆς ἑπτακαιδεκάποδος· ἐν δὲ ταύτῃ πως ἐνέσχετο.

---

3 πεντέποδος ἀποφαίνων βW, Berl., Hicken: πεντέποδος T: πεντέποδος [ἀποφαίνων] Burnet.

krosniadarių molis, plytininkų molis...“, ar nepasirodytume juokingi? 147 a5

Teaitetas. Ko gero.

Sokratas. Turbūt visų pirma todėl, kad manome, esą klausinėtojas ką nors supras iš mūsų atsakymo, jei, sakydami „molis“, pridedame „statulėlių gamintojų“ arba kokių nors 147 b1
kitų amatininkų. Ar, tavo manymu, kas nors išvis supranta kokio nors dalyko vardą, jei nežino, *kas* tai yra?

Teaitetas. Tikrai ne.

Sokratas. Vadinasi, žmogus nesupranta žinojimo apie apavą, jeigu nežino, kas yra žinojimas. 147 b5

Teaitetas. Kad ne.

Sokratas. Vadinasi, žmogus, nesuvokiantis žinojimo, nesupras nei kurpiaus, nei kokio nors kito meno?

Teaitetas. Taip ir yra.

Sokratas. Vadinasi, juokingai atsakoma, jei klausiant, kas 147 b10
yra žinojimas, nurodomas kokio nors meno pavadinimas. Juk tuomet atsakoma, apie ką žinojimas. Bet juk ne to klausta. 147 c1

Teaitetas. Panašu.

Sokratas. Be to, nors ir būtų galima atsakyti paprastai ir trumpai, einama begaliniu keliu. Tarkime, klausiant apie tą patį molį, ko gero, būtų galima negudriai ir paprastai pasakyti, kad molis – 147 c5
tai su vandeniu sumaišyta žemė, o kokio dalyko, – nesigilinti.

Teaitetas. Dabar, Sokratai, viskas atrodo labai paprasta. Beje, manding, tu klausi kažko panašaus į tai, kas ir mudviem – man ir tavo bendravardžiui, šitam Sokratui, – neseniai kal- 147 d1
bantis atėjo į galvą.

Sokratas. Kas gi tokio, Teaitetai?

Teaitetas. Teodoras brėžiniais aiškino mums apie galias, norėdamas parodyti, kad trijų ir penkių pėdų [kvadratai] pagal ilgį nėra bendramačiai vienos pėdos atkarpai. Taip imdamas 147 d5
po vieną jis nuėjo iki septyniolikos pėdų [kvadrato]. Čia jam kažkas sutrukdė. O mes pagalvojome štai apie ką: jei tokių

ἡμῖν οὖν εἰσῆλθέ τι τοιοῦτον, ἐπειδὴ ἄπειροι τὸ πλῆθος αἱ
δυνάμεις ἐφαίνοντο, πειραθῆναι συλλαβεῖν εἰς ἕν, ὅτῳ πάσας
147 e1 ταύτας προσαγορεύσομεν τὰς δυνάμεις.

{ΣΩ.} Ἦ καὶ ηὕρετέ τι τοιοῦτον;

{ΘΕΑΙ.} Ἔμοιγε δοκοῦμεν· σκόπει δὲ καὶ σύ.

{ΣΩ.} Λέγε.

147 e5 {ΘΕΑΙ.} Τὸν ἀριθμὸν πάντα δίχα διελάβομεν· τὸν μὲν
δυνάμενον ἴσον ἰσάκις γίγνεσθαι τῷ τετραγώνῳ τὸ σχῆμα
ἀπεικάσαντες τετράγωνόν τε καὶ ἰσόπλευρον προσείπομεν.

{ΣΩ.} Καὶ εὖ γε.

{ΘΕΑΙ.} Τὸν τοίνυν μεταξὺ τούτου, ὧν καὶ τὰ τρία καὶ
148 a1 τὰ πέντε καὶ πᾶς ὃς ἀδύνατος ἴσος ἰσάκις γενέσθαι, ἀλλ᾽ ἢ
πλείων ἐλαττονάκις ἢ ἐλάττων πλεονάκις γίγνεται, μείζων
δὲ καὶ ἐλάττων ἀεὶ πλευρὰ αὐτὸν περιλαμβάνει, τῷ προμήκει
αὖ σχήματι ἀπεικάσαντες προμήκη ἀριθμὸν ἐκαλέσαμεν.

148 a5 {ΣΩ.} Κάλλιστα. ἀλλὰ τί τὸ μετὰ τοῦτο;

{ΘΕΑΙ.} Ὅσαι μὲν γραμμαὶ τὸν ἰσόπλευρον καὶ ἐπίπεδον
ἀριθμὸν τετραγωνίζουσι, μῆκος ὡρισάμεθα, ὅσαι δὲ τὸν ἑτερο-
148 b1 μήκη, δυνάμεις, ὡς μήκει μὲν οὐ συμμέτρους ἐκείναις, τοῖς δ᾽
ἐπιπέδοις ἃ δύνανται. καὶ περὶ τὰ στερεὰ ἄλλο τοιοῦτον.

{ΣΩ.} Ἄριστά γ᾽ ἀνθρώπων, ὦ παῖδες· ὥστε μοι δοκεῖ ὁ
Θεόδωρος οὐκ ἔνοχος τοῖς ψευδομαρτυρίοις ἔσεσθαι.

148 b5 {ΘΕΑΙ.} Καὶ μήν, ὦ Σώκρατες, ὅ γε ἐρωτᾷς περὶ ἐπι-
στήμης οὐκ ἂν δυναίμην ἀποκρίνασθαι ὥσπερ περὶ τοῦ
μήκους τε καὶ τῆς δυνάμεως. καίτοι σύ γέ μοι δοκεῖς τοιοῦτόν
τι ζητεῖν· ὥστε πάλιν αὖ φαίνεται ψευδὴς ὁ Θεόδωρος.

148 c1 {ΣΩ.} Τί δέ; εἴ σε πρὸς δρόμον ἐπαινῶν μηδενὶ οὕτω
δρομικῷ ἔφη τῶν νέων ἐντετυχηκέναι, εἶτα διαθέων τοῦ
ἀκμάζοντος καὶ ταχίστου ἡττήθης, ἧττόν τι ἂν οἴει ἀληθῆ
τόνδ᾽ ἐπαινέσαι;

148 c5 {ΘΕΑΙ.} Οὐκ ἔγωγε.

galių, kaip atrodo, yra be galo daug, verta jose surasti vieną
dalyką, dėl kurio visoms joms galėsime skirti bendrą vardą. 147 e1

Sokratas. Na, ir suradote tokį dalyką?

Teaitetas. Man regis, suradome. Bet ir tu pažiūrėk.

Sokratas. Sakyk, sakyk.

Teaitetas. Visus skaičius padalinome į dvi dalis. Tuos, 147 e5
kurie atsiranda kokį nors skaičių padauginus iš to paties
skaičiaus, palyginome su kvadrato figūra ir pavadinome kva-
dratiniais bei lygiakraščiais.

Sokratas. Nagi, puikiai.

Teaitetas. O esančius tarp jų, tokius kaip trys, penki ir visi
kiti, kurie neatsiranda tiek pat kartų paėmus kokį nors skai- 148 a1
čių, bet tik arba didesnį dauginant iš mažesnio, arba mažesnį iš
didesnio, ir visada atsiduria tarp didesnės ir mažesnės kraštinės,
palyginome su pailga figūra ir pavadinome pailgaisiais skaičiais.

Sokratas. Tiesiog nuostabu! Bet kas toliau? 148 a5

Teaitetas. Linijas, kurios apibrėžia plokštumoje kvadratu
pavaizduotą lygiakraštį skaičių, pavadinome ilgiu, o tas,
kurios apibrėžia kvadratu vaizduojamą pailgąjį skaičių, –
galiomis, nes su anais ilgiais jos bendro mato neturi, o su api- 148 b1
brėžiamais paviršiais – turi. Tas pat ir su erdviniais kūnais.

Sokratas. Vaikai, joks žmogus nebūtų sugalvojęs geriau!
Man regis, Teodorui negresia kaltinimas melagingu liudijimu.

Teaitetas. Bet štai į tavo, Sokratai, klausimą apie žinojimą 148 b5
negalėčiau atsakyti, kaip atsakiau apie ilgį ir galią. Nors, man
regis, tu klausi kažko panašaus. Taigi, gali pasirodyti, kad
Teodoras vis dėlto kalba netiesą.

Sokratas. Argi? O jeigu jis tave girtų kaip gerą bėgiką teig- 148 c1
damas, kad niekada tarp jaunuolių nėra tokio sutikęs, o pas-
kui tu pralaimėtum varžybas jėgų žydėjimo pasiekusiam
ir nepaprastai greitam bėgikui, manai, dėl to jo pagyrimas
pasidarytų mažiau teisingas?

Teaitetas. Ne, aš taip nemanau. 148 c5

{ΣΩ.} Ἀλλὰ τὴν ἐπιστήμην, ὥσπερ νυνδὴ ἐγὼ ἔλεγον, σμικρόν τι οἴει εἶναι ἐξευρεῖν καὶ οὐ τῶν πάντῃ ἄκρων;

{ΘΕΑΙ.} Νὴ τὸν Δί' ἔγωγε καὶ μάλα γε τῶν ἀκροτάτων.

{ΣΩ.} Θάρρει τοίνυν περὶ σαυτῷ καὶ τὶ οἴου Θεόδωρον λέγειν, προθυμήθητι δὲ παντὶ τρόπῳ τῶν τε ἄλλων πέρι καὶ ἐπιστήμης λαβεῖν λόγον τί ποτε τυγχάνει ὄν.

{ΘΕΑΙ.} Προθυμίας μὲν ἕνεκα, ὦ Σώκρατες, φανεῖται.

{ΣΩ.} Ἴθι δή – καλῶς γὰρ ἄρτι ὑφηγήσω – πειρῶ μιμούμενος τὴν περὶ τῶν δυνάμεων ἀπόκρισιν, ὥσπερ ταύτας πολλὰς οὔσας ἑνὶ εἴδει περιέλαβες, οὕτω καὶ τὰς πολλὰς ἐπιστήμας ἑνὶ λόγῳ προσειπεῖν.

{ΘΕΑΙ.} Ἀλλ' εὖ ἴσθι, ὦ Σώκρατες, πολλάκις δὴ αὐτὸ ἐπεχείρησα σκέψασθαι, ἀκούων τὰς παρὰ σοῦ ἀποφερομένας ἐρωτήσεις. ἀλλὰ γὰρ οὔτ' αὐτὸς δύναμαι πεῖσαι ἐμαυτὸν ὡς ἱκανῶς τι λέγω οὔτ' ἄλλου ἀκοῦσαι λέγοντος οὕτως ὡς σὺ διακελεύῃ, οὐ μὲν δὴ αὖ οὐδ' ἀπαλλαγῆναι τοῦ μέλειν.

{ΣΩ.} Ὠδίνεις γάρ, ὦ φίλε Θεαίτητε, διὰ τὸ μὴ κενὸς ἀλλ' ἐγκύμων εἶναι.

{ΘΕΑΙ.} Οὐκ οἶδα, ὦ Σώκρατες· ὃ μέντοι πέπονθα λέγω.

{ΣΩ.} Εἶτα, ὦ καταγέλαστε, οὐκ ἀκήκοας ὡς ἐγώ εἰμι ὑὸς μαίας μάλα γενναίας τε καὶ βλοσυρᾶς, Φαιναρέτης;

{ΘΕΑΙ.} Ἤδη τοῦτό γε ἤκουσα.

{ΣΩ.} Ἆρα καὶ ὅτι ἐπιτηδεύω τὴν αὐτὴν τέχνην ἀκήκοας;

{ΘΕΑΙ.} Οὐδαμῶς.

{ΣΩ.} Ἀλλ' εὖ ἴσθ' ὅτι· μὴ μέντοι μου κατείπῃς πρὸς τοὺς ἄλλους. λέληθα γάρ, ὦ ἑταῖρε, ταύτην ἔχων τὴν τέχνην· οἱ δέ, ἅτε οὐκ εἰδότες, τοῦτο μὲν οὐ λέγουσι περὶ ἐμοῦ, ὅτι δὲ ἀτοπώτατός εἰμι καὶ ποιῶ τοὺς ἀνθρώπους ἀπορεῖν. ἦ καὶ τοῦτο ἀκήκοας;

{ΘΕΑΙ.} Ἔγωγε.

{ΣΩ.} Εἴπω οὖν σοι τὸ αἴτιον;

{ΘΕΑΙ.} Πάνυ μὲν οὖν.

Sokratas. O surasti žinojimą, kaip dabar kalbėjau, tavo manymu, yra smulkmena? Ne visais atžvilgiais iškilus dalykas?

Teaitetas. Prisiekiu Dzeusu, dar ir koks iškilus!

Sokratas. Taigi nesijaudink dėl savęs ir nemanyk, kad Teodoras tuščiai kalba, bet pasistenk gauti paaiškinimą, pirmiausia – apie žinojimą, kas gi tai yra.

Teaitetas. Jei tai priklauso nuo pastangų, Sokratai, turėtų paaiškėti.

Sokratas. Tad pirmyn. Juk ką tik gražiai parodei kelią. Pamėgink sekti atsakymo apie galias pavyzdžiu: kaip jas, nors ir gausias, apėmei vienu pavidalu, taip ir gausius žinojimus mėgink įvardyti vienu apibrėžimu.

Teaitetas. Žinok, Sokratai, girdėdamas, ko klausinėji, tikrai ne kartą esu mėginęs tai svarstyti. Tačiau nei pats sugebu save įtikinti turįs patenkinamą atsakymą, nei iš kitų pavyksta išgirsti tokį atsakymą, kokio tu prašai. Kita vertus, ir rūpėti man tas niekaip nenustoja.

Sokratas. Tai sąrėmiai, mielasis Teaitetai. Mat nesi tuščias, bet nešioji vaisių.

Teaitetas. Nežinau, Sokratai. Tiesiog sakau, ką patiriu.

Sokratas. Juokingas tu žmogus. Nesi girdėjęs, kad esu pribuvėjos sūnus? Tikros rimtos pribuvėjos Fainaretės.

Teaitetas. Esu girdėjęs.

Sokratas. O kad pats verčiuosi tuo pačiu amatu, ar girdėjai?

Teaitetas. Tikrai ne.

Sokratas. Taigi, žinok. Tačiau kitiems manęs neišduok. Jiems paslaptis, kad išmanau tokį meną. Kadangi nežino, apie tai ir nekalba, o teigia, kad esu didelis keistuolis ir verčiu žmones sutrikti. Šitai irgi esi girdėjęs?

Teaitetas. Esu.

Sokratas. Pasakyti tau priežastį?

Teaitetas. Žinoma.

{ΣΩ.} Ἐννόησον δὴ τὸ περὶ τὰς μαίας ἅπαν ὡς ἔχει, καὶ
149 b5 ῥᾷον μαθήσῃ ὃ βούλομαι. οἶσθα γάρ που ὡς οὐδεμία αὐτῶν
ἔτι αὐτὴ κυϊσκομένη τε καὶ τίκτουσα ἄλλας μαιεύεται, ἀλλ'
αἱ ἤδη ἀδύνατοι τίκτειν.

{ΘΕΑΙ.} Πάνυ μὲν οὖν.

{ΣΩ.} Αἰτίαν δέ γε τούτου φασὶν εἶναι τὴν Ἄρτεμιν, ὅτι
149 b10 ἄλοχος οὖσα τὴν λοχείαν εἴληχε. στερίφαις μὲν οὖν ἄρα
149 c1 οὐκ ἔδωκε μαιεύεσθαι, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀσθενεστέρα ἢ
λαβεῖν τέχνην ὧν ἂν ᾖ ἄπειρος· ταῖς δὲ δι' ἡλικίαν ἀτόκοις
προσέταξε τιμῶσα τὴν αὑτῆς ὁμοιότητα.

{ΘΕΑΙ.} Εἰκός.

149 c5 {ΣΩ.} Οὐκοῦν καὶ τόδε εἰκός τε καὶ ἀναγκαῖον, τὰς
κυούσας καὶ μὴ γιγνώσκεσθαι μᾶλλον ὑπὸ τῶν μαιῶν ἢ τῶν
ἄλλων;

{ΘΕΑΙ.} Πάνυ γε.

{ΣΩ.} Καὶ μὴν καὶ διδοῦσαί γε αἱ μαῖαι φαρμάκια καὶ
149 d1 ἐπᾴδουσαι δύνανται ἐγείρειν τε τὰς ὠδῖνας καὶ μαλθακω-
τέρας ἂν βούλωνται ποιεῖν, καὶ τίκτειν τε δὴ τὰς δυστο-
κούσας, καὶ ἐὰν νέον ὂν[4] δόξῃ ἀμβλίσκειν, ἀμβλίσκουσιν;

{ΘΕΑΙ.} Ἔστι ταῦτα.

149 d5 {ΣΩ.} Ἆρ' οὖν ἔτι καὶ τόδε αὐτῶν ᾔσθησαι, ὅτι καὶ
προμνήστριαί εἰσι δεινόταται, ὡς πάσσοφοι οὖσαι περὶ τοῦ
γνῶναι ποίαν χρὴ ποίῳ ἀνδρὶ συνοῦσαν ὡς ἀρίστους παῖδας
τίκτειν;

{ΘΕΑΙ.} Οὐ πάνυ τοῦτο οἶδα.

149 d10 {ΣΩ.} Ἀλλ' ἴσθ' ὅτι ἐπὶ τούτῳ μεῖζον φρονοῦσιν ἢ ἐπὶ
149 e1 τῇ ὀμφαλητομίᾳ. ἐννόει γάρ· τῆς αὐτῆς ἢ ἄλλης οἴει
τέχνης εἶναι θεραπείαν τε καὶ συγκομιδὴν τῶν ἐκ γῆς
καρπῶν καὶ αὖ τὸ γιγνώσκειν εἰς ποίαν γῆν ποῖον φυτόν
τε καὶ σπέρμα καταβλητέον;

149 e5 {ΘΕΑΙ.} Οὔκ, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς.

4 νέον ὂν scilicet βρέφος pace Campbell : †νέον ὂν† Burnet, Hicken.

Sokratas. Tiesiog prisimink, koks yra tas pribuvėjų menas,
ir tau bus lengviau suprasti, ką noriu pasakyti. Veikiausiai 149 b5
žinai, kad jos niekada nesiima šio meno, kol pačios dar gali
pastoti ir pagimdyti, bet tik tuomet, kai nebegali gimdyti.

Teaitetas. Žinoma.

Sokratas. Sako, kad kalta dėl to Artemidė, nes pati neturė-
dama vyro turi rūpintis gimdymais. Taigi nevaisingosioms 149 b10
pribuvėjos meno ji nedavė, – mat žmogaus prigimtis yra per 149 c1
silpna išmanyti meną tokių dalykų, su kuriais visai neturi
patirties, – bet paskyrė jį dėl amžiaus nebegimdančioms
moterims, taip pagerbdama savo panašumą.

Teaitetas. Gali būti.

Sokratas. O ar negali ir ar neturi būti taip, kad pribuvė- 149 c5
jos geriau nei bet kas kitas atpažįsta, kas nešioja vaisių, o
kas – ne?

Teaitetas. Žinoma.

Sokratas. Be to, pribuvėjos vaistais ir užkalbėjimais gali
išjudinti sąrėmius arba, jei nori, juos sušvelninti, gali padėti 149 d1
pagimdyti sunkiai gimdančioms arba, jei mano, kad verta,
sukelia persileidimą ir pašalina jauną būtybę.

Teaitetas. Taip ir yra.

Sokratas. Gal esi pastebėjęs dar vieną tokią jų savybę, – 149 d5
kad jos kuo puikiausiai geba supiršti, nes turi visą reikiamą
išmintį, kad išmanytų, su kokiu vyru kokia moteris turi
sueiti, kad pagimdytų geriausių vaikų.

Teaitetas. Ne, šitai nelabai žinojau.

Sokratas. O, žinok, jos šiuo gebėjimu didžiuojasi labiau nei 149 d10
mokėjimu perkirpti bambagyslę. Pagalvok: ar, tavo manymu, 149 e1
puoselėti bei rinkti žemės vaisius ir, kita vertus, žinoti, į
kokią žemę kokį augalą ir kokią sėklą sėti, yra tas pats menas
ar skirtingi?

Teaitetas. Ne, tas pats. 149 e5

{ΣΩ.} Εἰς γυναῖκα δέ, ὦ φίλε, ἄλλην μὲν οἴει τοῦ
τοιούτου, ἄλλην δὲ συγκομιδῆς;
{ΘΕΑΙ.} Οὔκουν εἰκός γε.
150 a1 {ΣΩ.} Οὐ γάρ. ἀλλὰ διὰ τὴν ἄδικόν τε καὶ ἄτεχνον
συναγωγὴν ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ᾗ δὴ προαγωγία ὄνομα,
φεύγουσι καὶ τὴν προμνηστικὴν ἅτε σεμναὶ οὖσαι αἱ μαῖαι,
φοβούμεναι μὴ εἰς ἐκείνην τὴν αἰτίαν διὰ ταύτην ἐμπέσωσιν·
150 a5 ἐπεὶ ταῖς γε ὄντως μαίαις μόναις που προσήκει καὶ προμνή-
σασθαι ὀρθῶς.
{ΘΕΑΙ.} Φαίνεται.
{ΣΩ.} Τὸ μὲν τοίνυν τῶν μαιῶν τοσοῦτον, ἔλαττον δὲ
τοῦ ἐμοῦ δράματος. οὐ γὰρ πρόσεστι γυναιξὶν ἐνίοτε μὲν
150 b1 εἴδωλα τίκτειν, ἔστι δ' ὅτε ἀληθινά, τοῦτο δὲ μὴ ῥᾴδιον
εἶναι διαγνῶναι. εἰ γὰρ προσῆν, μέγιστόν τε καὶ κάλλιστον
ἔργον ἦν ἂν ταῖς μαίαις τὸ κρίνειν τὸ ἀληθές τε καὶ μή· ἢ
οὐκ οἴει;
150 b5 {ΘΕΑΙ.} Ἔγωγε.
{ΣΩ.} Τῇ δέ γ' ἐμῇ τέχνῃ τῆς μαιεύσεως τὰ μὲν ἄλλα
ὑπάρχει ὅσα ἐκείναις, διαφέρει δὲ τῷ τε ἄνδρας ἀλλὰ μὴ
γυναῖκας μαιεύεσθαι καὶ τῷ τὰς ψυχὰς αὐτῶν τικτούσας
ἐπισκοπεῖν ἀλλὰ μὴ τὰ σώματα. μέγιστον δὲ τοῦτ' ἔνι
150 c1 τῇ ἡμετέρᾳ τέχνῃ, βασανίζειν δυνατὸν εἶναι παντὶ τρόπῳ
πότερον εἴδωλον καὶ ψεῦδος ἀποτίκτει τοῦ νέου ἡ διάνοια
ἢ γόνιμόν τε καὶ ἀληθές. ἐπεὶ τόδε γε καὶ ἐμοὶ ὑπάρχει
ὅπερ ταῖς μαίαις· ἄγονός εἰμι σοφίας, καὶ ὅπερ ἤδη πολλοί
150 c5 μοι ὠνείδισαν, ὡς τοὺς μὲν ἄλλους ἐρωτῶ, αὐτὸς δὲ οὐδὲν
ἀποφαίνομαι[5] περὶ οὐδενὸς διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν σοφόν, ἀληθὲς
ὀνειδίζουσιν. τὸ δὲ αἴτιον τούτου τόδε· μαιεύεσθαί με ὁ
θεὸς ἀναγκάζει, γεννᾶν δὲ ἀπεκώλυσεν. εἰμὶ δὴ οὖν αὐτὸς
150 d1 μὲν οὐ πάνυ τι σοφός, οὐδέ τί μοι ἔστιν εὕρημα τοιοῦτον
γεγονὸς τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἔκγονον· οἱ δ' ἐμοὶ συγγιγνόμενοι

5 ἀποφαίνομαι WP Berl., Hicken, cf. Plut. Mor. 999 F : ἀποκρίνομαι
βT, Burnet.

Sokratas. O į moterį? Manai, yra vienas menas, kur sodinti,
ir kitas – kaip surinkti?
Teaitetas. Kad nepanašu.
Sokratas. Tas ir yra. Bet kadangi esama neteisingo ir 150 a1
nemeniško vyrų ir moterų suvedimo, kuris turi sąvada-
vimo vardą, pribuvėjos – juk jos yra garbingos – vengia
piršliauti bijodamos šiuo menu užsitraukti kaltę. O juk
iš tiesų tik tikros pribuvėjos ir gali tinkamai supiršti. 150 a5
Teaitetas. Panašu.
Sokratas. Taigi, toks didis yra tas pribuvėjų menas, bet
maniškei veiklai nusileidžia. Juk nėra taip, kad moterys kar-
tais gimdo pamėkles, o kitąsyk – tikrus vaikus, ir kad būtų 150 b1
sunku tai atpažinti. Jei taip būtų, pribuvėjoms tektų nepa-
prastai didingas ir puikus darbas – skirti, kas yra tikra, o
kas ne. Ar nemanai?
Teaitetas. Manau. 150 b5
Sokratas. Manasis menas turi visa tai, ką ir anų pribu-
vėjų, bet skiriasi tuo, kad padeda ne moterims, o vyrams
ir prižiūri gimdančias jų sielas, ne kūnus. O didingiausia
mūsų mene yra tai, kad įmanoma visais būdais aiškintis, ar 150 c1
jaunuolio mąstymas gimdo apgaulingą pamėklę, ar tikrą
vaisių. Mat man yra tas pat, kaip ir pribuvėjoms, – nega-
liu gimdyti išminties. Daug kas mane peikė, kad klausi-
nėju kitus, o pats nieko apie nieką netvirtinu, nes neturiu 150 c5
jokios išminties. Ir tai tiesa. O priežastis štai kokia: dirbti
pribuvėjos darbą dievas mane verčia, o gimdyti neleidžia.
Tad pats aš ne kažin koks esu išminčius ir neturiu jokio iš 150 d1
mano sielos gimusio išmintingo atradimo. Bet tie, kurie
su manimi bendrauja, kartais iš pradžių atrodo net visiški

τὸ μὲν πρῶτον φαίνονται ἔνιοι μὲν καὶ πάνυ ἀμαθεῖς, πάντες
δὲ προϊούσης τῆς συνουσίας, οἷσπερ ἂν ὁ θεὸς παρείκῃ,
150 d5 θαυμαστὸν ὅσον ἐπιδιδόντες, ὡς αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ἄλλοις
δοκοῦσι· καὶ τοῦτο ἐναργὲς ὅτι παρ' ἐμοῦ οὐδὲν πώποτε
μαθόντες, ἀλλ' αὐτοὶ παρ' αὐτῶν πολλὰ καὶ καλὰ εὑρόντες
τε καὶ τεκόντες. τῆς μέντοι μαιείας ὁ θεός τε καὶ ἐγὼ
150 e1 αἴτιος. ὧδε δὲ δῆλον· πολλοὶ ἤδη τοῦτο ἀγνοήσαντες καὶ
ἑαυτοὺς αἰτιασάμενοι, ἐμοῦ δὲ καταφρονήσαντες, ἢ αὐτοὶ ἢ
ὑπ' ἄλλων πεισθέντες ἀπῆλθον πρῳαίτερον τοῦ δέοντος,
ἀπελθόντες δὲ τά τε λοιπὰ ἐξήμβλωσαν διὰ πονηρὰν
150 e5 συνουσίαν καὶ τὰ ὑπ' ἐμοῦ μαιευθέντα κακῶς τρέφοντες
ἀπώλεσαν, ψευδῆ καὶ εἴδωλα περὶ πλείονος ποιησάμενοι
τοῦ ἀληθοῦς, τελευτῶντες δ' αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ἄλλοις
151 a1 ἔδοξαν ἀμαθεῖς εἶναι. ὧν εἷς γέγονεν Ἀριστείδης ὁ Λυσι-
μάχου καὶ ἄλλοι πάνυ πολλοί· οὕς, ὅταν πάλιν ἔλθωσι
δεόμενοι τῆς ἐμῆς συνουσίας καὶ θαυμαστὰ δρῶντες, ἐνίοις
μὲν τὸ γιγνόμενόν μοι δαιμόνιον ἀποκωλύει συνεῖναι, ἐνίοις
151 a5 δὲ ἐᾷ, καὶ πάλιν οὗτοι ἐπιδιδόασι. πάσχουσι δὲ δὴ οἱ ἐμοὶ
συγγιγνόμενοι καὶ τοῦτο ταὐτὸν ταῖς τικτούσαις· ὠδίνουσι
γὰρ καὶ ἀπορίας ἐμπίμπλανται νύκτας τε καὶ ἡμέρας πολὺ
μᾶλλον ἢ 'κεῖναι· ταύτην δὲ τὴν ὠδῖνα ἐγείρειν τε καὶ
151 b1 ἀποπαύειν ἡ ἐμὴ τέχνη δύναται. καὶ οὗτοι μὲν δὴ οὕτως.
ἐνίοις δέ, ὦ Θεαίτητε, οἳ ἄν μοι μὴ δόξωσί πως ἐγκύμονες
εἶναι, γνοὺς ὅτι οὐδὲν ἐμοῦ δέονται, πάνυ εὐμενῶς προμνῶμαι
καί, σὺν θεῷ εἰπεῖν, πάνυ ἱκανῶς τοπάζω οἷς ἂν συγγενό-
151 b5 μενοι ὄναιντο· ὧν πολλοὺς μὲν δὴ ἐξέδωκα Προδίκῳ, πολλοὺς
δὲ ἄλλοις σοφοῖς τε καὶ θεσπεσίοις ἀνδράσι. ταῦτα δή
σοι, ὦ ἄριστε, ἕνεκα τοῦδε ἐμήκυνα· ὑποπτεύω σε, ὥσπερ
καὶ αὐτὸς οἴει, ὠδίνειν τι κυοῦντα ἔνδον. προσφέρου οὖν
151 c1 πρός με ὡς πρὸς μαίας ὑὸν καὶ αὐτὸν μαιευτικόν, καὶ ἃ ἂν
ἐρωτῶ προθυμοῦ ὅπως οἷός τ' εἶ οὕτως ἀποκρίνασθαι· καὶ
ἐὰν ἄρα σκοπούμενός τι ὧν ἂν λέγῃς ἡγήσωμαι εἴδωλον
καὶ μὴ ἀληθές, εἶτα ὑπεξαιρῶμαι καὶ ἀποβάλλω, μὴ ἀγρίαινε

nemokšos, tačiau, ilgiau bendraudami, visi, kam dievas lei-
džia, padaro įstabią pažangą – ne vien jiems patiems, bet ir 150 d5
kitiems taip atrodo. Akivaizdu, kad iš manęs jie nieko neiš-
moksta, bet patys savyje randa ir pagimdo daugybę gražių
dalykų. Tačiau paties gimdymo priežastis yra dievas ir aš.
Štai kaip galima tai pamatyti: daugelis, nežinodami apie 150 e1
tai, priežastimi laikė save pačius, o mane niekino ir, arba
patys, arba kitų paveikti, paliko mane anksčiau nei derėjo.
Kai pasitraukė, tai, kas juose dar buvo užsilikę, jie persi-
leisdami pametė dėl prasto bendravimo, o tai, kam aš jau
buvau padėjęs gimti, pražudė blogai augindami, nes netik- 150 e5
ras pamėkles ėmė vertinti labiau už tai, kas tikra. Galiausiai
tapo nemokšomis – tiek savo, tiek kitų žmonių nuomone.
Toks buvo Lisimacho sūnus Aristeidas ir labai daug kitų. Kai 151 a1
jie vėl ateina prašytis, kad priimčiau bendrauti (ir ko tik jie
dėl to nedaro!), man atsitinkantis daimoniškas dalykas vie-
nus iš jų priimti draudžia, o kitus – leidžia. Šitie ir vėl pra-
deda daryti pažangą. Bendraujantys su manimi patiria dar 151 a5
ir tokį dalyką, visai kaip gimdyvės: prasideda sąrėmiai, ir
jie dieną naktį neranda sau vietos, dar labiau nei gimdan-
čios moterys. Tokius sąrėmius mano menas gali sukelti arba
nutraukti. Štai kaip su jais būna. 151 b1
Pasitaiko ir tokių jaunuolių, Teaitetai, kurie man neat-
rodo nešiojantys kokį nors vaisių. Žinodamas, kad manęs
jiems visai nereikia ir linkėdamas gera, ieškau, su kuo juos
suvesti ir, teleidžia dievas man tai pasakyti, visai patenkina-
mai nuspėju, su kuo bendraudami jie gautų naudos. Nema-
žai tokių atidaviau Prodikui, daugelį – kitiems nežmoniškai 151 b5
išmintingiems vyrams.
O štai kodėl, puikusis mano, visa tai tau ilgai dėstau. Spėju – ir
pats tu taip manai – tave kankina gimdymo skausmai, nes viduje
nešioji kažkokį vaisių. Taigi elkis su manimi kaip su pribuvėjos 151 c1
sūnumi, kuris ir pats išmano šį meną, ir kai ko nors klausinėju,

151 c5 ὥσπερ αἱ πρωτοτόκοι περὶ τὰ παιδία. πολλοὶ γὰρ ἤδη,
ὦ θαυμάσιε, πρός με οὕτω διετέθησαν, ὥστε ἀτεχνῶς δάκνειν
ἕτοιμοι εἶναι, ἐπειδάν τινα λῆρον αὐτῶν ἀφαιρῶμαι, καὶ οὐκ
οἴονταί με εὐνοίᾳ τοῦτο ποιεῖν, πόρρω ὄντες τοῦ εἰδέναι ὅτι
151 d1 οὐδεὶς θεὸς δύσνους ἀνθρώποις, οὐδ᾽ ἐγὼ δυσνοίᾳ τοιοῦτον
οὐδὲν δρῶ, ἀλλά μοι ψεῦδός τε συγχωρῆσαι καὶ ἀληθὲς
ἀφανίσαι οὐδαμῶς θέμις. πάλιν δὴ οὖν ἐξ ἀρχῆς, ὦ
Θεαίτητε, ὅτι ποτ᾽ ἐστὶν ἐπιστήμη, πειρῶ λέγειν· ὡς δ᾽ οὐχ
151 d5 οἷός τ᾽ εἶ, μηδέποτ᾽ εἴπῃς. ἐὰν γὰρ θεὸς ἐθέλῃ καὶ ἀνδρίζῃ,
οἷός τ᾽ ἔσῃ.

{ΘΕΑΙ.} Ἀλλὰ μέντοι, ὦ Σώκρατες, σοῦ γε οὕτω παρα-
κελευομένου αἰσχρὸν μὴ οὐ παντὶ τρόπῳ προθυμεῖσθαι ὅτι
151 e1 τις ἔχει λέγειν. δοκεῖ οὖν μοι ὁ ἐπιστάμενός τι αἰσθάνεσθαι
τοῦτο ὃ ἐπίσταται, καὶ ὥς γε νυνὶ φαίνεται, οὐκ ἄλλο τί
ἐστιν ἐπιστήμη ἢ αἴσθησις.

{ΣΩ.} Εὖ γε καὶ γενναίως, ὦ παῖ· χρὴ γὰρ οὕτως ἀποφαι-
151 e5 νόμενον λέγειν. ἀλλὰ φέρε δὴ αὐτὸ κοινῇ σκεψώμεθα,
γόνιμον ἢ ἀνεμιαῖον τυγχάνει ὄν. αἴσθησις, φῄς, ἐπιστήμη;

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Κινδυνεύεις μέντοι λόγον οὐ φαῦλον εἰρηκέναι περὶ
152 a1 ἐπιστήμης, ἀλλ᾽ ὃν ἔλεγε καὶ Πρωταγόρας. τρόπον δέ τινα
ἄλλον εἴρηκε τὰ αὐτὰ ταῦτα. φησὶ γάρ που πάντων
χρημάτων μέτρον ἄνθρωπον εἶναι, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι,
τῶν δὲ μὴ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν[6]. ἀνέγνωκας γάρ που;

152 a5 {ΘΕΑΙ.} Ἀνέγνωκα καὶ πολλάκις.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν οὕτω πως λέγει, ὡς οἷα μὲν ἕκαστα ἐμοὶ
φαίνεται τοιαῦτα μὲν ἔστιν ἐμοί, οἷα δὲ σοί, τοιαῦτα δὲ αὖ
σοί· ἄνθρωπος δὲ σύ τε κἀγώ;

6 πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπον εἶναι, τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι, τῶν δὲ μὴ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν scripsi : "πάντων χρημάτων μέτρον" ἄνθρωπον εἶναι, "τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι, τῶν δὲ μὴ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν" Burnet, Hicken.

stenkis atsakinėti kiek tik leidžia tavo jėgos. O jei apžiūrinė-
damas tavo žodžius palaikysiu juos netikra pamėkle ir paša-
linsiu mesdamas lauk, nesiusk kaip gimdyvės siunta dėl savo 151 c5
pirmagimių. Jau daug kas, įstabusis mano, taip prieš mane
buvo nusiteikę – tiesiog gatavi kandžiotis, kai šalinu kokį
nors jų kliedesį. Jie nemano, kad aš taip elgiuosi iš palan-
kumo, nes nė nenutuokia, kad joks dievas žmonėms nebūna 151 d1
priešiškas, ir aš tokių dalykų niekada nedarau iš priešiškumo.
Tiesiog neturiu teisės sutikti su melagyste arba nuslopinti
tiesą. Tad tu, Teaitetai, vėl iš pradžių pamėgink pasakyti, kas
gi yra žinojimas. Ir nebesakyk, esą negebi šito padaryti. Jei 151 d5
dievas duos, o pats laikysiesi drąsiai, sugebėsi.

Teaitetas. Sokratai, kai tu taip ragini, būtų gėda visaip
nesistengti pasakyti, ką galvoji. Taigi... Man regis, ką nors
žinantis žmogus junta tai, ką žino, todėl – taip man dabar 151 e1
atrodo – žinojimas yra ne kas kita kaip jutimas.

Sokratas. Puiku ir drąsu, vaike! Taip ir reikia sakyti,
ką galvoji. O dabar kartu pažiūrėkime, ar gimė kažkas 151 e5
gyvybinga, ar tai netikras vaisius. Sakai, žinojimas yra
jutimas?

Teaitetas. Taip.

Sokratas. Manding, visai neprastai nusakei žinojimą – tą
patį teigė ir Protagoras, tik jis tuos pačius dalykus pasakė 152 a1
kiek kitaip. Jis juk sako, kad žmogus yra visų dalykų matas,
esančių, kad jie yra, o nesančių – kad nėra. Turbūt esi skaitęs?

Teaitetas. Esu, ir ne kartą. 152 a5

Sokratas. Taigi, jis sako: koks kiekvienas dalykas man
atrodo, toks jis man ir yra, o koks atrodo tau, toks yra tau.
Juk „žmogus" tai ir aš, ir tu.

{ΘΕΑΙ.} Λέγει γὰρ οὖν οὕτω.
152 b1 {ΣΩ.} Εἰκὸς μέντοι σοφὸν ἄνδρα μὴ ληρεῖν· ἐπακολουθή-
σωμεν οὖν αὐτῷ. ἆρ' οὐκ ἐνίοτε πνέοντος ἀνέμου τοῦ αὐτοῦ
ὁ μὲν ἡμῶν ῥιγῷ, ὁ δ' οὔ; καὶ ὁ μὲν ἠρέμα, ὁ δὲ σφόδρα;
{ΘΕΑΙ.} Καὶ μάλα.
152 b5 {ΣΩ.} Πότερον οὖν τότε αὐτὸ ἐφ' ἑαυτοῦ τὸ πνεῦμα
ψυχρὸν ἢ οὐ ψυχρὸν φήσομεν; ἢ πεισόμεθα τῷ Πρωταγόρᾳ
ὅτι τῷ μὲν ῥιγῶντι ψυχρόν, τῷ δὲ μὴ οὔ;
{ΘΕΑΙ.} Ἔοικεν.
{ΣΩ.} Οὐκοῦν καὶ φαίνεται οὕτω ἑκατέρῳ;
152 b10 {ΘΕΑΙ.} Ναί.
{ΣΩ.} Τὸ δέ γε "φαίνεται" "αἰσθάνεταί" ἐστιν[7];
{ΘΕΑΙ.} Ἔστιν γάρ.
152 c1 {ΣΩ.} Φαντασία ἄρα καὶ αἴσθησις ταὐτὸν ἔν τε θερμοῖς
καὶ πᾶσι τοῖς τοιούτοις. οἷα γὰρ αἰσθάνεται ἕκαστος,
τοιαῦτα ἑκάστῳ καὶ κινδυνεύει εἶναι.
{ΘΕΑΙ.} Ἔοικεν.
152 c5 {ΣΩ.} Αἴσθησις ἄρα τοῦ ὄντος ἀεί ἐστιν καὶ ἀψευδὲς ὡς
ἐπιστήμη οὖσα.
{ΘΕΑΙ.} Φαίνεται.
{ΣΩ.} Ἆρ' οὖν πρὸς Χαρίτων πάσσοφός τις ἦν ὁ Πρω-
ταγόρας, καὶ τοῦτο ἡμῖν μὲν ᾐνίξατο τῷ πολλῷ
152 c10 συρφετῷ, τοῖς δὲ μαθηταῖς ἐν ἀπορρήτῳ τὴν ἀλήθειαν
ἔλεγεν;
152 d1 {ΘΕΑΙ.} Πῶς δή, ὦ Σώκρατες, τοῦτο λέγεις;
{ΣΩ.} Ἐγὼ ἐρῶ καὶ μάλ' οὐ φαῦλον λόγον, ὡς ἄρα ἓν
μὲν αὐτὸ καθ' αὑτὸ οὐδέν ἐστιν, οὐδ' ἄν τι προσείποις
ὀρθῶς οὐδ' ὁποιονοῦν τι, ἀλλ' ἐὰν ὡς μέγα προσαγορεύῃς,
152 d5 καὶ σμικρὸν φανεῖται, καὶ ἐὰν βαρύ, κοῦφον, σύμπαντά τε
οὕτως, ὡς μηδενὸς ὄντος ἑνὸς μήτε τινὸς μήτε ὁποιουοῦν·

7 "αἰσθάνεταί" ἐστιν scripsi : αἰσθάνεταί ἐστιν Faehse, Hicken : αἰσθάνεσθαί ἐστιν βTW, Burnet : αἰσθάνεται Berl.

Teaitetas. Taip jis ir sako.
Sokratas. Išmintingas vyras vargu ar kalbėtų nesąmones. 152 b1
Tad ir sekime paskui jį. Ar nebūna taip, kad pučiant tam
pačiam vėjui, vienas iš mūsų šąla, o kitas – ne? Arba: vienas
šiek tiek, o kitas – labai?
Teaitetas. Būna, dar ir kaip!
Sokratas. Tuomet, ar vėją savaime vadinsime šaltu, ar 152 b5
nešaltu? Ar patikėsime Protagoru, pasak kurio, šąlančiam
jis šaltas, o nešąlančiam – ne?
Teaitetas. Panašu, kad taip.
Sokratas. Taip kiekvienam ir atrodo?
Teaitetas. Taip. 152 b10
Sokratas. O „kažkam atrodo" reiškia „kažkas junta"?
Teaitetas. Išties.
Sokratas. Vadinasi, kai kalbame apie tai, kas šilta ir visus 152 c1
tokius dalykus, atrodymas ir jutimas yra tas pat? Juk, kaip
kiekvienas dalykus junta, tokie jie kiekvienam, ko gero, ir yra?
Teaitetas. Panašu.
Sokratas. Vadinasi, jutimas visada junta tai, kas yra, ir 152 c5
nemeluoja, kaip ir dera žinojimui.
Teaitetas. Atrodo.
Sokratas. Tad, prisiekiu Charitėmis, Protagoras buvo kažin
koks nepaprastas išminčius: mums, visokio plauko žmonėms,
užminė tokią mįslę, o mokiniams slapta sakė tiesą? 152 c10
Teaitetas. Kodėl taip sakai, Sokratai? 152 d1
Sokratas. Pasakysiu. Labai neprastas svarstymas, esą joks
dalykas nėra vienas ir pats savaime, ir kad nieko neįmanoma
tinkamai pavadinti nei kuo nors, nei kokiu nors. Pavadinsi ką
nors dideliu, tas dalykas galės pasirodyti ir mažas, pavadinsi 152 d5
sunkiu – pasirodys lengvas. Ir su viskuo taip pat: niekas nėra

ἐκ δὲ δὴ φορᾶς τε καὶ κινήσεως καὶ κράσεως πρὸς ἄλληλα
γίγνεται πάντα ἃ δή φαμεν εἶναι, οὐκ ὀρθῶς προσαγο-
152 e1 ρεύοντες· ἔστι μὲν γὰρ οὐδέποτ᾽ οὐδέν, ἀεὶ δὲ γίγνεται.
καὶ περὶ τούτου πάντες ἑξῆς οἱ σοφοὶ πλὴν Παρμενίδου
συμφερέσθων, Πρωταγόρας τε καὶ Ἡράκλειτος καὶ Ἐμπε-
δοκλῆς, καὶ τῶν ποιητῶν οἱ ἄκροι τῆς ποιήσεως ἑκατέρας,
152 e5 κωμῳδίας μὲν Ἐπίχαρμος, τραγῳδίας δὲ Ὅμηρος, ⟨ὃς⟩
εἰπών –

Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα Τηθύν

πάντα εἴρηκεν ἔκγονα ῥοῆς τε καὶ κινήσεως· ἢ οὐ δοκεῖ
τοῦτο λέγειν;

152 e10 {ΘΕΑΙ.} Ἔμοιγε.

153 a1 {ΣΩ.} Τίς οὖν ἂν ἔτι πρός γε τοσοῦτον στρατόπεδον καὶ
στρατηγὸν Ὅμηρον δύναιτο ἀμφισβητήσας μὴ οὐ κατα-
γέλαστος γενέσθαι;

{ΘΕΑΙ.} Οὐ ῥᾴδιον, ὦ Σώκρατες.

153 a5 {ΣΩ.} Οὐ γάρ, ὦ Θεαίτητε. ἐπεὶ καὶ τάδε τῷ λόγῳ
σημεῖα ἱκανά, ὅτι τὸ μὲν εἶναι δοκοῦν καὶ τὸ γίγνεσθαι
κίνησις παρέχει, τὸ δὲ μὴ εἶναι καὶ ἀπόλλυσθαι ἡσυχία· τὸ
γὰρ θερμόν τε καὶ πῦρ, ὃ δὴ καὶ τἆλλα γεννᾷ καὶ ἐπιτρο-
πεύει, αὐτὸ γεννᾶται ἐκ φορᾶς καὶ τρίψεως· τούτω δὲ
153 a10 κινήσεις. ἢ οὐχ αὗται γενέσεις πυρός;

153 b1 {ΘΕΑΙ.} Αὗται μὲν οὖν.

{ΣΩ.} Καὶ μὴν τό γε τῶν ζῴων γένος ἐκ τῶν αὐτῶν
τούτων φύεται.

{ΘΕΑΙ.} Πῶς δ᾽ οὔ;

153 b5 {ΣΩ.} Τί δέ; ἡ τῶν σωμάτων ἕξις οὐχ ὑπὸ ἡσυχίας μὲν
καὶ ἀργίας διόλλυται, ὑπὸ γυμνασίων δὲ καὶ κινήσεως ἐπὶ
πολὺ σῴζεται;

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Ἡ δ᾽ ἐν τῇ ψυχῇ ἕξις οὐχ ὑπὸ μαθήσεως μὲν καὶ
153 b10 μελέτης, κινήσεων ὄντων, κτᾶταί τε μαθήματα καὶ σῴζεται

viena, nes nėra nei kas nors, nei koks nors; viskas randasi iš
lėkimo, judėjimo ir tarpusavio maišymosi. Sakome, kad visa
tai yra, bet tai neteisingas vardijimas, nes niekas niekada 152 e1
nėra, bet visuomet tampa. Čia galime sudėti visus išminčius
iš eilės, išskyrus Parmenidą, – ir Protagorą su Herakleitu, ir
Empedoklį, taip pat abiejų poezijos rūšių, komedijos ir tra-
gedijos, iškiliausiuosius – Epicharmą ir Homerą. Tardamas: 152 e5

Kilmę dievų Okeaną ir močią Tetiją,

pastarasis pareiškė, kad visi dalykai yra tėkmės ir judėjimo
atžalos. O gal jis ne tai nori pasakyti? Kaip tau atrodo?

Teaitetas. Man atrodo, kad tai. 152 e10

Sokratas. Ir kas gi dabar galėtų neapsijuokęs pasipriešinti 153 a1
tokiai kariaunai su karvedžiu Homeru priešakyje?

Teaitetas. Nelengva būtų, Sokratai.

Sokratas. Tai jau taip, Teaitetai. Juk štai dar kokie ženk- 153 a5
lai tvirtai remia minėtąjį teiginį, esą buvimo regimybę ir
tapsmą teikia judėjimas, o nebūtį ir žūtį – rimtis: pati šiluma
ir ugnis (o juk ji gimdo ir tvarko visa kita!) gimsta iš lėkimo
ir trinties, o tai yra judėjimas. O gal ne tai pagimdo ugnį? 153 a10

Teaitetas. Tikrai tai. 153 b1

Sokratas. Ir visa gyvūnų giminė gimsta iš tų pačių
dalykų.

Teaitetas. Ne kitaip.

Sokratas. Gerai. O kūno būklė? Rimtis ir neveikimas 153 b5
kūną žlugdo, o mankšta ir judėjimas labai palaiko. Ar ne
taip?

Teaitetas. Taip.

Sokratas. O sielos? Stropiai mokydamasi, tai yra judėdama,
ji įgyja žinių, tveria ir tampa geresnė, o dėl rimties, tai yra 153 b10

καὶ γίγνεται βελτίων, ὑπὸ δ' ἡσυχίας, ἀμελετησίας τε καὶ
153 c1 ἀμαθίας οὔσης, οὔτε τι μανθάνει ἅ τε ἂν μάθῃ ἐπιλανθάνεται;

{ΘΕΑΙ.} Καὶ μάλα.

{ΣΩ.} Τὸ μὲν ἄρα ἀγαθὸν κίνησις κατά τε ψυχὴν καὶ κατὰ σῶμα, τὸ δὲ τοὐναντίον;

153 c5 {ΘΕΑΙ.} Ἔοικεν.

{ΣΩ.} Ἔτι οὖν σοι λέγω νηνεμίας τε καὶ γαλήνας καὶ ὅσα τοιαῦτα, ὅτι αἱ μὲν ἡσυχίαι σήπουσι καὶ ἀπολλύασι, τὰ δ' ἕτερα σῴζει; καὶ ἐπὶ τούτοις τὸν κολοφῶνα, [ἀναγκάζω] προσβιβάζω τὴν χρυσῆν σειρὰν ὡς οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸν ἥλιον
153 d1 Ὅμηρος λέγει, καὶ δηλοῖ ὅτι ἕως μὲν ἂν ἡ περιφορὰ ᾖ κινουμένη καὶ ὁ ἥλιος, πάντα ἔστι καὶ σῴζεται τὰ ἐν θεοῖς τε καὶ ἀνθρώποις, εἰ δὲ σταίη τοῦτο ὥσπερ δεθέν, πάντα χρήματ' ἂν διαφθαρείη καὶ γένοιτ' ἂν τὸ λεγόμενον ἄνω
153 d5 κάτω πάντα;

{ΘΕΑΙ.} Ἀλλ' ἔμοιγε δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, ταῦτα δηλοῦν ἅπερ λέγεις.

{ΣΩ.} Ὑπόλαβε τοίνυν, ὦ ἄριστε, οὑτωσί· κατὰ τὰ ὄμματα πρῶτον, ὃ δὴ καλεῖς χρῶμα λευκόν, μὴ εἶναι αὐτὸ
153 d10 ἕτερόν τι ἔξω τῶν σῶν ὀμμάτων μηδ' ἐν τοῖς ὄμμασι μηδέ
153 e1 τιν' αὐτῷ χώραν ἀποτάξῃς· ἤδη γὰρ ἂν εἴη τε δήπου ἐν τάξει καὶ μένον καὶ οὐκ ἂν ἐν γενέσει γίγνοιτο.

{ΘΕΑΙ.} Ἀλλὰ πῶς;

{ΣΩ.} Ἑπώμεθα τῷ ἄρτι λόγῳ, μηδὲν αὐτὸ καθ' αὑτὸ ἓν
153 e5 ὂν τιθέντες· καὶ ἡμῖν οὕτω μέλαν τε καὶ λευκὸν καὶ ὁτιοῦν ἄλλο χρῶμα ἐκ τῆς προσβολῆς τῶν ὀμμάτων πρὸς τὴν προσήκουσαν φορὰν φανεῖται γεγενημένον, καὶ ὃ δὴ ἕκαστον
154 a1 εἶναί φαμεν χρῶμα οὔτε τὸ προσβάλλον οὔτε τὸ προσβαλλόμενον ἔσται, ἀλλὰ μεταξύ τι ἑκάστῳ ἴδιον γεγονός· ἢ σὺ διισχυρίσαιο ἂν ὡς οἷον σοὶ φαίνεται ἕκαστον χρῶμα, τοιοῦτον καὶ κυνὶ καὶ ὁτῳοῦν ζῴῳ;

154 a5 {ΘΕΑΙ.} Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγε.

apsileidimo ir nesimokymo, nieko neišmoksta, o ką išmoksta – 153 c1
pamiršta, ar ne?

Teaitetas. Dar ir kaip!

Sokratas. Vadinasi, gėris – tai judėjimas, ir sieloje, ir kūne, o blogis – priešingai.

Teaitetas. Panašu. 153 c5

Sokratas. Ar dar turėčiau tau priminti, kaip būna, kai vėjas visai nepučia, jūra nebanguoja, ir panašius atvejus, kuomet rimties būsena pūdo ir žlugdo, o priešinga – leidžia išlikti? O jei dar ant viso šito užversiu teiginį, esą aukso
grandine Homeras vadina ne ką kitą kaip Saulę, ir kad jis 153 d1
nori pasakyti, esą, kol dangus sukasi ir Saulė juda, viskas – ir tarp dievų, ir tarp žmonių – yra ir tveria, o jei sustotų lyg surišta, visi dalykai žlugtų ir, kaip sakoma, apsiverstų
aukštyn kojomis? 153 d5

Teaitetas. Kad man atrodo, jog būtent tai jis ir nori pasakyti, Sokratai.

Sokratas. Tad štai kaip svarstyk, puikusis mano. Pradėkime nuo akių: tai, ką vadini balta spalva, nėra koks nors
ne tavo akyse arba tavo akyse esantis dalykas, ir neskirk jai 153 d10
kokios nors vietos, nes tuomet ji juk turėtų būti skirtojoje 153 e1
vietoje, rymotų, o nesirastų radimosi keliu.

Teaitetas. O kaip yra?

Sokratas. Sekime ką tik minėtu teiginiu, nieko nelaikydami
savaime esančiu vieniu. Tuomet pasirodys, kad juoda, balta ar 153 e5
bet kuri kita spalva atsiranda akį kreipiant į jai tinkamą judė-
jimą, o tai, ką mes kiekvienu atveju vadiname spalva, nėra nei 154 a1
tai, kas kreipiama, nei tai, į ką kreipiama, bet kažkoks tarp jų atsirandantis ir kiekvienam savas dalykas. O gal tu pasirengęs tvirtinti, kad kokia viena ar kita spalva atrodo tau, tokia ji atrodo ir šuniui, ir bet kuriam kitam gyvūnui?

Teaitetas. Dėl Dzeuso, ne! 154 a5

{ΣΩ.} Τί δέ; ἄλλῳ ἀνθρώπῳ ἆρ' ὅμοιον καὶ σοὶ φαίνεται ὁτιοῦν; ἔχεις τοῦτο ἰσχυρῶς, ἢ πολὺ μᾶλλον ὅτι οὐδὲ σοὶ αὐτῷ ταὐτὸν διὰ τὸ μηδέποτε ὁμοίως αὐτὸν σεαυτῷ ἔχειν;

{ΘΕΑΙ.} Τοῦτο μᾶλλόν μοι δοκεῖ ἢ ἐκεῖνο.

154 b1 {ΣΩ.} Οὐκοῦν εἰ μὲν ᾧ παραμετρούμεθα ἢ οὗ ἐφαπτόμεθα μέγα ἢ λευκὸν ἢ θερμὸν ἦν, οὐκ ἄν ποτε ἄλλῳ προσπεσὸν ἄλλο ἂν ἐγεγόνει, αὐτό γε μηδὲν μεταβάλλον· εἰ δὲ αὖ τὸ παραμετρούμενον ἢ ἐφαπτόμενον ἕκαστον ἦν τούτων, οὐκ
154 b5 ἂν αὖ ἄλλου προσελθόντος ἤ τι παθόντος αὐτὸ μηδὲν παθὸν ἄλλο ἂν ἐγένετο. ἐπεὶ νῦν γε, ὦ φίλε, θαυμαστά τε καὶ γελοῖα εὐχερῶς πως ἀναγκαζόμεθα λέγειν, ὡς φαίη ἂν Πρωταγόρας τε καὶ πᾶς ὁ τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ ἐπιχειρῶν λέγειν.

{ΘΕΑΙ.} Πῶς δὴ καὶ ποῖα λέγεις;

154 c1 {ΣΩ.} Σμικρὸν λαβὲ παράδειγμα, καὶ πάντα εἴσῃ ἃ βούλομαι. ἀστραγάλους γάρ που ἕξ, ἂν μὲν τέτταρας αὐτοῖς προσενέγκῃς, πλείους φαμὲν εἶναι τῶν τεττάρων καὶ ἡμιολίους, ἐὰν δὲ δώδεκα, ἐλάττους καὶ ἡμίσεις, καὶ οὐδὲ ἀνεκτὸν
154 c5 ἄλλως λέγειν· ἢ σὺ ἀνέξῃ;

{ΘΕΑΙ.} Οὐκ ἔγωγε.

{ΣΩ.} Τί οὖν; ἄν σε Πρωταγόρας ἔρηται ἤ τις ἄλλος· "Ὦ Θεαίτητε, ἔσθ' ὅπως τι μεῖζον ἢ πλέον γίγνεται ἄλλως ἢ αὐξηθέν;" τί ἀποκρινῇ;

154 c10 {ΘΕΑΙ.} Ἐὰν μέν, ὦ Σώκρατες, τὸ δοκοῦν πρὸς τὴν νῦν
154 d1 ἐρώτησιν ἀποκρίνωμαι, ὅτι οὐκ ἔστιν· ἐὰν δὲ πρὸς τὴν προτέραν, φυλάττων μὴ ἐναντία εἴπω, ὅτι ἔστιν.

{ΣΩ.} Εὖ γε νὴ τὴν Ἥραν, ὦ φίλε, καὶ θείως. ἀτάρ, ὡς ἔοικεν, ἐὰν ἀποκρίνῃ ὅτι ἔστιν, Εὐριπίδειόν τι συμβήσεται·
154 d5 ἡ μὲν γὰρ γλῶττα ἀνέλεγκτος ἡμῖν ἔσται, ἡ δὲ φρὴν οὐκ ἀνέλεγκτος.

{ΘΕΑΙ.} Ἀληθῆ.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν εἰ μὲν δεινοὶ καὶ σοφοὶ ἐγώ τε καὶ σὺ ἦμεν, πάντα τὰ τῶν φρενῶν ἐξητακότες, ἤδη ἂν τὸ λοιπὸν
154 e1 ἐκ περιουσίας ἀλλήλων ἀποπειρώμενοι, συνελθόντες σοφι-

Sokratas. O kaip dėl kito žmogaus? Ar koks nors dalykas kitam ir tau atrodo panašiai? Esi tuo įsitikinęs? O gal daug tvirčiau manai, kad nė tau pačiam jis neatrodo tas pats, nes niekada nebūni panašus į save patį?

Teaitetas. Veikiau šitaip nei anaip.

Sokratas. Taigi, jei mumis matuojamas arba liečiamas daly- 154 b1
kas būtų didelis, baltas arba šiltas, susidūręs su kitu žmogumi jis negalėtų tapti kitoks, jei tik pats nė kiek nepasikeistų. Kita vertus, jei tai, kas matuoja arba liečia, būtų vienas iš minėtų dalykų, tai ir jis negalėtų tapti kitoks, kitam priartėjus arba 154 b5
ką nors patyrus, jei ir pats nebūtų nieko patyręs. Mat dabar mes, bičiuli, kažkaip lengvai leidžiamės verčiami teigti įstabius ir juokingus dalykus, kaip galėtų pastebėti Protagoras ir kiekvienas, užsimojęs teigti tą patį, ką ir jis.

Teaitetas. Ką turi omenyje? Kokius dalykus?!

Sokratas. Imk mažą pavyzdį ir žinosi viską, ką noriu pasa- 154 c1
kyti. Tarkime, jei šalia šešių kauliukų dedi keturis, teigiame, kad jų yra daugiau nei keturi, pusantro karto daugiau, o jei dedi dvylika, sakome, kad anų mažiau, perpus. Kitaip ir neleistina sakyti. O gal tu leistum? 154 c5

Teaitetas. Ne, neleisčiau.

Sokratas. Tai kaip? Jei Protagoras ar kas nors kitas tavęs paklaustų: „Teaitetai, ar gali būti, kad dalykas taptų didesnis arba gausesnis kitaip nei padidėdamas?" Ką atsakysi?

Teaitetas. Sokratai, jei atsakyčiau, kaip man atrodo, turė- 154 c10
damas omenyje dabartinį klausimą, sakyčiau, kad negali. 154 d1
Bet galvodamas apie ankstesnį tavo klausimą ir vengdamas prieštaravimų, sakyčiau, kad gali.

Sokratas. Dėl Heros, bičiuli! Tikrai puikiai, tiesiog dieviškai! Vis dėlto, jei pasakysi, kad gali, regis, išeis toks euripidiškas dalykas: liežuvis nepaneigtas liks, bet ne širdis. 154 d5

Teaitetas. Tiesa.

Sokratas. Na, jei būtume baisūs išminčiai, ištyrę viską, kas glūdi širdyje, mudviem beliktų, visko pertekus, gaudyti 154 e1

στικῶς εἰς μάχην τοιαύτην, ἀλλήλων τοὺς λόγους τοῖς λόγοις
ἐκρούομεν· νῦν δὲ ἅτε ἰδιῶται πρῶτον βουλησόμεθα θεά-
σασθαι αὐτὰ πρὸς αὐτὰ τί ποτ᾽ ἐστὶν ἃ διανοούμεθα, πότερον
154 e5 ἡμῖν ἀλλήλοις συμφωνεῖ ἢ οὐδ᾽ ὁπωστιοῦν.

{ΘΕΑΙ.} Πάνυ μὲν οὖν ἔγωγε τοῦτ᾽ ἂν βουλοίμην.

{ΣΩ.} Καὶ μὴν ἐγώ. ὅτε δ᾽ οὕτως ἔχει, ἄλλο τι ἢ ἠρέμα,
ὡς πάνυ πολλὴν σχολὴν ἄγοντες, πάλιν ἐπανασκεψόμεθα,
155 a1 οὐ δυσκολαίνοντες ἀλλὰ τῷ ὄντι ἡμᾶς αὐτοὺς ἐξετάζοντες,
ἅττα ποτ᾽ ἐστὶ ταῦτα τὰ φάσματα ἐν ἡμῖν; ὧν πρῶτον
ἐπισκοποῦντες φήσομεν, ὡς ἐγὼ οἶμαι, μηδέποτε μηδὲν ἂν
μεῖζον μηδὲ ἔλαττον γενέσθαι μήτε ὄγκῳ μήτε ἀριθμῷ, ἕως
155 a5 ἴσον εἴη αὐτὸ ἑαυτῷ. οὐχ οὕτως;

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Δεύτερον δέ γε, ᾧ μήτε προστιθοῖτο μήτε ἀφαιροῖτο,
τοῦτο μήτε αὐξάνεσθαί ποτε μήτε φθίνειν, ἀεὶ δὲ ἴσον
εἶναι.

155 a10 {ΘΕΑΙ.} Κομιδῇ μὲν οὖν.

155 b1 {ΣΩ.} Ἆρ᾽ οὖν οὐ καὶ τρίτον, ὃ μὴ πρότερον ἦν, ὕστερον
ἀλλὰ[8] τοῦτο εἶναι ἄνευ τοῦ γενέσθαι καὶ γίγνεσθαι ἀδύνατον;

{ΘΕΑΙ.} Δοκεῖ γε δή.

{ΣΩ.} Ταῦτα δή, οἶομαι, ὁμολογήματα τρία μάχεται αὐτὰ
155 b5 αὐτοῖς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ, ὅταν τὰ περὶ τῶν ἀστραγάλων
λέγωμεν, ἢ ὅταν φῶμεν ἐμὲ τηλικόνδε ὄντα, μήτε αὐξηθέντα
μήτε τοὐναντίον παθόντα, ἐν ἐνιαυτῷ σοῦ τοῦ νέου νῦν μὲν
μείζω εἶναι, ὕστερον δὲ ἐλάττω, μηδὲν τοῦ ἐμοῦ ὄγκου
155 c1 ἀφαιρεθέντος ἀλλὰ σοῦ αὐξηθέντος. εἰμὶ γὰρ δὴ ὕστερον
ὃ πρότερον οὐκ ἦ, οὐ γενόμενος· ἄνευ γὰρ τοῦ γίγνεσθαι
γενέσθαι ἀδύνατον, μηδὲν δὲ ἀπολλὺς τοῦ ὄγκου οὐκ ἄν
ποτε ἐγιγνόμην ἐλάττων. καὶ ἄλλα δὴ μυρία ἐπὶ μυρίοις

[8] ὕστερον ἀλλὰ βTW : mihi superfluum videtur, cf. schol. vet. ὁ Πρόκλος τὸ ἀλλὰ παρέλκειν λέγει : ἀλλὰ ὕστερον Stephanus: ὕστερον ἆρα Campbell.

vienas kitą ir, suėjus tokiam sofistiniam mūšiui, daužyti
vienas kito teiginius savaisiais. Bet kadangi esame paprasti
žmonės, pirma norėsime apžiūrėti mūsų mintis pačias
savaime – ar jos dera tarpusavyje, ar visai ne. 154 e5

Teaitetas. Šito tikrai norėčiau.

Sokratas. Aš taip pat. O jei taip, turbūt ramiai, kaip daug
laisvo laiko turintys žmonės, neieškodami priekabių, bet
tikrai tirdami save pačius, vėl pasižiūrėsime, kokių čia 155 a1
mumyse esama vaidinių? Nagrinėdami pirmąjį, manau, tar-
sime, kad niekas niekada negali būti didesnis ar mažesnis nei
tūriu, nei skaičiumi, kol lieka lygus pačiam sau. Ar ne šitaip? 155 a5

Teaitetas. Taip.

Sokratas. O antra – kad tai, prie ko nieko nepridedama
ir iš ko nieko neatimama, nei auga, nei nyksta, bet visada
lieka vienodas.

Teaitetas. Būtent taip. 155 a10

Sokratas. Tai gal ir trečia: tai, ko anksčiau nebuvo, o vėliau 155 b1
yra, negali būti be radimosi ir tapsmo?

Teaitetas. Bent jau tikrai taip atrodo.

Sokratas. Štai šie trys sutarti teiginiai, man regis, kovoja
su savimi mūsų sieloje, kai svarstome apie tai, kas nutinka 155 b5
kauliukams, arba kai teigiame, kad aš, būdamas savo amžiaus,
kai nebeaugu ir nemažėju, šalia tavęs, jauno žmogaus, dabar
esu didesnis, bet vėliau tais pačiais metais būsiu mažesnis –
ne dėl to, kad iš mano ūgio kas nors būtų atimta, o todėl, 155 c1
kad tu išaugsi. Juk išeina, kad aš vėliau esu tai, kuo nebu-
vau anksčiau, nepatirdamas tapsmo. Tačiau be tapsmo neį-
manoma kuo nors tapti, tad, nepraradęs jokios savo ūgio
dalies, aš niekaip negalėčiau tapti mažesnis. Ir dar tūkstančių

οὕτως ἔχει, εἴπερ καὶ ταῦτα παραδεξόμεθα. ἕπει γάρ που, ὦ Θεαίτητε· δοκεῖς γοῦν μοι οὐκ ἄπειρος τῶν τοιούτων εἶναι.

{ΘΕΑΙ.} Καὶ νὴ τοὺς θεούς γε, ὦ Σώκρατες, ὑπερφυῶς ὡς θαυμάζω τί ποτ' ἐστὶ ταῦτα, καὶ ἐνίοτε ὡς ἀληθῶς βλέπων εἰς αὐτὰ σκοτοδινιῶ.

{ΣΩ.} Θεόδωρος γάρ, ὦ φίλε, φαίνεται οὐ κακῶς τοπάζειν περὶ τῆς φύσεώς σου. μάλα γὰρ φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάθος, τὸ θαυμάζειν· οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας ἢ αὕτη, καὶ ἔοικεν ὁ τὴν Ἶριν Θαύμαντος ἔκγονον φήσας οὐ κακῶς γενεαλογεῖν. ἀλλὰ πότερον μανθάνεις ἤδη δι' ὃ ταῦτα τοιαῦτ' ἐστὶν ἐξ ὧν τὸν Πρωταγόραν φαμὲν λέγειν, ἢ οὔπω;

{ΘΕΑΙ.} Οὔπω μοι δοκῶ.

{ΣΩ.} Χάριν οὖν μοι εἴσῃ ἐάν σοι ἀνδρός, μᾶλλον δὲ ἀνδρῶν ὀνομαστῶν τῆς διανοίας τὴν ἀλήθειαν ἀποκεκρυμμένην συνεξερευνήσωμαι αὐτῶν;

{ΘΕΑΙ.} Πῶς γὰρ οὐκ εἴσομαι, καὶ πάνυ γε πολλήν;

{ΣΩ.} Ἄθρει δὴ περισκοπῶν μή τις τῶν ἀμυήτων ἐπακούῃ. εἰσὶν δὲ οὗτοι οἱ οὐδὲν ἄλλο οἰόμενοι εἶναι ἢ οὗ ἂν δύνωνται ἀπρὶξ τοῖν χεροῖν λαβέσθαι, πράξεις δὲ καὶ γενέσεις καὶ πᾶν τὸ ἀόρατον οὐκ ἀποδεχόμενοι ὡς ἐν οὐσίας μέρει.

{ΘΕΑΙ.} Καὶ μὲν δή, ὦ Σώκρατες, σκληρούς γε λέγεις καὶ ἀντιτύπους ἀνθρώπους.

{ΣΩ.} Εἰσὶν γάρ, ὦ παῖ, μάλ' εὖ ἄμουσοι· ἄλλοι[9] δὲ πολὺ κομψότεροι, ὧν μέλλω σοι τὰ μυστήρια λέγειν. ἀρχὴ δέ, ἐξ ἧς καὶ ἃ νυνδὴ ἐλέγομεν πάντα ἤρτηται, ἥδε αὐτῶν, ὡς τὸ πᾶν κίνησις ἦν καὶ ἄλλο παρὰ τοῦτο οὐδέν, τῆς δὲ κινήσεως δύο εἴδη, πλήθει μὲν ἄπειρον ἑκάτερον, δύναμιν δὲ τὸ μὲν ποιεῖν ἔχον, τὸ δὲ πάσχειν. ἐκ δὲ τῆς τούτων ὁμιλίας τε καὶ τρίψεως πρὸς ἄλληλα γίγνεται ἔκγονα πλήθει μὲν

9 ἄλλοι mss, Hicken : ἆλλοι Burnet.

tūkstančiais atvejų bus tas pat, jei sutiksime dėl šitokių dalykų. Turbūt sugebi sekti, Teaitetai? Man regis, esi patyręs tokių svarstymų.

Teaitetas. Dėl dievų, Sokratai! Visa tai mane nežmoniškai stebina. Kartais į tai žiūrėdamas išties pradedu svaigti.

Sokratas. O Teodoras, regis, neprastai nuspėjo tavo prigimtį. Juk nuostaba – tikroji filosofo būsena, nes filosofijos pradžia būtent tokia, ne kitokia, o tas, kas padarė Iridę Taumanto atžala, regis, neprastai išmanė kilmės reikalus.

Bet ar tu jau supranti, kodėl tokie dalykai plaukia iš to, ką, pasak mūsų, teigia Protagoras, ar dar ne?

Teaitetas. Dar ne, man regis.

Sokratas. Vadinasi, būsi man dėkingas, jei kartu su tavimi atrasiu, kokią tiesą slepia šio vyro, tiksliau – net daugelio įžymiųjų vyrų, mintys?

Teaitetas. Kaipgi ne. Net labai!

Sokratas. Tik gerai apsidairyk, kad kartais nenugirstų kas nors iš neįšventintųjų. Tai yra žmonės, kurie mano, kad yra tik tai, ką jie gali tvirtai paimti į rankas, o veiksmo, tapsmo ir visko, kas neregima, nepripažįsta būties dalimi.

Teaitetas. Kažin kokie kieti ir nepaslankūs žmonės, Sokratai!

Sokratas. Jie gerokai svetimi Mūzoms, vaike. Bet yra ir daug lankstesnių. Jų slėpinius aš ir ketinu tau apsakyti. Pradžia, iš kurios kyla ir visa tai, apie ką dabar kalbėjome, yra tokia: viskas yra judėjimas ir tik judėjimas, o judėjimo esama dviejų rūšių; pagal kiekį abi yra beribės, o galias turi skirtingas: viena – veikti, kita – patirti. Iš šiųdviejų rūšių

156 b1 ἄπειρα, δίδυμα δέ, τὸ μὲν αἰσθητόν, τὸ δὲ αἴσθησις, ἀεὶ
συνεκπίπτουσα καὶ γεννωμένη μετὰ τοῦ αἰσθητοῦ. αἱ μὲν
οὖν αἰσθήσεις τὰ τοιάδε ἡμῖν ἔχουσιν ὀνόματα, ὄψεις τε καὶ
ἀκοαὶ καὶ ὀσφρήσεις καὶ ψύξεις τε καὶ καύσεις καὶ ἡδοναί
156 b5 γε δὴ καὶ λῦπαι καὶ ἐπιθυμίαι καὶ φόβοι κεκλημέναι καὶ
ἄλλαι, ἀπέραντοι μὲν αἱ ἀνώνυμοι, παμπληθεῖς δὲ αἱ ὠνο-
μασμέναι· τὸ δ' αὖ αἰσθητὸν γένος τούτων ἑκάσταις ὁμό-
156 c1 γονον, ὄψεσι μὲν χρώματα παντοδαπαῖς παντοδαπά, ἀκοαῖς
δὲ ὡσαύτως φωναί, καὶ ταῖς ἄλλαις αἰσθήσεσι τὰ ἄλλα
αἰσθητὰ συγγενῆ γιγνόμενα. τί δὴ οὖν ἡμῖν βούλεται οὗτος
ὁ μῦθος, ὦ Θεαίτητε, πρὸς τὰ πρότερα; ἆρα ἐννοεῖς;
156 c5 {ΘΕΑΙ.} Οὐ πάνυ, ὦ Σώκρατες.
{ΣΩ.} Ἀλλ' ἄθρει ἐάν πως ἀποτελεσθῇ. βούλεται γὰρ
δὴ λέγειν ὡς ταῦτα πάντα μὲν ὥσπερ λέγομεν κινεῖται,
τάχος δὲ καὶ βραδυτὴς ἔνι τῇ κινήσει αὐτῶν. ὅσον μὲν
οὖν βραδύ, ἐν τῷ αὐτῷ καὶ πρὸς τὰ πλησιάζοντα τὴν
156 d1 κίνησιν ἴσχει καὶ οὕτω δὴ γεννᾷ, τὰ δὲ γεννώμενα [οὕτω
δὴ][10] θάττω ἐστίν. φέρεται γὰρ καὶ ἐν φορᾷ αὐτῶν ἡ κίνησις
πέφυκεν. ἐπειδὰν οὖν ὄμμα καὶ ἄλλο τι τῶν τούτῳ συμ-
μέτρων πλησιάσαν γεννήσῃ τὴν λευκότητά τε καὶ αἴσθησιν
156 d5 αὐτῇ σύμφυτον, ἃ οὐκ ἄν ποτε ἐγένετο ἑκατέρου ἐκείνων
πρὸς ἄλλο ἐλθόντος, τότε δὴ μεταξὺ φερομένων τῆς μὲν
156 e1 ὄψεως πρὸς τῶν ὀφθαλμῶν, τῆς δὲ λευκότητος πρὸς τοῦ
συναποτίκτοντος τὸ χρῶμα, ὁ μὲν ὀφθαλμὸς ἄρα ὄψεως
ἔμπλεως ἐγένετο καὶ ὁρᾷ δὴ τότε καὶ ἐγένετο οὔ τι ὄψις
ἀλλ' ὀφθαλμὸς ὁρῶν, τὸ δὲ συγγεννῆσαν τὸ χρῶμα λευκότητος
156 e5 περιεπλήσθη καὶ ἐγένετο οὐ λευκότης αὖ ἀλλὰ λευκόν, εἴτε
ξύλον εἴτε λίθος εἴτε ὁτῳοῦν συνέβη χρῆμα χρωσθῆναι τῷ
τοιούτῳ χρώματι. καὶ τἆλλα δὴ οὕτω, σκληρὸν καὶ θερμὸν

10 οὕτω δή ante θάττω seclusit Peipers : post τὰ δὲ γεννώμενα lacunam indicat Hicken et supplevit "exempli gratia" ἑτέραν τήν κίνησιν κινούμενα : lacunam ante θάττω indicavit Cornarius.

suartėjimo ir trinties gimsta palikuonys; jų kiekis beribis,
tačiau visi – dvyniai: juntama ir kartu su tuo, kas juntama, 156 b1
visada iškylantis ir gimstantis pojūtis. Pojūčiai pas mus
turi vardus – vadiname juos regėjimu ir girdėjimu, uodimu,
šalimu ir degimu, taip pat malonumu, nemalonumu, troš-
kimu, baime ir dar kitaip; be galo daug yra bevardžių pojū- 156 b5
čių, bet ir įvardijamų labai daug. Visa juntamų dalykų
giminė gimsta kartu su tokiais pojūčiais: įvairios spalvos
kartu su įvairiu regėjimu, garsai – kartu su girdėjimu, ir 156 c1
apskritai, visi jutiniai yra visų jutimų bendrakilmiai.
Ir ką gi nori pasakyti šis mūsų mitas? Kas bendra su anks-
tesniu svarstymu, Teaitetai? Ar supranti?
Teaitetas. Nelabai, Sokratai. 156 c5
Sokratas. Žiūrėk įdėmiai – gal atvesime jį prie tikslo.
Matai, jis nori pasakyti, kad visi dalykai, kaip mes sakėme,
juda, o jų judėjime esama greitumo ir lėtumo. Viskas, kas
lėta, juda arba toje pačioje vietoje, arba link arti esančių
dalykų, taip ir gimdo, o tai, kas gimdoma, [šitaip] juda grei- 156 d1
čiau. Mat gimdomi dalykai yra iškeliami, tad jų judėjimo
prigimtis – sparčiai lėkti. Taigi, kai akis ir koks nors jai
tinkamas dalykas suartėja ir pagimdo baltumą bei kartu
su juo iškylantį jutimą (jie niekaip nebūtų atsiradę, jei vie- 156 d5
nas iš jų būtų nuėjęs link ko nors kito), tuomet, kai tarp
jųdviejų lekia akių pusėje regėjimas, o kartu spalvą gimdan- 156 e1
čio dalyko pusėje – baltumas, akis prisipildo regėjimo, regi
ir tampa ne kokiu nors regėjimu, o reginčia akimi. O spalvos
gimdymo bendrininkas prisipildo baltumo ir tampa ne bal- 156 e5
tumu, o baltu pagaliu, akmeniu arba kokiu nors kitu baltu
dalyku, kuris gavo nusidažyti tokia spalva. Ir apie viską taip

καὶ πάντα, τὸν αὐτὸν τρόπον ὑποληπτέον, αὐτὸ μὲν καθ'
157 a1 αὐτὸ μηδὲν εἶναι, ὃ δὴ καὶ τότε ἐλέγομεν, ἐν δὲ τῇ πρὸς
ἄλληλα ὁμιλίᾳ πάντα γίγνεσθαι καὶ παντοῖα ἀπὸ τῆς
κινήσεως, ἐπεὶ καὶ τὸ ποιοῦν εἶναί τι καὶ τὸ πάσχον αὐτῶν
ἐπὶ ἑνὸς νοῆσαι, ὥς φασιν, οὐκ εἶναι παγίως. οὔτε γὰρ
157 a5 ποιοῦν ἐστί τι πρὶν ἂν τῷ πάσχοντι συνέλθῃ, οὔτε πάσχον
πρὶν ἂν τῷ ποιοῦντι· τό τέ τινι συνελθὸν καὶ ποιοῦν ἄλλῳ
αὖ προσπεσὸν πάσχον ἀνεφάνη. ὥστε ἐξ ἁπάντων τούτων,
ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐλέγομεν, οὐδὲν εἶναι ἓν αὐτὸ καθ' αὑτό, ἀλλά
157 b1 τινι ἀεὶ γίγνεσθαι, τὸ δ' εἶναι πανταχόθεν ἐξαιρετέον, οὐχ
ὅτι ἡμεῖς πολλὰ καὶ ἄρτι ἠναγκάσμεθα ὑπὸ συνηθείας καὶ
ἀνεπιστημοσύνης χρῆσθαι αὐτῷ. τὸ δ' οὐ δεῖ, ὡς ὁ τῶν
σοφῶν λόγος, οὔτε τι συγχωρεῖν οὔτε του οὔτ' ἐμοῦ οὔτε
157 b5 τόδε οὔτ' ἐκεῖνο οὔτε ἄλλο οὐδὲν ὄνομα ὅτι ἂν ἱστῇ, ἀλλὰ
κατὰ φύσιν φθέγγεσθαι γιγνόμενα καὶ ποιούμενα καὶ ἀπολ-
λύμενα καὶ ἀλλοιούμενα· ὡς ἐάν τί τις στήσῃ τῷ λόγῳ,
εὐέλεγκτος ὁ τοῦτο ποιῶν. δεῖ δὲ καὶ κατὰ μέρος οὕτω
λέγειν καὶ περὶ πολλῶν ἀθροισθέντων, ᾧ δὴ ἀθροίσματι
157 c1 ἄνθρωπόν τε τίθενται καὶ λίθον καὶ ἕκαστον ζῷόν τε καὶ
εἶδος. ταῦτα δή, ὦ Θεαίτητε, ἆρ' ἡδέα δοκεῖ σοι εἶναι, καὶ
γεύοιο ἂν αὐτῶν ὡς ἀρεσκόντων;

{ΘΕΑΙ.} Οὐκ οἶδα ἔγωγε, ὦ Σώκρατες· καὶ γὰρ οὐδὲ περὶ
157 c5 σοῦ δύναμαι κατανοῆσαι πότερα δοκοῦντά σοι λέγεις αὐτὰ ἢ
ἐμοῦ ἀποπειρᾷ.

{ΣΩ.} Οὐ μνημονεύεις, ὦ φίλε, ὅτι ἐγὼ μὲν οὔτ' οἶδα οὔτε
ποιοῦμαι τῶν τοιούτων οὐδὲν ἐμόν, ἀλλ' εἰμὶ αὐτῶν ἄγονος,
σὲ δὲ μαιεύομαι καὶ τούτου ἕνεκα ἐπᾴδω τε καὶ παρατίθημι
157 d1 ἑκάστων τῶν σοφῶν ἀπογεύσασθαι, ἕως ἂν εἰς φῶς τὸ σὸν
δόγμα συνεξαγάγω· ἐξαχθέντος δὲ τότ' ἤδη σκέψομαι εἴτ'
ἀνεμιαῖον εἴτε γόνιμον ἀναφανήσεται. ἀλλὰ θαρρῶν καὶ
καρτερῶν εὖ καὶ ἀνδρείως ἀποκρίνου ἃ ἂν φαίνηταί σοι περὶ
157 d5 ὧν ἂν ἐρωτῶ.

{ΘΕΑΙ.} Ἐρώτα δή.

pat reikia mąstyti: niekas savaime nėra kieta, šilta arba dar
kas nors (ir anksčiau esame tai sakę), bet visi dalykai kuo 157 a1
nors ir kokie nors tampa dėl judėjimo, suartėdami su kitais,
nes apie vieną paskirą dalyką, pasak jų, net neįmanoma
tvirtai suvokti, veikiantis jis yra ar patiriantis. Juk niekas
nėra nei veikiantysis, kol nesusiduria su patiriančiuoju, 157 a5
nei patiriantysis, jei dar nėra sutikęs veikiančiojo; tas pats
dalykas, vieną kartą su kuo nors susitikęs, gali pasirodyti
veikiantis, o kitą, susidūręs su kuo nors kitu, – patiriantis.

Dėl viso šito, kaip nuo pat pradžios sakome, niekas nėra
vienas, savaime esantis dalykas, bet visada kam nors kuo nors
tampa, o „būti“ visur reikia pašalinti, nors mes ir ką tik, iš 157 b1
įpročio ir dėl neišmanymo, daug kartų buvome priversti tai
pavartoti. Tačiau, pasak išminčių, nereikia įsileisti nei „kaž-
kas“, nei „kieno nors“, „mano“, „šitai“, „tai“, nei kokio nors
kito dalykus stabdančio vardo, bet pagal dalykų prigimtį 157 b5
reikia juos vardyti kaip tampančius, kuriamus, nykstančius
ir kintančius – esą ką nors savo kalba sustabdančio žmo-
gaus veiksmą lengva būtų supeikti. Taip esą reikia kalbėti ir
apie dalis, ir apie jų sankaupas, kurioms taikomi „žmogaus“,
„akmens“, įvairių gyvūnų ir dalykų rūšių vardai. 157 c1

Kaip tau visa tai, Teaitetai? Ar miela atrodo? Patiktų
ragauti?

Teaitetas. Aš nežinau, Sokratai. Juk net apie tave negebu
suprasti, ar dėstai savo nuomonę, ar nori mane išbandyti. 157 c5

Sokratas. Neatsimeni, bičiuli? Nieko panašaus aš neži-
nau ir nesisavinu. Nebesu vaisingas, bet tau padedu gimdyti,
todėl ir užkalbinėju bei siūlau paragauti visokios išminties, 157 d1
kad padėčiau tau ištraukti tavo mintį į dienos šviesą. Kai ji
bus ištraukta, tada jau žiūrėsiu, kas pasirodys: ar kas nors
netikra, ar tikras vaisius. Tad būk drąsus, tvirtas ir tiesiai
šviesiai, kaip tau atrodo, atsakyk apie tai, ko tavęs klausiu. 157 d5

Teaitetas. Nagi klausk.

{ΣΩ.} Λέγε τοίνυν πάλιν εἴ σοι ἀρέσκει τὸ μή τι εἶναι ἀλλὰ
γίγνεσθαι ἀεὶ ἀγαθὸν καὶ καλὸν καὶ πάντα ἃ ἄρτι διῇμεν.
{ΘΕΑΙ.} Ἀλλ' ἔμοιγε, ἐπειδὴ σοῦ ἀκούω οὕτω διεξιόντος,
157 d10 θαυμασίως φαίνεται ὡς ἔχειν λόγον καὶ ὑποληπτέον ᾗπερ
διελήλυθας.
157 e1 {ΣΩ.} Μὴ τοίνυν ἀπολίπωμεν ὅσον ἐλλεῖπον αὐτοῦ. λεί-
πεται δὲ ἐνυπνίων τε πέρι καὶ νόσων τῶν τε ἄλλων καὶ
μανίας, ὅσα τε παρακούειν ἢ παρορᾶν ἤ τι ἄλλο παραισθά-
νεσθαι λέγεται. οἶσθα γάρ που ὅτι ἐν πᾶσι τούτοις
157 e5 ὁμολογουμένως ἐλέγχεσθαι δοκεῖ ὃν ἄρτι διῇμεν λόγον,
158 a1 ὡς παντὸς μᾶλλον ἡμῖν ψευδεῖς αἰσθήσεις ἐν αὐτοῖς γιγνο-
μένας, καὶ πολλοῦ δεῖ τὰ φαινόμενα ἑκάστῳ ταῦτα καὶ εἶναι,
ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον οὐδὲν ὧν φαίνεται εἶναι.
{ΘΕΑΙ.} Ἀληθέστατα λέγεις, ὦ Σώκρατες.
158 a5 {ΣΩ.} Τίς δὴ οὖν, ὦ παῖ, λείπεται λόγος τῷ τὴν αἴσθησιν
ἐπιστήμην τιθεμένῳ καὶ τὰ φαινόμενα ἑκάστῳ ταῦτα καὶ
εἶναι τούτῳ ᾧ φαίνεται;
{ΘΕΑΙ.} Ἐγὼ μέν, ὦ Σώκρατες, ὀκνῶ εἰπεῖν ὅτι οὐκ ἔχω
τί λέγω, διότι μοι νυνδὴ ἐπέπληξας εἰπόντι αὐτό. ἐπεὶ ὡς
158 b1 ἀληθῶς γε οὐκ ἂν δυναίμην ἀμφισβητῆσαι ὡς οἱ μαινόμενοι
ἢ[11] ὀνειρώττοντες οὐ ψευδῆ δοξάζουσιν, ὅταν οἱ μὲν θεοὶ
αὐτῶν οἴωνται εἶναι, οἱ δὲ πτηνοί τε καὶ ὡς πετόμενοι ἐν τῷ
ὕπνῳ διανοῶνται.
158 b5 {ΣΩ.} Ἆρ' οὖν οὐδὲ τὸ τοιόνδε ἀμφισβήτημα ἐννοεῖς περὶ
αὐτῶν, μάλιστα δὲ περὶ τοῦ ὄναρ τε καὶ ὕπαρ;
{ΘΕΑΙ.} Τὸ ποῖον;
{ΣΩ.} Ὃ πολλάκις σε οἶμαι ἀκηκοέναι ἐρωτώντων, τί ἄν
τις ἔχοι τεκμήριον ἀποδεῖξαι, εἴ τις ἔροιτο νῦν οὕτως ἐν τῷ
158 b10 παρόντι πότερον καθεύδομεν καὶ πάντα ἃ διανοούμεθα ὀνει-
158 c1 ρώττομεν, ἢ ἐγρηγόραμέν τε καὶ ὕπαρ ἀλλήλοις διαλεγόμεθα.
{ΘΕΑΙ.} Καὶ μήν, ὦ Σώκρατες, ἄπορόν γε ὅτῳ χρὴ
ἐπιδεῖξαι τεκμηρίῳ· πάντα γὰρ ὥσπερ ἀντίστροφα τὰ αὐτὰ

---

11 post ἢ addidit οἱ β : [οἱ] Burnet.

Sokratas. Taigi, dar kartą sakyk, ar tau patinka teiginys,
esą joks dalykas nėra geras, gražus arba dar koks nors iš to,
apie ką dabar kalbėjome, bet visada toks tampa.
Teaitetas. Bent jau man, klausantis tokių tavo aiškinimų,
atrodo, kad tai nuostabiai pagrįsta, ir viską reikia suprasti 157 d10
būtent taip, kaip tu išdėstei.
Sokratas. Nepalikime ir likusios klausimo dalies. O lieka 157 e1
sapnai ir įvairios ligos, ypač pamišimas ir visi atvejai, kai
kalbama apie klausos, regos ir kitų jutimų sutrikimą. Ko
gero, supranti, kad sutariama, kad visi tokie dalykai lyg ir
paneigia mūsų dabar išdėstytą aiškinimą, nes tokiais atve- 157 e5
jais mumyse kylantys pojūčiai yra labai klaidingi, ir dalykai 158 a1
toli gražu nėra tokie, kokie kam nors atrodo. Kaip tik prie-
šingai: nieko iš to, kas atrodo, nėra.
Teaitetas. Tikra tiesa, Sokratai.
Sokratas. Tai ką, vaike, belieka sakyti tam, kas laiko jutimą 158 a5
žinojimu ir teigia, esą, kas kam nors atrodo, tas jam ir yra?
Teaitetas. Sokratai, nedrįstu tarti, kad neturiu, ką pasa-
kyti, nes ką tik mane subarei už tokius žodžius. Tiesą sakant,
negalėčiau ginčytis su teigiančiais, kad pamišę arba sapnuo- 158 b1
jantys žmonės turi klaidingą nuomonę, jei vieni manosi
esantys dievai, o kiti sapnuodami įsivaizduoja turį spar-
nus ir skraidą.
Sokratas. Tai nepagalvoji nė apie tokį būdą – kad čia štai 158 b5
kaip galima pasiginčyti, ypač dėl sapnų ir būdravimo?
Teaitetas. Apie kokį?
Sokratas. Manau, ne kartą esi girdėjęs klausiant, kokį
įrodymą žmogus gali pateikti, jei kas nors tiesiog dabar
paklaustų, ar mes miegame ir visos mūsų mintys – sapnas, 158 b10
ar nemiegame ir kalbamės būdraudami. 158 c1
Teaitetas. Išties, keblu pateikti tokį įrodymą, Sokratai,
nes abiem atvejais, tarytum apvertus, išeina tas pat: visai

παρακολουθεῖ. ἅ τε γὰρ νυνὶ διειλέγμεθα οὐδὲν κωλύει καὶ
158 c5 ἐν τῷ ὕπνῳ δοκεῖν ἀλλήλοις διαλέγεσθαι· καὶ ὅταν δὴ ὄναρ
ὀνείρατα δοκῶμεν διηγεῖσθαι, ἄτοπος ἡ ὁμοιότης τούτων
ἐκείνοις.

{ΣΩ.} Ὁρᾷς οὖν ὅτι τό γε ἀμφισβητῆσαι οὐ χαλεπόν, ὅτε
158 d1 καὶ πότερόν ἐστιν ὕπαρ ἢ ὄναρ ἀμφισβητεῖται, καὶ δὴ ἴσου
ὄντος τοῦ χρόνου ὃν καθεύδομεν ᾧ ἐγρηγόραμεν, ἐν ἑκατέρῳ
διαμάχεται ἡμῶν ἡ ψυχὴ τὰ ἀεὶ παρόντα δόγματα παντὸς
μᾶλλον εἶναι ἀληθῆ, ὥστε ἴσον μὲν χρόνον τάδε φαμὲν
158 d5 ὄντα εἶναι, ἴσον δὲ ἐκεῖνα, καὶ ὁμοίως ἐφ' ἑκατέροις
διισχυριζόμεθα.

{ΘΕΑΙ.} Παντάπασι μὲν οὖν.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν καὶ περὶ νόσων τε καὶ μανιῶν ὁ αὐτὸς λόγος,
πλὴν τοῦ χρόνου ὅτι οὐχὶ ἴσος;

158 d10 {ΘΕΑΙ.} Ὀρθῶς.

{ΣΩ.} Τί οὖν; πλήθει χρόνου καὶ ὀλιγότητι τὸ ἀληθὲς
ὁρισθήσεται;

158 e1 {ΘΕΑΙ.} Γελοῖον μεντἂν εἴη πολλαχῇ.

{ΣΩ.} Ἀλλά τι ἄλλο ἔχεις σαφὲς ἐνδείξασθαι ὁποῖα τούτων
τῶν δοξασμάτων ἀληθῆ;

{ΘΕΑΙ.} Οὔ μοι δοκῶ.

158 e5 {ΣΩ.} Ἐμοῦ τοίνυν ἄκουε οἷα περὶ αὐτῶν ἂν λέγοιεν οἱ τὰ
ἀεὶ δοκοῦντα ὁριζόμενοι τῷ δοκοῦντι εἶναι ἀληθῆ. λέγουσι
δέ, ὡς ἐγὼ οἶμαι, οὕτως ἐρωτῶντες· "Ὦ Θεαίτητε, ὃ ἂν
ἕτερον ᾖ παντάπασιν, μή πῄ τινα δύναμιν τὴν αὐτὴν ἕξει
τῷ ἑτέρῳ; καὶ μὴ ὑπολάβωμεν τῇ μὲν ταὐτὸν εἶναι ὃ
158 e10 ἐρωτῶμεν τῇ δὲ ἕτερον, ἀλλ' ὅλως ἕτερον."

159 a1 {ΘΕΑΙ.} Ἀδύνατον τοίνυν ταὐτόν τι ἔχειν ἢ ἐν δυνάμει ἢ
ἐν ἄλλῳ ὁτῳοῦν, ὅταν ᾖ κομιδῇ ἕτερον.

{ΣΩ.} Ἆρ' οὖν οὐ καὶ ἀνόμοιον ἀναγκαῖον τὸ τοιοῦτον
ὁμολογεῖν;

159 a5 {ΘΕΑΙ.} Ἔμοιγε δοκεῖ.

galėtų būti, kad mūsų pokalbis dabar vyksta sapne, kur
mums atrodo, kad kalbamės vienas su kitu, o kai sapnuo- 158 c5
jant mums atrodo, kad pasakojame sapnus – net keista, kaip
tai primena dabartines kalbas.

Sokratas. Matai – nesunku pasiginčyti, kai ginčijamasi jau
dėl to, ar sapnuojama, ar būdraujama. Be to, miegodami ir 158 d1
būdraudami praleidžiame tiek pat laiko, o siela kiekvienu
atveju tvirtina, kad dabartinė nuomonė – pati tikriausia; tad
vienodai laiko teigiame, esą teisingos yra šios būsenos nuo-
monės, ir – kad anos, ir abiem atvejais labai tvirtai to laikomės. 158 d5

Teaitetas. Taip ir būna.

Sokratas. Tą patį pasakysime ir apie ligas bei pamišimą?
Tik kad laikas šiuo atveju nevienodas.

Teaitetas. Tikrai. 158 d10

Sokratas. Tai ką? Matuosime tiesą ilgesne ar trumpesne
laiko trukme?

Teaitetas. Tai būtų daugeliu atžvilgių juokinga. 158 e1

Sokratas. Gal žinai, kaip dar būtų galima aiškiai parodyti,
kurios iš minėtų nuomonių yra teisingos?

Teaitetas. Nemanau.

Sokratas. Tai iš manęs turėsi išgirsti, ką apie šiuos dalykus 158 e5
pasakytų žmonės, anot kurių apibrėžimo, kas kam atrodo,
tas tam visais atvejais ir yra teisinga. Man regis, jie štai kaip
paklaustų: „Teaitetai, ar tai, kas yra visiškai skirtinga, netu-
rės jokios kitam tapačios galios? Ir nemanykime, kad kal-
bama apie vienu atžvilgiu tą patį, kitu – skirtingą dalyką.
Klausiame apie visai skirtingą".   158 e10

Teaitetas. Toks negali turėti nieko tapataus – nei savo 159 a1
galioje, nei dar kur nors, jeigu yra visai skirtingas.

Sokratas. Vadinasi, taip pat privalu sutikti, kad toks daly-
kas bus nepanašus?

Teaitetas. Man regis, taip. 159 a5

{ΣΩ.} Εἰ ἄρα τι συμβαίνει ὅμοιόν τῳ γίγνεσθαι ἢ ἀνόμοιον,
εἴτε ἑαυτῷ εἴτε ἄλλῳ, ὁμοιούμενον μὲν ταὐτὸν φήσομεν
γίγνεσθαι, ἀνομοιούμενον δὲ ἕτερον;

{ΘΕΑΙ.} Ἀνάγκη.

159 a10 {ΣΩ.} Οὐκοῦν πρόσθεν ἐλέγομεν ὡς πολλὰ μὲν εἴη τὰ
ποιοῦντα καὶ ἄπειρα, ὡσαύτως δέ γε τὰ πάσχοντα;

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Καὶ μὴν ὅτι γε ἄλλο ἄλλῳ συμμειγνύμενον καὶ
ἄλλῳ οὐ ταὐτὰ ἀλλ᾽ ἕτερα γεννήσει;

159 b1 {ΘΕΑΙ.} Πάνυ μὲν οὖν.

{ΣΩ.} Λέγωμεν δὴ ἐμέ τε καὶ σὲ καὶ τἆλλα ἤδη κατὰ
τὸν αὐτὸν λόγον, Σωκράτη ὑγιαίνοντα καὶ Σωκράτη αὖ
ἀσθενοῦντα. πότερον ὅμοιον τοῦτ᾽ ἐκείνῳ ἢ ἀνόμοιον
159 b5 φήσομεν;

{ΘΕΑΙ.} Ἆρα τὸν ἀσθενοῦντα Σωκράτη, ὅλον τοῦτο λέγεις
ὅλῳ ἐκείνῳ, τῷ ὑγιαίνοντι Σωκράτει;

{ΣΩ.} Κάλλιστα ὑπέλαβες· αὐτὸ τοῦτο λέγω.

{ΘΕΑΙ.} Ἀνόμοιον δήπου.

159 b10 {ΣΩ.} Καὶ ἕτερον ἄρα οὕτως ὥσπερ ἀνόμοιον;

{ΘΕΑΙ.} Ἀνάγκη.

159 c1 {ΣΩ.} Καὶ καθεύδοντα δὴ καὶ πάντα ἃ νυνδὴ διήλθομεν,
ὡσαύτως φήσεις;

{ΘΕΑΙ.} Ἔγωγε.

{ΣΩ.} Ἕκαστον δὴ τῶν πεφυκότων τι ποιεῖν, ἄλλο τι, ὅταν
159 c5 μὲν λάβῃ ὑγιαίνοντα Σωκράτη, ὡς ἑτέρῳ μοι χρήσεται,
ὅταν δὲ ἀσθενοῦντα, ὡς ἑτέρῳ;

{ΘΕΑΙ.} Τί δ᾽ οὐ μέλλει;

{ΣΩ.} Καὶ ἕτερα δὴ ἐφ᾽ ἑκατέρου γεννήσομεν ἐγώ τε ὁ
πάσχων καὶ ἐκεῖνο τὸ ποιοῦν;

159 c10 {ΘΕΑΙ.} Τί μήν;

{ΣΩ.} Ὅταν δὴ οἶνον πίνω ὑγιαίνων, ἡδύς μοι φαίνεται
καὶ γλυκύς;

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

Sokratas. Tad, jei kartais dalykas tampa į kažką panašus
arba nepanašus (ar į save patį, ar į ką nors kitą), apie pana-
šėjantį pasakysime, kad jis tampa tapatus, o apie tampantį
nepanašiu – kad darosi skirtingas?

Teaitetas. Neišvengiamai.

Sokratas. Anksčiau sakėme, kad dalykų, kurie , yra daug, 159 a10
be galo daug, taip pat ir tų, kurie patiria?

Teaitetas. Taip.

Sokratas. Ir kad vienas dalykas sumišdamas su kitu, o paskui
dar su kitu pagimdys ne tuos pačius, bet skirtingus dalykus?

Teaitetas. Aišku. 159 b1

Sokratas. Dabar taip pat svarstykime apie mane, tave ir
visa kita. Imkime sveiką Sokratą ir sergantį Sokratą. Kaip
pasakysime: ar vienas į kitą panašus, ar nepanašus? 159 b5

Teaitetas. Nori pasakyti, kad „sergantį Sokratą“, kaip tam
tikrą visumą, turiu palyginti su kita visuma – „sveiku Sokratu“?

Sokratas. Puikiausiai supratai. Būtent tai ir noriu pasakyti.

Teaitetas. Ko gero, nepanašus.

Sokratas. Tad ir skirtingas – taip pat, kaip ir nepanašus? 159 b10

Teaitetas. Neišvengiamai.

Sokratas. Tą patį pasakysi apie miegantį Sokratą ir visus 159 c1
ką tik aptartus dalykus?

Teaitetas. Taip.

Sokratas. Kiekvienas dalykas, kuriam įgimta veikti, susi-
dūręs su sveiku Sokratu turės reikalą su vienokiu manimi, 159 c5
o susidūręs su sergančiuoju – su kitokiu?

Teaitetas. Kaipgi ne.

Sokratas. Tad kiekvienu atveju mudu – aš, patiriantysis, ir
tas, veikiantysis, – pagimdysime skirtingus dalykus?

Teaitetas. Kaipgi kitaip. 159 c10

Sokratas. Kai aš geriu vyną būdamas geros sveikatos, jis
man atrodo malonus ir saldus?

Teaitetas. Taip.

{ΣΩ.} Ἐγέννησε γὰρ δὴ ἐκ τῶν προωμολογημένων τό τε
159 d1 ποιοῦν καὶ τὸ πάσχον γλυκύτητά τε καὶ αἴσθησιν, ἅμα
φερόμενα ἀμφότερα, καὶ ἡ μὲν αἴσθησις πρὸς τοῦ πάσχοντος
οὖσα αἰσθανομένην τὴν γλῶτταν ἀπηργάσατο, ἡ δὲ γλυκύτης
πρὸς τοῦ οἴνου περὶ αὐτὸν φερομένη γλυκὺν τὸν οἶνον τῇ
159 d5 ὑγιαινούσῃ γλώττῃ ἐποίησεν καὶ εἶναι καὶ φαίνεσθαι.

{ΘΕΑΙ.} Πάνυ μὲν οὖν τὰ πρότερα ἡμῖν οὕτως ὡμολόγητο.

{ΣΩ.} Ὅταν δὲ ἀσθενοῦντα, ἄλλο τι πρῶτον μὲν τῇ ἀληθείᾳ
οὐ τὸν αὐτὸν ἔλαβεν; ἀνομοίῳ γὰρ δὴ προσῆλθεν.

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

159 e1 {ΣΩ.} Ἕτερα δὴ αὖ ἐγεννησάτην ὅ τε τοιοῦτος Σωκράτης
καὶ ἡ τοῦ οἴνου πόσις, περὶ μὲν τὴν γλῶτταν αἴσθησιν
πικρότητος, περὶ δὲ τὸν οἶνον γιγνομένην καὶ φερομένην
πικρότητα, καὶ τὸν μὲν οὐ πικρότητα ἀλλὰ πικρόν, ἐμὲ δὲ
159 e5 οὐκ αἴσθησιν ἀλλ' αἰσθανόμενον;

{ΘΕΑΙ.} Κομιδῇ μὲν οὖν.

{ΣΩ.} Οὔκουν ἐγώ τε οὐδὲν ἄλλο ποτὲ γενήσομαι οὕτως
αἰσθανόμενος· τοῦ γὰρ ἄλλου ἄλλη αἴσθησις, καὶ ἀλλοῖον
160 a1 καὶ ἄλλον ποιεῖ τὸν αἰσθανόμενον· οὔτ' ἐκεῖνο τὸ ποιοῦν ἐμὲ
μήποτ' ἄλλῳ συνελθὸν ταὐτὸν γεννῆσαν τοιοῦτον γένηται·
ἀπὸ γὰρ ἄλλου ἄλλο γεννῆσαν ἀλλοῖον γενήσεται.

{ΘΕΑΙ.} Ἔστι ταῦτα.

160 a5 {ΣΩ.} Οὐδὲ μὴν ἔγωγε ἐμαυτῷ τοιοῦτος, ἐκεῖνό τε ἑαυτῷ
τοιοῦτον γενήσεται.

{ΘΕΑΙ.} Οὐ γὰρ οὖν.

{ΣΩ.} Ἀνάγκη δέ γε ἐμέ τε τινὸς γίγνεσθαι, ὅταν αἰσθανό-
μενος γίγνωμαι· αἰσθανόμενον γάρ, μηδενὸς δὲ αἰσθανόμενον,
160 b1 ἀδύνατον γίγνεσθαι· ἐκεῖνό τε τινὶ γίγνεσθαι, ὅταν γλυκὺ ἢ
πικρὸν ἤ τι τοιοῦτον γίγνηται· γλυκὺ γάρ, μηδενὶ δὲ γλυκὺ
ἀδύνατον γενέσθαι.

{ΘΕΑΙ.} Παντάπασι μὲν οὖν.

160 b5 {ΣΩ.} Λείπεται δὴ οἶμαι ἡμῖν ἀλλήλοις, εἴτ' ἐσμέν, εἶναι,
εἴτε γιγνόμεθα, γίγνεσθαι, ἐπείπερ ἡμῶν ἡ ἀνάγκη τὴν οὐσίαν

Sokratas. Todėl, kad, kaip sutarėme anksčiau, veikian-
tysis ir patiriantysis pagimdo kartu lekiantį saldumą ir 159 d1
pojūtį. Patiriančiojo pusėje esantis pojūtis padaro liežuvį
juntantį, o vyno pusėje esantis ir apie jį lekiantis saldu-
mas verčia vyną sveikam liežuviui ir būti, ir atrodyti 159 d5
saldžiam.

Teaitetas. Būtent taip anksčiau ir buvome sutarę.

Sokratas. O jei vynas susidurs su sergančiu Sokratu?
Pirma, iš tiesų tai nebebus tas pats žmogus. Juk vynas sutiks
nepanašų.

Teaitetas. Taip.

Sokratas. Kita vertus, šiedu – toks Sokratas ir geriamas 159 e1
vynas – pagimdys skirtingus dalykus: ties liežuviu atsiran-
dantį kartumo pojūtį ir prie vyno atsirandantį ir lekiantį
kartumą. Vyną jie pavers ne kartumu, bet karčiu, o mane –
ne pojūčiu, o juntančiu? 159 e5

Teaitetas. Būtent taip.

Sokratas. Jusdamas kitą dalyką aš niekada netapsiu taip
pat jį juntančiu, nes kiti dalykai sukelia kitus pojūčius ir
juntantįjį daro kitokį ir kitą. Ir tas mane veikiantis dalykas, 160 a1
susidūręs su kitu, neliks toks pat, pagimdęs tokį patį dalyką,
bet taps kitoks, su kitu pagimdęs kažką kita.

Teaitetas. Taip ir yra.

Sokratas. Ir pats aš sau nebetapsiu toks, o jis – sau. 160 a5

Teaitetas. Kad ne.

Sokratas. Tapdamas juntančiu būtinai turiu ką nors justi –
juk neįmanoma tapti nieko nejuntančiu juntančiuoju. Taip 160 b1
pat ir saldus, kartus ar dar koks nors tampantis dalykas toks
būtinai tampa kam nors, nes neįmanoma tapti niekam sal-
džiu dalyku.

Teaitetas. Visiškai taip.

Sokratas. Tad mudviem lieka būti, jei esame, ar tapti, 160 b5
jei tampame, vienas kitam, nes būtinybė saisto mūsų būtį,

συνδεῖ μέν, συνδεῖ δὲ οὐδενὶ τῶν ἄλλων οὐδ' αὖ ἡμῖν αὐτοῖς. ἀλλήλοις δὴ λείπεται συνδεδέσθαι. ὥστε εἴτε τις εἶναί τι ὀνομάζει, τινὶ εἶναι ἢ τινὸς ἢ πρός τι ῥητέον αὐτῷ, εἴτε
160 b10 γίγνεσθαι· αὐτὸ δὲ ἐφ' αὑτοῦ τι ἢ ὂν ἢ γιγνόμενον οὔτε
160 c1 αὐτῷ λεκτέον οὔτ' ἄλλου λέγοντος ἀποδεκτέον, ὡς ὁ λόγος ὃν διεληλύθαμεν σημαίνει.

{ΘΕΑΙ.} Παντάπασι μὲν οὖν, ὦ Σώκρατες.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν ὅτε δὴ τὸ ἐμὲ ποιοῦν ἐμοί ἐστιν καὶ οὐκ
160 c5 ἄλλῳ, ἐγὼ καὶ αἰσθάνομαι αὐτοῦ, ἄλλος δ' οὔ;

{ΘΕΑΙ.} Πῶς γὰρ οὔ;

{ΣΩ.} Ἀληθὴς ἄρα ἐμοὶ ἡ ἐμὴ αἴσθησις – τῆς γὰρ ἐμῆς οὐσίας ἀεί ἐστιν – καὶ ἐγὼ κριτὴς κατὰ τὸν Πρωταγόραν τῶν τε ὄντων ἐμοὶ ὡς ἔστι, καὶ τῶν μὴ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν.

160 c10 {ΘΕΑΙ.} Ἔοικεν.

160 d1 {ΣΩ.} Πῶς ἂν οὖν ἀψευδὴς ὢν καὶ μὴ πταίων τῇ διανοίᾳ περὶ τὰ ὄντα ἢ γιγνόμενα οὐκ ἐπιστήμων ἂν εἴην ὧνπερ αἰσθητής;

{ΘΕΑΙ.} Οὐδαμῶς ὅπως οὔ.

160 d5 {ΣΩ.} Παγκάλως ἄρα σοι εἴρηται ὅτι ἐπιστήμη οὐκ ἄλλο τί ἐστιν ἢ αἴσθησις, καὶ εἰς ταὐτὸν συμπέπτωκεν, κατὰ μὲν Ὅμηρον καὶ Ἡράκλειτον καὶ πᾶν τὸ τοιοῦτον φῦλον οἷον ῥεύματα κινεῖσθαι τὰ πάντα, κατὰ δὲ Πρωταγόραν τὸν σοφώτατον πάντων χρημάτων ἄνθρωπον μέτρον εἶναι, κατὰ
160 e1 δὲ Θεαίτητον τούτων οὕτως ἐχόντων αἴσθησιν ἐπιστήμην γίγνεσθαι. ἦ γάρ, ὦ Θεαίτητε; φῶμεν τοῦτο σὸν μὲν εἶναι οἷον νεογενὲς παιδίον, ἐμὸν δὲ μαίευμα; ἢ πῶς λέγεις;

{ΘΕΑΙ.} Οὕτως ἀνάγκη, ὦ Σώκρατες.

160 e5 {ΣΩ.} Τοῦτο μὲν δή, ὡς ἔοικεν, μόγις[12] ποτὲ ἐγεννήσαμεν, ὅτι δή ποτε τυγχάνει ὄν. μετὰ δὲ τὸν τόκον τὰ ἀμφιδρόμια αὐτοῦ ὡς ἀληθῶς ἐν κύκλῳ περιθρεκτέον τῷ λόγῳ, σκοπουμένους μὴ λάθῃ ἡμᾶς οὐκ ἄξιον ὂν τροφῆς τὸ γιγνόμενον,

12 μόγις W: μόλις βT, Burnet.

tačiau nesaisto jos nei su kuo nors kitu, nei su mumis pačiais. Lieka susisaistyti vienam su kitu. Tad, jei žmogus nori pavadinti kokį nors dalyką esančiu, jis turi pasakyti, kam, kieno arba kieno atžvilgiu jis yra arba tampa. O apie dalyką patį savaime nei pats turi sakyti, kad jis yra arba tampa, nei, kitam 160 b10
taip sakant, pritarti. Taip rodo mūsų pereitas aiškinimas. 160 c1

Teaitetas. Visiškai taip.

Sokratas. Tad kadangi mane veikiantis dalykas yra man, ne kam nors kitam, aš jį ir juntu, o kitas – ne? 160 c5

Teaitetas. Kaipgi ne.

Sokratas. Vadinasi, man mano pojūtis yra teisingas (juk tai visada – mano būties pojūtis) ir, kaip sako Protagoras, aš sprendžiu apie esančius dalykus, kad jie man yra, ir apie nesančius – kad nėra?

Teaitetas. Panašu. 160 c10

Sokratas. Kaipgi tuomet aš, kuris neklysta ir nesuklumpa 160 d1
suvokdamas esančius arba tampančius dalykus, galėčiau nebūti mano juntamų dalykų žinovas?

Teaitetas. Negali nebūti.

Sokratas. Vadinasi, tikrai puikiai buvai pasakęs, esą žino- 160 d5
jimas yra ne kas kita kaip jutimas. Ir viskas čia suėjo: ir tai, kad, anot Homero, Herakleito bei visos jų giminės, viskas juda kaip tekančios srovės, ir kad, pasak išmintingiausiojo Protagoro, žmogus yra visų dalykų matas, o, anot Teaiteto, 160 e1
tokiomis aplinkybėmis jutimas tampa žinojimu. Juk taip, Teaitetai? Galime tarti, kad tai lyg tavo naujagimis, o aš jį priėmiau? Ar kaip sakysi?

Teaitetas. Privalu taip pasakyti, Sokratai.

Sokratas. Taigi šitai, kad ir kas tai būtų, vargais negalais 160 e5
kaip ir pagimdėme. O po gimdymo turime atlikti amfidromijas – išties apibėgti visą aiškinimo ratą ir pažiūrėti, ar kartais nepasirodys, kad šio naujagimio auginti neverta,

161 a1 ἀλλὰ ἀνεμιαῖόν τε καὶ ψεῦδος. ἢ σὺ οἴει πάντως δεῖν τό γε
σὸν τρέφειν καὶ μὴ ἀποτιθέναι, ἢ καὶ ἀνέξῃ ἐλεγχόμενον
ὁρῶν, καὶ οὐ σφόδρα χαλεπανεῖς ἐάν τις σοῦ ὡς πρωτοτόκου
αὐτὸ ὑφαιρῇ;
161 a5 {ΘΕΟ.} Ἀνέξεται, ὦ Σώκρατες, Θεαίτητος· οὐδαμῶς γὰρ
δύσκολος. ἀλλὰ πρὸς θεῶν εἰπὲ ἦ αὖ οὐχ οὕτως ἔχει;
{ΣΩ.} Φιλόλογός γ' εἶ ἀτεχνῶς καὶ χρηστός, ὦ Θεόδωρε,
ὅτι με οἴει λόγων τινὰ εἶναι θύλακον καὶ ῥᾳδίως ἐξελόντα
161 b1 ἐρεῖν ὡς οὐκ αὖ ἔχει οὕτω ταῦτα· τὸ δὲ γιγνόμενον οὐκ
ἐννοεῖς, ὅτι οὐδεὶς τῶν λόγων ἐξέρχεται παρ' ἐμοῦ ἀλλ' ἀεὶ
παρὰ τοῦ ἐμοὶ προσδιαλεγομένου, ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἐπίσταμαι
πλέον πλὴν βραχέος, ὅσον λόγον παρ' ἑτέρου σοφοῦ λαβεῖν
161 b5 καὶ ἀποδέξασθαι μετρίως. καὶ νῦν τοῦτο παρὰ τοῦδε πειρά-
σομαι, οὔ τι αὐτὸς εἰπεῖν.
{ΘΕΟ.} Σὺ κάλλιον, ὦ Σώκρατες, λέγεις· καὶ ποίει οὕτως.
{ΣΩ.} Οἶσθ' οὖν, ὦ Θεόδωρε, ὃ θαυμάζω τοῦ ἑταίρου σου
Πρωταγόρου;
161 c1 {ΘΕΟ.} Τὸ ποῖον;
{ΣΩ.} Τὰ μὲν ἄλλα μοι πάνυ ἡδέως εἴρηκεν, ὡς τὸ δοκοῦν
ἑκάστῳ τοῦτο καὶ ἔστιν· τὴν δ' ἀρχὴν τοῦ λόγου τεθαύμακα,
ὅτι οὐκ εἶπεν ἀρχόμενος τῆς Ἀληθείας ὅτι "Πάντων χρη-
161 c5 μάτων μέτρον ἐστὶν ὗς" ἢ "κυνοκέφαλος" ἤ τι ἄλλο ἀτοπώ-
τερον τῶν ἐχόντων αἴσθησιν, ἵνα μεγαλοπρεπῶς καὶ πάνυ
καταφρονητικῶς ἤρξατο ἡμῖν λέγειν, ἐνδεικνύμενος ὅτι ἡμεῖς
μὲν αὐτὸν ὥσπερ θεὸν ἐθαυμάζομεν ἐπὶ σοφίᾳ, ὁ δ' ἄρα
161 d1 ἐτύγχανεν ὢν εἰς φρόνησιν οὐδὲν βελτίων βατράχου γυρίνου,
μὴ ὅτι ἄλλου του ἀνθρώπων. ἢ πῶς λέγωμεν, ὦ Θεόδωρε;
εἰ γὰρ δὴ ἑκάστῳ ἀληθὲς ἔσται ὃ ἂν δι' αἰσθήσεως δοξάζῃ,
καὶ μήτε τὸ ἄλλου πάθος ἄλλος βέλτιον διακρινεῖ, μήτε τὴν
161 d5 δόξαν κυριώτερος ἔσται ἐπισκέψασθαι ἕτερος τὴν ἑτέρου
ὀρθὴ ἢ ψευδής, ἀλλ' ὃ πολλάκις εἴρηται, αὐτὸς τὰ αὑτοῦ
ἕκαστος μόνος δοξάσει, ταῦτα δὲ πάντα ὀρθὰ καὶ ἀληθῆ, τί
δή ποτε, ὦ ἑταῖρε, Πρωταγόρας μὲν σοφός, ὥστε καὶ ἄλλων

nes tai tėra oro pripūsta apgaulė. O gal tu manai, kad vis vien 161 a1
reikės jį auginti, nepalikti – juk jis tavo? Ar ištversi matyda-
mas, kaip jis tiriamas, ir nelabai pyksi, jei kas nors iš tavęs,
tarsi iš motinos, atims tavo pirmagimį?
Teodoras. Ištvers. Teaitetas ištvers, Sokratai. Jis tikrai nėra 161 a5
sunkaus būdo. Bet dėl dievų, pasakyk, kas šįkart ne taip?
Sokratas. Teodorai, esi tikras aiškinimų mėgėjas ir geras
žmogus, jei manai, kad aš esu kažin koks aiškinimų maišas
ir, vieną kokį nors ištraukęs, galiu lengvai pasakyti, kas čia
šįkart yra negerai. Nesupranti, kas vyksta: joks aiškinimas 161 b1
neišeina iš manęs, tik – iš mano kalbinamo pašnekovo, o aš
nežinau nieko, išskyrus tokį mažmožį – kaip gauti kito išmin-
čiaus aiškinimą ir tinkamai jį priimti. Ir dabar mėginsiu iš 161 b5
jo tatai gauti, o ne pats ką nors pasakyti.
Teodoras. Tu tikrai gražiai kalbi, Sokratai. Taip ir daryk.
Sokratas. Žinai, Teodorai, kuo mane stebina tavo bičiu-
lis Protagoras?
Teodoras. Kuo gi? 161 c1
Sokratas. Šiaip, jo aiškinimai, esą kas ką mano, tas ir yra,
man visai patinka. Tačiau jo dėstymo pradžia kelia nuos-
tabą. Kodėl pradėdamas savo *Tiesą* jis nepasakė: „Visų dalykų
matas yra kiaulė" ar „babūnas", ar koks nors dar keistesnis 161 c5
gyvūnas, kad tik turėtų pojūčių? Būtų savo kalbą pradėjęs
didingai ir labai iš aukšto, nurodydamas, kad štai mes dėl
jo išminties stebėjomės juo kaip dievu, o pasirodo, kad jis
protu nėra pranašesnis net už buožgalvį, ką ir kalbėti apie 161 d1
kitą žmogų.
Ar kaip pasakysime, Teodorai? Juk jei kiekvienam tiesa
yra tai, ką jis, turėdamas savo jutimą, mano, ir jei joks žmo-
gus negali geriau spręsti apie kito patyrimą ir neturi galios 161 d5
nagrinėti, ar kito žmogaus nuomonė yra teisinga, ar klai-
dinga, bet, kaip ne sykį sakyta, kiekvienas sau vienam turi
savo nuomonę, ir visos jos yra tikros bei teisingos, – kodėl

161 e1 διδάσκαλος ἀξιοῦσθαι δικαίως μετὰ μεγάλων μισθῶν, ἡμεῖς
δὲ ἀμαθέστεροί τε καὶ φοιτητέον ἡμῖν ἦν παρ' ἐκεῖνον, μέτρῳ
ὄντι αὐτῷ ἑκάστῳ τῆς αὑτοῦ σοφίας; ταῦτα πῶς μὴ φῶμεν
δημούμενον λέγειν τὸν Πρωταγόραν; τὸ δὲ δὴ ἐμόν τε καὶ
161 e5 τῆς ἐμῆς τέχνης τῆς μαιευτικῆς σιγῶ ὅσον γέλωτα ὀφλισκά-
νομεν, οἶμαι δὲ καὶ σύμπασα ἡ τοῦ διαλέγεσθαι πραγματεία.
τὸ γὰρ ἐπισκοπεῖν καὶ ἐπιχειρεῖν ἐλέγχειν τὰς ἀλλήλων
φαντασίας τε καὶ δόξας, ὀρθὰς ἑκάστου οὔσας, οὐ μακρὰ
162 a1 μὲν καὶ διωλύγιος φλυαρία, εἰ ἀληθὴς ἡ Ἀλήθεια Πρω-
ταγόρου ἀλλὰ μὴ παίζουσα ἐκ τοῦ ἀδύτου τῆς βίβλου
ἐφθέγξατο;

{ΘΕΟ.} Ὦ Σώκρατες, φίλος ἀνήρ, ὥσπερ σὺ νυνδὴ εἶπες.
162 a5 οὐκ ἂν οὖν δεξαίμην δι' ἐμοῦ ὁμολογοῦντος ἐλέγχεσθαι
Πρωταγόραν, οὐδ' αὖ σοὶ παρὰ δόξαν ἀντιτείνειν. τὸν οὖν
Θεαίτητον πάλιν λαβέ· πάντως καὶ νυνδὴ μάλ' ἐμμελῶς σοι
ἐφαίνετο ὑπακούειν.

162 b1 {ΣΩ.} Ἆρα κἂν εἰς Λακεδαίμονα ἐλθών, ὦ Θεόδωρε, πρὸς
τὰς παλαίστρας ἀξιοῖς ἂν ἄλλους θεώμενος γυμνούς, ἐνίους
φαύλους, αὐτὸς μὴ ἀντεπιδεικνύναι τὸ εἶδος παραποδυόμενος;

{ΘΕΟ.} Ἀλλὰ τί μὴν δοκεῖς, εἴπερ μέλλοιέν μοι ἐπιτρέψειν
162 b5 καὶ πείσεσθαι; ὥσπερ νῦν οἶμαι ὑμᾶς πείσειν ἐμὲ μὲν ἐᾶν
θεᾶσθαι καὶ μὴ ἕλκειν πρὸς τὸ γυμνάσιον σκληρὸν ἤδη ὄντα,
τῷ δὲ δὴ νεωτέρῳ τε καὶ ὑγροτέρῳ ὄντι προσπαλαίειν.

{ΣΩ.} Ἀλλ' εἰ οὕτως, ὦ Θεόδωρε, σοὶ φίλον, οὐδ' ἐμοὶ
162 c1 ἐχθρόν, φασὶν οἱ παροιμιαζόμενοι. πάλιν δὴ οὖν ἐπὶ τὸν
σοφὸν Θεαίτητον ἰτέον. λέγε δή, ὦ Θεαίτητε, πρῶτον
μὲν ἃ νυνδὴ διήλθομεν, ἆρα οὐ σὺ θαυμάζεις εἰ ἐξαίφνης
οὕτως ἀναφανήσῃ μηδὲν χείρων εἰς σοφίαν ὁτουοῦν ἀνθρώπων
162 c5 ἢ καὶ θεῶν; ἢ ἧττόν τι οἴει τὸ Πρωταγόρειον μέτρον εἰς
θεοὺς ἢ εἰς ἀνθρώπους λέγεσθαι;

{ΘΕΑΙ.} Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγε· καὶ ὅπερ γε ἐρωτᾷς, πάνυ
θαυμάζω. ἡνίκα γὰρ διῇμεν ὃν τρόπον λέγοιεν τὸ δοκοῦν

gi tuomet, bičiuli, Protagoras buvo išminčius, tikęs būti kitų
mokytoju ir pelnytai ėmęs didelį atlygį, o mes esame mažiau 161 e1
mokyti ir turėjome lankyti jo pamokas? Juk kiekvienas esame
savo išminties matas!

Kaip nepripažinus, kad Protagoras čia linksmina liaudį?
Apie save ir savo pribuvėjo meną tiesiog tyliu – kokie mes 161 e5
pasirodome juokingi! Manding, ir visa dialektikos veikla –
nagrinėti vieniems kitų vaizdinius, nuomones ir mėginti
jas paneigti, nors kiekvienas žmogus jas turi teisingas! Ar
tai nėra didelė ir akivaizdi kvailystė, jei Protagoro *Tiesa* sako 162 a1
tiesą, o ne juokais byloja iš knygos slapumos.

Teodoras. Sokratai, šis vyras mano draugas, kaip pats ką tik
pasakei. Nenorėčiau savo pritarimu prisidėti prie jo kritikos. 162 a5
Kita vertus, nenoriu kalbėti kitaip, nei manau vien tam, kad
tau paprieštaraučiau. Tad vėl siūlau imti Teaitetą – regis, iki
šiol jis visai sklandžiai tau atsakinėjo.

Sokratas. Teodorai, ar užėjęs į Lakedaimono palestras ir 162 b1
matydamas, kad kiti yra nusirengę, nors kai kurie ir ne kažin
kaip atrodo, taip pat manytum, kad nėra reikalo ir pačiam
nusirengti bei kitiems parodyti, kaip atrodai?

Teodoras. O ką tu manai? Jei tik jie leistų man rinktis ir juos
įtikinti. Ir dabar ketinu jus įtikinti leisti man likti stebėtoju 162 b5
ir, užuot traukus į gimnaziją jau gerokai surambėjusį žmogų,
kautis su jaunesniu ir lankstesniu varžovu.

Sokratas. Na, Teodorai, kaip žmonės mėgsta sakyti: jei tau
patinka, tai ir aš ne prieš. Vadinasi, reikės grįžti prie išmin- 162 c1
tingojo Teaiteto.

Sakyk, Teaitetai, visų pirma apie tai, ką dabar aptarėme:
ar nesistebi staiga pasirodžius, kad išmintimi nenusileidai
jokiam žmogui, net jokiam dievui? O gal tu manai, kad Pro- 162 c5
tagoro „matas“ dievams taikomas mažiau nei žmonėms?

Teaitetas. Dėl Dzeuso, aš taip nemanau! O kas liečia nuos-
tabą, dar ir kaip stebiuosi! Kai svarstėme, kaip jie gali teigti,

162 d1 ἑκάστῳ τοῦτο καὶ εἶναι τῷ δοκοῦντι, πάνυ μοι εὖ ἐφαίνετο λέγεσθαι· νῦν δὲ τοὐναντίον ταχύ[13] μεταπέπτωκεν.

{ΣΩ.} Νέος γὰρ εἶ, ὦ φίλε παῖ· τῆς οὖν δημηγορίας ὀξέως ὑπακούεις καὶ πείθῃ. πρὸς γὰρ ταῦτα ἐρεῖ Πρωταγόρας ἤ τις
162 d5 ἄλλος ὑπὲρ αὐτοῦ· "Ὦ γενναῖοι παῖδές τε καὶ γέροντες, δημηγορεῖτε συγκαθεζόμενοι, θεούς τε εἰς τὸ μέσον ἄγοντες,
162 e1 οὓς ἐγὼ ἔκ τε τοῦ λέγειν καὶ τοῦ γράφειν περὶ αὐτῶν ὡς εἰσὶν ἢ ὡς οὐκ εἰσίν, ἐξαιρῶ, καὶ ἃ οἱ πολλοὶ ἂν ἀποδέχοιντο ἀκούοντες, λέγετε ταῦτα, ὡς δεινὸν εἰ μηδὲν διοίσει εἰς σοφίαν ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων βοσκήματος ὁτουοῦν· ἀπόδειξιν δὲ
162 e5 καὶ ἀνάγκην οὐδ᾽ ἡντινοῦν λέγετε ἀλλὰ τῷ εἰκότι χρῆσθε, ᾧ εἰ ἐθέλοι Θεόδωρος ἢ ἄλλος τις τῶν γεωμετρῶν χρώμενος γεωμετρεῖν, ἄξιος οὐδ᾽ ἑνὸς μόνου ἂν εἴη." σκοπεῖτε οὖν σύ τε καὶ Θεόδωρος εἰ ἀποδέξεσθε πιθανολογίᾳ τε καὶ εἰκόσι
163 a1 περὶ τηλικούτων λεγομένους λόγους[14].

{ΘΕΑΙ.} Ἀλλ᾽ οὐ δίκαιον, ὦ Σώκρατες, οὔτε σὺ οὔτε ἂν ἡμεῖς φαῖμεν.

{ΣΩ.} Ἄλλῃ δὴ σκεπτέον, ὡς ἔοικεν, ὡς ὅ τε σὸς καὶ ὁ
163 a5 Θεοδώρου λόγος.

{ΘΕΑΙ.} Πάνυ μὲν οὖν ἄλλῃ.

{ΣΩ.} Τῇδε δὴ σκοπῶμεν εἰ ἄρα ἐστὶν ἐπιστήμη τε καὶ αἴσθησις ταὐτὸν ἢ ἕτερον. εἰς γὰρ τοῦτό που πᾶς ὁ λόγος ἡμῖν ἔτεινεν, καὶ τούτου χάριν τὰ πολλὰ καὶ ἄτοπα ταῦτα
163 a10 ἐκινήσαμεν. οὐ γάρ;

{ΘΕΑΙ.} Παντάπασι μὲν οὖν.

163 b1 {ΣΩ.} Ἦ οὖν ὁμολογήσομεν, ἃ τῷ ὁρᾶν αἰσθανόμεθα ἢ τῷ ἀκούειν, πάντα ταῦτα ἅμα καὶ ἐπίστασθαι; οἷον τῶν βαρβάρων πρὶν μαθεῖν τὴν φωνὴν πότερον οὐ φήσομεν ἀκούειν ὅταν φθέγγωνται, ἢ ἀκούειν τε καὶ ἐπίστασθαι

13 ταχύ TW, Hicken : τάχα β, Burnet.

14 verba a σκοπεῖτε usque ad λόγους Protagoro attribuunt Burnet, Hicken.

esą ką kiekvienas žmogus mano, tas manančiajam ir yra, man 162 d1
atrodė, kas viskas dėstoma kuo puikiausiai, o štai dabar viskas greitai apsivertė.

Sokratas. Esi jaunas, mielas vaike, todėl lengvai pasiduodi liaudžiai skirtam kalbėjimui ir leidiesi įtikinamas. Protagoras ar kas nors kitas, už jį kalbėdamas, į tai pasakytų:
„Prakilnieji vaikai ir seniai, susėdote čia ir kalbate lyg prieš 162 d5
susirinkimą, painiojate į reikalą dievus, kurių aš nepaliečiu 162 e1
nei kalbėdamas, nei rašydamas apie jų būtį arba nebūtį, ir sakote tai, kas turėtų patikti klausytojų miniai: ‚Kaip baisu – joks žmogus išmintimi nė kiek nelenkia bet kurio galvijo'!
Nepateikiate nė menkiausio tam pritarti verčiančio įrodymo, 162 e5
bet remiatės tikėtinumu. Jei Teodoras ar koks nors kitas geometras savo mene sumanytų juo remtis, nė vieno nebūtų vertas". Tad žiūrėkite, ar judviems su Teodoru patinka, kai
tokių svarbių dalykų aiškinimas grindžiamas įtaigumu ir 163 a1
įtikimumu.

Teaitetas. Tai būtų neteisinga, Sokratai. Nei tu, nei mes tam nepritartume.

Sokratas. Panašu, kad kitaip turime dalyką nagrinėti. Ar
taip judu su Teodoru sakote? 163 a5

Teaitetas. Aišku, kad kitaip.

Sokratas. Tad štai kaip svarstykime, ar žinojimas ir jutimas yra tas pats ar skirtingi dalykai. Juk prie šio reikalo ir krypo visas mūsų svarstymas, dėl to ir išjudinome šią keis-
tenybių aibę. Ar ne taip? 163 a10

Teaitetas. Aišku.

Sokratas. Tad ar sutiksime, jog ką matydami ar girdėdami 163 b1
juntame, visa tai mes kartu ir žinome? Tarkime, ar apie barbarų kalbą, kurios dar nemokame, sakysime, kad negirdime,

163 b5 ἃ λέγουσι; καὶ αὖ γράμματα μὴ ἐπιστάμενοι, βλέποντες
εἰς αὐτὰ πότερον οὐχ ὁρᾶν ἢ ἐπίστασθαι εἴπερ ὁρῶμεν
διισχυριούμεθα;

{ΘΕΑΙ.} Αὐτό γε, ὦ Σώκρατες, τοῦτο αὐτῶν, ὅπερ ὁρῶμέν
τε καὶ ἀκούομεν, ἐπίστασθαι φήσομεν· τῶν μὲν γὰρ τὸ
163 b10 σχῆμα καὶ τὸ χρῶμα ὁρᾶν τε καὶ ἐπίστασθαι, τῶν δὲ τὴν
163 c1 ὀξύτητα καὶ βαρύτητα ἀκούειν τε ἅμα καὶ εἰδέναι· ἃ δὲ οἵ τε
γραμματισταὶ περὶ αὐτῶν καὶ οἱ ἑρμηνῆς διδάσκουσιν, οὔτε
αἰσθάνεσθαι τῷ ὁρᾶν ἢ ἀκούειν οὔτε ἐπίστασθαι.

{ΣΩ.} Ἄριστά γ', ὦ Θεαίτητε, καὶ οὐκ ἄξιόν σοι πρὸς
163 c5 ταῦτα ἀμφισβητῆσαι, ἵνα καὶ αὐξάνῃ. ἀλλ' ὅρα δὴ καὶ
τόδε ἄλλο προσιόν, καὶ σκόπει πῇ αὐτὸ διωσόμεθα.

{ΘΕΑΙ.} Τὸ ποῖον δή;

163 d1 {ΣΩ.} Τὸ τοιόνδε· εἴ τις ἔροιτο· "Ἆρα δυνατὸν ὅτου τις
ἐπιστήμων γένοιτό ποτε, ἔτι ἔχοντα μνήμην αὐτοῦ τούτου
καὶ σῳζόμενον, τότε ὅτε μέμνηται μὴ ἐπίστασθαι αὐτὸ τοῦτο
ὃ μέμνηται"; μακρολογῶ δέ, ὡς ἔοικε, βουλόμενος ἐρέσθαι
163 d5 εἰ μαθών τίς τι μεμνημένος μὴ οἶδε.

{ΘΕΑΙ.} Καὶ πῶς, ὦ Σώκρατες; τέρας γὰρ ἂν εἴη ὃ λέγεις.

{ΣΩ.} Μὴ οὖν ἐγὼ ληρῶ; σκόπει δέ. ἆρα τὸ ὁρᾶν οὐκ
αἰσθάνεσθαι λέγεις καὶ τὴν ὄψιν αἴσθησιν;

{ΘΕΑΙ.} Ἔγωγε.

163 e1 {ΣΩ.} Οὐκοῦν ὁ ἰδών τι ἐπιστήμων ἐκείνου γέγονεν ὃ εἶδεν
κατὰ τὸν ἄρτι λόγον;

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Τί δέ; μνήμην οὐ λέγεις μέντοι τι;

163 e5 {ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Πότερον οὐδενὸς ἢ τινός;

{ΘΕΑΙ.} Τινὸς δήπου.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν ὧν ἔμαθε καὶ ὧν ᾔσθετο, τοιουτωνί τινων;

{ΘΕΑΙ.} Τί μήν;

163 e10 {ΣΩ.} Ὃ δὴ εἶδέ τις, μέμνηταί που ἐνίοτε;

{ΘΕΑΙ.} Μέμνηται.

kaip jie kalba? Ar kad girdime ir žinome, ką jie kalba? O žiū-
rėdami į rašmenis, kurių nepažįstame, tvirtinsime, kad jų 163 b5
nematome, ar kad pažįstame, nes matome?

Teaitetas. Teigsime, kad apie juos žinome būtent tai, ką
matome ir ką girdime: matome rašmenų formą ir spalvą ir 163 b10
apie ją žinome, girdime aukštus ir žemus garsus ir kartu juos 163 c1
pažįstame, o tai, ko apie juos moko kalbos mokytojai ir ver-
tėjai, mes nei juntame matydami ar girdėdami, nei žinome.

Sokratas. Kuo puikiausiai, Teaitetai! Net nėra reikalo tau
prieštarauti, kad dar labiau išsiplėstum. Bet žiūrėk, koks dar 163 c5
mums gresia išpuolis ir kaip jį galėsime atremti.

Teaitetas. Koks išpuolis?

Sokratas. Štai koks. Kas nors galėtų paklausti: „Ar gali būti, 163 d1
kad kartą tapęs kokio nors dalyko žinovu ir tebeturėdamas išlie-
kantį jo atminimą, žmogus tuo metu, kai prisimena, nežinotų to
atmenamo dalyko"? Ko gero, daugžodžiauju, – noriu paklausti,
ar ką nors išmokęs žmogus nežino prisimenamo dalyko? 163 d5

Teaitetas. Kaip tai įmanoma, Sokratai?! Tai būtų kažko-
kia keistybė!

Sokratas. Tai gal aš nusišneku? Bet žiūrėk: sakai, kad matyti
reiškia justi, o regėjimas yra jutimas?

Teaitetas. Sakau.

Sokratas. Tad, kaip ką tik sakyta, ką nors pamatęs žmogus 163 e1
tampa matyto dalyko žinovu?

Teaitetas. Taip.

Sokratas. Taigi. O ar yra toks dalykas, kurį tu vadini
„atminimu"?

Teaitetas. Taip. 163 e5

Sokratas. Jokio ar kokio nors dalyko atminimu?

Teaitetas. Aišku, kokio nors.

Sokratas. To, ko išmoko ir ką pajuto, – tokių dalykų?

Teaitetas. Kaipgi ne.

Sokratas. O matytus dalykus žmogus juk kartais prisimena? 163 e10

Teaitetas. Prisimena.

{ΣΩ.} Ἦ καὶ μύσας; ἢ τοῦτο δράσας ἐπελάθετο;

{ΘΕΑΙ.} Ἀλλὰ δεινόν, ὦ Σώκρατες, τοῦτό γε φάναι.

164 a1 {ΣΩ.} Δεῖ γε μέντοι, εἰ σώσομεν τὸν πρόσθε λόγον· εἰ
δὲ μή, οἴχεται.

{ΘΕΑΙ.} Καὶ ἐγώ, νὴ τὸν Δία, ὑποπτεύω, οὐ μὴν ἱκανῶς γε συννοῶ· ἀλλ᾽ εἰπὲ πῇ.

164 a5 {ΣΩ.} Τῇδε· ὁ μὲν ὁρῶν ἐπιστήμων, φαμέν, τούτου γέγονεν
οὗπερ ὁρῶν· ὄψις γὰρ καὶ αἴσθησις καὶ ἐπιστήμη ταὐτὸν ὡμολόγηται.

{ΘΕΑΙ.} Πάνυ γε.

{ΣΩ.} Ὁ δέ γε ὁρῶν καὶ ἐπιστήμων γεγονὼς οὗ ἑώρα, ἐὰν
164 a10 μύσῃ, μέμνηται μέν, οὐχ ὁρᾷ δὲ αὐτό. ἦ γάρ;

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

164 b1 {ΣΩ.} Τὸ δέ γε "οὐχ ὁρᾷ" "οὐκ ἐπίσταταί" ἐστιν, εἴπερ
καὶ τὸ "ὁρᾷ" "ἐπίσταται."

{ΘΕΑΙ.} Ἀληθῆ.

{ΣΩ.} Συμβαίνει ἄρα, οὗ τις ἐπιστήμων ἐγένετο, ἔτι μεμνη-
164 b5 μένον αὐτὸν μὴ ἐπίστασθαι, ἐπειδὴ οὐχ ὁρᾷ· ὃ τέρας ἔφαμεν
ἂν εἶναι εἰ γίγνοιτο.

{ΘΕΑΙ.} Ἀληθέστατα λέγεις.

{ΣΩ.} Τῶν ἀδυνάτων δή τι συμβαίνειν φαίνεται ἐάν τις ἐπιστήμην καὶ αἴσθησιν ταὐτὸν φῇ εἶναι.

164 b10 {ΘΕΑΙ.} Ἔοικεν.

{ΣΩ.} Ἄλλο ἄρα ἑκάτερον φατέον.

{ΘΕΑΙ.} Κινδυνεύει.

164 c1 {ΣΩ.} Τί οὖν δῆτ᾽ ἂν εἴη ἐπιστήμη; πάλιν ἐξ ἀρχῆς, ὡς
ἔοικεν, λεκτέον. καίτοι τί ποτε μέλλομεν, ὦ Θεαίτητε, δρᾶν;

{ΘΕΑΙ.} Τίνος πέρι;

{ΣΩ.} Φαινόμεθά μοι ἀλεκτρυόνος ἀγεννοῦς δίκην πρὶν
164 c5 νενικηκέναι ἀποπηδήσαντες ἀπὸ τοῦ λόγου ᾄδειν.

{ΘΕΑΙ.} Πῶς δή;

{ΣΩ.} Ἀντιλογικῶς ἐοίκαμεν πρὸς τὰς τῶν ὀνομάτων ὁμολογίας ἀνομολογησάμενοι καὶ τοιούτῳ τινὶ περιγενόμενοι

Sokratas. Taip pat ir užsimerkęs? Ar taip darydamas jis pamiršta?

Teaitetas. Baisiai keista, Sokratai, būtų tam pritarti.

Sokratas. Bet tikrai reikia, jei ketiname išgelbėti ankstesnį 164 a1
teiginį. Antraip jo nebeliks...

Teaitetas. Dėl Dzeuso! Ir pats tai nujaučiu, bet ne visai suprantu. Sakyk, kodėl taip yra?

Sokratas. Štai kodėl: sakėme, kad matydamas žmogus 164 a5
tampa matomo dalyko žinovu, – juk sutarėme, kad regėjimas, jutimas ir žinojimas yra tas pat?

Teaitetas. Aišku.

Sokratas. O jei matęs ir žinovu tapęs žmogus užsimerkia,
jis prisimena dalyką, bet jo nemato. Juk taip? 164 a10

Teaitetas. Taip.

Sokratas. O „nemato“ reiškia „nežino“ – jei „mato“ reiš- 164 b1
kia „žino“.

Teaitetas. Tiesa.

Sokratas. Taigi išeina, kad dalyko žinovu tapęs ir jį vis dar
atsimenantis žmogus, jo nežino, kai nemato. Sakėme, būtų 164 b5
keistybė, jei taip nutiktų.

Teaitetas. Tikra tiesa.

Sokratas. Regis, teigiant, jog žinojimas ir jutimas yra tas pat, išeina kažkoks neįmanomas dalykas.

Teaitetas. Panašu. 164 b10

Sokratas. Vadinasi, reikia sakyti, kad jiedu skirtingi.

Teaitetas. Bijau, kad taip.

Sokratas. Tai kas vis dėlto būtų tas žinojimas? Regis, vėl nuo 164 c1
pradžios teks aiškintis. Nors... Ką mes dabar ketiname daryti?

Teaitetas. Su kuo?

Sokratas. Man regis, elgiamės kaip prasti gaidžiai – dar
nelaimėję pergalės metame teiginį ir šokame giedoti. 164 c5

Teaitetas. Kaip tai?

Sokratas. Panašu, kad džiaugiamės kaip prieštarautojai,

τοῦ λόγου ἀγαπᾶν, καὶ οὐ φάσκοντες ἀγωνισταὶ ἀλλὰ φιλό-
164 d1 σοφοι εἶναι λανθάνομεν ταὐτὰ ἐκείνοις τοῖς δεινοῖς ἀνδράσιν ποιοῦντες.

{ΘΕΑΙ.} Οὔπω μανθάνω ὅπως λέγεις.

{ΣΩ.} Ἀλλ᾽ ἐγὼ πειράσομαι δηλῶσαι περὶ αὐτῶν ὅ γε
164 d5 δὴ νοῶ. ἠρόμεθα γὰρ δὴ εἰ μαθὼν καὶ μεμνημένος τίς τι μὴ ἐπίσταται, καὶ τὸν ἰδόντα καὶ μύσαντα μεμνημένον ὁρῶντα δὲ οὒ ἀποδείξαντες, οὐκ εἰδότα ἀπεδείξαμεν καὶ ἅμα μεμνημένον· τοῦτο δ᾽ εἶναι ἀδύνατον. καὶ οὕτω δὴ μῦθος ἀπώλετο ὁ Πρωταγόρειος, καὶ ὁ σὸς ἅμα ὁ τῆς
164 d10 ἐπιστήμης καὶ αἰσθήσεως ὅτι ταὐτόν ἐστιν.

164 e1 {ΘΕΑΙ.} Φαίνεται.

{ΣΩ.} Οὔ τι ἄν, οἶμαι, ὦ φίλε, εἴπερ γε ὁ πατὴρ τοῦ ἑτέρου μύθου ἔζη, ἀλλὰ πολλὰ ἂν ἤμυνε· νῦν δὲ ὀρφανὸν αὐτὸν ἡμεῖς προπηλακίζομεν. καὶ γὰρ οὐδ᾽ οἱ ἐπίτροποι, οὓς Πρω-
164 e5 ταγόρας κατέλιπεν, βοηθεῖν ἐθέλουσιν, ὧν Θεόδωρος εἷς ὅδε. ἀλλὰ δὴ αὐτοὶ κινδυνεύσομεν τοῦ δικαίου ἕνεκ᾽ αὐτῷ βοηθεῖν.

{ΘΕΟ.} Οὐ γὰρ ἐγώ, ὦ Σώκρατες, ἀλλὰ μᾶλλον Καλλίας
165 a1 ὁ Ἱππονίκου τῶν ἐκείνου ἐπίτροπος· ἡμεῖς δέ πως θᾶττον ἐκ τῶν ψιλῶν λόγων πρὸς τὴν γεωμετρίαν ἀπενεύσαμεν. χάριν γε μέντοι σοὶ ἕξομεν ἐὰν αὐτῷ βοηθῇς.

{ΣΩ.} Καλῶς λέγεις, ὦ Θεόδωρε. σκέψαι οὖν τήν γ᾽
165 a5 ἐμὴν βοήθειαν. τῶν γὰρ ἄρτι δεινότερα ἄν τις ὁμολογήσειεν μὴ προσέχων τοῖς ῥήμασι τὸν νοῦν, ᾗ τὸ πολὺ εἰθίσμεθα φάναι τε καὶ ἀπαρνεῖσθαι. σοὶ λέγω ὅπῃ, ἢ Θεαιτήτῳ.

{ΘΕΟ.} Εἰς τὸ κοινὸν μὲν οὖν, ἀποκρινέσθω δὲ ὁ νεώτερος·
165 b1 σφαλεὶς γὰρ ἧττον ἀσχημονήσει.

{ΣΩ.} Λέγω δὴ τὸ δεινότατον ἐρώτημα, ἔστι δὲ οἶμαι τοιόνδε τι· "Ἆρα οἷόν τε τὸν αὐτὸν εἰδότα τι τοῦτο ὃ οἶδεν μὴ εἰδέναι;"

165 b5 {ΘΕΟ.} Τί δὴ οὖν ἀποκρινούμεθα, ὦ Θεαίτητε;

{ΘΕΑΙ.} Ἀδύνατόν που, οἶμαι ἔγωγε.

kuriems pakanka susitarti dėl žodžių ir tokiu būdu įveikti teiginį. Teigiame, kad esame ne kovotojai, o filosofai, bet nepastebime, kad iš tiesų darome tą patį, kaip ir anie baisiai kieti vyrai. 164 d1

Teaitetas. Vis dar nesuprantu, ką turi omenyje.

Sokratas. Pamėginsiu paaiškinti, ką aš apie tai galvoju. Mes
klausėme, ar ką nors pažinęs ir prisimenantis žmogus to nežino, 164 d5
ir parodę, kad dalyką matęs ir užsimerkęs žmogus jį prisimena, tačiau nemato, įrodėme, kad žmogus vienu metu ir nežino, ir prisimena, – o tai yra neįmanoma. Taip žuvo Protagoro mitas,
o kartu ir taviškis, esą žinojimas ir jutimas yra tas pat. 164 d10

Teaitetas. Regis. 164 e1

Sokratas. Manau, taip nebūtų nutikę, bičiuli, jei tebebūtų gyvas ano mito tėvas, – jis būtų radęs daug būdų jam apginti. O dabar jis našlaitis, o mes drabstome jį purvais, ir net Pro-
tagoro palikti globėjai nenori jam padėti... Vienas iš jų – šis 164 e5
mūsų Teodoras. Bijau, kad – vardan teisingumo – patys turėsime jam padėti.

Teodoras. Kad ne aš, Sokratai, esu jo palikimo globėjas,
veikiau Hiponiko sūnus Kalijas. Mat mes gana greitai nuo 165 a1
plikų kalbų pasukome prie geometrijos. Vis dėlto būsime tau dėkingi, jei jam padėsi.

Sokratas. Gražiai sakai, Teodorai. Taigi, žiūrėk, kokia bus ta
mano pagalba. Reikalas tas, kad, atsainiai žiūrėdamas į žodžius 165 a5
(kaip mes įprastai darome ką nors teigdami arba neigdami), žmogus gali prieiti prie dar baisesnių dalykų nei mudu dabar. Katram turėčiau paaiškinti, kaip tai būna? Tau ar Teaitetui?

Teodoras. Mudviem kartu, bet atsako tegu jaunesnysis –
jam ne taip gėda suklupti. 165 b1

Sokratas. Pateiksiu baisiausią klausimą. Manding, jis būtų maždaug toks: „Ar įmanoma, kad žmogus ką nors žinodamas nežinotų to, ką žino?“

Teodoras. Tai ką atsakysime, Teaitetai? 165 b5

Teaitetas. Ko gero, neįmanoma... Bent aš taip manau.

{ΣΩ.} Οὔκ, εἰ τὸ ὁρᾶν γε ἐπίστασθαι θήσεις. τί γὰρ
χρήσῃ ἀφύκτῳ ἐρωτήματι, τὸ λεγόμενον ἐν φρέατι συσχό-
μενος, ὅταν ἐρωτᾷ ἀνέκπληκτος ἀνήρ, καταλαβὼν τῇ χειρὶ
165 c1 σοῦ τὸν ἕτερον ὀφθαλμόν, εἰ ὁρᾷς τὸ ἱμάτιον τῷ κατειλημ-
μένῳ;

{ΘΕΑΙ.} Οὐ φήσω οἶμαι τούτῳ γε, τῷ μέντοι ἑτέρῳ.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν ὁρᾷς τε καὶ οὐχ ὁρᾷς ἅμα ταὐτόν;

165 c5 {ΘΕΑΙ.} Οὕτω γέ πως.

{ΣΩ.} Οὐδὲν ἐγώ, φήσει, τοῦτο οὔτε τάττω οὔτ' ἠρόμην
τὸ ὅπως, ἀλλ' εἰ ὃ ἐπίστασαι, τοῦτο καὶ οὐκ ἐπίστασαι.
νῦν δὲ ὃ οὐχ ὁρᾷς ὁρῶν φαίνῃ. ὡμολογηκὼς δὲ τυγχάνεις
τὸ ὁρᾶν ἐπίστασθαι καὶ τὸ μὴ ὁρᾶν μὴ ἐπίστασθαι. ἐξ
165 c10 οὖν τούτων λογίζου τί σοι συμβαίνει.

165 d1 {ΘΕΑΙ.} Ἀλλὰ λογίζομαι ὅτι τἀναντία οἷς ὑπεθέμην.

{ΣΩ.} Ἴσως δέ γ', ὦ θαυμάσιε, πλείω ἂν τοιαῦτ' ἔπαθες
εἴ τίς σε προσηρώτα εἰ ἐπίστασθαι ἔστι μὲν ὀξύ, ἔστι δὲ
ἀμβλύ, καὶ ἐγγύθεν μὲν ἐπίστασθαι, πόρρωθεν δὲ μή, καὶ
165 d5 σφόδρα καὶ ἠρέμα τὸ αὐτό, καὶ ἄλλα μυρία, ἃ ἐλλοχῶν ἂν
πελταστικὸς ἀνὴρ μισθοφόρος ἐν λόγοις ἐρόμενος, ἡνίκ'
ἐπιστήμην καὶ αἴσθησιν ταὐτὸν ἔθου, ἐμβαλὼν ἂν εἰς τὸ
ἀκούειν καὶ ὀσφραίνεσθαι καὶ τὰς τοιαύτας αἰσθήσεις, ἤλεγχεν
165 e1 ἂν ἐπέχων καὶ οὐκ ἀνιεὶς πρὶν θαυμάσας τὴν πολυάρατον
σοφίαν συνεποδίσθης ὑπ' αὐτοῦ, οὗ δή σε χειρωσάμενός τε
καὶ συνδήσας ἤδη ἂν τότε ἐλύτρου χρημάτων ὅσων σοί τε
κἀκείνῳ ἐδόκει. τίν' οὖν δὴ ὁ Πρωταγόρας, φαίης ἂν ἴσως,
165 e5 λόγον ἐπίκουρον τοῖς αὑτοῦ ἐρεῖ; ἄλλο τι πειρώμεθα λέγειν;

{ΘΕΑΙ.} Πάνυ μὲν οὖν.

{ΣΩ.} Ταῦτά τε δὴ πάντα ὅσα ἡμεῖς ἐπαμύνοντες αὐτῷ
166 a1 λέγομεν, καὶ ὁμόσε οἶμαι χωρήσεται καταφρονῶν ἡμῶν καὶ
λέγων· "Οὗτος δὴ ὁ Σωκράτης ὁ χρηστός, ἐπειδὴ αὐτῷ
παιδίον τι ἐρωτηθὲν ἔδεισεν εἰ οἷόν τε τὸν αὐτὸν τὸ αὐτὸ
μεμνῆσθαι ἅμα καὶ μὴ εἰδέναι, καὶ δεῖσαν ἀπέφησεν διὰ τὸ
166 a5 μὴ δύνασθαι προορᾶν, γέλωτα δὴ τὸν ἐμὲ ἐν τοῖς λόγοις

Sokratas. Kad ne, – jei sakysi, kad matyti reiškia žinoti. Išties,
kaip išsisuksi, jei būsi, kaip sakoma, priremtas prie sienos neį-
veikiamo klausimo, kuomet koks nors kietuolis, ranka uždengęs
vieną tavo akį, paklaus, ar uždengtąja akimi matai apsiaustą? 165 c1

Teaitetas. Manau, pasakysiu, kad ta akimi – ne, o kita matau.

Sokratas. Vadinasi, vienu metu tą patį dalyką matai ir
nematai?

Teaitetas. Kažkaip taip. 165 c5

Sokratas. O jis pasakys: „Nieko tokio aš neprašau, klau-
siau ne *kaip*, bet *ar* tu nežinai to paties dalyko, kurį žinai. Ir
štai pasirodo, kad matai tai, ko nematai! Kita vertus, esi pri-
pažinęs, kad ‚matyti' reiškia ‚žinoti', o ‚nematyti' – ‚nežinoti'.
Taigi pats galvok, kas iš viso to išeina". 165 c10

Teaitetas. Galvoju, kad išeina priešingai nei teigiau. 165 d1

Sokratas. Ko gero, gautum patirti daugiau tokių dalykų,
įstabusis mano, jei tavęs dar paklaustų: ar galima žinoti
skvarbiai ar blausiai, žinoti iš arti, o iš tolo – nežinoti, tą patį
dalyką žinoti ryškiai ar vos vos ir tūkstančio kitų klausimų,
kuriuos iš pasalų į tave galėtų sviesti svarstymams pasisam- 165 d5
dęs peltastas, jei būsi paskelbęs, kad žinojimas ir jutimas yra
tas pat. Įsiveržęs į girdėjimo, uodimo ir panašių jutimų sritį,
jis nesiliautų tave triuškinęs ir nesitrauktų, kol apžavėtas
geidžiamos jo išminties leistumeisi supančiojamas. Tuomet, 165 e1
tave įveikęs ir surišęs, sutiktų paleisti už tokią išpirką, dėl
kokios judviem pavyktų sutarti.

Ko gero, norėtum paklausti, kokį aiškinimą į pagalbą
saviškiams siųs Protagoras? Pamėginsime pasakyti? Ar kaip? 165 e5

Teaitetas. Žinoma!

Sokratas. Manau, ne tik sakys visa tai, ką ir mes sakome
mėgindami jį apginti, bet ir puls priešą iš arčiau, su panieka į 166 a1
mus žiūrėdamas ir tardamas: „Šaunuolis tas Sokratas! Išgąs-
dino vaiką klausimu, ar gali tas pats žmogus prisiminti ir
kartu nežinoti to paties dalyko, o kai tas išsigandęs atsakė
neigiamai, nes negeba pažvelgti toliau, savo svarstymų pajuoka 166 a5

ἀπέδειξεν. τὸ δέ, ὦ ῥᾳθυμότατε Σώκρατες, τῇδ' ἔχει· ὅταν
τι τῶν ἐμῶν δι' ἐρωτήσεως σκοπῇς, ἐὰν μὲν ὁ ἐρωτηθεὶς
οἷάπερ ἂν ἐγὼ ἀποκριναίμην ἀποκρινάμενος σφάλληται, ἐγὼ
166 b1 ἐλέγχομαι, εἰ δὲ ἀλλοῖα, αὐτὸς ὁ ἐρωτηθείς. αὐτίκα γὰρ
δοκεῖς τινά σοι συγχωρήσεσθαι μνήμην παρεῖναί τῳ ὧν
ἔπαθε, τοιοῦτόν τι οὖσαν πάθος οἷον ὅτε ἔπασχε, μηκέτι
πάσχοντι; πολλοῦ γε δεῖ. ἢ αὖ ἀποκνήσειν ὁμολογεῖν οἷόν
166 b5 τ' εἶναι εἰδέναι καὶ μὴ εἰδέναι τὸν αὐτὸν τὸ αὐτό; ἢ ἐάνπερ
τοῦτο δείσῃ, δώσειν ποτὲ τὸν αὐτὸν εἶναι τὸν ἀνομοιούμενον
τῷ πρὶν ἀνομοιοῦσθαι ὄντι; μᾶλλον δὲ τὸν εἶναί τινα
ἀλλ' οὐχὶ τούς, καὶ τούτους γιγνομένους ἀπείρους, ἐάνπερ
166 c1 ἀνομοίωσις γίγνηται, εἰ δὴ ὀνομάτων γε δεήσει θηρεύσεις
διευλαβεῖσθαι ἀλλήλων; ἀλλ', ὦ μακάριε," φήσει, "γενναιο-
τέρως ἐπ' αὐτὸ ἐλθὼν ὃ λέγω, εἰ δύνασαι, ἐξέλεγξον ὡς οὐχὶ
ἴδιαι αἰσθήσεις ἑκάστῳ ἡμῶν γίγνονται, ἢ ὡς ἰδίων γιγνο-
166 c5 μένων οὐδέν τι ἂν μᾶλλον τὸ φαινόμενον μόνῳ ἐκείνῳ
γίγνοιτο, ἢ εἰ εἶναι δεῖ ὀνομάζειν, εἴη ᾧπερ φαίνεται· ὗς δὲ
δὴ καὶ κυνοκεφάλους λέγων οὐ μόνον αὐτὸς ὑηνεῖς, ἀλλὰ καὶ
τοὺς ἀκούοντας τοῦτο δρᾶν εἰς τὰ συγγράμματά μου ἀνα-
166 d1 πείθεις, οὐ καλῶς ποιῶν. ἐγὼ γάρ φημι μὲν τὴν ἀλήθειαν
ἔχειν ὡς γέγραφα· μέτρον γὰρ ἕκαστον ἡμῶν εἶναι τῶν τε
ὄντων καὶ μή, μυρίον μέντοι διαφέρειν ἕτερον ἑτέρου αὐτῷ
τούτῳ, ὅτι τῷ μὲν ἄλλα ἔστι τε καὶ φαίνεται, τῷ δὲ ἄλλα.
166 d5 καὶ σοφίαν καὶ σοφὸν ἄνδρα πολλοῦ δέω τὸ μὴ φάναι εἶναι,
ἀλλ' αὐτὸν τοῦτον καὶ λέγω σοφόν, ὃς ἄν τινι ἡμῶν,
ᾧ φαίνεται καὶ ἔστι κακά, μεταβάλλων ποιήσῃ ἀγαθὰ φαί-
νεσθαί τε καὶ εἶναι. τὸν δὲ λόγον αὖ μὴ τῷ ῥήματί μου
166 e1 δίωκε, ἀλλ' ὧδε ἔτι σαφέστερον μάθε τί λέγω. οἷον γὰρ ἐν
τοῖς πρόσθεν ἐλέγετο ἀναμνήσθητι, ὅτι τῷ μὲν ἀσθενοῦντι
πικρὰ φαίνεται ἃ ἐσθίει καὶ ἔστι, τῷ δὲ ὑγιαίνοντι τἀναντία
ἔστι καὶ φαίνεται. σοφώτερον μὲν οὖν τούτων οὐδέτερον δεῖ
167 a1 ποιῆσαι – οὐδὲ γὰρ δυνατόν – οὐδὲ κατηγορητέον ὡς ὁ μὲν
κάμνων ἀμαθὴς ὅτι τοιαῦτα δοξάζει, ὁ δὲ ὑγιαίνων σοφὸς

padarė mane. Bet štai kaip yra, atsainusis Sokratai: kai tu klau-
sinėji apie kurį nors iš mano teiginių, ir žmogus suklumpa atsa-
kinėdamas taip pat, kaip aš ir pats atsakyčiau, įveiktas esu aš, o 166 b1
jei klausiamasis atsako kitaip – tik jis pats. Štai ir dabar – manai,
kas nors sutiks, kad žmogus turi patirtų dalykų atminimą (tai
yra patyrimą, panašų į tą, koks buvo anuomet patiriant), jei
jis nebepatiria? Toli gražu! Ir dar: manai, žmonės nesiryš pri-
pažinti, kad tas pats žmogus gali tą patį dalyką ir žinoti, ir 166 b5
nežinoti? Arba, jei ir išsigąstų tai pripažinti, leis tau teigti, esą
nupanašėjantis žmogus yra tas pats, koks buvo prieš daryda-
masis nepanašus? Arba, veikiau, esą žmogus yra ‚jis', o ne ‚jie',
kurių atsiranda be galo daug, jei vyksta nupanašėjimas – matyt, 166 c1
tikrai teks saugotis vienas kito žodžiams spendžiamų spąstų".

„Betgi, palaimingasis mano, – tars jis – garbingiau pulk mano
žodžius: jei gali, paneik mano teiginį, kad kiekvienam iš mūsų
kyla savi pojūčiai, arba parodyk, kad net ir tuomet, jei kiekvienam
iškyla savi pojūčiai, tai vis vien nereiškia, jog tai, kas atrodo, iškyla, 166 c5
arba, jei tenka kalbėti apie „būti", – „yra" vien tam, kuriam atrodo.

Kalbėdamas apie kiaules ir babūnus ne tik pats elgiesi
kiauliškai, bet ir klausytojus verti taip daryti su mano raštais.
Negražu taip elgtis. Aš gi sakau, kad tiesa yra tai, kaip esu para- 166 d1
šęs: kiekvienas iš mūsų yra matas – to, kas yra, ir ko nėra; bet
čia ir esama milžiniško skirtumo – vienam yra ir atrodo viena,
kitam – kita. Ir aš tikrai nesakau, kad išminties ir išmintingų 166 d5
vyrų nėra. Toli gražu! Išmintingu aš vadinu būtent tokį žmogų,
kuris tai, kas mums atrodo ir yra bloga, geba pakeisti taip, kad
mums tai atrodytų ir būtų gera. Dar kartą – nesikabinėk prie
mano aiškinimo žodžių, bet štai kaip pamėgink dar aiškiau 166 e1
suprasti, ką sakau. Prisimink, apie ką kalbėta anksčiau: sergan-
čiam žmogui tai, ką jis valgo, ir atrodo, ir yra kartu, o sveikam
ir yra, ir atrodo priešingai. Taigi nei vieno iš jų nereikia steng-
tis padaryti išmintingesnį (tas ir nebūtų įmanoma), taip pat 167 a1

ὅτι ἀλλοῖα, μεταβλητέον δ' ἐπὶ θάτερα· ἀμείνων γὰρ ἡ ἑτέρα ἕξις. οὕτω δὲ καὶ ἐν τῇ παιδείᾳ ἀπὸ ἑτέρας ἕξεως ἐπὶ τὴν
167 a5 ἀμείνω μεταβλητέον· ἀλλ' ὁ μὲν ἰατρὸς φαρμάκοις μεταβάλλει, ὁ δὲ σοφιστὴς λόγοις. ἐπεὶ οὔ τί γε ψευδῆ δοξάζοντά τίς τινα ὕστερον ἀληθῆ ἐποίησε δοξάζειν· οὔτε γὰρ τὰ μὴ ὄντα δυνατὸν δοξάσαι, οὔτε ἄλλα παρ' ἃ ἂν πάσχῃ, ταῦτα
167 b1 δὲ ἀεὶ ἀληθῆ. ἀλλ' οἶμαι πονηρῇ[15] ψυχῆς ἕξει δοξάζοντα συγγενῆ ἑαυτῆς χρηστῇ[16] ἐποίησε δοξάσαι ἕτερα τοιαῦτα, ἃ δή τινες τὰ φαντάσματα ὑπὸ ἀπειρίας ἀληθῆ καλοῦσιν, ἐγὼ δὲ βελτίω μὲν τὰ ἕτερα τῶν ἑτέρων, ἀληθέστερα δὲ οὐδέν.
167 b5 καὶ τοὺς σοφούς, ὦ φίλε Σώκρατες, πολλοῦ δέω βατράχους λέγειν, ἀλλὰ κατὰ μὲν σώματα ἰατροὺς λέγω, κατὰ δὲ φυτὰ γεωργούς. φημὶ γὰρ καὶ τούτους τοῖς φυτοῖς ἀντὶ πονηρῶν
167 c1 αἰσθήσεων, ὅταν τι αὐτῶν ἀσθενῇ, χρηστὰς καὶ ὑγιεινὰς αἰσθήσεις τε καὶ ἕξεις[17] ἐμποιεῖν, τοὺς δέ γε σοφούς τε καὶ ἀγαθοὺς ῥήτορας ταῖς πόλεσι τὰ χρηστὰ ἀντὶ τῶν πονηρῶν δίκαια δοκεῖν εἶναι ποιεῖν. ἐπεὶ οἷά γ' ἂν ἑκάστῃ πόλει δίκαια
167 c5 καὶ καλὰ δοκῇ, ταῦτα καὶ εἶναι αὐτῇ, ἕως ἂν αὐτὰ νομίζῃ· ἀλλ' ὁ σοφὸς ἀντὶ πονηρῶν ὄντων αὐτοῖς ἑκάστων χρηστὰ ἐποίησεν εἶναι καὶ δοκεῖν. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ ὁ σοφιστὴς τοὺς παιδευομένους οὕτω δυνάμενος παιδαγωγεῖν σοφός τε
167 d1 καὶ ἄξιος πολλῶν χρημάτων τοῖς παιδευθεῖσιν. καὶ οὕτω σοφώτεροί τέ εἰσιν ἕτεροι ἑτέρων καὶ οὐδεὶς ψευδῆ δοξάζει, καὶ σοί, ἐάντε βούλῃ ἐάντε μή, ἀνεκτέον ὄντι μέτρῳ· σῴζεται γὰρ ἐν τούτοις ὁ λόγος οὗτος. ᾧ σὺ εἰ μὲν ἔχεις ἐξ ἀρχῆς
167 d5 ἀμφισβητεῖν, ἀμφισβήτει λόγῳ ἀντιδιεξελθών· εἰ δὲ δι' ἐρωτήσεων βούλει, δι' ἐρωτήσεων· οὐδὲ γὰρ τοῦτο φευκτέον, ἀλλὰ πάντων μάλιστα διωκτέον τῷ νοῦν ἔχοντι. ποίει

---

15 πονηρῇ Ald., Hicken : πονηρᾶς βTW, Burnet.

16 χρηστῇ DW, Hicken : χρηστὴ BT, Burnet.

17 ἕξεις Diès : ἀληθεῖς mss, Burnet, Hicken : ἀληθείας Schleiermacher, alii alia.

nereikia kaltinti sergančio, esą jis nemokša, kad taip mano, o štai sveikasis – išmintingas, nes mano kitaip. Ne, reikia pakeisti ano žmogaus būseną, juk priešinga būsena yra geresnė. Ir ugdyme tas pat – reikia keisti būseną verčiant ją geresne. Tik gydytojas 167 a5
tai daro vaistais, o sofistas – kalbomis. Niekas ką nors neteisingai manančio žmogaus nepadaro manančiu teisingai (juk neįmanoma manyti nei to, ko nėra, nei ko nors kita, nei tai, kas patiriama, o tai visada teisinga), bet, manding, gali padaryti, kad netikusiai sielos būsenai giminingus dalykus manantis 167 b1
žmogus manytų tai, kas gimininga gerajai jos būsenai. Kai kas iš nepatyrimo tokius vaizdinius vadina teisingais, o aš sakau, kad vieni yra geresni už kitus, tačiau nė kiek ne labiau teisingi.

Ir išminčių aš, mielasis Sokratai, nevadinu varlėmis. 167 b5
Anaiptol. Tuos, kurie turi reikalų su kūnu, vadinu gydytojais, o turinčius reikalų su augalais – sodininkais, juk ir šie, taip aš sakau, jei koks augalas sunegaluoja, vietoj netikusių 167 c1
pojūčių suteikia naudingus bei sveikus pojūčius ir būsenas, o išmintingi ir geri retoriai padaro taip, kad poliams teisinga atrodytų ne tai, kas netikę, bet tai, kas naudinga. Juk kas kiekvienam poliui atrodo teisinga ir gražu, tas jam ir yra 167 c5
gražu ir teisinga tol, kol jis laikosi tokios nuomonės, tačiau išminčius padaro taip, kad teisinga poliui visada būtų ir atrodytų ne tai, kas yra netikę, bet tai, kas naudinga. Dėl tos pačios priežasties ir auklėtinius taip ugdyti gebantis sofistas yra išmintingas ir vertas auklėtinių jam sumokamų didelių 167 d1
pinigų. Štai taip vieni žmonės yra išmintingesni už kitus, o, antra vertus, niekas neturi klaidingos nuomonės, ir tau norom nenorom teks susitaikyti, kad esi matas, nes tokiomis sąlygomis mano aiškinimas lieka sveikas.

Jei gali su juo nuo pat pradžios pasiginčyti, ginčykis išplė- 167 d5
todamas savo priešingą teiginį. O jei nori tai padaryti klausinėdamas, klausinėk. Šito taip pat nėra reikalo vengti, o protingam žmogui visų labiausiai verta siekti. Tik štai kaip

167 e1 μέντοι οὑτωσί· μὴ ἀδίκει ἐν τῷ ἐρωτᾶν. καὶ γὰρ πολλὴ
ἀλογία ἀρετῆς φάσκοντα ἐπιμελεῖσθαι μηδὲν ἀλλ᾽ ἢ ἀδικοῦντα
ἐν λόγοις διατελεῖν. ἀδικεῖν δ᾽ ἐστὶν ἐν τῷ τοιούτῳ, ὅταν
τις μὴ χωρὶς μὲν ὡς ἀγωνιζόμενος τὰς διατριβὰς ποιῆται,
167 e5 χωρὶς δὲ διαλεγόμενος, καὶ ἐν μὲν τῷ παίζῃ τε καὶ σφάλλῃ
καθ᾽ ὅσον ἂν δύνηται, ἐν δὲ τῷ διαλέγεσθαι σπουδάζῃ τε καὶ
ἐπανορθοῖ τὸν προσδιαλεγόμενον, ἐκεῖνα μόνα αὐτῷ ἐνδεικνύ-
168 a1 μενος τὰ σφάλματα, ἃ αὐτὸς ὑφ᾽ ἑαυτοῦ καὶ τῶν προτέρων
συνουσιῶν παρεκέκρουστο. ἂν μὲν γὰρ οὕτω ποιῇς, ἑαυτοὺς
αἰτιάσονται οἱ προσδιατρίβοντές σοι τῆς αὑτῶν ταραχῆς καὶ
ἀπορίας ἀλλ᾽ οὐ σέ, καὶ σὲ μὲν διώξονται καὶ φιλήσουσιν,
168 a5 αὑτοὺς δὲ μισήσουσι καὶ φεύξονται ἀφ᾽ ἑαυτῶν εἰς φιλο-
σοφίαν, ἵν᾽ ἄλλοι γενόμενοι ἀπαλλαγῶσι τῶν οἳ πρότερον
ἦσαν· ἐὰν δὲ τἀναντία τούτων δρᾷς ὥσπερ οἱ πολλοί,
τἀναντία συμβήσεταί σοι καὶ τοὺς συνόντας ἀντὶ φιλοσόφων
168 b1 μισοῦντας τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἀποφανεῖς ἐπειδὰν πρεσβύτεροι
γένωνται. ἐὰν οὖν ἐμοὶ πείθῃ, ὃ καὶ πρότερον ἐρρήθη, οὐ
δυσμενῶς οὐδὲ μαχητικῶς ἀλλ᾽ ἵλεῳ τῇ διανοίᾳ συγκαθεὶς
ὡς ἀληθῶς σκέψῃ τί ποτε λέγομεν, κινεῖσθαί τε ἀποφαινό-
168 b5 μενοι τὰ πάντα, τό τε δοκοῦν ἑκάστῳ τοῦτο καὶ εἶναι ἰδιώτῃ
τε καὶ πόλει. καὶ ἐκ τούτων ἐπισκέψῃ εἴτε ταὐτὸν εἴτε καὶ
ἄλλο ἐπιστήμη καὶ αἴσθησις, ἀλλ᾽ οὐχ ὥσπερ ἄρτι ἐκ συνη-
168 c1 θείας ῥημάτων τε καὶ ὀνομάτων, ἃ οἱ πολλοὶ ὅπῃ ἂν τύχωσιν
ἕλκοντες ἀπορίας ἀλλήλοις παντοδαπὰς παρέχουσι.” ταῦτα,
ὦ Θεόδωρε, τῷ ἑταίρῳ σου εἰς βοήθειαν προσηρξάμην κατ᾽
ἐμὴν δύναμιν σμικρὰ ἀπὸ σμικρῶν· εἰ δ᾽ αὐτὸς ἔζη, μεγα-
168 c5 λειότερον ἂν τοῖς αὑτοῦ ἐβοήθησεν.

{ΘΕΟ.} Παίζεις, ὦ Σώκρατες· πάνυ γὰρ νεανικῶς τῷ ἀνδρὶ
βεβοήθηκας.

{ΣΩ.} Εὖ λέγεις, ὦ ἑταῖρε. καί μοι εἰπέ· ἐνενόησάς που
λέγοντος ἄρτι τοῦ Πρωταγόρου καὶ ὀνειδίζοντος ἡμῖν ὅτι
168 d1 πρὸς παιδίον τοὺς λόγους ποιούμενοι τῷ τοῦ παιδὸς φόβῳ
ἀγωνιζοίμεθα εἰς τὰ ἑαυτοῦ, καὶ χαριεντισμόν τινα ἀπο-

daryk: klausinėdamas būk teisingas. Juk tai didžiausias 167 e1
nesusipratimas: teigti, kad tau rūpi dorybė, o kalbantis
visą laiką elgtis neteisingai. O neteisingai elgiamasi tuomet,
kai žmogus neskiria bendravimo tarp varžovų ir bendro
svarstymo. Varžantis galima žaisti ir iš visų jėgų stengtis 167 e5
pargriauti, o kartu svarstant žiūrima rimtai ir siekiama
pataisyti pašnekovą nurodant tik tas jo klaidas, kurias
sukėlė jis pats ir ankstesnysis jo bendravimas. Jei taip elg- 168 a1
siesi, pašnekovai dėl savo sumišimo ir sutrikimo kaltins ne
tave, bet save pačius; tavimi seks ir mylės, o savęs neapkęs ir
nuo savęs bėgs į filosofiją, idant pasikeitę atsikratytų savęs 168 a5
tokių, kokie buvo anksčiau. O jei, kaip dauguma žmonių,
elgsies priešingai, priešingai ir išeis: su tavimi bendraujan-
tys žmonės, užuot tapę filosofais, sulaukę vyresnio amžiaus
pradės šio dalyko nekęsti. 168 b1

Taigi, jei paklausysi manęs, tuomet, kaip anksčiau jau
sakyta, nusiteikęs ne priešiškai ir karingai, bet palankiai,
išties nagrinėsi, ką mes norime pasakyti teigdami, kad vis-
kas juda, ir kas kiekvienam atrodo, tas ir yra – ir atskiram 168 b5
žmogui, ir poliui. Remdamasis šiais teiginiais ir aiškinsiesi,
ar žinojimas ir jutimas yra tas pats, ar skirtingi dalykai, o ne
pagal įprastas tarinių ir vardų vartosenas, kaip ką tik darei; 168 c1
dauguma juos tampo kaip pakliūva ir vienas kitam kelia
įvairiausių keblumų“.

Štai ką, Teodorai, galėčiau pasiūlyti kaip pirmąją pagalbą
tavo bičiuliui – tiek teleidžia mano kuklūs ištekliai. Jei jis
pats būtų gyvas, didingiau būtų savo teiginiams pagelbėjęs. 168 c5

Teodoras. Juokauji, Sokratai. Labai smarkiai esi šiam vyrui
pagelbėjęs!

Sokratas. Gera girdėti, bičiuli. Tuomet sakyk man: turbūt
įsidėmėjai, kad Protagoras dabar savo kalboje peikė mus už
tai, kad, svarstydami jo žodžius su vaiku, kovai su jais panau- 168 d1
dojame vaiko baimę, ir kad pavadinęs tai pramogavimu bei

καλῶν, ἀποσεμνύνων δὲ τὸ πάντων μέτρον, σπουδάσαι ἡμᾶς διεκελεύσατο περὶ τὸν αὐτοῦ λόγον;

168 d5 {ΘΕΟ.} Πῶς γὰρ οὐκ ἐνενόησα, ὦ Σώκρατες;

{ΣΩ.} Τί οὖν; κελεύεις πείθεσθαι αὐτῷ;

{ΘΕΟ.} Σφόδρα γε.

{ΣΩ.} Ὁρᾷς οὖν ὅτι τάδε πάντα πλὴν σοῦ παιδία ἐστίν. εἰ οὖν πεισόμεθα τῷ ἀνδρί, ἐμὲ καὶ σὲ δεῖ ἐρωτῶντάς τε καὶ
168 e1 ἀποκρινομένους ἀλλήλοις σπουδάσαι αὐτοῦ περὶ τὸν λόγον, ἵνα μὴ τοῦτό γε ἔχῃ ἐγκαλεῖν, ὡς παίζοντες πρὸς μειράκια διεσκεψάμεθ' αὐτοῦ τὸν λόγον.

{ΘΕΟ.} Τί δ'; οὐ πολλῶν τοι Θεαίτητος μεγάλους πώγωνας
168 e5 ἐχόντων ἄμεινον ἂν ἐπακολουθήσειε λόγῳ διερευνωμένῳ;

{ΣΩ.} Ἀλλ' οὔ τι σοῦ γε, ὦ Θεόδωρε, ἄμεινον. μὴ οὖν οἴου ἐμὲ μὲν τῷ σῷ ἑταίρῳ τετελευτηκότι δεῖν παντὶ τρόπῳ
169 a1 ἐπαμύνειν, σὲ δὲ μηδενί. ἀλλ' ἴθι, ὦ ἄριστε, ὀλίγον ἐπίσπου, μέχρι τούτου αὐτοῦ ἕως ἂν εἰδῶμεν εἴτε ἄρα σὲ δεῖ διαγραμμάτων πέρι μέτρον εἶναι, εἴτε πάντες ὁμοίως σοὶ ἱκανοὶ ἑαυτοῖς εἴς τε ἀστρονομίαν καὶ τἆλλα ὧν δὴ σὺ πέρι αἰτίαν
169 a5 ἔχεις διαφέρειν.

{ΘΕΟ.} Οὐ ῥᾴδιον, ὦ Σώκρατες, σοὶ παρακαθήμενον μὴ διδόναι λόγον, ἀλλ' ἐγὼ ἄρτι παρελήρησα φάσκων σε ἐπιτρέψειν μοι μὴ ἀποδύεσθαι, καὶ οὐχὶ ἀναγκάσειν καθάπερ Λακεδαιμόνιοι· σὺ δέ μοι δοκεῖς πρὸς τὸν Σκίρωνα μᾶλλον
169 b1 τείνειν. Λακεδαιμόνιοι μὲν γὰρ ἀπιέναι ἢ ἀποδύεσθαι κελεύουσι, σὺ δὲ κατ' Ἀνταῖόν τί μοι μᾶλλον δοκεῖς τὸ δρᾶμα δρᾶν· τὸν γὰρ προσελθόντα οὐκ ἀνίης πρὶν ⟨ἂν⟩ ἀναγκάσῃς ἀποδύσας ἐν τοῖς λόγοις προσπαλαῖσαι.

169 b5 {ΣΩ.} Ἄριστά γε, ὦ Θεόδωρε, τὴν νόσον μου ἀπῄκασας· ἰσχυρικώτερος μέντοι ἐγὼ ἐκείνων. μυρίοι γὰρ ἤδη μοι Ἡρακλέες τε καὶ Θησέες ἐντυχόντες καρτεροὶ πρὸς τὸ λέγειν μάλ' εὖ συγκεκόφασιν, ἀλλ' ἐγὼ οὐδέν τι μᾶλλον ἀφίσταμαι·
169 c1 οὕτω τις ἔρως δεινὸς ἐνδέδυκε τῆς περὶ ταῦτα γυμνασίας. μὴ οὖν μηδὲ σὺ φθονήσῃς προσανατριψάμενος σαυτόν τε ἅμα καὶ ἐμὲ ὀνῆσαι.

iškilmingai aukštindamas savo „visko matą“, jis liepė mums rimtai žiūrėti į jo teiginius.

Teodoras. Kaip galėjau nepastebėti, Sokratai. 168 d5

Sokratas. Tai ką? Sakai, turime jo paklausyti?

Teodoras. Žinoma.

Sokratas. Bet matai, visi, išskyrus tave, čia vaikai. Tad jei norėsime paklausyti šio vyro, turėsime patys vienas kitą
klausinėdami ir atsakinėdami rimtai nagrinėti jo teiginius, 168 e1
kad bent jau šito jis negalėtų mums prikišti – esą jo teiginių nagrinėjimą pavertėme paauglių pramoga.

Teodoras. O ką? Nejau Teaitetas negebėtų tavo teiginių
nagrinėjimo sekti geriau už daugelį ilgabarzdžių? 168 e5

Sokratas. Bet jau tikrai ne geriau už tave, Teodorai! Taigi nemanyk, kad aš turėsiu kaip įmanydamas stengtis apginti
tavo mirusį bičiulį, o tu – nė kiek. Ne, puikusis, dar tru- 169 a1
putį paėjėk su manimi – tol, kol žinosime, ar tu turi būti matu brėžinių reikaluose, ar kiekvienam savęs pakanka astronomijoje ir visose kitose srityse, kur tu turi išskir-
tinumo šlovę. 169 a5

Teodoras. Nelengva sėdint šalia tavęs, Sokratai, išsisukti nuo atsakinėjimo. Ką tik pasakiau nesąmonę teigdamas, kad leisi man nenusirengti ir neversi, kaip daro lakedaimoniečiai. Ne, tu, man regis, labiau panėši į Ski-
roną. Lakedaimoniečiai liepia arba išeiti, arba nusirengti, 169 b1
o tu, man rodos, veikiau vaidini Antėją – nepaleidi ateinančio žmogaus tol, kol nurengęs nepriverti susiimti svarstymų kovoje.

Sokratas. Tiesiog puikiai pavaizdavai mano ligą, Teodorai! 169 b5
Bet aš už juos esu dar atkaklesnis. Tūkstančiai heraklių ir tesėjų, tikrų svarstymo galiūnų, susitikę su manimi gerokai
mane prikūlė, bet aš vis vien nesitraukiu. Tokia baisi aistra 169 c1
šioms pratyboms mane apėmė. Tad ir tu nepagailėk savęs – pasimankštink su manimi savo ir mano labui.

{ΘΕΟ.} Οὐδὲν ἔτι ἀντιλέγω, ἀλλ' ἄγε ὅπῃ 'θέλεις· πάντως
169 c5 τὴν περὶ ταῦτα εἱμαρμένην ἣν ⟨ἂν⟩ σὺ ἐπικλώσῃς δεῖ ἀνα-
τλῆναι ἐλεγχόμενον. οὐ μέντοι περαιτέρω γε ὧν προτίθεσαι
οἷός τ' ἔσομαι παρασχεῖν ἐμαυτόν σοι.

{ΣΩ.} Ἀλλ' ἀρκεῖ καὶ μέχρι τούτων. καί μοι πάνυ τήρει
τὸ τοιόνδε, μή που παιδικόν τι λάθωμεν εἶδος τῶν λόγων
169 d1 ποιούμενοι, καί τις πάλιν ἡμῖν αὐτὸ ὀνειδίσῃ.

{ΘΕΟ.} Ἀλλὰ δὴ πειράσομαί γε καθ' ὅσον ἂν δύνωμαι.

{ΣΩ.} Τοῦδε τοίνυν πρῶτον πάλιν ἀντιλαβώμεθα οὗπερ τὸ
πρότερον, καὶ ἴδωμεν ὀρθῶς ἢ οὐκ ὀρθῶς ἐδυσχεραίνομεν
169 d5 ἐπιτιμῶντες τῷ λόγῳ ὅτι αὐτάρκη ἕκαστον εἰς φρόνησιν
ἐποίει, καὶ ἡμῖν συνεχώρησεν ὁ Πρωταγόρας περί τε τοῦ
ἀμείνονος καὶ χείρονος διαφέρειν τινάς, οὓς δὴ καὶ εἶναι
σοφούς. οὐχί;

{ΘΕΟ.} Ναί.

169 d10 {ΣΩ.} Εἰ μὲν τοίνυν αὐτὸς παρὼν ὡμολόγει ἀλλὰ μὴ ἡμεῖς
169 e1 βοηθοῦντες ὑπὲρ αὐτοῦ συνεχωρήσαμεν, οὐδὲν ἂν πάλιν ἔδει
ἐπαναλαβόντας βεβαιοῦσθαι· νῦν δὲ τάχ' ἄν τις ἡμᾶς ἀκύρους
τιθείη τῆς ὑπὲρ ἐκείνου ὁμολογίας. διὸ καλλιόνως ἔχει
σαφέστερον περὶ τούτου αὐτοῦ διομολογήσασθαι· οὐ γάρ τι
169 e5 σμικρὸν παραλλάττει οὕτως ἔχον ἢ ἄλλως.

{ΘΕΟ.} Λέγεις ἀληθῆ.

{ΣΩ.} Μὴ τοίνυν δι' ἄλλων ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐκείνου λόγου ὡς
170 a1 διὰ βραχυτάτων λάβωμεν τὴν ὁμολογίαν.

{ΘΕΟ.} Πῶς;

{ΣΩ.} Οὑτωσί· τὸ δοκοῦν ἑκάστῳ τοῦτο καὶ εἶναί φησί
που ᾧ δοκεῖ;

170 a5 {ΘΕΟ.} Φησὶ γὰρ οὖν.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν, ὦ Πρωταγόρα, καὶ ἡμεῖς ἀνθρώπου, μᾶλλον
δὲ πάντων ἀνθρώπων δόξας λέγομεν, καὶ φαμὲν οὐδένα
ὅντινα οὐ τὰ μὲν αὑτὸν ἡγεῖσθαι τῶν ἄλλων σοφώτερον, τὰ
δὲ ἄλλους ἑαυτοῦ, καὶ ἔν γε τοῖς μεγίστοις κινδύνοις, ὅταν
170 a10 ἐν στρατείαις ἢ νόσοις ἢ ἐν θαλάττῃ χειμάζωνται, ὥσπερ

Teodoras. Nebeprieštarausiu. Veskis, kur nori. Vis vien
teks ištverti tavo šiems dalykams suverptą apklausos lemtį. 169 c5
Bet toliau, nei dabar esi nubrėžęs, nežadu tavęs lydėti.

Sokratas. Tikrai pakaks ir tiek. Tik labai atidžiai žiūrėk štai
kokio dalyko: kad mūsų svarstymai nejučia nevirstų kažin
kokiu vaikų žaidimu ir vėl dėl to nesulauktume priekaištų. 169 d1

Teodoras. Stengsiuosi kiek įmanydamas.

Sokratas. Taigi visų pirma vėl imkimės to paties klausimo,
kaip ir anksčiau, ir pažiūrėkime, teisingai ar neteisingai
mes buvome nepatenkinti priekaištaudami Protagoro teigi-
niui dėl to, kad jis kiekvieno žmogaus supratimą padaro sau 169 d5
pakankamą. Protagoras su mumis sutiko, kad sprendžiant,
kas yra geriau ir kas blogiau, kai kurie žmonės yra prana-
šesni už kitus, ir kad tokie ir yra išminčiai.

Teodoras. Taip.

Sokratas. Jei jis pats čia būdamas būtų tam pritaręs, o ne 169 d10
mes jam padėdami už jį būtume sutikę, nebūtų jokio reikalo 169 e1
grįžti prie to paties klausimo ir ieškoti pagrindimo. O dabar
mus galėtų apkaltinti, kad nesame įgalioti pritarti vietoje
Protagoro. Todėl gražiau būtų pasiekti aiškesnio susitarimo
šiuo klausimu. Juk nemenkas skirtumas, ar taip yra, ar kitaip. 169 e5

Teodoras. Tiesą sakai.

Sokratas. Taigi pasiekime susitarimo kuo trumpesniu keliu,
pasiremdami ne kuo nors kitu, bet paties Protagoro teiginiu. 170 a1

Teodoras. Kokiu būdu?

Sokratas. Štai taip. Jis sako: kas kiekvienam atrodo, tas
jam ir yra.

Teodoras. Taip ir sako. 170 a5

Sokratas. Tai mes, Protagorai, irgi kalbame apie žmogaus,
veikiau apie visų žmonių nuomones, ir teigiame, kad nėra tokio
žmogaus, kuris negalvotų, kad kai kur jis turi daugiau išmin-
ties nei kiti, o kai kur – kiti daugiau už jį, o blaškomi didžiau-
sių pavojų – karo žygyje, ligose arba jūros bangose – žmonės į 170 a10

πρὸς θεοὺς ἔχειν τοὺς ἐν ἑκάστοις ἄρχοντας, σωτῆρας σφῶν
170 b1 προσδοκῶντας, οὐκ ἄλλῳ τῳ διαφέροντας ἢ τῷ εἰδέναι· καὶ
πάντα που μεστὰ τἀνθρώπινα ζητούντων διδασκάλους τε καὶ
ἄρχοντας ἑαυτῶν τε καὶ τῶν ἄλλων ζῴων τῶν τε ἐργασιῶν,
οἰομένων τε αὖ ἱκανῶν μὲν διδάσκειν, ἱκανῶν δὲ ἄρχειν
170 b5 εἶναι. καὶ ἐν τούτοις ἅπασι τί ἄλλο φήσομεν ἢ αὐτοὺς τοὺς
ἀνθρώπους ἡγεῖσθαι σοφίαν καὶ ἀμαθίαν εἶναι παρὰ σφίσιν;

{ΘΕΟ.} Οὐδὲν ἄλλο.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν τὴν μὲν σοφίαν ἀληθῆ διάνοιαν ἡγοῦνται,
τὴν δὲ ἀμαθίαν ψευδῆ δόξαν;

170 c1 {ΘΕΟ.} Τί μήν;

{ΣΩ.} Τί οὖν, ὦ Πρωταγόρα, χρησόμεθα τῷ λόγῳ; πότε-
ρον ἀληθῆ φῶμεν ἀεὶ τοὺς ἀνθρώπους δοξάζειν, ἢ τοτὲ μὲν
ἀληθῆ, τοτὲ δὲ ψευδῆ; ἐξ ἀμφοτέρων γάρ που συμβαίνει μὴ
170 c5 ἀεὶ ἀληθῆ ἀλλ' ἀμφότερα αὐτοὺς δοξάζειν. σκόπει γάρ, ὦ
Θεόδωρε, εἰ ἐθέλοι ἄν τις τῶν ἀμφὶ Πρωταγόραν ἢ σὺ
αὐτὸς διαμάχεσθαι ὡς οὐδεὶς ἡγεῖται ἕτερος ἕτερον ἀμαθῆ
τε εἶναι καὶ ψευδῆ δοξάζειν.

{ΘΕΟ.} Ἀλλ' ἄπιστον, ὦ Σώκρατες.

170 d1 {ΣΩ.} Καὶ μὴν εἰς τοῦτό γε ἀνάγκης ὁ λόγος ἥκει ὁ
πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπον λέγων.

{ΘΕΟ.} Πῶς δή;

{ΣΩ.} Ὅταν σὺ κρίνας τι παρὰ σαυτῷ πρός με ἀποφαίνῃ
170 d5 περί τινος δόξαν, σοὶ μὲν δὴ τοῦτο κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον
ἀληθὲς ἔστω, ἡμῖν δὲ δὴ τοῖς ἄλλοις περὶ τῆς σῆς κρίσεως
πότερον οὐκ ἔστιν κριταῖς γενέσθαι, ἢ ἀεὶ σὲ κρίνομεν
ἀληθῆ δοξάζειν; ἢ μυρίοι ἑκάστοτέ σοι μάχονται ἀντιδοξά-
ζοντες, ἡγούμενοι ψευδῆ κρίνειν τε καὶ οἴεσθαι;

170 e1 {ΘΕΟ.} Νὴ τὸν Δία, ὦ Σώκρατες, μάλα μυρίοι δῆτα,
φησὶν Ὅμηρος, οἵ γέ μοι τὰ ἐξ ἀνθρώπων πράγματα
παρέχουσιν.

{ΣΩ.} Τί οὖν; βούλει λέγωμεν ὡς σὺ τότε σαυτῷ μὲν
170 e5 ἀληθῆ δοξάζεις, τοῖς δὲ μυρίοις ψευδῆ;

savo vadovus žiūri kaip į dievus, juose matydami savo gelbėto-
jus, kurių pranašumą lemia ne kas kita kaip žinojimas. Visur 170 b1
žmonių reikaluose to pilna: vieni ieško mokytojų ir vadovų
sau, kitiems gyviams arba kitoms veikloms, kiti mano, kad
geba mokyti arba kad geba vadovauti. Ir ką gi kitą mes galime
pasakyti apie visus tokius atvejus, jei ne tai, kad patys žmonės 170 b5
mano, kad juose esama ir išminties, ir nežinojimo.

Teodoras. Nieko kita.

Sokratas. Išmintimi jie laiko teisingą supratimą, o neiš-
manymu – klaidingą nuomonę?

Teodoras. O kaipgi. 170 c1

Sokratas. Tai ką darysime su tavo teiginiu, Protagorai?
Sakysime, kad žmonės visada mano teisingai? Ar kad kartais
teisingai, o kartais klaidingai? Juk abiem atvejais išeina, kad
jie ne visada mano teisingai, bet abejaip. Nes žiūrėk, Teodorai, 170 c5
ar kas nors iš Protagoro sekėjų arba tu pats norėtum pako-
voti už teiginį, jog niekas nemano, kad kitas yra klaidingą
nuomonę turintis neišmanėlis.

Teodoras. Kad neįmanoma būtų tuo patikėti, Sokratai!

Sokratas. Tačiau prie to neišvengiamai atveda teiginys, 170 d1
skelbiantis žmogų visų dalykų matu.

Teodoras. Kokiu gi būdu?

Sokratas. Kai tu pats su savimi apie ką nors nusprendęs
man pareiški savo nuomonę apie kokį nors dalyką, tau ji, kaip 170 d5
nurodo Protagoro teiginys, bus teisinga, o mes, visi kiti, ar
negalime spręsti apie tavo sprendimą? Ar visada nuspren-
džiame, kad tavo nuomonė teisinga? O gal kiekvienąkart
atsiranda tūkstančiai norinčių pakovoti su tavo nuomone ir
manančių, kad tu klaidingai sprendi ir manai?

Teodoras. Prisiekiu Dzeusu, Sokratai! Išties, Homero 170 e1
žodžiais tariant, „tūkstančių tūkstančiai“. Kaip visi tie žmo-
nės mane vargina!

Sokratas. Tai ką? Nori, kad pasakytume, jog tuomet tavo
nuomonė tau yra teisinga, o tūkstančiams klaidinga? 170 e5

{ΘΕΟ.} Ἔοικεν ἔκ γε τοῦ λόγου ἀνάγκη εἶναι.
{ΣΩ.} Τί δὲ αὐτῷ Πρωταγόρᾳ; ἆρ᾽ οὐχὶ ἀνάγκη, εἰ μὲν
μηδὲ αὐτὸς ᾤετο μέτρον εἶναι ἄνθρωπον μηδὲ οἱ πολλοί,
ὥσπερ οὐδὲ οἴονται, μηδενὶ δὴ εἶναι ταύτην τὴν ἀλήθειαν
171 a1 ἣν ἐκεῖνος ἔγραψεν; εἰ δὲ αὐτὸς μὲν ᾤετο, τὸ δὲ πλῆθος μὴ
συνοίεται, οἶσθ᾽ ὅτι πρῶτον μὲν ὅσῳ πλείους οἷς μὴ δοκεῖ ἢ
οἷς δοκεῖ, τοσούτῳ μᾶλλον οὐκ ἔστιν ἢ ἔστιν.
{ΘΕΟ.} Ἀνάγκη, εἴπερ γε καθ᾽ ἑκάστην δόξαν ἔσται καὶ
171 a5 οὐκ ἔσται.
{ΣΩ.} Ἔπειτά γε τοῦτ᾽ ἔχει κομψότατον· ἐκεῖνος μὲν περὶ
τῆς αὑτοῦ οἰήσεως τὴν τῶν ἀντιδοξαζόντων οἴησιν, ᾗ ἐκεῖ-
νον ἡγοῦνται ψεύδεσθαι, συγχωρεῖ που ἀληθῆ εἶναι ὁμολογῶν
τὰ ὄντα δοξάζειν ἅπαντας.
171 a10 {ΘΕΟ.} Πάνυ μὲν οὖν.
171 b1 {ΣΩ.} Οὐκοῦν τὴν αὑτοῦ ἂν ψευδῆ συγχωροῖ, εἰ τὴν τῶν
ἡγουμένων αὐτὸν ψεύδεσθαι ὁμολογεῖ ἀληθῆ εἶναι;
{ΘΕΟ.} Ἀνάγκη.
{ΣΩ.} Οἱ δέ γ᾽ ἄλλοι οὐ συγχωροῦσιν ἑαυτοὺς[18] ψεύδεσθαι;
171 b5 {ΘΕΟ.} Οὐ γὰρ οὖν.
{ΣΩ.} Ὁ δέ γ᾽ αὖ ὁμολογεῖ καὶ ταύτην ἀληθῆ τὴν δόξαν
ἐξ ὧν γέγραφεν.
{ΘΕΟ.} Φαίνεται.
{ΣΩ.} Ἐξ ἁπάντων ἄρα ἀπὸ Πρωταγόρου ἀρξαμένων
171 b10 ἀμφισβητήσεται, μᾶλλον δὲ ὑπό γε ἐκείνου ὁμολογήσεται,
ὅταν τῷ τἀναντία λέγοντι συγχωρῇ ἀληθῆ αὐτὸν δοξάζειν,
171 c1 τότε καὶ ὁ Πρωταγόρας αὐτὸς συγχωρήσεται μήτε κύνα μήτε
τὸν ἐπιτυχόντα ἄνθρωπον μέτρον εἶναι μηδὲ περὶ ἑνὸς οὗ ἂν
μὴ μάθῃ. οὐχ οὕτως;
{ΘΕΟ.} Οὕτως.
171 c5 {ΣΩ.} Οὐκοῦν ἐπειδὴ ἀμφισβητεῖται ὑπὸ πάντων, οὐδενὶ
ἂν εἴη ἡ Πρωταγόρου Ἀλήθεια ἀληθής, οὔτε τινὶ ἄλλῳ οὔτ᾽
αὐτῷ ἐκείνῳ.

---

18 ἑαυτοὺς W, Campbell, Hicken : ἑαυτοῖς βT, Burnet.

Teodoras. Regis, šis svarstymas verčia taip daryti.
Sokratas. O kaip su pačiu Protagoru? Jei nei jis pats nemanė,
kad žmogus yra matas, nei dauguma žmonių (jie taip ir
nemano), tuomet jo parašyta *Tiesa* niekam tokia nėra. Ar tai
nėra neišvengiama? O jei pats jis taip manė, tačiau dauguma 171 a1
jam nepritaria, supranti, kad, pirma: juo labiau taip nema-
nančių žmonių skaičius lenkia taip manančiųjų skaičių, tuo
labiau taip veikiau nėra nei yra?
Teodoras. Tai neišvengiama, jei išties nuo kiekvienos nuo-
monės priklauso, ar bus taip, ar nebus. 171 a5
Sokratas. O toliau – smagiausia: jis turi sutikti, kad jo paties
nuomonei priešinga nuomonė manančių, kad jis klysta, yra
teisinga, nes pripažįsta, kad visi mano tai, kas yra.
Teodoras. Aišku. 171 a10
Sokratas. Vadinasi, Protagoras turėtų sutikti, kad jo nuo- 171 b1
monė klaidinga, jei pripažįsta, kad manančių, kad jis klysta,
nuomonė teisinga?
Teodoras. Neišvengiamai.
Sokratas. O kiti nesutinka, kad jie klysta?
Teodoras. Aišku, kad ne. 171 b5
Sokratas. O jis ir šią nuomonę pripažįsta teisinga – spren-
džiant iš to, ką yra parašęs.
Teodoras. Atrodo.
Sokratas. Vadinasi, visi, pradedant pačiu Protagoru,
jam prieštaraus, arba, veikiau, pats jis pritars: jei sutinka, 171 b10
kad prieštaraujantis žmogus mano teisingai, tuomet ir
pats Protagoras sutiks, kad nei šuo, nei pirmas pasitai- 171 c1
kęs žmogus nėra matas jokio dalyko, kurio neišmano. Ar
ne taip?
Teodoras. Taip.
Sokratas. O kadangi visi prieštarauja, Protagoro *Tiesa* 171 c5
niekam negali būti teisinga: nei kam nors kitam, nei jam
pačiam.

{ΘΕΟ.} Ἄγαν, ὦ Σώκρατες, τὸν ἑταῖρόν μου καταθέομεν.

{ΣΩ.} Ἀλλά τοι, ὦ φίλε, ἄδηλον εἰ καὶ παραθέομεν τὸ
171 c10 ὀρθόν. εἰκός γε ἄρα ἐκεῖνον πρεσβύτερον ὄντα σοφώτερον
171 d1 ἡμῶν εἶναι· καὶ εἰ αὐτίκα ἐντεῦθεν ἀνακύψειε μέχρι τοῦ
αὐχένος, πολλὰ ἂν ἐμέ τε ἐλέγξας ληροῦντα, ὡς τὸ εἰκός,
καὶ σὲ ὁμολογοῦντα, καταδὺς ἂν οἴχοιτο ἀποτρέχων. ἀλλ’
ἡμῖν ἀνάγκη οἶμαι χρῆσθαι ἡμῖν αὐτοῖς ὁποῖοί τινές ἐσμεν,
171 d5 καὶ τὰ δοκοῦντα ἀεὶ ταῦτα λέγειν. καὶ δῆτα καὶ νῦν ἄλλο
τι φῶμεν ὁμολογεῖν ἂν τοῦτό γε ὁντινοῦν, τὸ εἶναι σοφώτερον
ἕτερον ἑτέρου, εἶναι δὲ καὶ ἀμαθέστερον;

{ΘΕΟ.} Ἐμοὶ γοῦν δοκεῖ.

{ΣΩ.} Ἦ καὶ ταύτῃ ἂν μάλιστα ἵστασθαι τὸν λόγον, ᾗ
171 e1 ἡμεῖς ὑπεγράψαμεν βοηθοῦντες Πρωταγόρᾳ, ὡς τὰ μὲν
πολλὰ ᾗ δοκεῖ, ταύτῃ καὶ ἔστιν ἑκάστῳ, θερμά, ξηρά,
γλυκέα, πάντα ὅσα τοῦ τύπου τούτου· εἰ δέ που ἔν τισι
συγχωρήσεται διαφέρειν ἄλλον ἄλλου, περὶ τὰ ὑγιεινὰ καὶ
171 e5 νοσώδη ἐθελῆσαι ἂν φάναι μὴ πᾶν γύναιον καὶ παιδίον, καὶ
θηρίον δέ, ἱκανὸν εἶναι ἰᾶσθαι αὐτὸ γιγνῶσκον ἑαυτῷ τὸ
ὑγιεινόν, ἀλλὰ ἐνταῦθα δὴ ἄλλον ἄλλου διαφέρειν, εἴπερ
που;

{ΘΕΟ.} Ἔμοιγε δοκεῖ οὕτως.

172 a1 {ΣΩ.} Οὐκοῦν καὶ περὶ πολιτικῶν, καλὰ μὲν καὶ αἰσχρὰ
καὶ δίκαια καὶ ἄδικα καὶ ὅσια καὶ μή, οἷα ἂν ἑκάστη πόλις
οἰηθεῖσα θῆται νόμιμα αὑτῇ, ταῦτα καὶ εἶναι τῇ ἀληθείᾳ
ἑκάστῃ, καὶ ἐν τούτοις μὲν οὐδὲν σοφώτερον οὔτε ἰδιώτην
172 a5 ἰδιώτου οὔτε πόλιν πόλεως εἶναι· ἐν δὲ τῷ συμφέροντα
ἑαυτῇ ἢ μὴ συμφέροντα τίθεσθαι, ἐνταῦθ’, εἴπερ που, αὖ
ὁμολογήσει σύμβουλόν τε συμβούλου διαφέρειν καὶ πόλεως
δόξαν ἑτέραν ἑτέρας πρὸς ἀλήθειαν, καὶ οὐκ ἂν πάνυ τολμή-
172 b1 σειε φῆσαι, ἃ ἂν θῆται πόλις συμφέροντα οἰηθεῖσα αὑτῇ,
παντὸς μᾶλλον ταῦτα καὶ συνοίσειν· ἀλλ’ ἐκεῖ οὗ λέγω, ἐν
τοῖς δικαίοις καὶ ἀδίκοις καὶ ὁσίοις καὶ ἀνοσίοις, ἐθέλουσιν
ἰσχυρίζεσθαι ὡς οὐκ ἔστι φύσει αὐτῶν οὐδὲν οὐσίαν ἑαυτοῦ

Teodoras. Per daug šokame ant mano bičiulio, Sokratai.

Sokratas. *Bet neaišku, mielasis, ar prašokome pro šalį.*
Žinoma, jis yra vyresnis už mus, tikėtina, kad ir išmintinges-
nis. Jei dabar būtų išniręs čia iki kaklo, būtų parodęs, kad aš 171 d1
kalbu daug nesąmonių (kas yra tikėtina), o tu man pritari, ir
sparčiai spruktų paniręs. Bet mums, manding, tenka verstis
su savimi, kokie esame, ir visada sakyti tai, ką manome. Štai 171 d5
ir dabar, ką pasakysime, jei ne tai, kad dėl šio dalyko bet kas
sutiktų: vienas žmogus gali būti išmintingesnis už kitą, bet
gali būti ir mažiau išmanantis.

Teodoras. Man regis, taip.

Sokratas. Pasakysime ir tai, kad teiginys geriausiai laikosi
tuo pavidalu, kaip mes jį apibrėžėme norėdami padėti Pro- 171 e1
tagorui: dauguma dalykų kiekvienam yra tokie, kokie jam
atrodo – šilti, sausi, saldūs ir visa kita tokios rūšies? O jei jis
sutiktų, kad kai kuriuose dalykuose vienas žmogus skiriasi
nuo kito, veikiausiai pritartų dėl sveikatos ir ligos, kad ne kiek-
viena moteriškėlė ar vaikas (kaip ir ne kiekvienas gyvūnas!) 171 e5
geba patys pasigydyti žinodami, kas jiems sveika. Kur jau
kur, bet čia tai žmonės tikrai skiriasi vienas nuo kito, ar ne?

Teodoras. Man atrodo, kad taip.

Sokratas. Taip pat ir polio reikaluose: ką kiekvienas polis 172 a1
pamanė esant gražu ir bjauru, teisinga ir neteisinga, die-
vobaiminga ir nedievobaiminga, ir pasiskelbė sau tokius
įstatymus, tas kiekvienam išties taip ir yra, ir čia niekas
nėra labiau išmanantis – nei koks nors vienas paskiras žmo-
gus labiau už kitą, nei polis – labiau už kitą polį. Tačiau dėl 172 a5
to, kas skelbiama poliui esant naudinga arba nenaudinga,
čia (kurgi kitur!) jis ir vėl sutiks, kad tiesos atžvilgiu tarp
patarėjų esama skirtumo, kaip ir tarp įvairių polio nuomo-
nių, ir vargu, ar drįstų teigti, esą, ką polis, taip manydamas, 172 b1
paskelbia jam esant naudinga, tas jam ir bus labiausiai nau-
dinga. Anuose dalykuose, apie kuriuos kalbėjau, – teisinga

172 b5 ἔχον, ἀλλὰ τὸ κοινῇ δόξαν τοῦτο γίγνεται ἀληθὲς τότε, ὅταν
δόξῃ καὶ ὅσον ἂν δοκῇ χρόνον. καὶ ὅσοι γε ἂν μὴ παντάπασι
τὸν Πρωταγόρου λόγον λέγωσιν, ὧδέ πως τὴν σοφίαν ἄγουσι.
λόγος δὲ ἡμᾶς, ὦ Θεόδωρε, ἐκ λόγου μείζων ἐξ ἐλάττονος
172 c1 καταλαμβάνει.

{ΘΕΟ.} Οὐκοῦν σχολὴν ἄγομεν, ὦ Σώκρατες;

{ΣΩ.} Φαινόμεθα. καὶ πολλάκις μέν γε δή, ὦ δαιμόνιε,
καὶ ἄλλοτε κατενόησα, ἀτὰρ καὶ νῦν, ὡς εἰκότως οἱ ἐν ταῖς
172 c5 φιλοσοφίαις πολὺν χρόνον διατρίψαντες εἰς τὰ δικαστήρια
ἰόντες γελοῖοι φαίνονται ῥήτορες.

{ΘΕΟ.} Πῶς δὴ οὖν λέγεις;

{ΣΩ.} Κινδυνεύουσιν οἱ ἐν δικαστηρίοις καὶ τοῖς τοιούτοις
ἐκ νέων κυλινδούμενοι πρὸς τοὺς ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ
172 d1 τοιᾷδε διατριβῇ τεθραμμένους ὡς οἰκέται πρὸς ἐλευθέρους
τεθράφθαι.

{ΘΕΟ.} Πῇ δή;

{ΣΩ.} Ἧι τοῖς μὲν τοῦτο ὃ σὺ εἶπες ἀεὶ πάρεστι, σχολή,
172 d5 καὶ τοὺς λόγους ἐν εἰρήνῃ ἐπὶ σχολῆς ποιοῦνται· ὥσπερ
ἡμεῖς νυνὶ τρίτον ἤδη λόγον ἐκ λόγου μεταλαμβάνομεν,
οὕτω κἀκεῖνοι, ἐὰν αὐτοὺς ὁ ἐπελθὼν τοῦ προκειμένου μᾶλλον
καθάπερ ἡμᾶς ἀρέσῃ· καὶ διὰ μακρῶν ἢ βραχέων μέλει
οὐδὲν λέγειν, ἂν μόνον τύχωσι τοῦ ὄντος· οἱ δὲ ἐν ἀσχολίᾳ
172 e1 τε ἀεὶ λέγουσι – κατεπείγει γὰρ ὕδωρ ῥέον – καὶ οὐκ ἐγχωρεῖ
περὶ οὗ ἂν ἐπιθυμήσωσι τοὺς λόγους ποιεῖσθαι, ἀλλ' ἀνάγ-
κην ἔχων ὁ ἀντίδικος ἐφέστηκεν καὶ ὑπογραφὴν παρανα-
γιγνωσκομένην ὧν ἐκτὸς οὐ ῥητέον [ἣν ἀντωμοσίαν καλοῦσιν]·
172 e5 οἱ δὲ λόγοι ἀεὶ περὶ ὁμοδούλου πρὸς δεσπότην καθήμενον,
ἐν χειρί τινα δίκην ἔχοντα, καὶ οἱ ἀγῶνες οὐδέποτε τὴν
ἄλλως ἀλλ' ἀεὶ τὴν περὶ αὐτοῦ, πολλάκις δὲ καὶ περὶ ψυχῆς
173 a1 ὁ δρόμος· ὥστ' ἐξ ἁπάντων τούτων ἔντονοι καὶ δριμεῖς
γίγνονται, ἐπιστάμενοι τὸν δεσπότην λόγῳ τε θωπεῦσαι καὶ
ἔργῳ χαρίσασθαι[19], σμικροὶ δὲ καὶ οὐκ ὀρθοὶ τὰς ψυχάς. τὴν

19 χαρίσασθαι βTWP : ὑπελθεῖν Cobet e Themistio (*Or.* XXI, 249 b), Burnet, Hicken.

ir neteisinga, dievobaiminga ir nedievobaiminga, – jie pasi-
rengę teigti, kad jokio tokio savo būtį turinčio dalyko iš pri-
gimties nėra, bet tai, kas atitinka bendrą nuomonę, išties 172 b5
toks tampa, kai atsiranda tokia nuomonė, ir yra tol, kol jos
esama. Visi, kas teigia kad ir ne visai tą patį, kaip ir Prota-
goras, laikosi maždaug tokios išminties.

Bet mus, Teodorai, pagauna vis rimtesnis svarstymas. 172 c1

Teodoras. Juk turime laisvo laiko, Sokratai?

Sokratas. Matyt, kad taip. Jau ne kartą, įstabusis mano, esu
apie tai galvojęs; štai ir dabar: suprantama, kad daug laiko
filosofijoje praleidę žmonės, patekę į teismo posėdį, atrodo 172 c5
juokingi retoriai.

Teodoras. Ką turi omenyje?

Sokratas. Bijau, kad teismuose ir kitose tokiose vietose
nuo jaunumės besitrinantys žmonės, lyginant su filosofijos ir
panašios veiklos augintiniais, išauga lyg vergai šalia laisvųjų. 172 d1

Teodoras. Kodėl gi taip?

Sokratas. Todėl, kad vieniems niekada netrūksta to, ką
paminėjai, – laisvalaikio, ir jie ramiai tęsia savo svarstymus 172 d5
niekur neskubėdami. Kaip mes dabar vienas po kito prade-
dame jau trečią svarstymą, taip ir jie imasi vis kito, jei, kaip ir
mums dabar, iškyla koks nors už jau pradėtąjį labiau patrau-
kiantis klausimas. Ir jiems visai nerūpi, ar ilgomis kalbomis
tai daroma, ar trumpomis, svarbu pagauti patį dalyką.

O kiti savo kalboms niekada neturi laiko (spaudžia bėgantis 172 e1
vanduo) ir negali kalbėti apie ką panorėję. Priešais stovi var-
žovas, turintis kartu su skundu perskaitomą sąrašą klausimų,
kurių negali peržengti kalbėtojas (jie tai vadina šalių priesaika).
Visada kalbama apie kitą tokį pat vergą valdovo akivaizdoje. Šis 172 e5
sėdi rankoje laikydamas vieną ar kitą bylą, o bylinėjimasis eina
ne bet kokiu keliu, bet apie patį žmogų, dažnai varžybų kaina
būna ir pati gyvybė. Dėl visų šių dalykų jie pasidaro įsitempę 173 a1
ir ūmūs, moka kalbomis pamaloninti valdovą ir veiksmais jam

γὰρ αὔξην καὶ τὸ εὐθύ τε καὶ τὸ ἐλευθέριον ἡ ἐκ νέων δου-
173 a5 λεία ἀφήρηται, ἀναγκάζουσα πράττειν σκολιά, μεγάλους
κινδύνους καὶ φόβους ἔτι ἁπαλαῖς ψυχαῖς ἐπιβάλλουσα, οὓς
οὐ δυνάμενοι μετὰ τοῦ δικαίου καὶ ἀληθοῦς ὑποφέρειν, εὐθὺς
ἐπὶ τὸ ψεῦδός τε καὶ τὸ ἀλλήλους ἀνταδικεῖν τρεπόμενοι
173 b1 πολλὰ κάμπτονται καὶ συγκλῶνται, ὥσθ' ὑγιὲς οὐδὲν ἔχοντες
τῆς διανοίας εἰς ἄνδρας ἐκ μειρακίων τελευτῶσι, δεινοί τε
καὶ σοφοὶ γεγονότες, ὡς οἴονται. καὶ οὗτοι μὲν δὴ τοιοῦτοι,
ὦ Θεόδωρε· τοὺς δὲ τοῦ ἡμετέρου χοροῦ πότερον βούλει
173 b5 διελθόντες ἢ ἐάσαντες πάλιν ἐπὶ τὸν λόγον τρεπώμεθα, ἵνα
μὴ καί, ὃ νυνδὴ ἐλέγομεν, λίαν πολὺ τῇ ἐλευθερίᾳ καὶ
μεταλήψει τῶν λόγων καταχρώμεθα;

{ΘΕΟ.} Μηδαμῶς, ὦ Σώκρατες, ἀλλὰ διελθόντες. πάνυ
173 c1 γὰρ εὖ τοῦτο εἴρηκας, ὅτι οὐχ ἡμεῖς οἱ ἐν τῷ τοιῷδε χορεύ-
οντες τῶν λόγων ὑπηρέται, ἀλλ' οἱ λόγοι ἡμέτεροι ὥσπερ
οἰκέται, καὶ ἕκαστος αὐτῶν περιμένει ἀποτελεσθῆναι ὅταν
ἡμῖν δοκῇ· οὔτε γὰρ δικαστὴς οὔτε θεατὴς ὥσπερ ποιηταῖς
173 c5 ἐπιτιμήσων τε καὶ ἄρξων ἐπιστατεῖ παρ' ἡμῖν.

{ΣΩ.} Λέγωμεν δή, ὡς ἔοικεν, ἐπεὶ σοί γε δοκεῖ, περὶ τῶν
κορυφαίων· τί γὰρ ἄν τις τούς γε φαύλως διατρίβοντας ἐν
φιλοσοφίᾳ λέγοι; οὗτοι δέ που ἐκ νέων πρῶτον μὲν εἰς
173 d1 ἀγορὰν οὐκ ἴσασι τὴν ὁδόν, οὐδὲ ὅπου δικαστήριον ἢ βου-
λευτήριον ἤ τι κοινὸν ἄλλο τῆς πόλεως συνέδριον· νόμους
δὲ καὶ ψηφίσματα λεγόμενα ἢ γεγραμμένα οὔτε ὁρῶσιν οὔτε
ἀκούουσι· σπουδαὶ δὲ ἑταιριῶν ἐπ' ἀρχὰς καὶ σύνοδοι καὶ δεῖπνα
173 d5 καὶ σὺν αὐλητρίσι κῶμοι, οὐδὲ ὄναρ πράττειν προσίσταται
αὐτοῖς. εὖ δὲ ἢ κακῶς τις γέγονεν ἐν πόλει, ἤ τί τῳ
κακόν ἐστιν ἐκ προγόνων γεγονὸς ἢ πρὸς ἀνδρῶν ἢ γυναι-
κῶν, μᾶλλον αὐτὸν λέληθεν ἢ οἱ τῆς θαλάττης λεγόμενοι
173 e1 χόες. καὶ ταῦτα πάντ' οὐδ' ὅτι οὐκ οἶδεν, οἶδεν· οὐδὲ γὰρ
αὐτῶν ἀπέχεται τοῦ εὐδοκιμεῖν χάριν, ἀλλὰ τῷ ὄντι τὸ σῶμα
μόνον ἐν τῇ πόλει κεῖται αὐτοῦ καὶ ἐπιδημεῖ, ἡ δὲ διάνοια,
ταῦτα πάντα ἡγησαμένη σμικρὰ καὶ οὐδέν, ἀτιμάσασα παν-

įsiteikti, o sielą turi netiesią ir menką, nes jų ūgį, tiesumą ir
laisvą laikyseną sunaikina nuo jaunumės tenkanti vergystė,
verčianti dirbti kreivus darbus ir dar gležnoms sieloms užkrau- 173 a5
nanti didelius pavojus bei baimes. Negalėdami pasiremti teisin-
gumu ir tiesa, kuri leistų juos pakelti, jie iš karto krypsta prie
melo ir abipusių skriaudų, smarkiai linksta ir lūžta, tad, kai iš 173 b1
paauglystės ateina į suaugusių vyrų amžių, jie nebeturi nieko
sveika, tapę baisiai kieti ir protingi – taip jie mano.

Štai kokie jie yra, Teodorai. O mūsų choro žmonės? Nori,
kad ir juos aptartume? Ar paliksime juos ir grįšime prie 173 b5
svarstymo, kad per daug nepiktnaudžiautume ką tik minėta
laisve kalbėti ir kaitalioti svarstymus?

Teodoras. Ne, ne, Sokratai, aptarkime! Pats labai gerai
pasakei: ne mes, šio choro nariai, esame svarstymo tarnai, 173 c1
o mūsų svarstymai – tarsi mūsų vergai, ir kiekvienas laukia,
kada nuspręsime jį pabaigti. Juk neturime jokio prievaizdo –
teisėjo ar žiūrovo, kuris mums priekaištautų ir nurodinėtų 173 c5
kaip poetams.

Sokratas. Jei tu taip manai, tuomet turbūt kalbėsime apie
choro vadovus. Kam kalbėti apie tuos, kurie menkai tesi-
verčia filosofija? O anie, manding, nuo pat jaunumės, pirma,
nežino kelio į miesto aikštę, nei kur yra teismo, Tarybos 173 d1
ar koks nors kitas bendrų susirinkimų pastatas, nei mato
ar girdi svarstomus ar surašytus įstatymus bei potvarkius.
Draugijų pastangos gauti valdžią, sueigos, vakarėliai, iškylos 173 d5
su aulininkėmis – tokių dalykų jie nė sapnuoti nesapnuoja.
Gerõs kas nors polyje kilmės, ar prastos, ar iš protėvių, vyrų
ar moterų pusės, turi paveldėjęs ką nors bloga – tai jam
didesnė paslaptis nei, kaip sakoma, jūros kaušų skaičius.
Apie visus tokius dalykus jis net nežino, kad nežino, nes 173 e1
atokiai nuo jų laikosi ne todėl, kad norėtų pasirodyti, bet
iš tiesų – polyje tėra įkurdintas ir gyvena jo kūnas, o pro-
tas, visa tai laikydamas smulkmenomis, tiesiog niekais ir

173 e5 ταχῇ πέτεται κατὰ Πίνδαρον “τᾶς τε γᾶς ὑπένερθε” καὶ
τὰ ἐπίπεδα γεωμετροῦσα, “οὐρανοῦ θ’ ὕπερ” ἀστρονομοῦσα,
174 a1 καὶ πᾶσαν πάντῃ φύσιν ἐρευνωμένη τῶν ὄντων ἑκάστου ὅλου,
εἰς τῶν ἐγγὺς οὐδὲν αὑτὴν συγκαθιεῖσα.

{ΘΕΟ.} Πῶς τοῦτο λέγεις, ὦ Σώκρατες;

{ΣΩ.} Ὥσπερ καὶ Θαλῆν ἀστρονομοῦντα, ὦ Θεόδωρε, καὶ
174 a5 ἄνω βλέποντα, πεσόντα εἰς φρέαρ, Θρᾷττά τις ἐμμελὴς καὶ
χαρίεσσα θεραπαινὶς ἀποσκῶψαι λέγεται ὡς τὰ μὲν ἐν
οὐρανῷ προθυμοῖτο εἰδέναι, τὰ δ’ ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ παρὰ
πόδας λανθάνοι αὐτόν. ταὐτὸν δὲ ἀρκεῖ σκῶμμα ἐπὶ πάντας
174 b1 ὅσοι ἐν φιλοσοφίᾳ διάγουσι. τῷ γὰρ ὄντι τὸν τοιοῦτον
ὁ μὲν πλησίον καὶ ὁ γείτων λέληθεν, οὐ μόνον ὅτι πράττει,
ἀλλ’ ὀλίγου καὶ εἰ ἄνθρωπός ἐστιν ἤ τι ἄλλο θρέμμα· τί δέ
ποτ’ ἐστὶν ἄνθρωπος καὶ τί τῇ τοιαύτῃ φύσει προσήκει
174 b5 διάφορον τῶν ἄλλων ποιεῖν ἢ πάσχειν, ζητεῖ τε καὶ πράγματ’
ἔχει διερευνώμενος. μανθάνεις γάρ που, ὦ Θεόδωρε· ἢ οὔ;

{ΘΕΟ.} Ἔγωγε· καὶ ἀληθῆ λέγεις.

{ΣΩ.} Τοιγάρτοι, ὦ φίλε, ἰδίᾳ τε συγγιγνόμενος ὁ τοιοῦτος
174 c1 ἑκάστῳ καὶ δημοσίᾳ, ὅπερ ἀρχόμενος ἔλεγον, ὅταν ἐν
δικαστηρίῳ ἤ που ἄλλοθι ἀναγκασθῇ περὶ τῶν παρὰ πόδας
καὶ τῶν ἐν ὀφθαλμοῖς διαλέγεσθαι, γέλωτα παρέχει οὐ
μόνον Θρᾴτταις ἀλλὰ καὶ τῷ ἄλλῳ ὄχλῳ, εἰς φρέατά τε
174 c5 καὶ πᾶσαν ἀπορίαν ἐμπίπτων ὑπὸ ἀπειρίας, καὶ ἡ ἀσχη-
μοσύνη δεινή, δόξαν ἀβελτερίας παρεχομένη· ἔν τε γὰρ
ταῖς λοιδορίαις ἴδιον ἔχει οὐδὲν οὐδένα λοιδορεῖν, ἅτ’ οὐκ
εἰδὼς κακὸν οὐδὲν οὐδενὸς ἐκ τοῦ μὴ μεμελετηκέναι· ἀπορῶν
174 d1 οὖν γελοῖος φαίνεται. ἔν τε τοῖς ἐπαίνοις καὶ ταῖς τῶν
ἄλλων μεγαλαυχίαις οὐ προσποιήτως ἀλλὰ τῷ ὄντι γελῶν
ἔνδηλος γιγνόμενος ληρώδης δοκεῖ εἶναι. τύραννόν τε γὰρ
ἢ βασιλέα ἐγκωμιαζόμενον, ἕνα τῶν νομέων, οἷον συβώτην
174 d5 ἢ ποιμένα ἤ τινα βουκόλον, ἡγεῖται ἀκούειν εὐδαιμονιζό-
μενον πολὺ βδάλλοντα· δυσκολώτερον δὲ ἐκείνων ζῷον καὶ
ἐπιβουλότερον ποιμαίνειν τε καὶ βδάλλειν νομίζει αὐτούς,

menkindamas, sklendžia visur, kaip geometras matuodamas,
Pindaro žodžiais tariant, „po žeme gelmes“ ir žemės pavir- 173 e5
šius, kaip astronomas tirdamas, „kas virš dangaus“, ir visaip
skrosdamas visą kiekvienos esybės visumos gimtį, nenusi- 174 a1
leidžia prie jokių artimos kaimynystės dalykų.

Teodoras. Kokia prasme, Sokratai?

Sokratas. Panašiai pasakojama apie Talį, Teodorai. Esą, kai
stebėdamas žvaigždes ir nukreipęs žvilgsnį aukštyn jis įkrito 174 a5
į šulinį, viena šmaikšti ir smagi tarnaitė trakė pasišaipė iš jo
sakydama, jog jis trokšta pažinti, kas danguje, bet nepastebi
to, kas yra priešais jį, po kojomis. Taip pašiepti galima visus
filosofijoje savo gyvenimą leidžiančius žmones. Juk toks žmo- 174 b1
gus išties net apie artimiausią savo kaimyną nenutuokia ne
vien, ką anas daro, bet beveik ir to, ar tas yra žmogus, ar koks
nors kitas padaras. Tačiau, kas yra žmogus ir kas tokiai pri-
gimčiai, skirtingai nuo kitų, tinka veikti arba patirti – tą jis 174 b5
tiria ir rūpestingai aiškinasi. Juk supranti, Teodorai, ar ne?

Teodoras. Suprantu. Tiesą sakai.

Sokratas. Taigi, bendraudamas su kuo nors privačiai arba
viešai, kuomet, kaip ir sakiau šios kalbos pradžioje, yra pri- 174 c1
verstas teisme ar kur kitur aiškintis tai, kas yra prieš akis
ir po kojomis, kelia juoką ne vien trakėms, bet kiekvie-
nai miniai, dėl nepatyrimo įkrisdamas į visokių keblumų 174 c5
šulinius. Baisus nerangumas jam užtraukia kvailio šlovę.
Kai reikia ką nors peikti, nieko asmeniška niekam negali
prikišti, nes nieko bloga apie nieką nežino niekad tuo
nesidomėjęs, tad pasimeta ir atrodo juokingas. O kai kiti 174 d1
giriami ir aukštinami, matyti, kad jis ne apsimeta, o išties
juokiasi, todėl atrodo kvaišas. Mat girdėdamas tirono ar
karaliaus liaupses jis mano, kad girdi šlovinant kokio nors
daug primelžiančio piemens, antai kiauliaganio, aviganio 174 d5
ar kokio nors jaučiaganio laimę, tačiau mano, kad tiro-
nas ir karalius gano ir melžia įnoringesnį ir klastingesnį

ἄγροικον δὲ καὶ ἀπαίδευτον ὑπὸ ἀσχολίας οὐδὲν ἧττον τῶν
174 e1 νομέων τὸν τοιοῦτον ἀναγκαῖον γίγνεσθαι, σηκὸν ἐν ὄρει τὸ
τεῖχος περιβεβλημένον. γῆς δὲ ὅταν μυρία πλέθρα ἢ ἔτι
πλείω ἀκούσῃ ὥς τις ἄρα κεκτημένος θαυμαστὰ πλήθει
κέκτηται, πάνσμικρα δοκεῖ ἀκούειν εἰς ἅπασαν εἰωθὼς τὴν
174 e5 γῆν βλέπειν. τὰ δὲ δὴ γένη ὑμνούντων, ὡς γενναῖός τις
ἑπτὰ πάππους πλουσίους ἔχων ἀποφῆναι, παντάπασιν
ἀμβλὺ καὶ ἐπὶ σμικρὸν ὁρώντων ἡγεῖται τὸν ἔπαινον, ὑπὸ
175 a1 ἀπαιδευσίας οὐ δυναμένων εἰς τὸ πᾶν ἀεὶ βλέπειν οὐδὲ λογί-
ζεσθαι ὅτι πάππων καὶ προγόνων μυριάδες ἑκάστῳ γεγόνασιν
ἀναρίθμητοι, ἐν αἷς πλούσιοι καὶ πτωχοὶ καὶ βασιλῆς καὶ
δοῦλοι βάρβαροί τε καὶ Ἕλληνες πολλάκις μυρίοι γεγόνασιν
175 a5 ὁτῳοῦν· ἀλλ᾽ ἐπὶ πέντε καὶ εἴκοσι καταλόγῳ προγόνων
σεμνυνομένων καὶ ἀναφερόντων εἰς Ἡρακλέα τὸν Ἀμφι-
τρύωνος ἄτοπα αὐτῷ καταφαίνεται τῆς σμικρολογίας, ὅτι
175 b1 δὲ ὁ ἀπ᾽ Ἀμφιτρύωνος εἰς τὸ ἄνω πεντεκαιεικοστὸς τοιοῦ-
τος ἦν οἵα συνέβαινεν αὐτῷ τύχη, καὶ ὁ πεντηκοστὸς ἀπ᾽
αὐτοῦ, γελᾷ οὐ δυναμένων λογίζεσθαί τε καὶ χαυνότητα
ἀνοήτου ψυχῆς ἀπαλλάττειν. ἐν ἅπασι δὴ τούτοις ὁ τοιοῦ-
175 b5 τος ὑπὸ τῶν πολλῶν καταγελᾶται, τὰ μὲν ὑπερηφάνως
ἔχων, ὡς δοκεῖ, τὰ δ᾽ ἐν ποσὶν ἀγνοῶν τε καὶ ἐν ἑκάστοις
ἀπορῶν.

{ΘΕΟ.} Παντάπασι τὰ γιγνόμενα λέγεις, ὦ Σώκρατες.

{ΣΩ.} Ὅταν δέ γέ τινα αὐτός, ὦ φίλε, ἑλκύσῃ ἄνω, καὶ
175 c1 ἐθελήσῃ τις αὐτῷ ἐκβῆναι ἐκ τοῦ "Τί ἐγὼ σὲ ἀδικῶ ἢ σὺ
ἐμέ"; εἰς σκέψιν αὐτῆς δικαιοσύνης τε καὶ ἀδικίας, τί τε
ἑκάτερον αὐτοῖν καὶ τί τῶν πάντων ἢ ἀλλήλων διαφέρετον,
ἢ ἐκ τοῦ "εἰ βασιλεὺς εὐδαίμων," "κεκτημένος τ᾽ αὖ πολὺ[20]
175 c5 χρυσίον," βασιλείας πέρι καὶ ἀνθρωπίνης ὅλως εὐδαιμονίας
καὶ ἀθλιότητος ἐπὶ σκέψιν, ποίω τέ τινε ἐστὸν καὶ τίνα

20 τ᾽ αὖ πολὺ WP : τ᾽ αὖ βT, Burnet, Hicken : πολὺ Iamblichus, Eusebius : ταῦ Madvig ex Hesychio.

gyvūną nei anie piemenys, o dėl laiko stokos neišvengiamai
tampa už juos ne mažiau laukinis ir neišprusęs, tarsi kalnų 174 e1
garde užsisklendęs tarp savo sienų. Dešimt tūkstančių ple-
trų žemės ar dar daugiau... Girdėdamas, kad kas nors tiek
įsigijęs yra „nuostabaus dydžio ploto savininkas", jis mano,
kad girdi apie visišką niekniekį, nes yra pratęs žvelgti į visą
žemę. O kai apgiedama kilmė: girdi, koks kilmingas žmo- 174 e5
gus! Gali išvardinti septynis turtingus protėvius! – mano,
kad taip girti tegali labai silpnai ir trumpai regintys žmo-
nės, dėl neišprusimo negebantys nuolat apžvelgti visybės 175 a1
ir sumoti, kad kiekvienas turi nesuskaitomus tūkstančius
protėvių ir proprotėvių, tarp kurių bet kam tūkstančių
tūkstančiais gali pasitaikyti turtuolių ir vargšų, karalių ir
vergų, barbarų ir graikų. Dvidešimt penkių protėvių sąrašu 175 a5
besipuikuojantys ir iš Amfitriono sūnaus Heraklio save kil-
dinantys žmonės jam atrodo neįtikėtinai smulkmeniški.
Ir dvidešimt penktasis prieš Amfitrioną buvo toks, koks 175 b1
tam teko likimas, ir penkiasdešimtasis, todėl jam juokingi
skaičiuoti ir nemąstančios sielos tuštybės atsikratyti nege-
bantys žmonės. Visur čia toks vyras daugumai kelia juoką: 175 b5
atrodo aukštai pasikėlęs, bet nežino, kas jam po kojomis ir
vis patenka į keblumus.

Teodoras. Būtent taip viskas ir būna, Sokratai.

Sokratas. Bet jei jis pats ką nors ištemptų aukštyn ir tas
sutiktų nuo „Kuo aš tau nusikaltau?" ar „Kuo tu man?" per- 175 c1
eiti prie pačių teisingumo ir neteisybės nagrinėjimo –„Kas
jiedu yra ir kuo skiriasi nuo viso kito bei viena nuo kito?",
o nuo „Ar karalius yra laimingas?", „O aukso prisikrovęs
žmogus?" – prie karališkos valdžios ir, apskritai, žmogaus 175 c5
laimės ir vargo svarstymo, kokie juodu yra ir kaip žmogaus

τρόπον ἀνθρώπου φύσει προσήκει τὸ μὲν κτήσασθαι αὐτοῖν,
τὸ δὲ ἀποφυγεῖν – περὶ τούτων ἁπάντων ὅταν αὖ δέῃ λόγον
175 d1 διδόναι τὸν σμικρὸν ἐκεῖνον τὴν ψυχὴν καὶ δριμὺν καὶ
δικανικόν, πάλιν αὖ τὰ ἀντίστροφα ἀποδίδωσιν· εἰλιγγιῶν
τε ἀπὸ ὑψηλοῦ κρεμασθεὶς καὶ βλέπων μετέωρος ἄνωθεν
ὑπὸ ἀηθείας ἀδημονῶν τε καὶ ἀπορῶν καὶ βαρβαρίζων[21] γέλωτα
175 d5 Θρᾴτταις μὲν οὐ παρέχει οὐδ᾽ ἄλλῳ ἀπαιδεύτῳ οὐδενί, οὐ
γὰρ αἰσθάνονται, τοῖς δ᾽ ἐναντίως ἢ ὡς ἀνδραπόδοις τρα-
φεῖσι πᾶσιν. οὗτος δὴ ἑκατέρου τρόπος, ὦ Θεόδωρε, ὁ
175 e1 μὲν τῷ ὄντι ἐν ἐλευθερίᾳ τε καὶ σχολῇ τεθραμμένου, ὃν
δὴ φιλόσοφον καλεῖς, ᾧ ἀνεμέσητον εὐήθει δοκεῖν καὶ
οὐδενὶ εἶναι ὅταν εἰς δουλικὰ ἐμπέσῃ διακονήματα, οἷον
στρωματόδεσμον μὴ ἐπισταμένου συσκευάσασθαι μηδὲ ὄψον
175 e5 ἡδῦναι ἢ θῶπας λόγους· ὁ δ᾽ αὖ τὰ μὲν τοιαῦτα πάντα
δυναμένου τορῶς τε καὶ ὀξέως διακονεῖν, ἀναβάλλεσθαι δὲ
οὐκ ἐπισταμένου ἐπιδέξια ἐλευθέρως[22] οὐδέ γ᾽ ἁρμονίαν λόγων
176 a1 λαβόντος ὀρθῶς ὑμνῆσαι θεῶν τε καὶ ἀνδρῶν εὐδαιμόνων
βίον ἀληθῆ[23].

{ΘΕΟ.} Εἰ πάντας, ὦ Σώκρατες, πείθοις ἃ λέγεις ὥσπερ
ἐμέ, πλείων ἂν εἰρήνη καὶ κακὰ ἐλάττω κατ᾽ ἀνθρώπους εἴη.

176 a5 {ΣΩ.} Ἀλλ᾽ οὔτ᾽ ἀπολέσθαι τὰ κακὰ δυνατόν, ὦ Θεόδωρε –
ὑπεναντίον γάρ τι τῷ ἀγαθῷ ἀεὶ εἶναι ἀνάγκη – οὔτ᾽ ἐν
θεοῖς αὐτὰ ἱδρῦσθαι, τὴν δὲ θνητὴν φύσιν καὶ τόνδε τὸν
τόπον περιπολεῖ ἐξ ἀνάγκης. διὸ καὶ πειρᾶσθαι χρὴ ἐνθένδε
176 b1 ἐκεῖσε φεύγειν ὅτι τάχιστα. φυγὴ δὲ ὁμοίωσις θεῷ κατὰ
τὸ δυνατόν· ὁμοίωσις δὲ δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονήσεως
γενέσθαι. ἀλλὰ γάρ, ὦ ἄριστε, οὐ πάνυ τι ῥᾴδιον πεῖσαι

21 βαρβαρίζων mss, Iamblichus, Eusebius : βατταρίζων Pierson e Themistio, Burnet, Hicken.

22 ἐλευθέρως mss, Iamblichus, Eusebius, Suda : ἐλευθερίως Athenaeus, Burnet, Hicken.

23 βίον ἀληθῆ mss, Iamblichus, Eusebius : βίον [ἀληθῆ] Burnet : delevit Hicken.

prigimčiai tinka vieno pasiekti, o kito išvengti... Jei anam
ūmiam menkos dvasios bylininkui reikėtų pateikti visų šių 175 d1
dalykų paaiškinimą, šįkart jam būtų tas pat – pakibęs svai-
ginamoje aukštumoje ir iš ten žvelgdamas žemyn, nepratęs
prie tokių dalykų, sutrikęs, pasimetęs ir ėmęs kalbėti nesu-
prantama kalba prajuokintų ne trakes ir kitokius neišpru- 175 d5
sėlius (jie šito nepastebi), bet kiekvieną, kas yra išaugintas
priešingai negu anie vergžmogiai.

Štai toks abiejų jų būdas, Teodorai. Vienas auga tikroje 175 e1
laisvėje ir be skubos, tokį vadini filosofu; nėra reikalo jo
peikti už tai, kad patekęs į patarnaujančio vergo padėtį jis
atrodys nenuovokus ir niekam tikęs, antai nežinos, kaip susi-
tvarkyti patalynę, pagardinti valgį arba meilias kalbas. Kitas 175 e5
visus tokius patarnavimus gali atlikti mikliai ir vikriai, tačiau
nemoka nei, kaip dera laisvajam, dešinėn užsimesti apsiausto,
nei, pagavęs žodžių dermę, tinkamai apgiedoti tikrą dievų ir 176 a1
laimingųjų vyrų gyvenimą.

Teodoras. Sokratai, jei tavo žodžiai visus įtikintų taip pat,
kaip ir mane, tarp žmonių būtų daugiau taikos ir mažiau
blogybių.

Sokratas. Bet blogybės negali žūti, Teodorai, nes visada 176 a5
turi būti kažkas priešinga gėriui, taip pat negali būti įsi-
kūrusios pas dievus, tačiau neišvengiamai keliauja per šią
mirtingosios prigimties vietą. Todėl ir reikia stengtis iš čia
kuo greičiau bėgti ten. „Bėgti“ reiškia įmanomai supanašėti 176 b1
su dievu, o „panašėti“ – tapti protingai teisingu ir dievobai-
mingu. Tačiau, puikusis, ne itin lengva įtikinti žmones, kad

ὡς ἄρα οὐχ ὧν ἕνεκα οἱ πολλοί φασι δεῖν πονηρίαν μὲν
176 b5 φεύγειν, ἀρετὴν δὲ διώκειν, τούτων χάριν τὸ μὲν ἐπιτη-
δευτέον, τὸ δ᾽ οὔ, ἵνα δὴ μὴ κακὸς καὶ ἵνα ἀγαθὸς δοκῇ
εἶναι· ταῦτα μὲν γάρ ἐστιν ὁ λεγόμενος γραῶν ὕθλος, ὡς
ἐμοὶ φαίνεται· τὸ δὲ ἀληθὲς ὧδε λέγωμεν. θεὸς[24] οὐδαμῇ
176 c1 οὐδαμῶς ἄδικος, ἀλλ᾽ ὡς οἷόν τε δικαιότατος, καὶ οὐκ ἔστιν
αὐτῷ ὁμοιότερον οὐδὲν ἢ ὃς ἂν ἡμῶν αὖ γένηται ὅτι δικαιό-
τατος. περὶ τοῦτο καὶ ἡ ὡς ἀληθῶς δεινότης ἀνδρὸς καὶ
οὐδενία τε καὶ ἀνανδρία. ἡ μὲν γὰρ τούτου γνῶσις σοφία
176 c5 καὶ ἀρετὴ ἀληθινή, ἡ δὲ ἄγνοια ἀμαθία καὶ κακία ἐναργής·
αἱ δ᾽ ἄλλαι δεινότητές τε δοκοῦσαι καὶ σοφίαι ἐν μὲν
πολιτικαῖς δυναστείαις γιγνόμεναι φορτικαί, ἐν δὲ τέχναις
176 d1 βάναυσοι. τῷ οὖν ἀδικοῦντι καὶ ἀνόσια λέγοντι ἢ πράττοντι
μακρῷ ἄριστ᾽ ἔχει τὸ μὴ συγχωρεῖν δεινῷ ὑπὸ πανουργίας
εἶναι· ἀγάλλονται γὰρ τῷ ὀνείδει καὶ οἴονται ἀκούειν ὅτι
οὐ λῆροί εἰσι, γῆς ἄλλως ἄχθη, ἀλλ᾽ ἄνδρες οἵους δεῖ
176 d5 ἐν πόλει τοὺς σωθησομένους. λεκτέον οὖν τἀληθές, ὅτι
τοσούτῳ μᾶλλόν εἰσιν οἷοι οὐκ οἴονται, ὅτι οὐχὶ οἴονται·
ἀγνοοῦσι γὰρ ζημίαν ἀδικίας, ὃ δεῖ ἥκιστα ἀγνοεῖν. οὐ γάρ
ἐστιν ἣν δοκοῦσιν, πληγαί τε καὶ θάνατοι, ὧν ἐνίοτε πάσχουσιν
176 e1 οὐδὲν ἀδικοῦντες, ἀλλὰ ἣν ἀδύνατον ἐκφυγεῖν.

{ΘΕΟ.} Τίνα δὴ λέγεις;

{ΣΩ.} Παραδειγμάτων, ὦ φίλε, ἐν τῷ ὄντι ἑστώτων, τοῦ
μὲν θείου εὐδαιμονεστάτου, τοῦ δὲ ἀθέου ἀθλιωτάτου, οὐχ
176 e5 ὁρῶντες ὅτι οὕτως ἔχει, ὑπὸ ἠλιθιότητός τε καὶ τῆς ἐσχάτης
177 a1 ἀνοίας λανθάνουσι τῷ μὲν ὁμοιούμενοι διὰ τὰς ἀδίκους
πράξεις, τῷ δὲ ἀνομοιούμενοι. οὗ δὴ τίνουσι δίκην ζῶντες
τὸν εἰκότα βίον ᾧ ὁμοιοῦνται· ἐὰν δ᾽ εἴπωμεν ὅτι, ἂν μὴ
ἀπαλλαγῶσι τῆς δεινότητος, καὶ τελευτήσαντας αὐτοὺς
177 a5 ἐκεῖνος μὲν ὁ τῶν κακῶν καθαρὸς τόπος οὐ δέξεται, ἐνθάδε
δὲ τὴν αὑτοῖς ὁμοιότητα τῆς διαγωγῆς ἀεὶ ἕξουσι, κακοὶ

24 φαίνεται. τὸ δὲ ἀληθὲς ὧδε λέγωμεν· θεὸς scripsi : φαίνεται· τὸ δὲ ἀληθὲς ὧδε λέγωμεν. θεὸς Burnet, Hicken.

vengti nedorumo ir siekti dorybės reikia ne dėl to, apie ką
kalba dauguma, esą vieno imtis, o kito – ne, verta todėl, kad 176 b5
atrodytum ne blogas, o geras žmogus. Tai, kaip sakoma, senių
pliurpalai. Man taip atrodo. O tiesą štai kaip turėtume pasa-
kyti: dievas niekaip ir niekur nėra neteisingas – nė neįma- 176 c1
noma būti labiau teisingam, ir niekas nėra į jį labiau panašus,
nei tas iš mūsų, kas tampa kuo teisingiausias. Iš tikrųjų, čia
ir yra vyro kietumas arba menkumas ir nevyriškumas, nes
šio dalyko pažinimas yra tikroji išmintis ir šaunumas, o neži- 176 c5
nojimas – akivaizdus nemokšiškumas ir prastumas. Visoks
kitoks tariamas kietumas ir kitokia išmintis, jei pasitaiko
politiniame valdyme, yra žĕma, o menuose – prãsta. Tad jei
žmogus kalba arba elgiasi neteisingai ir bedieviškai, visų
geriausia nesutikti, kad jo suktybė jį daro kietą. Mat tokie
žmonės džiaugiasi šiuo papeikimu, manydami, jog girdi, kad
nėra kvailiai, bergždžiai sunkinantys žemę, bet tokie vyrai,
kokiais reikia būti norint išlikti polyje. Reikia pasakyti tiesą: 176 d5
jie juo labiau yra tokie, kokie, jų manymu, nėra, kad taip
nemano. Mat jie nežino, kaip sumokama už neteisybę, o šitai
mažiausia dera nežinoti. Juk tai nėra tai, ką jie įsivaizduoja:
smūgiai, mirtis – tą kartais patiria ir nieko neteisinga nepa-
darę žmonės, – o šito atpildo neįmanoma išvengti. 176 e1

Teodoras. Apie kokį atpildą kalbi?

Sokratas. Tikrovėje, mielasis, iškelti du pavyzdžiai – laimin-
giausio dieviško žmogaus ir vargingiausio bedievio, o jie šito
nemàto ir iš paikumo bei didžiausio kvailumo nepastebi, kad 176 e5
savo neteisingais veiksmais į vieną panašėja, o į kitą darosi 177 a1
vis labiau nepanašūs. Už tai ir moka bausmę gyvendami gyve-
nimą, pritinkantį tam, į kurį panašėja. O jei jiems pasaky-
sime, kad, jei neatsikratys savo „kietumo“, tai ir tuomet, kai
baigs šį gyvenimą, jų nepriims anoji blogybių nesuteršta 177 a5
vieta, o čia jie amžinai turės į save panašų gyvenimą būdami

κακοῖς συνόντες, ταῦτα δὴ καὶ παντάπασιν ὡς δεινοὶ καὶ πανοῦργοι ἀνοήτων τινῶν ἀκούσονται.

{ΘΕΟ.} Καὶ μάλα δή, ὦ Σώκρατες.

177 b1 {ΣΩ.} Οἶδά τοι, ὦ ἑταῖρε. ἓν μέντοι τι αὐτοῖς συμβέβηκεν· ὅταν ἰδίᾳ λόγον δέῃ δοῦναί τε καὶ δέξασθαι περὶ ὧν ψέγουσι, καὶ ἐθελήσωσιν ἀνδρικῶς πολὺν χρόνον ὑπομεῖναι καὶ μὴ ἀνάνδρως φυγεῖν, τότε ἀτόπως, ὦ δαιμόνιε,
177 b5 τελευτῶντες οὐκ ἀρέσκουσιν αὐτοὶ αὑτοῖς περὶ ὧν λέγουσι, καὶ ἡ ῥητορικὴ ἐκείνη πως ἀπομαραίνεται, ὥστε παίδων μηδὲν δοκεῖν διαφέρειν. περὶ μὲν οὖν τούτων, ἐπειδὴ καὶ πάρεργα τυγχάνει λεγόμενα, ἀποστῶμεν – εἰ δὲ μή, πλείω
177 c1 ἀεὶ ἐπιρρέοντα καταχώσει ἡμῶν τὸν ἐξ ἀρχῆς λόγον – ἐπὶ δὲ τὰ ἔμπροσθεν ἴωμεν, εἰ καὶ σοὶ δοκεῖ.

{ΘΕΟ.} Ἐμοὶ μὲν τὰ τοιαῦτα, ὦ Σώκρατες, οὐκ ἀηδέστερα ἀκούειν· ῥᾴω γὰρ τηλικῷδε ὄντι ἐπακολουθεῖν. εἰ μέντοι
177 c5 δοκεῖ, πάλιν ἐπανίωμεν.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν ἐνταῦθά που ἦμεν τοῦ λόγου, ἐν ᾧ ἔφαμεν τοὺς τὴν φερομένην οὐσίαν λέγοντας, καὶ τὸ ἀεὶ δοκοῦν ἑκάστῳ τοῦτο καὶ εἶναι τούτῳ ᾧ δοκεῖ, ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις ἐθέλειν διισχυρίζεσθαι καὶ οὐχ ἥκιστα περὶ τὰ δίκαια, ὡς
177 d1 παντὸς μᾶλλον ἃ ἂν θῆται πόλις δόξαντα αὑτῇ, ταῦτα καὶ ἔστι δίκαια τῇ θεμένῃ, ἕωσπερ ἂν κέηται· περὶ δὲ τἀγαθὰ οὐδένα ἀνδρεῖον ἔθ' οὕτως εἶναι ὥστε τολμᾶν διαμάχεσθαι ὅτι καὶ ἃ ἂν ὠφέλιμα οἰηθεῖσα πόλις ἑαυτῇ θῆται, καὶ ἔστι τοσοῦ-
177 d5 τον χρόνον ὅσον ἂν κέηται ὠφέλιμα, πλὴν εἴ τις τὸ ὄνομα λέγοι· τοῦτο δέ που σκῶμμ' ἂν εἴη πρὸς ὃ λέγομεν. ἢ οὐχί;

{ΘΕΟ.} Πάνυ γε.

177 e1 {ΣΩ.} Μὴ γὰρ λεγέτω τὸ ὄνομα, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ὃ ὀνομαζόμενον θεωρεῖται[25].

{ΘΕΟ.} Μὴ γάρ.

---

25 ὃ ὀνομαζόμενον θεωρεῖται β : τὸ ὀνομαζόμενον θεωρείτω W, Burnet, Hicken : λεγέτω… μὴ γάρ (e3) omisit T.

blogi ir bendraudami su blogybėmis – aišku, kad tokių kalbų jie klausys kaip kieti gudruoliai klausytųsi kokių bepročių.

Teodoras. Tai jau taip, Sokratai.

Sokratas. Žinau, žinau bičiuli. Bet štai koks vienas daly- 177 b1
kas jiems nutinka: jei prireikus privačiai pasiaiškinti ir gauti paaiškinimų dėl jų peikiamų dalykų jie sutinka vyriškai tverti ir nesprunka kaip bailiai, tuomet, nuostabusis mano,
baigiasi keistai: jiems patiems ima nebepatikti jų kalbos, 177 b5
garsioji jų retorika kažkaip išblunka, ir jie pasirodo niekuo nepranašesni už vaikus.

Tačiau baikime apie šiuos, šiaip ar taip, šalutinius dalykus,
antraip nesibaigianti tėkmė paskandins mūsų pradėtą svars- 177 c1
tymą. Jei sutinki, grįžkime prie ankstesnės kalbos.

Teodoras. Man, Sokratai, tokių kalbų ne mažiau smagu klausytis, mat mano amžiaus žmogui lengviau jas sekti. Bet
jei manai, kad verta, grįžkime. 177 c5

Sokratas. Taigi buvome kažkur tokioje svarstymo vietoje: sakėme, kad teigiantieji, jog būtis lekia ir kas kiekvienam atrodo, tas visada ir yra tam, kam atrodo, visais kitais klausimais (nė kiek ne mažiau – teisingumo) linkę teigti, esą,
ką polis, turėdamas kokią nors nuomonę, pasiskelbia, tas 177 d1
paskelbusiajam ir yra teisinga tol, kol galioja; tačiau dar neatsirado drąsuolio, kuris apie tai, kas gera, ryžtųsi teigti, esą, ką polis pasiskelbia manydamas, kad tas jam naudinga, tas
jam ir yra naudinga visą tą laiką, kol galioja. Nebent žmo- 177 d5
gus kalbėtų apie vardą, bet tai reikštų pasijuokti iš mūsų kalbos. Ar ne taip?

Teodoras. Žinoma.

Sokratas. Juk ne apie žodį reikia kalbėti, o apie tam tikru 177 e1
žodžiu vadinamą dalyką, kurį nagrinėjame.

Teodoras. Tikrai ne apie žodį.

{ΣΩ.} Ἀλλ' ὃ ἂν τοῦτο ὀνομάζῃ, τούτου δήπου στοχάζεται
177 e5 νομοθετουμένη, καὶ πάντας τοὺς νόμους, καθ' ὅσον οἴεταί τε
καὶ δύναται, ὡς ὠφελιμωτάτους ἑαυτῇ τίθεται· ἢ πρὸς ἄλλο
τι βλέπουσα νομοθετεῖται;
178 a1 {ΘΕΟ.} Οὐδαμῶς.
{ΣΩ.} Ἦ οὖν καὶ τυγχάνει ἀεί, ἢ πολλὰ καὶ διαμαρτάνει
ἑκάστη;
{ΘΕΟ.} Οἶμαι ἔγωγε καὶ ἁμαρτάνειν.
178 a5 {ΣΩ.} Ἔτι τοίνυν ἐνθένδε ἂν μᾶλλον πᾶς τις ὁμολογήσειεν
ταὐτὰ ταῦτα, εἰ περὶ παντός τις τοῦ εἴδους ἐρωτῴη ἐν ᾧ
καὶ τὸ ὠφέλιμον τυγχάνει ὄν· ἔστι δέ που καὶ περὶ τὸν
μέλλοντα χρόνον. ὅταν γὰρ νομοθετώμεθα, ὡς ἐσομένους
ὠφελίμους τοὺς νόμους τιθέμεθα εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον·
178 a10 τοῦτο δὲ "μέλλον" ὀρθῶς ἂν λέγοιμεν.
178 b1 {ΘΕΟ.} Πάνυ γε.
{ΣΩ.} Ἴθι δή, οὑτωσὶ ἐρωτῶμεν Πρωταγόραν ἢ ἄλλον
τινὰ τῶν ἐκείνῳ τὰ αὐτὰ λεγόντων· "Πάντων μέτρον
ἄνθρωπός ἐστιν," ὡς φατέ, ὦ Πρωταγόρα, λευκῶν βαρέων
178 b5 κούφων, οὐδενὸς ὅτου οὐ τῶν τοιούτων· ἔχων γὰρ αὐτῶν
τὸ κριτήριον ἐν αὑτῷ, οἷα πάσχει τοιαῦτα οἰόμενος, ἀληθῆ
τε οἴεται αὑτῷ καὶ ὄντα. οὐχ οὕτω;
{ΘΕΟ.} Οὕτω.
{ΣΩ.} Ἦ καὶ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι, φήσομεν, ὦ Πρω-
178 c1 ταγόρα, ἔχει τὸ κριτήριον ἐν αὑτῷ, καὶ οἷα ἂν οἰηθῇ ἔσεσθαι,
ταῦτα καὶ γίγνεται ἐκείνῳ τῷ οἰηθέντι; οἷον θέρμα[26]· ἆρ'
ὅταν τις οἰηθῇ ἰδιώτης αὑτὸν πυρετὸν λήψεσθαι καὶ ἔσεσθαι
ταύτην τὴν θερμότητα, καὶ ἕτερος, ἰατρὸς δέ, ἀντοιηθῇ, κατὰ
178 c5 τὴν ποτέρου δόξαν φῶμεν τὸ μέλλον ἀποβήσεσθαι, ἢ κατὰ
τὴν ἀμφοτέρων, καὶ τῷ μὲν ἰατρῷ οὐ θερμὸς οὐδὲ πυρέττων
γενήσεται, ἑαυτῷ δὲ ἀμφότερα;
{ΘΕΟ.} Γελοῖον μεντἂν εἴη.

26 θέρμα *Ruhnken, Hicken* : θέρμη *Timaeus, Phrynich* : θερμή *Burnet* : θερμά mss.

Sokratas. Bet ką taip pavadina, į tą dalyką polis juk ir tai-
kosi skelbdamas įstatymus ir visus įstatymus priima, kaip 177 e5
mano ir kiek įstengia, sau kuo naudingiausius. O gal jis žiūri
ko nors kito, kai priiminėja įstatymus?
Teodoras. Tikrai nieko kito. 178 a1
Sokratas. O ar visada pataiko, ar kiekvienam tenka daž-
nai suklysti?
Teodoras. Manau, ir suklysta.
Sokratas. O dar lengviau sutikti dėl tų pačių dalykų bet 178 a5
kuriam žmogui būtų tuomet, jei jo klaustų apie visą tą rūšį,
kuriai priklauso ir naudingumas – ji, regis, paliečia ir atei-
ties laiką. Juk priimdami įstatymus priimame juos many-
dami, kad jie bus naudingi vėlesniam laikui, o tai teisinga
būtų vadinti „ateitimi“. 178 a10
Teodoras. Aišku. 178 b1
Sokratas. Nagi, štai kaip paklauskime Protagoro, ar ko
nors kito iš teigiančių tą patį, ką ir jis: „žmogus visų dalykų
matas“ – taip jūs, Protagorai, sakote, – baltų, sunkių, lengvų
ir visų kitų tokių dalykų, be išimties. Mat savyje turėdamas 178 b5
kuo apie juos spręsti ir manydamas tai, ką patiria, jis mano
jam teisingus ir esančius dalykus. Ar ne taip?
Teodoras. Taip.
Sokratas. Ar pasakysime, Protagorai, kad jis savyje turi
ir kuo spręsti apie ateityje būsiančius dalykus, ir ką mano 178 c1
būsiant, tas tam manančiajam ir atsitinka? Antai karštis:
jei koks nors šiaip žmogus manys, kad jį ištiks karštinė, o
kitas, gydytojas, bus priešingos nuomonės, katro nuomonę 178 c5
atitiks ateitis? Kaip pasakysime? O gal abiejų? Gydytojui tas
žmogus bus nei šiltas, nei karščiuojantis, o sau pačiam – ir
viena, ir kita?
Teodoras. Būtų juokinga.

{ΣΩ.} Ἀλλ᾽ οἶμαι περὶ οἴνου γλυκύτητος καὶ αὐστηρότητος
178 d1 μελλούσης ἔσεσθαι ἡ τοῦ γεωργοῦ δόξα ἀλλ᾽ οὐχ ἡ τοῦ
κιθαριστοῦ κυρία.

{ΘΕΟ.} Τί μήν;

{ΣΩ.} Οὐδ᾽ ἂν αὖ περὶ ἀναρμόστου τε καὶ εὐαρμόστου
178 d5 ἐσομένου παιδοτρίβης ἂν βέλτιον δοξάσειεν μουσικοῦ, ὃ καὶ
ἔπειτα αὐτῷ τῷ παιδοτρίβῃ δόξει εὐάρμοστον εἶναι.

{ΘΕΟ.} Οὐδαμῶς.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν καὶ τοῦ μέλλοντος ἑστιάσεσθαι μὴ μαγει-
ρικοῦ ὄντος, σκευαζομένης θοίνης, ἀκυροτέρα ἡ κρίσις τῆς
178 d10 τοῦ ὀψοποιοῦ περὶ τῆς ἐσομένης ἡδονῆς. περὶ μὲν γὰρ τοῦ
178 e1 ἤδη ὄντος ἑκάστῳ ἡδέος ἢ γεγονότος μηδέν πω τῷ λόγῳ
διαμαχώμεθα, ἀλλὰ περὶ τοῦ μέλλοντος ἑκάστῳ καὶ δόξειν
καὶ ἔσεσθαι πότερον αὐτὸς αὑτῷ ἄριστος κριτής, ἢ σύ, ὦ
Πρωταγόρα, τό γε περὶ λόγους πιθανὸν ἑκάστῳ ἡμῶν
178 e5 ἐσόμενον εἰς δικαστήριον βέλτιον ἂν προδοξάσαις ἢ τῶν
ἰδιωτῶν ὁστισοῦν;

{ΘΕΟ.} Καὶ μάλα, ὦ Σώκρατες, τοῦτό γε σφόδρα ὑπ-
ισχνεῖτο πάντων διαφέρειν αὐτός.

{ΣΩ.} Νὴ Δία, ὦ μέλε· ἢ οὐδείς γ᾽ ἂν αὐτῷ διελέγετο
179 a1 διδοὺς πολὺ ἀργύριον, εἰ μὴ τοὺς συνόντας ἔπειθεν ὅτι καὶ
τὸ μέλλον ἔσεσθαί τε καὶ δόξειν οὔτε μάντις οὔτε τις ἄλλος
ἄμεινον κρίνειεν ἂν ἢ αὐτός [αὑτῷ].

{ΘΕΟ.} Ἀληθέστατα.

179 a5 {ΣΩ.} Οὐκοῦν καὶ αἱ νομοθεσίαι καὶ τὸ ὠφέλιμον περὶ
τὸ μέλλον ἐστί, καὶ πᾶς ἂν ὁμολογοῖ νομοθετουμένην
πόλιν πολλάκις ἀνάγκην εἶναι τοῦ ὠφελιμωτάτου ἀπο-
τυγχάνειν;

{ΘΕΟ.} Μάλα γε.

179 a10 {ΣΩ.} Μετρίως ἄρα ἡμῖν πρὸς τὸν διδάσκαλόν σου εἰρή-
179 b1 σεται ὅτι ἀνάγκη αὐτῷ ὁμολογεῖν σοφώτερόν τε ἄλλον
ἄλλου εἶναι καὶ τὸν μὲν τοιοῦτον μέτρον εἶναι, ἐμοὶ δὲ τῷ
ἀνεπιστήμονι μηδὲ ὁπωστιοῦν ἀνάγκην εἶναι μέτρῳ γίγνεσθαι,

Sokratas. Bet, manau, apie būsimą vyno saldumą ir
aitrumą lemiama yra žemdirbio nuomonė, ne kitarininko. 178 d1

Teodoras. Kaipgi kitaip.

Sokratas. Kita vertus, apie tai, kas bus blogai arba gerai
suderinta, mankštos mokytojas negalėtų spręsti geriau už 178 d5
muziką, kad vėliau ir pačiam mankštos mokytojui tas pasi-
rodytų gerai suderinta.

Teodoras. Tikrai ne.

Sokratas. Taip pat, jei pokylį ruošia virtuvės neišmanantis
žmogus, tai, rengiant puotą, jo vertinimas sprendžiant apie
būsimą malonumą bus mažiau svarbus nei virėjo. Su teiginiu 178 d10
apie esamą ar buvusį kiekvieno žmogaus malonumą dabar 178 e1
nesiginčykime, bet apie tai, kas kiekvienam atrodys ir bus
ateityje – ar žmogus pats sau yra geriausias sprendėjas, ar
tu, Protagorai, bent jau apie tai, kokios kiekvieno iš mūsų
kalbos teisme bus įtaigios, iš anksto numatytum geriau nei 178 e5
bet kuris iš paprastų žmonių?

Teodoras. Dar ir kaip, Sokratai! Čia jis tikrai skelbėsi esąs
pranašesnis už visus kitus.

Sokratas. Prisiekiu Dzeusu, brangusis! Tikrai niekas su juo
nebūtų bendravęs už didelį pinigą, jei jis nebūtų gebėjęs įti- 179 a1
kinti mokinių, kad ir apie tai, kas ateityje bus ir kaip atrodys,
nei pranašautojas, nei kas nors kitas nenuspręstų geriau nei jis.

Teodoras. Visiška tiesa.

Sokratas. O įstatymų priėmimas ir jų naudos klausimas 179 a5
susiję su ateitimi, ir kiekvienas sutiktų, kad įstatymus pri-
imantis polis neišvengiamai dažnai prašauna pro didžiau-
sią naudą?

Teodoras. Žinoma.

Sokratas. Vadinasi, nebus perdėta tavo mokytojui pasa- 179 a10
kyti, kad jis yra priverstas pripažinti, jog vienas žmogus už 179 b1
kitą yra išmintingesnis ir kad jis ir yra matas, o man, neiš-
manėliui, nėra jokio reikalo darytis matu, kaip mane ką tik

ὡς ἄρτι με ἠνάγκαζεν ὁ ὑπὲρ ἐκείνου λόγος, εἴτ' ἐβουλόμην
179 b5 εἴτε μή, τοιοῦτον εἶναι.

{ΘΕΟ.} Ἐκείνῃ μοι δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, μάλιστα ἁλίσκε-
σθαι ὁ λόγος, ἁλισκόμενος καὶ ταύτῃ, ᾗ τὰς τῶν ἄλλων
δόξας κυρίας ποιεῖ, αὗται δὲ ἐφάνησαν τοὺς ἐκείνου λόγους
οὐδαμῇ ἀληθεῖς ἡγούμεναι.

179 c1 {ΣΩ.} Πολλαχῇ, ὦ Θεόδωρε, καὶ ἄλλῃ ἂν τό γε τοιοῦτον
ἁλοίη μὴ πᾶσαν παντὸς ἀληθῆ δόξαν εἶναι· περὶ δὲ τὸ
παρὸν ἑκάστῳ πάθος, ἐξ ὧν αἱ αἰσθήσεις καὶ αἱ κατὰ ταύτας
δόξαι γίγνονται, χαλεπώτερον ἑλεῖν ὡς οὐκ ἀληθεῖς. ἴσως
179 c5 δὲ οὐδὲν λέγω· ἀνάλωτοι γάρ, εἰ ἔτυχον, εἰσίν, καὶ οἱ
φάσκοντες αὐτὰς ἐναργεῖς τε εἶναι καὶ ἐπιστήμας τάχα ἂν
ὄντα λέγοιεν, καὶ Θεαίτητος ὅδε οὐκ ἀπὸ σκοποῦ εἴρηκεν
179 d1 αἴσθησιν καὶ ἐπιστήμην ταὐτὸν θέμενος. προσιτέον οὖν ἐγγυ-
τέρω, ὡς ὁ ὑπὲρ Πρωταγόρου λόγος ἐπέταττε, καὶ σκεπτέον
τὴν φερομένην ταύτην οὐσίαν διακρούοντα εἴτε ὑγιὲς εἴτε
σαθρὸν φθέγγεται· μάχη δ' οὖν περὶ αὐτῆς οὐ φαύλη οὐδ'
179 d5 ὀλίγοις γέγονεν.

{ΘΕΟ.} Πολλοῦ καὶ δεῖ φαύλη εἶναι, ἀλλὰ περὶ μὲν τὴν
Ἰωνίαν καὶ ἐπιδίδωσι πάμπολυ. οἱ γὰρ τοῦ Ἡρακλείτου
ἑταῖροι χορηγοῦσι τούτου τοῦ λόγου μάλα ἐρρωμένως.

{ΣΩ.} Τῷ τοι, ὦ φίλε Θεόδωρε, μᾶλλον σκεπτέον καὶ ἐξ
179 e1 ἀρχῆς, ὥσπερ αὐτοὶ ὑποτείνονται.

{ΘΕΟ.} Παντάπασι μὲν οὖν. καὶ γάρ, ὦ Σώκρατες, περὶ
τούτων τῶν Ἡρακλειτείων ἤ, ὥσπερ σὺ λέγεις, Ὁμηρείων
καὶ ἔτι παλαιοτέρων, αὐτοῖς μὲν τοῖς περὶ τὴν Ἔφεσον, ὅσοι
179 e5 προσποιοῦνται ἔμπειροι, οὐδὲν μᾶλλον οἷόν τε διαλεχθῆναι
ἢ τοῖς οἰστρῶσιν. ἀτεχνῶς γὰρ κατὰ τὰ συγγράμματα
φέρονται, τὸ δ' ἐπιμεῖναι ἐπὶ λόγῳ καὶ ἐρωτήματι καὶ ἡσυχίως
180 a1 ἐν μέρει ἀποκρίνασθαι καὶ ἐρέσθαι ἧττον αὐτοῖς ἔνι ἢ τὸ
μηδέν· μᾶλλον δὲ ὑπερβάλλει τὸ οὐδ' οὐδὲν πρὸς τὸ μηδὲ
σμικρὸν ἐνεῖναι τοῖς ἀνδράσιν ἡσυχίας. ἀλλ' ἄν τινά τι
ἔρῃ, ὥσπερ ἐκ φαρέτρας ῥηματίσκια αἰνιγματώδη ἀνασπῶντες

vertė už Protagorą pasakyta kalba – nesvarbu, ar aš norėjau,
ar nenorėjau juo būti. 179 b5

Teodoras. Man regis, Sokratai, geriausias jo teiginio panei-
gimas (nors ir šitaip jis paneigiamas) buvo tas, kad jis visų
nuomones daro lemiamomis, o jos, kaip paaiškėjo, visai
nelaiko jo žodžių teisingais.

Sokratas. Šį teiginį, esą visos visų žmonių nuomonės tei- 179 c1
singos, dar daug kaip galima būtų prigauti. Bet apie tiesio-
ginį kiekvieno žmogaus patyrimą, iš kurio randasi jutimai
ir atitinkamos nuomonės, sunkiau įrodyti, kad jie nėra tei-
singi. O gal ir niekus kalbu – nė neįmanoma jų, jei jau atsi- 179 c5
rado, paneigti, – tad tvirtinantys, kad jie yra akivaizdūs ir
kad tai yra žinojimas, veikiausiai sako, kaip yra. Vadinasi, ir
mūsų Teaitetas, sutapatinęs jutimą ir žinojimą, kalbėjo visai 179 d1
taikliai. Taigi, kaip mums liepė už Protagorą pasakyta kalba,
reikia prieiti arčiau ir apžiūrėti tą lekiančią būtį, pastuk-
senti – ar tai sveiko dalyko garsas, ar įskilusio. Šiaip ar taip,
nemenkas ir daug ką įtraukęs mūšis dėl jos kilo. 179 d5

Teodoras. Toli gražu nemenkas! Jonijoje jis net ir labai
stiprėja, nes Herakleito bičiuliai tikrai galingai veda šitaip
svarstančiųjų chorą.

Sokratas. Juo labiau turime tai panagrinėti, mielasis Teo-
dorai, ir nuo pat pradžių, kaip jie patys siūlo. 179 e1

Teodoras. Žinoma. Išties, Sokratai, apie šiuos heraklei-
tininkų arba, kaip tu sakai, homerininkų ar dar senesnių
mokytojų teiginius su pačiais Efeso žmonėmis, kurie dedasi
reikalo žinovais, pasikalbėti įmanoma nė kiek ne labiau nei 179 e5
su įkirstaisiais. Jie lekia tiesiog kaip jų raštuose pasakyta, o
likti prie teiginio ar klausimo ir ramiai iš eilės atsakinėti bei
klausinėti jiems yra labiau nei visai neįmanoma. Ko gero, 180 a1
net ir sakyti „visai neįmanoma“ – per daug, kai kalbama
apie nė trupučio rimties neturinčius vyrus. Jei ko nors jų
paklausi, atsišaudo lyg iš strėlinės ištrauktais mįslingais

180 a5 ἀποτοξεύουσι, κἂν τούτου ζητῇς λόγον λαβεῖν τί εἴρηκεν,
ἑτέρῳ πεπλήξῃ καινῶς μετωνομασμένῳ. περανεῖς δὲ οὐδέποτε
οὐδὲν πρὸς οὐδένα αὐτῶν· οὐδέ γε ἐκεῖνοι αὐτοὶ πρὸς ἀλλή-
λους, ἀλλ' εὖ πάνυ φυλάττουσι τὸ μηδὲν βέβαιον ἐᾶν εἶναι
180 b1 μήτ' ἐν λόγῳ μήτ' ἐν ταῖς αὑτῶν ψυχαῖς, ἡγούμενοι, ὡς ἐμοὶ
δοκεῖ, αὐτὸ στάσιμον εἶναι· τούτῳ δὲ πάνυ πολεμοῦσιν, καὶ
καθ' ὅσον δύνανται πανταχόθεν ἐκβάλλουσιν.

{ΣΩ.} Ἴσως, ὦ Θεόδωρε, τοὺς ἄνδρας μαχομένους ἑώρακας,
180 b5 εἰρηνεύουσιν δὲ οὐ συγγέγονας· οὐ γὰρ σοὶ ἑταῖροί εἰσιν.
ἀλλ' οἶμαι τὰ τοιαῦτα τοῖς μαθηταῖς ἐπὶ σχολῆς φράζουσιν,
οὓς ἂν βούλωνται ὁμοίους αὑτοῖς ποιῆσαι.

{ΘΕΟ.} Ποίοις μαθηταῖς, ὦ δαιμόνιε; οὐδὲ γίγνεται τῶν
180 c1 τοιούτων ἕτερος ἑτέρου μαθητής, ἀλλ' αὐτόματοι ἀναφύονται
ὁπόθεν ἂν τύχῃ ἕκαστος αὐτῶν ἐνθουσιάσας, καὶ τὸν ἕτερον
ὁ ἕτερος οὐδὲν ἡγεῖται εἰδέναι. παρὰ μὲν οὖν τούτων, ὅπερ
ᾖα ἐρῶν, οὐκ ἄν ποτε λάβοις λόγον οὔτε ἑκόντων οὔτε
180 c5 ἀκόντων· αὐτοὺς δὲ δεῖ παραλαβόντας ὥσπερ πρόβλημα
ἐπισκοπεῖσθαι.

{ΣΩ.} Καὶ μετρίως γε λέγεις. τὸ δὲ δὴ πρόβλημα ἄλλο
τι παρειλήφαμεν παρὰ μὲν τῶν ἀρχαίων μετὰ ποιήσεως
180 d1 ἐπικρυπτομένων τοὺς πολλούς, ὡς ἡ γένεσις τῶν ἄλλων
πάντων Ὠκεανός τε καὶ Τηθὺς ῥεύματα[27] τυγχάνει καὶ
οὐδὲν ἕστηκε, παρὰ δὲ τῶν ὑστέρων ἅτε σοφωτέρων ἀνα-
φανδὸν ἀποδεικνυμένων, ἵνα καὶ οἱ σκυτοτόμοι αὐτῶν τὴν
180 d5 σοφίαν μάθωσιν ἀκούσαντες καὶ παύσωνται ἠλιθίως οἰόμενοι
τὰ μὲν ἑστάναι, τὰ δὲ κινεῖσθαι τῶν ὄντων, μαθόντες δὲ ὅτι
πάντα κινεῖται τιμῶσιν αὐτούς; ὀλίγου δὲ ἐπελαθόμην, ὦ
Θεόδωρε, ὅτι ἄλλοι αὖ τἀναντία τούτοις ἀπεφήναντο,

180 e1 οἷον ἀκίνητον τελέθει τῷ παντὶ ὄνομ' εἶναι[28]

27 post ῥεύματα ⟨ὄντα⟩ addidit Burnet.

28 οἷον ἀκίνητον τελέθει τῷ παντὶ ὄνομ' εἶναι Campbell, Hicken : †οἷον ἀκίνητον τελέθει τῷ παντὶ ὄνομ' εἶναι† Burnet.

žodeliais, o jei sieksi gauti jų žodžių paaiškinimą, liksi par- 180 a5
blokštas dar vieno neįprastų žodžių smūgio. Ir niekad prie
nieko tu su niekuo iš jų neprieisi, kaip ir patys jie vieni su
kitais. Jie tik labai stropiai žiūri, kad nieko tvirta neįsileistų
nei į teiginius, nei į savo pačių sielas – manding, manydami, 180 b1
kad tai būtų kažkoks pastovumas, o su juo jie labai kovoja
ir, kiek įstengia, iš visur veja.

Sokratas. Gal tu, Teodorai, matei tuos vyrus kaunantis,
bet nesi su jais bendravęs taikos sąlygomis – juk jie nėra tavo 180 b5
bičiuliai. Manau, kad šiuos dalykus jie neskubėdami aiškina
mokiniams, kuriuos nori padaryti panašius į save.

Teodoras. Kokiems dar mokiniams, keistuoli?! Pas juos net
nėra taip, kad vienas būtų kito mokinys. Jie auga savaime, 180 c1
kas iš kur, kiekvienas sklidinas dieviško įkvėpimo ir vienas
kitą laiko visiškais neišmanėliais. Tad iš jų, kaip jau pradė-
jau sakyti, niekada negautum paaiškinimo, nei geranoriško,
nei prieš jų valią. Reikia patiems imti tai kaip uždavinį ir 180 c5
nagrinėti.

Sokratas. Tikrai tinkamai kalbi. O kokį kitą užda-
vinį esame gavę spręsti, jei ne tai, ką senesnieji nuo dau-
gumos pridengė poezija – kad visų kiltis, Okeanas ir 180 d1
Tetija, yra tėkmė ir kad niekas nerymo, o vėlesnieji, mat
gudresni, nurodė aiškiai, idant ir kurpiai išgirdę suprastų
jų išmintį ir liautųsi paikai manę, esą vienos esybės rymo, 180 d5
o kitos juda, bet suvokę, kad viskas juda, gerbtų šiuos
savo mokytojus? Vos nepamiršau, Teodorai, kad kiti, prie-
šingai negu šie, yra paskelbę, jog *vienas nejudamas var-* 180 e1
das „būti“ visybei pritampa, ir viso kito, ką besipriešindami
anoms mintims teigia melisai ir parmenidai: kad viskas yra

καὶ ἄλλα ὅσα Μέλισσοί τε καὶ Παρμενίδαι ἐναντιούμενοι πᾶσι τούτοις διισχυρίζονται, ὡς ἕν τε πάντα ἐστὶ καὶ ἕστηκεν αὐτὸ ἐν αὑτῷ οὐκ ἔχον χώραν ἐν ᾗ κινεῖται. τούτοις οὖν, ὦ
180 e5 ἑταῖρε, πᾶσι τί χρησόμεθα; κατὰ σμικρὸν γὰρ προϊόντες λελήθαμεν ἀμφοτέρων εἰς τὸ μέσον πεπτωκότες, καὶ ἂν μή
181 a1 πῃ ἀμυνόμενοι διαφύγωμεν, δίκην δώσομεν ὥσπερ οἱ ἐν ταῖς παλαίστραις διὰ γραμμῆς παίζοντες, ὅταν ὑπ᾽ ἀμφοτέρων ληφθέντες ἕλκωνται εἰς τἀναντία. δοκεῖ οὖν μοι τοὺς ἑτέρους πρότερον σκεπτέον, ἐφ᾽ οὕσπερ ὡρμήσαμεν, τοὺς ῥέοντας, καὶ
181 a5 ἐὰν μέν τι φαίνωνται λέγοντες, συνέλξομεν μετ᾽ αὐτῶν ἡμᾶς αὐτούς, τοὺς ἑτέρους ἐκφυγεῖν πειρώμενοι· ἐὰν δὲ οἱ τοῦ ὅλου στασιῶται ἀληθέστερα λέγειν δοκῶσι, φευξόμεθα παρ᾽
181 b1 αὐτοὺς ἀπ᾽ αὖ τῶν τὰ ἀκίνητα κινούντων. ἀμφότεροι δ᾽ ἂν φανῶσι μηδὲν μέτριον λέγοντες, γελοῖοι ἐσόμεθα ἡγούμενοι ἡμᾶς μὲν τὶ λέγειν φαύλους ὄντας, παμπαλαίους δὲ καὶ πασσόφους ἄνδρας ἀποδεδοκιμακότες. ὅρα οὖν, ὦ Θεόδωρε,
181 b5 εἰ λυσιτελεῖ εἰς τοσοῦτον προϊέναι κίνδυνον.

{ΘΕΟ.} Οὐδὲν μὲν οὖν ἀνεκτόν, ὦ Σώκρατες, μὴ οὐ διασκέψασθαι τί λέγουσιν ἑκάτεροι τῶν ἀνδρῶν.

{ΣΩ.} Σκεπτέον ἂν εἴη σοῦ γε οὕτω προθυμουμένου. δοκεῖ
181 c1 οὖν μοι ἀρχὴ εἶναι τῆς σκέψεως κινήσεως πέρι, ποῖόν τί ποτε ἄρα λέγοντές φασι τὰ πάντα κινεῖσθαι. βούλομαι δὲ λέγειν τὸ τοιόνδε· πότερον ἕν τι εἶδος αὐτῆς λέγουσιν ἤ, ὥσπερ ἐμοὶ φαίνεται, δύο; μὴ μέντοι μόνον ἐμοὶ δοκείτω,
181 c5 ἀλλὰ συμμέτεχε καὶ σύ, ἵνα κοινῇ πάσχωμεν ἄν τι καὶ δέῃ. καί μοι λέγε· ἆρα κινεῖσθαι καλεῖς ὅταν τι χώραν ἐκ χώρας μεταβάλλῃ ἢ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ στρέφηται;

{ΘΕΟ.} Ἔγωγε.

{ΣΩ.} Τοῦτο μὲν τοίνυν ἓν ἔστω εἶδος. ὅταν δὲ ᾖ μὲν ἐν
181 d1 τῷ αὐτῷ, γηράσκῃ δέ, ἢ μέλαν ἐκ λευκοῦ ἢ σκληρὸν ἐκ μαλακοῦ γίγνηται, ἤ τινα ἄλλην ἀλλοίωσιν ἀλλοιῶται, ἆρα οὐκ ἄξιον ἕτερον εἶδος φάναι κινήσεως;

{ΘΕΟ.} Ἔμοιγε δοκεῖ.

viena ir rymo savyje, neturėdamas erdvės, kurioje galėtų judėti.

Ką gi, bičiuli, mes su visais jais darysime? Pamažu eidami 180 e5
pirmyn nepastebėjome, kaip atsidūrėme tarp dviejų stovyklų. Jei nerasime, kaip apsiginti ir pasprukti, būsime nubausti, kai 181 a1
mus kaip palestros žaidime prie nubrėžtos linijos sugriebs ir temps į priešingas puses.

Man regis, pirma reikia panagrinėti tuos, nuo kurių pradėjome, – takiuosius. Jei pasirodys, kad jie netuščiai kalba, 181 a5
padėsime jiems mus traukti pas save, mėgindami pabėgti nuo kitos pusės. O jei paaiškės, kad daugiau tiesos yra visybės rimtintojų stovyklos kalbose, pas juos ir spruksime nuo nejudinamų dalykų judintojų... Kita vertus, jei matysime, kad 181 b1
nei vieni, nei kiti nepasako nieko tinkama, būsime juokingi, manydami, neva mes, menkuoliai, sakome kažką vertinga, ir niekindami labai senus ir didžiai išmintingus vyrus. Tad tu žiūrėk, Teodorai, ar apsimoka veltis į tokį pavojingą reikalą. 181 b5

Teodoras. Vis dėlto, Sokratai, tikrai neleistinas dalykas būtų neištirti, ką sako ir vieni, ir kiti vyrai.

Sokratas. Reikės tirti, jei tu taip veržiesi. Man regis, nagrinėti judėjimo klausimą dera pradėti aiškinantis, ką gi išties nori 181 c1
pasakyti teigiantieji, kad viskas juda. Štai ką turiu omenyje: ar jie kalba apie kokią nors vieną judėjimo rūšį, ar (man taip atrodo) apie dvi? Bet tegu ne vienam man taip atrodo. Tu taip pat prisidėk, kad prireikus kartu patirtume tai, ką galbūt teks 181 c5
patirti. Taigi, sakyk man: ar apie „judėjimą“ kalbi tuomet, kai kas nors iš vienos vietos keliasi į kitą arba sukasi toje pačioje vietoje?

Teodoras. Taip.

Sokratas. Tad tai tebūna viena rūšis. O jei dalykas būna ten pat, tačiau sensta arba iš balto tampa juodas, iš minkšto – 181 d1
kietas ar patiria kokį nors kitą pokytį, tai ar neverta teigti, kad čia kita judėjimo rūšis?

Teodoras. Man regis.

181 d5 {ΣΩ.} Ἀναγκαῖον μὲν οὖν[29]. Δύο δὴ λέγω τούτω εἴδει κινή-
σεως, ἀλλοίωσιν, τὴν δὲ φοράν.
{ΘΕΟ.} Ὀρθῶς γε λέγων.
{ΣΩ.} Τοῦτο τοίνυν οὕτω διελόμενοι διαλεγώμεθα ἤδη τοῖς
τὰ πάντα φάσκουσιν κινεῖσθαι καὶ ἐρωτῶμεν· Πότερον πᾶν
181 e1 φατε ἀμφοτέρως κινεῖσθαι, φερόμενόν τε καὶ ἀλλοιούμενον,
ἢ τὸ μέν τι ἀμφοτέρως, τὸ δ' ἑτέρως;
{ΘΕΟ.} Ἀλλὰ μὰ Δί' ἔγωγε οὐκ ἔχω εἰπεῖν· οἶμαι δ' ἂν
φάναι ἀμφοτέρως.
181 e5 {ΣΩ.} Εἰ δέ γε μή, ὦ ἑταῖρε, κινούμενά τε αὐτοῖς καὶ
ἑστῶτα φανεῖται, καὶ οὐδὲν μᾶλλον ὀρθῶς ἕξει εἰπεῖν ὅτι
κινεῖται τὰ πάντα ἢ ὅτι ἕστηκεν.
{ΘΕΟ.} Ἀληθέστατα λέγεις.
{ΣΩ.} Οὐκοῦν ἐπειδὴ κινεῖσθαι αὐτὰ δεῖ, τὸ δὲ μὴ κινεῖσθαι
182 a1 μὴ ἐνεῖναι μηδενί, πάντα δὴ πᾶσαν κίνησιν ἀεὶ κινεῖται.
{ΘΕΟ.} Ἀνάγκη.
{ΣΩ.} Σκόπει δή μοι τόδε αὐτῶν· τῆς θερμότητος ἢ λευκό-
τητος ἢ ὁτουοῦν γένεσιν οὐχ οὕτω πως ἐλέγομεν φάναι
182 a5 αὐτούς, φέρεσθαι ἕκαστον τούτων ἅμα αἰσθήσει μεταξὺ τοῦ
ποιοῦντός τε καὶ πάσχοντος, καὶ τὸ μὲν πάσχον αἰσθανόμενον[30]
ἀλλ' οὐκ αἴσθησιν [ἔτι] γίγνεσθαι, τὸ δὲ ποιοῦν ποιόν τι
ἀλλ' οὐ ποιότητα; ἴσως οὖν ἡ "ποιότης" ἅμα ἀλλόκοτόν τε
φαίνεται ὄνομα καὶ οὐ μανθάνεις ἁθρόον λεγόμενον· κατὰ
182 b1 μέρη οὖν ἄκουε. τὸ γὰρ ποιοῦν οὔτε θερμότης οὔτε λευκότης,
θερμὸν δὲ καὶ λευκὸν γίγνεται, καὶ τἆλλα οὕτω· μέμνησαι
γάρ που ἐν τοῖς πρόσθεν ὅτι οὕτως ἐλέγομεν, ἓν μηδὲν αὐτὸ
καθ' αὑτὸ εἶναι, μηδ' αὖ τὸ ποιοῦν ἢ πάσχον, ἀλλ' ἐξ ἀμφο-
182 b5 τέρων πρὸς ἄλληλα συγγιγνομένων τὰς αἰσθήσεις καὶ τὰ

29 Ἔμοιγε δοκεῖ Theodoro, ἀναγκαῖον μὲν οὖν Socrati tribuit TW, Hicken, totum locum Theodoro dat β : [Ἔμοιγε δοκεῖ] ἀναγκαῖον μὲν οὖν Socrati tribuit Burnet.

30 αἰσθανόμενον Heindorf, Hicken : αἰσθητικόν Laur. 85. 6., Burnet : αἰσθητόν βTW, Simpl.: αἰσθητήν Buttmann.

Sokratas. Tai neišvengiama. Taigi, sakau, kad yra šiedvi 181 d5
judėjimo rūšys: keitimasis ir lėkimas.
Teodoras. Ir teisingai sakai.
Sokratas. O padarę tokią skirtį, dabar jau pasikalbėkime
su tais, pasak kurių, viskas juda, ir jų paklauskime: ar, anot
jūsų, viskas juda abejaip – ir lekia, ir kinta, – ar kai kas abe- 181 e1
jaip, o kai kas – vienu katruo būdu?
Teodoras. Dėl Dzeuso! Kad negaliu atsakyti... Manau, pasa-
kytų, kad abejaip.
Sokratas. Antraip, bičiuli, jie pamatys, kad dalykai ir juda, 181 e5
ir rymo, tad sakyti „viskas juda" bus nė kiek ne labiau teisinga,
nei kad „viskas rymo".
Teodoras. Labai teisingai kalbi.
Sokratas. O jei viskas turi judėti, o nejudėjimo niekur
negali būti, viskas visada juda visomis judėjimo rūšimis. 182 a1
Teodoras. Neišvengiamai.
Sokratas. Dabar pažiūrėk į štai tokį jų teiginį. Ar mes
nesakėme, kad šilumos, baltumo ir viso kito atsiradimą
jie nusako maždaug taip: kiekvienas iš tokių dalykų kartu 182 a5
su jutimu lekia tarp veikiančiojo ir patiriančiojo, ir pati-
riantysis tampa juntančiuoju, bet ne pojūčiu, o veikianty-
sis – kažkokiu, tačiau ne kokybe? Gal „kokybė" tau atrodo
keistas žodis? Nesupranti, kai taip bendrai kalbama? Tuo-
met paklausyk apie atskirus atvejus. Matai, veikiantysis 182 b1
tampa ne šiluma ir ne baltumu, o šiltu ir baltu, ir visa kita –
taip pat. Juk atsimeni, kaip anksčiau sakėme: savaime ir
savyje niekas nėra viena, taip pat nėra nei veikiantysis,
nei patiriantysis, bet tik dėl abiejų susitikimo gimdydami 182 b5

αἰσθητὰ ἀποτίκτοντα τὰ μὲν ποι' ἄττα γίγνεσθαι, τὰ δὲ
αἰσθανόμενα.
{ΘΕΟ.} Μέμνημαι· πῶς δ' οὔ;
182 c1 {ΣΩ.} Τὰ μὲν τοίνυν ἄλλα χαίρειν ἐάσωμεν, εἴτε ἄλλως
εἴτε οὕτως λέγουσιν· οὗ δ' ἕνεκα λέγομεν, τοῦτο μόνον
φυλάττωμεν, ἐρωτῶντες· Κινεῖται καὶ ῥεῖ, ὥς φατε, τὰ
πάντα; ἦ γάρ;
182 c5 {ΘΕΟ.} Ναί.
{ΣΩ.} Οὐκοῦν ἀμφοτέρας ἃς διειλόμεθα κινήσεις, φερόμενά
τε καὶ ἀλλοιούμενα;
{ΘΕΟ.} Πῶς δ' οὔ; εἴπερ γε δὴ τελέως κινήσεται.
{ΣΩ.} Εἰ μὲν τοίνυν ἐφέρετο μόνον, ἠλλοιοῦτο δὲ μή,
182 c10 εἴχομεν ἄν που εἰπεῖν οἷα ἄττα ῥεῖ τὰ φερόμενα· ἢ πῶς
λέγομεν;
{ΘΕΟ.} Οὕτως.
182 d1 {ΣΩ.} Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ τοῦτο μένει, τὸ λευκὸν ῥεῖν τὸ ῥέον,
ἀλλὰ μεταβάλλει, ὥστε καὶ αὐτοῦ τούτου εἶναι ῥοήν, τῆς
λευκότητος, καὶ μεταβολὴν εἰς ἄλλην χρόαν, ἵνα μὴ ἁλῷ
ταύτῃ μένον, ἆρά ποτε οἷόν τέ τι προσειπεῖν χρῶμα, ὥστε
182 d5 καὶ ὀρθῶς προσαγορεύειν;
{ΘΕΟ.} Καὶ τίς μηχανή, ὦ Σώκρατες; ἢ ἄλλο γέ τι τῶν
τοιούτων, εἴπερ ἀεὶ λέγοντος ὑπεξέρχεται ἅτε δὴ ῥέον;
{ΣΩ.} Τί δὲ περὶ αἰσθήσεως ἐροῦμεν ὁποιασοῦν, οἷον τῆς
182 e1 τοῦ ὁρᾶν ἢ ἀκούειν; μένειν ποτὲ ἐν αὐτῷ τῷ ὁρᾶν ἢ ἀκούειν;
{ΘΕΟ.} Οὔκουν δεῖ γε, εἴπερ πάντα κινεῖται.
{ΣΩ.} Οὔτε ἄρα ὁρᾶν προσρητέον τι μᾶλλον ἢ μὴ ὁρᾶν,
οὐδέ τιν' ἄλλην αἴσθησιν μᾶλλον ἢ μή, πάντων γε πάντως
182 e5 κινουμένων.
{ΘΕΟ.} Οὐ γὰρ οὖν.
{ΣΩ.} Καὶ μὴν αἴσθησίς γε ἐπιστήμη, ὡς ἔφαμεν ἐγώ τε
καὶ Θεαίτητος.
{ΘΕΟ.} Ἦν ταῦτα.

jutimus ir juntamus dalykus jie tampa: vieni – tam tikrais,
kiti – juntančiaisiais.
Teodoras. Prisimenu, kurgi ne.
Sokratas. Kitką galime palikti – ar jie vienaip, ar kaip kitaip 182 c1
sako. Žiūrėkime tik to, dėl ko visa tai dabar svarstome, ir
paklauskime: „Sakote, viskas juda ir teka“? Juk taip?
Teodoras. Taip. 182 c5
Sokratas. Ar abiem judėjimo rūšimis, kurias skyrėme, – ir
lekia, ir kinta?
Teodoras. Kaipgi kitaip. Jei visiškai turi judėti.
Sokratas. Jei tik keltųsi iš vietos į vietą, tačiau nekistų,
turbūt galėtume pasakyti, kokie dalykai lėkdami teka. Ar 182 c10
kaip sakysime?
Teodoras. Šitaip.
Sokratas. Bet kadangi ir šitai – kad tekantysis teka *bal-* 182 d1
tas, ne rymo, bet kinta, ir todėl esama ir šio dalyko, baltumo,
tėkmės ir keitimosi į kitą spalvą (kad niekas neprigautų, jog
šiuo atžvilgiu rymo), – ar išvis įmanoma įvardyti kokią nors
spalvą, kad tas įvardijimas būtų teisingas? 182 d5
Teodoras. Kaip tai galėtų būti įmanoma, Sokratai? Ir spalvą,
ir kitus tokius dalykus – jei jie visada išsprūsta įvardijami,
nes teka.
Sokratas. O ką pasakysime apie jutimą? Bet kurį, antai
apie regėjimą arba klausą? Ar jie rymo tame regėjime arba 182 e1
klaũsyme?
Teodoras. Neturėtų, jei viskas juda.
Sokratas. Vadinasi, apie nieką nederėtų sakyti, kad tai
yra veikiau regėjimas nei neregėjimas, arba veikiau koks
nors kitas jutimas nei ne toks jutimas – jei viskas visaip juda. 182 e5
Teodoras. Kad taip išeina.
Sokratas. O juk jutimas – tai žinojimas, taip mudu su Teai-
tetu teigėme.
Teodoras. Teigėte.

182 e10 {ΣΩ.} Οὐδὲν ἄρα ἐπιστήμην μᾶλλον ἢ μὴ ἐπιστήμην ἀπεκρινάμεθα ἐρωτώμενοι ὅτι ἐστὶν ἐπιστήμη.

183 a1 {ΘΕΟ.} Ἐοίκατε.

{ΣΩ.} Καλὸν ἂν ἡμῖν συμβαίνοι τὸ ἐπανόρθωμα τῆς ἀποκρίσεως, προθυμηθεῖσιν ἀποδεῖξαι ὅτι πάντα κινεῖται, ἵνα δὴ ἐκείνη ἡ ἀπόκρισις ὀρθὴ φανῇ. τὸ δ', ὡς ἔοικεν, ἐφάνη, εἰ
183 a5 πάντα κινεῖται, πᾶσα ἀπόκρισις, περὶ ὅτου ἄν τις ἀποκρίνηται, ὁμοίως ὀρθὴ εἶναι, οὕτω τ' ἔχειν φάναι καὶ μὴ οὕτω, εἰ δὲ βούλει, γίγνεσθαι, ἵνα μὴ στήσωμεν αὐτοὺς τῷ λόγῳ.

{ΘΕΟ.} Ὀρθῶς λέγεις.

{ΣΩ.} Πλήν γε, ὦ Θεόδωρε, ὅτι "οὕτω" τε εἶπον καὶ
183 a10 "οὐχ οὕτω." δεῖ δὲ οὐδὲ τοῦτο "οὕτω"[31] λέγειν – οὐδὲ
183 b1 γὰρ ἂν ἔτι κινοῖτο "οὕτω"[32] – οὐδ' αὖ "μὴ οὕτω" – οὐδὲ γὰρ τοῦτο κίνησις – ἀλλά τιν' ἄλλην φωνὴν θετέον τοῖς τὸν λόγον τοῦτον λέγουσιν, ὡς νῦν γε πρὸς τὴν αὐτῶν ὑπόθεσιν οὐκ ἔχουσι ῥήματα, εἰ μὴ ἄρα τὸ "οὐδ' οὕτως" μάλιστ'
183 b5 [δ' οὕτως] ἂν[33] αὐτοῖς ἁρμόττοι, ἄπειρον λεγόμενον.

{ΘΕΟ.} Οἰκειοτάτη γοῦν διάλεκτος αὕτη αὐτοῖς.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν, ὦ Θεόδωρε, τοῦ τε σοῦ ἑταίρου ἀπηλλάγμεθα, καὶ οὔπω συγχωροῦμεν αὐτῷ πάντ' ἄνδρα πάντων
183 c1 χρημάτων μέτρον εἶναι, ἂν μὴ φρόνιμός τις ᾖ· ἐπιστήμην τε αἴσθησιν οὐ συγχωρησόμεθα κατά γε τὴν τοῦ πάντα κινεῖσθαι μέθοδον, εἰ[34] μή τί πως ἄλλως[35] Θεαίτητος ὅδε λέγει.

183 c5 {ΘΕΟ.} Ἄριστ' εἴρηκας, ὦ Σώκρατες· τούτων γὰρ περανθέντων καὶ ἐμὲ δεῖ[36] ἀπηλλάχθαι σοι ἀποκρινόμενον κατὰ τὰς

31 τοῦτο "οὕτω" mss : τοῦτο ⟨τὸ⟩ "οὕτω" addidit Schleiermacher, Burnet, Hicken.
32 "οὕτω" mss : ⟨τὸ⟩ "οὕτω" addidit Schleiermacher, Burnet, Hicken.
33 μάλιστ' ἂν W Hicken : μάλιστα δ' οὕτως ἂν βT : μάλιστα [δ' οὕτως] ἂν Burnet.
34 εἰ W, Hicken : ἢ εἰ βT : [ἢ] εἰ Burnet.
35 μή τί πως ἄλλως βTW : seclusit Schanz : μή [τί] πως ἄλλως Burnet : μή πως ἄλλως Hicken.
36 δεῖ βTW, Hicken : ἔδει scripsit Burnet.

Sokratas. Vadinasi, paklaustì, kas yra žinojimas, apie žino- 182 e10
jimą atsakėme ne ką daugiau nei apie nežinojimą.

Teodoras. Panašu, kad taip. 183 a1

Sokratas. Gražiai mums išeina pataisyti atsakymą! Siekėme parodyti, kad viskas juda, idant paaiškėtų, jog tas atsakymas teisingas. O panašu, kad pasirodė štai kas: jei viskas
juda, tuomet bet kuris atsakymas, kad ir apie ką būtų klau- 183 a5
siama, yra vienodai teisingas – ar teigtume, kad yra taip, ar kad kitaip. Arba, jei nori, – kad tampa taip arba kitaip, idant savo kalba nepriverstume tų žmonių rymoti.

Teodoras. Teisingai kalbi.

Sokratas. Išskyrus tai, Teodorai, kad aš pasakiau „taip" ir
„ne taip". Tačiau ir šito nereikia sakyti: nei „taip" (juk „taip" 183 a10
nebejudėtų), nei „ne taip" (nes ir tai nėra judėjimas). Ne, dės- 183 b1
tantieji tokį aiškinimą turėtų rasti kitą kalbėseną – kol kas jie neturi savo prielaidai tinkamų žodžių. Nebent „ir ne taip"
labiausiai jiems galėtų tikti kaip toks neapibrėžtas posakis. 183 b5

Teodoras. Toks kalbėjimas jiems išties labiausiai tinka.

Sokratas. Taigi, Teodorai, baigėme su tavo bičiuliu. Vis dar nesutinkame su juo, kad kiekvienas žmogus yra visų
dalykų matas, jei tai nėra protingas žmogus. Ir kad žinoji- 183 c1
mas yra jutimas, taip pat nesutiksime, bent jau sekdami teiginiu apie visų dalykų judėjimą. Nebent mūsų Teaitetas ką nors kitaip teigtų.

Teodoras. Kuo puikiausiai pasakei, Sokratai! Kaip buvo 183 c5
sutarta, apsvarsčius šiuos dalykus, ir man jau reikia baigti

συνθήκας, ἐπειδὴ τὸ περὶ τοῦ Πρωταγόρου λόγου τέλος σχοίη.
{ΘΕΑΙ.} Μὴ πρίν γ᾽ ἄν, ὦ Θεόδωρε, Σωκράτης τε καὶ σὺ
183 d1 τοὺς φάσκοντας αὖ τὸ πᾶν ἑστάναι διέλθητε, ὥσπερ ἄρτι
προύθεσθε.
{ΘΕΟ.} Νέος ὤν, ὦ Θεαίτητε, τοὺς πρεσβυτέρους ἀδικεῖν
διδάσκεις ὁμολογίας παραβαίνοντας; ἀλλὰ παρασκευάζου
183 d5 ὅπως τῶν ἐπιλοίπων Σωκράτει δώσεις λόγον.
{ΘΕΑΙ.} Ἐάνπερ γε βούληται. ἥδιστα μεντἂν ἤκουσα
περὶ ὧν λέγω.
{ΘΕΟ.} "Ἱππέας εἰς πεδίον" προκαλῇ Σωκράτη εἰς λόγους
προκαλούμενος· ἐρώτα οὖν καὶ ἀκούσῃ.
183 d10 {ΣΩ.} Ἀλλά μοι δοκῶ, ὦ Θεόδωρε, περί γε ὧν κελεύει
183 e1 Θεαίτητος οὐ πείσεσθαι αὐτῷ.
{ΘΕΟ.} Τί δὴ οὖν οὐ πείσεσθαι;
{ΣΩ.} Μέλισσον μὲν καὶ τοὺς ἄλλους, οἳ ἓν ἑστὸς λέγουσι
τὸ πᾶν, αἰσχυνόμενος μὴ φορτικῶς σκοπῶμεν, ἧττον αἰσχύ-
183 e5 νομαι ἢ ἕνα ὄντα Παρμενίδην. Παρμενίδης δέ μοι φαίνεται,
τὸ τοῦ Ὁμήρου, "αἰδοῖός τέ μοι" εἶναι ἅμα "δεινός τε."
συνέμειξα[37] γὰρ δὴ τῷ ἀνδρὶ πάνυ νέος πάνυ πρεσβύτῃ,
184 a1 καί μοι ἐφάνη βάθος τι ἔχειν παντάπασι γενναῖον. φοβοῦμαι
οὖν μὴ οὔτε τὰ λεγόμενα συνιῶμεν, τί τε διανοούμενος εἶπε
πολὺ πλέον λειπώμεθα, καὶ τὸ μέγιστον, οὗ ἕνεκα ὁ λόγος
ὥρμηται, ἐπιστήμης πέρι τί ποτ᾽ ἐστίν, ἄσκεπτον γένηται
184 a5 ὑπὸ τῶν ἐπεισκωμαζόντων λόγων, εἴ τις αὐτοῖς πείσεται·
ἄλλως τε καὶ ὃν νῦν ἐγείρομεν πλήθει ἀμήχανον, εἴτε τις ἐν
παρέργῳ σκέψεται, ἀνάξι᾽ ἂν πάθοι, εἴτε ἱκανῶς, μηκυνόμενος
τὸ τῆς ἐπιστήμης ἀφανιεῖ. δεῖ δὲ οὐδέτερα, ἀλλὰ Θεαίτητον
184 b1 ὧν κυεῖ περὶ ἐπιστήμης πειρᾶσθαι ἡμᾶς τῇ μαιευτικῇ τέχνῃ
ἀπολῦσαι.
{ΘΕΟ.} Ἀλλὰ χρή, εἰ δοκεῖ, οὕτω ποιεῖν.

37 συνέμειξα W (sed προς supra συν) Hicken : συμπροσέμειξα βT, Burnet.

tau atsakinėti, nes aiškinimas apie Protagorą pasiekė
tikslą.
Teaitetas. Ne, Teodorai. Judu su Sokratu dar neaptarėte tų, 183 d1
pasak kurių, viskas rymo, kaip ką tik buvote numatę.
Teodoras. Teaitetai, būdamas toks jaunas mokai vyres-
niuosius nusižengti teisybei laužant susitarimą? Geriau ruoš-
kis pats atsakinėti į likusius Sokrato klausimus. 183 d5
Teaitetas. Jei tik jis nori. Nors man maloniausia būtų pasi-
klausyti apie mano ką tik minėtus dalykus.
Teodoras. Kviesti Sokratą svarstymui reiškia šaukti raite-
lius į lygų lauką. Klausk ir gausi klausytis.
Sokratas. Bet, man regis, neklausysiu Teaiteto – nekalbėsiu 183 d10
apie tuos dalykus, apie kuriuos jis ragina kalbėti. 183 e1
Teodoras. Kodėl gi neklausysi?
Sokratas. Man būtų gėda paviršutiniškai nagrinėti Melisą
ir visus kitus, teigiančius, kad visybė – tai rymantis vienis,
bet ne taip gėda, kaip vieną esantį Parmenidą. Parmenidas 183 e5
man atrodo toks, kaip Homero pasakyta, – keliantis pagarbą,
o kartu ir baimę. Esu sutikęs tą vyrą, kai buvau labai jaunas,
o jis labai senas, ir man pasirodė, kad jame slypi kažkokia 184 a1
nepaprastai tauri gelmė. Tad ir bijau, kad ne tik nesuprasime
jo teiginių (juo labiau, ką jis turėjo omenyje tai sakydamas),
bet ir tai, dėl ko pradėjome mūsų aiškinimą – klausimas, kas
yra žinojimas, liks neištirtas, jei norėsime klausytis čia įsi-
veršiančių teiginių minios. Juo labiau, kad klausimas, kurį 184 a5
dabar keliame, yra neįmanomo didumo. Jei svarstysime jį
tarp kitko, jis nepelnytai nukentės, o jei išsamiai – užsitęs ir
užgoš žinojimo klausimą. Nei viena, nei kita netinka. Ver-
čiau turime mėginti pribuvėjų menu išvaduoti Teaitetą nuo 184 b1
jo nešiojamų minčių apie žinojimą.
Teodoras. Jei manai, kad verta, taip ir turime daryti.

{ΣΩ.} Ἔτι τοίνυν, ὦ Θεαίτητε, τοσόνδε περὶ τῶν εἰρη-
184 b5 μένων ἐπίσκεψαι. αἴσθησιν γὰρ δὴ ἐπιστήμην ἀπεκρίνω· ἦ γάρ;

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Εἰ οὖν τίς σε ὧδ᾽ ἐρωτῴη· "Τῷ τὰ λευκὰ καὶ μέλανα ὁρᾷ ἄνθρωπος καὶ τῷ τὰ ὀξέα καὶ βαρέα ἀκούει;" εἴποις ἂν
184 b10 οἶμαι "Ὄμμασί τε καὶ ὠσίν."

{ΘΕΑΙ.} Ἔγωγε.

184 c1 {ΣΩ.} Τὸ δὲ εὐχερὲς τῶν ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων καὶ μὴ δι᾽ ἀκριβείας ἐξεταζόμενον τὰ μὲν πολλὰ οὐκ ἀγεννές, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ τούτου ἐναντίον ἀνελεύθερον, ἔστι δὲ ὅτε ἀναγκαῖον, οἷον καὶ νῦν ἀνάγκη ἐπιλαβέσθαι τῆς ἀποκρίσεως
184 c5 ἣν ἀποκρίνῃ, ᾗ οὐκ ὀρθή. σκόπει γάρ· ἀπόκρισις ποτέρα ὀρθοτέρα, ᾧ ὁρῶμεν τοῦτο εἶναι ὀφθαλμούς, ἢ δι᾽ οὗ ὁρῶμεν, καὶ ᾧ ἀκούομεν ὦτα, ἢ δι᾽ οὗ ἀκούομεν;

{ΘΕΑΙ.} Δι᾽ ὧν ἕκαστα αἰσθανόμεθα, ἔμοιγε δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, μᾶλλον ἢ οἷς.

184 d1 {ΣΩ.} Δεινὸν γάρ που, ὦ παῖ, εἰ πολλαί τινες ἐν ἡμῖν ὥσπερ ἐν δουρείοις ἵπποις αἰσθήσεις ἐγκάθηνται, ἀλλὰ μὴ εἰς μίαν τινὰ ἰδέαν, εἴτε ψυχὴν εἴτε ὅτι δεῖ καλεῖν, πάντα ταῦτα συντείνει, ᾗ διὰ τούτων οἷον ὀργάνων αἰσθανόμεθα
184 d5 ὅσα αἰσθητά.

{ΘΕΑΙ.} Ἀλλά μοι δοκεῖ οὕτω μᾶλλον ἢ ἐκείνως.

{ΣΩ.} Τοῦδέ τοι ἕνεκα αὐτά σοι διακριβοῦμαι, εἴ τινι ἡμῶν αὐτῶν τῷ αὐτῷ διὰ μὲν ὀφθαλμῶν ἐφικνούμεθα λευκῶν τε
184 e1 καὶ μελάνων, διὰ δὲ τῶν ἄλλων ἑτέρων αὖ τινῶν· καὶ ἕξεις ἐρωτώμενος πάντα τὰ τοιαῦτα εἰς τὸ σῶμα ἀναφέρειν; ἴσως δὲ βέλτιον σὲ λέγειν αὐτὰ ἀποκρινόμενον μᾶλλον ἢ ἐμὲ ὑπὲρ σοῦ πολυπραγμονεῖν. καί μοι λέγε· θερμὰ καὶ σκληρὰ
184 e5 καὶ κοῦφα καὶ γλυκέα δι᾽ ὧν αἰσθάνῃ, ἆρα οὐ τοῦ σώματος ἕκαστα τίθης; ἢ ἄλλου τινός;

{ΘΕΑΙ.} Οὐδενὸς ἄλλου.

Sokratas. Taigi, Teaitetai, pridėk dar tokį minėtų klausimų
svarstymą. Atsakei, kad žinojimas – tai jutimas. Juk taip? 184 b5

Teaitetas. Taip.

Sokratas. Tad jei tavęs paklaustų: „Kuo žmogus mato, kas balta ir juoda, ir kuo girdi, kas aukšta ir žema?" Manau, pasa-
kytum: „Akimis ir ausimis". 184 b10

Teaitetas. Pasakyčiau.

Sokratas. Atsaini vardų ir tarinių vartosena, kruopščiai jų 184 c1
nenagrinėjant, dažniausiai nerodo taurumo stokos, o priešingas elgesys veikiau būdingas nelaisviesiems, bet kartais taip elgtis būtina. Antai dabar būtina prikibti prie atsakymo,
kurį duodi, ten, kur jis yra neteisingas. Išties, žiūrėk, katras 184 c5
atsakymas yra teisingesnis: „Akys yra tai, kuo mes matome", ar „Tai, per ką matome"? Ir „Ausys yra tai, kuo girdime"? Ar „Per ką girdime"?

Teaitetas. Tai, per ką viską juntame, – bent man taip atrodo, Sokratai, veikiau nei kuo.

Sokratas. Išties būtų baisu, vaike, jei mumyse, tarsi medi- 184 d1
niuose arkliuose, lindėtų daugybė juslių, tačiau visa tai nesitelktų į kokį nors vienos rūšies dalyką (sielą ar kaip kitaip tai dera vadinti), kuriuo, panaudodami jas tarsi įrankius, jun-
tame visus juntamus dalykus. 184 d5

Teaitetas. Kad man regis veikiau šitaip nei anaip.

Sokratas. O štai kodėl aš taip kruopščiai su tavimi tai aiškinuosi: ar mes savyje turime kažką, kuo (vis tuo pačiu) priei-
name – per akis prie baltų ir juodų, o per visa kita – prie kitų 184 e1
dalykų? Ar paklaustas galėsi visa tai sieti su kūnu? Bet būtų geriau, kad tu pats kalbėtum ir atsakytum į šiuos klausimus, nei kad aš lįsčiau už tave atsakinėti. Nagi, sakyk man: ar tai,
per ką jauti šilta, kieta, lengva ir saldu, – ar visa tai priskiri 184 e5
kūnui, ar kam nors kitam?

Teaitetas. Ne, niekam kitam.

{ΣΩ.} Ἦ καὶ ἐθελήσεις ὁμολογεῖν ἃ δι' ἑτέρας δυνάμεως
185 a1 αἰσθάνῃ, ἀδύνατον εἶναι δι' ἄλλης ταῦτ' αἰσθέσθαι, οἷον ἃ
δι' ἀκοῆς, δι' ὄψεως, ἢ ἃ δι' ὄψεως, δι' ἀκοῆς;

{ΘΕΑΙ.} Πῶς γὰρ οὐκ ἐθελήσω;

{ΣΩ.} Εἴ τι ἄρα περὶ ἀμφοτέρων διανοῇ, οὐκ ἂν διά γε
185 a5 τοῦ ἑτέρου ὀργάνου, οὐδ' αὖ διὰ τοῦ ἑτέρου περὶ ἀμφοτέρων
αἰσθάνοι' ἄν.

{ΘΕΑΙ.} Οὐ γὰρ οὖν.

{ΣΩ.} Περὶ δὴ φωνῆς καὶ περὶ χρόας πρῶτον μὲν αὐτὸ
τοῦτο περὶ ἀμφοτέρων ἦ διανοῇ, ὅτι ἀμφοτέρω ἐστόν;

185 a10 {ΘΕΑΙ.} Ἔγωγε.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν καὶ ὅτι ἑκάτερον ἑκατέρου μὲν ἕτερον, ἑαυτῷ
δὲ ταὐτόν;

185 b1 {ΘΕΑΙ.} Τί μήν;

{ΣΩ.} Καὶ ὅτι ἀμφοτέρω δύο, ἑκάτερον δὲ ἕν;

{ΘΕΑΙ.} Καὶ τοῦτο.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν καὶ εἴτε ἀνομοίω εἴτε ὁμοίω ἀλλήλοιν,
185 b5 δυνατὸς εἶ ἐπισκέψασθαι;

{ΘΕΑΙ.} Ἴσως.

{ΣΩ.} Ταῦτα δὴ πάντα διὰ τίνος περὶ αὐτοῖν διανοῇ; οὔτε
γὰρ δι' ἀκοῆς οὔτε δι' ὄψεως οἷόν τε τὸ κοινὸν λαμβάνειν
περὶ αὐτῶν. ἔτι δὲ καὶ τόδε τεκμήριον περὶ οὗ λέγομεν· εἰ
185 b10 γὰρ δυνατὸν εἴη ἀμφοτέρω σκέψασθαι ἆρ' ἐστὸν ἁλμυρὼ ἢ οὔ,
185 c1 οἶσθ' ὅτι ἕξεις εἰπεῖν ᾧ ἐπισκέψῃ, καὶ τοῦτο οὔτε ὄψις οὔτε
ἀκοὴ φαίνεται, ἀλλά τι ἄλλο.

{ΘΕΑΙ.} Τί δ' οὐ μέλλει, ἥ γε διὰ τῆς γλώττης δύναμις;

{ΣΩ.} Καλῶς λέγεις. ἡ δὲ δὴ διὰ τίνος δύναμις τό τ' ἐπὶ
185 c5 πᾶσι κοινὸν καὶ τὸ ἐπὶ τούτοις δηλοῖ σοι, ᾧ τὸ "ἔστιν"
ἐπονομάζεις καὶ τὸ "οὐκ ἔστι" καὶ ἃ νυνδὴ ἠρωτῶμεν
περὶ αὐτῶν; τούτοις πᾶσι ποῖα ἀποδώσεις ὄργανα δι' ὧν
αἰσθάνεται ἡμῶν τὸ αἰσθανόμενον ἕκαστα;

{ΘΕΑΙ.} Οὐσίαν λέγεις καὶ τὸ μὴ εἶναι, καὶ ὁμοιότητα
185 c10 καὶ ἀνομοιότητα, καὶ τὸ ταὐτόν τε καὶ ἕτερον[38], ἔτι δὲ

38 καὶ ἕτερον W, Hicken : καὶ [τὸ] ἕτερον Burnet : καὶ τὸ ἕτερον βT.

Sokratas. O ar norėsi sutikti, kad to, ką junti per vieną galią,
negali justi per kitą galią? Antai, ką junti per klausą, to negali 185 a1
pajusti per regą, o ką junti per regą, to nepajusi per klausą?

Teaitetas. Kaip galėčiau nenorėti.

Sokratas. Tad, jei ką nors pagalvoji apie abu dalykus,
to negalėtum apie abu pajusti nei vieno, nei kito įrankio 185 a5
padedamas?

Teaitetas. Tikrai ne.

Sokratas. O galvodamas apie garsą ir spalvą, pirmiausia apie juodu pagalvoji šitai – kad juodu yra?

Teaitetas. Taip. 185 a10

Sokratas. Ir kad vienas skiriasi nuo kito, o sau yra tapatus?

Teaitetas. Kaipgi ne. 185 b1

Sokratas. Ir kad abu yra du, o kiekvienas – viena?

Teaitetas. Ir šitai.

Sokratas. Taip pat sugebi nagrinėti, ar jiedu yra nepana- 185 b5
šūs, ar panašūs?

Teaitetas. Ko gero.

Sokratas. O per ką visa tai apie juos galvoji? Juk nei per
klausą, nei per regą neįmanoma pagauti to, kas abiem yra
bendra. Ir štai kas dar įrodo tai, apie ką kalbame: jei būtų
galima nagrinėti, ar juodu yra sūrūs, ar ne, žinai, kad galė- 185 b10
tum pasakyti, kuo tai nagrinėsi, ir, matyt, tai nebus nei rega, 185 c1
nei klausa, bet kažkas kita.

Teaitetas. Kaipgi nebus – per liežuvį veikianti galia.

Sokratas. Puikiai! Na, o per ką veikianti galia tau parodo
tai, kas visiems bendra, ir tai, kam duodi vardus „yra", „nėra" 185 c5
ir visus kitus, apie kuriuos dabar klausėme? Kokius įrankius,
kurių padedamas mūsų juntantysis pradas viską junta, skirsi
visiems tokiems dalykams?

Teaitetas. Kalbi apie būtį ir nebūtį, panašumą ir nepa-
našumą, tapatu ir skirtinga, taip pat apie viena ir visus 185 c10

185 d1 ἕν τε καὶ τὸν ἄλλον ἀριθμὸν περὶ αὐτῶν. δῆλον δὲ ὅτι
καὶ ἄρτιόν τε καὶ περιττὸν ἐρωτᾷς, καὶ τἆλλα ὅσα τού-
τοις ἕπεται, διὰ τίνος ποτὲ τῶν τοῦ σώματος τῇ ψυχῇ
αἰσθανόμεθα.
185 d5 {ΣΩ.} Ὑπέρευ, ὦ Θεαίτητε, ἀκολουθεῖς, καὶ ἔστιν ἃ ἐρωτῶ
αὐτὰ ταῦτα.
{ΘΕΑΙ.} Ἀλλὰ μὰ Δία, ὦ Σώκρατες, ἔγωγε οὐκ ἂν
ἔχοιμι εἰπεῖν, πλήν γ' ὅτι μοι δοκεῖ τὴν ἀρχὴν οὐδ' εἶναι
τοιοῦτον οὐδὲν τούτοις ὄργανον ἴδιον ὥσπερ ἐκείνοις, ἀλλ'
185 e1 αὐτὴ δι' αὑτῆς ἡ ψυχὴ τὰ κοινά μοι φαίνεται περὶ πάντων
ἐπισκοπεῖν.
{ΣΩ.} Καλὸς γὰρ εἶ, ὦ Θεαίτητε, καὶ οὐχ, ὡς ἔλεγε
Θεόδωρος, αἰσχρός· ὁ γὰρ καλῶς λέγων καλός τε καὶ
185 e5 ἀγαθός. πρὸς δὲ τῷ καλῷ εὖ ἐποίησάς με μάλα συχνοῦ λόγου
ἀπαλλάξας, εἰ φαίνεταί σοι τὰ μὲν αὐτὴ δι' αὑτῆς ἡ ψυχὴ
ἐπισκοπεῖν, τὰ δὲ διὰ τῶν τοῦ σώματος δυνάμεων. τοῦτο γὰρ
ἦν ὃ καὶ αὐτῷ μοι ἐδόκει, ἐβουλόμην δὲ καὶ σοὶ δόξαι.
186 a1 {ΘΕΑΙ.} Ἀλλὰ μὴν φαίνεταί γε.
{ΣΩ.} Ποτέρων οὖν τίθης τὴν οὐσίαν; τοῦτο γὰρ μάλιστα
ἐπὶ πάντων παρέπεται.
{ΘΕΑΙ.} Ἐγὼ μὲν ὧν αὐτὴ ἡ ψυχὴ καθ' αὑτὴν ἐπορέγεται.
186 a5 {ΣΩ.} Ἦ καὶ τὸ ὅμοιον καὶ τὸ ἀνόμοιον καὶ τὸ ταὐτὸν καὶ
ἕτερον;
{ΘΕΑΙ.} Ναί.
{ΣΩ.} Τί δέ; καλὸν καὶ αἰσχρὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ κακόν;
{ΘΕΑΙ.} Καὶ τούτων μοι δοκεῖ ἐν τοῖς μάλιστα πρὸς
186 a10 ἄλληλα σκοπεῖσθαι τὴν οὐσίαν, ἀναλογιζομένη ἐν ἑαυτῇ τὰ
186 b1 γεγονότα καὶ τὰ παρόντα πρὸς τὰ μέλλοντα.
{ΣΩ.} Ἔχε δή· ἄλλο τι τοῦ μὲν σκληροῦ τὴν σκληρότητα
διὰ τῆς ἐπαφῆς αἰσθήσεται, καὶ τοῦ μαλακοῦ τὴν μαλακότητα
ὡσαύτως;
186 b5 {ΘΕΑΙ.} Ναί.

kitus dalykams taikomus skaičius. Bet, aišku, klausi ir 185 d1
apie lyginamumą bei nelyginamumą, taip pat apie visa
kita, kas eina kartu su jais, – per kokį gi kūnui priklau-
santį dalyką visa tai savo siela juntame.
Sokratas. Nepaprastai gerai sugebi sekti, Teaitetai. Būtent 185 d5
apie tokius dalykus aš ir klausiu.
Teaitetas. Bet, dėl Dzeuso, Sokratai! Aš negalėčiau
pasakyti. Nebent tai, kad, man regis, apskritai nėra jokio
tokio šiems dalykams sãvo įrankio, kitaip nei aniems,
bet, man atrodo, pati siela per save nagrinėja visų dalykų 185 e1
bendrybes.
Sokratas. Tikrai esi gražus, Teaitetai! Ne bjaurus, kaip
sakė Teodoras. Juk gražiai kalbantis žmogus yra ir gražus,
ir geras. Ir ne tik gražus, bet dar ir padarei man paslaugą: 185 e5
atleidai nuo labai ilgos kalbos, jei tau atrodo, kad kai kuriuos
dalykus siela nagrinėja pati per save, o kitus – per kūno
galias. Mat aš taip ir maniau, tačiau norėjau, kad ir tu būtum
tokios nuomonės.
Teaitetas. Kad man taip ir atrodo. 186 a1
Sokratas. Tad prie katrų skiri būtį? Juk šis dalykas labiau-
siai viską lydi.
Teaitetas. Aš – prie tų, kurių siela siekia pati savaime.
Sokratas. Panašu ir nepanašu, tapatu ir kita – irgi? 186 a5
Teaitetas. Taip.
Sokratas. Na, o gražu ir bjauru, gera ir bloga?
Teaitetas. Ir šie, manding, tikrai yra iš tų, kurių būtį siela
nagrinėja žiūrėdama jų tarpusavio santykio ir buvusius bei 186 a10
esamus dalykus savyje siedama su būsimaisiais. 186 b1
Sokratas. Palauk! O kieto dalyko kietumą ji jus per lytė-
jimą? Ir minkšto minkštumą – taip pat?
Teaitetas. Taip. 186 b5

{ΣΩ.} Τὴν δέ γε οὐσίαν καὶ ὅτι ἐστὸν καὶ τὴν ἐναντιότητα πρὸς ἀλλήλω καὶ τὴν οὐσίαν αὖ τῆς ἐναντιότητος αὐτὴ ἡ ψυχὴ ἐπανιοῦσα καὶ συμβάλλουσα πρὸς ἄλληλα κρίνειν πειρᾶται ἡμῖν.

186 b10 {ΘΕΑΙ.} Πάνυ μὲν οὖν.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν τὰ μὲν εὐθὺς γενομένοις πάρεστι φύσει
186 c1 αἰσθάνεσθαι ἀνθρώποις τε καὶ θηρίοις, ὅσα διὰ τοῦ σώματος παθήματα ἐπὶ τὴν ψυχὴν τείνει· τὰ δὲ περὶ τούτων ἀναλογίσματα πρός τε οὐσίαν καὶ ὠφέλειαν μόγις καὶ ἐν χρόνῳ διὰ πολλῶν πραγμάτων καὶ παιδείας παραγίγνεται οἷς ἂν καὶ
186 c5 παραγίγνηται;

{ΘΕΑΙ.} Παντάπασι μὲν οὖν.

{ΣΩ.} Οἷόν τε οὖν ἀληθείας τυχεῖν, ᾧ μηδὲ οὐσίας;

{ΘΕΑΙ.} Ἀδύνατον.

{ΣΩ.} Οὗ δὲ ἀληθείας τις ἀτυχήσει, ποτὲ τούτου ἐπιστήμων
186 c10 ἔσται;

186 d1 {ΘΕΑΙ.} Καὶ πῶς ἄν, ὦ Σώκρατες;

{ΣΩ.} Ἐν μὲν ἄρα τοῖς παθήμασιν οὐκ ἔνι ἐπιστήμη, ἐν δὲ τῷ περὶ ἐκείνων συλλογισμῷ· οὐσίας γὰρ καὶ ἀληθείας ἐνταῦθα μέν, ὡς ἔοικε, δυνατὸν ἅψασθαι, ἐκεῖ δὲ
186 d5 ἀδύνατον.

{ΘΕΑΙ.} Φαίνεται.

{ΣΩ.} Ἦ οὖν ταὐτὸν ἐκεῖνό τε καὶ τοῦτο καλεῖς, τοσαύτας διαφορὰς ἔχοντε;

{ΘΕΑΙ.} Οὔκουν δὴ δίκαιόν γε.

186 d10 {ΣΩ.} Τί οὖν δὴ ἐκείνῳ ἀποδίδως ὄνομα, τῷ ὁρᾶν ἀκούειν ὀσφραίνεσθαι ψύχεσθαι θερμαίνεσθαι;

186 e1 {ΘΕΑΙ.} Αἰσθάνεσθαι ἔγωγε· τί γὰρ ἄλλο;

{ΣΩ.} Σύμπαν ἄρ' αὐτὸ καλεῖς αἴσθησιν;

{ΘΕΑΙ.} Ἀνάγκη.

{ΣΩ.} Ὧι γε, φαμέν, οὐ μέτεστιν ἀληθείας ἅψασθαι· οὐδὲ
186 e5 γὰρ οὐσίας.

{ΘΕΑΙ.} Οὐ γὰρ οὖν.

Sokratas. O būtį – tai, kad juodu yra, taip pat jųdviejų vieno kitam priešingumą ir šio priešingumo būtį – čia pati siela, vis prie jųdviejų grįždama ir vieną su kitu lygindama, mumyse mėgina apie juos spręsti?

Teaitetas. Žinoma. 186 b10

Sokratas. Vadinasi, kai kuriuos dalykus tiek žmonėms, tiek gyvūnams iš prigimties duota pajusti iškart, vos atsira- 186 c1
dus, – visus tuos potyrius, kurie į sielą eina per kūną, o išvados apie šių potyrių santykį su būtimi ir nauda atsiranda (jei išvis atsiranda) sunkiai ir laikui bėgant, per gausius vargus ir 186 c5
ugdymą.

Teaitetas. Visiškai taip.

Sokratas. O ar įmanoma prieiti tiesą, nepriėjus būties?

Teaitetas. Neįmanoma.

Sokratas. O ar dalyko tiesos nepriėjęs žmogus galėtų tapti to dalyko žinovu? 186 c10

Teaitetas. Kaipgi tai būtų įmanoma, Sokratai?! 186 d1

Sokratas. Vadinasi, žinojimas yra ne potyriuose, o jų apibendrinime. Juk panašu, kad čia įmanoma paliesti būtį ir tiesą, o ten – neįmanoma. 186 d5

Teaitetas. Regis.

Sokratas. Taigi, ar vadinsi aną dalyką ir šį tuo pačiu vardu, kai juodu turi tokių didelių skirtumų?

Teaitetas. Ne. Tai nebūtų teisinga.

Sokratas. Tai kokį vardą duosi anam – visiems tiems 186 d10
„matyti“, „girdėti“, „užuosti“, „šalti“, „šilti“?

Teaitetas. Duočiau „justi“. O kokį dar? 186 e1

Sokratas. Vadinasi, visa tai tu vadini jutimu?

Teaitetas. Kitaip neišeina.

Sokratas. Bet šiam dalykui, kaip sakėme, neduota paliesti tiesos, nes ir būties neduota. 186 e5

Teaitetas. Neduota.

{ΣΩ.} Οὐδ' ἄρ' ἐπιστήμης.

{ΘΕΑΙ.} Οὐ γάρ.

{ΣΩ.} Οὐκ ἄρ' ἂν εἴη ποτέ, ὦ Θεαίτητε, αἴσθησίς τε καὶ
186 e10 ἐπιστήμη ταὐτόν.

{ΘΕΑΙ.} Οὐ φαίνεται, ὦ Σώκρατες. καὶ μάλιστά γε νῦν καταφανέστατον γέγονεν ἄλλο ὂν αἰσθήσεως ἐπιστήμη.

187 a1 {ΣΩ.} Ἀλλ' οὔ τι μὲν δὴ τούτου γε ἕνεκα ἠρχόμεθα διαλεγόμενοι, ἵνα εὕρωμεν τί ποτ' οὐκ ἔστ' ἐπιστήμη, ἀλλὰ τί ἔστιν. ὅμως δὲ τοσοῦτόν γε προβεβήκαμεν, ὥστε μὴ ζητεῖν αὐτὴν ἐν αἰσθήσει τὸ παράπαν ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ τῷ ὀνόματι,
187 a5 ὅτι ποτ' ἔχει ἡ ψυχή, ὅταν αὐτὴ καθ' αὑτὴν πραγματεύηται περὶ τὰ ὄντα.

{ΘΕΑΙ.} Ἀλλὰ μὴν τοῦτό γε καλεῖται, ὦ Σώκρατες, ὡς ἐγᾦμαι, δοξάζειν.

{ΣΩ.} Ὀρθῶς γὰρ οἴει, ὦ φίλε. καὶ ὅρα δὴ νῦν πάλιν ἐξ
187 b1 ἀρχῆς, πάντα τὰ πρόσθεν ἐξαλείψας, εἴ τι μᾶλλον καθορᾷς, ἐπειδὴ ἐνταῦθα προελήλυθας. καὶ λέγε αὖθις τί ποτ' ἐστὶν ἐπιστήμη.

{ΘΕΑΙ.} Δόξαν μὲν πᾶσαν εἰπεῖν, ὦ Σώκρατες, ἀδύνατον,
187 b5 ἐπειδὴ καὶ ψευδής ἐστι δόξα· κινδυνεύει δὲ ἡ ἀληθὴς δόξα ἐπιστήμη εἶναι, καί μοι τοῦτο ἀποκεκρίσθω. ἐὰν γὰρ μὴ φανῇ προϊοῦσιν ὥσπερ τὸ νῦν, ἄλλο τι πειρασόμεθα λέγειν.

{ΣΩ.} Οὕτω μέντοι χρή, ὦ Θεαίτητε, λέγειν προθύμως μᾶλλον, ἢ ὡς τὸ πρῶτον ὤκνεις ἀποκρίνεσθαι. ἐὰν γὰρ
187 c1 οὕτω δρῶμεν, δυοῖν θάτερα, ἢ εὑρήσομεν ἐφ' ὃ ἐρχόμεθα, ἢ ἧττον οἰησόμεθα εἰδέναι ὃ μηδαμῇ ἴσμεν· καίτοι οὐκ ἂν εἴη μεμπτὸς μισθὸς ὁ τοιοῦτος. καὶ δὴ καὶ νῦν τί φῄς; δυοῖν ὄντοιν ἰδέαιν δόξης, τοῦ μὲν ἀληθινοῦ, ψευδοῦς δὲ τοῦ ἑτέρου,
187 c5 τὴν ἀληθῆ δόξαν ἐπιστήμην ὁρίζῃ;

{ΘΕΑΙ.} Ἔγωγε· τοῦτο γὰρ αὖ νῦν μοι φαίνεται.

{ΣΩ.} Ἆρ' οὖν ἔτ' ἄξιον περὶ δόξης ἀναλαβεῖν πάλιν –

{ΘΕΑΙ.} Τὸ ποῖον δὴ λέγεις;

Sokratas. Vadinasi, ir žinojimo?

Teaitetas. Tikrai ne.

Sokratas. Taigi, Teaitetai, jutimas ir žinojimas niekaip
negalėtų būti tas pat. 186 e10

Teaitetas. Matyt, kad ne, Sokratai. Dabar kaip tik pasidarė visiškai aišku, kad jutimas yra kažkas kita nei žinojimas.

Sokratas. Bet mes pokalbį pradėjome tikrai ne tam, kad 187 a1
surastume, kas nėra žinojimas, bet kad atrastume, kas jis yra. Na, bent jau tiek esame pažengę, kad jutime jo visai nebeieškome, bet siejame su tuo vardu, kuris sielai suteikiamas
tuomet, kai ji pati savaime turi reikalą su esybėmis. 187 a5

Teaitetas. Šis dalykas vadinasi „turėti nuomonę“. Taip aš manau, Sokratai.

Sokratas. Ir teisingai manai, mielasis. Tad dabar vėl žiūrėk
iš pradžių. Ištrink viską, kas buvo iki šiol, – gal kiek geriau 187 b1
matysi, kai jau iki čia esi atėjęs. Taigi dar kartą sakyk, kas vis dėlto yra žinojimas?

Teaitetas. Nuomonė. Kad tai būtų bet kuri nuomonė, neįma-
noma pasakyti, Sokratai, nes nuomonė gali būti ir klaidinga. Tad, 187 b5
ko gero, žinojimas – tai teisinga nuomonė. Toks tegu ir būna mano atsakymas. O jei paėję priekin matysime, kad taip nėra, kaip kad šį kartą atsitiko, pamėginsime pasakyti ką nors kita.

Sokratas. Taip ir reikia kalbėti – ryžtingai, kitaip nei anksčiau, kai dvejojai atsakinėdamas. Jei taip elgsimės, turėsime
viena iš dviejų: arba rasime tai, prie ko einame, arba būsime 187 c1
mažiau tikri, kad žinome tai, ko visai nežinome. O šitokiu atlygiu tikrai nederėtų skųstis.

Tad ką tu dabar sakai? Kad, esant dviem nuomonės rūšims,
vienai – teisingai, kitai – klaidingai, žinojimą apibrėži kaip 187 c5
teisingą nuomonę?

Teaitetas. Apibrėžiu. Mat dabar man taip atrodo.

Sokratas. Gerai. O ar dar verta grįžti prie klausimo apie nuomonę...?

Teaitetas. Kokį klausimą turi omenyje?

187 d1 {ΣΩ.} Θράττει μέ πως νῦν τε καὶ ἄλλοτε δὴ πολλάκις, ὥστ᾽ ἐν ἀπορίᾳ πολλῇ πρὸς ἐμαυτὸν καὶ πρὸς ἄλλον γεγονέναι, οὐκ ἔχοντα εἰπεῖν τί ποτ᾽ ἐστὶ τοῦτο τὸ πάθος παρ᾽ ἡμῖν καὶ τίνα τρόπον ἐγγιγνόμενον.

187 d5 {ΘΕΑΙ.} Τὸ ποῖον δή;

{ΣΩ.} Τὸ δοξάζειν τινὰ ψευδῆ. σκοπῶ δὴ καὶ νῦν ἔτι διστάζων, πότερον ἐάσωμεν αὐτὸ ἢ ἐπισκεψώμεθα ἄλλον τρόπον ἢ ὀλίγον πρότερον.

{ΘΕΑΙ.} Τί μήν, ὦ Σώκρατες, εἴπερ γε καὶ ὁπῃτιοῦν φαί-
187 d10 νεται δεῖν; ἄρτι γὰρ οὐ κακῶς γε σὺ καὶ Θεόδωρος ἐλέγετε σχολῆς πέρι, ὡς οὐδὲν ἐν τοῖς τοιοῖσδε κατεπείγει.

187 e1 {ΣΩ.} Ὀρθῶς ὑπέμνησας· ἴσως γὰρ οὐκ ἀπὸ καιροῦ πάλιν ὥσπερ ἴχνος μετελθεῖν. κρεῖττον γάρ που σμικρὸν εὖ ἢ πολὺ μὴ ἱκανῶς περᾶναι.

{ΘΕΑΙ.} Τί μήν;

187 e5 {ΣΩ.} Πῶς οὖν; τί δὴ καὶ λέγομεν; ψευδῆ φαμεν ἑκάστοτε εἶναι δόξαν, καί τινα ἡμῶν δοξάζειν ψευδῆ, τὸν δ᾽ αὖ ἀληθῆ, ὡς φύσει οὕτως ἐχόντων;

{ΘΕΑΙ.} Φαμὲν γὰρ δή.

188 a1 {ΣΩ.} Οὐκοῦν τόδε γ᾽ ἔσθ᾽ ἡμῖν περὶ πάντα καὶ καθ᾽ ἕκαστον, ἤτοι εἰδέναι ἢ μὴ εἰδέναι; μανθάνειν γὰρ καὶ ἐπιλανθάνεσθαι μεταξὺ τούτων ὡς ὄντα χαίρειν λέγω ἐν τῷ παρόντι· νῦν γὰρ ἡμῖν πρὸς λόγον ἐστὶν οὐδέν.

188 a5 {ΘΕΑΙ.} Ἀλλὰ μήν, ὦ Σώκρατες, ἄλλο γ᾽ οὐδὲν λείπεται περὶ ἕκαστον πλὴν εἰδέναι ἢ μὴ εἰδέναι.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν ἤδη ἀνάγκη τὸν δοξάζοντα δοξάζειν ἢ ὧν τι οἶδεν ἢ μὴ οἶδεν;

{ΘΕΑΙ.} Ἀνάγκη.

188 a10 {ΣΩ.} Καὶ μὴν εἰδότα γε μὴ εἰδέναι τὸ αὐτὸ ἢ μὴ εἰδότα
188 b1 εἰδέναι ἀδύνατον.

{ΘΕΑΙ.} Πῶς δ᾽ οὔ;

Sokratas. Mane kažkaip neramina – dabar, ir šiaip dažnai... 187 d1
Net gerokai pasimetu – ir pats su savimi, ir su kitais bendraudamas. Negaliu pasakyti, kas gi yra tas mumyse esantis potyris ir kokiu būdu jis atsiranda...

Teaitetas. Koks potyris? 187 d5

Sokratas. Turėti klaidingą nuomonę. Štai ir dabar dvejoju svarstydamas, ar turėtume šitai palikti, ar nagrinėsime kitaip negu neseniai tai darėme.

Teaitetas. Kodėl gi ne, Sokratai, jei tau atrodo, kad verta
vienaip ar kitaip tai daryti. Juk ką tik judu su Teodoru neblo- 187 d10
gai kalbėjote apie laisvą laiką, esą tokiuose dalykuose niekas nespaudžia.

Sokratas. Teisingai priminei. Gal išties visai tinkamas 187 e1
metas dar kartą lyg pasekti pėdsaką. Juk turbūt geriau nuveikti mažai, bet gerai, nei daug, tačiau ne iki galo.

Teaitetas. Kodėl gi ne.

Sokratas. Tai kaip? Ką gi mes dabar sakome? Ar teigiame, 187 e5
kad visais atvejais esama klaidingos nuomonės ir kad vienas iš mūsų mano klaidingai, o kitas – teisingai, nes tai atitinka prigimtį?

Teaitetas. Teigiame. Išties.

Sokratas. Vadinasi, visų ir kiekvieno dalyko atveju turime 188 a1
štai ką: arba žinome, arba nežinome. Išmokti ir pamiršti yra tarp šių dviejų dalykų, tad juos dabar palieku nuošaly – šiam mūsų svarstymui jie nieko nereiškia.

Teaitetas. Tai kad, Sokratai, bet kokio dalyko atveju nelieka 188 a5
nieko kita – tik žinoti arba nežinoti.

Sokratas. Vadinasi, turintis nuomonę neišvengiamai ją turi arba apie ką nors iš to, ką žino, arba – iš to, ko nežino?

Teaitetas. Neišvengiamai.

Sokratas. Be to, neįmanoma, kad kažką žinantis žmogus 188 a10
to dalyko nežinotų, arba, kad nežinantis – žinotų. 188 b1

Teaitetas. Kaipgi ne.

{ΣΩ.} Ἆρ' οὖν ὁ τὰ ψευδῆ δοξάζων, ἃ οἶδε, ταῦτα οἴεται
οὐ ταῦτα εἶναι ἀλλὰ ἕτερα ἄττα ὧν οἶδε, καὶ ἀμφότερα εἰδὼς
188 b5 ἀγνοεῖ αὖ ἀμφότερα;

{ΘΕΑΙ.} Ἀλλ' ἀδύνατον, ὦ Σώκρατες.

{ΣΩ.} Ἀλλ' ἆρα, ἃ μὴ οἶδεν, ἡγεῖται αὐτὰ εἶναι ἕτερα
ἄττα ὧν μὴ οἶδε, καὶ τοῦτ' ἔστι τῷ μήτε Θεαίτητον μήτε
Σωκράτη εἰδότι εἰς τὴν διάνοιαν λαβεῖν ὡς ὁ Σωκράτης
188 b10 Θεαίτητος ἢ [ὁ] Θεαίτητος Σωκράτης;

188 c1 {ΘΕΑΙ.} Καὶ πῶς ἄν;

{ΣΩ.} Ἀλλ' οὐ μήν, ἅ γέ τις οἶδεν, οἴεταί που ἃ μὴ οἶδεν
αὐτὰ εἶναι, οὐδ' αὖ ἃ μὴ οἶδεν, ἃ οἶδεν.

{ΘΕΑΙ.} Τέρας γὰρ ἔσται.

188 c5 {ΣΩ.} Πῶς οὖν ἂν ἔτι ψευδῆ δοξάσειεν; ἐκτὸς γὰρ τούτων
ἀδύνατόν που δοξάζειν, ἐπείπερ πάντ' ἢ ἴσμεν ἢ οὐκ ἴσμεν,
ἐν δὲ τούτοις οὐδαμοῦ φαίνεται δυνατὸν ψευδῆ δοξάσαι.

{ΘΕΑΙ.} Ἀληθέστατα.

{ΣΩ.} Ἆρ' οὖν οὐ ταύτῃ σκεπτέον ὃ ζητοῦμεν, κατὰ τὸ
188 d1 εἰδέναι καὶ μὴ εἰδέναι ἰόντας, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶναι καὶ μή;

{ΘΕΑΙ.} Πῶς λέγεις;

{ΣΩ.} Μὴ ἁπλοῦν ᾖ ὅτι ὁ τὰ μὴ ὄντα περὶ ὁτουοῦν δοξάζων
οὐκ ἔσθ' ὡς οὐ ψευδῆ δοξάσει, κἂν ὁπωσοῦν ἄλλως τὰ τῆς
188 d5 διανοίας ἔχῃ.

{ΘΕΑΙ.} Εἰκός γ' αὖ, ὦ Σώκρατες.

{ΣΩ.} Πῶς οὖν; τί ἐροῦμεν, ὦ Θεαίτητε, ἐάν τις ἡμᾶς
ἀνακρίνῃ· "Δυνατὸν δὲ ὁτῳοῦν ὃ λέγεται, καί τις ἀνθρώπων
τὸ μὴ ὂν δοξάσει, εἴτε περὶ τῶν ὄντων του εἴτε αὐτὸ καθ'
188 d10 αὑτό;" καὶ ἡμεῖς δή, ὡς ἔοικεν, πρὸς ταῦτα φήσομεν· "Ὅταν
188 e1 γε μὴ ἀληθῆ οἴηται οἰόμενος·" ἢ πῶς ἐροῦμεν;

{ΘΕΑΙ.} Οὕτως.

{ΣΩ.} Ἦ οὖν καὶ ἄλλοθί που τὸ τοιοῦτόν ἐστιν;

{ΘΕΑΙ.} Τὸ ποῖον;

Sokratas. Tad žmogus, klaidingai manantis apie tai, ką
žino, mano, kad tai yra ne tie dalykai, o kažkas kita iš jam
žinomų dalykų, tad abu žinodamas abiejų nežino? 188 b5

Teaitetas. Bet tai neįmanoma, Sokratai!

Sokratas. O gal jis apie jam nežinomus dalykus mano, kad tai
yra kažkas kita iš jam nežinomų dalykų? Kitaip tariant, žmo-
gui, kuris nepažįsta nei Teaiteto, nei Sokrato, gali ateiti į galvą,
kad Sokratas – tai Teaitetas, arba kad Teaitetas – Sokratas? 188 b10

Teaitetas. Kaip tai būtų įmanoma? 188 c1

Sokratas. Bet taip pat niekas veikiausiai nemano, kad tai,
ką jis žino, yra tai, ko jis nežino, arba, priešingai, – kad tai,
ko nežino, yra tai, ką jis žino.

Teaitetas. Būtų stebuklas.

Sokratas. Tai kaip dar būtų galima klaidingai manyti? Juk, 188 c5
be minėtųjų atvejų, neįmanoma turėti nuomonės, jei mes
išties viską arba žinome, arba nežinome, o tokiais atvejais,
regis, niekaip neįmanoma turėti klaidingos nuomonės.

Teaitetas. Tikrų tikriausiai.

Sokratas. Tad gal ne šiuo keliu reikia eiti nagrinėjant mūsų
tiriamą dalyką – ne per žinojimą ir nežinojimą, o per būtį ir 188 d1
nebūtį?

Teaitetas. Ką turi galvoje?

Sokratas. Ar nėra tiesiog taip, kad žmogus apie ką nors
manantis nesamus dalykus negali nemanyti klaidingai, kad
ir kaip jam šiaip jau sektųsi protauti? 188 d5

Teaitetas. Tai irgi tikėtina, Sokratai.

Sokratas. Tai kaip? Ką pasakysime, Teaitetai, jei kas nors
mus klausinėtų: „Ar kam nors būtų įmanoma tai, ką kalbate?
Ar žmogus galėtų manyti nesamą dalyką – ar apie ką nors iš esa-
mybių, ar jį patį savaime?" Mes į tai, regis, atsakysime: „Taip, jei 188 d10
manydamas jis mano neteisingus dalykus". Ar kaip pasakysime? 188 e1

Teaitetas. Šitaip.

Sokratas. Tad ir kitais atvejais turbūt būna toks dalykas?

Teaitetas. Koks dalykas?

188 e5 {ΣΩ.} Εἴ τις ὁρᾷ μέν τι, ὁρᾷ δὲ οὐδέν.

{ΘΕΑΙ.} Καὶ πῶς;

{ΣΩ.} Ἀλλὰ μὴν εἰ ἕν γέ τι ὁρᾷ, τῶν ὄντων τι ὁρᾷ. ἢ σὺ οἴει ποτὲ τὸ ἓν ἐν τοῖς μὴ οὖσιν εἶναι;

{ΘΕΑΙ.} Οὐκ ἔγωγε.

188 e10 {ΣΩ.} Ὁ ἄρα ἕν γέ τι ὁρῶν ὄν τι ὁρᾷ.

{ΘΕΑΙ.} Φαίνεται.

189 a1 {ΣΩ.} Καὶ ὁ ἄρα τι ἀκούων ἕν γέ τι ἀκούει καὶ ὂν [ἀκούει].

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Καὶ ὁ ἁπτόμενος δή του ἑνός γέ του ἅπτεται καὶ ὄντος, εἴπερ ἑνός;

189 a5 {ΘΕΑΙ.} Καὶ τοῦτο.

{ΣΩ.} Ὁ δὲ δὴ δοξάζων οὐχ ἕν γέ τι δοξάζει;

{ΘΕΑΙ.} Ἀνάγκη.

{ΣΩ.} Ὁ δ' ἕν τι δοξάζων οὐκ ὄν τι;

{ΘΕΑΙ.} Συγχωρῶ.

189 a10 {ΣΩ.} Ὁ ἄρα μὴ ὂν δοξάζων οὐδὲν δοξάζει.

{ΘΕΑΙ.} Οὐ φαίνεται.

{ΣΩ.} Ἀλλὰ μὴν ὅ γε μηδὲν δοξάζων τὸ παράπαν οὐδὲ δοξάζει.

{ΘΕΑΙ.} Δῆλον, ὡς ἔοικεν.

189 b1 {ΣΩ.} Οὐκ ἄρα οἷόν τε τὸ μὴ ὂν δοξάζειν, οὔτε περὶ τῶν ὄντων οὔτε αὐτὸ καθ' αὑτό.

{ΘΕΑΙ.} Οὐ φαίνεται.

{ΣΩ.} Ἄλλο τι ἄρ' ἐστὶ τὸ ψευδῆ δοξάζειν τοῦ τὰ μὴ ὄντα
189 b5 δοξάζειν.

{ΘΕΑΙ.} Ἄλλο ἔοικεν.

{ΣΩ.} Οὔτ' ἄρ' οὕτως οὔτε ὡς ὀλίγον πρότερον ἐσκοποῦμεν, ψευδής ἐστι δόξα ἐν ἡμῖν.

Sokratas. Kad žmogus kažką mato, bet nieko nemato. 188 e5

Teaitetas. Kaip tai įmanoma?!

Sokratas. Juk jei jis mato bent kažkokį vieną dalyką, mato kažką iš esamybių. Ar tu manai, kad kažkas viena galėtų būti tarp nesamybių?

Teaitetas. Nemanau.

Sokratas. Vadinasi, matantis bent kažkokį vieną dalyką, 188 e10
mato kažkokį esantį dalyką?

Teaitetas. Regis.

Sokratas. Ir kažką girdintis žmogus girdi bent kažkokį 189 a1
vieną ir esantį dalyką.

Teaitetas. Taip.

Sokratas. Taip pat ir tas, kas ką nors liečia, liečia bent vieną ir esantį dalyką, jeigu jau yra vienas dalykas?

Teaitetas. Ir tas tiesa. 189 a5

Sokratas. O manantis žmogus, ar nemano bent kažkokio vieno dalyko?

Teaitetas. Neišvengiamai.

Sokratas. O manydamas ką nors viena, ar nemano kažkokio esančio dalyko?

Teaitetas. Sutinku.

Sokratas. Tad manantis tai, ko nėra, nieko nemano. 189 a10

Teaitetas. Regis, ne.

Sokratas. Bet tas, kas nieko nemano, apskritai neturi nuomonės.

Teaitetas. Akivaizdu. Taip atrodo.

Sokratas. Vadinasi, neįmanoma manyti nesamo dalyko – 189 b1
nei apie esamybes, nei paties savaime.

Teaitetas. Regis, ne.

Sokratas. Vadinasi, manyti klaidingus dalykus yra ne tas
pat, kaip manyti nesamus dalykus? 189 b5

Teaitetas. Panašu, kad ne tas pat.

Sokratas. Vadinasi, nei svarstant tokiu būdu, nei taip, kaip prieš tai darėme, neišeina, kad mumyse būtų klaidingos nuomonės.

{ΘΕΑΙ.} Οὐ γὰρ οὖν δή.

189 b10 {ΣΩ.} Ἀλλ' ἆρα ὧδε γιγνόμενον τοῦτο προσαγορεύομεν;

{ΘΕΑΙ.} Πῶς;

{ΣΩ.} Ἀλλοδοξίαν τινὰ οὖσαν ψευδῆ φαμεν εἶναι δόξαν,
189 c1 ὅταν τίς ⟨τι⟩ τῶν ὄντων ἄλλο αὖ τῶν ὄντων ἀνταλλαξάμενος τῇ διανοίᾳ φῇ εἶναι. οὕτω γὰρ ὃν μὲν ἀεὶ δοξάζει, ἕτερον δὲ ἀνθ' ἑτέρου, καὶ ἁμαρτάνων οὗ ἐσκόπει δικαίως ἂν καλοῖτο ψευδῆ δοξάζων.

189 c5 {ΘΕΑΙ.} Ὀρθότατά μοι νῦν δοκεῖς εἰρηκέναι. ὅταν γάρ τις ἀντὶ καλοῦ αἰσχρὸν ἢ ἀντὶ αἰσχροῦ καλὸν δοξάζῃ, τότε ὡς ἀληθῶς δοξάζει ψευδῆ.

{ΣΩ.} Δῆλος εἶ, ὦ Θεαίτητε, καταφρονῶν μου καὶ οὐ δεδιώς.

189 c10 {ΘΕΑΙ.} Τί μάλιστα;

{ΣΩ.} Οὐκ ἂν οἶμαι σοὶ δοκῶ τοῦ ἀληθῶς ψευδοῦς ἀντι-
189 d1 λαβέσθαι, ἐρόμενος εἰ οἷόν τε ταχὺ βραδέως ἢ κοῦφον βαρέως ἢ ἄλλο τι ἐναντίον μὴ κατὰ τὴν αὑτοῦ φύσιν ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ ἐναντίου γίγνεσθαι ἑαυτῷ ἐναντίως. τοῦτο μὲν οὖν, ἵνα μὴ μάτην θαρρήσῃς, ἀφίημι. ἀρέσκει δέ, ὡς
189 d5 φῄς, τὸ τὰ ψευδῆ δοξάζειν ἀλλοδοξεῖν εἶναι;

{ΘΕΑΙ.} Ἔμοιγε.

{ΣΩ.} Ἔστιν ἄρα κατὰ τὴν σὴν δόξαν ἕτερόν τι ὡς ἕτερον καὶ μὴ ὡς ἐκεῖνο τῇ διανοίᾳ τίθεσθαι;

{ΘΕΑΙ.} Ἔστι μέντοι.

189 e1 {ΣΩ.} Ὅταν οὖν τοῦθ' ἡ διάνοιά του δρᾷ, οὐ καὶ ἀνάγκη αὐτὴν ἤτοι ἀμφότερα ἢ τὸ ἕτερον διανοεῖσθαι;

{ΘΕΑΙ.} Ἀνάγκη μὲν οὖν· ἤτοι ἅμα γε ἢ ἐν μέρει.

{ΣΩ.} Κάλλιστα. τὸ δὲ διανοεῖσθαι ἆρ' ὅπερ ἐγὼ καλεῖς;

189 e5 {ΘΕΑΙ.} Τί καλῶν;

{ΣΩ.} Λόγον ὃν αὐτὴ πρὸς αὑτὴν ἡ ψυχὴ διεξέρχεται περὶ ὧν ἂν σκοπῇ. ὥς γε μὴ εἰδώς σοι ἀποφαίνομαι. τοῦτο γάρ μοι ἰνδάλλεται διανοουμένη οὐκ ἄλλο τι ἢ διαλέγεσθαι, αὐτὴ
190 a1 ἑαυτὴν ἐρωτῶσα καὶ ἀποκρινομένη, καὶ φάσκουσα καὶ οὐ

Teaitetas. Kad tikrai neišeina.

Sokratas. O gal klaidinga nuomone mes vadiname štai 189 b10
kokiu būdu atsirandantį dalyką?

Teaitetas. Kokiu būdu?

Sokratas. Klaidinga nuomone vadiname tam tikrą „kitamanybę", kuomet kas nors vieną iš esančių dalykų pavadina kitu, 189 c1
taip pat esančiu, mintyse juodu sukeitęs. Šitaip žmogus visada mano esantį dalyką, tačiau vieną vietoj kito, tad nepataiko į tai, į ką taikė, ir išties nusipelno klaidingai manančio žmogaus vardo.

Teaitetas. Man regis, dabar labai teisingai pasakei. Kai kas 189 c5
nors vietoje „gražu" mano „bjauru", arba vietoje „bjauru" – „gražu", tuomet jo nuomonė išties klaidinga.

Sokratas. Teaitetai, aiškiai nei gerbi mane, nei bijaisi.

Teaitetas. Kodėl gi taip? 189 c10

Sokratas. Regis, manai, kad negalėčiau prikibti prie tavo „išties klaidinga", klausdamas, ar gali būti „lėtai greita", „sun- 189 d1
kiai lengva" ar kas nors kita priešingai sau, būdamas ne pagal savo, bet pagal priešingybės prigimtį. Bet šitai praleidžiu, idant tavo drąsa nenueitų veltui. Tai, sakai, tau patinka teiginys, kad manyti klaidingai reiškia manyti kažką kita? 189 d5

Teaitetas. Patinka.

Sokratas. Vadinasi, tavo nuomone, galima mintyse vieną dalyką laikyti ne juo pačiu, o kitu?

Teaitetas. Tikrai galima.

Sokratas. Tad kai kieno nors protas tai daro, jis būtinai 189 e1
protauja arba abu dalykus, arba katrą nors vieną? Ar ne taip?

Teaitetas. Būtinai. Arba abu kartu, arba vieną po kito.

Sokratas. Puiku. O protavimu tu vadini tą patį, kaip ir aš?

Teaitetas. O ką tu taip vadini? 189 e5

Sokratas. Pokalbį su savimi apie nagrinėjamus dalykus, kurį pereina siela. Tik aš tai tau dėstau pats šito nežinodamas. Man tiesiog dingojasi, kad protaudama ji daro ne ką kita, bet kalbasi – pati savęs klausia ir sau atsako, pritaria arba 190 a1

φάσκουσα. ὅταν δὲ ὁρίσασα, εἴτε βραδύτερον εἴτε καὶ
ὀξύτερον ἐπᾴξασα, τὸ αὐτὸ ἤδη φῇ καὶ μὴ διστάζῃ, δόξαν
ταύτην τίθεμεν αὐτῆς. ὥστ' ἔγωγε τὸ δοξάζειν λέγειν καλῶ
190 a5 καὶ τὴν δόξαν λόγον εἰρημένον, οὐ μέντοι πρὸς ἄλλον οὐδὲ
φωνῇ, ἀλλὰ σιγῇ πρὸς αὑτόν· σὺ δὲ τί;

{ΘΕΑΙ.} Κἀγώ.

{ΣΩ.} Ὅταν ἄρα τις τὸ ἕτερον ἕτερον δοξάζῃ, καὶ φησίν,
ὡς ἔοικε, τὸ ἕτερον ἕτερον εἶναι πρὸς ἑαυτόν.

190 b1 {ΘΕΑΙ.} Τί μήν;

{ΣΩ.} Ἀναμιμνῄσκου δὴ εἰ πώποτ' εἶπες πρὸς σεαυτὸν ὅτι
παντὸς μᾶλλον τό τοι καλὸν αἰσχρόν ἐστιν ἢ τὸ ἄδικον
δίκαιον. ἢ καί, τὸ πάντων κεφάλαιον, σκόπει εἴ ποτ' ἐπε-
190 b5 χείρησας σεαυτὸν πείθειν ὡς παντὸς μᾶλλον τὸ ἕτερον ἕτερόν
ἐστιν, ἢ πᾶν τοὐναντίον οὐδ' ἐν ὕπνῳ πώποτε ἐτόλμησας
εἰπεῖν πρὸς σεαυτὸν ὡς παντάπασιν ἄρα τὰ περιττὰ ἄρτιά
ἐστιν ἤ τι ἄλλο τοιοῦτον.

{ΘΕΑΙ.} Ἀληθῆ λέγεις.

190 c1 {ΣΩ.} Ἄλλον δέ τινα οἴει ὑγιαίνοντα ἢ μαινόμενον τολμῆσαι
σπουδῇ πρὸς ἑαυτὸν εἰπεῖν ἀναπείθοντα αὑτὸν ὡς ἀνάγκη τὸν
βοῦν ἵππον εἶναι ἢ τὰ δύο ἕν;

{ΘΕΑΙ.} Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγε.

190 c5 {ΣΩ.} Οὐκοῦν εἰ τὸ λέγειν πρὸς ἑαυτὸν δοξάζειν ἐστίν,
οὐδεὶς ἀμφότερά γε λέγων καὶ δοξάζων καὶ[39] ἐφαπτόμενος
ἀμφοῖν τῇ ψυχῇ εἴποι ἂν καὶ δοξάσειεν ὡς τὸ ἕτερον ἕτερόν
ἐστιν. ἐατέον δὲ καὶ σοὶ τὸ ῥῆμα [περὶ τοῦ ἑτέρου]· λέγω
190 d1 γὰρ αὐτὸ τῇδε, μηδένα δοξάζειν ὡς τὸ αἰσχρὸν καλὸν ἢ ἄλλο
τι τῶν τοιούτων.

{ΘΕΑΙ.} Ἀλλ', ὦ Σώκρατες, ἐῶ τε καί μοι δοκεῖ ὡς λέγεις.

{ΣΩ.} Ἄμφω μὲν ἄρα δοξάζοντα ἀδύνατον τό γε ἕτερον
190 d5 ἕτερον δοξάζειν.

{ΘΕΑΙ.} Ἔοικεν.

39 καὶ omisit T, seclusit Burnet.

nepritaria. O kai ji, lėčiau ar spartesniu mostu apsisprendusi,
ima teigti tą patį ir nebedvejoja, tai mes laikome jos nuo-
mone. Tad aš manymą vadinu kalbėjimu, o nuomonę – pasa-
kyta kalba, tačiau ne kitam ir ne balsu, o tyliai sau pačiam. 190 a5
O kaip tu?

Teaitetas. Ir aš taip pat.

Sokratas. Vadinasi, kai žmogus apie vieną dalyką mano,
kad tai kitas, jis turbūt sau ir sako, kad viena yra kita.

Teaitetas. Kaipgi ne. 190 b1

Sokratas. O dabar prisimink, ar kada nors esi sau sakęs,
kad grožis (!) tikrai yra bjaurumas arba kad neteisinga – tei-
singa? Arba, viską bendrai paėmęs, žiūrėk, ar kada nors esi
mėginęs save įtikinti, kad víena tikrai yra kìta? O gal visai 190 b5
priešingai: nė sapne nesi išdrįsęs sau pasakyti, neva nelygi-
niai skaičiai išties yra lyginiai ar ką nors panašaus.

Teaitetas. Tiesą sakai.

Sokratas. O manai, kas nors kitas, sveikas ar pamišęs, 190 c1
išdrįstų rimtai sau sakyti ir save tikinti, esą jautis būtinai
yra arklys, o du – viena?

Teaitetas. Prisiekiu Dzeusu, aš taip nemanau.

Sokratas. Tad, jei manyti reiškia kalbėti sau pačiam, nie- 190 c5
kas, kalbėdamas ir manydamas abu dalykus ir abu siela lies-
damas, negalėtų sakyti ir manyti, esą „kìta yra kìta". Šį kartą
tu turi man atleisti už tokius žodžius [apie „kita"]. Mat aš štai
kaip noriu pasakyti: niekas nemano, kad gražu yra bjauru, 190 d1
ar ko nors panašaus.

Teaitetas. Leidžiu, leidžiu, Sokratai. Ir man atrodo taip
pat, kaip tu sakai.

Sokratas. Taigi, manant abu dalykus, neįmanoma manyti,
kad vienas yra kitas. 190 d5

Teaitetas. Panašu.

Sokratas. Bet manantis tik vieną, o kito – ne, niekada
nemanys vieną esant kitą.

{ΣΩ.} Ἀλλὰ μὴν τὸ ἕτερόν γε μόνον δοξάζων, τὸ δὲ ἕτερον μηδαμῇ, οὐδέποτε δοξάσει τὸ ἕτερον ἕτερον εἶναι.

{ΘΕΑΙ.} Ἀληθῆ λέγεις· ἀναγκάζοιτο γὰρ ἂν ἐφάπτεσθαι
190 d10 καὶ οὗ μὴ δοξάζει.

{ΣΩ.} Οὔτ' ἄρ' ἀμφότερα οὔτε τὸ ἕτερον δοξάζοντι ἐγχωρεῖ
190 e1 ἀλλοδοξεῖν. ὥστ' εἴ τις ὁριεῖται δόξαν εἶναι ψευδῆ τὸ ἑτεροδοξεῖν, οὐδὲν ἂν λέγοι· οὔτε γὰρ ταύτῃ οὔτε κατὰ τὰ πρότερα φαίνεται ψευδὴς ἐν ἡμῖν οὖσα δόξα.

{ΘΕΑΙ.} Οὐκ ἔοικεν.

190 e5 {ΣΩ.} Ἀλλὰ μέντοι, ὦ Θεαίτητε, εἰ τοῦτο μὴ φανήσεται ὄν, πολλὰ ἀναγκασθησόμεθα ὁμολογεῖν καὶ ἄτοπα.

{ΘΕΑΙ.} Τὰ ποῖα δή;

{ΣΩ.} Οὐκ ἐρῶ σοι πρὶν ἂν πανταχῇ πειραθῶ σκοπῶν. αἰσχυνοίμην γὰρ ἂν ὑπὲρ ἡμῶν, ἐν ᾧ ἀποροῦμεν, ἀναγκαζο-
191 a1 μένων ὁμολογεῖν οἷα λέγω. ἀλλ' ἐὰν εὕρωμεν καὶ ἐλεύθεροι γενώμεθα, τότ' ἤδη περὶ τῶν ἄλλων ἐροῦμεν ὡς πασχόντων αὐτὰ ἐκτὸς τοῦ γελοίου ἑστῶτες· ἐὰν δὲ πάντῃ ἀπορήσωμεν, ταπεινωθέντες οἶμαι τῷ λόγῳ παρέξομεν ὡς ναυτιῶντες
191 a1 πατεῖν τε καὶ χρῆσθαι ὅτι ἂν βούληται. ᾗ οὖν ἔτι πόρον τινὰ εὑρίσκω τοῦ ζητήματος ἡμῖν, ἄκουε.

{ΘΕΑΙ.} Λέγε μόνον.

{ΣΩ.} Οὐ φήσω ἡμᾶς ὀρθῶς ὁμολογῆσαι, ἡνίκα ὡμολογήσαμεν ἅ τις οἶδεν, ἀδύνατον δοξάσαι ἃ μὴ οἶδεν εἶναι αὐτὰ
191 b1 καὶ ψευσθῆναι· ἀλλά πῃ δυνατόν.

{ΘΕΑΙ.} Ἆρα λέγεις ὃ καὶ ἐγὼ τότε ὑπώπτευσα, ἡνίκ' αὐτὸ ἔφαμεν τοιοῦτον εἶναι, ὅτι ἐνίοτ' ἐγὼ γιγνώσκων Σωκράτη, πόρρωθεν δὲ ὁρῶν ἄλλον ὃν οὐ γιγνώσκω, ᾠήθην
191 b5 εἶναι Σωκράτη ὃν οἶδα; γίγνεται γὰρ δὴ ἐν τῷ τοιούτῳ οἷον λέγεις.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν ἀπέστημεν αὐτοῦ, ὅτι ἃ ἴσμεν ἐποίει ἡμᾶς εἰδότας μὴ εἰδέναι;

{ΘΕΑΙ.} Πάνυ μὲν οὖν.

Teaitetas. Tiesą sakai. Nes tuomet jis privalėtų liesti ir tą,
kurio nemano. 190 d10

Sokratas. Vadinasi, „kitamanybei“ nelieka vietos – nei
manant abu dalykus, nei katrą vieną. Tad žmogus, klaidingą 190 e1
nuomonę apibrėžiantis kaip „kitamanystę“, sakytų niekus, nes šitaip žiūrint, kaip ir ankstesniuoju atveju, nematyti, kad mumyse esama klaidingos nuomonės.

Teaitetas. Nepanašu, kad būtų.

Sokratas. Tačiau, Teaitetai, jei pasirodys, kad tokio dalyko 190 e5
nėra, būsime priversti pripažinti aibę keistų dalykų.

Teaitetas. Kokių gi?

Sokratas. Nesakysiu, kol nepamėginsiu visaip reikalą išnagrinėti. Mat man dėl mūsų būtų gėda, kad patekę į keblumą
esame priversti pripažinti tas keistenybes. Bet jei rasime 191 a1
išeitį ir ištrūksime į laisvę, tuomet, kai patiems nebegrės apsijuokti, galėsime tai pasakyti apie kitų žmonių padėtį. O jei vis vien neįveiksime keblumo, tuomet, manau, pametę išdidumą, kaip jūrligės pagauti žmonės leisime teiginiui
trypti mus ir daryti ką nori. Taigi klausyk, kokią išeitį aš 191 a5
dar randu mūsų tyrimui.

Teaitetas. Sakyk, sakyk!

Sokratas. Pasakysiu, kad mes neteisingai padarėme sutikę, esą negali būti, kad žmogus manytų, jog tai, ką jis žino, yra
tai, ko jis nežino, ir taip suklystų. Vis dėlto, tai tam tikru 191 b1
būdu įmanoma...

Teaitetas. Ar turi omenyje tai, apie ką aš ir pats pagalvojau, kai minėjome tokį atvejį? Kartais aš, kuris pažįstu Sokratą, iš tolo matydamas kitą žmogų, kurio nepažįstu, pagalvoju,
kad tai – tas Sokratas, kurį aš pažįstu? Juk tokiais atvejais ir 191 b5
atsitinka tai, apie ką kalbi.

Sokratas. O mes nuo ano teiginio pasitraukėme todėl, kad jis vertė mus, žinančius, nežinoti to, ką mes žinome?

Teaitetas. Būtent.

191 b10 {ΣΩ.} Μὴ γὰρ οὕτω τιθῶμεν, ἀλλ' ὧδε· ἴσως πῃ ἡμῖν
191 c1 συγχωρήσεται, ἴσως δὲ ἀντιτενεῖ. ἀλλὰ γὰρ ἐν τοιούτῳ
ἐχόμεθα, ἐν ᾧ ἀνάγκη πάντα μεταστρέφοντα λόγον βασανί-
ζειν. σκόπει οὖν εἰ τὶ λέγω. ἆρα ἔστιν μὴ εἰδότα τι
πρότερον ὕστερον μαθεῖν;
191 c5 {ΘΕΑΙ.} Ἔστι μέντοι.
{ΣΩ.} Οὐκοῦν καὶ αὖθις ἕτερον καὶ ἕτερον;
{ΘΕΑΙ.} Τί δ' οὔ;
{ΣΩ.} Θὲς δή μοι λόγου ἕνεκα ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐνὸν
κήρινον ἐκμαγεῖον, τῷ μὲν μεῖζον, τῷ δ' ἔλαττον, καὶ τῷ
191 c10 μὲν καθαρωτέρου κηροῦ, τῷ δὲ κοπρωδεστέρου, καὶ σκλη-
191 d1 ροτέρου, ἐνίοις δὲ ὑγροτέρου, ἔστι δ' οἷς μετρίως ἔχοντος.
{ΘΕΑΙ.} Τίθημι.
{ΣΩ.} Δῶρον τοίνυν αὐτὸ φῶμεν εἶναι τῆς τῶν Μουσῶν
μητρὸς Μνημοσύνης, καὶ εἰς τοῦτο ὅτι ἂν βουληθῶμεν μνη-
191 d5 μονεῦσαι ὧν ἂν ἴδωμεν ἢ ἀκούσωμεν ἢ αὐτοὶ ἐννοήσωμεν,
ὑπέχοντας αὐτὸ ταῖς αἰσθήσεσι καὶ ἐννοίαις, ἀποτυποῦσθαι,
ὥσπερ δακτυλίων σημεῖα ἐνσημαινομένους· καὶ ὃ μὲν ἂν
ἐκμαγῇ, μνημονεύειν τε καὶ ἐπίστασθαι ἕως ἂν ἐνῇ τὸ
εἴδωλον αὐτοῦ· ὃ δ' ἂν ἐξαλειφθῇ ἢ μὴ οἷόν τε γένηται
191 e1 ἐκμαγῆναι, ἐπιλελῆσθαί τε καὶ μὴ ἐπίστασθαι.
{ΘΕΑΙ.} Ἔστω οὕτως.
{ΣΩ.} Ὁ τοίνυν ἐπιστάμενος μὲν αὐτά, σκοπῶν δέ τι ὧν
ὁρᾷ ἢ ἀκούει, ἄθρει εἰ ἄρα τοιῷδε τρόπῳ ψευδῆ ἂν δοξάσαι.
191 e5 {ΘΕΑΙ.} Ποίῳ δή τινι;
{ΣΩ.} Ἃ οἶδεν, οἰηθεὶς εἶναι τοτὲ μὲν ἃ οἶδε, τοτὲ δὲ
ἃ μή. ταῦτα γὰρ ἐν τοῖς πρόσθεν οὐ καλῶς ὡμολογήσαμεν
ὁμολογοῦντες ἀδύνατα.
{ΘΕΑΙ.} Νῦν δὲ πῶς λέγεις;
192 a1 {ΣΩ.} Δεῖ ὧδε λέγεσθαι περὶ αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς διοριζο-
μένους ὅτι ὃ μέν τις οἶδεν, σχὼν αὐτοῦ μνημεῖον ἐν τῇ
ψυχῇ, αἰσθάνεται δὲ αὐτὸ μή, οἰηθῆναι ἕτερόν τι ὧν οἶδεν,
ἔχοντα καὶ ἐκείνου τύπον, αἰσθανόμενον δὲ μή, ἀδύνατον.

Sokratas. Tai gal ne anaip teikime, o šitaip – gal jis mums 191 b10
pritars, o gal ir priešinsis. Tačiau esame tokioje padėtyje, kad 191 c1
privalu pavartyti ir išmėginti kiekvieną teiginį. Tad žiūrėk,
gal ne visai tuščiai kalbu. Ar galima pirma ko nors nežinant
vėliau tai sužinoti?
Teaitetas. Tikrai galima. 191 c5
Sokratas. Ir dar ką nors kita, ir dar?
Teaitetas. Kodėl gi ne.
Sokratas. Tad svarstymo labui paprašysiu tavęs įsivaiz-
duoti, kad mūsų sielose yra spaudžiamojo vaško gabalas. Vie-
nas žmogus jį turi didesnį, kitas mažesnį, vienas grynesnio
vaško, kitas nešvaresnio, kai kas kietesnio, kiti skystesnio, o 191 c10
kai kam pasitaiko ir visai tinkamo. 191 d1
Teaitetas. Įsivaizduoju.
Sokratas. Tarkime, kad tai yra Mūzų motinos Mnemosinės
[Atminties] dovana, ir joje įspaudžiame tuos matytus, girdė-
tus ar pačių pamintytus dalykus, kuriuos norėtume įsiminti, 191 d5
pakišdami tą vašką pojūčiams ir mintims, tarsi įspausdami
žiedo įspaudą. Kas įsispaudžia, tą atsimename ir žinome
tol, kol lieka jo atvaizdas, o kas nusitrina ar ko nepavyksta
įspausti, pamirštame ir nežinome. 191 e1
Teaitetas. Tebūnie.
Sokratas. Taigi tas, kuris šitaip žino ir galvoja apie ką nors
iš matomų arba girdimų dalykų, – žiūrėk, gal jis šit kokiu
būdu galėtų manyti klaidingai?...
Teaitetas. Kokiu gi? 191 e5
Sokratas. Apie tai, ką žino, kartais pamanyti, jog tai tas,
ką jis žino, o kartais – kad ne tas. Mat anksčiau mes negerai
padarėme pripažinę, esą tai neįmanoma.
Teaitetas. O dabar kaip sakai?
Sokratas. Štai kaip reikia apie tuos atvejus kalbėti: 192 a1
iškart gerai apibrėžkime, kad [1] manyti, jog tai, ką žinai,
sieloje turėdamas to dalyko atmeną, tačiau nejunti, yra
kitas tau žinomas dalykas, kurio įspaudą taip pat turi, bet

192 a5 καὶ ὅ γε οἶδεν αὖ, οἰηθῆναι εἶναι ὃ μὴ οἶδε μηδ' ἔχει αὐτοῦ
σφραγῖδα· καὶ ὃ μὴ οἶδεν, ὃ μὴ οἶδεν αὖ· καὶ ὃ μὴ οἶδεν,
ὃ οἶδε· καὶ ὃ αἰσθάνεταί γε, ἕτερόν τι ὧν αἰσθάνεται
οἰηθῆναι εἶναι· καὶ ὃ αἰσθάνεται, ὧν τι μὴ αἰσθάνεται· καὶ
192 b1 ὃ μὴ αἰσθάνεται, ὧν μὴ αἰσθάνεται· καὶ ὃ μὴ αἰσθάνεται,
ὧν αἰσθάνεται. καὶ ἔτι γε αὖ καὶ ὃ οἶδε καὶ αἰσθάνεται καὶ
ἔχει τὸ σημεῖον κατὰ τὴν αἴσθησιν, οἰηθῆναι αὖ ἕτερόν τι
ὧν οἶδε καὶ αἰσθάνεται καὶ ἔχει αὖ καὶ ἐκείνου τὸ σημεῖον
192 b5 κατὰ τὴν αἴσθησιν, ἀδυνατώτερον ἔτι ἐκείνων, εἰ οἷόν τε.
καὶ ὃ οἶδε καὶ [ὃ] αἰσθάνεται ἔχων τὸ μνημεῖον ὀρθῶς, ὃ
οἶδεν οἰηθῆναι ἀδύνατον· καὶ ὃ οἶδε καὶ αἰσθάνεται ἔχων
192 c1 κατὰ ταὐτά, ὃ αἰσθάνεται· καὶ ὃ αὖ μὴ οἶδε μηδὲ αἰσθάνεται,
ὃ μὴ οἶδε μηδὲ αἰσθάνεται· καὶ ὃ μὴ οἶδε μηδὲ αἰσθά-
νεται, ὃ μὴ οἶδε· καὶ ὃ μὴ οἶδε μηδὲ αἰσθάνεται, ὃ μὴ
αἰσθάνεται· πάντα ταῦτα ὑπερβάλλει ἀδυναμίᾳ τοῦ ἐν
192 c5 αὐτοῖς ψευδῆ τινα δοξάσαι. λείπεται δὴ ἐν τοῖς τοιοῖσδε,
εἴπερ που ἄλλοθι, τὸ τοιοῦτον γενέσθαι.

{ΘΕΑΙ.} Ἐν τίσι δή; ἐὰν ἄρα ἐξ αὐτῶν τι μᾶλλον μάθω·
νῦν μὲν γὰρ οὐχ ἕπομαι.

{ΣΩ.} Ἐν οἷς οἶδεν, οἰηθῆναι αὐτὰ ἕτερ' ἄττα εἶναι ὧν
192 c10 οἶδε καὶ αἰσθάνεται· ἢ ὧν μὴ οἶδεν, αἰσθάνεται δέ· ἢ ὧν
192 d1 οἶδε καὶ αἰσθάνεται, ὧν οἶδεν αὖ καὶ αἰσθάνεται.

{ΘΕΑΙ.} Νῦν πολὺ πλέον ἀπελείφθην ἢ τότε.

{ΣΩ.} Ὧδε δὴ ἀνάπαλιν ἄκουε. ἐγὼ εἰδὼς Θεόδωρον καὶ
ἐν ἐμαυτῷ μεμνημένος οἷός ἐστι, καὶ Θεαίτητον κατὰ ταὐτά,
192 d5 ἄλλο τι ἐνίοτε μὲν ὁρῶ αὐτούς, ἐνίοτε δὲ οὔ, καὶ ἅπτομαί ποτ'
αὐτῶν, τοτὲ δ' οὔ, καὶ ἀκούω ἤ τινα ἄλλην αἴσθησιν αἰσθάνο-
μαι, τοτὲ δ' αἴσθησιν μὲν οὐδεμίαν ἔχω περὶ ὑμῶν, μέμνημαι
δὲ ὑμᾶς οὐδὲν ἧττον καὶ ἐπίσταμαι αὐτὸς ἐν ἐμαυτῷ;

nejunti, – neįmanoma. Taip pat neįmanoma [2] manyti, kad 192 a5
tai, ką žinai, yra dalykas, kurio nežinai ir kurio atspaudo
neturi; ir [3] kad tai, ko nežinai, yra tai, ko taip pat nežinai;
arba, [4] kad tai, ko nežinai, yra tai, ką žinai.

Taip pat neįmanoma [5] manyti, kad tai, ką junti, yra kaž-
kas kita iš tų dalykų, kuriuos junti; [6] ir kad tai, ką junti,
yra kažkas iš tų, kurių nejunti; ir kad [7] tai, ko nejunti, yra 192 b1
kažkas kita iš tų dalykų, kurių nejunti; arba [8] kad tai, ko
nejunti – kažkas iš tų, kuriuos junti.

Ir dar: [9] manyti, kad tai, ką žinai, junti ir sieloje turi jutimą
atitinkantį ženklą, yra kažkas kita iš to, ką taip pat žinai, junti
ir taip pat sieloje turi jutimą atitinkantį ženklą, – tas dar labiau
neįmanoma nei minėti atvejai (jei taip galėtų būti). Taip pat 192 b5
[10] neįmanoma manyti, kad tai, ką žinai ir junti, sieloje turė-
damas tinkamą atmeną, yra kažkas, ką žinai; ir [11] kad tai, ką
žinai ir junti, minėtuoju būdu tai turėdamas, yra tai, ką junti;
ir [12] kad tai, ko nei žinai, nei junti, yra kažkas kita, ko nei 192 c1
žinai, nei junti; ir [13] kad tai, ko nei žinai, nei junti, yra tai, ko
nežinai; [14] ir kad tai, ko nei žinai, nei junti, yra tai, ko nejunti.

Visais tokiais atvejais visiškai neįmanoma ką nors klai-
dingai manyti. Taigi, jei tai apskritai kur nors gali atsitikti, 192 c5
mums lieka tokie atvejai...

Teaitetas. Kokie gi? Gal kartais iš jų daugiau suprasiu. Mat
dabar nesugebu sekti...

Sokratas. Tokie, [15] kai manoma, kad tai, ką žinai, yra kaž-
kas kita iš tų dalykų, kuriuos žinai ir junti, arba [16] – kažkas 192 c10
iš tų, kurių nežinai, tačiau junti, arba, [17] kad kas nors iš tų,
kuriuos žinai ir junti, yra kažkas iš tų, ką taip pat žinai ir junti. 192 d1

Teaitetas. Dabar nepagaunu dar labiau nei pirma.

Sokratas. Tuomet paklausyk dar sykį. Pasakysiu šitaip:
pažindamas Teodorą ir savyje atmindamas, koks jis yra, taip
pat ir Teaitetą, aš kartais juos matau, o kartais – ne, kartais 192 d5
liečiu, o kartais – ne, kartais girdžiu ar patiriu kokia nors jusle,
o kitąsyk neturiu jokios jūsų pajautos, tačiau ne ką mažiau jus
prisimenu ir pats savyje pažįstu. Ar ne taip?

192 e1 {ΘΕΑΙ.} Πάνυ μὲν οὖν.
{ΣΩ.} Τοῦτο τοίνυν πρῶτον μάθε ὧν βούλομαι δηλῶσαι,
ὅτι ἔστι μὲν ἃ οἶδε μὴ αἰσθάνεσθαι, ἔστιν δὲ αἰσθάνεσθαι.
{ΘΕΑΙ.} Ἀληθῆ.
192 e5 {ΣΩ.} Οὐκοῦν καὶ ἃ μὴ οἶδε, πολλάκις μὲν ἔστι μηδὲ
αἰσθάνεσθαι, πολλάκις δὲ αἰσθάνεσθαι μόνον;
{ΘΕΑΙ.} Ἔστι καὶ τοῦτο.
{ΣΩ.} Ἰδὲ δὴ ἐάν τι μᾶλλον νῦν ἐπίσπῃ. Σωκράτης
193 a1 εἰ γιγνώσκει Θεόδωρον καὶ Θεαίτητον, ὁρᾷ δὲ μηδέτερον,
μηδὲ ἄλλη αἴσθησις αὐτῷ πάρεστι περὶ αὐτῶν, οὐκ ἄν ποτε
ἐν ἑαυτῷ δοξάσειεν ὡς ὁ Θεαίτητός ἐστι Θεόδωρος. λέγω
τὶ ἢ οὐδέν;
193 a5 {ΘΕΑΙ.} Ναί, ἀληθῆ γε.
{ΣΩ.} Τοῦτο μὲν τοίνυν ἐκείνων πρῶτον ἦν ὧν ἔλεγον.
{ΘΕΑΙ.} Ἦν γάρ.
{ΣΩ.} Δεύτερον τοίνυν, ὅτι τὸν μὲν γιγνώσκων ὑμῶν, τὸν
δὲ μὴ γιγνώσκων, αἰσθανόμενος δὲ μηδέτερον, οὐκ ἄν ποτε
193 a10 αὖ οἰηθείην ὃν οἶδα εἶναι ὃν μὴ οἶδα.
{ΘΕΑΙ.} Ὀρθῶς.
193 b1 {ΣΩ.} Τρίτον δέ, μηδέτερον γιγνώσκων μηδὲ αἰσθανό-
μενος οὐκ ἂν οἰηθείην ὃν μὴ οἶδα ἕτερόν τιν' εἶναι ὧν μὴ
οἶδα. καὶ τἆλλα τὰ πρότερα πάνθ' ἑξῆς νόμιζε πάλιν
ἀκηκοέναι, ἐν οἷς οὐδέποτ' ἐγὼ περὶ σοῦ καὶ Θεοδώρου τὰ
193 b5 ψευδῆ δοξάσω, οὔτε γιγνώσκων οὔτε ἀγνοῶν ἄμφω, οὔτε
τὸν μέν, τὸν δ' οὐ γιγνώσκων· καὶ περὶ αἰσθήσεων κατὰ
ταὐτά, εἰ ἄρα ἕπῃ.
{ΘΕΑΙ.} Ἕπομαι.
{ΣΩ.} Λείπεται τοίνυν τὰ ψευδῆ δοξάσαι ἐν τῷδε, ὅταν
193 b10 γιγνώσκων σὲ καὶ Θεόδωρον, καὶ ἔχων ἐν ἐκείνῳ τῷ κηρίνῳ
193 c1 ὥσπερ δακτυλίων σφῷν ἀμφοῖν τὰ σημεῖα, διὰ μακροῦ καὶ
μὴ ἱκανῶς ὁρῶν ἄμφω προθυμηθῶ, τὸ οἰκεῖον ἑκατέρου ση-
μεῖον ἀποδοὺς τῇ οἰκείᾳ ὄψει, ἐμβιβάσας προσαρμόσαι εἰς τὸ
ἑαυτῆς ἴχνος, ἵνα γένηται ἀναγνώρισις, εἶτα τούτων ἀπο-

Teaitetas. Aišku. 192 e1
Sokratas. Tad visų pirma suprask tokį dalyką (vieną iš tų,
kuriuos noriu paaiškinti): galima nejusti to, ką žinai, galima
ir justi.
Teaitetas. Tiesa.
Sokratas. Taip pat ir to, ko nežinai, dažnai galima nejusti, 192 e5
o kitąkart – vien justi.
Teaitetas. Būna ir taip.
Sokratas. Tai žiūrėk, gal dabar kiek geriau gebėsi sekti:
jei Sokratas pažįsta Teodorą ir Teaitetą, tačiau nė vieno iš jų 193 a1
nemato ir neturi jokios kitos jų pajautos, jis niekada savyje
nepamanytų, kad Teaitetas yra Teodoras. Niekus kalbu, ar ne?
Teaitetas. Ne. Teisingai kalbi. 193 a5
Sokratas. Tai toks buvo pirmas iš mano minėtų atvejų.
Teaitetas. Išties.
Sokratas. O štai antras: pažindamas vieną iš jūsų, o kito –
ne, ir nė vieno juslėmis nejusdamas, aš niekad negalėčiau
pamanyti, jog tas, kurį pažįstu, yra tas, kurio nepažįstu. 193 a10
Teaitetas. Teisingai.
Sokratas. Trečias: nė vieno nepažindamas ir juslėmis 193 b1
nejusdamas, nepagalvočiau, kad vienas, kurio nepažįstu, yra
kitas, iš tų, kurių nepažįstu. Ir visais kitais ankstesniais atve-
jais (laikyk, kad vėl apie juos girdi) niekur negalėčiau apie
judu su Teodoru manyti klaidingai – nei abudu pažindamas, 193 b5
nei abiejų nepažindamas, nei vieną pažindamas, o kito – ne.
Ir dėl jutimo taip pat, jei jau pajėgi sekti.
Teaitetas. Pajėgiu.
Sokratas. Taigi klaidingai manyti belieka tuo atveju, kuo-
met, pažindamas judu su Teodoru ir minėtame vaške turė- 193 b10
damas jųdviejų tarytum žiedo paliktas žymes, abudu matau 193 c1
iš tolo, nepakankamai aiškiai ir kiekvienam tinkamą žymę
siedamas su tinkamu vaizdu stengiuosi jį uždėti ir pritai-
kyti prie katro nors pėdsako, idant įvyktų atpažinimas. Kai

193 c5 τυχὼν καὶ ὥσπερ οἱ ἔμπαλιν ὑποδούμενοι παραλλάξας
προσβάλω τὴν ἑκατέρου ὄψιν πρὸς τὸ ἀλλότριον σημεῖον,
ἢ καὶ οἷα τὰ ἐν τοῖς κατόπτροις τῆς ὄψεως πάθη, δεξιὰ εἰς
193 d1 ἀριστερὰ μεταρρεούσης, ταὐτὸν παθὼν διαμάρτω· τότε δὴ
συμβαίνει ἡ ἑτεροδοξία καὶ τὸ ψευδῆ δοξάζειν.

{ΘΕΑΙ.} Ἔοικε γάρ, ὦ Σώκρατες. θαυμασίως ὡς λέγεις
τὸ τῆς δόξης πάθος.

193 d5 {ΣΩ.} Ἔτι τοίνυν καὶ ὅταν ἀμφοτέρους γιγνώσκων τὸν
μὲν πρὸς τῷ γιγνώσκειν αἰσθάνωμαι, τὸν δὲ μή, τὴν δὲ
γνῶσιν τοῦ ἑτέρου μὴ κατὰ τὴν αἴσθησιν ἔχω, ὃ ἐν τοῖς
πρόσθεν οὕτως ἔλεγον καί μου τότε οὐκ ἐμάνθανες.

{ΘΕΑΙ.} Οὐ γὰρ οὖν.

193 d10 {ΣΩ.} Τοῦτο μὴν ἔλεγον, ὅτι γιγνώσκων τὸν ἕτερον καὶ
193 e1 αἰσθανόμενος, καὶ τὴν γνῶσιν κατὰ τὴν αἴσθησιν αὐτοῦ ἔχων,
οὐδέποτε οἰήσεται εἶναι αὐτὸν ἕτερόν τινα ὃν γιγνώσκει τε
καὶ αἰσθάνεται καὶ τὴν γνῶσιν αὖ καὶ ἐκείνου ἔχει κατὰ τὴν
αἴσθησιν. ἦν γὰρ τοῦτο;

193 e5 {ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Παρελείπετο δέ γέ που τὸ νῦν λεγόμενον, ἐν ᾧ δή
φαμεν τὴν ψευδῆ δόξαν γίγνεσθαι τὸ ἄμφω γιγνώσκοντα
194 a1 καὶ ἄμφω ὁρῶντα ἤ τινα ἄλλην αἴσθησιν ἔχοντα ἀμφοῖν τὼ
σημείω μὴ κατὰ τὴν αὑτοῦ αἴσθησιν ἑκάτερον ἔχειν, ἀλλ᾽
οἷον τοξότην φαῦλον ἱέντα παραλλάξαι τοῦ σκοποῦ καὶ
ἁμαρτεῖν, ὃ δὴ καὶ ψεῦδος ἄρα ὠνόμασται.

194 a5 {ΘΕΑΙ.} Εἰκότως γε.

{ΣΩ.} Καὶ ὅταν τοίνυν τῷ μὲν παρῇ αἴσθησις τῶν σημείων,
τῷ δὲ μή, τὸ δὲ τῆς ἀπούσης αἰσθήσεως τῇ παρούσῃ προσ-
αρμόσῃ, πάντῃ ταύτῃ ψεύδεται ἡ διάνοια. καὶ ἑνὶ λόγῳ,
περὶ ὧν μὲν μὴ οἶδέ τις μηδ᾽ ἐπήσθετο πώποτε, οὐκ ἔστιν,
194 b1 ὡς ἔοικεν, οὔτε ψεύδεσθαι οὔτε ψευδὴς δόξα, εἴ τι νῦν ἡμεῖς
ὑγιὲς λέγομεν· περὶ δὲ ὧν ἴσμεν τε καὶ αἰσθανόμεθα, ἐν αὐτοῖς
τούτοις στρέφεται καὶ ἑλίττεται ἡ δόξα ψευδὴς καὶ ἀληθὴς
γιγνομένη, καταντικρὺ μὲν καὶ κατὰ τὸ εὐθὺ τὰ οἰκεῖα συν-

nepataikau ir, tarytum supainiojęs sandalus, vieno vaizdą 193 c5
dedu prie kito žymės arba suklystu patirdamas tą patį, kas
vaizdui nutinka veidrodyje, kuomet jo dešinė nuteka į kairę –
štai tada ir atsitinka kitamanybė ir klaidingas manymas. 193 d1

Teaitetas. Kad panašu, Sokratai! Nuostabiai nusakei nuomonės patyrimą.

Sokratas. O dar, kai abudu pažindamas vieną katrą dar ir 193 d5
patiriu juslėmis, o kito – ne, ir mano turimas pirmojo žinojimas neatitinka jutimo. Kai anksčiau kalbėjau apie tai, negalėjai manęs suprasti.

Teaitetas. Išties.

Sokratas. Taigi kalbėjau, kad vieną iš jųdviejų pažinda- 193 d10
mas, juslėmis patirdamas ir turėdamas jutimą atitinkantį 193 e1
pažinimą, žmogus niekada nemanys, kad tai – kitas, kurį jis taip pat pažįsta, patiria juslėmis ir turi jutimą atitinkantį pažinimą. Juk taip buvo?

Teaitetas. Taip. 193 e5

Sokratas. Tad liko tas atvejis, apie kurį dabar kalbame teigdami, kad čia ir atsiranda klaidinga nuomonė: žmogus judu
pažįsta ir abudu mato ar kaip kitaip junta, tačiau jo turimos 194 a1
jųdviejų žymės neatitinka vieno katro iš jūsų jutimo, tad jis šaudamas prašauna pro taikinį, kaip prastas lankininkas, ir nepataiko. Tatai ir vadinama netiesa.

Teaitetas. Na, panašu. 194 a5

Sokratas. Taip pat ir tuomet, kai vienai žymei yra pojūtis, o kitai – ne, ir pojūčio neturinti žymė prisitaiko prie esamo pojūčio, – tokiais atvejais protas visada suklysta.

Vienu žodžiu, ko žmogus nežino ir nėra kada nors jutęs, panašu, kad apie tai negali būti nei netiesos, nei klaidin-
gos nuomonės, jei dabar mūsų žodžiuose esama kokio 194 b1
nors sveiko grūdo. O ką žinome ir juntame, štai tokiais atvejais nuomonė ir sukasi bei vartosi tapdama klaidinga arba teisinga: jei tiesiogiai ir tiesiai suveda įspūdžius su

194 b5 ἄγουσα ἀποτυπώματα καὶ τύπους ἀληθής, εἰς πλάγια δὲ καὶ
σκολιὰ ψευδής.
{ΘΕΑΙ.} Οὐκοῦν καλῶς, ὦ Σώκρατες, λέγεται;
194 c1 {ΣΩ.} Ἔτι τοίνυν καὶ τάδε ἀκούσας μᾶλλον αὐτὸ ἐρεῖς. τὸ
μὲν γὰρ τἀληθὲς δοξάζειν καλόν, τὸ δὲ ψεύδεσθαι αἰσχρόν.
{ΘΕΑΙ.} Πῶς δ' οὔ;
{ΣΩ.} Ταῦτα τοίνυν φασὶν ἐνθένδε γίγνεσθαι. ὅταν μὲν
194 c5 ὁ κηρός του ἐν τῇ ψυχῇ βαθύς τε καὶ πολὺς καὶ λεῖος καὶ
μετρίως ὠργασμένος ᾖ, τὰ ἰόντα διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἐνση-
μαινόμενα εἰς τοῦτο τὸ τῆς ψυχῆς "κῆρ[40]", ὃ ἔφη Ὅμηρος
αἰνιττόμενος τὴν τοῦ κηροῦ ὁμοιότητα, τότε μὲν καὶ τούτοις
194 d1 καθαρὰ τὰ σημεῖα ἐγγιγνόμενα καὶ ἱκανῶς τοῦ βάθους ἔχοντα
πολυχρόνιά τε γίγνεται καὶ εἰσὶν οἱ τοιοῦτοι πρῶτον μὲν
εὐμαθεῖς, ἔπειτα μνήμονες, εἶτα οὐ παραλλάττουσι τῶν αἰσθή-
σεων τὰ σημεῖα ἀλλὰ δοξάζουσιν ἀληθῆ. σαφῆ γὰρ καὶ ἐν
194 d5 εὐρυχωρίᾳ ὄντα ταχὺ διανέμουσιν ἐπὶ τὰ αὑτῶν ἕκαστα
ἐκμαγεῖα, ἃ δὴ ὄντα καλεῖται, καὶ σοφοὶ δὴ οὗτοι καλοῦνται.
ἢ οὐ δοκεῖ σοι;
{ΘΕΑΙ.} Ὑπερφυῶς μὲν οὖν.
194 e1 {ΣΩ.} Ὅταν τοίνυν λάσιόν του τὸ κέαρ ᾖ, ὃ δὴ ἐπῄνεσεν
ὁ πάσσοφος ποιητής, ἢ ὅταν κοπρῶδες καὶ μὴ καθαροῦ τοῦ
κηροῦ, ἢ ὑγρὸν σφόδρα ἢ σκληρόν, ὧν μὲν ὑγρὸν εὐμαθεῖς
μέν, ἐπιλήσμονες δὲ γίγνονται, ὧν δὲ σκληρόν, τἀναντία.
194 e5 οἱ δὲ δὴ λάσιον καὶ τραχὺ λιθῶδές τι ἢ γῆς ἢ κόπρου συμ-
μιγείσης ἔμπλεων ἔχοντες ἀσαφῆ τὰ ἐκμαγεῖα ἴσχουσιν.
ἀσαφῆ δὲ καὶ οἱ τὰ σκληρά· βάθος γὰρ οὐκ ἔνι. ἀσαφῆ
195 a1 δὲ καὶ οἱ τὰ ὑγρά· ὑπὸ γὰρ τοῦ συγχεῖσθαι ταχὺ γίγνεται
ἀμυδρά. ἐὰν δὲ πρὸς πᾶσι τούτοις ἐπ' ἀλλήλων συμπεπτω-
κότα ᾖ ὑπὸ στενοχωρίας, ἐάν του σμικρὸν ᾖ τὸ ψυχάριον,
ἔτι ἀσαφέστερα ἐκείνων. πάντες οὖν οὗτοι γίγνονται οἷοι
195 a5 δοξάζειν ψευδῆ. ὅταν γάρ τι ὁρῶσιν ἢ ἀκούωσιν ἢ ἐπινοῶ-

40 κῆρ Ast : κέαρ mss.

tinkamais įspaudais – tampa teisinga, o jei nuveda kreivai 194 b5
šleivai – klaidinga.
Teaitetas. Ar ne gražus aiškinimas, Sokratai?
Sokratas. Kai dar daugiau išgirsi, dar labiau norėsi 194 c1
taip pasakyti. Juk turėti teisingą nuomonę yra gražu, o
klaidingą – bjauru.
Teaitetas. Kaipgi ne.
Sokratas. Taigi štai iš kur, sako, tai atsiranda. Jei žmogaus
sieloje esantis vaškas yra gilus, gausus, lygus ir pakankamai 194 c5
išminkytas, per jusles ateinantys dalykai, įsižymėdami toje
sielos „širdyje" [*kēr*] (kaip tai vadina Homeras, mįslingai
nurodydamas į panašumą su „vašku" [*kēros*]), tuomet tokiems
žmonėms atsirandančios švarios ir pakankamai gilios žymės 194 d1
būna ilgalaikės, o jie, visų pirma, lengvai išmoksta, antra –
turi gerą atmintį, trečia – nepainioja jutimo žymių, bet mano
teisingai. Mat turėdami aiškius ir erdviai išdėstytus įspau-
dus, jie greitai juos visus suskirsto jiems priklausantiems 194 d5
dalykams, – šie vadinami esamybėmis, o patys tokie žmo-
nės – išminčiais. Ar tau taip neatrodo?
Teaitetas. Dar ir kaip atrodo!
Sokratas. Na, o kieno širdis „apžėlusi" (tokią gyrė nepa- 194 e1
prastos išminties poetas) arba purvina ir nešvaraus vaško
arba per daug skysta, ar kieta, – tie, kurių skysta, pasidaro
lengvai išmokstantys, tačiau užmaršūs, kurių kieta – prie-
šingai, o kieno – apžėlusi ir šiurkšti, kažkokia akmeninė arba 194 e5
su gausiomis žemės ar nešvarumų priemaišomis, įspaudus
gauna neaiškius. Neaiškūs ir kietaširdžių, nes juose nėra
gylio. Skystaširdžių įspaudai taip pat neaiškūs, nes susilieja 195 a1
ir greitai drumsčiasi. O jei, be viso šito, jie dėl ankštumo dar
ir sukrenta vienas ant kito, kai žmogus turi mažą sieliūkštę,
būna dar labiau neaiškūs nei visų kitų. Taigi visi tokie žmo-
nės galės manyti klaidingai. Mat jie, kai ką nors mato, girdi 195 a5
ar mąsto, negeba visko greitai priskirti kaip reikia, būna lėti

σιν, ἕκαστα ἀπονέμειν ταχὺ ἑκάστοις οὐ δυνάμενοι βραδεῖς τέ εἰσι καὶ ἀλλοτριονομοῦντες παρορῶσί τε καὶ παρακούουσι καὶ παρανοοῦσι πλεῖστα, καὶ καλοῦνται αὖ οὗτοι ἐψευσμένοι τε δὴ τῶν ὄντων καὶ ἀμαθεῖς.

195 b1 {ΘΕΑΙ.} Ὀρθότατα ἀνθρώπων λέγεις, ὦ Σώκρατες.

{ΣΩ.} Φῶμεν ἄρα ἐν ἡμῖν ψευδεῖς δόξας εἶναι;

{ΘΕΑΙ.} Σφόδρα γε.

{ΣΩ.} Καὶ ἀληθεῖς δή;

195 b5 {ΘΕΑΙ.} Καὶ ἀληθεῖς.

{ΣΩ.} Ἤδη οὖν οἰόμεθα ἱκανῶς ὡμολογῆσθαι ὅτι παντὸς μᾶλλον ἐστὸν ἀμφοτέρα τούτω τὼ δόξα;

{ΘΕΑΙ.} Ὑπερφυῶς μὲν οὖν.

{ΣΩ.} Δεινόν τε, ὦ Θεαίτητε, ὡς ἀληθῶς κινδυνεύει καὶ
195 b10 ἀηδὲς εἶναι ἀνὴρ ἀδολέσχης.

{ΘΕΑΙ.} Τί δέ; πρὸς τί τοῦτ' εἶπες;

195 c1 {ΣΩ.} Τὴν ἐμαυτοῦ δυσμαθίαν δυσχεράνας καὶ ὡς ἀληθῶς ἀδολεσχίαν. τί γὰρ ἄν τις ἄλλο θεῖτο ὄνομα, ὅταν ἄνω κάτω τοὺς λόγους ἕλκῃ τις ὑπὸ νωθείας οὐ δυνάμενος πεισθῆναι, καὶ ᾖ δυσαπάλλακτος ἀφ' ἑκάστου λόγου;

195 c5 {ΘΕΑΙ.} Σὺ δὲ δὴ τί δυσχεραίνεις;

{ΣΩ.} Οὐ δυσχεραίνω μόνον ἀλλὰ καὶ δέδοικα ὅτι ἀποκρι-
νοῦμαι ἄν τις ἔρηταί με· "Ὦ Σώκρατες, ηὕρηκας δὴ ψευδῆ
δόξαν, ὅτι οὔτε ἐν ταῖς αἰσθήσεσίν ἐστι πρὸς ἀλλήλας οὔτ'
195 d1 ἐν ταῖς διανοίαις ἀλλ' ἐν τῇ συνάψει αἰσθήσεως πρὸς
διάνοιαν;" φήσω δὲ ἐγὼ οἶμαι καλλωπιζόμενος ὥς τι
ηὑρηκότων ἡμῶν καλόν.

{ΘΕΑΙ.} Ἔμοιγε δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, οὐκ αἰσχρὸν εἶναι τὸ
195 d5 νῦν ἀποδεδειγμένον.

{ΣΩ.} "Οὐκοῦν," φησί, "λέγεις ὅτι αὖ τὸν ἄνθρωπον
ὃν διανοούμεθα μόνον, ὁρῶμεν δ' οὔ, ἵππον οὐκ ἄν ποτε
οἰηθείημεν εἶναι, ὃν αὖ οὔτε ὁρῶμεν οὔτε ἁπτόμεθα, διανοού-
μεθα δὲ μόνον καὶ ἄλλ' οὐδὲν αἰσθανόμεθα περὶ αὐτοῦ;"
195 d10 ταῦτα οἶμαι φήσω λέγειν.

ir painiodami priskyrimus dažniausiai viską mato, girdi ir mąsto kreivai. Tai šitokie vadinami dėl esamybių klystančiais neišmanėliais.

Teaitetas. Joks žmogus nepasakytų teisingiau, Sokratai. 195 b1

Sokratas. Vadinasi, tvirtiname, kad mumyse esama klaidingų nuomonių?

Teaitetas. Ir labai!

Sokratas. Taip pat ir teisingų?

Teaitetas. Ir teisingų. 195 b5

Sokratas. Taigi manome, kad jau pakankamai sutarta, kad tikrų tikriausiai esama abejopų nuomonių?

Teaitetas. Dar ir kaip!

Sokratas. Baisus, ko gero, išties baisus ir nesmagus daik-
tas, Teaitetai, yra niekus tauškiantis vyras! 195 b10

Teaitetas. Ko gi taip? Kodėl tai sakai?

Sokratas. Negaliu pakęsti savo kietagalviškumo ir, tiesą 195 c1
sakant, tauškalų. O koks dar žodis tiktų žmogui, kuris iš vangumo niekuo nepajėgdamas įtikėti tąso teiginius pirmyn atgal ir nė vieno neįstengia palikti.

Teaitetas. Bet tu? Ko gi tu negali pakęsti? 195 c5

Sokratas. Ne tik negaliu pakęsti, bet ir bijau dėl savo atsa-
kymo, jei kas nors manęs paklaustų: „Radai klaidingą nuo-
monę, Sokratai? Sakai, ji ne jutimų tarpusavio santykyje ir
ne mintyse, bet ten, kur jutimas liečia mintį?“ Manau, tarsiu 195 d1
„taip“, besididžiuodamas, – juk radome gražų dalyką.

Teaitetas. Mano galva, Sokratai, visai gražus tas dabar
įrodytas dalykas. 195 d5

Sokratas. „Tad tu teigi“, pasakys jis man, „kad mes niekada negalėtume pamanyti, jog žmogus, apie kurį mes tik mąstome, tačiau jo nematome, yra arklys, kurio mes taip pat nei matome, nei liečiame, bet tik mąstome, o šiaip netu-
rime jokio su juo susijusio jutimo?“ Manding, patvirtinsiu,
kad taip ir sakau. 195 d10

{ΘΕΑΙ.} Καὶ ὀρθῶς γε.

195 e1 {ΣΩ.} "Τί οὖν," φησί, "τὰ ἕνδεκα ἃ μηδὲν ἄλλο ἢ δια-
νοεῖταί τις, ἄλλο τι ἐκ τούτου τοῦ λόγου οὐκ ἄν ποτε οἰηθείη
δώδεκα εἶναι ἃ μόνον αὖ διανοεῖται;" ἴθι οὖν δή, σὺ
ἀποκρίνου.

195 e5 {ΘΕΑΙ.} Ἀλλ' ἀποκρινοῦμαι ὅτι ὁρῶν μὲν ἄν τις ἢ ἐφαπτό-
μενος οἰηθείη τὰ ἕνδεκα δώδεκα εἶναι, ἃ μέντοι ἐν τῇ διανοίᾳ
ἔχει, οὐκ ἄν ποτε περὶ αὐτῶν ταῦτα δοξάσειεν οὕτως.

{ΣΩ.} Τί οὖν; οἴει τινὰ πώποτε αὐτὸν ἐν αὑτῷ πέντε καὶ
196 a1 ἑπτά, λέγω δὲ μὴ ἀνθρώπους ἑπτὰ καὶ πέντε προθέμενον
σκοπεῖν μηδ' ἄλλο τοιοῦτον, ἀλλ' αὐτὰ πέντε καὶ ἑπτά, ἅ
φαμεν ἐκεῖ μνημεῖα ἐν τῷ ἐκμαγείῳ εἶναι καὶ ψευδῆ ἐν αὐτοῖς
οὐκ εἶναι δοξάσαι, ταῦτα αὐτὰ εἴ τις ἀνθρώπων ἤδη πώποτε
196 a5 ἐσκέψατο λέγων πρὸς αὑτὸν καὶ ἐρωτῶν πόσα ποτ' ἐστίν,
καὶ ὁ μέν τις εἶπεν οἰηθεὶς ἕνδεκα αὐτὰ εἶναι, ὁ δὲ δώδεκα,
ἢ πάντες λέγουσί τε καὶ οἴονται δώδεκα αὐτὰ εἶναι;

196 b1 {ΘΕΑΙ.} Οὐ μὰ τὸν Δία, ἀλλὰ πολλοὶ δὴ καὶ ἕνδεκα· ἐὰν
δέ γε ἐν πλείονι ἀριθμῷ τις σκοπῆται, μᾶλλον σφάλλεται.
οἶμαι γάρ σε περὶ παντὸς [μᾶλλον] ἀριθμοῦ λέγειν.

{ΣΩ.} Ὀρθῶς γὰρ οἴει· καὶ ἐνθυμοῦ μή τι τότε γίγνεται
196 b5 ἄλλο ἢ αὐτὰ τὰ δώδεκα τὰ ἐν τῷ ἐκμαγείῳ ἕνδεκα οἰ-
ηθῆναι.

{ΘΕΑΙ.} Ἔοικέ γε.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν εἰς τοὺς πρώτους πάλιν ἀνήκει λόγους; ὁ γὰρ
τοῦτο παθών, ὃ οἶδεν, ἕτερον αὐτὸ οἴεται εἶναι ὧν αὖ οἶδεν,
196 b10 ὃ ἔφαμεν ἀδύνατον, καὶ τούτῳ αὐτῷ ἠναγκάζομεν μὴ εἶναι
196 c1 ψευδῆ δόξαν, ἵνα μὴ τὰ αὐτὰ ὁ αὐτὸς ἀναγκάζοιτο εἰδὼς μὴ
εἰδέναι ἅμα.

{ΘΕΑΙ.} Ἀληθέστατα.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν ἄλλ' ὁτιοῦν δεῖ ἀποφαίνειν τὸ τὰ ψευδῆ
196 c5 δοξάζειν ἢ διανοίας πρὸς αἴσθησιν παραλλαγήν. εἰ γὰρ
τοῦτ' ἦν, οὐκ ἄν ποτε ἐν αὐτοῖς τοῖς διανοήμασιν ἐψευδόμεθα.

Teaitetas. Ir teisingai.

Sokratas. „Tai ką", sakys jis, „remiantis šiuo teiginiu, apie 195 e1
skaičių vienuolika, kurį žmogus tik mąsto, jis niekada nepa-
manytų, esą tai – dvylika, apie kurį jis, savo ruožtu, vien
mąsto". Nagi, dabar tu atsakyk!

Teaitetas. Na, aš atsakysiu, kad matydamas arba liesdamas 195 e5
žmogus galėtų pamanyti, kad vienuolika yra dvylika, tačiau apie
tai, ką turi savo mintyse – apie tai niekada šitaip nepamanytų.

Sokratas. Tai ką? Manai, jei kas nors kada nors imasi pats
savyje mąstyti penkis ir septynis... Kalbu ne apie septynis 196 a1
ir penkis žmones ar ką nors panašaus, bet apie pačius penki
ir septyni, kurie, kaip teigiame, yra aname įspaudžiamame
vaške esančios atmenos, nepaliekančios vietos klaidingai
nuomonei. Tai ar koks nors žmogus kada nors yra svarstęs
būtent šiuos dalykus kalbėdamas su savimi ir savęs klausda- 196 a5
mas, kiekgi čia yra? Vienas pamanė ir pasakė, kad čia vienuo-
lika, kitas – kad dvylika, ar visi ir sako, ir mano, kad dvylika?

Teaitetas. Dėl Dzeuso, ne! Tikrai daug kas sakys, kad vie- 196 b1
nuolika. O mąstydami apie didesnius skaičius žmonės dar
labiau suklumpa. Juk tu, manau, kalbi apie visus skaičius.

Sokratas. Teisingai manai. Ir pagalvok, kas tuomet
nutinka: ar tik ne tai, kad pats tas dvylika, esantis spau- 196 b5
džiamajame vaške, palaikomas vienuolika?

Teaitetas. Bent taip atrodo.

Sokratas. Taigi grįžtama prie pirmojo mūsų svarstymo?
Juk žmogus, kuriam tai nutinka, mano, kad tai, ką jis žino,
yra kažkas kita iš jam taip pat žinomų dalykų. Sakėme, kad 196 b10
tai neįmanoma, ir būtent todėl privertėme pripažinti, jog
klaidingos nuomonės nėra, idant žmogus nebūtų privers- 196 c1
tas tuo pačiu metu nežinoti tų pačių dalykų, kuriuos jis žino.

Teaitetas. Tikrų tikriausia.

Sokratas. Tad klaidingą manymą reikia aiškinti kitaip nei 196 c5
mąstymo ir jutimo prasilenkimu. Juk tokiu atveju niekada
negalėtume suklysti dėl pačių minčių. O dabar išeina arba

νῦν δὲ ἤτοι οὐκ ἔστι ψευδὴς δόξα, ἢ ἅ τις οἶδεν, οἷόν τε μὴ
εἰδέναι. καὶ τούτων πότερα αἱρῇ;
{ΘΕΑΙ.} Ἄπορον αἵρεσιν προτίθης, ὦ Σώκρατες.
196 d1 {ΣΩ.} Ἀλλὰ μέντοι ἀμφότερά γε κινδυνεύει ὁ λόγος οὐκ
ἐάσειν. ὅμως δέ – πάντα γὰρ τολμητέον – τί εἰ ἐπιχειρή-
σαιμεν ἀναισχυντεῖν;
{ΘΕΑΙ.} Πῶς;
196 d5 {ΣΩ.} Ἐθελήσαντες εἰπεῖν ποῖόν τί ποτ' ἐστὶ τὸ ἐπίστασθαι.
{ΘΕΑΙ.} Καὶ τί τοῦτο ἀναίσχυντον;
{ΣΩ.} Ἔοικας οὐκ ἐννοεῖν ὅτι πᾶς ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς ὁ λόγος
ζήτησις γέγονεν ἐπιστήμης ὡς οὐκ εἰδόσι τί ποτ' ἐστίν.
{ΘΕΑΙ.} Ἐννοῶ μὲν οὖν.
196 d10 {ΣΩ.} Ἔπειτ' οὐκ ἀναιδὲς δοκεῖ μὴ εἰδότας ἐπιστήμην
ἀποφαίνεσθαι τὸ ἐπίστασθαι οἷόν ἐστιν; ἀλλὰ γάρ, ὦ
196 e1 Θεαίτητε, πάλαι ἐσμὲν ἀνάπλεῳ τοῦ μὴ καθαρῶς διαλέ-
γεσθαι. μυριάκις γὰρ εἰρήκαμεν τὸ "γιγνώσκομεν" καὶ
"οὐ γιγνώσκομεν," καὶ "ἐπιστάμεθα" καὶ "οὐκ ἐπιστά-
μεθα," ὥς τι συνιέντες ἀλλήλων ἐν ᾧ ἔτι ἐπιστήμην ἀγνοοῦ-
196 e5 μεν· εἰ δὲ βούλει, καὶ νῦν ἐν τῷ παρόντι κεχρήμεθ' αὖ τῷ
"ἀγνοεῖν" τε καὶ "συνιέναι," ὡς προσῆκον αὐτοῖς χρῆσθαι
εἴπερ στερόμεθα ἐπιστήμης.
{ΘΕΑΙ.} Ἀλλὰ τίνα τρόπον διαλέξῃ, ὦ Σώκρατες, τούτων
ἀπεχόμενος;
197 a1 {ΣΩ.} Οὐδένα ὤν γε ὃς εἰμί, εἰ μέντοι ἦ ἀντιλογικός· οἷος
ἀνὴρ εἰ καὶ νῦν παρῆν, τούτων τ' ἂν ἔφη ἀπέχεσθαι καὶ
ἡμῖν σφόδρ' ἂν ἃ ἐγὼ λέγω ἐπέπληττεν. ἐπειδὴ οὖν ἐσμεν
φαῦλοι, βούλει τολμήσω εἰπεῖν οἷόν ἐστι τὸ ἐπίστασθαι;
197 a5 φαίνεται γάρ μοι προὔργου τι ἂν γενέσθαι.
{ΘΕΑΙ.} Τόλμα τοίνυν νὴ Δία. τούτων δὲ μὴ ἀπεχομένῳ
σοι ἔσται πολλὴ συγγνώμη.
{ΣΩ.} Ἀκήκοας οὖν ὃ νῦν λέγουσιν τὸ ἐπίστασθαι;
{ΘΕΑΙ.} Ἴσως· οὐ μέντοι ἔν γε τῷ παρόντι μνημονεύω.
197 b1 {ΣΩ.} Ἐπιστήμης που ἕξιν φασὶν αὐτὸ εἶναι.

kad klaidingos nuomonės nėra, arba kad įmanoma nežinoti
to, ką žinai. Katrą dalyką renkiesi?
Teaitetas. Neįmanomas pasirinkimas, Sokratai.
Sokratas. Bet bijau, kad kartu abiejų šių dalykų pasirinkti 196 d1
svarstymas mums neleis. Vis dėlto turime būti iki galo drą-
sūs – kas, jei pamėginsime būti begėdžiai?
Teaitetas. Kokiu būdu?
Sokratas. Pasirengę pasakyti, koks dalykas yra „žinoti“. 196 d5
Teaitetas. Ir kas čia begėdiška?
Sokratas. Panašu, kad nesupranti, jog visas mūsų svarsty-
mas – nuo pat pradžių – buvo žinojimo paieškos, kurių ėmė-
mės nežinodami, kas tai yra.
Teaitetas. Šitai suprantu.
Sokratas. Tad ar neatrodo begėdiška nežinant, kas yra 196 d10
žinojimas, aiškinti, koks dalykas yra „žinoti“? Bet juk, Teaite-
tai, seniai jau prisileidome į svarstymą nešvarumo. Tūkstantį 196 e1
kartų esame pasakę „pažįstame“, „nepažįstame“, „žinome“,
„nežinome“, tarsi suprasdami vienas kitą, nors dar nieko
nenutuokiame apie žinojimą. Prašom! Kad ir dabar ką tik vėl
pavartojome žodžius „nenutuokti“ ir „suprasti“, tarsi tokia 196 e5
vartosena tiktų, kai mes dar neturime žinojimo.
Teaitetas. Bet kokiu gi būdu tu svarstysi, Sokratai, turė-
damas susilaikyti nuo šių žodžių?
Sokratas. Jokiu, kol esu toks, koks esu, bet jei būčiau ginčų 197 a1
meistras... Toks vyras, jei dabar čia su mumis būtų, lieptų nuo jų
susilaikyti ir smarkiai mus išbartų už mano kalbas. Bet kadangi
esame paprasti žmonės, ar nori, kad ryžčiausi pasakyti, koks daly-
kas yra „žinoti“? Man regis, iš to gali būti šiokios tokios naudos. 197 a5
Teaitetas. Dėl Dzeuso, ryžkis. Jei ir nesusilaikysi nuo tų
žodžių, tau tikrai bus atleista.
Sokratas. Ką gi. Ar esi girdėjęs, ką žmonės šiais laikais
vadina žodžiu „žinoti“?
Teaitetas. Ko gero. Na, bet dabar neatsimenu.
Sokratas. Regis, sako, kad tai – žinojimo turėjimas. 197 b1

{ΘΕΑΙ.} Ἀληθῆ.

{ΣΩ.} Ἡμεῖς τοίνυν σμικρὸν μεταθώμεθα καὶ εἴπωμεν ἐπιστήμης κτῆσιν.

197 b5 {ΘΕΑΙ.} Τί οὖν δὴ φήσεις τοῦτο ἐκείνου διαφέρειν;

{ΣΩ.} Ἴσως μὲν οὐδέν· ὃ δ' οὖν δοκεῖ ἀκούσας συνδοκίμαζε.

{ΘΕΑΙ.} Ἐάνπερ γε οἷός τ' ὦ.

{ΣΩ.} Οὐ τοίνυν μοι ταὐτὸν φαίνεται τῷ κεκτῆσθαι τὸ
ἔχειν. οἷον ⟨εἰ⟩[41] ἱμάτιον πριάμενός τις καὶ ἐγκρατὴς ὢν μὴ φοροῖ[42],
197 b10 ἔχειν μὲν οὐκ ἂν αὐτὸν αὐτό, κεκτῆσθαί γε μὴν φαῖμεν.

{ΘΕΑΙ.} Ὀρθῶς γε.

197 c1 {ΣΩ.} Ὅρα δὴ καὶ ἐπιστήμην εἰ δυνατὸν οὕτω κεκτημένον
μὴ ἔχειν, ἀλλ' ὥσπερ εἴ τις ὄρνιθας ἀγρίας, περιστερὰς ἤ
τι ἄλλο, θηρεύσας οἴκοι κατασκευασάμενος περιστερεῶνα
τρέφοι, τρόπον μὲν [γὰρ] ἄν πού τινα φαῖμεν αὐτὸν αὐτὰς
197 c5 ἀεὶ ἔχειν, ὅτι δὴ κέκτηται. ἦ γάρ;

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Τρόπον δέ γ' ἄλλον οὐδεμίαν ἔχειν, ἀλλὰ δύναμιν
μὲν αὐτῷ περὶ αὐτὰς παραγεγονέναι, ἐπειδὴ ἐν οἰκείῳ περι-
βόλῳ ὑποχειρίους ἐποιήσατο, λαβεῖν καὶ σχεῖν ἐπειδὰν
197 d1 βούληται, θηρευσαμένῳ ἣν ἂν ἀεὶ ἐθέλῃ, καὶ πάλιν ἀφιέναι,
καὶ τοῦτο ἐξεῖναι ποιεῖν ὁποσάκις ἂν δοκῇ αὐτῷ.

{ΘΕΑΙ.} Ἔστι ταῦτα.

{ΣΩ.} Πάλιν δή, ὥσπερ ἐν τοῖς πρόσθεν κήρινόν τι ἐν ταῖς
197 d5 ψυχαῖς κατεσκευάζομεν οὐκ οἶδ' ὅτι πλάσμα, νῦν αὖ ἐν ἑκάστῃ
ψυχῇ ποιήσωμεν περιστερεῶνά τινα παντοδαπῶν ὀρνίθων,
τὰς μὲν κατ' ἀγέλας οὔσας χωρὶς τῶν ἄλλων, τὰς δὲ κατ'
ὀλίγας, ἐνίας δὲ μόνας διὰ πασῶν ὅπῃ ἂν τύχωσι πετομένας.

197 e1 {ΘΕΑΙ.} Πεποιήσθω δή. ἀλλὰ τί τοὐντεῦθεν;

{ΣΩ.} Παιδίων μὲν ὄντων φάναι χρὴ εἶναι τοῦτο τὸ ἀγγεῖον κενόν, ἀντὶ δὲ τῶν ὀρνίθων ἐπιστήμας νοῆσαι· ἣν δ' ἂν

41 εἰ addidit d, Hicken : omiserunt βTW, Simplicius, Burnet.

42 φοροῖ W, Simplicius, Hicken : φορῶ B : φορῷ T : φορῶν b, Burnet : φορεῖ Campbell.

Teaitetas. Tiesa.

Sokratas. Tai mes pasakykime truputį kitaip: „žinojimo įgijimas“.

Teaitetas. O kuo šis dalykas, anot tavęs, skiriasi nuo ano? 197 b5

Sokratas. Gal ir niekuo, bet paklausyk, kaip man atrodo, ir tuomet spręskime kartu.

Teaitetas. Jei tik pajėgsiu.

Sokratas. Taigi, man regis, turėti nėra tas pat kaip būti
įgijus. Antai, jei žmogus nusipirko apsiaustą ir yra jo savi-
ninkas, tačiau jo nedėvi, nepasakytume, kad jis jį turi, bet – 197 b10
kad yra įsigijęs.

Teaitetas. Ir teisingai pasakytume.

Sokratas. Tai žiūrėk, gal ir žinojimo būtų galima šitaip 197 c1
įsigijus neturėti? Panašiai žmogus galėtų prigaudęs lauki-
nių paukščių, karvelių ar kokių nors kitų, laikyti juos namie
pasistatęs karvelidę. Ko gero, pasakytume, kad tam tikra
prasme jis tuos paukščius visada turi, nes yra įgijęs. Juk taip? 197 c5

Teaitetas. Taip.

Sokratas. Bet kita prasme – nė vieno neturi, tačiau laiky-
damas savo aptvare po ranka įgijo galimybę juos paimti ir
turėti kada panorėjęs; kai užsimano – pagauti ir vėl paleisti, 197 d1
ir gali taip daryti kiek tinkamas?

Teaitetas. Taip ir yra.

Sokratas. Taigi, kaip anksčiau sielose mėginome įrengti
kažinkokį vaškinį lipdinį, dabar kiekvienoje padarykime 197 d5
visokiausių paukščių paukštidę: vieni tegu skraido pulke-
liais skyriumi, kiti – po kelis, dar kiti – po vieną tarp kitų,
kur pasitaiko.

Teaitetas. Tebūnie. O kas iš to? 197 e1

Sokratas. Reikia pasakyti, kad kol esame vaikai, ši erdvė yra tuščia, o vietoj paukščių – galvoti apie įvairų žinojimą.

ἐπιστήμην κτησάμενος καθείρξῃ εἰς τὸν περίβολον, φάναι
197 e5 αὐτὸν μεμαθηκέναι ἢ ηὑρηκέναι τὸ πρᾶγμα οὗ ἦν αὕτη ἡ
ἐπιστήμη, καὶ τὸ ἐπίστασθαι τοῦτ' εἶναι.

{ΘΕΑΙ.} Ἔστω.

198 a1 {ΣΩ.} Τὸ τοίνυν πάλιν ἣν ἂν βούληται τῶν ἐπιστημῶν
θηρεύειν καὶ λαβόντα ἴσχειν καὶ αὖθις ἀφιέναι σκόπει τίνων
δεῖται ὀνομάτων, εἴτε τῶν αὐτῶν ὧν τὸ πρῶτον ὅτε ἐκτᾶτο
εἴτε ἑτέρων. μαθήσῃ δ' ἐνθένδε σαφέστερον τί λέγω.
198 a5 ἀριθμητικὴν μὲν γὰρ λέγεις τέχνην;

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Ταύτην δὴ ὑπόλαβε θήραν ἐπιστημῶν ἀρτίου τε καὶ περιττοῦ παντός.

{ΘΕΑΙ.} Ὑπολαμβάνω.

198 a10 {ΣΩ.} Ταύτῃ δὴ οἶμαι τῇ τέχνῃ αὐτός τε ὑποχειρίους τὰς
198 b1 ἐπιστήμας τῶν ἀριθμῶν ἔχει καὶ ἄλλῳ παραδίδωσιν ὁ
παραδιδούς.

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Καὶ καλοῦμέν γε παραδιδόντα μὲν διδάσκειν, παρα-
198 b1 λαμβάνοντα δὲ μανθάνειν, ἔχοντα δὲ δὴ τῷ κεκτῆσθαι ἐν τῷ
περιστερεῶνι ἐκείνῳ ἐπίστασθαι.

{ΘΕΑΙ.} Πάνυ μὲν οὖν.

{ΣΩ.} Τῷ δὲ δὴ ἐντεῦθεν ἤδη πρόσσχες τὸν νοῦν. ἀριθμη-
τικὸς γὰρ ὢν τελέως ἄλλο τι πάντας ἀριθμοὺς ἐπίσταται;
198 b10 πάντων γὰρ ἀριθμῶν εἰσιν αὐτῷ ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιστῆμαι.

{ΘΕΑΙ.} Τί μήν;

198 c1 {ΣΩ.} Ἦ οὖν ὁ τοιοῦτος ἀριθμοῖ ἄν ποτέ τι ἢ αὐτὸς πρὸς
αὑτὸν αὐτὰ ἢ ἄλλο τι τῶν ἔξω ὅσα ἔχει ἀριθμόν;

{ΘΕΑΙ.} Πῶς γὰρ οὔ;

{ΣΩ.} Τὸ δὲ ἀριθμεῖν γε οὐκ ἄλλο τι θήσομεν τοῦ
198 c5 σκοπεῖσθαι πόσος τις ἀριθμὸς τυγχάνει ὤν.

{ΘΕΑΙ.} Οὕτως.

O kai įgijęs kokį nors žinojimą žmogus jį į tą aptvarą uždaro –
sakykime, kad jis išmoko arba atrado dalyką, kuriam skirtas 197 e5
tas žinojimas, ir kad tai ir yra „žinoti“.

Teaitetas. Tebūnie.

Sokratas. Tai jei žmogus vėl sumano sugauti kurį nors 198 a1
iš įvairių žinojimų, paimti, palaikyti ir vėl paleisti, – žiū-
rėk, kokių jam čia reikia žodžių: ar tų pačių kaip pirmiau,
kai kalbėta apie įgijimą, ar kitokių? Aiškiau suprasi, jei štai
nuo ko pradėsime. Sakai, yra toks dalykas – skaičių menas? 198 a5

Teaitetas. Taip.

Sokratas. Įsivaizduok, kad tai – įvairaus žinojimo apie visokį lyginamumą ir nelyginamumą gaudymas.

Teaitetas. Įsivaizduoju.

Sokratas. Manau, kad šis menas žmogui leidžia ir pačiam 198 a10
po ranka turėti žinojimą apie skaičius, ir perduoti kitiems, 198 b1
jei jis tai daro.

Teaitetas. Taip.

Sokratas. Apie tą, kuris perduoda žinojimą, mes sakome,
kad jis moko, apie gaunantį – kad mokosi, o apie įgijusį ir 198 b5
turintį anoje karvelidėje – kad žino.

Teaitetas. Būtent taip.

Sokratas. Toliau jau būk įdėmus! Tobulai skaičių meną
perpratęs žmogus žino visus skaičius? Ar ne? Juk jo sieloje
esama visų skaičių žinojimo. 198 b10

Teaitetas. Kodėl gi ne.

Sokratas. O ar toks žmogus kartais skaičiuoja? Ar pats su 198 c1
savimi, pačius tuos skaičius, ar ką nors kita, kokį nors skai-
čių turinčius išorės dalykus?

Teaitetas. Kaipgi kitaip.

Sokratas. O apie skaičiavimą mes pasakysime, kad tai ne
kas kita kaip nagrinėjimas, koks gi čia bus skaičius. 198 c5

Teaitetas. Taip.

{ΣΩ.} Ὃ ἄρα ἐπίσταται, σκοπούμενος φαίνεται ὡς οὐκ
εἰδώς, ὃν ὡμολογήκαμεν ἅπαντα ἀριθμὸν εἰδέναι. ἀκούεις
γάρ που τὰς τοιαύτας ἀμφισβητήσεις.

198 c10 {ΘΕΑΙ.} Ἔγωγε.

198 d1 {ΣΩ.} Οὐκοῦν ἡμεῖς ἀπεικάζοντες τῇ τῶν περιστερῶν κτήσει
τε καὶ θήρᾳ ἐροῦμεν ὅτι διττὴ ἦν ἡ θήρα, ἡ μὲν πρὶν ἐκτῆσθαι
τοῦ κεκτῆσθαι ἕνεκα, ἡ δὲ κεκτημένῳ τοῦ λαβεῖν καὶ ἔχειν
ἐν ταῖς χερσὶν ἃ πάλαι ἐκέκτητο. οὕτως δὲ καὶ ὧν πάλαι
198 d5 ἐπιστῆμαι ἦσαν αὐτῷ μαθόντι καὶ ἠπίστατο αὐτά, πάλιν ἔστι
καταμανθάνειν ταὐτὰ ταῦτα ἀναλαμβάνοντα τὴν ἐπιστήμην
ἑκάστου καὶ ἴσχοντα, ἣν ἐκέκτητο μὲν πάλαι, πρόχειρον δ’
οὐκ εἶχε τῇ διανοίᾳ;

{ΘΕΑΙ.} Ἀληθῆ.

198 e1 {ΣΩ.} Τοῦτο δὴ ἄρτι ἠρώτων, ὅπως χρὴ τοῖς ὀνόμασι
χρώμενον λέγειν περὶ αὐτῶν, ὅταν ἀριθμήσων ἴῃ ὁ ἀριθμη-
τικὸς ἤ τι ἀναγνωσόμενος ὁ γραμματικός, ὡς ἐπιστάμενος
ἄρα ἐν τῷ τοιούτῳ πάλιν ἔρχεται μαθησόμενος παρ’ ἑαυτοῦ
198 e5 ἃ ἐπίσταται;

{ΘΕΑΙ.} Ἀλλ’ ἄτοπον, ὦ Σώκρατες.

{ΣΩ.} Ἀλλ’ ἃ οὐκ ἐπίσταται φῶμεν αὐτὸν ἀναγνώσεσθαι
199 a1 καὶ ἀριθμήσειν, δεδωκότες αὐτῷ πάντα μὲν γράμματα πάντα
δὲ ἀριθμὸν ἐπίστασθαι;

{ΘΕΑΙ.} Ἀλλὰ καὶ τοῦτ’ ἄλογον.

{ΣΩ.} Βούλει οὖν λέγωμεν ὅτι τῶν μὲν ὀνομάτων οὐδὲν
199 a5 ἡμῖν μέλει, ὅπῃ τις χαίρει ἕλκων τὸ ἐπίστασθαι καὶ μανθάνειν,
ἐπειδὴ δὲ ὡρισάμεθα ἕτερον μέν τι τὸ κεκτῆσθαι τὴν ἐπι-
στήμην, ἕτερον δὲ τὸ ἔχειν, ὃ μέν τις ἔκτηται μὴ κεκτῆσθαι
ἀδύνατόν φαμεν εἶναι, ὥστε οὐδέποτε συμβαίνει ὅ τις οἶδεν μὴ
εἰδέναι, ψευδῆ μέντοι δόξαν οἷόν τ’ εἶναι περὶ αὐτοῦ λαβεῖν;
199 b1 μὴ γὰρ ἔχειν τὴν ἐπιστήμην τούτου οἷόν τε, ἀλλ’ ἑτέραν ἀντ’
ἐκείνης, ὅταν θηρεύων τινά πού ποτ’ ἐπιστήμην διαπετομένων
ἀνθ’ ἑτέρας ἑτέραν ἁμαρτὼν λάβῃ, τότε ἄρα τὰ ἕνδεκα δώ-
δεκα ᾠήθη εἶναι, τὴν τῶν ἕνδεκα ἐπιστήμην ἀντὶ τῆς τῶν
199 b5 δώδεκα λαβὼν τὴν ἐν ἑαυτῷ οἷον φάτταν ἀντὶ περιστερᾶς.

Sokratas. Taigi išeina, kad tas, kas žino, nagrinėja tarsi
nežinodamas – tas žmogus, kurį pripažinome žinančiu visus
skaičius! Turbūt tenka girdėti tokių pasvarstymų?

Teaitetas. Tenka. 198 c10

Sokratas. Taigi mes, lygindami su karvelių įgijimu ir 198 d1
gaudymu, sakysime, kad esama dvejopo gaudymo: vienas –
prieš įgyjant, kai siekiama įgyti, kitas – kuomet jau įgijus
siekiama paimti ir rankose turėti tai, kas anksčiau jau buvo
įgyta. Šitaip ir tų pačių dalykų, kurių žinojimas kadaise pri- 198 d5
klausė juos išmokusiam ir žinančiam žmogui, galima ir vėl
išmokti atgaunant ir turint kiekvieno žinojimą, kadaise jau
įgytą, tačiau nebesantį po ranka žmogui protaujant.

Teaitetas. Tiesa.

Sokratas. Šito ką tik tavęs ir klausiau: kaip reikia vartoti 198 e1
žodžius kalbant apie tuos atvejus, kai skaičių žinovas ruošiasi
skaičiuoti arba rašmenų mokovas – skaityti? Išeina, kad žino-
damas žmogus čia ketina dar sykį iš savęs išmokti tai, ką žino? 198 e5

Teaitetas. Bet tai keista, Sokratai!

Sokratas. Tai pasakysime, kad toks žmogus skaitys arba
skaičiuos tai, ko nežino, – prieš tai jam suteikę visų rašmenų 199 a1
arba kiekvieno skaičiaus žinojimą?

Teaitetas. Bet tai taip pat nesąmonė, Sokratai.

Sokratas. Nori, pasakysime, kad žodžiai mums nė kiek
nerūpi – tegu tampo tuos „žinoti“ ir „mokėti“ kur kas nori. Vis 199 a5
dėlto, kadangi esame apibrėžę, jog viena – būti įgijusiam žino-
jimą, kita – jį turėti, mes tvirtiname, kad neįmanoma nebūti
įgijusiam to, ką esi įgijęs, todėl žmogui niekada nepasitaiko
nežinoti to, ką jis žino, tačiau turėti klaidingą nuomonę apie
tą dalyką – įmanoma? Juk neturėti žinojimo apie jį, bet vie- 199 b1
toje jo kitą žinojimą – tas įmanoma, jei žmogus, gaudydamas
kažkur skraidantį žinojimą, suklysta ir vietoje vieno sugauna
kitą. Tuomet jis pamano, kad vienuolika – tai dvylika, vietoje
dvylikos žinojimo sugavęs savyje esantį vienuolikos žinojimą, 199 b5
tarytum keršulį vietoje naminio karvelio.

{ΘΕΑΙ.} Ἔχει γὰρ οὖν λόγον.
{ΣΩ.} Ὅταν δέ γε ἣν ἐπιχειρεῖ λαβεῖν λάβῃ, ἀψευδεῖν τε
καὶ τὰ ὄντα δοξάζειν τότε, καὶ οὕτω δὴ εἶναι ἀληθῆ τε καὶ
199 c1 ψευδῆ δόξαν, καὶ ὧν ἐν τοῖς πρόσθεν ἐδυσχεραίνομεν οὐδὲν
ἐμποδὼν γίγνεσθαι; ἴσως οὖν μοι συμφήσεις· ἢ πῶς
ποιήσεις;
{ΘΕΑΙ.} Οὕτως.
199 c5 {ΣΩ.} Καὶ γὰρ τοῦ μὲν ἃ ἐπίστανται μὴ ἐπίστασθαι
ἀπηλλάγμεθα· ἃ γὰρ κεκτήμεθα μὴ κεκτῆσθαι οὐδαμοῦ ἔτι
συμβαίνει, οὔτε ψευσθεῖσί τινος οὔτε μή. δεινότερον μέντοι
πάθος ἄλλο παραφαίνεσθαί μοι δοκεῖ.
{ΘΕΑΙ.} Τὸ ποῖον;
199 c10 {ΣΩ.} Εἰ ἡ τῶν ἐπιστημῶν μεταλλαγὴ ψευδὴς γενήσεταί
ποτε δόξα.
{ΘΕΑΙ.} Πῶς δή;
199 d1 {ΣΩ.} Πρῶτον μὲν τό τινος ἔχοντα ἐπιστήμην τοῦτο αὐτὸ
ἀγνοεῖν, μὴ ἀγνωμοσύνῃ ἀλλὰ τῇ ἑαυτοῦ ἐπιστήμῃ· ἔπειτα
ἕτερον αὖ τοῦτο δοξάζειν, τὸ δ' ἕτερον τοῦτο, πῶς οὐ πολλὴ
ἀλογία, ἐπιστήμης παραγενομένης γνῶναι μὲν τὴν ψυχὴν
199 d5 μηδέν, ἀγνοῆσαι δὲ πάντα; ἐκ γὰρ τούτου τοῦ λόγου κωλύει
οὐδὲν καὶ ἄγνοιαν παραγενομένην γνῶναί τι ποιῆσαι καὶ
τυφλότητα ἰδεῖν, εἴπερ καὶ ἐπιστήμη ἀγνοῆσαί ποτέ τινα
ποιήσει.
199 e1 {ΘΕΑΙ.} Ἴσως γάρ, ὦ Σώκρατες, οὐ καλῶς τὰς ὄρνιθας
ἐτίθεμεν ἐπιστήμας μόνον τιθέντες, ἔδει δὲ καὶ ἀνεπιστη-
μοσύνας τιθέναι ὁμοῦ συνδιαπετομένας ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ
τὸν θηρεύοντα τοτὲ μὲν ἐπιστήμην λαμβάνοντα, τοτὲ δ'
199 e5 ἀνεπιστημοσύνην τοῦ αὐτοῦ πέρι ψευδῆ μὲν δοξάζειν τῇ
ἀνεπιστημοσύνῃ, ἀληθῆ δὲ τῇ ἐπιστήμῃ.
{ΣΩ.} Οὐ ῥᾴδιόν γε, ὦ Θεαίτητε, μὴ ἐπαινεῖν σε· ὃ μέντοι
εἶπες πάλιν ἐπίσκεψαι. ἔστω μὲν γὰρ ὡς λέγεις· ὁ δὲ δὴ τὴν
200 a1 ἀνεπιστημοσύνην λαβὼν ψευδῆ μέν, φῄς, δοξάσει. ἦ γάρ;
{ΘΕΑΙ.} Ναί.

Teaitetas. Tas turi prasmės.
Sokratas. O kai sugauna tą, kurį ketino sugauti, tuomet
neklysta ir mano tai, kas yra. Šitaip nuomonė ir būna teisinga
arba klaidinga, ir niekas iš to, ko anksčiau negalėjome pakęsti, 199 c1
mums nebetrukdo. Tai gal tu man pritarsi? Ar ką darysi?
Teaitetas. Pritarsiu.
Sokratas. Na taip. Mat būsime atsikratę tokio dalyko, kad žmo- 199 c5
nės nežinotų to, ką žino. Juk mums nebenutinka taip, kad nebū-
tume įgiję to, ką esame įgiję, ar esame dėl ko nors suklydę, ar ne.
...Bet, manding, čia pat ima ryškėti, kad galime patirti
kitą, baisesnį dalyką.
Teaitetas. Kokį?
Sokratas. Dėl to kad klaidinga nuomonė gali atsirasti vie- 199 c10
toje vieno žinojimo paėmus kitą.
Teaitetas. Kodėl gi?
Sokratas. Pirma, žmogus, turintis kokio nors dalyko žino- 199 d1
jimą, nežinos to dalyko ne dėl neišmanymo, bet dėl savo žino-
jimo. Be to, manyti, kad kitas dalykas yra šis, o šis – kitas, ar
tai nėra didelė nesąmonė? Juk sieloje yra žinojimas, o ji nieko
nežino ir apie nieką nenutuokia. Šitaip svarstant, niekas 199 d5
netrukdo manyti, kad ir turimas nežinojimas galėtų padaryti
taip, kad žmogus ką nors žinotų, o aklumas – kad matytų, jei
jau žinojimas kartais gali padaryti, kad jis kažko nenutuoktų.
Teaitetas. Tai gal, Sokratai, mes negerai padarėme, paukščiais 199 e1
pavaizdavę tik įvairų žinojimą. Reikėjo imti ir nežinojimą, kad
kartu lakiotų sieloje, o žmogus, gaudydamas kartais sugriebtų
žinojimą, o kitąsyk – nežinojimą, tad apie tą patį dalyką dėl neži- 199 e5
nojimo manytų klaidingai, o dėl žinojimo – teisingai.
Sokratas. Tikrai nelengva tavęs negirti, Teaitetai. Vis dėlto
dar kartą pažiūrėk, ką pasakei. Tarkime, yra kaip sakai. Taigi,
anot tavęs, nežinojimą pagavęs žmogus turės klaidingą nuo- 200 a1
monę. Juk taip?
Teaitetas. Taip.

{ΣΩ.} Οὐ δήπου καὶ ἡγήσεταί γε ψευδῆ δοξάζειν.

{ΘΕΑΙ.} Πῶς γάρ;

200 a5 {ΣΩ.} Ἀλλ' ἀληθῆ γε, καὶ ὡς εἰδὼς διακείσεται περὶ ὧν
ἔψευσται.

{ΘΕΑΙ.} Τί μήν;

{ΣΩ.} Ἐπιστήμην ἄρα οἰήσεται τεθηρευκὼς ἔχειν ἀλλ' οὐκ ἀνεπιστημοσύνην.

200 a10 {ΘΕΑΙ.} Δῆλον.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν μακρὰν περιελθόντες πάλιν ἐπὶ τὴν πρώτην
πάρεσμεν ἀπορίαν. ὁ γὰρ ἐλεγκτικὸς ἐκεῖνος γελάσας φήσει·
200 b1 "Πότερον," ὦ βέλτιστοι, "ἀμφοτέρας τις εἰδώς, ἐπιστήμην
τε καὶ ἀνεπιστημοσύνην, ἣν οἶδεν, ἑτέραν αὐτὴν οἴεταί τινα
εἶναι ὧν οἶδεν; ἢ οὐδετέραν[43] εἰδώς, ἣν μὴ οἶδε, δοξάζει
ἑτέραν ὧν οὐκ οἶδεν; ἢ τὴν μὲν εἰδώς, τὴν δ' οὔ, ἣν οἶδεν,
200 b5 ἣν μὴ οἶδεν; ἢ ἣν μὴ οἶδεν, ἣν οἶδεν ἡγεῖται; ἢ πάλιν αὖ
μοι ἐρεῖτε ὅτι τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἀνεπιστημοσυνῶν εἰσὶν
αὖ ἐπιστῆμαι, ἃς ὁ κεκτημένος ἐν ἑτέροις τισὶ γελοίοις
200 c1 περιστερεῶσιν ἢ κηρίνοις πλάσμασι καθείρξας, ἕωσπερ ἂν
κεκτῆται ἐπίσταται, καὶ ἐὰν μὴ προχείρους ἔχῃ ἐν τῇ ψυχῇ;
καὶ οὕτω δὴ ἀναγκασθήσεσθε εἰς ταὐτὸν περιτρέχειν μυριάκις
οὐδὲν πλέον ποιοῦντες;" τί πρὸς ταῦτα, ὦ Θεαίτητε, ἀποκρι-
200 c5 νούμεθα;

{ΘΕΑΙ.} Ἀλλὰ μὰ Δί', ὦ Σώκρατες, ἔγωγε οὐκ ἔχω τί χρὴ λέγειν.

{ΣΩ.} Ἆρ' οὖν ἡμῖν, ὦ παῖ, καλῶς ὁ λόγος ἐπιπλήττει
καὶ ἐνδείκνυται ὅτι οὐκ ὀρθῶς ψευδῆ δόξαν προτέραν ζητοῦμεν
200 d1 ἐπιστήμης, ἐκείνην ἀφέντες; τὸ δ' ἐστὶν ἀδύνατον γνῶναι
πρὶν ἄν τις ἐπιστήμην ἱκανῶς λάβῃ τί ποτ' ἐστίν.

{ΘΕΑΙ.} Ἀνάγκη, ὦ Σώκρατες, ἐν τῷ παρόντι ὡς λέγεις οἴεσθαι.

43 οὐδετέραν W, Hicken : οὐδετέραν αὐτὴν βT : οὐδετέραν αὐτοῖν Par. 1811 sv : οὐδετέραν [αὐτὴν] Burnet.

Sokratas. Bet turbūt nemanys, kad turi klaidingą nuomonę?

Teaitetas. Kaipgi galėtų.

Sokratas. Priešingai, manys, kad jo nuomonė teisinga, ir 200 a5
jausis esąs dalykų, dėl kurių klysta, žinovas.

Teaitetas. Kaipgi ne.

Sokratas. Vadinasi, manys, kad turi pagavęs žinojimą, o ne nežinojimą.

Teaitetas. Akivaizdu. 200 a10

Sokratas. Taigi apsukę didelį ratą vėl atsiduriame ties pir-
muoju mūsų keblumu. Juk tasai mūsų kritikas tik nusijuoks
ir pasakys: „Šaunuoliai mano, ar kas nors, žinodamas abu 200 b1
dalykus – ir žinojimą, ir nežinojimą, vieną, kurį žino, laikys
kitu iš tų, kuriuos žino? Ar nė vieno nežinodamas manys, kad
vienas, kurio nežino, yra kitas iš tų dviejų, kurių jis nežino?
O gal vieną žinodamas, o kito – ne, manys, kad tas, kurį jis
žino, yra tas, kurio nežino? Ar tą, kurio nežino, laikys tuo, 200 b5
kurį žino? O gal vėl man sakysite, kad yra dar vienas – šių
žinojimo ir nežinojimo – žinojimas, kurį įsigijęs ir laiky-
damas uždaręs dar kitoje juokingoje karvelidėje ar vaško 200 c1
lipdinyje, žmogus žino tol, kol yra įsigijęs, nors ir neturėtų
sieloje čia pat po ranka? Šitaip būsite priversti tūkstantįsyk
apsukti ratą vis grįždami ten pat ir nieko nelaimėdami". Ką
mes, Teaitetai, į tai galime atsakyti? 200 c5

Teaitetas. Prisiekiu Dzeusu, Sokratai, aš nežinau, ką čia reikia pasakyti.

Sokratas. Tad, vaike, gal svarstymas tinkamai mus pei-
kia norėdamas parodyti, kad neteisingai darome klaidingos
nuomonės ieškodami pirma žinojimo, kurį palikome? O juk 200 d1
šito neįmanoma sužinoti, kol pakankamai neišsiaiškinta,
kas gi yra žinojimas.

Teaitetas. Dabar, Sokratai, neišvengiamai tenka manyti taip, kaip sakai.

200 d5 {ΣΩ.} Τί οὖν τις ἐρεῖ πάλιν ἐξ ἀρχῆς ἐπιστήμην; οὐ γάρ που ἀπεροῦμέν γέ πω;

{ΘΕΑΙ.} Ἥκιστα, ἐάνπερ μὴ σύ γε ἀπαγορεύῃς.

{ΣΩ.} Λέγε δή, τί ἂν αὐτὸ μάλιστα εἰπόντες ἥκιστ' ἂν ἡμῖν αὐτοῖς ἐναντιωθεῖμεν;

200 e1 {ΘΕΑΙ.} Ὅπερ ἐπεχειροῦμεν, ὦ Σώκρατες, ἐν τῷ πρόσθεν· οὐ γὰρ ἔχω ἔγωγε ἄλλο οὐδέν.

{ΣΩ.} Τὸ ποῖον;

{ΘΕΑΙ.} Τὴν ἀληθῆ δόξαν ἐπιστήμην εἶναι. ἀναμάρτητόν
200 e5 γέ πού ἐστιν τὸ δοξάζειν ἀληθῆ, καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γιγνόμενα πάντα καλὰ καὶ ἀγαθὰ γίγνεται.

{ΣΩ.} Ὁ τὸν ποταμὸν καθηγούμενος, ὦ Θεαίτητε, ἔφη ἄρα δείξειν αὐτό· καὶ τοῦτο ἐὰν ἰόντες ἐρευνῶμεν, τάχ' ἂν
201 a1 ἐμπόδιον γενόμενον αὐτὸ φήνειεν τὸ ζητούμενον, μένουσι δὲ δῆλον οὐδέν.

{ΘΕΑΙ.} Ὀρθῶς λέγεις· ἀλλ' ἴωμέν γε καὶ σκοπῶμεν.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν τοῦτό γε βραχείας σκέψεως· τέχνη γάρ
201 a5 σοι ὅλη σημαίνει μὴ εἶναι ἐπιστήμην αὐτό.

{ΘΕΑΙ.} Πῶς δή; καὶ τίς αὕτη;

{ΣΩ.} Ἡ τῶν μεγίστων εἰς σοφίαν, οὓς δὴ καλοῦσιν ῥήτοράς τε καὶ δικανικούς. οὗτοι γάρ που τῇ ἑαυτῶν τέχνῃ πείθουσιν οὐ διδάσκοντες ἀλλὰ δοξάζειν ποιοῦντες ἃ ἂν
201 a10 βούλωνται. ἢ σὺ οἴει δεινούς τινας οὕτω διδασκάλους εἶναι,
201 b1 ὥστε οἷς μὴ παρεγένοντό τινες ἀποστερουμένοις χρήματα ἤ τι ἄλλο βιαζομένοις, τούτοις δύνασθαι πρὸς ὕδωρ σμικρὸν διδάξαι ἱκανῶς τῶν γενομένων τὴν ἀλήθειαν;

{ΘΕΑΙ.} Οὐδαμῶς ἔγωγε οἶμαι, ἀλλὰ πεῖσαι μέν.

201 b5 {ΣΩ.} Τὸ πεῖσαι δ' οὐχὶ δοξάσαι λέγεις ποιῆσαι;

{ΘΕΑΙ.} Τί μήν;

{ΣΩ.} Οὐκοῦν ὅταν δικαίως πεισθῶσιν δικασταὶ περὶ ὧν ἰδόντι μόνον ἔστιν εἰδέναι, ἄλλως δὲ μή, ταῦτα τότε ἐξ

Sokratas. Tai ką gi, vėl pradedant nuo pradžios, galima 200 d5
būtų pasakyti apie žinojimą: kas tai yra? Juk mes turbūt dar nesitrauksime?

Teaitetas. Toli gražu, jei tik tu dar nesitrauki.

Sokratas. Tuomet sakyk: ką gi išties pasakę jį esant, mažiausiai patys sau prieštarautumėme?

Teaitetas. Tai, ką mėginome anksčiau, Sokratai. Mat nieko 200 e1
kito neturiu pasiūlyti.

Sokratas. Ką tokio?

Teaitetas. Kad žinojimas yra teisinga nuomonė. Bent jau
teisingas manymas yra neklystantis dalykas, ir viskas, kas 200 e5
iš jo atsiranda, būna gražu ir gera.

Sokratas. Kaip sakė per upę pervedantis žmogus, Teaitetai, „reikalas parodys“. Jei eisime šito dalyko tirti, gal ir pama-
tysime, kad tai, ko ieškome, mums po kojomis. Bet liekant 201 a1
vietoj niekas neaišku.

Teaitetas. Teisingai sakai. Tad eikime ir žiūrėkime.

Sokratas. Na, čia pakanka trumpai pasižiūrėti. Mat ištisas
menas tau rodo, kad tai, [ką sakei], nėra žinojimas. 201 a5

Teaitetas. Kaipgi? Koks tai menas?

Sokratas. Išminties dalykuose iškiliausių žmonių, kuriuos vadina retoriais ir teismo kalbovais. Juk tie žmonės savo menu įtikina ne pamokydami, o versdami manyti taip, kaip
nori. O gal tau atrodo, kad yra tokių kietų mokytojų, kurie 201 a10
sugebėtų, nedaug vandens nutekėjus, tinkamai pamokyti 201 b1
žmones, nebuvusius pinigų vagystės ar kitokios skriaudos liudininkais, apie tų įvykių tiesą?

Teaitetas. Jokiu būdu nemanau! Ne, jie įtikina.

Sokratas. O įtikinti reiškia priversti manyti? Ar kaip tu 201 b5
pasakytum?

Teaitetas. Kodėl gi ne.

Sokratas. Vadinasi, kai teisėjai būna teisingai įtikinti apie tokius dalykus, apie kuriuos galima žinoti tik juos mačius, o kitaip – ne, tuomet, apie juos spręsdami iš to, ką girdėjo, ir

201 c1 ἀκοῆς κρίνοντες, ἀληθῆ δόξαν λαβόντες, ἄνευ ἐπιστήμης ἔκριναν, ὀρθὰ πεισθέντες, εἴπερ εὖ ἐδίκασαν;

{ΘΕΑΙ.} Παντάπασι μὲν οὖν.

{ΣΩ.} Οὐκ ἄν, ὦ φίλε, εἴ γε ταὐτὸν ἦν δόξα τε ἀληθὴς
201 c5 †καὶ δικαστήρια†[44] καὶ ἐπιστήμη, ὀρθά ποτ' ἂν δικαστὴς ἄκρος ἐδόξαζεν ἄνευ ἐπιστήμης· νῦν δὲ ἔοικεν ἄλλο τι ἑκάτερον εἶναι.

{ΘΕΑΙ.} Ὅ γε ἐγώ, ὦ Σώκρατες, εἰπόντος του ἀκούσας ἐπελελήσμην, νῦν δ' ἐννοῶ· ἔφη δὲ τὴν μὲν μετὰ λόγου
201 d1 ἀληθῆ δόξαν ἐπιστήμην εἶναι, τὴν δὲ ἄλογον ἐκτὸς ἐπιστήμης· καὶ ὧν μὲν μή ἐστι λόγος, οὐκ ἐπιστητὰ εἶναι, οὑτωσὶ καὶ ὀνομάζων, ἃ δ' ἔχει, ἐπιστητά.

{ΣΩ.} Ἦ καλῶς λέγεις. τὰ δὲ δὴ ἐπιστητὰ ταῦτα καὶ μὴ
201 d5 πῇ διῄρει, λέγε, εἰ ἄρα κατὰ ταὐτὰ σύ τε κἀγὼ ἀκηκόαμεν.

{ΘΕΑΙ.} Ἀλλ' οὐκ οἶδα εἰ ἐξευρήσω· λέγοντος μεντἂν ἑτέρου, ὡς ἐγᾦμαι, ἀκολουθήσαιμ' ἄν.

{ΣΩ.} Ἄκουε δὴ ὄναρ ἀντὶ ὀνείρατος. ἐγὼ γὰρ αὖ ἐδόκουν
201 e1 ἀκούειν τινῶν ὅτι τὰ μὲν πρῶτα οἱονπερεὶ στοιχεῖα, ἐξ ὧν ἡμεῖς τε συγκείμεθα καὶ τἆλλα, λόγον οὐκ ἔχοι. αὐτὸ γὰρ καθ' αὑτὸ ἕκαστον ὀνομάσαι μόνον εἴη, προσειπεῖν δὲ οὐδὲν ἄλλο δυνατόν, οὔθ' ὡς ἔστιν, οὔθ' ὡς οὐκ ἔστιν· ἤδη γὰρ
202 a1 ἂν οὐσίαν ἢ μὴ οὐσίαν αὐτῷ προστίθεσθαι, δεῖν δὲ οὐδὲν προσφέρειν, εἴπερ αὐτὸ ἐκεῖνο μόνον τις ἐρεῖ. ἐπεὶ οὐδὲ τὸ "αὐτὸ" οὐδὲ τὸ "ἐκεῖνο" οὐδὲ τὸ "ἕκαστον" οὐδὲ τὸ "μόνον" οὐδὲ "τοῦτο" προσοιστέον οὐδ' ἄλλα πολλὰ
202 a5 τοιαῦτα· ταῦτα μὲν γὰρ περιτρέχοντα πᾶσι προσφέρεσθαι, ἕτερα ὄντα ἐκείνων οἷς προστίθεται, δεῖν δέ, εἴπερ ἦν δυνατὸν αὐτὸ λέγεσθαι καὶ εἶχεν οἰκεῖον αὑτοῦ λόγον, ἄνευ τῶν ἄλλων ἁπάντων λέγεσθαι. νῦν δὲ ἀδύνατον εἶναι
202 b1 ὁτιοῦν τῶν πρώτων ῥηθῆναι λόγῳ· οὐ γὰρ εἶναι αὐτῷ ἀλλ'

44 καὶ δικαστήρια β : καὶ δικαστήριον TW : secl. Heindorf : κατὰ δικαστήρια Jowett : εἰς δικαστήριον Diès.

gavę teisingą nuomonę, jie nusprendžia be žinojimo, būdami 201 c1
tinkamai įtikinti (jei gerai išsprendžia bylą)?

Teaitetas. Būtent taip.

Sokratas. Bičiuli, jei teisinga nuomonė ir žinojimas būtų
tas pat, net ir iškilus teisėjas be žinojimo niekada negalėtų 201 c5
turėti teisingos nuomonės. Bet panašu, kad iš tiesų tai du skirtingi dalykai.

Teaitetas. Štai ką girdėjau iš vieno žmogaus, Sokratai. Buvau pamiršęs, bet dabar tas vėl ateina man į galvą. Jis sakė, kad kartu su paaiškinimu [*logos*] teisinga nuomonė
yra žinojimas, o be paaiškinimo lieka už žinojimo ribų, ir 201 d1
kad paaiškinimo neturintys dalykai yra nepažinūs (taip jis juos ir vadino), o turintys – pažinūs.

Sokratas. Kaip gražiai kalbi! O tuos „pažinius“ ir „nepa-
žinius“ – sakyk, kaip jis juos skyrė? Gal mudu tą patį esame 201 d5
girdėję...

Teaitetas. Nežinau, ar dabar atseksiu. Bet, jei kitas kalbėtų, manau, sugebėčiau neatsilikti.

Sokratas. Tad klausykis vieno sapno vietoj kito. Manding,
ir aš iš kažkokių žmonių esu girdėjęs, kad pirminiai, taip 201 e1
sakant, pradmenys, iš kurių sudėti mes ir visa kita, neturį paaiškinimo. Mat kiekvieną iš jų patį savaime esą galima tik pavadinti, bet nieko kita apie jį pasakyti negalima – nei kad jis
yra, nei kad nėra, nes tuomet jau priskirtume jam būtį arba 202 a1
nebūtį, tačiau jam nieko nereikią skirti, jei norima nusakyti vien tik patį tą dalyką. Iš tiesų nei „vien tik“, nei „pats“, „tas“ ar „kiekvienas“ jam taikyti nereikia, kaip ir daugybės kitų
tokių žodžių. Mat jie sukasi visur ir visiems taikomi, nors ir 202 a5
skiriasi nuo dalykų, kuriems juos taiko, – o reikėtų, jei būtų įmanoma paaiškinti patį dalyką ir jis turėtų jam tinkamą paaiškinimą, jį aiškinti nesigriebiant nieko kita. Bet iš tikrųjų
esą neįmanoma paaiškinimu nusakyti kurio nors iš pirmi- 202 b1
nių dalykų, nes jie tegalį būti vadinami – turi vien vardą,

ἢ ὀνομάζεσθαι μόνον – ὄνομα γὰρ μόνον ἔχειν – τὰ δὲ ἐκ
τούτων ἤδη συγκείμενα, ὥσπερ αὐτὰ πέπλεκται, οὕτω καὶ
τὰ ὀνόματα αὐτῶν συμπλακέντα λόγον γεγονέναι· ὀνομάτων
202 b5 γὰρ συμπλοκὴν εἶναι λόγου οὐσίαν. οὕτω δὴ τὰ μὲν
στοιχεῖα ἄλογα καὶ ἄγνωστα εἶναι, αἰσθητὰ δέ· τὰς δὲ
συλλαβὰς γνωστάς τε καὶ ῥητὰς καὶ ἀληθεῖ δόξῃ δοξαστάς.
ὅταν μὲν οὖν ἄνευ λόγου τὴν ἀληθῆ δόξαν τινός τις λάβῃ,
202 c1 ἀληθεύειν μὲν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν περὶ αὐτό, γιγνώσκειν δ'
οὔ· τὸν γὰρ μὴ δυνάμενον δοῦναί τε καὶ δέξασθαι λόγον
ἀνεπιστήμονα εἶναι περὶ τούτου· προσλαβόντα δὲ λόγον
δυνατόν τε ταῦτα πάντα γεγονέναι καὶ τελείως πρὸς ἐπιστή-
202 c5 μην ἔχειν. οὕτως σὺ τὸ ἐνύπνιον ἢ ἄλλως ἀκήκοας;
{ΘΕΑΙ.} Οὕτω μὲν οὖν παντάπασιν.
{ΣΩ.} Ἀρέσκει οὖν σε καὶ τίθεσαι ταύτῃ, δόξαν ἀληθῆ
μετὰ λόγου ἐπιστήμην εἶναι;
{ΘΕΑΙ.} Κομιδῇ μὲν οὖν.
202 d1 {ΣΩ.} Ἆρ', ὦ Θεαίτητε, νῦν οὕτω τῇδε τῇ ἡμέρᾳ εἰλήφαμεν
ὃ πάλαι καὶ πολλοὶ τῶν σοφῶν ζητοῦντες πρὶν εὑρεῖν
κατεγήρασαν;
{ΘΕΑΙ.} Ἐμοὶ γοῦν δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, καλῶς λέγεσθαι
202 d5 τὸ νῦν ῥηθέν.
{ΣΩ.} Καὶ εἰκός γε αὐτὸ τοῦτο οὕτως ἔχειν· τίς γὰρ ἂν
καὶ ἔτι ἐπιστήμη εἴη χωρὶς τοῦ λόγου τε καὶ ὀρθῆς δόξης;
ἓν μέντοι τί με τῶν ῥηθέντων ἀπαρέσκει.
{ΘΕΑΙ.} Τὸ ποῖον δή;
202 d10 {ΣΩ.} Ὃ καὶ δοκεῖ λέγεσθαι κομψότατα, ὡς τὰ μὲν
202 e1 στοιχεῖα ἄγνωστα, τὸ δὲ τῶν συλλαβῶν γένος γνωστόν.
{ΘΕΑΙ.} Οὐκοῦν ὀρθῶς;
{ΣΩ.} Ἰστέον δή· ὥσπερ γὰρ ὁμήρους ἔχομεν τοῦ λόγου
τὰ παραδείγματα οἷς χρώμενος εἶπε πάντα ταῦτα.
202 e5 {ΘΕΑΙ.} Ποῖα δή;
{ΣΩ.} Τὰ τῶν γραμμάτων στοιχεῖά τε καὶ συλλαβάς. ἢ οἴει
ἄλλοσέ ποι βλέποντα ταῦτα εἰπεῖν τὸν εἰπόντα ἃ λέγομεν;

o tas, kas jau sudėta iš tokių pradmenų – kaip jie susipynę,
taip ir jų vardai, kai susipina, virstą paaiškinimu, – juk vardų
sampyna ir esanti paaiškinimo esybė. Štai šitaip pradmenys 202 b5
yra nepaaiškinami ir nežinomi, tačiau juntami, o junginiai
žinomi, nusakomi ir apie juos galima turėti teisingą nuo-
monę. Taigi, kai žmogus apie ką nors gauna teisingą nuo-
monę be paaiškinimo, jo siela dėl to dalyko esanti teisi, tačiau 202 c1
dalyko nežinanti. Juk tas, kas negali pateikti ir gauti paaiš-
kinimo, nesąs dalyko žinovas, bet gavęs dar ir paaiškinimą,
visa tai jau įstengiąs ir tobulai turįs viską, ko reikia žinoji-
mui. Šitaip esi girdėjęs tą sapną ar kaip kitaip? 202 c5
Teaitetas. Būtent taip.
Sokratas. Tad tau jis patinka? Taip ir teigsi: teisinga nuo-
monė su paaiškinimu yra žinojimas?
Teaitetas. Tikrai taip.
Sokratas. Tai mudu, Teaitetai, dabar šią dieną sugavome 202 d1
tai, ko nuo seno ieškoję daugybė išminčių paseno taip ir
neradę.
Teaitetas. Mano galva, Sokratai, dabar pateiktas paaiški-
nimas puikus. 202 d5
Sokratas. Išties panašu, kad savaime jis toks ir yra. Kas gi
dar galėtų būti žinojimas, jei ne paaiškinimas ir teisinga nuo-
monė? Tik vienas dalykas iš to, kas pasakyta, man nepatinka...
Teaitetas. Koks gi?
Sokratas. Tas, kuris atrodo dailiausiai nusakytas: esą prad- 202 d10
menys yra nepažinūs, o junginių padermė – pažini. 202 e1
Teaitetas. Argi neteisingai?
Sokratas. Reikės pasižiūrėti. Juk turime šio aiškinimo įkai-
tus – pavyzdžius, kuriais rėmėsi visa tai pasakęs žmogus.
Teaitetas. Kokius gi pavyzdžius? 202 e5
Sokratas. Raides kaip rašto pradmenis ir skiemenis kaip
jų junginius. Ar tu manai, kad tai, ką dabar sakome, teigęs
žmogus kalbėjo žiūrėdamas į ką nors kita?

{ΘΕΑΙ.} Οὔκ, ἀλλ' εἰς ταῦτα.
203 a1 {ΣΩ.} Βασανίζωμεν δὴ αὐτὰ ἀναλαμβάνοντες, μᾶλλον δὲ
ἡμᾶς αὐτούς, οὕτως ἢ οὐχ οὕτως γράμματα ἐμάθομεν. φέρε
πρῶτον· ἆρ' αἱ μὲν συλλαβαὶ λόγον ἔχουσι, τὰ δὲ στοιχεῖα
ἄλογα;
203 a5 {ΘΕΑΙ.} Ἴσως.
{ΣΩ.} Πάνυ μὲν οὖν καὶ ἐμοὶ φαίνεται. Σωκράτους γοῦν
εἴ τις ἔροιτο τὴν πρώτην συλλαβὴν οὑτωσί· "Ὦ Θεαίτητε,
λέγε τί ἐστι ΣΩ"; τί ἀποκρινῇ;
{ΘΕΑΙ.} Ὅτι σῖγμα καὶ ὦ.
203 a10 {ΣΩ.} Οὐκοῦν τοῦτον ἔχεις λόγον τῆς συλλαβῆς;
{ΘΕΑΙ.} Ἔγωγε.
203 b1 {ΣΩ.} Ἴθι δή, οὕτως εἰπὲ καὶ τὸν τοῦ σῖγμα λόγον.
{ΘΕΑΙ.} Καὶ πῶς τοῦ στοιχείου τις ἐρεῖ στοιχεῖα; καὶ
γὰρ δή, ὦ Σώκρατες, τό τε σῖγμα τῶν ἀφώνων ἐστί, ψόφος
τις μόνον, οἷον συριττούσης τῆς γλώττης· τοῦ δ' αὖ βῆτα
203 b5 οὔτε φωνὴ οὔτε ψόφος, οὐδὲ τῶν πλείστων στοιχείων. ὥστε
πάνυ εὖ ἔχει τὸ λέγεσθαι αὐτὰ ἄλογα, ὧν γε τὰ ἐναργέστατα
αὐτὰ τὰ ἑπτὰ φωνὴν μόνον ἔχει, λόγον δὲ οὐδ' ὁντινοῦν.
{ΣΩ.} Τουτὶ μὲν ἄρα, ὦ ἑταῖρε, κατωρθώκαμεν περὶ
ἐπιστήμης.
203 b10 {ΘΕΑΙ.} Φαινόμεθα.
203 c1 {ΣΩ.} Τί δέ; τὸ μὴ γνωστὸν εἶναι τὸ στοιχεῖον ἀλλὰ
τὴν συλλαβὴν ἆρ' ὀρθῶς ἀποδεδείγμεθα;
{ΘΕΑΙ.} Εἰκός γε.
{ΣΩ.} Φέρε δή, τὴν συλλαβὴν πότερον λέγομεν τὰ ἀμφό-
203 c5 τερα στοιχεῖα, καὶ ἐὰν πλείω ᾖ ἢ δύο, τὰ πάντα, ἢ μίαν
τινὰ ἰδέαν γεγονυῖαν συντεθέντων αὐτῶν;
{ΘΕΑΙ.} Τὰ ἅπαντα ἔμοιγε δοκοῦμεν.
{ΣΩ.} Ὅρα δὴ ἐπὶ δυοῖν, σῖγμα καὶ ὦ. ἀμφότερά ἐστιν
ἡ πρώτη συλλαβὴ τοῦ ἐμοῦ ὀνόματος. ἄλλο τι ὁ γιγνώσκων
203 c10 αὐτὴν τὰ ἀμφότερα γιγνώσκει;
203 d1 {ΘΕΑΙ.} Τί μήν;

Teaitetas. Ne. Tikrai į tai.
Sokratas. Taigi imkime juos dar kartą ir išmėginkime, tiks- 203 a1
liau, išmėginkime save pačius – ar taip išmokome rašto, ar
kitaip? Pirma sakyk: ar skiemenys turi paaiškinimą, o rai-
dės – neturi? Juk taip?
Teaitetas. Ko gero. 203 a5
Sokratas. Ir man visai taip pat atrodo. Tai jei kas nors tavęs
apie pirmąjį „Sokrato“ skiemenį paklaustų: „Teaitetai, sakyk,
kas yra SO?“ Ką atsakytum?
Teaitetas. Kad tai S ir O.
Sokratas. Taigi laikai tai skiemens paaiškinimu? 203 a10
Teaitetas. Taip.
Sokratas. O dabar taip pat pateik ir S paaiškinimą. 203 b1
Teaitetas. Kaipgi žmogus galėtų nusakyti pradmens prad-
menis? Juk S yra iš bebalsių, Sokratai, – tik kažkoks gar-
sas, lyg liežuvio šnypštimas. O štai B neturi nei balso, nei
garso, kaip ir dauguma raidžių. Tad tikrai tinka sakyti, kad 203 b5
jie neturi paaiškinimo [*aloga*]. Net ir septynios ryškiausios
iš jų turi vien balsą, bet jokio paaiškinimo.
Sokratas. Vadinasi, šitai, bičiuli, mudu teisingai nusta-
tėme apie žinojimą.
Teaitetas. Taip atrodo. 203 b10
Sokratas. O kad raidė nepažini, o skiemuo pažinus – ar 203 c1
šitai teisingai esame paskelbę?
Teaitetas. Panašu, kad taip.
Sokratas. Tuomet sakyk, ar skiemeniu mes vadiname abi
raides, o jei raidžių yra daugiau nei dvi – jas visas, ar tam tikrą 203 c5
vieną pavidalą, atsirandantį sudėjus visas raides?
Teaitetas. Man regis, taip vadiname visas raides.
Sokratas. Tai pažiūrėkime į šias dvi raides – S ir O. Abi
kartu yra pirmasis mano vardo skiemuo. Tad kas jį žino, žino
ir jas abi. Ar ne taip? 203 c10
Teaitetas. Kodėl gi ne. 203 d1

{ΣΩ.} Τὸ σῖγμα καὶ τὸ ὦ ἄρα γιγνώσκει.

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Τί δ'; ἑκάτερον ἄρ' ἀγνοεῖ καὶ οὐδέτερον εἰδὼς
203 d5 ἀμφότερα γιγνώσκει;

{ΘΕΑΙ.} Ἀλλὰ δεινὸν καὶ ἄλογον, ὦ Σώκρατες.

{ΣΩ.} Ἀλλὰ μέντοι εἴ γε ἀνάγκη ἑκάτερον γιγνώσκειν,
εἴπερ ἀμφότερά τις γνώσεται, προγιγνώσκειν τὰ στοιχεῖα
ἅπασα ἀνάγκη τῷ μέλλοντί ποτε γνώσεσθαι συλλαβήν,
203 d10 καὶ οὕτως ἡμῖν ὁ καλὸς λόγος ἀποδεδρακὼς οἰχήσεται.

203 e1 {ΘΕΑΙ.} Καὶ μάλα γε ἐξαίφνης.

{ΣΩ.} Οὐ γὰρ καλῶς αὐτὸν φυλάττομεν. χρῆν γὰρ ἴσως
τὴν συλλαβὴν τίθεσθαι μὴ τὰ στοιχεῖα ἀλλ' ἐξ ἐκείνων ἕν
τι γεγονὸς εἶδος, ἰδέαν μίαν αὐτὸ αὑτοῦ ἔχον, ἕτερον δὲ
203 e5 τῶν στοιχείων.

{ΘΕΑΙ.} Πάνυ μὲν οὖν· καὶ τάχα γ' ἂν μᾶλλον οὕτως ἢ
'κείνως ἔχοι.

{ΣΩ.} Σκεπτέον καὶ οὐ προδοτέον οὕτως ἀνάνδρως μέγαν
τε καὶ σεμνὸν λόγον.

203 e10 {ΘΕΑΙ.} Οὐ γὰρ οὖν.

204 a1 {ΣΩ.} Ἐχέτω δὴ ὡς νῦν φαμεν, μία ἰδέα ἐξ ἑκάστων τῶν
συναρμοττόντων στοιχείων γιγνομένη ἡ συλλαβή, ὁμοίως
ἔν τε γράμμασι καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασι.

{ΘΕΑΙ.} Πάνυ μὲν οὖν.

204 a5 {ΣΩ.} Οὐκοῦν μέρη αὐτῆς οὐ δεῖ εἶναι.

{ΘΕΑΙ.} Τί δή;

{ΣΩ.} Ὅτι οὗ ἂν ᾖ μέρη, τὸ ὅλον ἀνάγκη τὰ πάντα μέρη
εἶναι. ἢ καὶ τὸ ὅλον ἐκ τῶν μερῶν λέγεις γεγονὸς ἕν τι
εἶδος ἕτερον τῶν πάντων μερῶν;

204 a10 {ΘΕΑΙ.} Ἔγωγε.

{ΣΩ.} Τὸ δὲ δὴ πᾶν καὶ τὸ ὅλον πότερον ταὐτὸν καλεῖς ἢ
204 b1 ἕτερον ἑκάτερον;

{ΘΕΑΙ.} Ἔχω μὲν οὐδὲν σαφές, ὅτι δὲ κελεύεις προθύμως ἀποκρίνασθαι, παρακινδυνεύων λέγω ὅτι ἕτερον.

Sokratas. Vadinasi, žino S ir O.

Teaitetas. Taip.

Sokratas. Tai ką? Vadinasi, nežino nė vienos ir, nė vienos
nežinodamas, abi žino? 203 d5

Teaitetas. Bet kad tai baisu ir nepaaiškinama, Sokratai!

Sokratas. Vis dėlto, jei būtina žinoti kiekvieną raidę, kad
paskui žinotum abi, tai žmogui, ketinančiam kada nors žinoti
skiemenį, visiškai būtina prieš tai žinoti raides, ir mūsų pui-
kusis aiškinimas ruošiasi pasprukęs mus palikti... 203 d10

Teaitetas. Ir kaip staigiai! 203 e1

Sokratas. Mat prastai jį saugome. Turbūt reikėjo skie-
meniu laikyti ne raides, o tam tikrą vieną iš jų atsiran-
dantį pavidalą, turintį vieną savo formą, kuri skiriasi nuo
raidžių. 203 e5

Teaitetas. Žinoma. Išties, veikiau yra šitaip nei anaip.

Sokratas. Turime ištirti, užuot taip nevyriškai išdavę didingą ir garbingą aiškinimą.

Teaitetas. Išties. 203 e10

Sokratas. Tarkime, kad yra taip, kaip dabar sakome: skie- 204 a1
muo – tai vienas pavidalas, atsiradęs iš atskirų derančių prad-
menų, ar tai būtų raidės, ar bet kurie kiti dalykai.

Teaitetas. Be abejo.

Sokratas. Tuomet neturi būti jokių jo dalių. 204 a5

Teaitetas. Kodėl gi?

Sokratas. Todėl, kad jei dalykas turi dalis, jo visuma [*to holon*] neišvengiamai yra visos [*panta*] dalys. Ar tu sakysi, kad ir visuma [*to holon*], kaip iš dalių atsiradęs kažkoks vienas pavidalas, nėra tas pat kaip visos dalys?

Teaitetas. Taip. 204 a10

Sokratas. O „viskas“ [*to pan*] ir „visuma“ [*to holon*]? Ar tu
taip vadini tą patį dalyką, ar du skirtingus? 204 b1

Teaitetas. Jokio aiškumo aš čia neturiu, bet kadangi ragini ryžtingai atsakyti, drįsiu pasakyti, kad skirtingi.

{ΣΩ.} Ἡ μὲν προθυμία, ὦ Θεαίτητε, ὀρθή· εἰ δὲ καὶ ἡ
204 b5 ἀπόκρισις, σκεπτέον.

{ΘΕΑΙ.} Δεῖ γε δή.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν διαφέροι ἂν τὸ ὅλον τοῦ παντός, ὡς ὁ νῦν λόγος;

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

204 b10 {ΣΩ.} Τί δὲ δή; τὰ πάντα καὶ τὸ πᾶν ἔσθ' ὅτι διαφέρει; οἷον ἐπειδὰν λέγωμεν ἕν, δύο, τρία, τέτταρα, πέντε, ἕξ, καὶ
204 c1 ἐὰν δὶς τρία ἢ τρὶς δύο ἢ τέτταρά τε καὶ δύο ἢ τρία καὶ δύο καὶ ἕν, πότερον ἐν πᾶσι τούτοις τὸ αὐτὸ ἢ ἕτερον λέγομεν;

{ΘΕΑΙ.} Τὸ αὐτό.

{ΣΩ.} Ἄρ' ἄλλο τι ἢ ἕξ;

204 c5 {ΘΕΑΙ.} Οὐδέν.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν ἐφ' ἑκάστης λέξεως πάντα ἓξ εἰρήκαμεν;

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Πάλιν[45] δ' οὐδέν λέγομεν τὸ πᾶν[46] λέγοντες;

{ΘΕΑΙ.} Ἀνάγκη.

204 c10 {ΣΩ.} Ἦ ἄλλο τι ἢ τὰ ἕξ;

{ΘΕΑΙ.} Οὐδέν.

204 d1 {ΣΩ.} Ταὐτὸν ἄρα ἔν γε τοῖς ὅσα ἐξ ἀριθμοῦ ἐστι τό τε πᾶν προσαγορεύομεν καὶ τὰ ἅπαντα;

{ΘΕΑΙ.} Φαίνεται.

{ΣΩ.} Ὧδε δὴ περὶ αὐτῶν λέγωμεν. ὁ τοῦ πλέθρου
204 d5 ἀριθμὸς καὶ τὸ πλέθρον ταὐτόν· ἢ γάρ;

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Καὶ ὁ τοῦ σταδίου δὴ ὡσαύτως.

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Καὶ μὴν καὶ ὁ τοῦ στρατοπέδου γε καὶ τὸ στρατό-
204 d10 πεδον, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ὁμοίως; ὁ γὰρ ἀριθμὸς πᾶς τὸ ὂν πᾶν ἕκαστον αὐτῶν ἐστιν.

45 Πάλιν βTW, Hicken : Πᾶν olim Campbell, Burnet.

46 τὸ πᾶν Schleiermacher, Hicken : τὰ πάντα βTW, Burnet.

Sokratas. Tavo ryžtas teisingas, Teaitetai. O dėl atsakymo – 204 b5
reikės pažiūrėti.

Teaitetas. Tikrai reikės.

Sokratas. Taigi „visuma" [*to holon*] skiriasi nuo „visko" [*tou pantos*]. Taip dabar teigiame?

Teaitetas. Taip.

Sokratas. Na gerai. O „visi" [*ta panta*] ir „viskas" [*to pan*] 204 b10
skiriasi? Antai, kai sakome „vienas, du, trys, keturi, penki,
šeši", arba „dukart trys", „triskart du", arba „keturi ir du", 204 c1
„trys, du ir vienas" – ar čia visur pasakome tą patį dalyką, ar skirtingus?

Teaitetas. Tą patį.

Sokratas. Šešis ar ką nors kita?

Teaitetas. Nieko kita. 204 c5

Sokratas. Ir visais atvejais posakiu visų [*panta*] nusakėme šešis?

Teaitetas. Taip.

Sokratas. O apie „viską" [*to pan*] ir vėl sakome „nieko kita"?

Teaitetas. Neišvengiamai.

Sokratas. Šeši ar kas nors kita? 204 c10

Teaitetas. Nieko kita.

Sokratas. Vadinasi, jei kas nors susideda iš kokio nors 204 d1
[pradų] skaičiaus, tuomet ir viską [*to pan*] ir visus [*ta panta*] vadiname vienodai?

Teaitetas. Atrodo.

Sokratas. Tai štai ką dabar apie tokius dalykus pasakykime:
pletro skaičius ir pletras yra tas pat. Juk taip? 204 d5

Teaitetas. Taip.

Sokratas. Stadijo irgi?

Teaitetas. Taip.

Sokratas. Taip pat ir kariuomenės skaičius ir kariuomenė?
Ir su visais tokiais dalykais panašiai? Juk kiekvienam visas 204 d10
[*pas*] jo skaičius yra visa [*pan*] jo esybė.

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

204 e1 {ΣΩ.} Ὁ δὲ ἑκάστων ἀριθμὸς μῶν ἄλλο τι ἢ μέρη ἐστίν;

{ΘΕΑΙ.} Οὐδέν.

{ΣΩ.} Ὅσα ἄρα ἔχει μέρη[47], ἐκ μερῶν ἂν εἴη;

{ΘΕΑΙ.} Φαίνεται.

204 e1 {ΣΩ.} Τὰ δέ γε πάντα μέρη τὸ πᾶν εἶναι ὡμολόγηται, εἴπερ καὶ ὁ πᾶς ἀριθμὸς τὸ πᾶν ἔσται.

{ΘΕΑΙ.} Οὕτως.

{ΣΩ.} Τὸ ὅλον ἄρ᾽ οὐκ ἔστιν ἐκ μερῶν. πᾶν γὰρ ἂν εἴη τὰ πάντα ὂν μέρη.

204 e10 {ΘΕΑΙ.} Οὐκ ἔοικεν.

{ΣΩ.} Μέρος δ᾽ ἔσθ᾽ ὅτου ἄλλου ἐστὶν ὅπερ ἐστὶν ἢ τοῦ ὅλου;

{ΘΕΑΙ.} Τοῦ παντός γε.

205 a1 {ΣΩ.} Ἀνδρικῶς γε, ὦ Θεαίτητε, μάχῃ. τὸ πᾶν δὲ οὐχ ὅταν μηδὲν ἀπῇ, αὐτὸ τοῦτο πᾶν ἐστιν;

{ΘΕΑΙ.} Ἀνάγκη.

{ΣΩ.} Ὅλον δὲ οὐ ταὐτὸν τοῦτο ἔσται, οὗ ἂν μηδαμῇ
205 a5 μηδὲν ἀποστατῇ; οὗ δ᾽ ἂν ἀποστατῇ, οὔτε ὅλον οὔτε πᾶν, ἅμα γενόμενον ἐκ τοῦ αὐτοῦ τὸ αὐτό;

{ΘΕΑΙ.} Δοκεῖ μοι νῦν οὐδὲν διαφέρειν πᾶν τε καὶ ὅλον.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν ἐλέγομεν ὅτι οὗ ἂν μέρη ᾖ, τὸ ὅλον τε καὶ πᾶν τὰ πάντα μέρη ἔσται;

205 a10 {ΘΕΑΙ.} Πάνυ γε.

{ΣΩ.} Πάλιν δή, ὅπερ ἄρτι ἐπεχείρουν, οὐκ, εἴπερ ἡ
205 b1 συλλαβὴ μὴ τὰ στοιχεῖά ἐστιν, ἀνάγκη αὐτὴν μὴ ὡς μέρη ἔχειν ἑαυτῆς τὰ στοιχεῖα, ἢ ταὐτὸν οὖσαν αὐτοῖς ὁμοίως ἐκείνοις γνωστὴν εἶναι;

{ΘΕΑΙ.} Οὕτως.

47 ἀριθμόν?

Teaitetas. Taip.

Sokratas. O kiekvieno dalyko skaičius juk yra ne kas kita, 204 e1
kaip jo dalys?

Teaitetas. Niekas kita.

Sokratas. Vadinasi, kas turi dalis[1], turi būti sudėtas iš dalių.

Teaitetas. Atrodo.

Sokratas. O visos [*panta*] dalys, kaip pripažinome, yra vis- 204 e5
kas [*to pan*], jei sutinkame, kad ir visas [*pas*] skaičius yra viskas [*to pan*].

Teaitetas. Taip.

Sokratas. Vadinasi, visuma [*to holon*] nėra sudėta iš dalių. Juk būdama visos [*panta*] dalys ji būtų viskas [*pan*].

Teaitetas. Nepanašu, kad būtų. 204 e10

Sokratas. O kokio gi kito dalyko dalis yra dalis, jei ne visumos?

Teaitetas. Nagi, visko.

Sokratas. Tikrai vyriškai kauniesi, Teaitetai. O kai nieko 205 a1
netrūksta, viskas [*to pan*] ir yra tas pats viskas [*pan*]?

Teaitetas. Neišvengiama.

Sokratas. O ar visuma [*holon*] nebus tas pat – tai, kam nie-
kur nieko netrūksta? O kam trūksta, tas nėra nei visuma, nei 205 a5
viskas – juk iš to paties tas pat ir atsiranda.

Teaitetas. Dabar man atrodo, kad viskas [*pan*] niekuo neskiria nuo visumos [*holon*].

Sokratas. O mes sakėme, jog kas turi dalis – visuma ir viskas, tas bus [tas pat, kaip] visos dalys?

Teaitetas. Žinoma. 205 a10

Sokratas. Tad grįžkime prie to, ką neseniai mėginau pasa-
kyti: jei skiemuo nėra raidės, ar jis neprivalo savo raides 205 b1
turėti ne kaip dalis? Antraip, būdamas tas pat, kaip ir jos, jis bus taip pat pažinus [arba nepažinus]?

Teaitetas. Taip.

1 „skaičių“?

205 b5 {ΣΩ.} Οὐκοῦν τοῦτο ἵνα μὴ γένηται, ἕτερον αὐτῶν αὐτὴν ἐθέμεθα;

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Τί δ'; εἰ μὴ τὰ στοιχεῖα συλλαβῆς μέρη ἐστίν, ἔχεις ἄλλ' ἄττα εἰπεῖν ἃ μέρη μέν ἐστι συλλαβῆς, οὐ
205 b10 μέντοι στοιχεῖά γ' ἐκείνης;

{ΘΕΑΙ.} Οὐδαμῶς. εἰ γάρ, ὦ Σώκρατες, μόρι' ἄττ' αὐτῆς συγχωροίην, γελοῖόν που τὰ στοιχεῖα ἀφέντα ἐπ' ἄλλα ἰέναι.

205 c1 {ΣΩ.} Παντάπασι δή, ὦ Θεαίτητε, κατὰ τὸν νῦν λόγον μία τις ἰδέα ἀμέριστος συλλαβὴ ἂν εἴη.

{ΘΕΑΙ.} Ἔοικεν.

{ΣΩ.} Μέμνησαι οὖν, ὦ φίλε, ὅτι ὀλίγον ἐν τῷ πρόσθεν
205 c5 ἀπεδεχόμεθα ἡγούμενοι εὖ λέγεσθαι ὅτι τῶν πρώτων οὐκ εἴη λόγος ἐξ ὧν τἆλλα σύγκειται, διότι αὐτὸ καθ' αὑτὸ ἕκαστον εἴη ἀσύνθετον, καὶ οὐδὲ τὸ "εἶναι" περὶ αὐτοῦ ὀρθῶς ἔχοι προσφέροντα εἰπεῖν, οὐδὲ "τοῦτο," ὡς ἕτερα καὶ ἀλλότρια λεγόμενα, καὶ αὕτη δὴ ἡ αἰτία ἄλογόν τε καὶ
205 c10 ἄγνωστον αὐτὸ ποιοῖ;

{ΘΕΑΙ.} Μέμνημαι.

205 d1 {ΣΩ.} Ἦ οὖν ἄλλη τις ἢ αὕτη ἡ αἰτία τοῦ μονοειδές τε καὶ ἀμέριστον αὐτὸ εἶναι; ἐγὼ μὲν γὰρ οὐχ ὁρῶ ἄλλην.

{ΘΕΑΙ.} Οὐ γὰρ οὖν δὴ φαίνεται.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν εἰς ταὐτὸν ἐμπέπτωκεν ἡ συλλαβὴ εἶδος
205 d5 ἐκείνῳ, εἴπερ μέρη τε μὴ ἔχει καὶ μία ἐστὶν ἰδέα;

{ΘΕΑΙ.} Παντάπασι μὲν οὖν.

{ΣΩ.} Εἰ μὲν ἄρα πολλὰ στοιχεῖα ἡ συλλαβή ἐστιν καὶ ὅλον τι, μέρη δ' αὐτῆς ταῦτα, ὁμοίως αἵ τε συλλαβαὶ γνωσταὶ καὶ ῥηταὶ καὶ τὰ στοιχεῖα, ἐπείπερ τὰ πάντα μέρη τῷ
205 d10 ὅλῳ ταὐτὸν ἐφάνη.

205 e1 {ΘΕΑΙ.} Καὶ μάλα.

Sokratas. Kad šito išvengtume, pasakėme, kad skiemuo 205 b5
skiriasi nuo raidžių?

Teaitetas. Taip.

Sokratas. Gerai. O jei raidės nėra skiemens dalys, ar galėtum pasakyti, kas kita būtų skiemens dalys, bet nebūtų
raidės? 205 b10

Teaitetas. Niekaip negalėčiau. Jei sutikčiau, kad esama kokių nors skiemens dalių, būtų tikrai juokinga, Sokratai, atsisakius raidžių, imti ieškoti kitokių dalių.

Sokratas. Tad iš dabartinio mūsų samprotavimo aiškiai 205 c1
išeina, kad skiemuo – kažkoks vienas ir nedalus pavidalas.

Teaitetas. Panašu.

Sokratas. O atsimeni, bičiuli, kiek anksčiau, laikydami tai
teisingu teiginiu sutikome, kad pirminiai pradai, iš kurių 205 c5
susideda visa kita, neturi paaiškinimo, nes kiekvienas iš jų savaime yra nesudėtinis – net ir „būti“ kalbant apie jį netiktų vartoti, arba „tai“, nes tuomet minėtume tai, kas jam yra svetima ir skirtinga, – ir kad būtent ši priežastis padaro dalyką
nepaaiškinamą ir nepažinų. 205 c10

Teaitetas. Atsimenu.

Sokratas. O gal ne tai yra priežastis, dėl kurios tas pra- 205 d1
das yra vienalytis ir nedalus, o kokia nors kita? Bent jau aš kitos nematau.

Teaitetas. Išties nematyti.

Sokratas. Vadinasi, skiemuo patenka į tą pačią lytį – jei jis
neturi dalių ir yra vienas pavidalas? 205 d5

Teaitetas. Tikrai patenka.

Sokratas. O jei skiemuo [„junginys“] yra keletas raidžių [„pradmenų“] ir tam tikra visuma, o raidės [„pradmenys“] – jos dalys, tuomet skiemenys [„junginiai“] ir raidės [„pradmenys“] yra vienodai pažinūs ir vienodai nusakomi, jei jau
paaiškėjo, kad visos dalys kartu yra tas pat, kaip ir visuma. 205 d10

Teaitetas. Būtent taip. 205 e1

{ΣΩ.} Εἰ δέ γε ἕν τε καὶ ἀμερές, ὁμοίως μὲν συλλαβή, ὡσαύτως δὲ στοιχεῖον ἄλογόν τε καὶ ἄγνωστον· ἡ γὰρ αὐτὴ αἰτία ποιήσει αὐτὰ τοιαῦτα.

{ΘΕΑΙ.} Οὐκ ἔχω ἄλλως εἰπεῖν.

{ΣΩ.} Τοῦτο μὲν ἄρα μὴ ἀποδεχώμεθα, ὃς ἂν λέγῃ συλλαβὴν μὲν γνωστὸν καὶ ῥητόν, στοιχεῖον δὲ τοὐναντίον.

{ΘΕΑΙ.} Μὴ γάρ, εἴπερ τῷ λόγῳ πειθόμεθα.

{ΣΩ.} Τί δ' αὖ; τοὐναντίον λέγοντος ἆρ' οὐ μᾶλλον ἂν ἀποδέξαιο ἐξ ὧν αὐτὸς σύνοισθα σαυτῷ ἐν τῇ τῶν γραμμάτων μαθήσει;

{ΘΕΑΙ.} Τὸ ποῖον;

{ΣΩ.} Ὡς οὐδὲν ἄλλο μανθάνων διετέλεσας ἢ τὰ στοιχεῖα ἔν τε τῇ ὄψει διαγιγνώσκειν πειρώμενος καὶ ἐν τῇ ἀκοῇ αὐτὸ καθ' αὑτὸ ἕκαστον, ἵνα μὴ ἡ θέσις σε ταράττοι λεγομένων τε καὶ γραφομένων.

{ΘΕΑΙ.} Ἀληθέστατα λέγεις.

{ΣΩ.} Ἐν δὲ κιθαριστοῦ τελέως μεμαθηκέναι μῶν ἄλλο τι ἦν ἢ τὸ τῷ φθόγγῳ ἑκάστῳ δύνασθαι ἐπακολουθεῖν, ποίας χορδῆς εἴη· ἃ δὴ στοιχεῖα πᾶς ἂν ὁμολογήσειε μουσικῆς λέγεσθαι;

{ΘΕΑΙ.} Οὐδὲν ἄλλο.

{ΣΩ.} Ὧν μὲν ἄρ' αὐτοὶ ἔμπειροί ἐσμεν στοιχείων καὶ συλλαβῶν, εἰ δεῖ ἀπὸ τούτων τεκμαίρεσθαι καὶ εἰς τὰ ἄλλα, πολὺ τὸ τῶν στοιχείων γένος ἐναργεστέραν τε τὴν γνῶσιν ἔχειν φήσομεν καὶ κυριωτέραν τῆς συλλαβῆς πρὸς τὸ λαβεῖν τελέως ἕκαστον μάθημα, καὶ ἐάν τις φῇ συλλαβὴν μὲν γνωστόν, ἄγνωστον δὲ πεφυκέναι στοιχεῖον, ἑκόντα ἢ ἄκοντα παίζειν ἡγησόμεθ' αὐτόν.

{ΘΕΑΙ.} Κομιδῇ μὲν οὖν.

{ΣΩ.} Ἀλλὰ δὴ τούτου μὲν ἔτι κἂν ἄλλαι φανεῖεν ἀποδείξεις, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ· τὸ δὲ προκείμενον μὴ ἐπιλαθώμεθα δι' αὐτὰ ἰδεῖν, ὅτι δή ποτε καὶ λέγεται τὸ μετὰ δόξης ἀληθοῦς λόγον προσγενόμενον τὴν τελεωτάτην ἐπιστήμην γεγονέναι.

Sokratas. O jei jis vienas ir nedalus, tuomet kaip skiemuo [„junginys“], taip pat ir raidė [„pradmuo“] bus nepaaiškinami ir nepažinūs. Juk ta pati priežastis juos padarys tokius pačius.

Teaitetas. Negaliu prieštarauti.

Sokratas. Tad nesutikime, jei kas nors teigtų, esą junginys [„skiemuo“] yra pažinus ir nusakomas, o pradmuo [„raidė“] – priešingai.

Teaitetas. Išties nesutikime, jei pasitikime šiuo aiškinimu.

Sokratas. Kita vertus, jei būtų teigiama priešingai, galbūt labiau sutiktum, remdamasis tuo, ką pats esi pastebėjęs besimokydamas?

Teaitetas. Ką tokio?

Sokratas. Tai, kad besimokydamas tik tai ir darei, kad stengeisi pažinti raides [„pradmenis“] – kaip kiekviena pati savaime atrodo ir kaip skamba, kad jų padėtis kalboje ar rašte tavęs netrikdytų.

Teaitetas. Tikra tiesa.

Sokratas. O pilnai išeiti kitarininko mokslą reiškė ne ką kita, kaip gebėti susekti kiekvieną garsą – kokiõs jis stygos. Kas nesutiktų, kad tai – muzikos pradmenys [„raidės“]?

Teaitetas. Ne kas kita.

Sokratas. Vadinasi, kiek turime pradmenų ir junginių patirties, – jei dera pagal ją spręsti ir apie kitus dalykus, – teigsime, kad pradmenų giminės teikiamas žinojimas daug akivaizdesnis nei junginių ir daug svarbesnis tobulam kiekvieno mokslo įgijimui. O jei kas sakys, kad junginys iš prigimties yra pažinus, o pradmuo – nepažinus, manysime, kad jis, tyčia ar netyčia, juokauja.

Teaitetas. Be abejo.

Sokratas. Manau, kad čia galėtų būti ir kitų įrodymų. Tačiau dėl jų nepaleiskime iš akių mūsų klausimo – ką vis dėlto reiškia teiginys „prie teisingos nuomonės pridėtas paaiškinimas virsta pačiu tikriausiu žinojimu“?

{ΘΕΑΙ.} Οὐκοῦν χρὴ ὁρᾶν.

{ΣΩ.} Φέρε δή, τί ποτε βούλεται τὸν λόγον ἡμῖν σημαί-
νειν; τριῶν γὰρ ἕν τί μοι δοκεῖ λέγειν.

{ΘΕΑΙ.} Τίνων δή;

206 d1 {ΣΩ.} Τὸ μὲν πρῶτον εἴη ἂν τὸ τὴν αὑτοῦ διάνοιαν ἐμ-
φανῆ ποιεῖν διὰ φωνῆς μετὰ ῥημάτων τε καὶ ὀνομάτων,
ὥσπερ εἰς κάτοπτρον ἢ ὕδωρ τὴν δόξαν ἐκτυπούμενον εἰς
τὴν διὰ τοῦ στόματος ῥοήν. ἢ οὐ δοκεῖ σοι τὸ τοιοῦτον
206 d5 λόγος εἶναι;

{ΘΕΑΙ.} Ἔμοιγε. τὸν γοῦν αὐτὸ δρῶντα λέγειν φαμέν.

{ΣΩ.} Οὐκοῦν αὖ τοῦτό γε πᾶς ποιεῖν δυνατὸς θᾶττον ἢ
σχολαίτερον, τὸ ἐνδείξασθαι τί δοκεῖ περὶ ἑκάστου αὐτῷ,
ὁ μὴ ἐνεὸς ἢ κωφὸς ἀπ' ἀρχῆς· καὶ οὕτως ὅσοι τι ὀρθὸν
206 e1 δοξάζουσι, πάντες αὐτὸ μετὰ λόγου φανοῦνται ἔχοντες, καὶ
οὐδαμοῦ ἔτι ὀρθὴ δόξα χωρὶς ἐπιστήμης γενήσεται.

{ΘΕΑΙ.} Ἀληθῆ.

{ΣΩ.} Μὴ τοίνυν ῥᾳδίως καταγιγνώσκωμεν τὸ μηδὲν εἰρη-
206 e5 κέναι τὸν ἀποφηνάμενον ἐπιστήμην ὃ νῦν σκοποῦμεν. ἴσως
γὰρ ὁ λέγων οὐ τοῦτο ἔλεγεν, ἀλλὰ τὸ ἐρωτηθέντα τί
ἕκαστον δυνατὸν εἶναι τὴν ἀπόκρισιν διὰ τῶν στοιχείων
207 a1 ἀποδοῦναι τῷ ἐρομένῳ.

{ΘΕΑΙ.} Οἷον τί λέγεις, ὦ Σώκρατες;

{ΣΩ.} Οἷον καὶ Ἡσίοδος περὶ ἁμάξης λέγει τὸ "ἑκατὸν
δέ τε δούραθ' ἁμάξης." ἃ ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν δυναίμην εἰπεῖν,
207 a5 οἶμαι δὲ οὐδὲ σύ· ἀλλ' ἀγαπῷμεν ἂν ἐρωτηθέντες ὅτι ἐστὶν
ἅμαξα, εἰ ἔχοιμεν εἰπεῖν τροχοί, ἄξων, ὑπερτερία, ἄντυγες,
ζυγόν.

{ΘΕΑΙ.} Πάνυ μὲν οὖν.

{ΣΩ.} Ὁ δέ γε ἴσως οἴοιτ' ἂν ἡμᾶς, ὥσπερ ἂν τὸ σὸν
207 a10 ὄνομα ἐρωτηθέντας καὶ ἀποκρινομένους κατὰ συλλαβήν,
207 b1 γελοίους εἶναι, ὀρθῶς μὲν δοξάζοντας καὶ λέγοντας ἃ λέ-
γομεν, οἰομένους δὲ γραμματικοὺς εἶναι καὶ ἔχειν τε καὶ
λέγειν γραμματικῶς τὸν τοῦ Θεαιτήτου ὀνόματος λόγον· τὸ

Teaitetas. Išties. Reikia žiūrėti.

Sokratas. Nagi, sakyk: ką vis dėlto norima pasakyti žodžiu
„paaiškinimas“ [*logos*]? Man regis, vieną iš trijų dalykų...

Teaitetas. Kokių gi?

Sokratas. Pirmas būtų toks, kuomet žmogus balsu tari- 206 d1
niais ir vardais atskleidžia savo mintį, iš lūpų tekančioje
srovėje tarsi veidrodyje arba vandenyje kurdamas nuomo-
nės atvaizdą. Ar tau neatrodo, kad paaiškinimas yra kaž- 206 d5
kas tokio?

Teaitetas. Atrodo. Bent jau apie taip darantį žmogų mes
sakome, kad jis aiškina.

Sokratas. O juk šitai kiekvienas geba padaryti greičiau ar
vangiau – nurodyti, ką apie ką nors mano, nebent būtų gimęs
nebylus ir kurčias. Tad pasirodys, kad visi, turintys kokią
nors teisingą nuomonę, ją turi kartu su paaiškinimu, ir nie- 206 e1
kur nebebus teisingos nuomonės be žinojimo.

Teaitetas. Tiesa.

Sokratas. Bet neskubėkime nuspręsti, kad paskelbusysis
mūsų dabar nagrinėjamą teiginį apie žinojimą pasakė nie- 206 e5
kus. Gal taip kalbėdamas jis ne tą norėjo pasakyti, o tai, kad
paklaustas apie vieną ar kitą dalyką žmogus gali klausian-
čiajam atsakymą pateikti nurodydamas pradmenis. 207 a1

Teaitetas. Ką turi omenyje, Sokratai?

Sokratas. Antai Hesiodas kalba apie „šimtą vežimo lente-
lių“. Negalėčiau jų visų nusakyti, manau, tu taip pat. Būtume
patenkinti, jei paklausti, kas yra vežimas, sugebėtume pasa- 207 a5
kyti: „ratai, ašis, vežėčios, turėklai, jungas“.

Teaitetas. Aišku.

Sokratas. O anas, ko gero, pamanytų, kad esame juokingi –
tokie pat juokingi būtume, jei paklausti tavo vardo atsaky- 207 a10
tume pateikdami skiemenis. Nuomonę turime teisingą ir 207 b1
teisingai pasakome tai, ką sakome. Bet manyti, jog esame gra-
matikos žinovai, turime gramatinį Teaiteto vardo aiškinimą

δ' οὐκ εἶναι ἐπιστημόνως οὐδὲν λέγειν, πρὶν ἂν διὰ τῶν
207 b5 στοιχείων μετὰ τῆς ἀληθοῦς δόξης ἕκαστον περαίνῃ τις,
ὅπερ καὶ ἐν τοῖς πρόσθε που ἐρρήθη.

{ΘΕΑΙ.} Ἐρρήθη γάρ.

{ΣΩ.} Οὕτω τοίνυν καὶ περὶ ἁμάξης ἡμᾶς μὲν ὀρθὴν ἔχειν δόξαν, τὸν δὲ διὰ τῶν ἑκατὸν ἐκείνων δυνάμενον διελθεῖν
207 c1 αὐτῆς τὴν οὐσίαν, προσλαβόντα τοῦτο, λόγον τε προσειληφέναι τῇ ἀληθεῖ δόξῃ καὶ ἀντὶ δοξαστικοῦ τεχνικόν τε καὶ ἐπιστήμονα περὶ ἁμάξης οὐσίας γεγονέναι, διὰ στοιχείων τὸ ὅλον περάναντα.

207 c5 {ΘΕΑΙ.} Οὐκοῦν εὖ δοκεῖ σοι, ὦ Σώκρατες;

{ΣΩ.} Εἰ σοί, ὦ ἑταῖρε, δοκεῖ, καὶ ἀποδέχῃ τὴν διὰ στοιχείου διέξοδον περὶ ἑκάστου λόγον εἶναι, τὴν δὲ κατὰ συλλαβὰς ἢ καὶ κατὰ μεῖζον ἔτι ἀλογίαν, τοῦτό μοι λέγε,
207 d1 ἵν' αὐτὸ ἐπισκοπῶμεν.

{ΘΕΑΙ.} Ἀλλὰ πάνυ ἀποδέχομαι.

{ΣΩ.} Πότερον ἡγούμενος ἐπιστήμονα εἶναι ὁντινοῦν ὁτουοῦν, ὅταν τὸ αὐτὸ τοτὲ μὲν τοῦ αὐτοῦ δοκῇ αὐτῷ εἶναι,
207 d5 τοτὲ δὲ ἑτέρου, ἢ καὶ ὅταν τοῦ αὐτοῦ τοτὲ μὲν ἕτερον, τοτὲ δὲ ἕτερον δοξάζῃ;

{ΘΕΑΙ.} Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγε.

{ΣΩ.} Εἶτα ἀμνημονεῖς ἐν τῇ τῶν γραμμάτων μαθήσει κατ' ἀρχὰς σαυτόν τε καὶ τοὺς ἄλλους δρῶντας αὐτά;

207 d10 {ΘΕΑΙ.} Ἆρα λέγεις τῆς αὐτῆς συλλαβῆς τοτὲ μὲν ἕτε-
207 e1 ρον, τοτὲ δὲ ἕτερον ἡγουμένους γράμμα, καὶ τὸ αὐτὸ τοτὲ μὲν εἰς τὴν προσήκουσαν, τοτὲ δὲ εἰς ἄλλην τιθέντας συλλαβήν;

{ΣΩ.} Ταῦτα λέγω.

207 e5 {ΘΕΑΙ.} Μὰ Δί' οὐ τοίνυν ἀμνημονῶ, οὐδέ γέ πω ἡγοῦμαι ἐπίστασθαι τοὺς οὕτως ἔχοντας.

{ΣΩ.} Τί οὖν; ὅταν ἐν τῷ τοιούτῳ καιρῷ "Θεαίτητον" γράφων τις θῆτα καὶ εἶ οἴηταί τε δεῖν γράφειν καὶ γράψῃ,
208 a1 καὶ αὖ "Θεόδωρον" ἐπιχειρῶν γράφειν ταῦ καὶ εἶ οἴηταί

ir galime jį pasakyti?.. Juk nieko neįmanoma moksliškai pasa-
kyti, kol turėdamas teisingą nuomonę nepereini visų dalyko 207 b5
pradmenų. Šitai ir anksčiau jau buvo sakyta.

Teaitetas. Išties buvo.

Sokratas. Tas pat būtų ir su vežimu: mes turime teisingą nuomonę, o anas, gebėdamas vieną po kitos pereiti visas
šimtą vežimo esybės lentelių, šitaip gautą aiškinimą pri- 207 c1
dėjo prie teisingos nuomonės ir iš nuomonės turėtojo virto vežimo esybę išmanančiu meistru ir žinovu, nes perėjo per visus jo pradmenis.

Teaitetas. Tau atrodo, kad tai teisinga, Sokratai? 207 c5

Sokratas. Ar tau, bičiuli, taip atrodo? Sutinki, kad dalyko aiškinimą turime tuomet, kai pereiname per visus jo pradmenis, o jei per skiemenis ar dar stambesnius junginius, tai
neturime? Štai ką man sakyk, kad galėtume tatai ištirti. 207 d1

Teaitetas. Visiškai sutinku.

Sokratas. O ar taip sakydamas manai, kad kas nors yra kokio nors dalyko žinovas, jei tas pats dalykas jam atrodo
priklausąs tai šen, tai ten, arba tam pačiam dalykui jis pri- 207 d5
skiria tai viena, tai kita?

Teaitetas. Dėl Dzeuso, aš taip nemanau!

Sokratas. Tad tu neatsimeni, kad pradėdami mokytis rašto būtent taip visi ir daro, ir pats taip darei?

Teaitetas. Kalbi apie tai, kad tam pačiam skiemeniui pri- 207 d10
skirdavome tai vieną, tai kitą raidę, o tą pačią raidę dėdavome 207 e1
tai į tinkamą, tai į kitą skiemenį?

Sokratai. Apie tai.

Teaitetas. Dėl Dzeuso, šito nepamiršau! Tikrai nemanau, 207 e5
kad žmonės, kuriems taip nutinka, ką nors žino.

Sokratas. Ką gi. Jei tuo metu rašydamas „Teaitetas“ [*Theaitētos*] kas nors mano, kad reikia rašyti „thēta“ [*th*] ir „epsi-
lon“ [*e*], ir taip parašo, o mėgindamas parašyti „Teodoras“ 208 a1
[*Theodōros*] mano, kad reikia rašyti „tau“ [*t*] ir „epsilon“ [*e*],

τε δεῖν γράφειν καὶ γράψῃ, ἆρ' ἐπίστασθαι φήσομεν αὐτὸν τὴν πρώτην τῶν ὑμετέρων ὀνομάτων συλλαβήν;

{ΘΕΑΙ.} Ἀλλ' ἄρτι ὡμολογήσαμεν τὸν οὕτως ἔχοντα
208 a5 μήπω εἰδέναι.

{ΣΩ.} Κωλύει οὖν τι καὶ περὶ τὴν δευτέραν συλλαβὴν καὶ τρίτην καὶ τετάρτην οὕτως ἔχειν τὸν αὐτόν;

{ΘΕΑΙ.} Οὐδέν γε.

{ΣΩ.} Ἆρ' οὖν τότε τὴν διὰ στοιχείου διέξοδον ἔχων
208 a10 γράψει "Θεαίτητον" μετὰ ὀρθῆς δόξης, ὅταν ἑξῆς γράφῃ;

{ΘΕΑΙ.} Δῆλον δή.

208 b1 {ΣΩ.} Οὐκοῦν ἔτι ἀνεπιστήμων ὤν, ὀρθὰ δὲ δοξάζων, ὥς φαμεν;

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

{ΣΩ.} Λόγον γε ἔχων μετὰ ὀρθῆς δόξης. τὴν γὰρ διὰ
208 b5 τοῦ στοιχείου ὁδὸν ἔχων ἔγραφεν, ἣν δὴ λόγον ὡμολογήσαμεν.

{ΘΕΑΙ.} Ἀληθῆ.

{ΣΩ.} Ἔστιν ἄρα, ὦ ἑταῖρε, μετὰ λόγου ὀρθὴ δόξα, ἣν οὔπω δεῖ ἐπιστήμην καλεῖν.

208 b10 {ΘΕΑΙ.} Κινδυνεύει.

{ΣΩ.} Ὄναρ δή, ὡς ἔοικεν, ἐπλουτήσαμεν οἰηθέντες ἔχειν τὸν ἀληθέστατον ἐπιστήμης λόγον. ἢ μήπω κατηγορῶμεν;
208 c1 ἴσως γὰρ οὐ τοῦτό τις αὐτὸν ὁριεῖται, ἀλλὰ τὸ λοιπὸν εἶδος τῶν τριῶν, ὧν ἕν γέ τι ἔφαμεν λόγον θήσεσθαι τὸν ἐπιστήμην ὁριζόμενον δόξαν εἶναι ὀρθὴν μετὰ λόγου.

{ΘΕΑΙ.} Ὀρθῶς ὑπέμνησας· ἔτι γὰρ ἓν λοιπόν. τὸ μὲν
208 c5 γὰρ ἦν διανοίας ἐν φωνῇ ὥσπερ εἴδωλον, τὸ δ' ἄρτι λεχθὲν διὰ στοιχείου ὁδὸς ἐπὶ τὸ ὅλον· τὸ δὲ δὴ τρίτον τί λέγεις;

{ΣΩ.} Ὅπερ ἂν οἱ πολλοὶ εἴποιεν, τὸ ἔχειν τι σημεῖον εἰπεῖν ᾧ τῶν ἁπάντων διαφέρει τὸ ἐρωτηθέν.

ir parašo – ar sakysime, kad jis žino pirmąjį jųdviejų vardų skiemenį?

Teaitetas. Kad ką tik sutarėme, jog žmogus, kuriam taip
nutinka, dar nėra žinovas. 208 a5

Sokratas. Ar kas nors trukdo, kad tam pačiam žmogui taip nutiktų ir su antruoju, trečiuoju ir ketvirtuoju skiemeniu?

Teaitetas. Aišku, niekas.

Sokratas. Ar tuomet, turėdamas visą pradmenų seką, jei raides
rašys iš eilės, parašys „Teaitetas" turėdamas teisingą nuomonę? 208 a10

Teaitetas. Aišku!

Sokratas. Dar nebūdamas žinovu, tačiau turėdamas tei- 208 b1
singą nuomonę – taip mes sakome?

Teaitetas. Taip.

Sokratas. Tai jis kartu su teisinga nuomone turės ir paaiš-
kinimą. Juk rašė pereidamas per visus pradmenis, o toks 208 b5
kelias, kaip sutarėme, ir yra paaiškinimas.

Teaitetas. Tiesa.

Sokratas. Vadinasi, bičiuli, yra tokia teisinga nuomonė su paaiškinimu, kurios dar nedera vadinti žinojimu.

Teaitetas. Bijau, kad taip. 208 b10

Sokratas. Tad panašu, kad viso labo susapnavome savo turtus manydami, kad jau turime tikrų tikriausią žinojimo paaiškinimą... O gal dar neskubėkime jo pasmerkti?
Gal „paaiškinimą" būtų galima apibrėžti ne taip, bet likusiu 208 c1
iš minėtų trijų būdų – juk sakėme, kad žmogus, žinojimą apibrėžiantis kaip teisingą nuomonę kartu su paaiškinimu, „paaiškinimą" laikys vienu iš tų trijų dalykų.

Teaitetas. Teisingai priminei! Juk liko dar vienas. Pirmas
buvo, kad tai tarytum mąstymo atvaizdas kalboje, antras, ką 208 c5
tik svarstytas, kad tai – kelias visumon per visus jos pradmenis. O trečias koks? Ką turi galvoje?

Sokratas. Tą patį, kaip ir dauguma žmonių – kad tai gebėjimas nusakyti žymę, kuria dalykas, apie kurį klausiama, skiriasi nuo visų kitų.

{ΘΕΑΙ.} Οἷον τίνα τίνος ἔχεις μοι λόγον εἰπεῖν;

208 d1 {ΣΩ.} Οἷον, εἰ βούλει, ἡλίου πέρι ἱκανὸν οἶμαί σοι εἶναι ἀποδέξασθαι, ὅτι τὸ λαμπρότατόν ἐστι τῶν κατὰ τὸν οὐρανὸν ἰόντων περὶ γῆν.

{ΘΕΑΙ.} Πάνυ μὲν οὖν.

208 d5 {ΣΩ.} Λαβὲ δὴ οὗ χάριν εἴρηται. ἔστι δὲ ὅπερ ἄρτι ἐλέγομεν, ὡς ἄρα τὴν διαφορὰν ἑκάστου ἂν λαμβάνῃς ᾗ τῶν ἄλλων διαφέρει, λόγον, ὥς φασί τινες, λήψῃ· ἕως δ' ἂν κοινοῦ τινος ἐφάπτῃ, ἐκείνων πέρι σοι ἔσται ὁ λόγος ὧν ἂν ἡ κοινότης ᾖ.

208 e1 {ΘΕΑΙ.} Μανθάνω· καί μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν λόγον τὸ τοιοῦτον καλεῖν.

{ΣΩ.} Ὃς δ' ἂν μετ' ὀρθῆς δόξης περὶ ὁτουοῦν τῶν ὄντων τὴν διαφορὰν τῶν ἄλλων προσλάβῃ, αὐτοῦ ἐπιστήμων γεγονὼς
208 e5 ἔσται οὗ πρότερον ἦν δοξαστής.

{ΘΕΑΙ.} Φαμέν γε μὴν οὕτω.

{ΣΩ.} Νῦν δῆτα, ὦ Θεαίτητε, παντάπασιν ἔγωγε, ἐπειδὴ ἐγγὺς ὥσπερ σκιαγραφήματος γέγονα τοῦ λεγομένου, συνίημι οὐδὲ σμικρόν· ἕως δὲ ἀφειστήκη πόρρωθεν, ἐφαίνετό τί μοι
208 e10 λέγεσθαι.

{ΘΕΑΙ.} Πῶς τί τοῦτο;

209 a1 {ΣΩ.} Φράσω, ἐὰν οἷός τε γένωμαι. ὀρθὴν ἔγωγε ἔχων δόξαν περὶ σοῦ, ἐὰν μὲν προσλάβω τὸν σὸν λόγον, γιγνώσκω δή σε, εἰ δὲ μή, δοξάζω μόνον.

{ΘΕΑΙ.} Ναί.

209 a5 {ΣΩ.} Λόγος δέ γε ἦν ἡ τῆς σῆς διαφορότητος ἑρμηνεία.

{ΘΕΑΙ.} Οὕτως.

{ΣΩ.} Ἡνίκ' οὖν ἐδόξαζον μόνον, ἄλλο τι ᾧ τῶν ἄλλων διαφέρεις, τούτων οὐδενὸς ἡπτόμην τῇ διανοίᾳ;

{ΘΕΑΙ.} Οὐκ ἔοικε.

209 a10 {ΣΩ.} Τῶν κοινῶν τι ἄρα διενοούμην, ὧν οὐδὲν σὺ μᾶλλον ἤ τις ἄλλος ἔχει.

209 b1 {ΘΕΑΙ.} Ἀνάγκη.

Teaitetas. Kokį tokio aiškinimo pavyzdį gali man pateikti?

Sokratas. Jei nori, Saulės pavyzdį. Manau, tau pakaks, jei 208 d1
pasakysiu, kad tai – skaisčiausias iš danguje apie Žemę judančių šviesulių.

Teaitetas. Aišku.

Sokratas. Dabar gali pagauti, kokiam labui tatai pasakyta. 208 d5
Kaip ką tik sakėme – jei sugriebsi dalyko skirtybę, kuria jis skiriasi nuo visų kitų, pasak kai kurių žmonių, gausi to dalyko paaiškinimą, o kol liesi kokią nors bendrybę, turėsi tik tą bendrybę turinčių dalykų aiškinimą.

Teaitetas. Suprantu. Man regis, gražu paaiškinimu vadinti 208 e1
tokį dalyką.

Sokratas. Tad kas prie teisingos nuomonės apie kokį nors dalyką pridės tai, kas jį skiria nuo visų kitų, anksčiau buvęs
nuomonės turėtoju taps to dalyko žinovu. 208 e5

Teaitetas. Išties. Taip mes ir sakome.

Sokratas. ...Ir štai dabar, Teaitetai, kai atsidūriau prie pat to, apie ką kalbėjau, lyg prie paveikslo su šešėliais, ničnieko nebesu-
prantu. Kol stovėjau toliau, atrodė, kad kalbama visai prasmingai. 208 e10

Teaitetas. Kaipgi taip?

Sokratas. Pasakysiu, jei pajėgsiu. Kai turiu apie tave tei- 209 a1
singą nuomonę, jei prie jos pridedu tavęs paaiškinimą, tikrai tave pažįstu, o jei ne –turiu tik nuomonę.

Teaitetas. Taip.

Sokratas. O paaiškinimu mes pavadinome tai, kas nusako 209 a5
tavo skirtybę.

Teaitetas. Išties.

Sokratas. Tad, kai tik turėjau nuomonę, tuomet mintimis neliečiau nieko iš to, kuo tu skiriesi nuo visų kitų žmonių. Ar ne?

Teaitetas. Nepanašu, kad liestum.

Sokratas. Vadinasi, mąsčiau kokias nors bendrybes, kurios 209 a10
tau priklauso ne labiau nei bet kokiam kitam žmogui.

Teaitetas. Neišvengiamai. 209 b1

{ΣΩ.} Φέρε δὴ πρὸς Διός· πῶς ποτε ἐν τῷ τοιούτῳ σὲ
μᾶλλον ἐδόξαζον ἢ ἄλλον ὁντινοῦν; θὲς γάρ με διανοούμενον
ὡς ἔστιν οὗτος Θεαίτητος, ὃς ἂν ᾖ τε ἄνθρωπος καὶ ἔχῃ
209 b5 ῥῖνα καὶ ὀφθαλμοὺς καὶ στόμα καὶ οὕτω δὴ ἓν ἕκαστον τῶν
μελῶν. αὕτη οὖν ἡ διάνοια ἔσθ᾽ ὅτι μᾶλλον ποιήσει με
Θεαίτητον ἢ Θεόδωρον διανοεῖσθαι, ἢ τῶν λεγομένων
Μυσῶν τὸν ἔσχατον;

{ΘΕΑΙ.} Τί γάρ;

209 b10 {ΣΩ.} Ἀλλ᾽ ἐὰν δὴ μὴ μόνον τὸν ἔχοντα ῥῖνα καὶ ὀφθαλ-
209 c1 μοὺς διανοηθῶ, ἀλλὰ καὶ τὸν σιμόν τε καὶ ἐξόφθαλμον, μή
τι σὲ αὖ μᾶλλον δοξάσω ἢ ἐμαυτὸν ἢ ὅσοι τοιοῦτοι;

{ΘΕΑΙ.} Οὐδέν.

{ΣΩ.} Ἀλλ᾽ οὐ πρότερόν γε, οἶμαι, Θεαίτητος ἐν ἐμοὶ
209 c5 δοξασθήσεται, πρὶν ἂν ἡ σιμότης αὕτη τῶν ἄλλων σιμοτή-
των ὧν ἐγὼ ἑώρακα διάφορόν τι μνημεῖον παρ᾽ ἐμοὶ ἐνσημη-
ναμένη κατάθηται – καὶ τἆλλα οὕτω ἐξ ὧν εἶ σύ – ἥ με, καὶ
ἐὰν αὔριον ἀπαντήσω, ἀναμνήσει καὶ ποιήσει ὀρθὰ δοξάζειν
περὶ σοῦ.

209 c10 {ΘΕΑΙ.} Ἀληθέστατα.

209 d1 {ΣΩ.} Περὶ τὴν διαφορότητα ἄρα καὶ ἡ ὀρθὴ δόξα ἂν εἴη
ἑκάστου πέρι.

{ΘΕΑΙ.} Φαίνεταί γε.

{ΣΩ.} Τὸ οὖν προσλαβεῖν λόγον τῇ ὀρθῇ δόξῃ τί ἂν ἔτι
209 d5 εἴη; εἰ μὲν γὰρ προσδοξάσαι λέγει ᾗ διαφέρει τι τῶν
ἄλλων, πάνυ γελοία γίγνεται ἡ ἐπίταξις.

{ΘΕΑΙ.} Πῶς;

{ΣΩ.} Ὧν ὀρθὴν δόξαν ἔχομεν ᾗ τῶν ἄλλων διαφέρει,
τούτων προσλαβεῖν κελεύει ἡμᾶς ὀρθὴν δόξαν ᾗ τῶν ἄλλων
209 d10 διαφέρει. καὶ οὕτως ἡ μὲν σκυτάλης ἢ ὑπέρου ἢ ὅτου δὴ
209 e1 λέγεται περιτροπὴ πρὸς ταύτην τὴν ἐπίταξιν οὐδὲν ἂν λέγοι,
τυφλοῦ δὲ παρακέλευσις ἂν καλοῖτο δικαιότερον· τὸ γάρ,
ἃ ἔχομεν, ταῦτα προσλαβεῖν κελεύειν, ἵνα μάθωμεν ἃ
δοξάζομεν, πάνυ γενναίως ἔοικεν ἐσκοτωμένῳ.

Sokratas. Tai dėl Dzeuso! Kaipgi aš tuomet galėjau turėti
nuomonę apie tave, o ne apie ką nors kitą? Įsivaizduok, mąs-
tau, kad yra štai toks Teaitetas, kuris yra žmogus ir turi nosį,
akis, burną, taip pat ir visas kitas dalis. Ar tokia mintis mane 209 b5
vers mąstyti veikiau apie Teaitetą nei apie Teodorą arba kokį
nors, kaip sakoma, „paskutinį misą“?

Teaitetas. Kaip galėtų.

Sokratas. O jei ir mąstysiu ne vien apie turintį nosį ir akis, 209 b10
bet apie bukanosį išsprogusiomis akimis, ar turėsiu nuo- 209 c1
monę veikiau apie tave nei apie mane ir visus tokius žmones?

Teaitetas. Nė kiek neveikiau.

Sokratas. O nuomonė apie Teaitetą manyje atsiras, manau,
ne anksčiau, nei šis bukanosiškumas manyje paliks įspaustą 209 c5
tam tikrą atminties žymę, skiriančią jį nuo viso kito buka-
nosiškumo, kokį tik esu regėjęs; tas pat ir su viskuo kitu, iš
ko tu susidedi. Tokia žymė, jei rytoj tave sutiksiu, man tave
primins ir leis apie tave turėti teisingą nuomonę.

Teaitetas. Tikra tiesa. 209 c10

Sokratas. Vadinasi, dalyko skirtybės turėtų rūpėti ir tei- 209 d1
singai nuomonei apie vieną ar kitą dalyką?

Teaitetas. Bent jau taip atrodo.

Sokratas. Tai ką tuomet galėtų reikšti „prie teisingos nuo-
monės pridėti paaiškinimą“? Viena vertus, jei sakome „pri-
dėti nuomonę apie tai, kuo koks nors dalykas skiriasi nuo 209 d5
visų kitų“, išeina labai juokingas nurodymas.

Teaitetas. Kodėl?

Sokratas. Mes jau turime teisingą nuomonę apie tai, kuo
vieni dalykai skiriasi nuo kitų, o mums liepiama *pridėti* teisingą
nuomonę apie tai, kuo tie patys dalykai skiriasi nuo kitų. Apie 209 d10
tokį nurodymą nepakaktų pasakyti, kad tai pagalio, lazdos, ar 209 e1
kaip ten dar sakoma, sukiojimas. Labiau tiktų jį pavadinti aklojo
patarimu. Juk raginti pridėti tai, ką mes jau turime, kad suži-
notume, kokią nuomonę turime, – tas tikrai primena apakimą.

209 e5 {ΘΕΑΙ.} Εἰ δέ γε – [48] τί νυνδὴ ὡς ἐρῶν ἐπύθου[49];
{ΣΩ.} Εἰ τὸ λόγον, ὦ παῖ, προσλαβεῖν γνῶναι κελεύει,
ἀλλὰ μὴ δοξάσαι τὴν διαφορότητα, ἡδὺ χρῆμ᾽ ἂν εἴη τοῦ
καλλίστου τῶν περὶ ἐπιστήμης λόγου. τὸ γὰρ γνῶναι
210 a1 ἐπιστήμην που λαβεῖν ἐστιν· ἦ γάρ;
{ΘΕΑΙ.} Ναί.
{ΣΩ.} Οὐκοῦν ἐρωτηθείς, ὡς ἔοικε, τί ἐστιν ἐπιστήμη,
ἀποκρινεῖται ὅτι δόξα ὀρθὴ μετὰ ἐπιστήμης διαφορότητος.
210 a5 λόγου γὰρ πρόσληψις τοῦτ᾽ ἂν εἴη κατ᾽ ἐκεῖνον.
{ΘΕΑΙ.} Ἔοικεν.
{ΣΩ.} Καὶ παντάπασί γε εὔηθες, ζητούντων ἡμῶν ἐπιστή-
μην, δόξαν φάναι ὀρθὴν εἶναι μετ᾽ ἐπιστήμης εἴτε διαφορό-
τητος εἴτε ὁτουοῦν. οὔτε ἄρα αἴσθησις, ὦ Θεαίτητε, οὔτε
210 b1 δόξα ἀληθὴς οὔτε μετ᾽ ἀληθοῦς δόξης λόγος προσγιγνόμενος
ἐπιστήμη ἂν εἴη.
{ΘΕΑΙ.} Οὐκ ἔοικεν.
{ΣΩ.} Ἦ οὖν ἔτι κυοῦμέν τι καὶ ὠδίνομεν, ὦ φίλε, περὶ
210 b5 ἐπιστήμης, ἢ πάντα ἐκτετόκαμεν;
{ΘΕΑΙ.} Καὶ ναὶ μὰ Δί᾽ ἔγωγε πλείω ἢ ὅσα εἶχον ἐν
ἐμαυτῷ διὰ σὲ εἴρηκα.
{ΣΩ.} Οὐκοῦν ταῦτα μὲν πάντα ἡ μαιευτικὴ ἡμῖν τέχνη
ἀνεμιαῖά φησι γεγενῆσθαι καὶ οὐκ ἄξια τροφῆς;
210 b10 {ΘΕΑΙ.} Παντάπασι μὲν οὖν.
{ΣΩ.} Ἐὰν τοίνυν ἄλλων μετὰ ταῦτα ἐγκύμων ἐπιχειρῇς
210 c1 γίγνεσθαι, ὦ Θεαίτητε, ἐάντε γίγνῃ, βελτιόνων ἔσῃ πλήρης
διὰ τὴν νῦν ἐξέτασιν, ἐάντε κενὸς ᾖς, ἧττον ἔσῃ βαρὺς τοῖς
συνοῦσι καὶ ἡμερώτερος σωφρόνως οὐκ οἰόμενος εἰδέναι ἃ
μὴ οἶσθα. τοσοῦτον γὰρ μόνον ἡ ἐμὴ τέχνη δύναται, πλέον
210 c5 δὲ οὐδέν, οὐδέ τι οἶδα ὧν οἱ ἄλλοι, ὅσοι μεγάλοι καὶ θαυ-

48 εἰ δέ γε – Badham, Hicken, cf. 209 d5 εἰ μὲν γὰρ : εἴ γε δὴ βW : Εἰπὲ δὴ T,Wmg, Burnet.
49 ὡς ἐρῶν ἐπύθου βTW, Burnet : ὡς ἐρῶν ⟨ἔτ᾽⟩ ἐπύθου Hicken : ὡς ἕτερον ὑπέθου Badham : ὡς ἐρῶν ἔτι ὑπέθου Cornford.

Teaitetas. O kita vertus? Ką gi norėjai sužinoti taip 209 e5
klausdamas?
Sokratas. Jei „pridėti paaiškinimą“ reiškia raginimą žinoti
skirtybę, o ne turėti apie ją nuomonę, tuomet, vaike, smagus
daiktas būtų tas mūsų puikusis žinojimo paaiškinimas! Juk
„žinoti“ reiškia gauti žinojimą. Ar ne taip? 210 a1
Teaitetas. Taip.
Sokratas. Tad, regis, paklaustas, kas yra žinojimas, žmo-
gus turės atsakyti: „Teisinga nuomonė su skirtybės žinojimu“.
Juk anot jo, tai ir reikštų „pridėti paaiškinimą“. 210 a5
Teaitetas. Regis.
Sokratas. Bet tai visai kvaila! Mes aiškinamės, kas yra žino-
jimas, o mums sako, kad tai teisinga nuomonė kartu su skir-
tybės ar ko nors kito *žinojimu*.
Taigi, Teaitetai: nei jutimas, nei teisinga nuomonė, nei 210 b1
prie teisingos nuomonės pridėtas paaiškinimas negalėtų
būti žinojimas.
Teaitetas. Nepanašu, kad būtų.
Sokratas. Na, bičiuli! Ar tebenešiojame kokį nors vaisių?
Tebekamuoja gimdymo skausmai dėl žinojimo? Ar jau viską 210 b5
esame pagimdę?
Teaitetas. O taip, prisiekiu Dzeusu! Tavo dėka pasakiau
daugiau nei savyje turėjau.
Sokratas. Ir štai, pribuvėjų menas mums sako, kad visa
tai – netikri vaisiai ir neverta jų auginti.
Teaitetas. Būtent taip. 210 b10
Sokratas. Tad jei vėliau dar sumanysi ką nors pradėti, Teai-
tetai, ir jei taip atsitiks, po dabartinio mūsų nagrinėjimo 210 c1
nešiosi geresnius vaisius, o jei liksi bergždžias, būsi lengves-
nis su tavimi bendraujantiems žmonėms ir romesnis, nes
jau turėsi proto nesimanyti žinąs, ko nežinai. Tik tiek mano
menas teįstengia, o daugiau nieko, ir nieko aš nežinau iš to, 210 c5

μάσιοι ἄνδρες εἰσί τε καὶ γεγόνασιν· τὴν δὲ μαιείαν ταύτην ἐγώ τε καὶ ἡ μήτηρ ἐκ θεοῦ ἐλάχομεν, ἡ μὲν τῶν γυναικῶν,
210 d1 ἐγὼ δὲ τῶν νέων τε καὶ γενναίων καὶ ὅσοι καλοί. νῦν μὲν οὖν ἀπαντητέον μοι εἰς τὴν τοῦ βασιλέως στοὰν ἐπὶ τὴν Μελήτου γραφὴν ἥν με γέγραπται· ἕωθεν δέ, ὦ Θεόδωρε, δεῦρο πάλιν ἀπαντῶμεν.

ką žino kiti, dabartiniai ar anksčiau buvę didūs ir įstabūs vyrai. O šį pribuvėjų meną aš ir mano motina esame gavę iš dievo: ji – padėti gimdyti moterims, aš – tauriems jaunuoliams, visiems, kurie yra gražūs. 210 d1

Dabar turiu eiti prie Karaliaus portiko dėl kaltinimo, kurį man surašė Meletas. O ryt, Teodorai, vėl čia susitikime.

KOMENTARAI*

*„Komentaruose“ cituojant aiškinamą tekstą eilutės nurodomos pagal graikišką originalą.

142 a–143 c7

(Įžanga) Eukleidas pasakoja Terpsionui apie susitikimą su Teaitetu, seną jo pokalbį su Sokratu ir savo užrašus

Teaitete yra dvi įžangos: „išorinė“, kurios veiksmas vyksta Megaruose praėjus penkeriems aštuoneriems metams po Sokrato mirties, ir „vidinė“ – megariečio Eukleido užrašyto Sokrato pokalbio su matematikais Teaitetu ir Teodoru pradžia, vaizduojanti, kaip Sokratas ieško gabaus jaunuolio vienam iš paskutiniųjų savo pokalbių. Apie „išorinėje“ įžangoje vaizduojamus personažus, numanomą Eukleido ir Terpsiono susitikimo datą ir šios *Teaiteto* dalies santykį su pagrindine dialogo dalimi žr. Įvadas, p. 13–21.

142 a1

Ką tik iš kaimo, Terpsionai? Ar jau seniai? „Ką tik“ – ἄρτι (liet. „arti“ giminingas žodis). Pirmieji *Teaiteto* žodžiai tarsi atliepia tyrėjų diskusijas apie chronologines įžangos nuorodas („ką tik“ / „iškart“ po Sokrato mirties ar praėjus keliems dešimtmečiams vykęs mūšis, kuriame mirtinai sužeidė Teaitetą?) ir apie dialogo įžangos kuriamo atstumo ir (kartu) artumo perteikiamam pokalbiui įspūdį. Plg. kom. *ad* 143 c7 („Nagi, berniuk, imk papirusą ir skaityk“). Greta gali kilti ir bendresnis klausimas: „arti“ ar „toli“ mums dabar yra sokratiškas pokalbis apie žinojimą ir sokratiškoji piliečių išminties tikrinimo byla? Plg. kom. *ad*. 143 d1–210 d4 („Eukleido parengto rašto skaitymas“).

142 a6–7

Kai leidausi į uostą, kaip tik iš Korinto stovyklos į Atėnus vežė Teaitetą. Eukleidas iš Megarų miesto turėjo nusileisti į Sarono įlankoje esantį megariečių uostą. Apie tai, kad omenyje veikiausiai turimas 391 m. prieš Kr. vadinamojo Korinto karo mūšis žr. Įvadas, p. 15 *sq*. Apie Teaitetą – *ibid.*, p. 26–28. A. Tschemplik pastebėjimu, *Teaiteto* skaitytojai su Teaitetu kariu susiduria pirmiau nei su Teaitetu matematiku, o brandesnio amžiaus, sužeisto ir nuo dizenterijos kenčiančio Teaiteto paveikslas ryškiai kontrastingas Teaiteto pasirodymo pagrindiniame dialoge epizodui, kuomet Sokratas išvysta po sporto pratybų šviežiai aliejumi išsitepusį berniuką (2008, p. 16).

142 b5–7

Išties puikus, Terpsionai. „Puikus“ – καλόν τε καὶ ἀγαθόν. Eukleidas Teaitetą vadina „gražiu ir geru“, *kalokagatu*. Plg. Aleknienė (in: Platonas, 2019), p. 465 *sq*. Gražiu ir geru Teaitetą pavadins ir Sokratas (185 e).

142 c1

čia Megaruose. Teaitetas galėjo būti priimtas Megarų mieste, į rytus nuo Korinto sąsmaukos, pusiaukelėje tarp Korinto ir Atėnų. Nuo Megarų iki Atėnų lieka dar apytikriai keturiasdešimties kilometrų kelias.

142 c4–6

nustebau, kaip Sokratas ir apie jį išpranašavo. Apie Eukleido minimą pranašišką Sokrato galią plg. Įvadas, p. 18 *sq*, apie nuostabos motyvą – *ibid.*, p. 20 *sq*. Eukleido žodžiai (ἄλλα τε δὴ εἶπε καὶ περὶ τούτου) verčia suprasti, kad Sokratas išpranašavęs daugiau įvairių dalykų, ne vien Teaiteto ateitį.

142 c6

dar berniuku. „Berniuku“ – μειρακίῳ. Šiuo žodžiu nusakomas paauglystės amžius, maždaug nuo keturiolikos iki dvidešimt vienerių metų. Teaitetas, regis, yra artimesnis apatinei šio tarpsnio ribai: jis dar nebaigęs augti (155 b); Teaiteto kompanijos „vaikinukus“ (μειράκια, 168 e2) Sokratas vadina „vaikučiais“, παιδία (168 d8).

142 c8–d3

papasakojo tas jų kalbas – labai vertas paklausyti – ir sakė, kad tas būtinai taps įžymus, jei sulauks brandos amžiaus. Žodžiai: „labai vertas paklausyti“ (μάλα ἀξίους ἀκοῆς) ir „taps įžymus“ (ἐλλόγιμον γενέσθαι) – tarytum atliepia pirmąjį pagrindinio dialogo Sokrato klausimą apie tikėtinai įžymiais (143 d6: ἐπίδοξοι γενέσθαι ἐπιεικεῖς) tapsiančius ir dėmesio vertus (143 e2: τινι ... ἀξίῳ λόγου) jaunuolius. Kita vertus, įvadinė Eukleido replika verčia klausti mažiausiai dviejų dalykų: kokio įžymumo Sokratas tikėjosi iš savo jaunojo pašnekovo ir kokią grėsmę matė, pridurdamas „jei sulauks brandos amžiaus“? Ko gero, šių pilietinį ir pedagoginį Sokrato rūpestį atspindinčių klausimų išties vertėtų nepamiršti ir vėliau apmąstant skaitomo dialogo tekstą. Plg. Rozema (1998), p. 209.

143 a8–9

Juolab, kad man po kelionės iš kaimo tikrai praverstų pasilsėti. Plg. D. Nails (2002, p. 274) pastabą: „Tai skamba beveik komiškai [*is almost humor*], turint omenyje, kad jis [Terpsionas] kreipiasi į savo kraštietį Eukleidą [...], ką tik nuėjusį 30 kilometrų“, ir kom. *ad* 143 b1–2. Bet galbūt tai buvo gana tolimas kaimas.

143 b1–2

lydėjau Teaitetą iki pat Erinėjo. Erinėjas – vietovė prie Kefiso upės Atikoje, netoli Eleusino. Pausanijas girdėjo

pasakojant, kad toje vietoje Plutonas pagrobęs Persifonę (*Graeciae descriptio* I, 38, 5). Iš Megarų iki Erinėjo ir atgal Eukleidas turėjo būti nuėjęs apie keturiasdešimt kilometrų kelią. Vėlesnėje tradicijoje minimi įspūdingi naktiniai Sokrato filosofijos mokslo trokštančio Eukleido pasivaikščiojimai iš Megarų į Atėnus ir atgal. Plg. Aulas Gelijus, *Noctes Atticae* VII, 10.

143 b5–7

Pokalbį surašiau ne kaip Sokrato pasakojimą man, bet kaip jo pokalbį su pašnekovais, su kuriais, pasak jo, tąsyk kalbėtasi. Eukleidas sako perpasakotą (διηγούμενον) pokalbį pavertęs dialoginiu (διαλεγόμενον). Platono *Valstybės* III knygoje Sokratas pašnekovams primena „diegetinio“ („pasakojamojo“) ir draminio mimetinio dėstymo skirtumus, atkreipdamas dėmesį į mimetikos (mėgdžiojimo) žalą ir teigdamas, kad polio sargybiniams tinka mėgdžioti tik išties dorus vyrus (393 d–394 b *sqq*, 395 c *sqq*). *Teaitete* mėgdžiojamus asmenis ir jų kalbas pats Sokratas turėtų pripažinti naudinga mimetine ir pedagogine medžiaga. Įžangos pašnekovai ryžtingai pabrėžia ir išskirtinį Teaiteto šaunumą (142 b), ir perteikiamo pokalbio naudą (142 c).

143 b8

su geometru Teodoru ir Teaitetu. Apie šiuos Sokrato pašnekovus žr. Įvadas, p. 23–28.

143 c7

Nagi, berniuk, imk papirusą ir skaityk. Įžanginio megariečių pokalbio pabaigoje Eukleidas nurodo savo vergui skaityti užrašytą Sokrato ir Teaiteto pokalbį. T. Chappellis primena, kad Platono laikais tai buvo įprastas tekstų skaitymo būdas: „Laisvi džentelmenai (*eleutheroi*) paprastai patys nesivargino

skaityti tekstų. Platonas turėjo tikėtis, kad ir jo *Teaitetas* taip bus skaitomas. (Neabejotinai taip ir buvo daroma)“ (2004, p. 30). Tikėtina, kad, pagal autoriaus sumanymą, ir mes, dabartiniai dialogo skaitytojai, turėtume jaustis kaip balsiai mums skaitomo kūrinio klausytojai. Jei įsivaizduotume, kad mūsų skaitovas mums dialogą skaito nuo pat pradžios, išeitų, kad įžanginio megariečių pokalbio pabaigoje priėjus prie vietos, kur mums skaitomo kūrinio personažai pradeda klausytis *jiems* vergo skaitomo rašinio, vaizdas ima tolti. Chappellis tai vadina Platono taikoma „atitolinimo technika“ (*distancing technique*) (*ibid.*). Kita vertus, šiandienėje mūsų skaitymo situacijoje labiau tikėtina, kad skaitymo seanso dalyviais mes galime pasijusti nuo tos vietos, kur papirusą pradeda skaityti Eukleido paragintas vergas (iki tol, kaip dabar esame pratę, skaitome patys), o tai mus veikiau priartina prie veikalo šaltinio, pagal Sokrato pasakojimus rūpestingai jį užrašinėjusio Eukleido būsenos. Plg. kom. *ad* 142 a1.

143 d1–151 d6

Įvadinis Eukleido užrašyto dialogo pokalbis

Sokratas pas matematinių disciplinų mokytoją kirėnietį Teodorą dairosi perspektyvių jaunuolių, galbūt ir savo filosofinio įpėdinio, o tyrimui ir ieškojimui skirtą laiką (įprastai filosofai jo neskaičiuoja, 172 c–e) riboja artėjančio teismo perspektyva. Teodoras giria vieną, pasak jo, neišvaizdų, tačiau dorybe ir gabumais mokslui išsiskiriantį jaunuolį vardu Teaitetas. Sokratas pokalbį su jaunuoliu pradeda siūlydamas apžiūrėti mokytojo išgirtą Teaiteto „dorybę ir išmintį“ (145 b1–2). Pašnekovui pritariant „išminties“ (σοφία) sąvoką jis greitai sutapatina su „žinojimu“ (ἐπιστήμη) ir pasidalina savo *aporija*: „pats su savimi“ jis niekaip negalįs „patenkinamai išsiaiškinti, kas yra tas ‚žinojimas‘“ (145 e8–9).

143 d1–144 d6

Teodoras pasakoja Sokratui apie Teaitetą

Įžanginis Sokrato pokalbis su Teodoru primena trisdešimčia metų ankstesnį (apie draminę *Charmido* datą, žr. Jaskelevičius, in: Platonas 2016a, p. 86 *sq*) pokalbį vaizduojančio *Charmido* pradžios situaciją. Abiejų dialogų Sokratas pažįstamo teiraujasi naujienų apie dėmesio vertus Atėnų jaunuolius ir tuoj pat gauna progą su vienu tokiu vaikinuku susipažinti bei jį pakalbinti. Abu pokalbiai vyksta Atėnų sporto mokyklose – dvylikos metų berniukai ir vyresni jaunuoliai čia ne tik mankštinasi prižiūrimi sporto dalykų mokytojo, bet yra mokomi ir kitų mokslų; vyresniems vyrams nedraudžiama užsukti jais pasidomėti ir pasigrožėti. Charmidas giriamas dėl jo santūrumo, ir Sokratas pradeda kartu nagrinėti „santūrumo“ sąvoką (157 d *sqq*); *Teaitete* žinojimo sampratos analizės atspirties tašku tampa mokytojo išgirta jaunuolio išmintis. Ir vienu, ir kitu atveju Sokratas jauno pašnekovo drovumą įveikia prisiimdamas patyrusio mediko (gydytojo *Charmide*, akušerio *Teaitete*) vaidmenį.

Minėtų dialogų situacijos turi ir iškalbingų skirtumų. *Charmide* apie ypatingesnius jaunuolius Sokratą informuoja Kritijas – žinomas Atėnų intelektualinio ir politinio gyvenimo dalyvis, istoriškai labiausiai pasižymėjęs kaip vienas iš 404 m. oligarchinio valdymo vadų. Sokrato paklaustas, kas iš jaunimo dabar išsiskiria išmintimi, grožiu arba abiem šiomis savybėmis (*Charmidas* 153 d), atėnietis politikas jam pristato savo giminaitį, didžiausią ano meto gražuolį Charmidą. Kritijas giria jaunuolio veido ir viso kūno grožį; Sokratas ir pats pajunta sunkiai įveikiamą to grožio trauką, tačiau suka kalbą prie Charmido sielos būsenos aptarimo. *Teaitete* svetimšalis matematikas girdamas jaunuolį pabrėžtinai atmeta grožio ir su juo siejamos erotinės traukos motyvus: „Jei jis būtų gražus,

pabijočiau per smarkiai girti, idant niekam nekiltų minčių, kad jis mane traukia" (143 e). Pasak jo, berniukas visai nėra gražus, panašus į Sokratą (*ibid.*).

Teodoras kalba apie berniuko ir Sokrato išvaizdos panašumą, tačiau jo nusakyti Teaiteto dvasios bruožai verčia jame atpažinti vidinę filosofo prigimtį. Teodoras teigia niekada nesutikęs tokios įstabios intelektualinio skvarbumo ir ramaus būdo dermės; greito proto jaunuoliai paprastai būna pernelyg karšti ir nepastovūs, o ramesnieji vangiai mokosi ir protauja. Anot *Valstybės* Sokrato, būtent tokiõs retõs, abi savybes jungiančios prigimties žmonės verti rūpestingo auklėjimo ir valdžios savo polyje; tik juos ir būtų galima vesti prie aukščiausio Gėrio pavidalo pažinimo (503 c–d *sqq*). Sokratas neformuoja filosofo „iš nieko" ir negali būti laikomas atsakingu už visus jaunuolių, su kuriais jis bendrauja, veiksmus. Vaisingam Sokrato pribuvėjo darbui reikalinga tinkama prigimtis – tokią, kaip pabrėžtinai nurodo Teodoras, turi jaunasis Teaitetas.

Charmido skaitytojai žino, kad santūrumo dorybės prigimtį kartu su Sokratu perprasti mėginęs gražuolis Charmidas taps oligarchinio trisdešimties režimo bendrininku (vienu iš trisdešimties paskirtų dešimties Pirėjo uosto valdytojų) ir žus kovoje su demokratinės tvarkos gynėjais (403 m. pr. Kr. Munichijos mūšyje). *Teaiteto* įžangos pašnekovai praneša apie garbingą puikaus atėniečių polio piliečio baigtį. Su abiem jaunuoliais Sokratas kalba apie žinojimą: su Charmidu apie „santūrume" (*sō-phrosynē*) glūdintį žinojimo (*epistēmē*) potencialą, *Teaitete* – apie žinojimą, kuris tokios prigimties žmogų, kaip jaunasis Teaitetas, gali vesti prie filosofinio žinojimo viršūnių. Sveiką Charmido sielos daigą Sokratas mėgina gelbėti nuo jo dėdės, ambicingo politiko Kritijo, pražūtingos įtakos; svetimšalis mokytojas Teodoras gali suteikti Teaitetui gerų matematikos mokslo žinių, tačiau

einant toliau – filosofinio pažinimo keliui – jam reikia kito mokytojo, Sokrato. Pastarasis padės jam išvengti sofistinės pedagogikos spąstų.

Galima pastebėti ir tai, kad abiejų dialogų įžangose užsimenama apie pavojingą mūšį, kuriame teko dalyvauti vienam iš pagrindinių pokalbio personažų: *Charmidas* prasideda klausimais apie daug gyvybių nusinešusį Poteidajos (apylinkių) mūšį (Sokratas liko gyvas); *Teaiteto* įžanginės scenos pašnekovai mini neseniai vykusį Korinto mūšį, kuriame buvo mirtinai sužeistas įstabusis Teaitetas. Dialoguose minimos ir iš istorijos žinomos pagrindinių pašnekovų mirtys gali būti sudėtos į tokį paveikslą: po mūšių gyvas likęs („išsigelbėjęs", *Charmidas* 153 b: ἐσώθης) Sokratas ieško perspektyvesnių jaunų atėniečių; Charmidas turi gražų kūną, bet vargiai geba perprasti santūrumo prigimtį; Teaitetas, regis, pajėgtų suvokti ir pačius iškiliausius žinojimo slėpinius; ir Teaitetas, ir Sokratas miršta kaip ištikimi savo polio piliečiai; apie Charmido mirtį dialoguose neužsimenama, tačiau skaitytojai žino, kad jis gyvenimą baigė kaip žiauraus politinio režimo talkininkas. Plg. Jaskelevičius (in: Platonas, 2016a), p. 133 *sq*. Įžangose minimi mirties arba mirtinos grėsmės epizodai į tolesnį dialogų svarstymą verčia žvelgti iš žmogaus gyvenimo visumos perspektyvos, klausiant, ką žmogaus, jo sielos gyvenime reiškia santūrumas arba žinojimas.

Teodoro minimas Teaiteto ir Sokrato panašumas, kartu su kitais draminio dialogo veiksmo elementais, leidžia Sokrato ir berniuko santykį suprasti kaip tėvystės ir sūnystės ryšį. Plg. Blondell (2002), p. 275 *sq*. Tai, kad Sokratas čia pat prabyla apie Teaiteto tėvą ir sužino, kad berniukas našlaitis, iškelia tėvystės motyvą ir nurodo, kad Teaiteto tėvo ir tikrojo globėjo vieta yra laisva.

Gabų jaunuolį ateičiai svarbią žinią nešančiam pokalbiui Sokratas randa pas geometrijos mokytoją. Geometrija gali

būti puikus tramplinas į filosofinį pažinimą, tačiau patys geometrijos specialistai šio filosofinio savo meno potencialo dažniausiai neišplėtoja. Žr. kom. *ad* 143 d2–4. Teodoras stebisi intelektualiniais Teaiteto gabumais, tačiau negali jame įžvelgti filosofijai tinkamos prigimties – jis mato matematinius uždavinius puikiai sprendžiantį mokinį, tačiau pats nėra patyręs dialektinio svarstymo būsenos ir nemoka atpažinti gabaus jaunuolio patiriamo sutrikimo, kurį netruks pastebėti majeutas Sokratas.

143 d1–5

jei man labiau rūpėtų Kirėnės gyventojai... juos aš myliu mažiau nei mūsiškius. *Apologijoje* (plg. 39 c) ir *Gorgijuje* (521 d) Sokratas taip pat kalba apie savo susirūpinimą bendrapiliečių (sielos) gyvenimu.

Herodoto žiniomis (*Istorija* IV, 150 *sqq*), Kirėnės koloniją Afrikos pakrantėje (dabartinėje Libijoje) VII a. įsteigė Teros salos gyventojai. Kirėniečiai į Atėnus eksportavo didelę dalį savo derlingos žemės vaisių. Iš Kirėnės buvo kilęs vienas iš Platono varžovų sokratikas Aristipas. Jo sekėjai vadinami kirėniečiais („kirėnaikais“). Anot kai kurių mitų versijų, Kirėne naują Afrikos miestą savo mylimosios, iš Tesalijos pagrobtos ir į Libiją perkeltos karalaitės arba nimfos Kirėnės garbei pavadino Apolonas. Kirėnėje išliko VI a. prieš Kr. pastatytos Apolono šventyklos (pagrindinės miesto šventovės) griuvėsiai.

143 d2–4

jaunuolių, kurie domisi geometrija ar kokia nors kita filosofija. Sokratas ieško jaunuolių, kuriems rūpi (ἐπιμέλειαν ποιούμενοι) filosofiniai mokslai. *Apologijoje* jis aiškina visada raginęs ir neketinąs liautis raginti atėniečius rūpintis (ἐπιμελεῖσθαι) ne turtais ir šlove, o mąstymu, tiesa ir savo siela (29 d–e *sqq*, 36 c). „Filosofija“ čia galbūt nusako žinojimo

ir išminties siekį bendresne prasme; tokia prasme ir geometrijos mokslas yra „filo-sofija". Panašiai *Timajo* protagonistas aiškina, kad sielą mankštinanti „muzika ir visa / visokia filosofija" (μουσικῇ καὶ πάσῃ φιλοσοφίᾳ) yra būtina atsvara kūno lavinimuisi (88 c). Kita vertus, anot *Valstybės* Sokrato, geometrija ir kiti matematiniai mokslai tėra dialektikos įžanga (531 d–e; plg. *Eutidemas* 290 b–c). Šių mokslų pasiekiamą pažinimą („protavimą", διάνοια) Sokratas skiria antrajai mąstomojo pažinimo atkarpai: jie remiasi tam tikromis iš juntamų dalykų stebėjimo kildinamomis prielaidomis (ὑποθέσεις) ir nesiekia pakilti aukščiau, prie juntamybe visai nesiremiančių mąstomųjų pradų – į dialektikos ir mąstymo (νοῦς) sritį (510 c–511 d). Pasak to paties veikalo Sokrato, geometrijos specialistai kalba tik apie praktinius dalykus: „nubrėžti kvadratą, pratęsti, pridėti", tačiau geometrija galėtų vesti prie amžinai esančių, ne atsirandančių ir nykstančių, dalykų pažinimo (γνώσεως) (527 a–b); ji turėtų „traukti sielą prie tiesos ir padaryti taip, kad filosofo mintys (διάνοια) kryptų aukštyn ten, kur dabar be reikalo žiūrime žemyn" (527 b).

143 d6–8

Ir pats, kiek sugebu, šituo dalyku domiuosi ir kitus klausinėju, jei matau, kad jaunuoliai noriai su jais bendrauja. Žodžiai apie jaunuolių bendravimą (συγγίγνεσθαι) su geometrijos mokytoju nuspėja vėlesnius Sokrato aiškinimus apie įvairias jaunuolių ir jiems naudingo bendravimo rūšis: vieniems padeda Sokrato akušerija, kitiems – bendravimas su kitokiais išminčiais, σοφοί (150 e–151 b).

143 e6–7

Jei jis būtų gražus, pabijočiau per smarkiai girti, idant niekam nekiltų minčių, kad jis mane traukia. „Traukia" – ἐν

ἐπιθυμίᾳ αὐτοῦ εἶναι, „kelia geismą". M. Pavlou (2018, p. 185) atkreipia dėmesį į tai, kad Teodorui čia priskiriama klaidinga (ne sokratiška) erotiškumo samprata: jo manymu, erotinę trauką ir geismą turėtų kelti kūno grožis, ne įstabūs sielos bruožai; sokratišką erotiškumo sampratą dėsto *Puotos* Alkibiadas, pripažįstantis, kad Sokrato sileniškos išorės nepatrauklumą nustelbia jo sielos grožis (215 a–217 a).

Tolesnis žinojimo klausimo svarstymas Sokratui atskleis Teaiteto grožį, tad galbūt ir sugrąžins, nors ir gerokai nuslopintą (arba sublimuotą) erotinį motyvą. Plg. kom. *ad* 185 e3–5 („Tikrai esi gražus, Teaitetai!...").

143 e8–9

jis nėra gražus, primena tave: buka nosis, išsprogusios akys. Vis labiau aiškėja, kad Sokratą su Teaitetu šiame Platono dialoge sieja daugiau nei vienas bendras pokalbis. Abiejų veidai yra panašūs ir išoriškai nepatrauklūs. Pasak *Puotos* Alkibiado, Sokrato išvaizda primena satyrą Marsiją (215 b). Plg. Ksenofontas, *Puota* IV, 19; V, 7. Minėtoje *Puotos* Alkibiado kalboje išorinis panašumas tėra įžanga gilesniam ir bendresniam Sokrato ir silenų panašumo aptarimui. *Teaitete* Sokratas pokalbį nuo Teodoro pastebėto išorinio jųdviejų panašumo taip pat kreipia prie vidinių Teaiteto savybių (tad ir vidinio panašumo?). *Politiko* pradžioje pats Sokratas mini savo ir Teaiteto panašumą, apie kurį dabar jis pirmą kartą išgirsta iš Teodoro. Plg. kom. *ad* 147 d1 („kas ir mudviem – man ir tavo bendravardžiui, šitam Sokratui, – neseniai kalbantis atėjo į galvą").

„Buka nosis" – σιμότης. Graikų kalboje daiktavardis σιμότης ir būdvardis σιμός gali nusakyti ir buką, ir riestą nosį. Vertėjai renkasi skirtingus variantus. Turint omenyje sileniška Sokrato vaizdinį, labiau tikėtina, kad omenyje turimas nosies bukumas.

144 a2–3

nesu matęs tokios nuostabios prigimties. Teodoro žodžiai pratęsia įžangoje iškylantį nuostabos motyvą. Plg. Įvadas, p. 20 *sq* ir 144 d3: „Jis ir čia nuostabus". Tinkamai filosofinę nuostabą išplėtoti gebėtų tik taip pat nuostabios (filosofinės) prigimties žmogus.

P. Sternas (2008, p. 42, n. 26) atkreipia dėmesį į tai, kad kalbėdamas apie įstabią Teaiteto prigimtį matematikas Teodoras vartoja jutimą nusakančius žodžius („nesu matęs" / „nesu patyręs", οὐδένα πω ᾐσθόμην...; 144 a6: „nematau, kad būtų"), ir sieja tokią pažinimo strategiją su netrukus dialoge svarstysimu žinojimo apibrėžimu, anot kurio, žinojimas yra juslinis suvokimas (αἴσθησις). „Jis [Teodoras] remiasi veikiau patirtimi, nei kokiais nors abstrakčiais bendrais principais, kuriuos turėtų atitikti konkretus asmuo" (2008, p. 42).

144 a7–8

dažniausiai ir į pyktį pakrypsta labai greitai. Žodžiais „greitai pakrypsta" (πρὸς τὰς ὀργὰς ὀξύρροποί εἰσι) nusakomas nukrypimas nuo gero (teisingo) sielos pradų balanso, geros protingojo, geismingojo ir ambicingojo pradų pusiausvyros (ἰσορροπία), apie kurią kalba *Valstybės* Sokratas. Plg. Alekniene (1999), p. 68–79.

144 a3–6

Kad žmogus būtų sumanus kaip reta, be to, nepaprastai ramus, bet ir niekam nenusileistų drąsa – nemaniau, kad taip gali būti, ir nematau, kad būtų. Panašu, kad jaunasis Teaitetas ne tik primena silenišką Sokrato išvaizdą, bet ir turi retą, filosofijai tinkamą sielą: greitas protas jame sugyvena su ramiu būdu. Taikant *Valstybėje* plėtojamą trijų sielos pradų sampratą, tai būtų teisingas protingojo ir ambicingojo (nirtulingojo, θυμοειδές) sielos pradų derinys. Pasak

Valstybės Sokrato, tokios sielos žmonių yra labai nedaug ir tik jie tinka polio valdovo keliui. Plg. kom. *ad* 143 d1-145 c6 („Teodoras pristato Sokratui Teaitetą"). Anot E. Sachs, Teaiteto apibūdinimu dialogo autorius mums sako: „Šis žmogus tikrai buvo tobulas filosofas. Būčiau jį pasirinkęs karaliauti mano *Valstybėje*" (1914, p. 69).

144 b8

Gera žinia! Εὖ ἀγγέλλεις. F. Gr. Herrmannas (1998) parodo, kad šie Platono dialogų korpuse reti žodžiais gali būti siejami su *agonistiniu* kontekstu (plg. *Filebas* 66 a): veiksmažodžiu ἀγγέλλειν („skelbti") nusakomas įvairių rūšių varžybų nugalėtojų paskelbimo veiksmas, iš karto po varžybų arba vėliau, antai šlovinant jų pergalę poetų giesmėse. Dabar Sokratas reaguoja į išskirtinės (pranašiausios) jaunuolio prigimties aprašymą.

144 b8

Kurio gi piliečio jis yra sūnus? Sokratas jau kalbėjo apie savo susirūpinimą gimtojo polio reikalais (143 d). Jis nusiteikęs pilietiškai. Įžanginio pokalbio pašnekovai mini pilietinį jaunuolio, kuris dabar bus pristatytas Sokratui, herojiškumą: Teaitetas narsiai kovėsi atėniečių gretose (142 b).

144 b9

Esu girdėjęs jo vardą, tačiau neatsimenu. Teaiteto mokytojas Teodoras, regis, stokoja filosofo prigimčiai būtinos geros atminties. Plg. *Valstybė* 487 a. Dar labiau tikėtina, kad Teodoro atsakymu (šiam svetimšaliui nelabai svarbu, koks Atėnų pilietis auginasi tokį sūnų) siekiama pabrėžti Sokrato pilietiškumą.

144 c1-4

Ką tik tepėsi aliejumi lauko take, jis ir keli jo bičiuliai, o dabar, man regis, jau baigė ir eina čia. Žiūrėk, gal tu jį

pažįsti. „Lauko take“ – ἐν τῷ ἔξω δρόμῳ. *Eutideme* 273 a minimas gimnazijuje esantis „dengtas (κατάστεγος) takas“. Jei manysime, kad (negausios) topografinės nuorodos Platono dialoguose, ypač jų įžangose, turi papildomos reikšmės, galime įsivaizduoti, kad žodžiais apie iš „lauko“ (ἔξω) link Sokrato, kuris galbūt atpažins berniuką („gal tu jį pažįsti“, γιγνώσκεις), apie kurį jiedu kalbasi, artėjančius vaikinus norima nusakyti perėjimą iš kūno gyvenimo „lauko“ („tepėsi aliejumi“) į gana ezoterinio pokalbio apie žinojimą ir pažinimo erdvę.

Aliejumi graikai tepdavosi prieš sporto pratybas. Gali būti, kad skaitytojams siunčiama nuoroda apie pasirengimą kitos rūšies – Sokrato dialektikos – pratyboms. Plg. 162 b, 169 a–c ir Narcy (2016), p. 309, n. 32.

144 c5–6

Jis – sunijiečio Eufronijo sūnus, būtent tokio vyro, koks, kaip apie jį papasakojai, yra ir šis berniukas. Sūnijas – kyšulys Atikos pietuose ir vienas iš Atikos demų. Piliečių reikalais susirūpinęs Sokratas mini pilietinį (pagal demą) Teaiteto tėvo vardą.

Pasak R. Blondellio, Sokrato teiginys, esą Teaitetas panašus į savo (biologinį) tėvą Eufroniją, dar labiau išjudina tėvo ir sūnaus panašumo motyvą; esame kviečiami svarstyti apie Teaiteto simbolinio panašumo į Sokratą reikšmę: „Šis panašumas, kaip matėme, apima ne tik moralinio ir intelektualinio būdo bruožus, bet ir fizinę išvaizdą, o toks panašumas įprastai siejamas su biologinio tėvo ir sūnaus santykiu“ (2002, p. 275). Biologinių Sokrato vaikų paminėjimas *Faidono* pabaigoje panašiai paryškina jo mokinių sūnystės motyvą (115 b, 116 a–b).

144 d1

Jo vardas Teaitetas, Sokratai. T. Chappellis pastebi, kad pokalbio pradžioje „Sokratas žino, koks buvo Eufronijas,

tačiau nežino, kas yra Teaitetas; Teodoras žino, koks yra Teaitetas, bet nežino, kas buvo Teaiteto tėvas. Epizodo pabaigoje jie nesunkiai sudeda į viena tai, ką kiekvienas žinojo atskirai, šitaip papildydami vienas kito žinojimą. Dabar jiems lengva žinoti šiuos dalykus; bet taip pat lengva buvo iki šiol jų nežinoti"; „visa tai verta turėti omenyje skaitant [dialogo] svarstymus, kuriais siekiama parodyti dalinio žinojimo problemiškumą" (2004, p. 28, n. 21).

144 d2-3

Bet jis ir čia nuostabus, Sokratai. Pinigai jo visai nevaržo.

„Nuostabus" – θαυμαστός. Plg. kom. *ad* 144 a2-3. Laisvė nuo turto žmonėms keliamų rūpesčių – dar vienas jaunąjį Teaitetą ir filosofą Sokratą siejantis bruožas. Ksenofonto *Sokrato apologijos* Sokratas teigia, kad bičiulio Chairefonto apie jį paklaustas Delfų orakulas atsakęs, kad „joks žmogus nėra [turto atžvilgiu] laisvesnis (ἐλευθεριώτερον), teisingesnis ir santūresnis už Sokratą" (14, 6-9).

Pasak Antikos laikų anoniminio komentaro autoriaus, Teaiteto tėvą ir turtų iššvaistymą Platonas paminėjo norėdamas parodyti jaunuolio „dosnumą (τὸ ἐλευθέριον) ir kilnumą. Mat vienas iš svarbiausių dalykų, kurių jis žiūri, yra šis: ar jaunuolis yra dosnus (ἐλευθέριος), ar ne, nes ir vieno šykštumo (ἀνελευθεριότητος) pakanka, kad viskas būtų sugadinta" (*In Theaet.* 12, 39-13, 7). Komentuotojas primena (*ibid.* 13, 7-12) *Valstybėje* apie filosofijai tinkamą prigimtį svarstančio Sokrato žodžius: „Žiūrėk, kad kartais neliktų nepastebėtas joje [jaunuolio prigimtyje] esantis šykštumas (ἀνελευθερίας). Juk smulkmeniškumas mažiausiai tinka sielai, turinčiai siekti dieviškų ir žmogiškų dalykų visumos ir visybės" (486 a).

J. Howlandas Teodoro žodžiuose įžvelgia užuominą apie Teaiteto už matematiko mokslus dosniai mokamą atlygį:

„Teodoras leidžia suprasti, kad yra labai patenkintas Teaiteto sumokamais pinigais [...], mes galime spėti, kad jo buvimas Atėnuose tikrai ne mažai susijęs su čionykštės edukacijos mokslų rinkos gyvumu [*the robustness of Athenian educational market*]" (1998, p. 56).

144 d7–146 b7

Sokratas mezga pokalbį apie žinojimą

Teodoras jau paaiškino, kad berniukas Teaitetas nuostabus ne savo (nepatrauklia) išvaizda, bet reta sielos prigimtimi. Sokratas teigia, kad Teodoras negalėtų būti patikimas išvaizdos vertintojas, nes nėra dailininkas (γραφικός). Šiuo dialogų Sokratui būdingu teiginiu (tik dalyko žinovas gali apie jį spręsti) dar kartą nurodoma, kad bus kalbama ne apie išvaizdą ir išorę, bet apie vidinius (mąstančios sielos gyvenimo) dalykus. Dar daugiau, Sokratas čia, regis, leidžia suprasti, kad matematinių disciplinų specialistas Teodoras vargiai galėtų būti ir tinkamu sielos „dorybės ir išminties" ekspertu. Pats Sokratas turės apžiūrėti Teaiteto sielą ir įvertinti jos nešiojamų vaisių gyvybingumą. Plg. Rozema (1998), p. 209 *sq*.

Sokratas pasidalija jam ramybės neduodančia *aporija*: kas yra išmintį vienoje ar kitoje srityje suteikiantis „žinojimas" (ἐπιστήμη)? Pasak jo, pats vienas jis nesugeba šios „smulkmenos" (145 d) perprasti (pažodžiui, „pas save gauti", λαβεῖν... παρ' ἐμαυτῷ), todėl mezga vaisingą pokalbį. Aporijos situacija, ironiškas savęs ir dalyko sumenkinimas ir aistra svarstymams („filologija", 146 a) – būdingi sokratiško dialogo gimimo, kaip jį vaizduoja Platonas, bruožai. Kita vertus, tai, kad pokalbį Sokratas pradeda pasidalydamas *savo* aporija, o Teodoras nusako Teaiteto ir Sokrato panašumą, sudaro įspūdį, kad dialogo autorius kuria Sokrato akistatos su *pačiu savimi* situaciją. Plg. 144 d: „Ateik, kad ir pats galėčiau pasižiūrėti, kokį turiu

veidą". Tokį požiūrį gina D. Hansenas (1988). Taip suprantant *Teaiteto* Sokrato vaidmenį, nebestebina pokalbio rezultatų apibendrinimas, kuomet Sokratas, kalbėdamas apie gimdymą ir pagimdytus vaisius, vartoja daugiskaitą (210 b: „Na, bičiuli! Ar tebenešiojame kokį nors vaisių? Tebekamuoja gimdymo skausmai dėl žinojimo? Ar jau viską esame pagimdę?"). Vadinasi, pats Sokratas buvo ne tik majeutikos seanso subjektas, bet ir jo objektas. Plg. 187 b9–c3: „jei taip elgsimės, turėsime viena iš dviejų: arba rasime tai, prie ko einame, arba būsime mažiau tikri, kad žinome tai, ko visai nežinome". Toks dažniausiai yra ir kitų dialogų Sokrato vaidmuo.

144 d8–9

kad ir pats galėčiau pasižiūrėti, kokį turiu veidą. Į Teaiteto veidą Sokratas dabar rengiasi pažvelgti tarsi į veidrodį – išvysti save patį. Jis pradeda kalbėti apie fizinio veido bruožus, tačiau tuoj pat patikslina, kad apie jo ir Teaiteto panašumą kalbėjęs Teodoras nėra išvaizdos vertinimo ekspertas; labiau galima pasikliauti jo nuomone apie sielos „dorybę ir išmintį".

Alkibiade I Sokratas sielos žvilgsnį į save bei savęs pažinimą lygina su akies žiūrėjimu į veidrodį arba į kitos akies vyzdį (132 d–133 b). Pasak šio dialogo Sokrato, išvysti savo atspindį galima tik žvelgiant į tai, kas į tave panašu (132 e–133 b). Kadangi Teaitetas labai panašus į jauną filosofą (ir į jauną Sokratą), įsižiūrėdamas į berniuko sielą Sokratas, ko gero, gali tikėtis išvysti save patį, savo žinojimo paieškas (plg. Blondell, 2002, p. 285–287), galbūt ir dabartinę savo būseną (plg. Hansen, 1988).

145 a7–8

Taip pat su astronomija, skaičiavimu, muzika ir visais lavinimo dalykais? *Valstybėje* 522 c–531 c aptardamas skaičiavimo, skaičių (apie šių dviejų mokslų skirtumą žr. Alekniene in: Platonas, 2016, p. 549), astronomijos ir muzikos mokslų

naudą Sokratas skiria, viena vertus, praktinį jų taikymą, kita vertus, juose glūdinčią anagoginę galią (pastaroji rūpi tik filosofams): jie kelia filosofo mąstymą prie tiesos ir tikrovės. Netrukus Sokratas kalbės apie Teodoro dėstomus „geometrijos... astronomijos, harmonijos ir skaičiavimo" dalykus (145 c–d). Ἁρμονία gali nusakyti muzikos mokslo dalį – mokslą apie dermes, arba (*pars pro toto*) – visą muzikos mokslą.

Sokratas pavadina Teodorą ne tik konkrečių matematinių disciplinų, bet ir bendrai – lavinimo (παιδεία) dalykų ekspertu. Dialoge Sokratas jauną pašnekovą randa vienos įprastos lavinimo sistemos (*paidėjos*) vietoje. Vėliau Protagorui priskiriamoje kalboje lavinimas („ugdymas", ἐν τῇ παιδείᾳ) siejamas su sofistų veikla (167 a), tačiau ne su žemiausiomis manipuliacijomis besiverčiančia jos atmaina (Mintz, 2011). Sokratas praktikuoja kitokią – filosofinę *paidėją*. Plg. Larsen (2019), p. 12, Rozema (1998), Mintz (2011).

145 b2–4

Argi nevertėtų tam, kuris tai išgirdo, pasistengti įsižiūrėti į tą, kuris pagirtas, o šiam – save parodyti? „Parodyti" – ἐπιδεικνύναι; netrukus Sokratas pakartoja šį žodį (145 b6). Veiksmažodis ἐπιδεικνύναι, kaip ir daiktavardis ἐπίδειξις, graikų kalboje dažniausiai nusakė koncertinius sofistų pasirodymus, todėl Platono kalboje sietinas su paviršutiniškumu ir pagyrūniškumu. Plg. Aleknienė (in: Platonas, 2019), p. 314. Panašu, kad Sokratas nori išmėginti nepaprastai išgirtą jaunuolį. Teaitetas išlaiko santūrumo išbandymą: pasak jo, Teodoras veikiausiai juokais jį taip gyręs (145 b10–c1). Plg. 145 d: „Bent jau stengiuosi".

145 c2–5

Geriau neieškok dingsties nesilaikyti susitarimo – neva jis juokauja. Antraip jam teks duoti priesaiką, o priesaikos

nesilaikymu jo tikrai niekas nekaltins. „Priesaikos nesilaikymu jo... niekas nekaltins“ – οὐδεὶς ἐπισκήψετ᾽ αὐτῷ. Veiksmažodis ἐπισκήπτεσθαι ir ἐπίσκηψις teisinėje atėniečių kalboje nusakė teisminio kaltinimo iškėlimo veiksmą, ypač kaltinant pilietį davus melagingą priesaiką (τῶν ψευδομαρτυριῶν). Graikų tekste esama žodžių žaismo: „neieškok dingsties (μὴ... σκηπτόμενος) ... niekas nekaltins (οὐδεὶς ἐπισκήψετ᾽ αὐτῷ)“.

Prieš pradėdami svarbų pokalbį, Sokratas ir jo pašnekovas iškelia juoko ir / arba rimtumo motyvą. Plg. *Gorgijas* 481 b. Ar netrukus prasidėsiantis dialektinis Sokrato žaidimas (plg. 146 a) yra tik rimtas? Gal skaitytojai turėtų nepamiršti, kad žaidėjai (visų pirma pats Sokratas) gali juokauti? Visai nemokėti juokauti ir žaisti Sokrato žaidime nėra privalumas. Plg. 168 c–e, 181 a ir Blondell (2002), p. 279.

145 d4–5

Aš irgi, vaike, – ir iš jo, ir iš kitų, kurie man atrodo ką nors nutuokiantys apie šiuos dalykus. Galima spėti, kad Diogeno Laertijo perteikiamos žinios, esą Platonas lankėsi pas Teodorą Kirėnėje (*VPh* III, 6) ir buvo jo mokinys (*VPh* II, 103) remiasi šiais dialogo Sokrato žodžiais. Plg. Riginos (1976), p. 63 *sq*.

145 d5–7

Kitką aš jau pusėtinai suprantu, bet viena smulkmena mane glumina. Dialogų skaitytojai gerai žino, kokie dideli klausimai gali slypėti po Sokrato „smulkmenomis“. Plg. Aleknienė (in: Platonas, 2016, p. 253). Netrukus Sokratas (nebeapsimesdamas) savo klausimą pavadins „iškilia užduotimi“ („iškiliu dalyku“), o „ne kokia nors smulkmena“ (148 c).

145 e6

Vadinasi, žinojimas ir išmintis – tas pat? „Žinojimas“ – ἐπιστήμη, „išmintis“ – σοφία. Daiktavardžiu σοφία ir

būdvardžiu σοφός graikų kalboje buvo nusakomas ne tik žinių turėjimas ir supratimo gausa („išmintis“), bet ir įvairūs praktiniai gebėjimai, tokie kaip Teaiteto netrukus minėsimi „kurpiaus ir visų kitų amatininkų menai“ (146 d).

V a. antrojoje pusėje σοφία ir σοφός (σοφιστής) buvo siejami su profesionalių „sofistų“ („žinovų“, „išmanėlių“) veikla. Platono Sokratas ne kartą parodo, kad „sofistai“ neturi (tokio, kokio tikisi Sokratas) žinojimo apie dalykus, kurių moko. Daiktavardis ἐπιστήμη, įprastai reiškęs „išmanymą“, „įgūdį“, Platono dialoguose šis žodis įgyja daug specifiškesnę reikšmę. Daugiau žr. Įvadas, „Žinojimo klausimas“.

W. Runcimanas pastebi, kad žinojimo ir išminties tapatinimas Platono dialogų skaitytojams neturėtų būti naujiena (plg. *Protagoras* 360 d: ἡ τῶν δεινῶν καὶ μὴ δεινῶν σοφία, „išmintis / išmanymas apie tai, kas baisu ir kas nebaisu“ ir *Eutidemas* 252 b: σοφοὺς ποιεῖν καὶ ἐπιστήμης μεταδιδόναι, „daryti išmintingus ir suteikti žinojimo“), tačiau savaime, be papildomo aiškinimo, toks tapatinimas nesuteikia jokio žinojimo apibrėžimo, geriausiu atveju parūpina sinonimą (1962, p. 11). J. K. Larseno nuomone, „klausdamas, ar žinojimas yra tapatus išminčiai, Sokratas, regis, siekia pabrėžti šias sąvokas siejančio ryšio daugialypumą, kurio veikiausiai nesupranta nei Teodoras, nei Teaitetas. Būdamas puikus matematikas, Teodoras, be abejo, turi žinojimą, bet ar šis jo žinojimas stačiai tapatus išminčiai? Ir Protagoras, ir Sokratas dialoge pateikia ryškių teiginių apie išmintį (plg. 166 d4–167 d4 ir 176 c3–d1), tačiau nei vienas, nei kitas netapatina jos su matematiniu žinojimu“ (2019, p. 11 *sq*; Platono tekstų nuorodos pakoreguotos mano – T. A.).

145 e8–9

Taigi tas mane ir glumina. Pats su savimi negaliu patenkinamai išsiaiškinti, kas yra tas „žinojimas“. Sokratas

nusako pagrindinį dialogo klausimą. Panašiai visas *Charmidas* skirtas klausimui „kas yra santūrumas?“, *Eutifrone* mėginama atsakyti, kas yra dievobaimingumas, *Liside* – kas yra draugiškumas, *Menone* – kas yra dorybė, *Valstybėje* – kas yra teisingumas. Vis dėlto *Teaitete* tyrimo temą nusakantis klausimas ypatingas, nes juo nurodomas ne koks nors ieškomo žinojimo objektas, bet pats žinojimas.

„Glumina“ – ἀπορῶ. Plg. 145 d5–7: „...viena smulkmena mane glumina (ἀπορῶ)“. Apie filosofinių dialogo Sokrato *aporijų* svarstymuose reikšmę plg. Aleknienė (in: Platonas, 2016, p. 501 *sq*). Savo aporijos – sutrikimo ir stebėjimosi – būsenos, Sokratas negali įveikti vienas: (pažodžiui) „negaliu patenkinamai [atsakymo] gauti pas save“. Plg. kom. *ad* 148 d1–2. *Teaitete* aporijos siejamos su dvasinio nėštumo būsena ir sąrėmių skausmais (148 e).

146 a2–5

Kiekvienąkart, kai kas nors nepataikys, nepataikiusysis, kaip žaisdami kamuoliu sako vaikai, bus asilas, o kas liks nesuklydęs ir laimės, bus mūsų karalius ir lieps atsakyti į kokį tik panorės klausimą. „Kai nepataikys“, „nepataikiusysis“, „nesuklydęs“ perteikia veiksmažodžio ἁμαρτάνειν („nepataikyti“, „apsirikti“) formas. Anoniminis Antikos laikų komentuotojas aiškina, kad kalbama apie tam tikrą žaidimą, kai „išsirikiavusieji paeiliui meta [vienas kitam] kamuolį; nepataikantys vadinami asilais, o pataikantis – karaliumi, ir jis nurodinėja tiems, kurie nepataiko“ (*In Theaet.* 17, 43–18, 1). Anot Platono dialogų scholijų, iš minėto žaidimo kilusi patarlė „Sėdėk kaip asilas“, taikyta pralaimėjusiesiems.

R. Blondellio nuomone, žodžiai apie karaliavimą turi priminti *Valstybės* filosofą valdovą: „Kas išsiskirs argumentuodamas, gaus teisę į karaliaus dialektiko valdžią [*dialectical kingship*], kaip *Valstybės* filosofas valdovas“ (2002, p. 256).

146 a6-8

gal aš iš meilės svarstymams elgiuosi stačiokiškai, Teodorai? Taip stengiuosi padaryti, kad mes visi kalbėtumėmės ir draugiškai vieni su kitais bendrautume. „Meilė svarstymams" perteikia φιλολογία. Dialogo Sokratas neturi geresnio vaisto nuo mąstymo sutrikimo kaip judanti ir judinanti pokalbio refleksija. *Teaiteto* pokalbis anonsuojamas kaip lygių pašnekovų - draugų (φίλοι, 146 a7) - bendravimas. Žodžius apie stačiokiškumą, ko gero, galima sieti su paminėta žaidimo situacija ir vertinimu „asilas".

Įprastoje graikų kalbos vartosenoje žodis *philo-logia* veikiau reikštų „šnekumą", „plepumą", tačiau Platonas jam suteikia filosofiškesnę reikšmę. Daugiau apie filosofinę „filologiją" ir jos priešingybę „mizologiją" žr. Aleknienė (in: Platonas, 1999), p. 222 *sq*.

146 b3-4

Aš prie tokių kalbų nesu pratęs ir nebesu tokio amžiaus, kad imčiau pratintis. Teodoras dar ne kartą sakys, kad nesijaučia tinkamai pasirengęs dalyvauti Sokrato svarstymuose. Plg. 165 a, 168 d *sqq*, 177 c. Pavartotas žodis διάλεκτος („šneka", „kalba") galbūt neatsitiktinai primena Sokrato „dialektikos" vardą.

146 b8-147 c6

Klausimo „Kas yra žinojimas?" tikslinimas

Atsakydamas į Sokrato klausimą „kas yra žinojimas?", Teaitetas mini įvairias žinojimo šakas („žinojimus", ἐπιστῆμαι), kurių išmokstama pas Teodorą, ir įvairių rūšių menus („amatus", τέχναι) (146 c-d). Tai būdinga pirmoji Sokrato pašnekovų dialoguose reakcija: atsakydami į klausimą „kas yra *x*?" jie nurodo aibę pavyzdžių. Antai Sokrato pašnekovas *Menone*

jaunasis retorius Menonas į klausimą, „Kas yra dorybė“, atsako nurodydamas visą „dorybių spiečių“ (71 e–72 a). Sokratas nesako, kad Teaiteto suminėti amatai ir mokslai nėra žinojimas, tačiau kritikuoja jo atsakymą todėl, kad jaunuolis kalba apie įvairius žinojimo objektus ir jo pavidalus, o prašoma pasakyti, „kas yra *pats žinojimas*“ (146 e9 *sq*: ἐπιστήμην αὐτὸ ὅτι ποτ᾽ ἐστίν;). Galima sutikti, kad jokio apibrėžimo Teaitetas kol kas išties nė nemėgina pateikti. Sokratas pageidauja tokio paprasto ir aiškaus atsakymo, kaip apie molį būtų galima paaiškinti, jog tai „su vandeniu sumaišyta žemė“ (147 c).

Sunkiau suprasti, kodėl Sokratas [1] atsisako Teaiteto teikiamus žinojimo pavyzdžius laikyti naudinga analizės medžiaga ir [2] tvirtina, jog nežinant, kas yra žinojimas, neįmanoma suvokti jokio amato, antai kurpiaus (147 b). M. Burnyeato nuomone, Sokrato pozicijoje galima įžvelgti bendresnę problemą: „kaip mes galime ieškoti apibrėžimo arba svarstyti kokio nors apibrėžimo tinkamumą, jei nežinome jokio apibrėžtinos sampratos pavyzdžio?“ (1990, p. 4). Netrukus pateikiamą matematinio apibrėžimo atradimo istoriją galima laikyti būtent tokio apibrėžimo kildinimo iš nurodytų pavyzdžių aibės atveju (žr. kom. *ad* 147 c7–148 b4, „Matematinis Teaiteto ir Sokrato Jaunesniojo atradimas...“, *in fine*). Kita vertus, ir Sokrato pateiktą molio apibrėžimo pavyzdį nesunku kritikuoti, nes jis pernelyg bendras – toli gražu ne kiekvienas žemės ir vandens mišinys tiktų puodžiams, krosniadariams ar plytininkams. Paskutinio dialoge aptariamo apibrėžimo analizė atskleis ir kitą dabar pateikiamo molio apibrėžimo silpnybę – Sokratas parodys mėginimo visumą apibrėžti per sudedamąsias jos dalis problemiškumą (203 e–206 c). Plg. Benitez / Guimaraes (1993), p. 303.

Iš tiesų, kaip pastebi D. Bostockas (1988, p. 33 *sq*), Sokrato keliama užduotis apibrėžti žinojimą numato, kad pašnekovai

jau turi kažkokią neaiškią ir neapibrėžtą žinojimo sampratą – antraip nebūtų ir poreikio „žinojimą“ apibrėžti. Sokratas dabar, kaip ir kituose dialoguose, iš pašnekovo tikisi ne tokios bendros ir neapibrėžtos, bet artikuliuotos sampratos, kitaip tariant – aiškios sampratos analizės. Regis, jis galėtų pagirti jaunuolį už tai, kad jo pateikiami pavyzdžiai atitinka bendrąjį „žinojimo“ apibrėžimą, tačiau tokio apibrėžimo jis ir pats dar neturi.

146 c5

Aišku, jei kur ir suklysiu, jūs pataisysite. Pokalbio pradžioje pagarbusis Teaitetas savo mokytojui Teodorui skiria tokį patį tyrimo vadovo vaidmenį, kaip ir Sokratui.

147 a1–2

Jei mūsų paklaustų apie kokį nors visai paprastą kasdienį dalyką, antai molį. Sokrato pašnekovus dialoguose dažnai erzina jo svarstymui parenkami „žemo registro“ pavyzdžiai. Plg. *Gorgijas* 491 a ir Alekniene (in: Platonas, 2019, p. 579 *sq*). Graikų daiktavardis πηλός nusako ne tik „molį“, bet ir bendrai – šlapią žemę, „purvą“, „buizą“.

Galbūt nebūtų klaida manyti, kad palyginimas su moliu leidžia ir „žinojimą“, bent jau pokalbio pradžioje, įsivaizduoti kaip įvairioms manipuliacijoms pasiduodantį (įvairiai lipdomą) objektą.

147 c4–5

einama begaliniu keliu... apie tą patį molį, būtų galima paprasčiausiai pasakyti. Žodžiai apie begalybę (ἀπέραντον gali reikšti ir „neapibrėžtybę“) vietoje paprastumo (ἁπλοῦν) gali priminti *Filebo* sąvokas, tačiau pastarajame dialoge nagrinėjama ne jų priešprieša, o paprasto vieneto tinkamo skaidymo klausimai – ribų brėžimas beribiškume. Plg. toliau 147 d7–8 („be galo daug... vieną dalyką“).

147 c7–148 b4

Matematinis Teaiteto ir Sokrato Jaunesniojo atradimas: kas yra matematinė „galia“ (*dynamis*)

Šis dialogo epizodas pateko į matematikos mokslo istoriją. Teaitetas supranta, kad Sokratas prašo pateikti bendrą apibrėžimą. Pasirodo, jis ir pats kartu su savo draugu, Sokrato bendravardžiu, neseniai panašiai ieškojo *vieno* bendro dalyko, kuris leistų vienodai pavadinti aibę vieno matematinio reiškinio apraiškų. Pasak jo, Teodoras berniukams parodė, kad tam tikro skaičiaus pėdų (ploto) kvadratų kraštinės („galios“) nėra bendramatės vienos pėdos atkarpai, t. y. negali būti išreikštos sveikųjų skaičių santykiu ar racionaliaja trupmena: „Teodoras brėžiniais aiškino mums apie galias, norėdamas parodyti, kad trijų ir penkių pėdų [kvadratai] pagal ilgį nėra bendramačiai vienos pėdos atkarpai“.

Galima suprasti, kad Teodoras parodė mokiniams, kad trijų pėdų kvadrato kraštinė yra didesnė už vieną pėdą, bet mažesnė už dvi, o penkių pėdų kvadrato kraštinė – didesnė už dvi pėdas, tačiau mažesnė nei trys, ir t. t. Nežinia, ar pats Teodoras buvo numatęs apibendrinti savo parodytus atvejus. Ieškodami, kas *viena* juos visus sieja, berniukai [1] visus (natūraliuosius) skaičius suskirstė į „kvadratinius“; tokius galima gauti kokį nors skaičių padauginus iš jo paties (vienas, keturi, devyni ir t. t.) ir „pailgus“ (jie gaunami sudauginus skirtingus skaičius: du, trys, penki, šeši, aštuoni ir t. t.) ir [2] paskelbė, kad visų pailgo skaičiaus plotą turinčių kvadratų kraštinės yra nebendramatės vienos pėdos atkarpai; tokias kraštines jie ir pavadino „galiomis“ (δυνάμεις).

Kalbant šiuolaikinės matematikos kalba, galima pasakyti, kad Teodoras parodė, jog kai kurių natūraliųjų skaičių (antai trijų, penkių ir t. t.) šaknys yra iracionalios (iracionalieji skaičiai), o mokiniai įžvelgė tam tikrą skaičių sistemą ir

pasiūlė bendrą apibrėžimą, anot kurio, natūraliojo skaičiaus *n* šaknis („galia") yra iracionali, jei skaičius *n* negali būti gautas kvadratu pakėlus kokį nors kitą natūralųjį skaičių *m* (kai $n \neq m \times m$). Plg. Burnyeat (1978), p. 494. Iracionalieji skaičiai senovės graikų matematikų nelaikyti skaičiais; jie vaizduoti kaip pasirinktam vienetui nebendramačiai geometriniai vienetai (linijos, figūros).

Nežinome, kaip $\sqrt{3}$, $\sqrt{5}$ ... $\sqrt{17}$ „nebendramatiškumą" (iracionalumą) mokiniams įrodė Teodoras. Pasiūlyta įvairių aiškinimų. Žr. Heath (1921), p. 204–209, Brown (1994). Kad ir kaip būtų, regis, Teodoras kiekvieną nebendramatiškumo atvejį aiškino atskirai, o Teaitetas su bičiuliu pasiūlė universalią formulę (Waterfield, 2004, p. 139). Tikėtina, kad dialoge perteikiamas istorinio Teaiteto (gal ir ne penkioliktaisiais ar šešioliktaisiais, o vėlesniais jo gyvenimo metais) išties padarytas atradimas. Jis išsamiai dėstomas Eukleido *Pradmenyse* X, 9.

Teaiteto atradimo epizodas daugeliu atžvilgių primena *Menono* pradžios situaciją. Šio dialogo pašnekovas taip pat, užuot nurodęs dalyko (dorybės) apibrėžimą, pateikia daugybę pavyzdžių. Matematinio apibrėžimo analogiją, norėdamas parodyti, kad tikrasis žinojimas glūdi žmogaus sieloje, *Menone* pasiūlo pats Sokratas, o ji, kaip ir *Teaitete*, yra susijusi su nebendramatiškumo klausimu. Abiejuose dialoguose šalia matematinio apibrėžimo pavyzdžio iškyla Sokrato gebėjimo gauti („ištraukti") atsakymą motyvas: *Menone* Sokratas išgauna iš vergo matematinio klausimo sprendimą; *Teaitete* iš karto po Teaiteto atradimo istorijos Sokratas pasakoja apie savo akušerio amatą, kuriuo jis verčiasi padėdamas jaunuoliams gimdyti mąstymo vaisius. Galima suprasti, kad, Platono akimis, matematinių klausimų sprendimas esmingai primena filosofinio žinojimo atradimo (gimdymo) vyksmą.

Dialogo pradžioje Sokrato mezgamo pokalbio apie žinojimą kontekste papasakota istorija apie Teaiteto su jaunesniuoju

Sokratu rastą bendrą pateiktų pavyzdžių aibės apibrėžimą pasirodo kaip gebėjimo gausius atvejus apibendrinti vienu apibrėžimu iliustracija. Paskutinės dialogo dalies svarstymai mėginant žinojimą apibrėžti kaip teisingą nuomonę kartu su paaiškinimu (*logos*) verčia grįžti prie šio pradinio matematinio epizodo ir klausti, ar jaunuolių surastas apibrėžimas kartais neatitinka tokios žinojimo sampratos – juk savo atrastu atvejų paaiškinimu (*logos*) jie nurodė iracionaliųjų šaknų esybę ir pagrindė tai, kas iki tol galėjo būti laikoma tik teisinga jų matematikos mokytojo nuomonė. Plg. Haring (1982), p. 525: „Regis, pagrįsta būtų sakyti, kad teisinga Teodoro nuomonė perkeičiama [*has been transformed*] nurodant [reiškinio] priežastį. Ji virto [*has been transformed*] patvirtinta [*certified*] tiesa, kurią Teaitetas atrado apie iracionaliąsias šaknis. Patvirtinta tiesa yra jo pateiktas iracionaliųjų šaknų apibrėžimas. [...] Knieti pasakyti, kad Teodoras turi teisingą nuomonę, o Teaitetas turi *epistēmē*. [...] Pagrįsta teisinga nuomonė yra apibrėžimas. Tai nėra išorinė pradinės teisingos nuomonės ir kažko, ką galima būti pavadinti pagrindu, *logos* arba priežastimi [*reason*], jungtis; pagrindą galima atrasti tik remiantis pradiniu vertinimu, kuris gali priminti [atvejų] sąrašą". Plg. *ibid.*, p. 526–528 ir kom. *ad* 200 d5–201 c7 („Retorikos liudijimas..."), 201 c8–d7 („Teaitetas prisimena dar vieną žinojimo apibrėžimą").

Kiti tyrėjai matematiniame dialogo epizode įžvelgia aporetinės dialogo išvados nuojautą arba simbolį – baigiant svarstyti trečią žinojimo apibrėžimą pasirodys (atrodys), kad žinojimas nėra bendramatis nuomonei, kad ir kokį matavimo vienetą pasirinktume. Plg. Runciman (1962), p. 11, n. 2.

147 d1

kas ir mudviem – man ir tavo bendravardžiui, šitam Sokratui – neseniai kalbantis atėjo į galvą. Teaitetas du

kartus pasako, kad mintis rasti bendrą Teodoro parodytų „galių“ (iracionaliųjų kvadratinių šaknų) apibrėžimą jiedviem su bičiuliu „atėjo“ – εἰσῆλθε (147 d1 ir d7), tarsi ji būtų kilusi iš kokio nors neįvardyto išorinio šaltinio.

Apie savo bičiulį, Sokrato bendravardį, Teaitetas kalba kaip apie dabartinio pokalbio metu šalia esantį žmogų – matyt, jis prie besikalbančių Teodoro ir Sokrato atėjo kartu su kitais sportavusiais Teaiteto draugais (144 c; plg. 168 d). Sokratas Jaunesnysis kartu su Teodoru ir Teaitetu dalyvaus kitą dieną vyksiančiame *Sofisto* pokalbyje, o (*Sofistą* tęsiančio) *Politiko* pradžioje užima pavargusio Teaiteto vietą pokalbyje su dialogo protagonistu Svečiu iš Elėjos (257 c–258 a). Sokratas Jaunesnysis minimas Platonui priskiriamame laiške, kuriame kalbama apie ligą (*stangurija*), neleidžiančią jam dalyvauti naujos kolonijos įkūrimo darbuose (*Laiškai* XI, 358 d). Aristotelio *Gyvenimuose* teigiama, kad prieš tapdamas Platono mokiniu, jis mokęsis pas Sokratą, o pats Aristotelis *Metafizikoje* Z, 1036 b24 *sq* svarsto gyvo organizmo palyginimą su ratu (formos ir medžiagos santykio klausimu), kurį mėgdavęs kartoti Sokratas (Jaunesnysis); galima spėti, kad Aristotelis dalijasi savo asmeniniu prisiminimu apie Sokrato paskaitas (plg. Kapp, 1924, p. 225). Vardas Sokratas Atėnuose buvo gana paplitęs. Žinomi keli istoriniai Sokrato Alopekiečio bendraamžiai ir apie aštuoniolika Sokratų, kurie pagal amžių tiktų būti jaunesniaisiais Sokratais (Nails, 2002, p. 269). Tai, kad Sokratas Jaunesnysis minimas Platono dialoguose, rodo, kad juos rašant jis veikiausiai nebebuvo gyvas (plg. Kapp, 1924, p. 228).

Vargu ar jaunojo Sokrato paminėjimas neturi jokios papildomos draminės reikšmės. *Politiko* įžangoje Sokratas teigia, kad abu berniukus su juo sieja savotiška giminystė: vienas, kaip sakoma, jį primena veido bruožais, o kitas turi tą patį vardą (257 d). Prie vieno jaunuolio išvaizdos pridėję kito

vardą gauname tarytum jaunystės laikų Sokrato „kopiją“, iškylančią priešais dabartinį, teismo ir mirties akivaizdoje atsidūrusį Sokratą ir jo kalbinamą. D. Hansenas, panašiai komentuodamas jaunojo Sokrato personažo reikšmę, atkreipia dėmesį į dar vieną su šiuo jaunuoliu susijusią vaidmenų kombinaciją: Teaitetas su jaunuoju Sokratu iškilusią matematinę problemą išsprendžia puikiai, o Teaiteto ir Sokrato dialogo protagonistų pora visus ištirtus sprendimus pripažįsta negyvybingais, ir klausia: „ar Platonas netiesiogiai, per Teaiteto papasakotą istoriją, meta Sokratui [vyresniajam] iššūkį? Ar [jo] Sokratas gali būti arba tapti Teaiteto *mokytoju*?“ (1988, p. 224). D. Hanseno nuomone, atsakymas į šį klausimą dialoge lieka dviprasmis (*ibid.*).

Reaguojant į D. Hanseno keliamą dramatišką klausimą, čia pakaks priminti, kad pribuvėjos metafora, kaip ir garsusis Platono *Septintojo laiško* aiškinimas (341 c–d), rodo, kad žinojimas sokratiškai ir platoniškai įsivaizduojamas kaip pašnekovo sieloje gimstantis vaisius. Žinojimas, kurio ieškoma *Teaitete*, turėtų rastis jaunojo Sokrato pašnekovo sieloje. Galbūt nereikia stebėtis, kad vieno pokalbio su Sokratu tam nepakanka?

147 d3–5

Teodoras brėžiniais aiškino mums apie galias, norėdamas parodyti, kad trijų ir penkių pėdų [kvadratai] pagal ilgį nėra bendramačiai vienos pėdos atkarpai. „Apie galias“ – περὶ δυνάμεων. Δύναμις (*dynamis*, „galia“) matematinėje kalboje nusakė kvadratą ir kėlimą kvadratu (δυνάμει). Anglų kalboje skaičiaus laipsnis ir šiandien vadinamas *power*. Pasak Teaiteto, Teodoras aiškino apie kai kurių kvadratų kvadratiškumą („galias“) siekdamas parodyti, kad jų kraštinės (pakeltos kvadratu jos sudaro kvadrato figūros plotą) yra nebendramatės vieneto matui, t. y. neišreiškiamos sveiku

skaičiumi. Analizuodami Teodoro dėstymo medžiagą berniukai „galiomis“ (δυνάμεις) pavadino tokias kvadratų kraštines, kurių ilgis neišreiškiamas sveiku skaičiumi.

Nuo Antikos laikų svarstyta, kodėl Teodoras savo pamokos nepradėjo nuo dviejų pėdų kvadratinės šaknies iracionalumo (nebendramatiškumo vienetui). Anoniminių komentarų *Teaitetui* autorius mini nuomones, kad dviejų pėdų šaknį Platonas praleido [1] todėl, kad pats šį atvejį įrodęs *Menone* (84 d–85 b), arba [2] todėl, kad dviejų pėdų kvadratą galima padalyti į lygias dalis (šį aiškinimą komentuotojas atmeta, nes tuo pačiu pagrindu būtų galima praleisti ir šešių, aštuonių ir t. t. pėdų kvadratus) (*In Theaet.* 28, 37–29, 27). Pačiam komentarų autoriui patinka kitas aiškinimas: [3] dviejų pėdų kvadrato atvejis praleistas todėl, kad nubrėžti dvigubą kvadratą ant įstrižainės yra lengva, o parodyti trijų, penkių ir panašių kvadratų kraštinių nebendramatiškumą vienos pėdos kvadrato kraštinei yra sudėtingesnis darbas. Dvejeto kvadratinės šaknies iracionalumas buvo įrodomas nurodant, kad kvadrato įstrižainė nėra bendramatė kvadrato kraštinei, antraip tas pats skaičius būtų ir lyginis, ir nelyginis (žr. Aristotelis, *Pirmoji analitika* 41 a26–30, 50 a37 *sq*).

M. Burnyeato nuomone (1978, p. 503), labiausiai tikėtina yra prielaida, kad Platonas Teodoro aiškinimo apie dviejų pėdų kvadratą nepaminėjo todėl, kad siekė pabrėžti Teodoro indėlį; dviejų kvadratinės šaknies iracionalumas turėjo būti seniai žinomas (tradiciškai siejamas su pitagorininkais).

147 d6

Čia jam kažkas sutrukdė. ἐν δὲ ταύτῃ πως ἐνέσχετο, galbūt „kažkas jį sulaikė“. Dar karščiau nei Teodoro pamokos pradžia svarstytas jos pabaigos klausimas. Ar tai, kad ji baigėsi ties septyniolikos pėdų ploto kvadratu, turi kokios nors specifinės matematinės reikšmės? Svarstyta, kad, galbūt, $\sqrt{17}$ atvejis

leidžia galutinai išspręsti nebendramačių kvadratų problemą (plg. Heath, 1921, p. 205). Siūlyta įsivaizduoti, kad toliau plėtoti įrodymus Teodorui galėjo sutrukdyti gimnazijo erdvės ribos (Paiow, 1982, p. 95). O gal mokytojui pasirodė, kad jis jau pateikė pakankamai kvadratų nebendramatiškumo pavyzdžių, ir pamoka gali būti baigta? Gal mokytojas pavargo ar mokiniai nebebuvo dėmesingi? M. Burnyeatas, apžvelgdamas įvairias hipotezes, pagrįstai mano, kad visų pirma dera paisyti bendros šios dialogo vietos intencijos: pabrėžiama, kad Teodoras pateikė atskirų pavyzdžių, o mokiniams parūpo rasti bendrą apibrėžimą. Kodėl Teodoras sustojo ties √ 17, tokiame kontekste yra mažiau svarbu: „Teodoro vieta šioje istorijoje nepriklauso nuo to, gali jis ar negali savo aiškinimą tęsti pereidamas 17; jo vaidmuo – pateikti nebendramatiškumo pavyzdžių" (1978, p. 505). Teaitetas sako, kad tokių „galių", kokias parodė Teodoras, yra be galo daug, vadinasi, sustojimas prie septyniolikos jam neatrodė esmingai svarbus.

147 d7–8

jei tokių galių, kaip atrodo, yra be galo daug, verta jose surasti vieną dalyką, dėl kurio visoms joms galėsime skirti bendrą vardą. „Surasti vieną dalyką" – pažodžiui: „suimti į viena", συλλαβεῖν εἰς ἕν. Teaiteto žodžiai primena *Filebe* Sokrato pateikiamą dialektikos metodo aprašymą: „Turime visada numanyti esant vieną kiekvieno dalyko pavidalą (μίαν ἰδέαν) ir stengtis jį ten esantį surasti" (16 d). Netrukus Sokratas ragins Teaitetą „sekti atsakymo apie galias pavyzdžiu": „kaip jas, nors ir gausias, apėmei vienu pavidalu, taip ir gausius žinojimus mėgink įvardyti vienu apibrėžimu" (148 d).

148 b2

Tas pat ir su erdviniais kūnais. Panašų svarstymą būtų galima pritaikyti kalbant apie racionaliąsias ir iracionaliąsias

kubines šaknis. Eukleido *Pradmenų* X knygoje, kur dėstomas iracionaliųjų kvadratinių šaknų apibrėžimas, apie kubines iracionaliąsias šaknis nekalbama. Pasak M. Burnyeato, labiausiai tikėtina, kad Platonas norėjo pateikti trumpą užuominą apie dar vieną matematinį istorinio Teaiteto atradimą (1978, p. 509).

148 b3-4

Man regis, Teodorui negresia kaltinimas melagingu liudijimu. Plg. 145 c.

148 b5-151 d6

Sokrato pribuvėjo menas (majeutika)

Sokrato pribuvėjo (auto)portretas - vienas iš įsimintiniausių filosofo Sokrato paveikslų Platono dialoguose. Sokratas atpažįsta pašnekovo intelektualinio nėštumo būseną (Teaitetas neranda tokio atsakymo, kokio tikisi Sokratas, tačiau negali liautis jo ieškojęs) ir teigia galįs jam padėti, nes yra paveldėjęs motinos pribuvėjos amatą ir mokąs sušvelninti arba nutraukti sąrėmius. Negana to, jis teigia gebąs skirti, ar pašnekovas pagimdė tikrą ir sveiką vaisių, ar netikrą pamėklę (150 a-b). Todėl Teaitetas turįs, [1] „kiek leidžia jėgos“, stengtis atsakyti į jo klausimus (151 c a; plg. 148 d) ir [2] nepykti, jei pagimdytą vaisių Sokratas palaikys netinkamu ir išmes (151 d). Sokrato aprašytame dvasinio gimdymo veiksme, be paties pribuvėjo Sokrato ir gimdančio pašnekovo, dalyvauja dievas. Dievo tapatybės Sokratas nepatikslina: veikti kaip pribuvėjui jam esą skyrusi Artemidė (149 b), o pati gimdymo ir vaisiaus vertinimo veikla, pasak jo, susijusi su „dievu“. Omenyje galbūt turima ta pati deivė Artemidė, jos brolis dvynys Apolonas arba neapibrėžtos tapatybės dieviškasis

filosofinės Sokrato veiklos globėjas. Kita vertus, su dvasinius gimdymus globojančiu dievu nejučia sutapatinamas pats Sokratas (151 d). Plg. kom. *ad* 149 b9 („Sako, kad kalta dėl to Artemidė... paskyrė jį dėl amžiaus nebegimdančioms moterims, taip pagerbdama savo panašumą").

Kaip ir kodėl kai kurių žmonių mąstyme atsiranda „vaisių", Sokratas neaiškina ir tokio klausimo nekelia. Pasak jo, kai kurie, jam tušti pasirodę jaunuoliai, gavo naudos (gal ir „pastojo"?) bendraudami su kitais „nežmoniškai išmintingais vyrais" (sofistais, 151 b). Regis, ką tik minėtą matematinių „galių" apibrėžimo gimdymą galima laikyti Teaiteto bendravimo su Teodoru pasekme (apie Teaiteto atradimą du kartus pabrėžtinai pasakyta, kad jis berniukams „atėjo" į galvą; plg. kom. *ad* 147 d1), o pokalbio tęsinys parodys, kad pirmojo Teaiteto gimdomo žinojimo apibrėžimo „tėvas" – Protagoras, ko gero, ir Herakleitas. Atrodo, pats Sokratas (ir jo atstovaujamas dievas) ne tik padeda pagimdyti jau esamą ir susiformavusią mintį, bet ir prisideda prie jos parengimo bei apipavidalinimo: Sokrato teigimu, ilgiau su juo bendraudami jaunuoliai daro įstabią pažangą, nors kai kurie iš jų „kartais iš pradžių atrodo net visiški nemokšos" (150 d), o per anksti jį palikę mokiniai pražudą dar pasaulio neišvydusius savo kūdikius (150 e).

Teaitetas sakosi apie tokią Sokrato veiklą nieko nesąs girdėjęs, o Sokratas prašo kitiems jo paslapties neatskleisti (149 a6 *sq*). Kai kurių tyrėjų manymu, tokiomis replikomis veikiausiai parodoma, kad už draminio *Teaiteto* pasaulio ribų Sokrato pribuvėjo portretas nežinomas ir yra dialogo autoriaus kūrybos rezultatas (plg. Burnyeat, 1977, p. 7). Kita vertus, tai reikštų, kad ir Sokrato motinos vardą „Fainaretė" ir jos veiklą (akušerija) turėtume laikyti Platono pramanu. Kitu atveju sunku patikėti, kad pats dorybės puoselėjimu susirūpinęs istorinis Sokratas nebūtų savo dialektikos palyginęs

su „dorybę rodančios“ (tokia yra pažodinė vardo „Fainaretė“ reikšmė) motinos veikla (plg. Tomin, 1987, p. 97 *sq*). Tikėtina, kad Aristofano *Debesų* Sokrato mąstyklos mokinio žodžiai, esą neatsargiai į duris pasibeldęs Strepsiadas sutrukdė pagimdyti mintį, susiję su istoriškai žinoma Sokrato akušerio šlove.

Platono skaitytojams dvasinio nėštumo ir gimdymo sąvokos pažįstamos iš *Puotoje* Sokrato perpasakotos mokytojos Diotimos kalbos. Anot Diotimos, dvasinį vaisių nešioja kiekvienas žmogus, o gimdyti gali tik grožyje, todėl bendravimas su gražiu kūnu ir siela virsta dvasinio gimdymo veiksmu (*Puota* 206 b–209 e). Vaisiaus sėklos kilmės klausimas *Puotoje* taip pat neiškyla, o gimdymas yra tapatinamas su (fizinės arba dvasinės) sueities momentu ir siejamas su nemirtingumo siekiu – kiekviena gyva būtybė veržiasi reprodukcijos būdu nuo nykimo išsaugoti savo fizines ir dvasines savybes. Diotimos nubrėžtame paveiksle Sokratui atitenka grožio ieškančios nėščios būtybės vaidmuo (plg. Burnyeat, 1977, p. 8).

D. Hansenas (1988, p. 214–218) pabrėžia psichologinį Sokrato pasakojimo apie savo akušerio amatą vaidmenį primindamas, kad jaunasis Sokrato pašnekovas tądien visai nesitikėjo susidurti su garsiu Atėnų keistuoliu, kita vertus, yra girdėjęs apie jo keliamus klausimus ir pašnekovams daromą poveikį (plg. 148 e1–3: „girdėdamas, ko klausinėji, tikrai ne kartą esu mėginęs tai svarstyti“; 149 a5: „kad esu didelis keistuolis ir verčiu žmones sutrikti“) ir neturi jokio pagrindo manyti, kad pokalbis su juo galėtų padėti Sokratui išspręsti seniai jį kamuojantį klausimą. Taip pat tikėtina, kad Sokratas jo mintyse nesiskiria nuo (kitų) sofistų. Teodoras gyrė jaunuolio drąsą (144 a5), tačiau tai, kaip dažnai Sokratui teks raginti Teaitetą laikytis ir kalbėti drąsiai, „leidžia manyti, kad susidūrimas su nepažįstama filosofinio pokalbio su Sokratu patirtimi reikalauja daugiau drąsos nei naujų

matematinių teritorijų pažinimas Teodoro draugijoje" (Hansen, 1988, p. 216). Tad Sokratas turi įrodyti – ne argumentuodamas, bet įtikindamas, – kad jis neturi blogų ketinimų ir Teaiteto pokalbis su juo bus nepavojingas ir prasmingas. „[Teaitetui] reikia ‚įtikinimo', kad šuolis į pokalbį su Sokratu vertas pastangų" (*ibid.*, p. 217). Pasitikėjimo ir artumo atmosferą sukuria pati pasidalijimo asmenine istorija situacija, juolab, kad Sokratas prašo Teaitetą niekam neatskleisti jo paslapties (149 a).

Sokrato gebėjimas gauti (ištraukti) pašnekovo sieloje glūdintį žinojimą rodomas *Menone*. Šiame dialoge neužsimenama apie erotiškumą, vaisingumą ir gimdymą, kita vertus, teigiama, kad ištraukiamas žinojimas *visų* žmonių sielose atsiranda todėl, kad jos *prisimena* ankstesnių gyvenimų metu regėtus dalykus (81 a–86 c). *Teaitete* nusakoma gimdymo samprata neatitinka tokios visuotino žinojimo turėjimo (glūdėjimo) prielaidos. Pasak šio dialogo Sokrato, toli gražu ne visos sielos yra nėščios. Antikos laikų anoniminio komentaro autorius šį teiginį mėgina suderinti su prisiminimo teorija teigdamas, kad Sokrato žodžiais nurodoma tik tai, kad sielos ne kiekviename konkrečiame gyvenime geba prisiminti ir „suaktyvinti" jose glūdintį žinojimą (*In Theaet.* 57, 15–42). Plg. Įvadas, p. 191, n. 74 ir kom. *ad* 197 e2–3 („Reikia pasakyti, kad, kol esame vaikai, ši erdvė yra tuščia").

Apologijoje apie dvasinį nėštumą ir gimdymą taip pat nekalbama, tačiau *Teaiteto* Sokrato nevaisingos pribuvėjos autoportretas, ko gero, artimiausias šio kūrinio Sokratui: pats akivaizdžios išminties neturintis Sokratas neduoda ramybės savo žinojimu besididžiuojantiems Atėnų piliečiams. *Apologijos* Sokratas „Apolono per Delfų orakulą paskelbta žinia, kad niekas nėra išmintingesnis už Sokratą, pagrindžia teiginį apie savo nevaisingumą išminčiai" (Tschemplik, 2008, p. 51 *sq*). Anot *Apologijos* Sokrato, dievas pasinaudoja jo

pavyzdžiu norėdamas parodyti, kad išmintingas yra tas žmogus, kuris, kaip Sokratas, suprato, jog žmogiška jo išmintis yra niekas tikrosios, dieviškosios išminties akivaizdoje (23 a–b).

Teaiteto Sokratas rengiasi gintis būsimame teisme: jis neturįs jokios išminties, o kitus kvočia todėl, kad dirba dievo (ir / ar deivės) jam skirtą darbą. Veikiausiai neatsitiktinai *Teaiteto* Sokratas iškelia vieną savo pribuvėjo veiklos ypatybę: jis geba skirti tikrus ir netikrus sielos vaisius (150 a–c), o peikdamas ir panaikindamas netikruosius, sukelia žvėrišką pašnekovų įsiūtį (151 c). Pasak A. Tschemplik, „‚Giminės linija' [*parentage*] per Artemidę daro Sokratą paskirų žmonių akušeriu, o ‚giminės linija' per Apoloną jį paverčia viso Atėnų miesto gyliu" (2008, p. 51).

Sokrato aiškinimai apie savo nevaisingumą atrodo gerokai prieštaringi. Viena vertus, jis teigia neturįs jokio iš savo sielos gimusio išmintingo atradimo (150 d). Kita vertus, pasak jo, dirbti pribuvėjos darbą gali tik „dėl amžiaus" nebevaisingos moterys (mat žmonės, kitaip nei dievai, negali išmanyti dalykų neturėdami jų patirties, 149 c), vadinasi, kadaise gimdyti galėjęs ir pats Sokratas. Dar daugiau: megzdamas pokalbį apie žinojimą Sokratas kalba apie *savo* sutrikimą: „viena smulkmena mane glumina (145 d6: ἀπορῶ)"; „Tas mane ir glumina (145 e8: ἀπορῶ)", o vėliau paaiškina, kad *aporija* (sutrikimas) yra įprasta vaisių nešiojančio žmogaus būsena (151 a). Regis, nors ir teigia priešingai, pats Sokratas vis dar nėra nevaisingas ir žinojimo apibrėžimo gimdymo istorijoje vaidina toli gražu ne vien padėjėjo(s) ir gimusio vaisiaus vertintojo(s) vaidmenį. Pasak Sokrato, atsakymo į savo klausimą, kas yra žinojimas, jis negalįs gauti iš savęs („pas save", 145 d, e). Po nevaisingumu besidangstančio Sokrato pribuvėjo kauke galima įžvelgti *Menono* Sokratą, kuris apie save sako, kad jis ne tik trikdo kitus (sukelia *aporijos* būseną), bet ir pats yra sutrikęs (patiria *aporiją*) (80 c).

Teaitete sukuriama situacija, kurioje Sokratui pasiseka sutikti tokį patį klausimą sieloje nešiojantį jauną pašnekovą. Mat paaiškėja, kad Sokratą trikdantį klausimą Teaitetas jau yra girdėjęs, įtikinamo atsakymo niekur (nei savyje, nei pas kitus) neranda, tačiau negali ir liautis apie tai galvoti (148 e). Vadinasi, *Teaitete* regime idealią dviejų viena kitą papildančių ir viena kitai reikalingų *aporijų* susitikimo situaciją. Dialogo pabaigoje Sokratas apie nėštumą ir pagimdytus vaisius prabyla pirmuoju daugiskaitos asmeniu: „Ar tebenešiojame kokį nors vaisių? Tebekamuoja gimdymo skausmai dėl žinojimo? Ar jau viską esame pagimdę?“ Ir sulaukia Teaiteto atsakymo, esą jis, Sokrato padedamas, pasakęs daugiau nei savyje turėjo (210 b).

Keistas (*atopos*) pribuvėjos vaidmuo leidžia sujungti dvi nepakartojamojo filosofo hipostazes: priekabaus elenktiko ir kelią rodančio mokytojo. Pasak R. Blondellio, akivaizdų intelektualinį Sokrato vaisingumą dengdamas ekstravagantiška jaunuolių pribuvėjo kauke Platonas siekia „sušvelninti įtampą tarp Sokrato elenktiko, kuris skelbia nieko nežinąs, ir jo konstruktyviojo antrininko [*countrepart*], kuris sprogte sprogsta nuo turiningų teorijų... Tai taip pat leidžia Platonui nesieti Sokrato su autoritariška, arba sofistine pedagogika. Kita vertus, tai neabejotinai padeda neigti Sokrato atsakomybę už Alkibiadą ir panašių žmonių padermę. Pribuvėjos metafora leidžia Sokratui pripažinti, kad jis tam tikru būdu yra įsitraukęs į Atėnų jaunimo auklėjimą, ir kartu neigti atsakomybę už jų mintis bei poelgius“ (2002, p. 274).

148 b5-7

Bet štai į tavo, Sokratai, klausimą apie žinojimą negalėčiau atsakyti, kaip atsakiau apie ilgį ir galią. A. Tschemplik manymu, Teaiteto žodžiai rodo, kad jis „jau žino, jog Sokrato klausimo jis negalėtų išspręsti tuo pačiu būdu, kaip sprendė

Teodoro jam pateikiamus klausimus. Tai rodo, kad jis anksti geba suvokti matematikos ir filosofijos skirtumą. [...] Prašydamas Teaitetą atsakyti į klausimą apie žinojimą, Sokratas jį prašo tyrinėti savo paties veiklą, ne vien ją taikyti“ (2008, p. 161). Plg. kom. *ad* 148 d1–2.

148 d1–2

pasistenk gauti paaiškinimą, pirmiausia – apie žinojimą, kas gi tai yra. „Gauti paaiškinimą“ – λαβεῖν λόγον. Sokrato raginimas atliepia ankstesnį jo prisipažinimą, esą jis negali „savyje rasti (λαβεῖν παρ᾽ ἐμαυτῷ), kas yra žinojimas“ (145 e9). Žodžiai λαμβάνειν λόγον („gauti paaiškinimą“) paprastai siejami su klausinėtojo vaidmeniu; klausiamojo užduotis – „pateikti paaiškinimą“ (λόγον διδόναι). Atrodo, kad Sokratas ragina Teaitetą tapti jo paties turimos žinojimo sampratos tyrėju ir kelti jai klausimus (plg. Narcy, 2016, p. 314 *sq*), kaip pats Sokratas, pasak jo, seniai darąs su savąja.

148 d4–7

ką tik gražiai parodei kelią. Pamėgink sekti atsakymo apie galias pavyzdžiu: kaip jas, nors ir gausias, apėmei vienu pavidalu, taip ir gausius žinojimus mėgink įvardyti vienu apibrėžimu. Pasak Sokrato, matematinių „galių“ apibrėžimas – sektinas filosofinio apibrėžimo paieškų pavyzdys, nes ir juo apibendrinamai nusakoma neaprėpiama atvejų gausa. Kita vertus, dialogo svarstymų išvados (visų pirma paskutinio apibrėžimo aptarimas) parodys matematinio apibrėžimo modelio ribotumą. Viena vertus, matematiniai apibrėžimai nepadeda išspręsti galutinio žinojimo pagrindimo klausimo (plg. kom. *ad* 201 d8–202 d7 [„Sokrato sapnas“], *in fine*). Kita vertus, gauti vienareikšmį kokio nors dalyko, juolab žinojimo, apibrėžimą nėra nei vienintelis, nei pagrindinis sokratiško braižo filosofo tikslas. Ne mažiau nei pažinimo (apibrėžimo)

objekto prigimtis čia svarbi ir pažįstančiojo įgyjama jo patirtis. Gabiam jaunuoliui neatsitiktinai nepavyks į filosofinį Sokrato klausimą apie žinojimą atsakyti taip pat, kaip jis padarė spręsdamas nebendramačių dydžių klausimą. Plg. Benitez / Guimaraes (1993), p. 303, 316.

148 c6–7

O surasti žinojimą, kaip dabar kalbėjau, tavo manymu, yra smulkmena? Plg. kom. *ad* 145 d5–7.

148 e1–5

girdėdamas, ko klausinėji, tikrai ne kartą esu mėginęs tai svarstyti. Tačiau nei pats sugebu savęs įtikinti turįs patenkinamą atsakymą, nei iš kitų pavyksta išgirsti tokį atsakymą, kokio tu prašai. Pasirodo, berniukas ne tik jau yra girdėjęs apie tai, ko klausia Sokratas, bet netgi žino, kokio pavidalo atsakymo jis ieško. Vadinasi, galime įsivaizduoti, kad *aporijos* būseną (plg. 151 a) intelektualiai gabių jaunų atėniečių sielose sukelia polyj*e sklandančios Sokrato klausimų „sporos".

Teaitetas apie savo patirtį kalba beveik tais pačiais žodžiais, kuriais savo *aporiją* megzdamas pokalbį apie žinojimą nusakė pats Sokratas (145 d4–7, e8–9). Jei Sokrato tyrimo sukeliama būsena Teaitetui jau pažįstama ir atsakymo jis jau ieškojo, tačiau nerado, skaitytojai jau dabar gali susimąstyti, kokį naują žinojimą arba naują žinojimo ieškojimo patirtį berniukui atneš dialoge vaizduojamas tiesioginis susitikimas su pačiu *aporijos* sukėlėju (plg. 149 a9: „verčiu žmones sutrikti", ποιῶ τοὺς ἀνθρώπους ἀπορεῖν).

148 e5–6

ir rūpėti man tas niekaip nenustoja. „Rūpėti" perteikia μέλειν. Rankraštyje T pateikiamas variantas μέλλειν

(„ketinti“, „ruoštis“). Tokį tekstą (jį gina Narcy, 2016, p. 315, n. 315) turėtume versti: „Niekaip negali atsikratyti [įspūdžio, pojūčio], kad tuoj (μέλλειν) [rasiu]“. Žodžio „rasiu“ (εὑρεῖν) tekste nėra, tačiau jis pateikiamas kai kurių rankraščių paraštėse ir įtrauktas į W rankraščio tekstą.

149 a2

Tikros rimtos pribuvėjos Fainaretės. „Tikros rimtos“ – γενναίας τε καὶ βλοσυρᾶς. Būdvardis γενναῖος nusako tikrumą, kilmingumą ir taurumą, βλοσυρός – grėsmingą išvaizdą arba griežtą, tvirtą ir rimtą būdą, laikyseną. *Valstybėje* Sokratas aiškina, kad sargybinių pareigoms reikia ieškoti tauraus ir griežto būdo žmonių (γενναίους τε καὶ βλοσυροὺς τὰ ἤθη).

Be šios *Teaiteto* vietos, Sokrato motinos vardas minimas *Alkibiade I* 131 e. Žinojimo apreiškimu besiverčiančio Sokrato motina turi „stebėtinai tinkamą vardą“ (Burnyeat, 1977, p. 7): „Fainaretė“ reiškia „rodanti / apreiškianti dorybę“.

149 a8–9

esu didelis keistuolis ir verčiu žmones sutrikti. *Gorgijo* Sokratas nujaučia, kad, patrauktas į teismą, bus kaltinamas tuo, jog verčia jaunuolius sutrikti (ἀπορεῖν): „...bus teigiama, kad žaloju jaunesniuosius versdamas juos sutrikti“ (522 b). Šiame dialoge Sokratas tokį savo poveikį lygina su gydytojo skiriamų karčių, bet naudingų vaistų veikimu.

„Didelis keistuolis“ – ἀτοπώτατος. Sokrato pašnekovai dialoguose neretai stebisi jo teiginių ir elgesio keistumu (*atopiškumu*). Ne tėvo, o motinos amatą paveldėjęs pagyvenęs vyras, padedantis gimdyti vyrams, išties turėjo atrodyti labai keistai ir netradiciškai. P. Sternas Sokrato autoportretą vadina ryškiai „kontrkultūriniu“ (2008, p. 66).

Pasak R. Blondellio, panašiai, kaip kiti dialogų personažai mini savo meno „protėvius“, Sokratas, „kildindamas savo

amatą iš motinos ir neminėdamas tėvo [...], padaro save filosofiją steigiančiu ‚protėviu'" (p. 275). Teaitetui skirta tapti jo įpėdiniu (*ibid.*, p. 276).

149 b9

Sako, kad kalta dėl to Artemidė... paskyrė jį dėl amžiaus nebegimdančioms moterims, taip pagerbdama savo panašumą. Intelektualinį vaisingumą dialogų Sokratas sieja su paauglystės amžiumi; tokio amžiaus pašnekovai jam teikia daugiausiai vilčių. Artemidė graikų poliuose įvairiais kulto ryšiais buvo siejama ne tik su gimdymu (plg. Plutarchas, *Aleksandras* 3), bet ir, plačiau, su jaunimo brendimu, laukiškumo įveikimu ir įtraukimu į civilizuotą piliečių bendruomenės gyvenimą. Plg. Howland (1998), p. 84–86. „Paskyrė" – προσέταξε. *Apologijoje* Sokratas vartoja tą patį veiksmažodį teigdamas, kad tikrinti tariamai išmintingų žmonių išmintį jam paskyręs dievas (33 c: προστέτακται ὑπὸ τοῦ θεοῦ... προσέταξε; plg. *ibid.* 28 e).

Sokratas pirmą kartą dialoge užsimena apie dievišką panašumą. Netrukus bus nebelengva atskirti, kur dvasinio gimdymo istorijoje baigiasi pribuvėjo Sokrato ir prasideda dievo veikimas. Plg. 150 d: „Tačiau paties gimdymo priežastis yra dievas ir aš"; 151 d: „joks dievas žmonėms nebūna priešiškas, ir aš tokių dalykų niekada nedarau iš priešiškumo". Pasak J. Howlando, Sokratą panašų į deivę Artemidę daro tai, kad, kaip ir laukinių polio pakraščių deivė, jis niekur neturi tvirtos savo vietos, „nėra nei visai laukinis, nei galutinai prijaukintas, nei tiesiog atėnietis ir nei visai svetimšalis" (1998, p. 85 *sq*).

149 c9–d1

Be to, pribuvėjos vaistais ir užkalbėjimais gali išjudinti sąrėmius. Skaitant tolesnį Sokrato vadovaujamą pokalbį apie

žinojimą, verta nepamiršti, kad tai nėra vien loginės ir gnoseologinės analizės pratybos – Sokrato dėstomais argumentais ir sakomomis kalbomis taip pat (o kartais – visų pirma) siekiama tinkamai paveikti pašnekovų (klausytojų) sielas. Plg. Alekniene (in: Platonas, 1999), p. 12–16. Apie „užkalbėjimus" (149 d1: ἐπᾴδουσαι) žr. Alekniene (*idem.*), p. 206 *sq* ir Jaskelevičius (in: Platonas, 2016a), p. 97.

149 d5–6

jos kuo puikiausiai geba supiršti. Gebėjimą supiršti Sokratas vadina stipriausiu („baisiausiu", δεινόταται) pribuvėjų meno elementu. Ksenofonto *Puotoje* Sokratas kaip gabų sąvadautoją giria Antisteną. Antai, jis sugebėjo supiršti filosofijos trokštantį Kaliją ir pinigų stokojantį Prodiką, o su Hipiju supirštas Kalijas tapo dar „aistringesnis" (ἐρωτικώτερος), nes, išmokęs mnemotechnikos meno, nebepamiršdavo matytų gražių dalykų. Antistenas stebisi: nejau Sokratas pasirengęs jam užleisti savo sąvadautojo vaidmenį? (Ksenofontas, *Puota* IV, 58–63 *sqq*).

Platono dialoguose taip pat galima rasti užuominų apie intelektualinį Sokrato sąvadavimą. *Lachete* Nikijas guodžiasi, kad Sokratas visada vietoje savęs stengiasi įpiršti jo sūnui kokį nors kitą auklėtoją (200 d). Akademinėmis piršlybomis galima laikyti visą *Protagoro* situaciją – Sokratas rūpinasi tinkamai įpiršti jauną bičiulį Hiparchą garsiajam Protagorui (plg. Tomin, 1987, p. 100 *sq*). Sokrato partnerio parinkimas dialogui – svarbus draminis visų Platono kūrinių elementas. Sokrato ir Teaiteto atveju sąvadautojo vaidmuo veikiau atitenka Teodorui.

149 e3–4

žinoti, į kokią žemę kokį augalą ir kokią sėklą sėti. Šie žodžiai primena *Faidro* Sokrato žodžius apie vertingą gebėjimą pasitelkus dialektinį meną žinojimą teikiančias kalbas

(μετ' ἐπιστήμης λόγους) sodinti ir sėti į tinkamas sielas, kur jos galės toliau augti ir duoti vaisių (276 e–277 a). *Teaiteto* Sokratas netrukus paaiškins, kad ir pats jis, kaip pribuvėjos, moka suvesti mokinį su tinkamu mokytoju (151 b), vadinasi, moka nuspėti, kokiai sėklai kokia siela labiausiai tinka. Tokie vaizdiniai verčia nepamiršti Sokrato pašnekovo Platono dialoguose vaidmens svarbos – kiekvienas pokalbis yra toks, koks labiausiai tinka šiam konkrečiam Sokrato pašnekovui. Plg. Heitsch (1988), p. 226.

150 b9–c3

didingiausia mūsų mene yra tai, kad įmanoma visais būdais aiškintis, ar jaunuolio mąstymas gimdo apgaulingą pamėklę, ar tikrą vaisių. Vertingiausia savo akušerio veiklos dalimi Sokratas laiko kritinį elenktinį gebėjimą įvertinti pagimdytą vaisių. Istoriniame Atėnų polyje kūdikį vertindavo ir apie jo ateitį spręsdavo ne pribuvėja, o tėvas. Pabrėždamas, kad geba įvertinti naujagimį, Sokratas savo portretui suteikia ryškių tėvo bruožų. Plg. Blondell (2002), p. 273.

150 c5–6

klausinėju kitus, o pats nieko apie nieką netvirtinu. „Nieko netvirtinu“ – οὐδὲν ἀποφαίνομαι („nieko nepareiškiu / neatskleidžiu“). Toks yra kai kurių rankraščių tekstas. Taip *Teaitetą* cituoja ir anoniminių komentarų autorius. Jį renkasi naujausio dialogo leidimą parengusi W. F. Hicken. Ksenofonto *Atsiminimuose apie Sokratą* veiksmažodis ἀποφαίνεσθαι pavartotas panašiame kontekste. Hipijas atsisako atsakyti į Sokrato klausimą, kol pats Sokratas nepasakys (πρίν γ' ἂν αὐτὸς ἀποφήνῃ), ką laiko teisingumu: „Gana juoktis iš visų kitų. Vien klausinėji ir kritikuoji, o pats niekam nieko nenori paaiškinti ir pasakyti (ἀποφαίνεσθαι) savo nuomonės“ (IV, 4, 9).

Rankraščiuose taip pat paliudytas teksto variantas οὐδὲν ἀποκρίνομαι („nieko neatsakau“). Toks variantas pažodžiui atliepia *Valstybės* Trasimacho kaltinimus Sokratui, esą tas renkasi patogią klausinėtojo ir pašnekovų siūlomų atsakymų kritikuotojo poziciją, o pats į keliamus klausimus neatsako (336 c). Plg. Aristotelis, *Sophistici elenchi*: „Sokratas klausė, tačiau neatsakinėjo. Mat skelbėsi nieko nežinantis“ (183 b7–8) ir Narcy (2016), p. 316, n. 72.

150 c7–8

dirbti pribuvėjos darbą dievas mane verčia, o gimdyti neleidžia. „Dievas“ – ὁ θεός. Taip, vyriškuoju giminės daiktavardžiu, galėjo būti pavadinta ta pati Artemidė. Kita vertus, galima spėti, kad dabar Sokratas kalba apie jo veiklai vadovaujantį Apoloną arba savo *daimoniją*. Plg. toliau 150 a3–5, d8–e1, 151 b4, d1, 5 ir 210 c6–7. Sokratas ruošiasi gintis teisme: jis dirba dievo įsakytą darbą.

150 d1–2

neturiu jokio iš mano sielos gimusio išmintingo atradimo. Sokratas sakė, kad priimti gimdymus gali tik anksčiau pačios vaisingos buvusios moterys. Tai reiškia, kad, anot jo pasiūlytos analogijos, anksčiau ir pats Sokratas turėjo gebėti pagimdyti ką nors išmintinga. Kita vertus, dialogų Sokratas nuosekliai atsiriboja nuo pretenzijos turėti „išminties“ (*sophia*). „Išmintis“ – savimi patenkintų sofistų teritorija. Sokratas išminties ieškąs *philo-sophos.*

150 d6–8

iš manęs jie nieko neišmoksta, bet patys savyje randa ir pagimdo daugybę gražių dalykų. *Apologijoje* Sokratas teigia niekada nebuvęs kieno nors mokytoju (33 a–b). „Ir pagimdo“ perteikia καὶ τεκόντες („ir pagimdę“); toks yra rankraščio W

ir anoniminio komentuotojo paliudytas tekstas. Daugumoje rankraščių vietoje καὶ τεκόντες rašoma καὶ κατέχοντες – „ir turi (sau) / turėdami (sau)“. Pastarojo varianto šalininkai primena, kad, pasak *Puotos* Diotimos, mylėdami žmonės siekia, kad gėris amžinai jiems priklausytų, ir (tai veda arčiau svarstomos *Teaiteto* vietos) kad *Puotos* pradžioje Agatonas tikisi, jog ilgai lauke mąstęs Sokratas pas svečius ateina su savimi turėdamas tai, ką pavyko rasti (ηὗρες αὐτὸ καὶ ἔχεις, 175 d). Plg. Narcy, p. 317, n. 76.

150 e5–6

tai, kam aš jau buvau padėjęs gimti, pražudę blogai augindami. Sokrato žodžiai parodo, kad jis savo misiją sieja ne tik su tinkamai išnešioto vaisiaus gimimo momentu, bet ir su naujagimio priežiūra jo gyvenimo pradžioje. Pasak R. Blondellio, „taip jis tylomis priskiria sau savotiškos tėvystės vaidmenį, ryškiai skiriantį jį nuo sofistų, dėl kurių nerūpestingumo ‚motina‘ netenka vaisiaus, o ‚kūdikis‘ miršta“ (2002, p. 273).

150 e6–7

netikras pamėkles ėmė vertinti labiau už tai, kas tikra. *Gorgijuje* su netikrumu Sokratas sieja retoriką ir sofistiką – joms terūpi regimybė, bet ne tikroji žmogaus sielos būsena; todėl abi jos yra tikrojo politikos meno (teisingumo ir įstatymų kūrimo) pamėklės, εἴδωλα (463 d–464 b). Galima suprasti, kad Sokratą palikę jaunuoliai traukia arčiau sofistų.

151 a1–2

Lisimacho sūnus Aristeidas ir labai daug kitų. Lisimacho sūnus Aristeidas buvo garsiojo Atėnų politiko Aristeido Teisingojo (apie 530–468) vaikaitis. Apie Aristeidą I žr. Aleknienė (in: Platonas, 2019, p. 771). Platono *Lachete*, kurio veiksmas vyksta apie 424 m., pavaizduotas Aristeido II tėvas

Lisimachas, kuris ieško sūnui gero mokytojo ir tikisi, kad vaikas nenusileis garsiajam savo seneliui. Dialogo pabaigoje sutariama, kad Sokratas rūpinsis Aristeidu II ir Melesijo sūnumi Tukididu (politiko Tukidido vaikaičiu) (200 c–e). Žodžiais apie daugybę kitų per anksti Sokratą palikusių ir visų savo išminties vaisių netekusių žmonių veikiausiai siekiama priminti tokius garsius nesėkmingos Sokrato pedagogikos atvejus kaip Charmidas su Alkibiadu ir, tikėtina, dar kartą pabrėžti, kad Sokratas nėra atsakingas už visų kurį laiką su juo bendravusių jaunuolių elgesį.

Platonui priskiriamame dialoge *Teagas* Sokratas apie Aristeido II patirtį pasakoja norėdamas parodyti, kaip jo *daimonijas* veikia mokinius: būdami šalia Sokrato jaunuoliai, jei daimonijas nedraudžia Sokratui su jais bendrauti, daro akivaizdžią pažangą, tačiau vos pasitraukę netenka viso įgyto pranašumo. Taip esą nutiko Aristeidui: išplaukęs į tolimą kelionę jis pamažu neteko bendraujant su Sokratu sukaupto išsilavinimo, gėdijasi savo tuštumo ir vengia išprususių žmonių (129 e–130 e).

151 a3–5

man atsitinkantis daimoniškas dalykas vienus iš jų priimti draudžia, o kitus – leidžia. „Man atsitinkantis daimoniškas dalykas“ – τὸ γιγνόμενόν μοι δαιμόνιον. Apie nuo mažens jį lankančią daimonišką, aiškios tapatybės neturinčios dievybės patirtį daugiausiai kalba *Apologijos* Sokratas (31 d, 40 a–b). Žr. V. Ališausko paaiškinimus (in: Platonas, 2009), p. 227–232.

Dabar *Teaitete* minimas daimonijas, kaip ir kitur Platono arba Platonui priskiriamuose veikaluose, veikia kaip *apotropinė*, t. y. nuo kokių nors veiksmų sulaikanti galia (*Apologija* 31 d, 40 a–b, *Faidras* 242 b–c, *Eutidemas* 272 e–273 a, *Valstybė* 496 c). Platono *Teage* Sokratas aiškina, kad jo daimonijas nuo nepageidautinų veiksmų sulaiko ne vien patį Sokratą, bet ir su juo bendraujančius žmones (128 d–129 e).

Galima suprasti, kad dabar Sokrato minima daimoniška patirtis ir yra ta dievybė, kuri, pasak jo, padeda jam rūpintis „besilaukiančiais“ jaunuoliais (150 d4, d8–e1, 151 d5). Panašiai daimonijo vaidmuo nusakomas *Teage* (129 e *sqq*): daimonijas ne tik suteikia arba nesuteikia Sokratui leidimą bendrauti, bet ir savo galia prisideda prie bendravimo. Vis dėlto sieti su daimoniju visus dievo paminėjimus šioje *Teaiteto* atkarpoje neleidžia tai, kad Sokratas čia kalba ne vien apie apotropinį, bet ir apie protreptinį dievo veikimą (pasak jo, dievas *verčia* jį dirbti pribuvėjos darbą, 150 c7–8), o šį protreptinį vaidmenį sieja su gimdymų globėja Artemide (149 b–c).

151 a7–8

neranda sau vietos, dar labiau nei gimdančios moterys. „Neranda sau vietos“ perteikia ἀπορίας ἐμπίμπλανται, „prisipildo / yra apimtos *aporijos* būsenos“.

151 b4

teleidžia dievas man tai pasakyti. Σὺν θεῷ εἰπεῖν. Ši formulė vartota nenorint nubaidyti sėkmės arba siekiant sušvelninti per drąsų teiginį. Plg. *Protagoras* 317 b, *Įstatymai* 858 b, *Laiškai* III, 317 d.

151 b4–6

visai patenkinamai nuspėju, su kuo bendraudami jie gautų naudos. Nemažai tokių atidaviau Prodikui, daugelį – kitiems nežmoniškai išmintingiems vyrams. Pasirodo, bendravimas su kitais mokytojais kai kuriais atvejais gali ir praversti. Sokratas dirba tik su sieloje kokį nors vaisių jau turinčiais jaunuoliais, o „išminčiai“ (*sophoi*, sofistai) drąsiai deda savo išmintį į (mokslus apmokėjusių) mokinių protą. Regis, Sokratas neatmeta galimybės, kad sofisto mokykloje „pastojęs“ mokinys vėliau galės pas jį ieškoti

akušerio pagalbos; tuomet pribuvėjas Sokratas ištirs gimstantį vaisių ir pasakys, ar jis tikras (plg. 150 b, 151 c).

Apie nežmoniškai (θεσπεσίοις) išmintingus vyrus Sokratas kalba ironiškai. Kojietis Prodikas (Kojas – sala Egėjo jūroje prie Karijos krantų) – vienas iš paklausiausių V a. sofistų, ypač garsėjęs sinonimikos mokslu. Jis minimas daugelyje Platono dialogų ir yra vienas iš *Protagoro* dalyvių. Ksenofonto *Puotoje* Sokratas giria Antisteną, kuris suvedė turtingą, tačiau mokslų stokojantį Kaliją ir pinigų ieškantį Prodiką (IV, 61–62). Plg. kom. *ad* 149 d5–6 („jos kuo puikiausiai geba supiršti“).

151 c4–5

kaip gimdyvės siunta dėl savo pirmagimių. *Puotos* Diotima gimdytojų (ne vien žmonių, bet ir žvėrių) ryžtą visomis jėgomis kautis dėl savo jauniklių sieja su visoms gyvoms būtybėms įgimtu nemirtingumo siekiu – mirtingoji prigimtis „kiek įmanydama siekia būti amžina ir nemirtinga. O geba ji tai vieninteliu būdu – gimdydama bei nuolat palikdama nauja vietoje seno“ (207 b–d).

151 c5–7

Jau daug kas... taip prieš mane buvo nusiteikę – tiesiog gatavi kandžiotis, kai šalinu kokį nors jų kliedesį. Šie Sokrato žodžiai primena artėjančio jo teismo aplinkybes. *Gorgijuje* Sokratas pranašauja, kad teisme jis veikiausiai bus kaltinamas tuo, kad žaloja „jaunesniuosius versdamas juos sutrikti ar kad karčiomis kalbomis viešai arba privačiai“ puola vyresniuosius (522 b), o *Apologijoje* aiškina, kad didelę atėniečių neapykantą sukėlė tikrindamas jų išmintį (22 e–23 a).

151 d1–3

joks dievas žmonėms nebūna priešiškas, ir aš tokių dalykų niekada nedarau iš priešiškumo. Tiesiog neturiu teisės

sutikti su melagyste arba nuslopinti tiesą. Šiais žodžiais beveik nutrinama riba tarp dievo, Sokrato ir (filosofinės) tiesos. *Gorgijuje* Sokratas skelbia, kad savo kalbose viso labo kartoja filosofijos žodžius: „filosofija, mielas bičiuli, nuolat sako tai, ką dabar iš manęs girdi" (482 a). Teiginys, esą joks dievas negali būti priešiškas žmonėms, būdingas dialogų Sokrato „teologijai" (dievai nėra pavydūs ar nedraugiški, plg. *Faidras* 247 a, *Timajas* 29 d *sqq*), bet ne įprastam religiniam graikų mąstymui. Taip pat plg. 176 b8–c1.

„Tiesiog neturiu teisės" perteikia οὐδαμῶς θέμις. Daiktavardis θέμις graikų kalboje siejamas su religiniu požiūriu leistinais veiksmais.

151 d5–6

Jei dievas duos, o pats laikysiesi drąsiai, sugebėsi. „Jei dievas duos" – ἐὰν γὰρ θεὸς ἐθέλῃ („leis", „sutiks"). *Alkibiado I* pabaigoje Sokratas pataiso Alkibiadą – laisvajam žmogui nepritinkančios dabartinės savo būsenos išvengti jis galės, jei *dievas sutiks* („duos", ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ), o ne (kaip klaidingai mano Alkibiadas), jei to „norės Sokratas" (139 d). Sokrato teigimu, kad jaunuolio bendravimas su juo būtų vaisingas, reikia dviejų dalykų: paties jaunuolio ryžto ir dievo palankumo. Sau Sokratas pasilieka instrumentinį vaidmenį.

151 d7–186 e12

Pirmasis apibrėžimas: žinojimas (*epistēmē*) yra jutimas (*aisthēsis*)

Teaitetas [1] pasiūlo pirmą, formalų bendrumo reikalavimą atitinkantį žinojimo apibrėžimą: „Žinojimas yra ne kas kita kaip jutimas". Sokratas jį [2] sugretina su autoritetinga filosofine Protagoro pozicija („žmogus – visų dalykų matas"), o šį teiginį, savo ruožtu, [3] sieja su nuolat kintančio pasaulio

samprata. Tad, žinojimo paieškas pradėdamas nuo pačios neintelektualiausios (juslinės) suvokimo galios, dialogo autorius turi galimybę kritiškai apžvelgti labiausiai paplitusias savo pirmtakų pasaulėvaizdžio sampratas, iškeliančias juslių bei jutimo vaidmenį ir dalykų nepastovumą bei nesiliaujantį judėjimą.

151 d7–160 e4

Sokratas sieja Teaiteto pasiūlytą apibrėžimą su Protagoro teiginiu „žmogus – visų dalykų matas" ir nesiliaujančio visų dalykų judėjimo samprata

Dialogo protagonisto energingai nutiesiamas ryšys tarp [1] Teaiteto pasiūlyto apibrėžimo, [2] Protagoro ištaros ir [3] nuolat judančio pasaulio paveikslo tikrai nereiškia, kad Platonas čia siekia nusakyti istorinį šių trijų minčių kompleksų santykį. Daug labiau tikėtina, kad jis nori parodyti, kad Protagoro teiginys ir populiarios kitų mąstytojų (iš tiesų, visų, išskyrus Parmenidą) mintys sudaro tinkamą epistemologinį ir ontologinį bendriausiu pavidalu jaunuolio pateikto apibrėžimo pagrindą.

Teiginiai apie nuolatinį visų dalykų kismą Sokrato pateikiami kaip tikrasis Protagoro mokymo turinys: garsioji sofisto ištara apie „žmogų matą", dialogo protagonisto akimis, tėra nespecialistų miniai regima slaptojo išminčių mokymo viršūnė (152 c *sqq*). Vadindamas jį slaptuoju Protagoro mokslu Platonas veikiausiai nori pasakyti, kad įspūdingas Protagoro teiginys galiotų būtent tokiame – nepaliaujamai kintančiame – pasaulyje. Plg. Cooper (1990), p. 16 *sq*, Sedley (2004), p. 48 *sq*, M.-K. Lee (2005), p. 88–92. Galima įžvelgti ir kitą, su taip suprantama Protagoro žodžių interpretacija susijusią autoriaus intenciją: jei Protagoro ištara geriausiai suprantama be paliovos kintančio pasaulio tikrovėje, vadinasi, ir

taip pasaulį regintys mąstytojai „dėl savo metafizinių pažiūrų galiausiai turėtų pritarti tam, ką atvirai skelbia Protagoras" (M.-K. Lee. 2005, p. 92).

151 d7–e7

Teaitetas pasiūlo apibrėžimą: „žinojimas yra jutimas"

Įtaigiai Sokrato paragintas nebijoti reikšti savo minčių, Teaitetas ryžtasi dar kartą pasakyti, kas yra žinojimas. Jam atrodo, kad „ką nors žinantis žmogus junta (αἰσθάνεσθαι) tai, ką žino". Galima būtų manyti, kad Teaitetas visų pirma turi omenyje tai, kad jutimas („suvokimas", αἴσθησις) yra būtina žinojimo sąlyga: kad ką nors žinotų, žmogus tą dalyką turi patirti. Toks teiginys tiktų visoms intuityviąją žinių kilmę neigiančioms žinojimo sampratoms. Tačiau Teaitetas žengia dar vieną žingsnį: „Žinojimas yra ne kas kita kaip jutimas (αἴσθησις)". Anot taip patikslinto apibrėžimo, jutimas yra ne tik būtina, bet ir pakankama žinojimo sąlyga. Būtent tokiu – patikslintu ir susiaurintu – pavidalu Teaiteto apibrėžimą pakartoja Sokratas: „Sakai, žinojimas yra jutimas?" (151 e6).

Sokratas giria jaunuolio drąsą. Šį kartą Teaitetas pasiūlo ne aibę pavyzdžių, bet bendrą dalyko apibrėžimą, kokio iš jo ir tikėjosi pašnekovas. Sokratas teigia pasirengęs ištirti Teaiteto naujagimį (151 e5 *sq*: „Ar gimė kažkas gyvybinga, ar tai netikras vaisius"), tačiau išties kritinio nagrinėjimo imsis tik po ilgų parengiamųjų svarstymų, kuriais galutinai nuties ryšį tarp [1] Teaiteto pasiūlyto apibrėžimo ir [2] Protagoro bei kitų mąstytojų „reliatyvistų" individualaus jutimo ir dalykų tikrumo sampratos. Plg. 160 e *sq*: „Galime tarti, kad tai lyg tavo naujagimis, kurį aš priėmiau? [...] Taigi šitai, kad ir kas tai būtų, vargais negalais kaip ir pagimdėme. O po gimdymo turime [...] pažiūrėti, ar kartais nepasirodys, kad neverta šio naujagimio auginti...". Kitaip tariant, šioje dialogo dalyje

gimdymo veiksmą pabaigtu Sokratas pripažįsta tik po to, kai jaunuolio pasiūlytą (pagimdytą) lakonišką apibrėžimą įdeda į su tuo apibrėžimu, jo akimis, organiškai susijusio mokymo visumą. Vaizdžiai tariant, Teaitetas pagimdo apibrėžimo galvą, Sokratas padeda pridurti trūkstamas naujagimio kūno dalis. Nors gerokai glausčiau, tačiau esmingai bus papildytas ir trečiojo Teaiteto dialoge siūlomo apibrėžimo „kūnas“. Plg. 201 c8–202 d7.

„Žinojimas“ („žinoti“), apie kurį pradeda kalbėti pašnekovai, graikų kalboje gali nusakyti: [1] kokio nors dalyko (objekto) žinojimą (lietuvių kalboje tokiais atvejais tiktų žodžiai „pažinimas“, „pažintis“, „pažinti“); antai Sokratas *pažįsta* Teaitetą, arba [2] kokio nors propozicinio teiginio žinojimą, antai, Sokratas žino, kad Teaitetas yra gabus jaunuolis. Tolesniame pirmosios dialogo dalies svarstyme vyrauja antroji „žinojimo“ samprata – Sokratas kalbės apie kiekvienam žmogui savą jutimą ir žinojimą, kad juntamas (tad ir pažįstamas) dalykas turi tam tikrą savybę, antai, kad vėjas yra šiltas arba šaltas (152 b), o vynas saldus arba kartus (159 c–e). Daugiau apie objektinio ir propozicinio žinojimo pavidalus dialoge žr. Įvadas, p. 44 *sq*.

Αἴσθησις ir *αἰσθάνεσθαι* graikų kalboje nusako ne tik juslinį („jutimas“, „justi“), bet ir bendresnį percepcijos (suvokimo) reiškinį. Teaiteto pasiūlytą apibrėžimą galima būtų suprasti daiktavardžiui *αἴσθησις* suteikiant nefilosofinėje graikų kalboje įprastą reikšmę – suvokimas kaip „įsisąmonimas“, „pastebėjimas“ (plg. anglų *awareness*). Nežinia, kaip žodį *αἴσθησις* pasiūlytų suprasti pats Teaitetas. Matematinis žinojimas, kuriame jis jau yra nemenkai pažengęs, nesiremia vien jusline patirtimi, tad nebūtų netikėta, jei jis (bendriau) kalbėtų apie žinojimą kaip „suvokimą“ arba „įsisąmonimą“. Tačiau Sokratas tuoj pat perima iniciatyvą nė nemėgindamas pasiaiškinti, kaip *αἴσθησις* supranta jo pašnekovas. 152 a–160 e ir toliau, siedamas Teaiteto apibrėžimą

su radikaliai reliatyviu ankstesniųjų mąstytojų pasaulėvaizdžiu, Sokratas aptarinėja pojūčių ir juntamų savybių atvejus. Vėliau Sokrato lūpomis „Protagoras" pašnekovus privers galvoti ir apie tokių bendrybių kaip „naudinga", „teisinga" ir „gražu" suvokimą (167 a *sqq*).

Pirmąjį savo žinojimo apibrėžimą Teaitetas pasiūlo su išlyga: „taip man dabar atrodo (φαίνεται)". Sokratas Teaiteto apibrėžimą tuoj pat sies su teiginiu „Kaip kiekvienam žmogui *atrodo*, taip jam ir yra" (plg. 152 a), o „atrodo" (φαίνεται) sutapatins su „junta" (αἰσθάνεται) (152 b11), tad kartu su pasiūlytu apibrėžimu („žinojimas – tai jutimas") aptarimo objektu taps ir paties Teaiteto žinojimo būsena – Teaitetas apie svarstomą sąvoką žino tai ir tiek, kaip jam dabar *atrodo*. Plg. 157 d9–11, 158 a5–7.

151 e6

ar gimė kažkas gyvybinga, ar tai netikras vaisius. Gebėjimą skirti tikrus ir gyvybingus sielos pagimdytus vaisius nuo netikrų pamėklių dialogo Sokratas pavadino iškiliausiu savo akušerio meno bruožu (plg. 150 a–c). Netrukus jis turės priminti Teaitetui, kad jųdviejų pokalbio tikslas – padėti gimti Teaiteto nuomonei svarstomu klausimu (157 c–d), kurią jis ištirs ir paskelbs išvadą dėl pagimdyto vaisiaus (vaisių) tikrumo bei gyvybingumo. Plg. 160 e–161 a, 210 b.

Čia, kaip ir 157 d3, 161 a1 bei 210 b9, pavartotas būdvardis ἀνεμιαῖον – „vėjo" (išversta „netikras vaisius"), iš ἄνεμος, „vėjas". „Vėjo kiaušiniais" graikai vadino neapvaisintus, bergždžius kiaušinius (ἀνεμιαῖα arba ὑπηνέμια ᾠά). Anglų kalboje „vėjo kiaušiniais" (*wind-egg*) vadinami kiaušiniai be trynio, vokiečių kalboje *Windei* – lukšto neturintys kiaušiniai; *Windei* vartojama ir metaforiškai, kalbant apie nebrandų, nebaigtą arba bergždžią darbą. Vargu ar atsitiktinai pirmas jutimo pavyzdys, kurį aptaria Sokratas, siejamas būtent su vėjo pojūčiu (152 b).

151 e6

Sakai, žinojimas yra jutimas? Sokratas perima siauresnę apibrėžimo versiją, anot kurios jutimas yra ne tik būtina (plg. 151 e1–2: „ką nors žinantis žmogus junta tai, ką žino"), bet ir pakankama žinojimo sąlyga – „žinojimas yra ne kas kita kaip jutimas" (151 e2–3). Visa, kas juntama, laikytina žinojimu.

151 e8–152 c7

Sokratas pasiūlytą apibrėžimą sieja su Protagoro teiginiu „žmogus – visų dalykų matas"

Sokratas jaunuolio pasiūlytą apibrėžimą („žinojimas yra jutimas") čia pat ryžtingai sieja su išmintingojo Protagoro teiginiu iš jo veikalo *Tiesa* ir toliau analizuoja ne patį apibrėžimą, bet garsiojo Protagoro teiginio interpretaciją, o vėliau imasi Protagoro ir jo pozicijai artimų išminčių pulko požiūrio kritikos (iki 184 a). Skaitytojams sunku nesusidaryti nuomonės, kad būtent su Protagoro figūra siejamas filosofinis reliatyvizmas ir yra pagrindinis šios dialogo dalies (pusės *Teaiteto* teksto) taikinys. Pasak M.-K. Lee, „Platonas (P) [Protagoro teiginio] aptarimui skiria taip akivaizdžiai daugiau vietos nei (T) [Teaiteto teiginiui], kad kyla įtarimas, jog iš tikrųjų jį visą laiką labiau domino Protagoras, o Teaiteto žinojimo kaip jutimo apibrėžimas tebuvo priemonė, leidusi jam įtraukti (P) į dialogą apie žinojimą" (2005, p. 80). D. Sedley nurodo, kad V a. po Kr. platonikas ir Platono veikalų egzegetas Proklas Protagoro epistemologiją laikė pagrindiniu viso dialogo klausimu. Vis dėlto Platonui neabejotinai turėjo rūpėti ir pati Teaiteto pasiūlyto apibrėžimo formuluotė, nes ji leido tiesiogiai aptarti tarp Platono pirmtakų labai paplitusį ir jo akimis labai probleminį žinojimo tapatinimą su jutimu.

Apie Protagoro mokymą težinoma beveik vien iš Platono dialogų, visų pirma – iš *Teaiteto* ir *Protagoro* (žr. H. Dielso

ir W. Kranzo „ikisokratikų" fragmentų rinktinėje pateiktus fragmentus ir liudijimus; 1952[6], II tomas, n. 80, p. 253–271). Protagoro teiginys apie „žmogų matą" iš jo veikalo *Tiesa* panašiai cituojamas ir Platono *Kratile*: „Nagi, pažiūrėkime, Hermogenai, ar tau atrodo, kad ir su esybėmis yra taip pat [kaip ir su vardais – T. A.] – kiekvienam [*sc.* žmogui] jų būtis esanti savaip, kaip sakė Protagoras, teigdamas, kad žmogus esąs dalykų matas; suprask: kokie dalykai man atrodo, tokie jie man yra, o kokie tau – tau?" (385 e–386 a). *Kratilo* Sokratas Protagoro ištarą tuoj pat sieja su ont(olog)inio dalykų pastovumo klausimu: „O gal tau atrodo, kad jie [daiktai] turi kokį nors būties (τῆς οὐσίας) patvarumą?" Ont(olog)inis pastovumas čia, kaip ir *Teaitete*, neatskiriamas nuo tam tikrų pastovių savybių buvimo: kalbama ne apie dalyko *būtį* kaip tokią, bet apie jo buvimą (arba nebuvimą) šiltu, šaltu, saldžiu, karčiu ir pan.; kitaip tariant – nuo tam tikrų (suvokimo subjekto matuojamų) savybių turėjimo.

Nusakęs Protagoro ir Teaiteto teiginių artumą Sokratas [1] pasiūlo savo Protagoro ištaros aiškinimą: „koks kiekvienas dalykas man *atrodo* (φαίνεται), toks jis man ir yra, o koks atrodo tau, toks yra tau", kurį iliustruoja vėjo (vienam šalto, kitam – ne) pavyzdžiu (152 a6–b10); paskui [2] „atrodo" sutapatina su „junta", o „atrodymą" (φαντασία) – su „jutimu" (αἴσθησις). Pateikto aiškinimo išvada skelbia: kaip žmogui atrodo, arba – kaip jis junta, taip jam ir yra; „vadinasi, jutimas visada junta tai, kas yra, ir nemeluoja, kaip ir dera žinojimui" (152 c5–6).

Protagoro ištaros aiškinimą Sokratas pradeda ne nuo „jutimo" (αἴσθησις), kaip pasiūlė Teaitetas, o nuo „atrodymo" – φαίνεται („rodosi", „atrodo"). Galima spėti, kad apie „atrodymą" kalbėjo pats Protagoras savo kūrinyje pateikdamas nesutariančių žmonių įspūdžių (vienam gali atrodyti vienaip, kitam – kitaip) pavyzdžius. Vėliau, svarstydamas Protagoro teiginį ir su

juo siejamą pasaulėvaizdį, Sokratas φαίνεται dažnai pakeičia veiksmažodžiu δοκεῖ – „atrodo", „susidaro nuomonė" (158 a6–7, 161 c2–3,161 d6, 162 c8–d2, 168 b5–6, 170a1–3, 171 e1–3, 177 c7–8, 178 e2–3), kuris giminingas daiktavardžiui δόξα, „nuomonė". Tai leidžia dialoge su Protagoru siejamą „atrodo" vartoseną laikyti *epistemine*, nusakančia subjekto formuluojamą patirties vertinimą, veikiau nei *neepistemine*, fenomenologiškai fiksuojančia kokios nors patirties faktą. Plg. M.-K. Lee (2005), p. 14 *sq*.

Ir φαίνεται, ir δοκεῖ graikų kalboje galėjo būti siejami su jusliniu suvokimu, tačiau, kalbant apie kolektyvinę (antai, polio bendruomenės) nuomonę, vartota tik δοκεῖ. Tikėtina, kad būtent toks ir buvo Protagoro aiškinimo kontekstas (φαίνεται ir δοκεῖ vartosenas aptaria M.-K. Lee, 2005, p. 14 *sq* ir A. Balansard, 2012, p. 67–70).

„Atrodymas" ir „jutimas" pirmojo žinojimo apibrėžimo svarstymo pradžioje siejami su *jusliniu* dalykų suvokimu, vėliau juslinio suvokimo analizės pagrindu padarytos išvados plačiau taikomos ir nejusliniam pasaulio suvokimui. G. Fine pirmąją sampratą vadina siauresniuoju, antrąją – platesniuoju protagorizmu (1996; p 213 *sq*). M.-K. Lee (2005, 80 *sq*) pagrįstai nurodo, kad siedamas Protagoro mokslą apie matą su Teaiteto apibrėžimu „žinojimas yra jutimas" Platonas pabrėžia, kad Protagoro teiginys įtikimiausiai skamba tuomet, kai kalbama apie jutimo atvejus. Vėliau, pateikęs pirmąjį savo argumentą prieš Protagoro mokslą, Sokratas pasakys, kad Protagoro teiginys geriausiai laikosi tuo pavidalu, kokį pašnekovai jam suteikė norėdami padėti Protagorui: „dauguma dalykų kiekvienam yra tokie, kokie jam atrodo – šilti, sausi, saldūs ir visa kita tokios rūšies" (171 d9–e3).

Lee (*ibid*., p. 81) spėja, kad tokia Protagoro mokslo svarstymo kryptis galėjo atspindėti paties Protagoro knygos planą, nes jis savo teiginį, regis, visų pirma grindė gerai parinktais juslinio suvokimo pavyzdžiais. Perėjimas nuo juslinio

suvokimo (siaurojo protagorizmo) prie įvairių nejuslinio pasaulio suvokimo ir vertinimo atvejų toli gražu nėra savaime suprantamas. Kaip Protagoras galėjo jį pagrįsti, dialoge nesvarstoma.

151 e8-152 a1

visai neprastai nusakei žinojimą. „Neprastai nusakei" – λόγον οὐ φαῦλον εἰρηκέναι. Būdvardis φαῦλος („prastas", „menkas", „netikęs") graikų kalboje ir konkrečiai Platono dialoguose įprastai siejamas su neišmanymu ir neprofesionalumu. Plg. LSJ, *s. v.* II, 2 ir 152 d2 („neprastas svarstymas"), 194 a3 („prastas lankininkas"), 197 a4 („paprasti žmonės"). Dabar Teaiteto apibrėžimą paremdamas žinomu Protagoro teiginiu Sokratas jį iškelia į specialesnio, „profesionalesnio" (ne paprastų šnekėtojų) išmanymo lygį.

152 a1

Protagoras. Apie istorinį Protagorą ir Protagoro personažą *Teaitete* žr. Įvadas, p. 31-36.

152 a2-4

žmogus yra visų dalykų matas, esančių, kad jie yra, o nesančių – kad nėra. Plg. Protagoras, fr. 1 DK, Platonas, *Kratilas* 386 e6-a1. Graikiško teksto leidėjai, kabutėmis išskirdami Protagorui priskiriamus žodžius, praleidžia ἄνθρωπον („žmogų"), mat cituojant (*accusativus cum infinitivo* konstrukcijoje) jam suteikta *galininko* linksnio forma – „žmogų" („Sako žmogų esant matą"), o Protagoro ištaroje daiktavardis „žmogus" turėjo būti pasakytas vardininku. Toks leidėjų sprendimas vargu ar pateisinamas – norėdami būti ištikimi linksniui jie pašalina vieną iš pagrindinių fragmento žodžių. Paradoksalu ir tai, kad žodis μέτρον („matą") leidėjų pateikiamas kaip citatos dalis – mat niekatrosios giminės daiktavardžio galininko

forma graikų kalboje sutampa su vardininku. Vengdama tokių prieštaravimų nusprendžiau kabučių čia visai atsisakyti.

Dauguma leidėjų Platono pateikiamame Protagoro teiginyje pavartotą jungtuką ὡς (ὡς ἔστι… ὡς οὐκ ἔστιν) supranta kaip nusakomojo sakinio jungtuką „kad“: „esančių, *kad* jie yra, o nesančių – *kad* nėra“. M. Narcy randa gramatinių (konstrukcija su „kad“ vargiai įmanoma po daiktavardžio μέτρον) ir loginių (vėliau Sokratas sakys, kad „neįmanoma manyti to, ko nėra“, 167 a) priežasčių ginti kitą interpretaciją, anot kurios, ὡς čia turi reikšti „kaip“: „esančių, *kaip* jie yra, o nesančių – *kaip* nėra“ (2016, p. 319–320). Pasak Narcy, tokia ὡς vartosena nuspėja *Sofisto* teiginį, esą nebūtis yra πῶς – „tam tikru būdu“, „kažkaip“. Vis dėlto, kitaip nei *Sofiste*, Sokratas su Teaitetu dabar svarstys ne dalykų būties ar nebūties klausimą, bet vienų ar kitų jų savybių buvimą ar nebuvimą; dalykus vertinantis žmogus matas gali pasakyti, ar dalykas yra, ar nėra šiltas, šaltas, saldus, kartus ir t. t. Tokią interpretaciją paremia ir čia pat Sokrato siūlomas Protagoro maksimos aiškinimas: „Jis [Protagoras] sako: koks kiekvienas dalykas man atrodo, toks jis man ir yra, o koks atrodo tau, toks yra tau“ (152 a6–8).

Kita vertus, istoriškai būtų neteisinga brėžti griežtą „egzistencinės“ ir „predikatinės“ veiksmažodžio „yra“ vartosenų skirtį. Egzistencinė „yra“ vartosena (antai teiginyje „Sokratas *yra*“) Platono laikų graikų kalbos vartotojams tėra vienas konkretus kalbėjimo apie Sokrato buvimą – atėniečiu, filosofu arba tiesiog jo buvimą, būtį – atvejų. Pasak T. Chappellio: „Graikai teiginius ‚Sokratas yra‘ ir ‚Sokratas yra *išmintingas*‘ matė susijusius, panašiai, kaip: ‚Teaitetas bėga‘ ir ‚Teaitetas bėga greitai‘. Tai, ką mes vadiname egzistencine ‚yra‘ reikšme, jiems tebuvo bendresnis ir mažiau informatyvus teisingas pastebėjimas, tinkamas kiekvienam dalykui (plg. 186 a). Tai, ką mes vadiname predikavimo ‚yra‘,

jiems buvo tas pat ‚yra', tik susiaurintas, panašiai, kaip tai daroma prieveiksmiu, iki kokios nors esybių kategorijos nusakymo" (2004, p. 155).

Lietuvių kalbos „yra" vartosena gana artima graikų, nes „yra" čia gali nusakyti ir dalyko egzistavimo faktą. Antai: „Ar graikų dievai yra (‚egzistuoja')?" Anglakalbiai tokiu atveju turėtų vartoti *exist* ne *are*, pastarasis predikatas jų ausiai prašosi papildymo – „yra" kas, koks ar kur? Plg. Ryle (1990), p. 25 *sq*. Tas pats pasakytina apie daugelį kalbų (vokiečių, prancūzų, italų ir t. t.).

152 a4–5

[Sokratas.] Turbūt esi skaitęs. [Teaitetas.] Esu, ir ne kartą. A. Fordas atkreipia dėmesį į tai, kad šios pašnekovų replikos gali sudaryti įspūdį, jog Teaitetas – geras Protagoro mokslo žinovas (ne kartą skaitęs jo knygą), tačiau vėliau paaiškėja, kad Protagoro mokiniu veikiau laikytinas Teodoras. Sokratas su Teaitetu svarstys vienintelę gerai žinomą Protagoro ištarą. Kita vertus, tai, kad Teaitetas prisipažįsta ne kartą skaitęs tokius žodžius, regis, patvirtina jų autentiškumą (1994, p. 206: *we are at least assured that Plato is not misquoting the sophist*).

152 a6

Jis sako. Pažodžiui: „Sako maždaug šitaip" – οὕτω πως λέγει. Žodžio „sako" čia nereikia laikyti nuoroda į tai, kad Sokratas pateikia dar vieną Protagoro veikalo citatą – dabar jis interpretuoja pacituotus žodžius.

152 a8

Juk „žmogus" tai ir aš, ir tu. Neturime žinių apie tai, kaip savo žodžius „žmogus – visų dalykų matas" aiškino istorinis Protagoras. Gali būti, kad jam labiausiai rūpėjo poli(ti)nis šio

teiginio taikymo kontekstas ir ne atskirų individų, o polių arba poli(ti)nių grupių nuomonės. Plg. 168 b5–6.

Labai tikėtina, kad Protagoras nepateikė jokio nuoseklesnio savo ambicingo teiginio pagrindimo. Platonas pats pasiūlo logiškai patvariausią Protagoro mokymo paveikslą, kad galėtų turėti apčiuopiamesnį kritikos objektą. Žr. Įvadas, p. 34–36.

152 b5–6

ar vėją savaime vadinsime šaltu, ar nešaltu? Tai preliminarus pedagoginis klausimas – netrukus Sokratas atskleis pašnekovui, kad, anot „slaptojo Protagoro mokslo“, „joks dalykas nėra vienas ir pats savaime, ir [...] nieko neįmanoma tinkamai pavadinti nei kuo nors, nei kokiu nors“ (152 d).

152 c2–3

Juk kaip kiekvienas dalykus junta, tokie jie kiekvienam, ko gero, ir yra? Kai kurie tyrėjai abejodami, kad šį sakinį galima būtų suprasti kaip ankstesnio teiginio pagrindimą („nes“), rankraščių variantą γάρ siūlo taisyti į γ’ ἄρ’ (Badhamas, McDowell, Narcy, M.-K. Lee, 2005, p. 118, n. 7), sakinį paversdami ankstesnių teiginių išvada: „Tad / Taigi...“.

Man regis, γάρ čia galima suprasti kaip pritarimo nusakytam jutimo ir atrodymo tapatinimui išraišką – „Išties/ Juk (γάρ) kaip [pažodžiui ‚kokius‘] kiekvienas dalykus *junta*, tokie jie kiekvienam, ko gero, ir yra“. Anksčiau tas pat teigta apie „atrodymą“ (koks dalykas žmogui *atrodo*, toks jis jam ir yra, 152 a6–8, b6–9), *todėl* (ir vienas, ir kitas perteikia būtį) juos – jutimą ir atrodymą, – pasak Sokrato, ir tinka tapatinti.

152 c5–6

Vadinasi, jutimas visada junta tai, kas yra, ir nemeluoja, kaip ir dera žinojimui. Apibendrindamas Protagoro ištaros aiškinimą Sokratas priduria pastabą apie žinojimą – jis

sietinas su tikrumu („tai, kas yra“) ir tiesa („nemeluoja“, ἀψευδές), nors dėl tokio žinojimo apibūdinimo pašnekovai dar visai nėra sutarę.

152 c7

Atrodo. Φαίνεται. Plg. kom. *ad* 151 d7–151 e7, *in fine*.

152 c8–153 a4

Slaptasis Protagoro ir kitų išminčių mokslas: negalima sakyti, kad dalykai *yra* patys savaime; viskas visuomet *tampa*

Sokratas pareiškia, kad ką tik primintas ir išplėtotas Protagoro teiginys liudija didelę jo išmintį (gudrumą): esą žodžiai apie „žmogų dalykų matą“ tėra plačiai publikai skelbiama užuomina apie tikrąją Protagoro mokslo tiesą. Tikroji paslėptoji jo *Tiesos* tiesa būtų ta, kad joks dalykas neturi patvarios būties, tad neturi ir išliekančio vardo, bet viskas nepaliaujamai juda ir sumyšta. Tokiame pasaulyje vienintelis (momentiškai) tikras ir žmogaus dėl dalykų buvimo neapgaunantis suvokimas tegali būti „*man* dabar taip atrodo“. Tačiau ir tai tėra ilgai netrunkančios akimirkos būsena: „Pavadinsi ką nors dideliu, tas dalykas galės *pasirodyti* ir mažas, pavadinsi sunkiu – *pasirodys* lengvas“ (152 d).

Sokrato aiškinimas dvigubai ironiškas. Viena vertus, pasirodo, kad *tiesą* Protagoras skelbė ne taip pavadintame savo kūrinyje, kuriam ir priklausė žodžiai apie žmogų matą, bet uždaram mokinių ratui. Gudrus egzegetas Sokratas perpranta miniai paliktą užuominą. Pasak A. Balansard, „Sofistas sau pasilieka tiesos pagrindą – fizines savo teiginio galiojimo sąlygas“ (2012, p. 70). Kita vertus, kaip tuoj pat paaiškina idėjų klasifikacijas loginiu pagrindu lengvai kuriantis Sokratas, slaptoji Protagoro tiesa – filosofinio mąstymo banalybė:

tą patį esą teigę „visi išminčiai iš eilės, išskyrus Parmenidą" (152 e). Sokratas teiginio apie nuolatinį dalykų judėjimą ir tapsmą skelbėjais padaro visus būties pastovumo (kaip Parmenidas) neteigusius išminčius, pradėdamas Homeru. Taip sudarytas katalogas atvirai ekstravagantiškas – Protagoras, Herakleitas, Empedoklis, Epicharmas ir Homeras kartu nėra minimi nei kituose Platono veikaluose, nei kur nors kitur graikų tekstuose. Tikėtina, kad pateikdamas tokį mąstytojų sąrašą Platonas siekia nusakyti bendrą mąstymo kryptį, būdingą absoliučiai daugumai jo pirmtakų ir amžininkų.

Sokrato teiginiuose galima įžvelgti alegorinės egzegezės temą, galbūt netgi egzegetinio komentaro parodiją. Pasak A. Fordo, „šis siekis po paviršine žodžių reikšme įžvelgti tikrąją autoriaus *dianoia* [mintį – T. A.] primena alegorinę interpretaciją [...], o mėginimas filosofo teiginį sieti su mistiniu žvilgsniu į pasaulį panėši į ‚Orfėjo' skaitymo būdą, siūlomą tokiuose tekstuose, kaip to paties meto Dervenio papirusas. Išties, vienoje vietoje Sokratas apie save kalbės kaip apie Teaiteto ‚įšventintoją' [‚*initiating*'] į ‚slėpinius', glūdinčius už Protagoro *mythos*" (1994, p. 207). M.-K. Lee manymu, suteikdamas Sokratui slaptąją Protagoro žodžių prasmę atskleidžiančio egzegeto vaidmenį Platonas parodo, kad paties Protagoro įspūdingi ir migloti žodžiai primena orakulo ištarą (2005, p. 84). Vėliau Sokratas žaismingai pasakys, kad Protagoro *tiesa* byloja iš jo knygos šventovės slapumos (162 a). Jei Protagoras išties, kaip spėja M.-K. Lee, polemizavo su pretenzija žinoti kitiems nepasiekiamą tiesą turinčiais mąstytojais, aiškinimai apie paties jo mokslo slaptumą turi papildomo kandumo (2005, p. 84).

Gana įprasta manyti, kad istoriškai teiginys apie visų dalykų tėkmę („viskas teka") gali būti siejamas su Herakleitu. M. Adomėnas (2002) svarsto, kad ir tokia Herakleito mokymo interpretacija yra Platono filosofinės egzegezės vaisius.

Atrodo, kad išvadą apie herakleitiškąją būtybių tėkmę Platonas daro atsiliepdamas į istoriškai gerai paliudytus Herakleito teiginius apie priešingybių (priešingų savybių) buvimą (bendrabūvį) tame pačiame objekte: jei juntamojo pasaulio būtybės neturi jokių pastovių joms būdingų savybių, vadinasi, jos neturi jokio pastovumo – viskas nuolat juda ir teka. Pasak Adomėno: „Naudodamas tėkmės [*flux*] kategoriją, Platonas siekia faktines [*actual*] filosofų pozicijas aiškinti bendrosiomis sąvokomis, analizuoti jas suformavusį minties kelią – ir kognityvines klaidas, ir filosofinę būtinybę, lėmusią faktinę filosofijos raidą" (2002, p. 443). *Teaitete* siūloma Protagoro ištaros analizės strategija atitinka tokią išminčių teiginių interpretavimo kryptį – nuo svarstymų apie patiriamų dalykų savybių prieštaringumą prie nepaliaujamai kintančio pasaulio sampratos. Lemiamą egzegezės žingsnį dialoge pabrėžtinai žengia pats Sokratas.

Išvada apie platoniškos Herakleito interpretacijos prigimtį remiasi T. Irwino (1977) taikliai nurodoma santykinio (kieno nors atžvilgiu) ir savaiminio objekto kitimo sampratos skirtimi – *aspect-change* ir *self-change*. Herakleito skelbiamas priešingybių vienybės (koegzistavimo) paradoksas sietinas su reliatyviaisiais pokyčiais – tas pats kelias yra ir kelias aukštyn, ir kelias žemyn (arba „pirmyn" ir „atgal") – kaip pažiūrėsi. Platonas tokią keitimosi sampratą interpretuoja kaip mokymą apie nesiliaujančią dalykų tėkmę. Plg. kom. *ad* 154 b1–155 d5 („Suvokiamo objekto kitimo paradoksai").

Herakleitas – gerokai senesnis mąstytojas nei Protagoras, tad Sokrato kuriama Homero, Herakleito ir Protagoro seka tarytum nurodo istorinę filosofijos raidos kryptį: herakleitizmas – ne tik loginis, bet ir istorinis protagorizmo pagrindas.

G. Fine (1998, p. 207 *sq*) manymu, tai, kad Platonas pasirūpina Protagoro maksimą pagrįsti herakleitiška būties

judrumo ontologija, rodo, kad jis Protagorą laiko ne reliatyvistu (mąstytoju, anot kurio, *jokia* nuomonė nėra absoliučiai teisinga, teisinga *simpliciter*), bet infalibilistu (nuo lot. *infallibilis*, „neklystantis") – toks mąstytojas visas individualias nuomones laiko absoliučiai teisingomis, teisingomis *simpliciter*. Fine mano, kad taip Protagoro mokymą suvokė ir kiti Antikos autoriai (Aristotelis, *Metafizika* Γ, 5; Λ, 6, Sekstas Empirikas, *Adversus mathematicos* VII, 60–64, *Pyrrhoniae hypotyposes* I, 216–219) (*ibid.*, p. 203). Herakleitiškoji ontologija yra tinkamas infalibilizmo pagrindas, nes ji leidžia paaiškinti, kaip *kiekvienas* žmogus gali turėti teisingą nuomonę – kiekvienas teisingai suvokia ir vertina savo individualų tikrovės fragmentą, konkrečioje savo situacijoje būtent taip patiriamus dalykus.

Akivaizdu, kad nei Protagoras, nei Platonas patys neįžvelgė infalibilizmo ir reliatyvizmo terminais nusakomų tiesos suvokimo skirtumų. M.-K. Lee, regis, pagrįstai spėja, kad Protagorui rūpėjo ne pateikti kokią nors tiesos prigimties teoriją, bet parodyti, kad niekas (jokios srities specialistas) negali turėti pretenzijos save laikyti išskirtinio žinojimo ir kitiems nepasiekiamos tiesos turėtoju (2005, p. 31–41). Nuoseklesnį teorinį Protagoro pozicijos pagrindimą mėgina pateikti pats Platonas, kuris verčia suprasti, kad pripažinti reliatyviomis (kiekvienam savaip esančiomis) Protagoras galiausiai turėtų ne vien įvairias žmonių patiriamas dalykų savybes (antai, vėjas gali būti šiltas Sokratui, bet šaltas Teaitetui), bet ir įvairių nuomonių *tiesą*. Tai tampa akivaizdu „antrojo lygmens" nuomonių konflikto atveju, kai asmuo A mano, kad asmens B nuomonė yra klaidinga, antai, Sokratas mano, kad Teaiteto *nuomonė* apie vėjo vėsumą yra klaidinga. Žr. kom. *ad* 169 d3–171 c7. Pasak Lee, „reliatyvizmas tiesos atžvilgiu yra endšpilis tam, kuris gina panašią į Protagoro poziciją; tai yra prielaidą apie tiesos prigimtį, skirtą išspręsti

problemą, kylančią visoms infalibilistinėms epistemologijos teorijoms: jei dalykai yra tokie, kokie jie kiekvienam atrodo, tuomet ir prieštaraujantys teiginiai turi būti simultaniškai teisingi, todėl kyla klausimas, kaip abi priešingos nuomonės gali būti teisingos. Reliatyvizmas tiesos atžvilgiu pasiūlo sprendimą: sureliatyvinti visus tiesos teiginius taip išvengiant neprieštaravimo principo pažeidimo" (2005, p. 35).

152 c8

prisiekiu Charitėmis. Charitės graikų mitologijoje patrauklumo, grožio deivės. Kaip ir Mūzos, jos – Apolono palydovės. Sokratas Charites mini pradėdamas dėstyti ne kiekvienam prieinamą subtilų išminčių mokslą. Netrukus, dar kartą plėtodamas (neregimo) visų dalykų judėjimo sampratą, Sokratas jai priešpriešina Mūzoms svetimų žmonių (ἄμουσοι) pasaulėvaizdį – šie pripažįsta tik apčiuopiamus kūninius dalykus. Kita vertus, galima suprasti, kad prisiekdamas Charitėmis dialogo Sokratas sveikina savo išradingumą ir įžvalgų gebėjimą susekti įvairių išminčių teiginių (genea)loginius ryšius.

152 c8–9

Protagoras buvo kažin koks nepaprastas išminčius. „Kažin koks nepaprastas išminčius" – πάσσοφός τις. M. Narcy (2016, p. 321, n. 93) šį Protagoro apibūdinimą gretina su ankstesniais Sokrato žodžiais apie pribuvėjas: jos turi „visą reikiamą išmintį (πάσσοφοι οὖσαι), kad išmanytų, su kokiu vyru kokia moteris turi sueiti, kad pagimdytų geriausių vaikų" (149 d). Pasak Narcy, pribuvėjų meno viršūne Sokratas skelbė jų gebėjimą moteriai rasti tinkamą vyrą, o Protagoro išmintis, pasak jo, aukščiausią tašką pasiekia jo gebėjime savo mokslą pritaikyti prie klausytojų lygio. Narcy pastebėjimas yra taiklus, tačiau galima neabejoti, kad ir vienu, ir kitu atveju dialogo autorius „didžiąją išmintį" – išradingumą

ir gudrumą – priskiria pačiam netikėtas gelmes akušerių ir Protagoro moksluose įžvelgiančiam Sokratui.

152 d2

Labai neprastas svarstymas. Μάλ' οὐ φαῦλον λόγον. Plg. kom. *ad* 151 e8–152 a1 („visai neprastai nusakei žinojimą").

152 d3–4

neįmanoma tinkamai pavadinti. οὐδ' ἄν τι προσείποις ὀρθῶς. Tikėtina, kad Protagoras buvo parašęs veikalą *Apie žodžių (arba ‚eilių') taisyklingumą (‚tinkamumą'*, ὀρθοέπεια). (Diogenas Laertijas panašaus pavadinimo kūrinį *Apie Homerą, arba Apie žodžių / eilių taisyklingumą ir retus žodžius* mini Demokrito raštų kataloge, *VPh* IX, 48). Platono *Faidre* 267 c vardijant iškalbos teoretikus ir jų mokslo gudrybes užsimenama ir apie Protagoro „žodžių taisyklingumą" (ὀρθοέπεια). Gali būti, kad šiuo Protagoro veikalu remiasi ir sofistui Platono dialoge *Protagoras* priskiriama poeto Simonido eilių analizė (338 e–339 d). A. Balansard nurodo kitus Antikos autorių liudijimus apie Protagoro dėstytą *ortoepijos* mokslą (Aristotelis, *Retorika* 1407 b6 *sqq*, *Sofistiniai paneigimai* 173 b17 *sqq*, *Poetika* 1456 b15 *sqq*; galbūt ir Aristofanas, *Debesys* 658–694) ir daro išvadą, kad Sokratas ir šį kartą ironizuoja: fizikinė teorija, kuria *impliciter* remiasi Protagoro mokslas apie žmogų matą, jo paties *ortoepiją* (mokymą apie kalbos taisyklingumą) daro nepagrįstą ir beprasmę (Balansard, 2012, p. 72).

152 d7–8

iš lėkimo, judėjimo ir tarpusavio maišymosi. ἐκ δὲ δὴ φορᾶς τε καὶ κινήσεως καὶ κράσεως πρὸς ἄλληλα. „Lėkimas" (φορά) ir „judėjimas" (κίνησις) yra pagrindinės Sokrato toliau dėstomo mokymo apie visų dalykų judrumą ir suvokimo

momentiškumą sąvokos. „Lėkimu“ (φορά, φέρεσθαι) 156 d vadinamas spartus gimstančio pojūčio ir jutinio judėjimas; „judėjimas“ (κίνησις) gali nusakyti ir neerdvinius (lėtai vykstančius) dalyko pokyčius (plg. 156 c–d ir 181 d5–6). Apie „maišymąsi“ tolesniame tekste kalbama rečiau; plg. 159 a13 *sq*: „...vienas dalykas sumišdamas su kitu, o paskui dar su kitu pagimdys ne tuos pačius, bet skirtingus dalykus“.

152 e2

išskyrus Parmenidą. Be *Teaiteto*, Parmenidas minimas Platono *Puotoje* (178 b, 195 c) ir *Sofiste* (*passim*); jis – dialogo *Parmenidas* personažas. Anot *Parmenido* 127 b, per 450 / 449 metų Panatėnajų šventę Parmenidui šešiasdešimt penkeri. Tuo pačiu metu turėjo įvykti ir Platono dialoguose minimas Sokrato ir Parmenido susitikimas (žr. 183 e ir *Sofistas* 217 c), jei tokio išties būta. Diogenas Laertijas (*VPh* IX, 23), cituodamas Speusipą, Parmenido *floruit* nukelia į šešiasdešimt devintosios olimpiados metus (504–500); tokiu atveju per minėtąsias Panatėnajas jam turėjo būti apie devyniasdešimt. Anot to paties Diogeno liudijimo, Parmenidas buvo pietų Italijoje (dabartinėje Kampanijoje) fokajiečių įsteigto Elėjos polio įstatymų autorius. Parmenidas parašė filosofinę poemą apie būties nekintamumą ir visišką priešiškumą nebūčiai. Poemos fragmentai išliko per tūkstantį metų (pradedant Platonu bei Aristoteliu ir baigiant dideles kūrinio ištraukas VI a. po Kr. išsirašiusiu Simplikiju) ją citavusių autorių veikaluose. Į lietuvių kalbą Parmenido fragmentus išvertė M. Adomėnas (1991). Apie fragmentų istoriją žr. Aleknienė (1992).

152 e3

Protagorą su Herakleitu. Herakleitas Efese (Mažojoje Azijoje) gyveno VI a. prieš Kr. antrojoje ir V a. pirmojoje pusėje (*floruit* apie 500 m.). Jam priskiriama apie šimtas ištarų,

tikėtina, sudariusių vieną „knygą“. Platono dialoguose kuriamoje filosofijos istorijos versijoje Herakleito ir Parmenido atstovaujamos mąstymo srovės priešpriešinamos kaip visų dalykų takumo ir nejudrios būties teigėjos. Į lietuvių kalbą Herakleito fragmentus išvertė M. Adomėnas (1995).

Be *Teaiteto*, Herakleitas yra minimas Platono *Kratile* (401 d4, 402 a4, a8, b1, c3, 440 e2), *Hipijuje I* (289 a3, b3), *Puotoje* (187 a3) ir *Valstybėje* (498 b1). Su *Teaiteto* svarstymais labiausiai sietini Herakleito paminėjimai *Kratile*.

152 e3–4

Empedoklį. Empedoklis gimė ir gyveno Akraganto polyje (pietų Sicilijoje), veikiausiai apie 490–430 metais. Liko jo poemų *Apsivalymai* ir *Apie prigimtį* fragmentai; kai kurių tyrėjų manymu, *Apsivalymai* sudarė pastarosios poemos pradžią.

Platono *Menone* Sokratas savo pašnekovui Gorgijo mokiniui pateikia „tragiškojo“ (pompastiškojo) stiliaus Empedoklio aiškinimą apie spalvų pojūtį (76 c–e). *Menone* perteikiamas Empedoklio aiškinimas skiriasi nuo *Teaitete* 153 d–154 b ir 156 a–157 c dėstomos jutimo teorijos: anot Empedoklio, spalvos pojūtis kyla tuomet, kai į akį per tam tikras poras patenka regimo daikto leidžiamos srovės (ἀπορροαί).

152 e4–5

abiejų poezijos rūšių, komedijos ir tragedijos, iškiliausiuosius – Epicharmą ir Homerą. Poezija Platono dialoguose dažnai minima kaip Sokrato filosofijos varžovė. Anot dabartinio Sokrato svarstymo, abiejų poezijos šakų korifėjai skelbė „slaptąjį Protagoro mokslą“.

Sirakūzuose kūręs Epicharmas (apie 540–450 m.) – seniausias žinomas graikų komiškosios poezijos kūrėjas. Anoniminio *Teaiteto* komentaro autorius nupasakoja tokį Epicharmo

pjesės siužetą: skolininkas, atsisakydamas grąžinti kreditoriui skolą, aiškino, kad jis nebesąs tas pats – kažkas esą prisidėjo, o kažko jis netekęs; kai kreditorius sumušė skolininką ir dėl to buvo apkaltintas, jis taip pat aiškino nebesąs tas pats žmogus, kuris mušė (*In Theaet.* 71, 26–41). Anot Antikos autorių, šis pasakojimas tapo sofistinio argumento apie „augantį žmogų" pagrindu (plg. Plutarchas, *De sero numinis vindicta* 559 a–b, *De communis notionibus* 1083 a). Sokrato egzegezei jis tiktų dėl nuolatinio tapatybės kismo temos.

Valstybės Sokratas ne kartą pavadina Homerą tragiškosios poezijos pradininku (595 b–c, 598 d, 605 c, 607 a). Pasak minėtojo anonimo, Platonas „Homerą tragedijos kūrėju pavadino todėl, kad senovėje kiekvienas herojinius veiksmus vaizduojantis kūrinys vadintas tragedija" (*In Theaet.* 71, 40–47). Homero tekstai – didžiausias kultūrinis graikų bendruomenių autoritetas. Platonas noriai su juo ginčijasi arba, kaip dabar, iš jo epų kildina kokią nors sampratą. Platono korpuse Homero vardas minimas beveik du šimtus kartų, iš kurių devynis – *Teaitete*.

152 e6–7

Tardamas: „Kilmę dievų Okeaną ir močią Tetiją", pastarasis pareiškė, kad visi dalykai yra tėkmės ir judėjimo vaikai. O gal jis ne tai nori pasakyti? Sokratas cituoja *Iliados* žodžius (XIV, 201, 302): Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα Τηθύν. Poemoje Hera (gudraudama) sako Afroditei, kad ruošiasi lankyti kadaise ją auginusius Okeaną ir Tetiją, norėdama juos sutaikyti (iš tiesų ji ketina sugundyti Dzeusą ir atitraukti jo dėmesį nuo achajų ir trojėnų mūšio lauko). Graikų mitologijoje Okeanas ir Tetija – Urano ir Gajos (Dangaus ir Žemės) vaikai, visų pasaulio upių ir upelių tėvai. Dialogo Sokratas upių minėjimą traktuoja alegoriškai ir paverčia poetą (ne filosofą Herakleitą, kaip galėtume tikėtis) judriojo pasaulio

vaizdo protagonistu. Plg. 160 d–e, 179 e ir Balansard (2012), p. 73–76 (*Homère héraclitéen*).

Kratile Sokratas dabar *Teaitete* dėstomą sampratos genealogiją siūlo kaip *savo įžvalgą*, kad Herakleitas, kalbėdamas apie visko tėkmę, sekąs senąja išmintimi: ją liudija jau dievų protėvių Rėjos (plg. *rhein*, „tekėti") ir Krono (plg. *krounos*, „šaltinis") vardai, Homero *Iliados* žodžiai apie Okeaną ir Tetiją, Hesiodas ir Orfėjas (401 e–402 c). A. Balansard nuomone (*ibid.*, p. 75), tai nepalieka abejonių – genealogijos autorius yra pats Platonas.

J. Mansfeldas (1990) mano, kad Platono (kaip ir Aristotelio *Metafizikos* A, 983 b27–31) šaltinis esąs Hipijas. Pastarasis savo enciklopedinio pobūdžio veikalo pradžioje aiškina, kad šį „naują ir daugialypį kūrinį" sudėjo remdamasis svarbesniais senųjų poetų (Orfėjo, Musajo, Homero ir Hesiodo) teiginiais (fr. 8 DK).

153 a5–d7

Buvimo regimybę ir tapsmą kuria judėjimas, o nebūtį ir žūtį – rimtis

Pateiktuosius „autoriteto" (tai nėra Platono pripažįstami autoritetai) argumentus Sokratas papildo sauja gamtamokslinių įrodymų. Galima sutikti su dialogo tyrėjais, pastebėjusiais, kad Sokrato pateikiami teiginiai primena naivaus „ikisokratikų" pasaulėvaizdžio parodiją. Plg. Chappell (2004), p. 66. Panašiai skamba kvazigamtamoksliniai Sokrato svarstymai Platono *Filebe* 28 a–31 a. Plg. Aleknienė (in: Platonas, 2016), p. 108–114. Lengvabūdišką argumentavimą slaptojo Protagoro mokymo naudai Sokratas baigia grįždamas prie Homero autoriteto ir dar kartą *Iliados* žodžius aiškindamas kaip teiginius apie tam tikrą pasaulio vaizdą (153 c8–d5).

A. Tschemplik primena, kad *Charmide* (nagrinėdamas Charmido pasiūlymą santūrumą laikyti ramumu ir lėtumu)

Sokratas taip pat vardija (greitesnio) judėjimo privalumus (2008, p. 100, n. 17, *Charmidas* 159 c–160 b).

153 a7–9

pati šiluma ir ugnis (o juk ji gimdo ir tvarko visa kita!) gimsta iš lėkimo ir trinties. Teiginiai apie pamatinę šilumos ir ugnies reikšmę pasaulio tvarkoje graikų doksografinėje tradicijoje siejami su Herakleitu ir Hipasu (plg. Aristotelis, *Metafizika* A, 984 a7–8).

153 c8–d1

užversiu teiginį, esą aukso grandine Homeras vadina ne ką kitą kaip Saulę. Sokratas turi omenyje *Iliados* VIII giesmę. Poemoje Dzeusas liepia dievams nebesikišti į graikų ir trojėnų konfliktą, o neklusniuosius grasina nutrenkti Tartaro gelmėn ir primena, koks esąs galingas: visi dievai ir deivės įsikibę aukso grandinę nepajėgtų jo nutempti „iš aukštųjų padangių", o pats jis, pririšęs grandinę prie Olimpo viršūnės, lengvai visus pakeltų į orą kartu su žeme ir jūromis (eil. 23–26). Sokratas minėtąją „aukso grandinę" tapatina su Saule; ją pririšdamas (eil. 26: δησαίμην) Dzeusas, anot jo egzegezės, sustabdo dangaus judėjimą ir taip sugriauna pasaulio tvarką – „viskas apsiverstų aukštyn kojomis", „pakriktų" (153 d 3–5: ἄνω κάτω πάντα). Sunku pasakyti, ar ši drąsi egzegezė – Platono (tikėtina, pašaipaus) išradingumo vaisius, ar būta kokių nors istorinių jos pirmtakų. Bent jau Teaitetas Sokrato aiškinimams pritaria nė kiek nesistebėdamas.

153 d8–154 a9

Spalvų suvokimo pavyzdys: savybės atsiranda *tarp* suvokiančio organo ir suvokiamo objekto

Pacitavęs autoritetus ir nurodęs akivaizdžius fizinio pasaulio judrumo pavyzdžius Sokratas grįžta prie pagrindinio

„slaptojo Protagoro mokslo“ teiginio, esą joks dalykas savaime nėra „koks nors“ – neturi jokių pastovių savybių: „Pavadinsi ką nors dideliu, tas dalykas galės pasirodyti ir mažas, pavadinsi sunkiu – pasirodys lengvas. Ir su viskuo taip pat: niekas nėra viena, nes nėra nei kas nors, nei koks nors; viskas *randasi* iš kėlimosi, judėjimo ir tarpusavio maišymosi. Sakome, kad visa tai *yra*, bet tai neteisingas įvardijimas, nes niekas niekada nėra, bet visuomet *tampa*“ (152 d–e). Šį bendriausiu pavidalu paskelbtą „protagorininkų“ teiginį Sokratas sukonkretina ryškiausios juslės – regos – veikimo pavyzdžiu: spalva (antai, balta) nėra koks nors akyse arba kur nors kitur savo vietą turintis dalykas („kažkas“, τι); ji atsiranda *tarp* (μεταξύ) akių (kreipiamų į kokį nors dalyką) ir suvokiamo objekto. Sokrato žodžiai apie jokios savo vietos neturinčią spalvą reiškia, kad nei akis, nei joks akies regimas objektas *savaime* neturi baltumo (nėra baltas).

Vargu ar istorinio Protagoro mokslas numatė tokį ar kokį nors panašų fizinį mechanizmą, tačiau Platono Sokratas jį laiko tinkamu radikalaus protagoriškojo reliatyvizmo pagrindu: jei savybės nepriklauso dalykams, bet visada gimsta *tarp* suvokiamo objekto ir suvokiančio subjekto, nenuostabu, kad vertinimas („matavimas“) visada būna individualus (ἑκάστῳ ἴδιον).

153 e4–5

Sekime ką tik minėtu teiginiu, nieko nelaikydami savaime esančiu vieniu. Plg. 152 d–e.

153 e6–7

spalva atsiranda akį kreipiant į jai tinkamą judėjimą. „Akį kreipiant į jai tinkamą judėjimą“ – ἐκ τῆς προσβολῆς τῶν ὀμμάτων πρὸς τὴν προσήκουσαν φοράν. Regis, čia kalbama apie tuos „judėjimus“ arba „judesius“ (φορά, anot 181 c–d,

vadintinas bet koks judėjimas erdvėje), iš kurių „suartėjimo ir trinties", kaip netrukus bus teigiama, „gimsta palikuonys" – tai, kas juntama (jutinys) ir pojūtis (156 a–b). Plg. 156 d: „kai akis ir koks nors jai tinkamas dalykas (τι τῶν τούτῳ συμμέτρων) suartėja ir pagimdo baltumą bei kartu su juo iškylantį jutimą".

Kas sudaro tuos judėjimus (kas ir kaip juda?), Sokratas nepatikslina. 155 e–156 a nurodoma, kad vykstančio judėjimo mes nematome. Regėjimas ir spalva, anot Sokrato toliau dėstomo mokslo, yra dviejų objektų kontakto vaisius: „Jie niekaip nebūtų atsiradę, jei vienas iš jų būtų nuėjęs link ko nors kito" (156 d5–6). Prieš akių ir daikto kontaktą spalva neturi jokios savo vietos – nei akyse, nei kur nors kitur (153 d; plg. 156 e7–157 a3). Jokių preliminarių kontakto sąlygų, išskyrus lėtą visų dalykų judėjimą, Sokratas nenusako; kitaip nei *Timajuje*, dabar *Teaitete* neaiškinama apie kokias nors susiduriančių dalykų leidžiamas šviesos ir ugnies dalelių sroves, nors 153 e6–7 užsimenama apie akiai „tinkamą judėjimą" (προσήκουσαν φοράν), o 156 d3–4 žodžiai τι τῶν τούτῳ συμμέτρων gali priminti *Timajo* 67 c aiškinimus. Galbūt kalbėti apie dalelytes vengiama todėl, kad šviesos ar dalelyčių buvimas reikštų, kad dalykai *jau* turi tam tikras jiems būdingas charakteristikas; anot *Timajo* 67 c–68 d, tai, kokią spalvą regi akis, priklauso nuo objekto skleidžiamų dalelių dydžio. *Teaitete* dėstoma teorija skamba „bekompromisiškai nominalistiškai ir partikuliaristiškai" (Chappell, 2004, p. 77).

153 e7–154 a2

tai, ką mes kiekvienu atveju vadiname spalva, nėra nei tai, kas kreipiama, nei tai, į ką kreipiama, bet kažkoks tarp jų atsirandantis ir kiekvienam savas dalykas. „Tai, kas kreipiama" (τὸ προσβάλλον, „kas taikoma") ir „tai, į ką kreipiama" (τὸ προσβαλλόμενον, „kam taikoma") atitinka toliau Sokrato

aptariamą „patiriančiojo“ ir „veikiančiojo“ vaidmenų skirtį (156 a, 157 a). „Tarp jų“ (μεταξύ), anot tolesnio aiškinimo, atsiranda (gimsta) dvyniai – jutinys ir pojūtis (156 a–e).

154 a2–4

kokia viena ar kita spalva atrodo tau, tokia ji atrodo ir šuniui, ir bet kuriam kitam gyvūnui? Netrukus pasirodys, kad žmogaus suvokimo galių lyginimas su gyvūno galimybėmis pašnekovų suvokiamas kaip populistinė retorinė priemonė. Plg. 161 c, d, 162 e, 166 c, 167 b.

154 a7–8

niekada nebūni panašus į save patį? Žodžiai apie „niekada į patį save nepanašų“ Teaitetą, kaip ir ankstesnysis (bendresnis) teiginys apie nesiliaujantį visko judėjimą (152 d), verčia manyti, kad, anot Sokrato dėstomo slaptojo mokslo, ir suvokiantis subjektas, ir suvokiamas objektas nuolat juda ir kinta, todėl ne tik skirtingi individai, bet ir „tas pats“ žmogus „tą patį“ (iš tiesų, ir šis juda ir nebebus tas pats) dalyką skirtingu laiku vertina skirtingai.

154 b1–155 d5

Suvokiamo objekto kitimo paradoksai

Sokratas tęsia „slaptojo Protagoro mokslo“ dėstymą. Šia jo aiškinimų dalimi siekiama dar tvirčiau parodyti, kad dalykai neturi jokių jiems savaime priklausančių, o ne susitinkant su suvokėjais atsirandančių savybių. Jei suvokiamas dalykas *savaime* būtų didelis, baltas arba šiltas, susidūręs su suvokėju jis negalėtų tapti kitoks, nebent pasikeistų (154 b). Tas pat galioja ir suvokiančiam subjektui – būdamas *savaime* didelis, baltas arba šiltas, jis negalėtų tapti kitoks, pats nepatirdamas pasikeitimo (*ibid.*).

Su Sokrato dabar dėstomu slaptuoju Protagoro mokslu nesusipažinę žmonės („mes dabar" – sako Sokratas, 154 b6) pasmerkti sutikti su paradoksaliu teiginiu („verčiami kažkaip lengvai sutinkame teigti įstabius ir juokingus dalykus", 154 b), esą dalykas gali tapti didesnis arba gausesnis neaugdamas ir nedidėdamas (154 c). Regis, būtent tai ir siekiama parodyti protagorininkų vardu („kaip galėtų pastebėti Protagoras ir kiekvienas, užsimojęs teigti tą patį, ką ir jis", *ibid.*) Sokrato pateikiamu kauliukų pavyzdžiu: tų pačių šešių kauliukų yra tai pusantro karto daugiau (šalia padėjus keturis), tai perpus mažiau (kai šalia dedame dvylika). Jei dydis būtų imanentinė dalyko savybė, nesikeičiant dalyko dydžiui, taip atsitikti negalėtų. Plg. 154 b: „jei mumis matuojamas arba liečiamas dalykas būtų didelis...".

Kauliukų gausėjimo, kaip ir Sokrato mažėjimo šalia augančio Teaiteto (155 b–c), atvejai, atrodo, prieštarauja Sokrato ir Teaiteto sąmonėje glūdintiems teiginiams, esą [1] dalykas negali keistis likdamas toks pats (vienodas, „lygus pačiam sau", 155 a3–5); [2] netekti „lygumo sau" (augti arba nykti) dalykas gali tik kintant jo sudėčiai (jam didėjant arba mažėjant, 155 a7–9); [3] nieko nauja negali būti „be radimosi ir tapsmo" (γενέσθαι καὶ γίγνεσθαι) (155 b1–2). Šiais, kiek tautologiškai skambančiais teiginiais, ko gero, norima pasakyti, kad pokyčių nebūna be judėjimo, o judėjimo esama dviejų rūšių: augimo / mažėjimo ir radimosi / tapsmo. Vėliau, kritikuodamas herakleitišką judančios tikrovės sampratą, Sokratas skirs judėjimą erdvėje ir kismą (keitimąsi) (181 d5–6). Regis, visi dabar dėstomi teiginiai sietini su pastarąja judėjimo rūšimi (keitimusi).

Pripažįstant, kad (tų pačių) kauliukų daugėja arba mažėja, Sokrato minimi vidiniai sielos teiginiai „kovoja su savimi" (155 b4–5: μάχεται αὐτὰ αὑτοῖς), nes viena teiginio apie kauliukus dalis (jų daugėja ir mažėja) prieštarauja kitai vidinių

teiginių daliai – mažėjimas, didėjimas ir kitokie kismai negali vykti tol, kol dalykas lieka „lygus sau“. Skaitytojai turėtų pastebėti, kad protagorininkų pavyzdžiai Sokrato primintiems sąmonės postulatams prieštarauja tik tariamai: ir kauliukų, ir Sokrato ūgio atveju dalykai (kauliukai ir Sokrato ūgis), iš kurių niekas neatimama ir prie kurių nieko nepridedama, lieka tokie patys – „vienodi“ ir „lygūs sau“ (tie patys šeši kauliukai ir vis to paties ūgio Sokratas), keičiasi tik jų *santykis* su kitais objektais – šalia dedamais kauliukais ir augančio jaunuolio ūgiu. Sokrato atstovaujami protagorininkai dėsto sofistinį argumentą – jų vartojami apibūdinimai „didesnis“, „gausesnis“, „mažesnis“ nusako ne kokią nors savaime esančią (imanentinę), bet *santykinę* dalyko savybę. Sokratas gali turėti tam tikrą ūgį, kauliukų gali būti tam tikras skaičius, tačiau Sokratas negali būti savaime „didesnis“ arba „mažesnis“, o kauliukų negali būti savaime „daugiau“ arba „mažiau“. *Faidone* Sokratas tai, kad tas pats Simijas yra aukštesnis už Sokratą, tačiau žemesnis už Faidoną, aiškina tuo, kad „būti aukštesniam už Sokratą“ nėra Simijo prigimties savybė, kaip ir Sokratui nėra iš prigimties būdinga būti žemesniam, o Faidonui – didesniam už Simiją. Šio dialogo Sokratas Simijo didumą ir mažumą aiškina lyginamuose individuose esančių didumo ir mažumo pavidalų *santykiu* (*Faidonas* 102 b–d).

Teaiteto Sokratas dabar nepamoko pašnekovo skirti santykinių ir absoliučių dydžių. Konstruojamos judrios tikrovės sampratos kontekste paradoksaliuosius pasikeitimus, regis, rekomenduojama suprasti kaip situacijos nulemtą objektų skaičiaus ir dydžio kismą, nors „paprastų žmonių“ protui tokia mintis kelia svaigulį. Paprastų žmonių vertinimo klaida turėtų būti tai, kad jie įsivaizduoja, jog esama pastovių (savaiminių) skaičių ir dydžių. Iš tiesų (mąstant „protagoriškai“), galima kalbėti tik apie tam tikroje situacijoje dalyko

turimą – reliatyvų – dydį. Galima pridurti, kad vertindamas Sokrato pateikiamo pavyzdžio kauliukus stebėtojas vertina kauliukų *santykį* – šis tikrai kito. Kita vertus, net ir nesikeisdamas, Sokratas šalia paaugusio Teaiteto išties jaučiasi (tad, anot Protagoro, ir yra) žemesnis.

Dėstomi paradoksai remiasi [1] reliatyvaus (kieno nors atžvilgiu arba kieno nors akimis) ir [2] savaiminio (mažėjančių, didėjančių ir pan.) objektų keitimosi skirtimi. Dialogo Sokratas *expliciter* šios skirties nenusako ir nepaaiškina. Kita vertus, regis, būtent dabartiniu kauliukų pavyzdžiu nurodomi pirmosios rūšies pokyčiai leido Platonui Herakleito teiginius apie priešingybių vienybę laikyti mokymo apie *visų dalykų tėkmę* išraiška. Žr. Irwin (1977), Adomėnas (2002) ir kom. *ad* 152 c8–153 a4 („Slaptasis Protagoro ir kitų išminčių mokslas“).

M.-K. Lee pabrėžia, kad sofistinis kauliukų paradoksas tinkamai iliustruoja prieš tai Sokrato pateiktą slaptojo mokslo teiginį, anot kurio, patiriamos savybės nepriklauso nei patiriamam objektui, nei jį suvokiančiam subjektui: „numanoma, kad [kauliukų pavyzdžiu] mes turime pamatyti, kodėl būtų klaida spalvų vietos – prieštaraujant slaptojo mokslo nurodymams – ieškoti kur nors kitur nei tarp objekto ir suvokėjo“ (2005, p. 100). Apstulbinęs pašnekovą Sokratas tuoj pat (156 a *sqq*) dar detaliau išplėtos slaptojo protagorininkų mokslo siūlomą keitimosi paradokso sprendimą: „Dalykai tampa skirtingi (kitų dalykų atžvilgiu), nes niekas nėra savaime kas nors. Spalvos nepriklauso patiems objektams, bet yra santykinės (*relational*) savybės; dalykai įgyja įvairias jutimines (santykines) savybes ir šitaip patiria santykinius pokyčius patys savyje [*in themselves*] nepatirdami jokio pokyčio“ (*ibid.*, p. 100). Sieloje glūdinčius „vaidinius“ (155 a–b) galima būtų suderinti su kauliukų kitimo paradoksu papildant juos išlyga apie *santykinių* pokyčių galimybę: [1]

„niekas niekada negali būti didesnis ar mažesnis nei tūriu, nei skaičiumi, kol lieka lygus pačiam sau, *bet gali tapti didesnis arba mažesnis tūriu arba skaičiumi, lyginant su kokiu nors kitu, pasikeitusiu dalyku*"; [2] „tai, prie ko nieko nepridedama ir iš ko nieko neatimama, nei auga, nei nyksta, bet visada lieka lygu sau pačiam, *tačiau gali tapti didesnis ar mažesnis už kitą dalyką*"; [3] „tai, ko anksčiau nebuvo, o vėliau yra, negali būti be radimosi ir tapsmo, *kintant arba pačiam dalykui, arba jo santykiui su kuo nors kitu*" (plg. Lee, *ibid.*, p. 103).

Pateikęs protagorininkų argumentą, Sokratas ragina pašnekovą nesivelti į žodžių kovas, bet kaip „paprasti žmonės" (ἰδιῶται) įsižiūrėti į savyje glūdinčius vaizdinius („vaidinius", φάσματα) ir jų nepriештaringumą (154 d–e). Čia galima įžvelgti raginimą nesitenkinti paviršutiniška žodžių pergale ir ieškoti gilesnio suvokimo – mąstyti filosofiškai. „Filosofijos" Sokratas dabar nemini, tačiau pastebi, kad pašnekovai apsčiai turi laisvo laiko (σχολή, 155 e8); netrukus dialoge bus priminta, kad tai – filosofų privilegija (plg. 172 c, d, 173 b, 187 d).

Teaitetui sofistiniai pasikeitimo (didėjimo arba mažėjimo) be tapsmo paradoksai nėra naujiena (plg. 155 c) – regis, Sokratas priminė gana paplitusį sofistų triuką. Vis dėlto jie nesiliauja nežmoniškai („antgamtiškai", ὑπερφυῶς) jo stebinę. Nustebinti ir priblokšti pašnekovą ir yra sofistinio argumentavimo tikslas. Pirmojoje dialogo dalyje Sokratas ne sykį primena Teaitetui tokias stulbinamo argumentavimo technikas. Kartais jaunuolis pats taikliai nurodo paradokso sprendimo kelią (plg. 163 b–c). Dialogo protagonistas sofistinių paradoksų neanalizuoja, tačiau įvairiais tiesioginiais arba netiesioginiais būdais paragina pašnekovą imtis rimtesnio ir nuoseklesnio klausimo aiškinimo. Sofistinio argumentavimo sukeltą „nuostabą" ir „apstulbimą" įmanoma paversti filosofavimo pradžia (žr. kom. *ad* 155 d2–5). T. Irwinas (1977) įtikimai įrodinėjo, kad postuluoti nuo juntamybės atskirus pavidalus Platoną

paskatino ne objektyvus dalykų (dalykų savaime) kismas (*self-change*), o jų nuolatinis keitimasis vienas kito *atžvilgiu*. Jei Irwino išvada teisinga, šioje *Teaiteto* atkarpoje – pradedant svaiginančių kismo paradoksų priminimu ir baigiant žodžiais apie nuostabą kaip filosofijos pradžią (155 d2–5) – galima įžvelgti nuorodą į esminį Platono filosofijos žingsnį. Plg. kom. *ad* 154 e3–4 („apžiūrėti mūsų mintis pačias savaime“).

154 b1

jei mumis matuojamas. Sokratas pritaiko Protagoro maksimą „žmogus – dalykų matas“.

154 b3–4

jei tai, kas matuoja arba liečia, būtų vienas iš minėtų dalykų. Suprask: savo ruožtu būtų *savaime* „didelis, baltas arba šiltas“ (154 b2).

154 b6–7

Mat dabar mes, bičiuli, kažkaip lengvai leidžiamės verčiami teigti įstabius ir juokingus dalykus. Regis, Sokratas čia turi omenyje protagorininkų mokslo apie pastovių savybių nebuvimą nežinančių „paprastų“ žmonių atvejį. Protagoro ištaros aptarimo pradžioje jis dar kėlė šio mokslo požiūriu absurdišką klausimą: „Ar vėją savaime vadinsime šaltu, ar nešaltu?“ (152 b5). Tokius slaptojo mokslo neperpratusius naujokus lengva priversti teigti „įstabius ir juokingus dalykus“, esą daiktai gali tapti mažesni arba didesni nepatyrę jokio pasikeitimo. Sokrato „cituojami“ protagorininkai parodo, kad dalykai tampa kitokie (patiria santykinius pasikeitimus), atsidūrę naujoje padėtyje. Dėstomo mokslo sistemoje tai turėtų reikšti, kad savybės nepriklauso patiems dalykams, bet atsiranda (gimsta) priklausomai nuo susidūrimo su kitais objektais aplinkybių.

Santykio (atžvilgio) aspekto reikšmę vėliau pamėgins nurodyti pats Teaitetas. Plg. 165 b2–d1 („Baisiausias klausimas [3]: Ar galima vienu metu žinoti ir nebežinoti [matant viena akimi]?“).

154 c4–5

Kitaip ir neleistina sakyti. O gal tu leistum? Sokrato klausimas apie skaičių santykius skamba pabrėžtinai provokatyviai, nes skirtas geram matematikos žinovui.

154 d1–2

galvodamas apie ankstesnį tavo klausimą ir vengdamas prieštaravimų, sakyčiau, kad gali. „Galvodamas apie ankstesnį tavo klausimą“ – plg. 154 c1–5.

Gorgijuje Sokratas priekaištauja Kalikliui, kuris, nenorėdamas prieštarauti ankstesniam savo teiginiui, atsako kitaip nei, regis, išties tuo metu galvoja (495 a: „Idant mano teiginyje neatsirastų prieštaravimo, pasakius, kad malonu ir gera – skirtingi dalykai, sakau, jog tai yra tas pat“). Pasak Sokrato, Kaliklis gadinąs pokalbį: „Nebegalėsime kartu tinkamai ištirti dalykų, jei sakysi kitaip nei galvoji“ (*ibid.*).

154 d3

Dėl Heros, bičiuli! Platono dialoguose Sokratas Hera prisiekinėja ironiškai girdamas pašnekovo žodžius. Žr. *Apologija* 24 e, *Gorgijas* 449 d5.

154 d4–6

turėsime tokį euripidišką atvejį: liežuvis nepaneigtas liks, bet ne širdis. Sokratas turi omenyje Euripido tragedijos Hipolito žodžius. Kai auklė primena jam, kad prisiekė niekam neišsiduoti, ką sužinojo apie pamotės Faidros jam jaučiamą aistrą, Hipolitas atsako: „Bylojo priesaiką liežuvis,

ne širdis“ (*Hipolitas*, eil. 612: ἡ γλῶσσ᾽ ὀμώμοχ᾽, ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος, vertė H. Zabulis).

„Širdis“ perteikia φρήν. Šiuo žodžiu nusakoma „diafragma“ arba „plaučiai“, archajinėje poezijoje laikyti jausmų vieta. Apie „plaučius“ Sokratas užsimena ir kitoje savo replikoje – 154 d9: τὰ τῶν φρενῶν („kas glūdi širdyje“).

154 e3–4

apžiūrėti mūsų mintis pačias savaime. M. Pavlou atkreipia dėmesį į tai, kad, siūlydamas nesielgti kaip įgudę sofistai ir ragindamas pašnekovą pasigilinti į savo mintis, Sokratas vartoja veiksmažodį θεάομαι (aoristo laiko bendratį θεάσασθαι), Platono dialoguose siejamą su filosofine proto veikla θεωρία (2018, p. 191).

154 e7–8

ramiai, kaip daug laisvo laiko turintys žmonės. Plg. kom. *ad* 154 b1–155 d5 („Suvokiamo objekto kitimo paradoksai“), *in fine*.

155 a2

kokių čia mumyse esama vaidinių? „Vaidiniai“ perteikia φάσματα. Daiktavardis φάσμα graikų autorių tekstuose, taip pat ir Platono dialoguose, nusako dieviškosios kilmės ar su dievais siejamus vaizdinius, „fantomus“. Plg. *Faidras* 250 c3, *Puota* 179 d3, *Politikas* 268 e10, *Timajas* 27 c1–d4, *Įstatymai* 738 c2, 910 a2. Sokrato žodžiuose, regis, galima įžvelgti (žaismingą?) nuorodą į tai, kad pašnekovų (filosofinės prigimties) sielose esama vidinių dieviškosios kilmės žinojimo šaltinių.

155 d1–2

Teodoras, regis, neprastai nuspėjo tavo prigimtį. Plg. 143 d–144 b, 145 b, 148 b–d.

155 d2–5
nuostaba – tikroji filosofo būsena, nes filosofijos pradžia būtent tokia, ne kitokia, o tas, kas padarė Iridę Taumanto atžala, regis, neprastai išmanė kilmės reikalus. „Nuostaba“, „apstulbimas“ ir „svaigulys“ gali būti galutinis sofistinio bendravimo tikslas ir rezultatas, tačiau dialogo Sokratas siekia sofistinio bendravimo jau ragavusį jaunuolį pastūmėti į lėto filosofinio aiškinimosi kelią. Nuostaba gali tapti tokio kelio pradžia, kuomet įprastas („ikifilosofinis“) pasaulio vaizdas netenka savo *savaimesuprantamumo*. Aristotelis, *Metafizikoje* A, 982 b 11 *sqq* išplėtoja filosofavimo kilmės iš stebėjimosi (θαυμάζειν) prielaidą.

Sokratas savo teiginį paremia mitologine tradicija: mituose Okeano ir Gajos sūnus Taumantas yra Iridės tėvas. Plg. Hesiodas, *Teogonija* 265. *Taumantą* su „nuostaba“ (graik. *thauma*) sieja jo vardas – lietuviškas atitikmuo, ko gero, būtų „Nuostabūnas“. Sunkiau suprasti, ką bendra, Sokrato manymu, su filosofija turi jo duktė Iridė (graikiškai jos vardas taip pat reiškia „vaivorykštė“, „halas“, žr. LSJ, *s. v.* II, 1, 2). *Kratile* 408 b Iridės vardas kildinamas iš archajinio poetinio veiksmažodžio *eirein* – „sakyti“, „tarti“. A. Balansard (2012, p. 96, n. 101) atkreipia dėmesį į tai, kad *Kratile* šis veiksmažodis turi neigiamos reikšmės: jis siejamas arba su naujaisiais visuomenės herojais retoriais ir sofistais (398 d–e), arba su Hermio suktybėmis (407 e–408 b), tad vargu ar Sokratas dabar Iridę su filosofija tapatintų remdamasis vardo *Iris* – *eirein* etimologija.

Kad ir kaip būtų, svarstyti Iridės vaidmenį pasiremiant jos vardo etimologija trukdo tai, kad leidėjai, pradedant XVI a. humanistu Janu Kornarijumi, linkę *Kratilo* eilutę („Atrodo, kad ir Iridė [*Iris*] taip pavadinta nuo *eirein*, nes buvo pasiuntinė“) laikyti vėlesniu intarpu. Palikus etimologiją, galima prisiminti Iridės, kaip dievų pasiuntinės, vaidmenį (plg. Hesiodas,

Teogonija 780). Gal Sokrato žodžiais norima pasakyti, kad filosofija – dievų dovana žmonėms? Kituose Platono dialoguose galima rasti panašiai skambančių teiginių. Plg. *Timajas* 47 b: filosofija – didžiausia dievų dovana mirtingųjų giminei; *Filebas* 16 c: dialektinis tyrimo būdas – dievų žmonėms per kažin kokį Prometėją siųsta dovana. Juo labiau, kad Sokratas ką tik kalbėjo apie pašnekovų sieloje glūdinčius (dieviškus?) „fantomus“ (155 a2). Nuostabą su juo bendraujantiems žmonėms ir juose kelia ir pats filosofas (Apolono tarnas) Sokratas.

M. Pavlou (2018, p. 182–184) Sokrato replikoje įžvelgia sąmoningą dviejų litočių pakartojimą: „O Teodoras, regis, *neprastai* [οὐ κακῶς] nuspėjo tavo prigimtį. Juk nuostaba – tikroji filosofo būsena. [...] o tas, kas padarė Iridę Taumanto atžala, regis, *neprastai* [οὐ κακῶς] išmanė kilmės reikalus“ (155 d1–5). Atrodo, kad taip siekiama priminti dialogo pradžioje dėstomą *filosofijai* tinkamos Teaiteto prigimties apibūdinimą. Plg. 143 d–144 b ir kom. *ad* 143 d1–145 c6 („Teodoras pasakoja Sokratui apie Teaitetą“). Apibūdindamas jaunuolio prigimtį Teodoras pabrėžia, kad ji *nuostabi*: „nesu matęs tokios nuostabios prigimties“, „belieka stebėtis“. Filosofinės prigimties žmonės ne tik patiria nuostabą, bet ir kitiems ją kelia. Teaitetą apėmusi nuostaba dialoge neabejotinai siejama su jį kamuojančiu (filosofiniu) nėštumu. Plg. 149 a ir Pavlou (2018, p. 184).

Hesiodiškoji Taumanto ir Iridės genealogija turi ir tamsiąją pusę: kartu su Taumantu gimę Forkijas ir Keto pagimdo monstrinių būtybių, o Iridės seserys yra Harpijos. Nuostaba ne visada ir nebūtinai virsta filosofinio judesio pradžia, ji gali likti sofistiniu svaigalu. *Sofiste* 235 b sofistai priskiriami burtininkų padermei ir vadinami „stebukladariais“ (θαυματοποιοί, „fokusininkais“). Pasak minėtosios tyrėjos, Hesiodo Taumanto figūros „dviprasmiškumas iškalbingas ne vien todėl, kad jis padeda mums suvokti neramias ir nepatogias sąlygas,

kuriomis save atranda Teaitetas, bet visų pirma todėl, kad jis skatina pasigilinti į nuostabos sampratą ir atidžiau apmąstyti galimų nuostabos formų įvairovę bei taip įvardijamų jausmų skirtybę“ (*ibid.*, p. 187).

Aristotelis *Metafizikoje* kalba apie istorinę ir individualią (kiekvieno pradedančio filosofuoti) filosofijos pradžią: „Juk žmonės filosofuoti pradeda dėl stebėjimosi (διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν), ir dabar, ir pradžioje“ (A, 982 b12 *sq*). Taip pat dvejopai („ir dabar, ir pradžioje“), regis, galima suprasti ir aptariamus Sokrato žodžius. N. Pappas (2016, p. 4) atkreipia dėmesį į tai, kad *Teaitete* teiginys apie filosofijos pradžią nusakytas nenaudojant jokio veiksmažodinio predikato („yra“ ar „buvo“).

Galima manyti, kad ir pastabą apie filosofus primenančius „filomitus“ (mitų mėgėjus) (*Metafizika* A, 982 b18 *sq*: „ir mitų mėgėjas tam tikra prasme yra filosofas, nes mitas susideda iš nuostabių dalykų“) Aristotelis priduria prisimindamas *Teaiteto* Sokrato pateikiamą *mitinį* (mitologizuotą) filosofijos pradžios aiškinimą. Plg. kom. *ad* 152 e6–7 („Tardamas: ‚Kilmę dievų Okeaną ir močią Tetiją‘“...).

155 d5–157 c2

Pašvęstųjų mokslas: „viskas yra judėjimas ir tik judėjimas“; judėjimo rūšys; jutinio ir pojūčio gimimas; veikiančiojo ir patiriančiojo pora

Pateiktas *santykinių* pokyčių paradoksas turėjo paliudyti, kad dalykai savaime neturi jokių savybių. Tolesniu aiškinimu Sokratas, [1] viena vertus, gerokai išsamiau nei prieš tai (153 d–154 b) vaizduoja pojūčių atsiradimo *tarp* patiriančio subjekto ir patiriamo objekto paveikslą, [2] kita vertus, esmingai papildo 152 d paskelbtą teiginį, esą „viskas randasi iš lėkimo, judėjimo ir tarpusavio maišymosi“, atskleisdamas pamatinę slaptojo protagorininkų mokslo galiojimo

sąlygą – būtinybę pripažinti *nematomą* judėjimo tikrovę: mes galbūt nematome nei lėtojo dalykų judėjimo toje pačioje vietoje, nei skirtingų dalykų susidūrimo metu kylančių pojūčio ir jutinio atsiradimo vyksmo. Vargu ar nematomo judėjimo pripažinimas padėtų analizuoti kauliukų paradoksu pavaizduotus santykinių pokyčių atvejus – apie juos toliau ir nebekalbama. Kita vertus, dabartiniu Sokrato dėstymu dar labiau pabrėžiama, kad visos savybės yra santykinės – atsiranda iš dviejų objektų santykio, kurio metu (ir tik tuomet) ir paaiškėja, ar dalykas dabar yra kito patiriamas veikėjas, ar pats kito dalyko veikiamas ir jį patiriantis suvokėjas (157 a3–7).

Pojūtis (antai baltos spalvos regėjimas) ir jutinys (objekto baltumas) visada būna individualūs ir priklauso nuo konkretaus susitikimo aplinkybių: „Niekas nėra vienas, savaime esantis dalykas, bet visada kam nors kuo nors tampa“ (157 a8–b1). Suvokimo vyksmo individualumą ir privatumą paryškina metaforinis Sokrato kalbėjimas apie gimdytojus ir jų gimdomas atžalas. Plg. Sedley: „Tik šio tėvo ir šios motinos susitikimas galėjo duoti pradžią šioms atžaloms“ (2004, p. 42).

Kai kurie „pašvęstųjų“ mokslo teiginiai primena *Timajuje* 45 b–46 c ir 67 c–68 d dėstomus aiškinimus apie regėjimo prigimtį, tačiau *Timajo* mokslas gali būti suderintas su platoniškąja pavidalų metafizika, o *Teaitete* siekiama pateikti „protagoriškąjį“ jokio stabilumo neturinčio pasaulio vaizdą. Galima sutikti, kad daug labiau nei *Timajuje* pateikiamą jutimo sampratą, čia brėžiamas paveikslas primena ten pat *Timajuje* nusakytą chaotiškos, Demiurgo suteikiamų apibrėžčių dar neturinčios visybės vaizdą (plg. Polansky, 1992, p. 102). Sokrato paveiksle galima įžvelgti ir atomistinės jutimo sampratos bruožų. Plg. Demokritas, *test.* 49, *fr.* 9 DK ir Adomėnas (2002), p. 438, n. 31.

Sokratas rūpestingai skiria tris konkretaus objekto patyrimo gimimo etapus:

[1] subjekto ir objekto judėjimo (judesių) suartėjimas (153 e5–154 a2, 156 a–b, d),

[2] jų susitikimo metu *tarp* subjekto ir objekto gimsta jutimas (antai regėjimas) ir juntamoji savybė (antai baltumas);

[3] patiriantysis (akis) pripildomas jutimo (regėjimo) ir tampa juntančiuoju subjektu (reginčia akimi), ne jutimu (regėjimu), o patiriamas (regimas) objektas – kokiu nors (baltu), ne „kokybe" (baltumu).

Šis skirtumas svarbus ir baigiamajai herakleitininkų prielaidos kritikai (182 a–e).

Kadangi svarstomas žinojimo reiškinys ir žmogaus galimybė būti dalykų matu, Sokrato aiškinimuose dominuoja subjekto patirties klausimas. Vis dėlto jis kalba ir apie patyrimo *objektų* – savaime, be santykio su suvokėju jokių savybių neturinčią – prigimtį. Susidaro įspūdis, kad Sokrato dėstomas mokslas neleidžia įsivaizduoti jokių patvaresnių dalykų „substratų", ir viskas tėra besikeičiančios suvokiamų savybių ir suvokimo patirčių konsteliacijos. Juk niekas nėra savaime koks nors (plg. 160 a–c). D. Sedley taip apibūdina iškylantį ontologinį paveikslą: „akmuo yra baltumo, kietumo ir kitokių subjekto dabar juntamų savybių pluoštas, o suvokėjas – įvairių dabar patiriamų suvokimų (vizualinių, taktilinių ir pan.) pluoštas" (2004, p. 91). Vienintelis nekintamas šios nepaliaujamai kintamos tikrovės bruožas – jos nuolatinis kintamumas. Sokratas pakartoja, kad įprasta kalbėsena gerokai netinka nusakyti šiai takiai pasaulio tikrovei, ją neleistinai „sustabdo" (157 b).

155 e3

apsidairyk, kad kartais nenugirstų kas nors iš neįšventintųjų. A. Balansard primena, kad Atėnuose įšventinimas į Eleusino slėpinius nebuvo negausaus elito reikalas, veikiau – plačiai paplitusi praktika, o apeigų dalyviai negalėjo

nepripažinti, kad susiduria ir su neregimais dalykais. Tad Sokratas, pasak šios autorės, „taiko į tokius užsispyrėlius, kurių požiūris nesiekia net įprasto dievobaimingumo lygio – tokius, kurie neigia radimąsi todėl, kad jo nemato“ (2017, p. 97). Galima sutikti, kad žodžiai apie (ne)įšventintuosius šiandien skamba kitaip nei Sokrato ir Platono dienų Atėnuose. Vis dėlto įšventinti atėniečiai stropiai saugojo savo žinojimą nuo neįšventintųjų. *Faidre* su įšventinimu į slėpinius lyginama (daugumai tikrai neprieinama) mąstomosios tikrovės pažinimo patirtis (250 c); *Puotoje* Alkibiadas „neįšventintus neišmanėlius“ ragina užsikimšti ausis, kai jis pasakos apie savo santykių su Sokratu patirtį (218 b). *Teaitete* žodžiai apie neįšventintuosius primena apie Sokrato dėstomo protagorininkų mokymo slaptumą (žr. 152 c8–11). Mokymas apie visų dalykų judėjimą ir kismą yra *slaptas* (nors jį ir skelbę kone visi graikų senovės išminčiai), nes ryšys tarp jo ir Protagoro žodžių apie „žmogų matą“ yra *dialogo Sokrato* mąstymo vaisius.

155 e4–6

žmonės, kurie mano, kad yra tik tai, ką jie gali tvirtai paimti į rankas, o veiksmo, tapsmo ir visko, kas neregima, nepripažįsta būties dalimi. Čia Sokrato minimų „neįšventintųjų“ apibūdinimas primena *Sofiste* Elėjiečio pateikiamą Gigantų paveikslą. Kovoje dėl būties sampratos (*Sofistas* 246 a4: οἷον γιγαντομαχία τις) pastarieji elgiąsi kaip mitinės gigantomachijos protagonistai: „viską traukia iš dangaus ir iš neregimybės, rankomis tiesiog apsikabindami uolas ir ąžuolus [plg. *Odisėja* XI, 315–316]. Liesdami visus tokius dalykus jie tvirtina, kad *yra* vien tai, kam galima smogti ar paliesti, nes, anot jų apibrėžimo, kūnas ir būtis yra tas pat, o visus, kurie teigia, kad yra kūno neturinčių dalykų, visiškai niekina ir nieko daugiau nebenori girdėti“ (*Sofistas* 246 a). Atsiliepdamas Elėjiečio pašnekovas

Sofiste Teaitetas sako, kad daug tokių yra sutikęs (246 b). Kai kurių tyrėjų manymu, Sokratas čia omenyje turi atomistus. Plg. Polansky (1992), p. 96 *sq*.

155 e5–6

veiksmo, tapsmo ir visko, kas neregima, nepripažįsta būties dalimi. *Sofiste* nekūninių dalykų būtį pripažįsta tik „pasitaisę" („pasidarę geresni", 247 c3 *sq*) „Žemės vaikai"; pašnekovai spėja, jog tokie galėtų sutikti, kad esama *veikimo ir patyrimo galios* (δύναμις) ir kad galiausiai „būtis yra ne kas kita kaip *galia*" (247 e3 *sq*). *Teaitete* kalbama apie įvairių rūšių judėjimo galią veikti arba patirti (ποιεῖν ir πάσχειν) (156 a6 *sq*).

155 e7–156 a1

kieti ir nepaslankūs žmonės. Tam tikros nuomonės šalininkams žaismingai priskiriami jų mokymo objekto bruožai: vien kūnų būtį pripažįstantys žmonės ir patys yra kieti bei nepaslankūs. Panašiai *Sofiste* būtį su kūnais tapatinantys žmonės vadinami Žemės vaikais (247 c5, 248 c2, 247 c5) ir lyginami su Gigantais (246 a). Plg. kom. *ad* 179 e6–7 („lekia tiesiog kaip jų raštuose pasakyta").

156 a2

gerokai svetimi Mūzoms. Μάλ' εὖ ἄμουσοι. „Svetimumas Mūzoms", „nemūziškumas" Platono dialoguose nusako filosofijai ir proto gyvenimui svetimus žmones. Plg. *Timajas* 73 a: „svetimas filosofijai ir Mūzoms". *Sofiste* Mūzoms (Jonijos ir Sicilijos) priskiriamos skirtingos filosofų pozicijos būties vienovės ir įvairovės klausimu (249 d–e).

156 a6–7

galias turi skirtingas: viena – veikti, kita – patirti. *Sofisto* protagonistas Elėjietis galią (δύναμις) laiko pakankamu

pagrindu kalbėti apie dalyko *būtį*. Plg. *Sofistas* 247 d8–e2: „Sakau, kad viskas, kas turi kokią nors galią kaip nors veikti (ποιεῖν) ką nors kitą arba patirti (πάσχειν) kad ir mažiausią menkiausio dalyko [poveikį], tebūnie tai tik vienas kartas, – visa tai *yra*“; 247 e (žr. kom. *ad* 155 e5–6).

Aktyviąją (veikimo) galią Sokratas sieja su suvokiamais objektais, o pasyviąją (patyrimo) – su suvokimo organais. Aktyvaus arba pasyvaus vaidmens pasiskirstymą, anot jo dėstomo mokslo, nulemia konkretaus susitikimo aplinkybės: „tas pats dalykas, vieną kartą su kuo nors susitikęs, gali būti veikiantis, o kitą, susidūręs su kuo nors kitu, – patiriantis“ (157 a).

156 a7–8

Iš šiųdviejų rūšių suartėjimo ir trinties gimsta palikuonys. Pasaulyje, kurio slėpinius dabar atskleidžia Sokratas, susitinka nematomi dalykų judesiai.

156 b4–5

taip pat malonumu, nemalonumu, troškimu, baime ir dar kitaip. Sokratas prie pojūčių skiria ir įvairias emocines būsenas.

156 c3–4

Ir ką gi nori pasakyti šis mūsų mitas? Gana lengvabūdiškai atskleistus slėpinius Sokratas dabar pavadina „mitu“. Veikiausiai todėl, kad pojūčio ir jutinio atsiradimą jis aiškino gimdytojų poros santykiu. Galima pridurti, kad pasakojant pavartotas daiktavardis ὁμιλία (156 a7, verčiama „suartėjimas“) gali nusakyti seksualinius santykius.

Panašiai *Sofisto* protagonistas „mitais“ vadina senųjų filosofų pasakojimus apie visybės pradų karus, meilę ir santuokas, palikuonių gimdymą ir auginimą (242 c8–243 a2). Dabar pats Sokratas sukuria tokią „ikisokratinio“ stiliaus istoriją.

156 c6

Žiūrėk įdėmiai – gal atvesime jį prie tikslo. „Atvesime jį prie tikslo“ – ἀποτελεσθῇ („gal jis bus užbaigtas“). Regis, šiais žodžiais netiesiogiai primenama, kad mito negalima palikti nebaigto. Plg. 164 d–e ir *Gorgijas* 505 c10.

156 c7

kaip mes sakėme, juda. ὥσπερ λέγομεν κινεῖται. Mažai tikėtina, kad ὥσπερ λέγομεν čia reiškia ne „kaip mes sakome“, bet „*taip*, kaip mes sakėme“ / „minėtuoju būdu“; taip supranta Narcy (2016). Tuomet tai būtų nuoroda į 156 a aiškinimus apie skirtingų rūšių judėjimo galias veikti ir patirti. Tačiau Sokratas tik dabar išties imasi aiškinti minėto judėjimo *būdą*.

156 c8

jų judėjime esama greitumo ir lėtumo. Lėtai judančiais Sokratas vadina potencialius suvokimo organus, antai akis, ir suvokiamus objektus, antai pagalius ar akmenis. „Lėtasis“ judėjimas galėtų būti siejamas su, laikui bėgant, jų patiriamais pokyčiais. Netrukus Sokratas kalbės apie skirtingus sveiko ir sergančio subjekto pojūčius (159 b–160 b). Būtų galima suprasti, kad dalykų nepaliaujamai patiriamų pokyčių lėtumas trukdo juos pastebėti, todėl žmonės yra linkę kintančius dalykus laikyti patvariais vykstančių pokyčių substratais. Vis dėlto žodžiai „juda arba toje pačioje vietoje, arba link arti esančių dalykų“ verčia manyti, kad omenyje taip pat turimas ir judėjimas erdvėje – „toje pačioje vietoje“ veikiausiai nusako sukimąsi, antai keičiant akių žvilgsnio kryptį arba ausies padėtį (plg. 181 c6 *sq*: „kai kas nors iš vienos vietos keliasi į kitą arba sukasi toje pačioje vietoje“). Aišku, ir akis, kartu su jos turėtoju, ir krentantis akmuo galėtų judėti, ir gana sparčiai. Galbūt lėtu suvokėjo ir suvokiamo dalyko judėjimas vadinamas visų pirma norint jį skirti nuo išties žaibiškai lekiančių suvokimo vaisių (plg. Bostock,

1988, p. 63)? Be to, Sokrato aiškinimų kontekste judėjimo lėtumas neabejotinai padeda kalbėti apie dar identifikuojamus [1] suvokėją – žmogų, kuris yra „visų dalykų matas“, ir [2] jo kintančiu suvokimu matuojamą objektą, kurį galima būtų vadinti akmeniu arba pagaliu. Plg. Bostock (1988), p. 82: „Kad galėtume patikslinti [*specify*], *kokių* momentinių vienetų rinkiniais tampa dalykai, turime *turėti galimybę* kalbėti apie kokius nors išliekančius dalykus [*to refer to the persistent things*]“.

Kiek anksčiau (156 a) Sokratas skyrė veikiančiojo ir patiriančiojo judėjimo rūšis. Anot 157 a patikslinimo, ar dalykas yra veikėjas, ar patiria kito veikimą, aiškėja konkretaus susidūrimo metu (157 a). Greitasis judėjimas, anot pašvęstųjų mokslo, būdingas suvokėjo ir suvokiamo objekto susidūrimo metu gimstančių pojūčio ir jutinio porai. Vargu ar šiems greituoliams gali būti priskiriama ir veikimo arba patyrimo galia (taip mano T. Chappellis, 2004, 74). Labiau tikėtina, kad jų judėjimas nulemia veikimo ar patyrimo vaidmenų paskirstymą tarp suvokėjo ir suvokiamo objekto.

156 d1–3

Mat gimdomi dalykai yra iškeliami, tad jų judėjimo prigimtis – sparčiai lėkti. φέρεται γὰρ καὶ ἐν φορᾷ αὐτῶν ἡ κίνησις πέφυκεν. Šis Sokrato aiškinimas remiasi tuo, kad graikų kalboje veiksmažodis φέρειν („nešti“) gali reikšti ir vaisių „gimdymą“ (plg. LSJ, *s. v.* V: *bring forth, produce*; kita vertus, pasyvo formos (φέρεται) paprastai nusako spartų judėjimą – „lėkimą“. Daiktavardis φορά taip pat gali reikšti ir „gimdymą“ (plg. LSJ, *s. v.* A, I, 3), ir „lėkimą“ (*ibid.* A, II, 3). Plg. *Valstybė* 546 a, kur kalbama apie visoms gyvoms būtybėms būdingus vaisingumo („našumo“) ir nevaisingumo („nenašumo“) periodus (φορὰ καὶ ἀφορία) ir S. Benardete'as (1986), p. 186, n. 30, Narcy (2016), p. 326 *sq*, n. 129. Regis, pirmas dėmesį į šį žodžių žaismą atkreipė A. Diès (1926), p. 134:

un jeu de mots hardi sur le verbe „porter“. Jį savo vertime išradingai perteikia Benardete'as (1986): *and the things precisely so generated are faster, for they are born(e) and their motion is by nature in bearing (moving locally)* (156 d; plg. *ibid.* 156 e, 159 d–e).

Greitasis judėjimas šiame Sokrato aiškinime veikiausiai sietinas su judėjimu erdvėje – suvokėjo ir suvokiamo dalyko kontakto padariniai turi akimirksniu pasiekti savo „gimdytojus“; kita vertus, ta pati jutimo samprata taikoma ir *tiesioginio kontakto* metu atsirandančiam skonio potyriui (plg. 159 c–e ir Sedley, 2004, p. 91).

156 d3–4

akis ir koks nors jai tinkamas dalykas. τι τῶν τούτῳ συμμέτρων, „koks nors jai *bendramatis* dalykas“. Regis, norima pasakyti, kad skirtingi suvokėjai (suvokimo organai) patiria tik tam tikros prigimties, jiems tinkamus, „bendramačius“ dalykus, antai regėjimas – formas ir spalvas, klausa – garsus, tačiau ne *vice versa*. Pirmojo apibrėžimo svarstymo pabaigoje Sokrato dėstomas argumentas apie *bendrybes* pagaunančią sielą remiasi čia probėgšmais iškylančiu teiginiu apie juslių specializaciją: „Ar norėsi sutikti, kad to, ką junti per vieną galią, negali justi per kitą galią? Antai, ką junti per klausą, to negali pajusti per regą, o ką junti per regą, to nepajusi per klausą?“, ir t. t. (184 e8 *sqq*).

Timajuje regėjimo vyksmas aiškinamas dviejų srovių – akies skleidžiamos šviesos ir iš regimo dalyko srūvančių „regėjimui tinkamų [ὄψει σύμμετρα, ‚bendramačių‘, 67 c7]“ dalelių susidūrimu. Šio veikalo protagonistas spalvų įvairumą sieja su kūnų skleidžiamų dalelių dydžio skirtumais (67 d–68 d). *Teaitete* dėstomas slėpiningas mokslas neprieštarautų *Timajo* srūvančių dalelių teorijai, tačiau vargiai būtų suderinamas su šios teorijos numatoma aiškia dalelyčių dydžių klasifikacija. Sokrato vaizduojamas nuolatinio

judėjimo pasaulis neįsileidžia jokių apibrėžtų dalykų pavidalų („rūšių"). Plg. Chappell (2004), p. 77.

156 d6–8

kai tarp jųdviejų lekia akių pusėje regėjimas, o kartu spalvą gimdančio dalyko pusėje – baltumas. „Akių pusėje" perteikia πρὸς τῶν ὀφθαλμῶν, „kartu spalvą gimdančio dalyko pusėje" – πρὸς τοῦ συναποτίκτοντος τὸ χρῶμα. „Pusėje" verčiama čia pavartota prielinksnio πρός su genityvo linksniu konstrukcija. Platono tekstuose ši konstrukcija dažniausiai vartojama priesaikos formose, antai πρὸς Διός („Dzeuso akivaizdoje", „dėl Dzeuso"), πρὸς θεῶν („dievų akivaizdoje", „dėl dievų"); kitais atvejais ji pasitaiko labai retai. *Teaitete* ji dar kartą pavartota toliau, panašiai aprašant Sokrato kontaktą su vynu (159 d) ir 173 d7 *sq*.

Absoliuti dauguma vertėjų πρός su genityvu šiame sakinyje supranta kaip kilmės nuorodą: „*iš* akių... *iš* kartu spalvą gimdančio dalyko". I. M. Crombie (1963, p. 21) ir juo sekdama A. Balansard (2012, p. 106, n. 137) pagrįstai pastebi, kad tai mažai tikėtina, nes teiginį, esą regėjimas eina *iš* akies, sunku suderinti su aiškinimu, jog akis *paskui* (pagimdytiems palikuonims sparčiai judant) *prisipildo* regėjimo. Balansard šių Sokrato žodžių πρός supranta kaip priklausomybės nuorodą: *qui* dépend *des yeux... qui* dépend *de l'objet* („kuris *priklauso* nuo akių... kuri *priklauso* nuo dalyko"), ir siūlo reginčią akį ir regimą objektą įsivaizduoti kaip du susiliečiančius *halus*, kurie *po* susilietimo nusidažo kiekvienas skirtinga spalva (*ibid.*). Tokia interpretacija Sokrato nusakomą pojūčio gimimo vyksmą daro sklandesnį, tačiau siūlomu būdu suprasti tekstą trukdo kelios aplinkybės: [1] graikiško sakinio žodžių tvarka (kur kas labiau tikėtina, kad πρός su genityvu čia nurodo judėjimo kryptį arba vietą), [2] lyginimas su 159 d-e tekstu, kur aprašant tą patį procesą veiksmažodis

φέρεσθαι derinamas su vietos nuoroda περί, ir [3] tai, kad, kaip rodo senosios graikų kalbos žodynai, konstrukcija πρός su genityvu priklausomybę nusako tik Homero poemose (plg. LSJ, *s. v.* A iii, 1).

Tolesniame tekste kalbama apie vyno pusėje / prie vyno (πρὸς τοῦ οἴνου) esantį ir *apie jį* lekiantį (περὶ αὐτὸν φερομένη) saldumą (159 d3–4); o 159 e2–4 – apie kartumą, „atsirandantį ir lekiantį *apie* vyną / prie vyno" (περὶ δὲ τὸν οἶνον γιγνομένην καὶ φερομένην πικρότητα). Regis, πρὸς su genityvo linksniu šiame Sokrato aiškinime laikoma περί su akuzatyvu („apie") atitikmeniu. Kai kurie vertėjai, 159 d kontekste πρός su genityvu verčia taip, kaip siūlau ją suprasti ir versti jau šioje dialogo vietoje. Antai, Fr. Schleiermacher (2007): *Auf der Seite des Leidendes... auf der Seite des Weines*), Fr. Cornford (1935): *on the patient's side... on the side of the wine.*

Suvokiamo dalyko ir suvokėjo judėjimams susikirtus, gimsta pojūtis ir juntamoji savybė. Judėdami gimdytojų pusėje („prie" arba „apie" juos) šie palikuonys pripildo juos tam tikro turinio – akis tampa reginčia, o daiktas baltas. Jei regėjimas judėtų *iš* akies, o baltumas *iš* daikto, nežinia, [1] kaip ir kodėl jiedu galėtų būti laikomi kokio nors susitikimo vaisiumi; [2] kaip turėtume įsivaizduoti iš akies lekiančio regėjimo ir iš daikto einančio baltumo trajektorijas, jei galutinis jų judėjimo tikslas – *pripildyti* akį regėjimo, o daiktą baltumo, kad viena taptų ne regėjimu, o reginčia akimi, o kitas – ne baltumu, bet baltu (plg. 156 d8–e)?

Konstrukcija πρός su genityvo linksniu graikų kalboje yra gana įprasta nusakant geografinę dalykų padėtį (sritį); plg. LSJ, *s. v.* A i, 2. Platonas ją taip vartoja *Kritijuje* aprašydamas krašto topografiją: ἐν ἀριστερᾷ δὲ πρὸς θαλάττης („kairėje jūros pusėje, 110 e), τὰ δὲ πρὸς νότου („pietų pusėje", 112 c), πρὸς θαλάττης μέν („iš jūros pusės", 113 c), πρὸς Ἡρακλείων

στηλῶν („Heraklio stulpų pusėje“, 114 b), ir t. t. Galima suprasti, kad ir aptariamame tekste konstrukcija πρός su genityvo linksniu vartojama pateikiant tokias „topografines“, judėjimo žemėlapį brėžiančias nuorodas. Tikėtina ir tai, kad dialogo autorius turi omenyje kitą įprastą πρός su genityvo linksniu konstrukcijos reikšmę – ji dažnai vartojama nusakant palikuonių kilmę iš motinos arba tėvo pusės (plg. LSJ, *s. v.* A i, 5.). Taip ji vartojama toliau *Teaitete* (173 d: „ar iš protėvių, vyrų ar moterų pusės, turi paveldėjęs ką nors bloga“) ir *Įstatymuose* (774 e, 856 d, 871 b, 877 d, 878 d, e, 924 b, 929 b); taip pat plg. *Valstybė* 334 b, *Alkibiadas I* 104 b. Neturėtų stebinti, kad patyrusiu akušeriu save dialoge vadinantis Sokratas taip patikslina ką tik gimusio pojūčio ir jutinio kilmę (iš vieno ir kito gimdytojo pusės). Išsamiau apie aptariamą gramatinės konstrukcijos vartoseną žr. Aleknienė (2021).

157 a1

ir anksčiau esame tai sakę. Sokratas turi omenyje 152 d–e teiginius. Naujas dabartinio aiškinimo elementas – veikiančio ir patiriančio dalyko vaidmenų skyrimas; tačiau ir šie vaidmenys nesą pastovūs.

157 a6–7

tas pats dalykas, vieną kartą su kuo nors susitikęs, gali pasirodyti veikiantis, o kitą, susidūręs su kuo nors kitu, – patiriantis. Galima įsivaizduoti, kad dalyką reginti (patirianti) akis kitą kartą pati gali būti regimu, tad veikiančiu objektu. Užuodžiančiai nosiai arba girdinčiai ausiai toks „veidrodinis“ santykių apvertimas netiktų, tačiau nosis ir ausis taip pat gali gauti patiriančiojo vaidmenį, antai patirdami akmens ar pagalio smūgį. Kad ir kaip būtų, galima sutikti, kad savaime, be konkretaus susidūrimo situacijos, niekas negali būti nei veikiantis, nei patiriantis.

157 a8

nuo pat pradžios sakome. Plg. 152 d–e.

157 b1

o „būti" visur reikia pašalinti. J. Cooperio manymu, tai, kad baigiant plėtoti Teaiteto apibrėžimą (kurti protagoriškos ir herakleitiškos pasaulėvokos lydinį) Protagoro pozicija vėl bus siejama su būties pagava (160 c7–9), rodo, kad „Platonas neturi rimtos intencijos Protagoro mokymo apie εἶναι keisti Herakleito nuolatinės tėkmės teorija" (1990, p. 58). Vis dėlto dėstydamas baigiamąjį argumentą prieš pirmąjį žinojimo apibrėžimą Sokratas „būtį" priskiria prie jutimo nepagaunamų *bendrybių* (κοινά), o bendrybių sąvoka netinka ne tik dialogo herakleitininkams, bet ir rekonstruojamai Protagoro sampratai.

157 b8–c2

Taip esą reikia kalbėti ir apie dalis, ir apie jų sankaupas, kurioms taikomi „žmogaus", „akmens", įvairių gyvūnų ir dalykų rūšių vardai. „Dalis" – κατὰ μέρος. Tikėtina, kad čia omenyje turimos atskirų patiriamo objekto savybių patirtys, kurių „sankaupos" sudaro žmogaus, akmens arba kitos rūšies daiktų ir gyvūnų patirties paveikslus (percepcinius rinkinius). Plg. 156 e–157 a: „spalvos gimdymo bendrininkas prisipildo baltumo ir tampa ne baltumu, o baltu pagaliu, akmeniu arba kokiu nors kitu baltu dalyku, kuris gavo nusidažyti tokia spalva. Ir apie viską taip pat reikia mąstyti: niekas savaime nėra kieta, šilta arba dar kas nors". Nors Sokratas nuo apibrėžimo aiškinimo pradžios kalba apie įvairius vientisus dalykus (vėjas, akmuo, pagalys), jis mini ir aptaria atskirus jų bruožus (šiltumą, baltumą); vėliau panašiai bus aiškinama apie vyno tapimą saldžiu arba karčiu (159 c–160 a). Tai reikštų, jog tai, ką esame pratę laikyti tam tikrais vieniais, yra kiekvienam savų patirčių rinkiniai.

Kitos interpretacijos šalininkai mano, kad žodžiais κατὰ μέρος nusakomos paskirybės – atskiri žmonės, daiktai ir gyvūnai, o jų „sankaupomis" vadinamos dalykų rūšys. Tokiu atveju išeitų, kad, anot slėpiningojo mokslo išpažinėjų, nieko tvirto („sustabdančio") mes negalime pasakyti ne tik apie atskirą akmenį ar vėją (tarkime, kad „akmuo sunkus", o „vėjas šaltas"), bet ir apie akmenis ir vėją apskritai („akmenys sunkūs", „vėjas šaltas"). Plg. Polansky (1992), p. 99 *sq*, Brown (2014), p. 120.

Ar ir patys dalykus (poveikių puokštes) patiriantys suvokimo subjektai Sokrato plėtojamos teorijos vaizduojami kaip juose vykstančių pokyčių (lėto judėjimo?) „sankaupos"? Tolesni Sokrato aiškinimai apie skirtingus suvokimo subjektus – sveiką ir sergantį Sokratą (159 b–160 b) – tokią prielaidą daro tikėtiną. 159 e–160 c tekstas verčia svarstyti dar vieną klausimą: ar suvokiantis subjektas neturi būti laikomas savo juslinių percepcijų sankaupa? Žr. kom. *ad* 160 c8–9 („juk tai visada – mano būties pojūtis").

157 c2–157 d12

Intermedija: Ar Teaitetui patinka tokios mintys? Ką mano pats Sokratas?

Pateikęs jokios vienumo atramos neturinčio pasaulio vaizdą Sokratas pasiteirauja, ar Teaitetui jis patinka ir ar yra jo skonio. Klausimo forma neabejotinai susijusi su dėstomos teorijos turiniu: viskas yra individualaus suvokimo – momentinio „skonio" reikalas. Teaitetas prisipažįsta, kad klausantis Sokrato aiškinimų, jam „atrodo, kad tai nuostabiai pagrįsta, ir viską reikia suprasti būtent taip, kaip išdėstyta". Tačiau kas atsitiks, kai Sokratas liausis taip kalbėjęs ir veikęs Teaiteto klausą? (Plg. Balansard, 2012, p. 109).

Sokratas, savo ruožtu, primena, kad dėsto ne savo mintis, bet duoda žinojimo sampratą „gimdančiam" jaunuoliui

ragauti įvairios išminties. Taip pabrėžiama, kad dialogo Sokrato nereikia painioti su jo rekonstruojamu slaptuoju protagorininkų mokslu. Jis tesiekia parodyti jaunuoliui (duoti paragauti), koks turėtų būti protagoriškąją žmogaus mato sampratą atitinkantis ir jai tinkamas pasaulis.

Žodžiai apie išminties ragavimą gali priminti *Protagoro* Sokrato įspėjimus jaunajam bičiuliui, besiveržiančiam tapti Protagoro mokiniu: sofistas prekiauja sielos maistu – žiniomis, tad čia reikia didelio atsargumo; prekeivių giriamus kūno valgius mes galime parsinešti susidėję į atskirus indus ir vėliau pasitarti su dalyko žinovais, ko, kiek ir kada tinka valgyti, o sielos valgius, susimokėję už išminčių siūlomą mokslą, tiesiai į ją dedamės (*Protagoras* 313 c–314 b). Galima suprasti, kad dabar siūlydamas Teaitetui ragauti įvairių išminties patiekalų, Sokratas tikisi išugdyti pašnekovo išmanymą apie sielos (proto) maistą.

157 c5–6

ar nori mane išbandyti. Žodžiais apie „išbandymą" galbūt siekiama pabrėžti išdėstyto mokslo ekstravagantiškumą.

157 c7

Neatsimeni, bičiuli? Plg. 150 c–d. Anksčiau atskleisdamas Teaitetui, koks jis yra pribuvėjas, Sokratas minėjo ir pribuvėjų naudojamus „užkalbėjimus" (149 d1: ἐπᾴδουσαι; plg. 157 c9: ἐπᾴδω); tą kartą dar kalbėta apie gimdyvėms duodamus „vaistus" (149 c9: φαρμάκια); Teaitetui dabar siūloma paskanauti įvairios išminties.

157 d2–3

kas nors netikra ar tikras vaisius. „Netikra" – ἀνεμιαῖον. Žr. kom. *ad* 151 e6 („ar gimė kažkas gyvybinga, ar tai netikras vaisius").

157 e1–159 e6

Sapnų ir ligų atvejis

Protagorininkų pasaulio vaizdą pašnekovui atskleidžiantis Sokratas nori jį išplėtoti iki kraštutinumų. Populiarioji nuomonė nesutiktų, kad neklysta netgi sapnuojančių arba kliedinčių žmonių pojūčiai. Jei pašnekovai tam pritartų, protagorininkų teiginyje atsirastų silpna vieta – jau nebebūtų galima teigti, kad *visi* pojūčiai yra teisingi. Teaitetas prisipažįsta negalįs pasiginčyti su teigiančiais, „kad pamišę arba sapnuojantys žmonės turi klaidingą nuomonę, jei vieni manosi esantys dievai, o kiti sapnuodami įsivaizduoja turį sparnus ir skraidą“ (158 b).

Sokratas nusiteikęs parodyti, kad jo dabar plėtojamas pasaulėvaizdis nepripažįsta jokių išimčių – *visi* pojūčiai yra vienodai teisingi. Sapnų pojūčių tikrumą Sokratas apgina pasitelkdamas, regis, gana plačiai žinomą (plg. 158 b5–8: „Tai nepagalvoji nė apie tokį būdą,– kad čia štai kaip galima pasiginčyti [...]? [...] Manau, ne kartą esi girdėjęs“) skeptišką argumentą: kaip įrodyti, kad, tarkime, dabar mes būdraujame, o ne sapnuojame? Teaitetas ne tik neranda tokių įrodymų, bet ir pripažįsta, kad sapnų tikrovė gali būti labai įtaigi – sapnuodami taip pat galime pasakoti regimus sapnus, kaip ir būdraudami ką nors vienas kitam pasakojame (158 c). M.-K. Lee (2005, p. 19) nurodo, kad Sokrato svarstymai apie neaiškią sapno ir būdravimo tikroviškumo skirtį – viena iš ankstyviausių šio argumento versijų; panašus argumentas pasirodys helenizmo laikų skeptikų repertuare, o dar vėliau – Descartes'o *Metafiziniuose apmąstymuose.*

Regis, už Sokrato pašnekovą labiau įgudęs analitikas galėtų pasakyti, kad miego ir būdravimo patirties tikroviškumas gali būti tikrinamas intersubjektyviai (Teaitetas gali sutarti su Sokratu dėl jų pokalbio fakto; sapnuojant tai daug

mažiau tikėtina) arba išorinio stebėtojo (kiti gali pasakyti, ar mes miegame, ar ne). Plg. Polansky (1992), p. 104, n. 52: „Atrodo, kad tiesa apie tai, miegame mes ar ne, yra vieša [*public*]" ir Balansard (2012), p. 111: „Tikroviškumas [*objectivité*], kurį mes suteikiame pasauliui būdraudami iš dalies susijęs su intersubjektyvumu". Ir išorinio vertinimo, ir intersubjektyvumo kriterijai būtų labai nepalankūs protagoriškam individualios tiesos postulavimui.

Ne mažiau keblus Sokrato vaizduojamiems protagorininkams būtų klausimas apie tai, koks *objektas* veikia sapnuojantį ar kliedintį asmenį. Koks dalykas („kuriam įgimta veikti") susiduria su miegančiu Sokratu sukeldamas vieną ar kitą jo sapnuojamą sapną (plg. 159 c)? Nei Teaitetas, nei Sokratas apie šį keblumą neužsimena. Sokratas renkasi aptarti paprastesnį sveiko ir sergančio žmogaus pojūčių atvejį: ir sveikas, ir sergantis Sokratas geria vyną, tačiau vienam jis atrodo malonaus skonio, kitam – kartus. Apie miegančio ir kitokių „Sokratų" patyrimus probėgšmais užsiminta kaip apie panašiai nagrinėtinus atvejus (159 c1 *sq*).

Kalbėdamas kaip protagorininkų mokslo *porte-parole* (158 e: „iš manęs turėsi išgirsti, ką apie šiuos dalykus pasakytų žmonės, anot kurių apibrėžimo, kas kam atrodo, tas tam visais atvejais ir yra teisinga") Sokratas įrodo Teaitetui, kad suvokiantis subjektas sveiko ir sergančio Sokrato atvejais nėra tas pats, nes nėra tų pačių galių rinkinys, ir tik jis, konkretus konkrečios situacijos subjektas, kiekvieną kartą gali spręsti apie jam kylančio pojūčio (ir nuomonės) tikrumą. Toks aiškinimas dera su anksčiau (156 c–d) išdėstyta prielaida apie nuolatinį lėtą suvokiančio subjekto ir suvokimo objekto judėjimą ir verčia ją suprasti kaip teiginį apie dalykuose (suvokiančiame ir suvokiamame) vykstančius *pokyčius*. Dabar Sokratas aptaria *suvokėjo* (sveiko arba sergančio) situaciją. Regis, jis taip pat galėtų pasvarstyti apie besikeičiančio

(skirtingo) vyno (jauno, brandaus arba prarūgusio) poveikio sukeliamus skirtingus pojūčius.

157 e3–4

visi atvejai, kai kalbama apie klausos, regos ir kitų jutimų sutrikimą. Sokratas vartoja veiksmažodžius su priešdėliu παρα- (παρ-ακούειν, παρ-ορᾶν, παρ-αισθάνεσθαι), kuris suteikia reikšmę „pro šalį" – „girdėti", „regėti", „pajusti"; plg. liet. „pra-šauti".

Vėliau, svarstydamas Teaiteto pasiūlytą antrąjį žinojimo apibrėžimą („žinojimas – tai teisinga nuomonė"), Sokratas aptaria galimybę klaidingos nuomonės atsiradimą aiškinti tuo, kad, siekdamas pritaikyti juntamą vaizdą prie sieloje esamo žinojimo įspaudo, žmogus nepataiko ir vaizdą sieja su netinkamu įspaudu, tarsi įkišdamas koją į kitą sandalą (παρ-αλλάξας) (193 c). Toje pačioje svarstymo atkarpoje vėl bus vartojami ir veiksmažodžiai παρορᾶν bei παρακούειν, kartu su παρανοεῖν (195 a7–8).

158 a5–7

Tai ką, vaike, belieka sakyti tam, kas laiko jutimą žinojimu ir teigia, esą, kas kam nors atrodo, tas jam ir yra? „Belieka sakyti" – Τίς [...] λείπεται λόγος. Galima suprasti: „Kas lieka iš jo argumento / teiginio".

158 a8–9

Sokratai, nedrįstu tarti, kad neturiu, ką pasakyti, nes ką tik mane subarei už tokius žodžius. Plg. 148 c–d, 151 d, 157 d.

158 b2

negalėčiau ginčytis su teigiančiais, kad pamišę arba sapnuojantys žmonės turi klaidingą nuomonę, jei vieni manosi esantys dievai, o kiti sapnuodami įsivaizduoja turį

sparnus ir skraidą. Pripažindamas savo negebėjimą ginti sapnuotojų ir kliedėtojų pojūčių Teaitetas (pirmą kartą dialoge) į svarstymą greta pojūčių įtraukia „nuomones“ – ψευδῆ δοξάζουσιν, „turi klaidingą nuomonę“. Pasak R. Polanskio, „šis sutapatinimas [*confusion*] turi lemiamos reikšmės galutinei [Teaiteto] palikuonio raidai [*full development*]. Jei koncepcija būtų likusi vien juslinio suvokimo lygmenyje, turėtume gana siaurą ir neįdomią žinojimo teoriją. Tik išplečiant žmogaus mato sampratą, kad ji apimtų ne vien juslinį suvokimą, bet ir nuomonę arba sprendimą, žinojimo objektais galima padaryti ‚visus dalykus‘“ (1992, p. 103). Išties, sapnų ir ligų, ypač mąstymo sutrikimo atveju, stebina ne pojūčiai, bet skelbiamos nuomonės („aš esu dievas“, „aš galiu skraidyti“).

158 d1–2

miegodami ir būdraudami praleidžiame tiek pat laiko. Su šiuo teiginiu būtų galima pasiginčyti. Tačiau Teaitetas dabar jam neprieštarauja, o netrukus entuziastingai sutinka, kad juokinga būtų tiesos kriterijumi laikyti laiko trukmę (158 d11–e1).

158 e8–9

neturės jokios kitam tapačios galios? Turimos omenyje tos pačios galios (δυνάμεις) veikti ir patirti, apie kurias Sokratas kalbėjo 156 a6 *sq*: „Judėjimo esama dviejų rūšių; pagal kiekį abi yra beribės, o galias turi skirtingas: viena – veikti, kita – patirti. Iš šiųdviejų rūšių suartėjimo ir trinties gimsta palikuonys“. Taip pat plg. 159 a10 *sq*: „Sakėme, kad dalykų, kurie veikia, yra daug, be galo daug, taip pat ir tų, kurie patiria?“

159 a6–8

jei kartais dalykas tampa į kažką panašus arba nepanašus – ar į save patį, ar į ką nors kitą – apie panašėjantį pasakysime, kad jis tampa tapatus, o apie tampantį

nepanašiu – kad darosi skirtingas? Teaitetas nemato galimybės nepritarti šiam teiginiui („Neišvengiamai"), tačiau dėstomo argumento logika gerokai stebina. Nesunku sutikti, kad [1] „tai, kas yra visiškai skirtinga, neturės jokios kitam tapačios galios" ir „neturės nieko tapataus" kitam dalykui. Suprantama ir tai, kad [2] „toks dalykas bus nepanašus". Tačiau svarstydamas toliau Sokratas (protagorininkų mokslo atstovo vaidmenyje) neabejotinai gudrauja. Pradėdamas (vis dar tikėtinu) teiginiu, kad [3] į kažką panašėjantis dalykas tampa tapatus („tapatėja"), o tampantis nepanašus („nupanašėjantis") darosi skirtingas (159 a7–8: ὁμοιούμενον μὲν ταὐτὸν φήσομεν γίγνεσθαι, ἀνομοιούμενον δὲ ἕτερον), Sokratas siūlo aptarti skirtingus „Sokratus" („Imkime sveiką Sokratą ir sergantį Sokratą"), o tuomet [4] tiesiai iš nepanašumo („Ar vienas į kitą panašus, ar nepanašus?") kildina skirtingumą („Tad ir skirtingas – taip pat, kaip ir nepanašus?").

Galima suprasti, kodėl į svarstymą 159 a3–4 buvo įtraukta nepanašumo sąvoka. Išties, gerokai lengviau sutarti dėl sveiko ir sergančio Sokrato *nepanašumo* nei kalbėti apie *skirtingus* „Sokratus". 159 a1 *sqq* nusakytą nepanašumo ir skirtingumo santykį dabar Sokratas apgręžia ir pateikia supaprastintu pavidalu: pirma nepanašumas buvo kildinamas iš *visiško* skirtingumo, dabar *bet kokio* nepanašumo pakanka teigti skirtingumui.

Komentuotojai Sokrato svarstymo yda laiko kokybinio skirtingumo (*qualitatively different*) tapatinimą su „tapatybiniu" (*numerically different*). Sokratas čia išties nepagrindžia perėjimo („šuolio") nuo nepanašumo (kokiu nors atžvilgiu) prie skirtingumo. Netapačiais turėtume laikyti ne tik susirgusį, bet ir miegantį (tai pripažįsta pats Sokratas, 159 c1), lauke arba viduje esantį, sėdintį arba stovintį Sokratus (plg. Bostock, 1988, p. 73). Kita vertus, ankstesnių aiškinimų apie individą, kaip įvairių veikimo arba patyrimo galių *sankaupą*,

kontekste toks perėjimas nebeatrodo nei visai netikėtas, nei nepagrįstas: jei individas neturi jokio tvaraus pagrindo ir visada *atsiranda* kaip kintamas galių rinkinys, tuomet vienos ar kitos galios pa(si)keitimas išties sudaro naują – ir *skirtingą* – individualų rinkinį. Tad remdamasis ankstesniais svarstymais Sokratas gali teigti, kad susidūręs su sveiku arba sergančiu Sokratu veikiantis dalykas (antai vynas) turės reikalą su skirtingomis patyrimo galių kombinacijomis ir „pagimdys" skirtingus „palikuonis" (159 c–d).

Tikėtina, kad šiame svarstyme vartojamas veiksmažodis ἀνομοιόω („daryti nepanašų"; čia pavartotas sangrąžinės formos dalyvis ἀνομοιούμενος, „virstantis nepanašiu", „nepanašėjantis", „nupanašėjantis") yra *verbum Platonicum* – veiksmažodžio ὁμοιόω pavyzdžiu Platono sukurtas žodis. Plg. *Valstybė* 547 b6, *Timajas* 57 c4, *Parmenidas* 157 a8. Tas pats pasakytina apie 166 c1 pavartotą daiktavardį ἀνομοίωσις, „nupanašėjimas".

159 c14–d2

kaip sutarėme anksčiau, veikiantysis ir patiriantysis pagimdo kartu lekiantį saldumą ir pojūtį. Plg. 156 a–e.

159 d2–5

Patiriančiojo pusėje esantis pojūtis padaro liežuvį juntantį, o vyno pusėje esantis ir apie jį judantis saldumas verčia vyną sveikam liežuviui ir būti, ir atrodyti saldžiam. „Patiriančiojo pusėje" – πρὸς τοῦ πάσχοντος, „vyno pusėje" – πρὸς τοῦ οἴνου. Žr. kom. *ad* 156 d6–8 („kai tarp jųdviejų lekia akių pusėje regėjimas..."). 159 d3–4 žodžiai apie saldumo judėjimą πρὸς ir περὶ („apie") vyną akivaizdžiai remia (vertėjų daugumos supratimui priešingą) interpretaciją, kad kalbama apie judėjimą *link* „gimdytojo" arba jo „apylinkėse", o ne apie judėjimą, kuris *iš* jo kiltų.

159 e7–160 c6

Visi dalykai kokie nors yra arba tampa ne patys savaime, o *vienas kitam*

Aptaręs dėstomam mokslui nepalankius sapnų ir pamišimo atvejus Sokratas grįžta prie ankstesnio svarstymo baigiamosios išvados, kad „niekas nėra vienas, savaime esantis dalykas, bet visada kam nors kuo nors tampa“ (157 a8–b1). Dabar jis dar labiau iškelia skirtingų partnerių atžalų skirtingumą ir priklausomybę nuo konkretaus susitikimo situacijos. Visos patirtys yra uždarytos tarp konkrečių susitikimų „sienų“; joks išorinis vertintojas negali tų sienų peržengti ir spręsti apie tai, kas už jų vyksta: „kadangi mane veikiantis dalykas yra man, ne kam nors kitam, aš jį ir juntu, o kitas – ne?“ (160 c).

Sokratas dabar ne tik kartoja ankstesnį teiginį, bet, aiškiau nei iki šiol, tvirtina, kad skirtingų susitikimų patirtis vis kitokiu paverčia ne tik patyrimo objekto paveikslą, bet ir *suvokėją* – jis taip pat tampa kitoks, apskritai, *kokiu nors* gali būti tik susitikimo su kuo nors kitu situacijoje. Plg. 160 a5: „Ir pats aš sau nebetapsiu toks“. Tai neprieštarauja ankstesniam teiginiui apie nuolatinį visų dalykų kismą (niekas nėra savaime kas nors ar koks nors), tačiau verčia įsivaizduoti bent dviejų lygių kismą: [1] dalykų „savaime“ (lėtai judantys dalykai, sergantis Sokratas, sveikas Sokratas) ir [2] susiduriant su kitais objektais patiriamų ir subjektą bei objektą tuo metu sudarančių būsenų kismą. Vynas nėra nei saldus, nei kartus – vienokiu ar kitokiu jį padaro individualios patyrimo situacijos: „Saldus, kartus ar dar koks nors tampantis dalykas toks būtinai tampa *kam nors*, nes neįmanoma tapti *niekam* saldžiu dalyku“ (160 b1–3). *Suvokėjo* savybėms daroma išvada nuosekliau nėra taikoma. Tai nestebina turint omenyje, kad dialoge vyrauja *objektų* patirties skirtingumo

klausimas (plg. 160 c–d). Norėdami tai padaryti vietoje dialogo protagonisto, turėtume pasakyti, kad teiginys: „Tad mudviem lieka būti, jei esame, ar tapti, jei tampame, *vienas kitam*" (160 b5 *sq*) verčia manyti, kad ir *sveikas* arba *sergantis* (taip pat žemas ar aukštas) Sokratas galėtų būti tik *kam nors kitam* (kieno nors kaip toks patiriamas), o ne pats savaime.

Dialogo Sokratas *expliciter* skelbia kitokį, lengviau suprantamą ir jo tyrimo perspektyvą geriau atliepiantį teiginį – juntančiu (kaip nors ir ką nors) jis gali tapti tik susidūręs su kokiu nors patyrimo objektu, ne pats savaime: „Jusdamas kitą dalyką aš niekada netapsiu taip pat jį juntančiu, nes kiti dalykai sukelia kitus pojūčius ir juntantįjį daro kitokį ir kitą" (159 e7–160 a1); „tapdamas juntančiu būtinai turiu *ką nors* justi – juk neįmanoma tapti nieko nejuntančiu juntančiuoju" (160 a8–b1).

Ko gero, besikeičiančios suvokėjo tapatybės prielaidą ir teiginį apie patiriančio subjekto tapsmą / atsiradimą suvokimo situacijoje galima būtų suderinti sutarus, kad žmogus turi tik juslinę patirtį ir jokios kitos. Svarstoma žinojimo samprata leidžia taip daryti. Vis dėlto, lieka neaišku, ar sveiko ir sergančio Sokrato skirtingumą taip pat turėtume kildinti iš susidūrimo su patyrimo objektais kontekstų skirtumo. Jokių nuorodų į tai, kokiu būdu galima būtų tai daryti, dialoge nepateikta.

160 b6–8

būtinybė saisto mūsų būtį, tačiau nesaisto jos nei su kuo nors kitu, nei su mumis pačiais. Lieka susisaistyti vienam su kitu. *Faidone* Sokratas pasakoja jaunystėje ieškojęs dalykų padėtį pasaulyje lemiančios būtinosios priežasties (97 e1–2: τὴν αἰτίαν καὶ τὴν ἀνάγκην) ir teigia, kad tai turėtų būti viską laikantis ir siejantis gėrio saitas (99 c5–6: τὸ ἀγαθὸν καὶ δέον συνδεῖν καὶ συνέχειν). Dabartinis Sokrato svarstymas neabejotinai ironiškas: jei nelieka jokio kito tvaraus saito, belieka įsikibti vienas į kitą.

160 c7-e4

Apibendrinimas: Teaiteto naujagimis (žinojimo apibrėžimas) pagimdytas

Sokratas nužvelgia visą kelią, nueitą plėtojant Teaiteto nedrąsiai pasiūlytą žinojimo apibrėžimą („žinojimas yra jutimas"). Dabar Sokratas jį pereina atbulai - nuo paskutinių svarstymo išvadų iki pradinio apibrėžimo: [1] viskas yra judėjimo ir individualių susitikimų rezultatas, vertintinas tik tų susitikimų dalyvio (patyrėjo) („Homero Herakleito" samprata / slaptasis Protagoro mokslas); [2] tokie patyrimai negali būti klaidingi, todėl kiekvienas sprendžia, kas jam *yra* ir ko *nėra* (Protagoro *Tiesa*); [3] žinojimas yra jutimas (Teaitetas).

Svarstydamas Teaiteto apibrėžimą Sokratas jį tarsi lėlę *matriošką* įdėjo į didesnę Protagoro maksimos *matriošką*, o šią - į dar erdvesnę judraus pasaulio sampratos „lėlę". Dabar jis prie Teaiteto apibrėžimo grįžta vieną po kitos nuimdamas erdvesnes viršutines sampratų figūras. Tokį judesį Sokratas pakartoja du kartus: 160 c-d3 ir 160 d5-e2. Homerą kartu su Herakleitu Sokratas vaizduoja kaip didžiausius takiojo pasaulio sampratos autoritetus, išmintingasis Protagoras, pasak jo, slapta remiasi šia „fizikų" samprata, o jaunuolis Teaitetas, pats to nė nežinodamas, daro teisingą išvadą, kad *tokiame pasaulyje* (160 e1: τούτων οὕτως ἐχόντων, „tokiomis aplinkybėmis") jutimas virsta žinojimu.

160 c8-9

juk tai visada - mano būties pojūtis. „Mano būties" - τῆς ἐμῆς οὐσίας. „Mano būtimi" Sokratas dabar veikiausiai vadina ne savo kaip pojūčio subjekto „būtį" (nors ir ši, anot jo, priklauso nuo sąveikos su patyrimo objektu), bet būtį, kuri „pasirodo ir yra" jam, patiriančiajam (plg. 152 a6 *sq*). Tokią

interpretaciją gina J. McDowellis (1973, p. 136). D. Bostockas (1988, p. 78) ją kritikuoja nurodydamas, kad graikų kalba mintį apie Sokrato *patiriamą* būtį įprasta būtų išreikšti kitokia konstrukcija, vartojant asmeninio įvardžio *datyvo* linksnį – τῆς ἐμοί οὐσίας. Plg. 160 c4 *sq*: τὸ ἐμὲ ποιοῦν ἐμοί ἐστιν καὶ οὐκ ἄλλῳ. Vis dėlto visas 160 b–c atkarpos tekstas ir jos santykis su Protagoro koncepcija (kurios aptarimas dabar baigiamas vėl glaustai ją primenant) neabejotinai palankesni McDowellio interpretacijai. 160 b5 *sqq* Sokratas teigia, kad „būti" mes galime tik *kam nors kitam*; tad nuoseklus atrodo teiginys, jog Sokratas patiria *kitų* dalykų būtį. Mane veikiantys (vadinasi, mano patiriami) dalykai *yra tik man*, netrukus sako Sokratas (160 c4 *sq*) ir apibendrina: „Vadinasi, man mano pojūtis yra teisingas (juk tai visada – mano būties pojūtis)", čia pat primindamas Protagoro teiginį apie dalykų būtį sprendžiantį subjektą (160 c8 *sq*: „ir, kaip sako Protagoras, aš sprendžiu apie esančius dalykus, kad jie man yra, ir apie nesančius – kad nėra"). Kalbėdamas apie *savo* (kaip suvokėjo) būtį Sokratas visą aiškinimą padarytų gerokai painesnį. Apie suvokėjui patiriamų ir *jam* esančių dalykų tiesą kalbės ir Protagoras: „neįmanoma manyti nei to, ko nėra [τὰ μὴ ὄντα], nei ko nors kita, nei tai, kas patiriama, o tai visada teisinga" (167 a6–b1).

D. Bostocko manymu, galutinė Sokrato svarstymų išvada yra ta, kad tikrovę (arba būtį) turi tik pojūčiai (*percepcijos*) (*ibid.*, p. 78) – todėl Sokratas dabar ir gali kalbėti apie *savo*, tai yra savo *percepcijų*, būtį. Gali būti, kad ši (hjumišką asmens kaip percepcijų pluošto sampratą primenanti) mintis neprieštarauja giluminei Sokrato svarstymų intencijai, tačiau aptariamais 160 c8–9 žodžiais formuluojamas kitoks teiginys. Bostockas Sokrato išvadą nusako taip: „Aš tiesiog esu padarytas iš mano percepcijų; be jų visai nebūčiau", tačiau Sokratas, darydamas savo išvadą, iškelia ne savo, bet kitų, patiriamų dalykų buvimo man klausimą.

Svarstoma ir tai, ar „būtis“ šiame Sokrato teiginyje nurodo dalykų egzistavimo faktą, ar predikuoja jų buvimą kokiais nors. Plg. Bostock (1988), p. 76. Toks būties (buvimo) sąvokos ambivalentiškumas Sokrato aiškinimams būdingas nuo pat protagoriškos „žmogaus mato“ sampratos aptarimo pradžios (žr. kom. *ad* 152 a2–4, „žmogus yra visų dalykų matas, esančių, kad jie yra, o nesančių – kad nėra“). Dabar Sokratas parodė, kad, tarkime, vynas tegali *būti* kam nors koks nors (antai, ragaujamas sveiko arba sergančio Sokrato), apie kitokią, „savaiminę“ jo būtį tiesiog negalima kalbėti.

160 c8–9

kaip sako Protagoras, aš sprendžiu – apie esančius dalykus, kad jie man yra, ir apie nesančius – kad nėra. Plg. 152 a.

160 d1–3

Kaipgi tuomet aš, kuris neklysta ir nesuklumpa suvokdamas esančius arba tampančius dalykus, galėčiau nebūti mano juntamų dalykų žinovas? Pirmą kartą dialoge Sokratas tiesiogiai kildina Teaiteto pasiūlytą žinojimo apibrėžimą iš Protagoro maksimos „žmogus – visų dalykų matas“. 152 c ši mintis nebuvo išplėtota.

160 d6–7

anot Homero, Herakleito bei visos jų giminės, viskas juda kaip tekančios srovės. Plg. 152 e.

160 d8–9

pasak išmintingiausiojo Protagoro. „Išmintingiausiojo“ – τὸν σοφώτατον. Išminčius Protagoras – didžiausias sofistas, σοφιστής. Jo (sofistinė) išmintis tarpsta „Homero-Herakleito“ fizikos dirvoje.

160 e2–3

Galime tarti, kad tai lyg tavo naujagimis, o aš jį priėmiau? Ar kaip sakysi? Apie tai, kad apžiūrės Teaiteto naujagimį, Sokratas paskelbė iš karto, kai tik jaunuolis pasiūlė savo apibrėžimą: „O dabar kartu pažiūrėkime, ar gimė kažkas gyvybinga, ar tai netikras vaisius“ (151 e). Tačiau iki šiol, jį apžiūrinėdamas, Sokratas jo nekritikavo, bet pildė, jo teigimu, būtinais tos pačios sampratos (pasaulėvaizdžio) elementais.

160 e5–161 b7

Intermedija: Teaitetas leis kritiškai įvertinti savo naujagimį

Intermedijoje primenamos metodinės Sokrato veikimo nuostatos. Teodoras neabejoja, kad Teaitetas nesipriešins kritiniam savo naujagimio vertinimui. Jį stebina kitkas: kuo Sokrato galėtų netenkinti išdėstyta žinojimo samprata? Nekantrus Teodoro klausimas verčia suprasti, kad, jo nuomone, Sokratas turi pasiruošęs kontrargumentą, kaip būtų galima tikėtis iš „prieštaravimų“ (*antilogijų*, argumentų *pro et contra*) specialisto. Doksografinėje tradicijoje tokiu specialistu laikomas Protagoras, Diogeno Laertijo žiniomis parašęs dvi *Prieštaravimų* („Antilogijų“) knygas (*VPh* IX, 51, 55=*test.* 20 DK; t. p. plg. *VPh* III, 37 *sq*). Plg. Įvadas, p. 32 *sq*.

Sokratas primena, kad nėra „argumentų maišas“, bet veikia *majeutiškai*. Skaitytojai neturėtų to pamiršti, stebėdami(esi), kaip Sokratas tolesniame tekste pats taikys eristines argumentavimo technikas (Balansard, 2012, p. 121 *sq*).

160 e6–7

po gimdymo turime atlikti amfidromijas – išties apibėgti visą aiškinimo ratą ir pažiūrėti, ar kartais nepasirodys, kad šio naujagimio auginti neverta. Anot Antikos šaltinių,

amfidromijos (pažodžiui „apibėgtuvės") Atėnuose buvo atliekamos penktą arba septintą dieną po kūdikio gimimo, jį laikant ant rankų ir apibėgant aplink namų židinį; scholiastų teigimu (*ad loc.*), kūdikį laikydavę jam gimti padėjusios pribuvėjos. Tai buvo naujagimio priėmimo į giminę šventė – jis gaudavo vardą ir dovanų. Graikišką sakinį galima suprasti taip, tarsi būtų kalbama apie judėjimą aiškinimo ratu aplink patį naujagimį.

161 a1

oro pripūsta apgaulė. ἀνεμιαῖόν τε καὶ ψεῦδος. Plg. kom. *ad* 151 e6 („ar gimė kažkas gyvybinga, ar tai netikras vaisius").

161 a2

kaip jis tiriamas. Teaiteto pagimdytam (Sokrato rekonstruotam) pasaulėvaizdžiui teks patirti sokratišką elenchą.

161 a3–4

nelabai pyksi, jei kas nors iš tavęs, tarsi iš motinos, atims tavo pirmagimį? Plg. 151 c.

161 a7

esi tikras aiškinimų mėgėjas. „Aiškinimų / svarstymų mėgėjas" – φιλόλογος. Pokalbio pradžioje Sokratas kalbėjo apie savo meilę svarstymams (146 a6: φιλολογία). Pasirodo, Teodoras taip pat yra „filologas", aiškinimų („kalbų", *logų*) aistruolis. Sokratas jį priskiria ir prie „filosofų" būrio (plg. 143 d, 172 c *sqq*, 173 b *sqq*).

161 b8–179 d1

Protagoro mokslo kritika

Dialogo autoriaus valia, Teaiteto naujagimis su savimi atsinešė visą savo idėjinį pasaulį – protagorišką reliatyvizmą

ir herakleitišką nepaliaujamai kintančio pasaulio vaizdą. Sokratas pradeda ne nuo jaunuolio pradžioje pateikto apibrėžimo, bet nuo jo paties išplėtoto pasiūlyto apibrėžimo konteksto. Pirmas ir, regis, rimčiausias jo kritikos taikinys – pagrindine pirmojo apibrėžimo atrama paversta Protagoro reliatyvistinė tiesos samprata. Ontologinis pastarosios pamušalas taps antrosios Sokrato kritikos pakopos objektu (179 d1–183 c4), tačiau ir pirmajame (protagoriškame) jos etape jis neliks visai pamirštas (plg. 168 b).

161 b8–162 a3

Jei kiekvienas yra savosios išminties matas, kaip vienas žmogus (arba viena juntanti esybė) gali būti išmintingesnis (išmintingesnė) už kitą?

Sokratas „iškart ima jautį už ragų“ (Cooper, 1990, p. 64) nurodydamas esminį Protagoro pozicijos problemiškumą: jei visi jutimai ir visos nuomonės vienodai tikros ir perteikia teisingą pasaulio vaizdą, kaip tuomet Protagoras ar koks nors kitas išminčius (*sophistēs*) gali pagrįsti savo išminties („išmanymo“, *sophia*) pranašumą ir išskirtinumą? Šis klausimas sudaro visos Protagoro pozicijos kritikos leitmotyvą. Pirmą kartą jį keldamas Sokratas parodo, kad, pripažinus, jog kiekvienas suvokiantis subjektas yra vienodai tikras ir tinkamas tiesos matas, nelieka jokios išminties (išmanymo) hierarchijos. Tas galioja ne vien žmonėms, bet ir plačiau – visame juntančių esybių, ne vien žmonių, bet ir gyvūnų bei dievų pasaulyje. Protagoro teiginys atsigręžia prieš patį didįjį išminčių. Kita vertus, Protagoro maksimą atitinkančiame pasaulyje netenka prasmės ir Sokrato veikla, visa jo majeutika ir dialektika (nuomonių aiškinimosi ir kritinės analizės menas) (161 e–162 a). Tai reiškia, kad ir šį majeutinį pokalbį su jaunuoliu Teaitetu jau galima būtų baigti. Sokratas

pabrėžia, kad Protagoro ištarą jis interpretuoja *sensualistiškai*: kaip kiekvienas žmogus dalyką junta (161 d: „turėdamas savo jutimą, δι' αἰσθήσεως, mano"), toks jis jam ir yra. Kadangi junta ir kitos gyvos būtybės – gyvūnai ir dievai, visų jų nuomonės taip pat turėtų būti lygiavertės. Platono *Protagore* Protagoras, sekdamas mitą apie poli(ti)nio žmonių gyvenimo pradžią nusako žmones nuo kitų gyvūnų skiriančius bruožus: žmonės vieninteliai tarp gyvūnų liko be galios išgyventi laukinės gamtos sąlygomis, užtat gavo Prometėjo iš dievų pavogtą ugnį ir amatus, kartu su gebėjimu gerbti dievus ir kalbėti, o vėliau iš Dzeuso – poliškai (su)gyventi leidžiančius gėdą („pagarbą", αἰδῶ) ir teisingumą (δίκην) (320 d–322 d).

Panašų į dabar *Teaitete* pateikiamą argumentą Sokratas *Kratile* dėsto pašnekovui Hermogenui. Šis, nors ir yra sutartinės vardų kilmės teorijos (kokį vardą žmogus ar polis dalykui suteikia, toks to dalyko vardas ir yra) šalininkas, apie Protagoro ištarą „žmogus – dalykų matas" iš karto atsiliepia atsargiai (386 a: „nesu visai tikras, kad taip ir yra"), o Sokratui parodžius, kad Protagoro maksima reikštų, jog vienas žmogus negalėtų būti protingesnis už kitą, Hermogenas ryžtingai pritaria, kad Protagoras negalėjo būti teisus. Mat Hermogenas sutinka, kad įvairūs žmonės proto turi daugiau ar mažiau (todėl yra daugiau ar mažiau dori, 386 b–c), ir pritaria Sokrato teiginiui, kad dalykai turi tam tikrą savo būties pastovumą (386 d–e).

A. Fordas atkreipia dėmesį į pasikeitusį Protagoro ištaros statusą: „Dabar *dictum* analizuojamas tiesiogiai [*literally*], veikiau kaip teiginys apie dalykų padėtį nei kaip pranašiškas arba mistinis tekstas, grindžiamas tam tikru slaptu mitu" (1994, p. 208).

161 b8–9

Žinai, Teodorai, kuo mane stebina tavo bičiulis Protagoras? Dialogo skaitytojai pirmą kartą išgirsta apie senų laikų

Protagoro ir Teodoro bičiulystę. Tai, kad dabartinis Sokrato pašnekovas laiko save garsaus sofisto draugu, kiek priartina mirusio Protagoro minčių pasaulį. Teodoras jaučiasi su tuo pasauliu asmeniškai susijęs, todėl nenori prisidėti prie sokratiškos Protagoro teiginio kritikos (162 a4 *sqq*).

161 c5

„babūnas“. „Babūnais“ (arba „babuinais“, gr. κυνοκέφαλος, „šungalvis“) vadinama beždžionių pavianų rūšis (*Papio cynocephalus*). Babūnai ir Platono laikais turėjo gyventi tik Afrikoje; graikams tai turėjo būti egzotinis (*atopos*) gyvūnas.

161 c6–7

Būtų savo kalbą pradėjęs didingai ir labai iš aukšto. Dialoge Protagoras vaizduojamas orus, gal ir pasipūtęs. Plg. 166 a1–2: „su panieka į mus žiūrėdamas“. Arogantiškumas – bendras sofistų bruožas Platono dialoguose. Regis, sofistai ypač mėgo iškilmingas kalbų įžangas. Plg. *Eutidemas* 293 a: [sofistas Eutidemas] „kalbą pradėjo labai išdidžiai“. Žodžiai apie žmogų matą ir buvo tokia iškilminga ir didinga Protagoro veikalo įžanga.

161 e1

pelnytai ėmęs didelį atlygį. *Menone* Sokratas teigia, kad, jo žiniomis, už savo išmintį Protagoras uždirbęs daugiau nei puikias skulptūras kūręs Feidijas ir dešimtis kitų skulptorių kartu sudėjus (91 d), o *Hipijuje I* sako, kad jis pirmas pradėjo imti pinigus už savo išminties mokslą (282 d). Pastarasis teiginys kartojamas doksografinėje tradicijoje – Diogeno Laertijo žiniomis, „Protagoras pirmas pradėjo imti šimto minų atlygį“ (*VPh* IX, 52; plg. Filostratas, *Vitae sophistarum* I, 10, 4). Savo didžiąją kalbą Platono *Protagore* Protagoras baigia tvirtai teigdamas, kad nusipelno už šaunumo (*aretē*) mokslą imamo atlygio, net

ir dar didesnio; sofisto nustatytą mokestį mokėti atsisakęs mokinys turįs šventykloje prisiekti, kiek, jo nuomone, vertos Protagoro pamokos, tiek ir mokėti (328 b–c). Plg. 167 d1.

161 e3–4

Kaip nepripažinus, kad Protagoras čia linksmina liaudį? „Linksmina liaudį" – δημούμενον. Anot LSJ (*s. v.*), veiksmažodis δημόομαι sietinas su daiktavardžiu δάμωμα („liaudies daina") ir reiškia „pataikauti". *Teaiteto* scholijuose pateikiami sinonimai δημοκοποῦντα („flirtuoja su minia"), παίζοντα („žaidžia"), θωπεύοντα („įsiteikinėja"). Pasak A. Fordo, teiginys, kad „žmonės nėra protingesni už kiaules, Protagoras – neprotingesnis už likusią žmonijos dalį, galiausiai – ir dievai neprotingesni už mirtinguosius [...] pamalonina minią, nes nepalieka jokių intelektualinio pranašumo kriterijų, tad Sokratui belieka manyti, kad taip kalbėjęs Protagoras ‚linksmino liaudį' [*was ‚playing to the gallery'*]" (1994, p. 208). Iš pradžių kalbėjęs apie slėpiningą Protagoro ištaros turinį dabar Sokratas ją paverčia „viso labo nenuoširdžiu pataikavimu plačiajai auditorijai" (*ibid.*).

162 a1–3

jei Protagoro *Tiesa* sako tiesą, o ne juokais byloja iš knygos slapumos. Protagoro *Tiesa* byloja iš neįžengiamos knygos slapumos (ἄδυτον) – tarytum iš paslapties gaubiamos orakulo šventovės. Sofisto ištarai reikia filosofinės Sokrato egzegezės.

162 a4–d4

Intermedija: Teodoras nenori prisidėti prie savo bičiulio Protagoro kritikos. Sokratas turės klausinėti Teaitetą

Kalbėdamas apie Protagoro teiginio jam keliamą nuostabą Sokratas kreipėsi į Protagoro bičiulį Teodorą (plg. 161 b8 *sq*, 161 d2), tačiau šis nesiima nei ginti savo bičiulio pozicijos, nei

kartu su Sokratu jos kritikuoti. Sokratas poleminių tonų įgaunančio svarstymo situaciją palygina su kovomis spartiečių palestrose: čia nepakaktų pastebėti, kad ne visi pratybų dalyviai yra puikios fizinės formos, derėtų ir pačiam nusirengus parodyti, kaip atrodai. Teodoras gerai supranta metaforą – save jis vadina per senu kovoms: ir kūno, ir proto. Netrukus jis tvirtins, kad neturi būti laikomas Protagoro palikimo globėju, nes seniai paliko „plikas kalbas" (165 a2), ir prisipažins, kad viešai suklupti jam būtų gėda (labiau gėda nei jaunuoliui, 165 b1).

162 b1–2

užėjęs į Lakedaimono palestras. Užsimindamas apie spartiečių imtynių mokyklas Sokratas netiesiogiai su jomis palygina žodžių kovos meną. Platono *Sofiste* sofistika vadinama žodžių kovos menu (plg. 225 a, 226 a, 231 e); galbūt su tokiu menu sietinas ir Protagorui priskiriamas veikalas *Apie imtynes* (Περὶ πάλης, Diogenas Laertijas, *VPh* IX, 55).

Spartiečiai kaunasi nuogi – be (sofistinių) gudrybių. A. Balansard (2012, p. 123, n. 19) primena, kad *Hipijuje I* Sokratas pašiepia sofistą Hipiją: pasirodo, pas šaunumu garsėjančius spartiečius šis šaunumo (*aretē*) mokslu prekiaujantis išminčius nieko neužsidirbo (283 b–286 a). Anot *Valstybės* Sokrato, nuogi sportuoti pirmi pradėjo Kretos graikai, po jų – spartiečiai, vėliau toks (barbarams svetimas) paprotys tapo įprastas visuose graikų poliuose (452 c). Plg. Tukididas, *Peloponeso karo istorija* I, 6, 5. Regis, spartiečiai ir vėliau nuo kitų graikų skyrėsi tuo, kad neleido sporto salėje likti pratybose nedalyvaujantiems stebėtojams. Plg. 169 a–b: „Lakedaimoniečiai liepia arba išeiti, arba nusirengti".

162 c1–2

reikės grįžti prie išmintingojo Teaiteto. Gabus Teodoro mokinys vargu ar jau galėjo būti pavadintas išmintinguoju (σοφός),

tačiau išdėstyta Protagoro samprata pateisina tokį apibūdinimą: jei Protagoras buvo teisus, Teaitetas savo išmintimi nenusileidžia jokiam žmogui ir jokiam dievui (plg. 162 c4–5).

162 d4–e7

Pirmoji Protagoro kalba

Sokratas parodė Protagorui, koks būtų jo reliatyvistinei tezei ištikimas suvokimo pasaulis – kiaulė čia būtų tokia pat išmintinga, kaip ir išminčius Protagoras. Provokacija pavyko – Platono dialoge gaivinamas „Protagoras“ sukyla prieš *sofistinį* Sokrato svarstymą ir ragina nesiremti paviršutiniška įtaiga bei tikėtinumu, bet pateikti tikrų (neįveikiama logika pagrįstų) argumentų. Sofistas Protagoras ir dialektikas Sokratas susikeičia vietomis: Protagoras reikalauja griežtų įrodymų (162 e4–5: ἀπόδειξιν δὲ καὶ ἀνάγκην) ir kaltina Sokratą populistiniu („demegoriniu“) kalbėjimu (δημηγορία). *Protagore* 336 b pats Sokratas tokį „demegorinį“ kalbėjimą (τὸ δημηγορεῖν) priešpriešina dialektiniam bendravimui (τὸ συνεῖναί τε ἀλλήλοις διαλεγομένους). *Gorgijuje* „demegorija“ Sokratą kaltina retorius politikas Kaliklis (482 c, e, 494 d), o Sokratas demegoriniu vadina visą polio liaudžiai (*demui*) įtikti siekiantį retorių meną (502 c–d, 503 a). Žr. Alekniené (in: Platonas, 2019), p. 524, 526, 604.

Filosofas Sokratas daro viską, kad sofistui Protagorui dialoge suteiktų teisingą ir filosofiškai kokybišką gynybą. Tikėtina, kad pamokymas nesistengti įveikti pašnekovo paviršutiniškai įtikima argumentacija visų pirma skirtas jaunajam Sokrato pašnekovui, kuris, kaip ir jo pagyvenęs mokytojas, vargu ar gerai moka skirti eristinę (tik pergalės ginče siekiančią) sofistiką ir filosofiją.

E. Benitezas ir L. Guimaraes (1993, p. 304 *sq*) spėja, kad, siekdamas įtraukti Teodorą į buvusio jo mokytojo Protagoro gynybą

(plg. 164 e), Sokratas čia Protagoro lūpomis apie savo filosofavimą pasako tai, ko apie jį nesiryžta pasakyti, nors veikiausiai mano „plikomis kalbomis" (165 a) ir įtaiga (πιθανολογίᾳ) be įrodymų (ἀπόδειξις) nepasitikintis rimtas (plg. 145 b10–c2) matematikas Teodoras. Regis, Sokrato (Platono) akimis žiūrint, „Teodoras slepia brandaus žmogaus panieką [*mature disdain*] filosofijai, kurią jis laiko jaunuoliams skirtu žaidimu" (Benitez / Guimaraes, *ibid.*, p. 304). Toks požiūris į filosofiją primena *Gorgijo* Kaliklio poziciją (*ibid.*, plg. *Gorgijas* 485 a–486 d).

Ironiški sofisto ir dialektiko vaidmenų apsikeitimai Platono dialoguose gali turėti konkrečios taktinės ir pedagoginės reikšmės, kita vertus, jie atspindi bendresnį ribų tarp dialektikos ir sofistikos (arba eristikos) lauko problemiškumą. Dialoguose perteikiama autentiška Sokrato amžininkų reakcija (hiperbolizuotai ją vaizduoja garsiosios komedijos *Debesys* autorius) liudija, kad Sokratas neabejotinai mokėjo taikyti sofistines bei eristines svarstymo technikas ir daugeliui atrodė esąs sofistas. Plg. Aleknienė (in: Platonas, 2019), p. 529. Dar daugiau, galima manyti, kad pats sofistinės eristikos ir filosofinio tyrimo, sofisto ir filosofo skirties klausimas yra vienas iš svarbesnių *Teaiteto* klausimų. Kai kurių tyrėjų manymu, šį klausimą sau kelia ir pats atėniečių teismui besiruošiantis dialogo protagonistas, ir dialogo autorius Platonas, o aiškaus atsakymo nepateikia nė vienas (plg. Hansen, 1988). Jei eristinės sofistikos ir filosofijos skirtis *Teaitete* išties esmingai svarbi, tai iškelia ir kūrinio viduryje pateikiamos Sokrato kalbos (kontrastinio teismų retoriaus ir filosofo paveikslų dipticho, 172 b8–177 c5) reikšmę.

162 d3–4

lengvai pasiduodi liaudžiai skirtam kalbėjimui ir leidiesi įtikinamas. „Lengvai" – ὀξέως, „ūmai". Pokalbio su Sokratu pradžioje Teodoras gyrė jaunuolio proto skvarbumą: „Tokie skvarbaus (ὀξεῖς) ir miklaus mąstymo bei geros atminties

berniukai, kaip šis" (144 a6). Tas pats skvarbumas ir miklumas daro Teaitetą patogiu retorinio ir sofistinio kalbėjimo taikiniu.

162 d6–e2

painiojate į reikalą dievus, kurių aš neliečiu nei kalbėdamas, nei rašydamas apie jų būtį arba nebūtį. Dialogo Protagoras ryžtingai atsiriboja nuo bet kokio kalbėjimo apie dievus (pažodžiui: „patraukiu", „išimu" juos, ἐξαιρῶ), tačiau šie jo žodžiai gali priminti istoriniam Protagorui doksografinėje tradicijoje priskiriamą teiginį iš veikalo *Apie dievus*: „Apie dievus negaliu žinoti, nei kad jie yra, nei kad jų nėra, nei kokią turi išvaizdą – daug kas trukdo tai žinoti: ir [dalyko] neakivaizdumas, ir žmogaus gyvenimo trumpumas" (Diogenas Laertijas, *VPh* IX, 51). Euzebijaus Cezariečio liudijimu, tokia buvo Protagoro kūrinio įžanga, εἰσβολή (plg. fr. 4 DK). Už tokius (agnostinius) žodžius Protagoras esą sulaukė kaltinimo bedievyste ir buvo išvytas iš Atėnų, o jo knygos surinktos ir sudegintos (Diogenas Laertijas, *VPh* IX, 52). Plg. test. 23 DK. Istoriškai toks tradicijos liudijimas mažai patikimas; gali būti, kad jis atsirado Sokrato likimo versiją pritaikant kitiems drąsesniems mąstytojams.

Valstybėje 492 e Sokratas žodžius θεῖον... ἐξαιρῶμεν λόγου (pažodžiui „dieviškąjį [auklėjimą] pašalinkime / patraukime iš kalbos", „padarykime išimtį") vadina patarle (παροιμία): „O dieviškajam [auklėjimui], kaip sakoma, padarykime išimtį (ἐξαιρῶμεν λόγου)".

A. Fordas atkreipia dėmesį į filologinį ir egzegetinį šio teiginio aspektą. Galima manyti, kad, kalbėdamas kaip Protagoro gynėjas, Sokratas parodo, kad svarbu būtų senojo išminčiaus teiginį apie žmogų matą svarstyti bendrame jo veikalų kontekste (1994, p. 209). Vis dėlto pokalbis nekrypsta tokia kryptimi. Žodžiais apie dievus viso labo primenama dar viena doksografinė sofisto minčių santrauka, *kephalaion* (*ibid.*).

162 e4–5

Nepateikiate nė menkiausio tam pritarti verčiančio įrodymo. Pažodžiui: „nepateikiate jokio įrodymo (ἀπόδειξιν) ir [nenurodote jokios] būtinybės (ἀνάγκην)“. Įrodymai ir loginė būtinybė pritarti jų išvadoms – sokratiško bendravimo elementai. Sokratas paprastai siekia pateikti įrodymus arba jų tikisi iš pašnekovų, o žodis ἀνάγκη („Neišvengiama“) – įprasta jo pašnekovų reakcija Platono dialoguose. Plg. A. Long (2004), p. 27.

162 e5

remiatės tikėtinumu. Aristotelis *Retorikoje* 1402 a12–28 su argumentavimu manipuliuojant tikėtinumu sieja Protagoro gebėjimą „prastesnį argumentą padaryti stipresniu“ (τὸ τὸν ἥττω δὲ λόγον κρείττω ποιεῖν); toks argumentavimas, pasak Aristotelio, netinka jokiam menui, tik blogajai retorikai ir eristikai. Plg. Protagoras, test. 21 DK ir 166 d–167 d.

162 e6–7

Jei Teodoras ar koks nors kitas geometras savo mene sumanytų juo remtis, nė vieno nebūtų vertas. Rankraščiuose pateikiamas tekstas – οὐδενὸς μόνου. Leidėjai renkasi variantą οὐδ' ἑνὸς μόνου, kuris pateikiamas scholijuose aiškinant, kad omenyje turimas kauliukų žaidimas, kur vienas – mažiausia iškritusių taškų vertė. D. Wyttenbachas siūlė manyti, kad omenyje veikiau turima *Iliados* VIII, 234 *sq* žodžiai: νῦν δ' οὐδ' ἑνὸς ἄξιοί εἰμεν Ἕκτορος – „nesame verti nė / net vieno Hektoro“ (žr. Stallbaum, 1839, *ad loc.*).

Teodoras nepanoro prisidėti prie bičiulio Protagoro kritikos, tačiau Sokrato sukurtos prozopopėjos Protagoras nepraleidžia progos ir jam įgelti. Iškeldamas matematinių įrodymų griežtumą prieš vien įtaiga besiremiantį kalbėjimą (daugelis

leidėjų ir vertėjų Protagorui priskiria ir 162 e7–163 a1 žodžius) Protagoras kalba sokratiškai. Pokalbio su Teaitetu pradžioje Sokratas ragino žinojimo sąvoką nusakyti matematinio apibrėžimo pavyzdžiu (148 d5–9).

Platono sukurtoje Protagoro kalboje galbūt esama ir dar vienos ironiškos inversijos – dabar Protagoras geometriją mini kaip tinkamo dėstymo pavyzdį, tačiau kai kurie žinomi liudijimai verčia manyti, kad istorinis Protagoras šį mokslą vertino skeptiškai. Platono *Protagore* sofistas didžiuojasi, kad, kitaip nei jo kolegos, neapkrauna savo mokinių matematiniais mokslais – skaičiavimo, astronomijos, geometrijos ir muzikos (318 d–e). Aristotelis *Metafizikoje* svarstydamas matematinių objektų prigimtį pamini Protagoro geometrams skirtą kritiką: „Bet ir astronomijos dalykas negalėtų būti nei juntamieji dydžiai, nei šis dangus. Taip pat ir juntamos linijos nėra tokios, apie kokias kalba geometras (joks juntamųjų dalykų tiesumas nėra toks ir joks apskritumas, nes apskritimas liniuotę liečia ne taške, o taip, kaip sakė geometrus kritikavęs Protagoras), ir dangaus judėjimai bei apsisukimai nėra panašūs į tuos, kuriuos svarsto astronomija, o taškai neturi tos pačios prigimties, kaip žvaigždės“ (B, 997 b32–988 a6). Aristotelio aiškinimas leidžia spėti, kad Protagoras galbūt laikė geometriją tikro, juntamojo, objekto neturinčiu arba tinkamai juntamo objekto neaprašančiu mokslu. Minėtuoju lietimosi taško atveju Protagoras veikiausiai nurodė, kad tikrovėje liniuotė apskritimą liečia ne taške, o tam tikroje atkarpoje.

Aristotelis, *Nikomacho etikos* pradžioje svarstydamas etikos mokslo tikslumo klausimą, tarytum atsiliepia į šią *Teaiteto* vietą pastebėdamas, kad manyti, jog matematikui pakanka įtaigumu grįsto kalbėjimo (πιθανολογοῦντος ἀποδέχεσθαι; plg. 162 e8) būtų taip pat neprotinga, kaip iš retoriaus reikalauti įrodymų (ἀποδείξεις, plg. 162 e4) (1094 b25–27).

162 e7–163 a1

Tad žiūrėkite, ar judviems su Teodoru patinka, kai tokių svarbių dalykų aiškinimas grindžiamas įtaigumu ir įtikimumu. Dialogo leidėjai Oxfordo klasikinių tekstų serijoje ir daugelis vertėjų šiuos žodžius priskiria Protagoro kalbai. Vis dėlto labiau tikėtina, kad į Teodorą su Teaitetu Sokratas dabar kreipiasi savo vardu. Tai patvirtina ir Sokratui skirtas Teaiteto atsakymas. Kalbos pradžioje Protagoras kreipėsi į visą kompaniją neskirdamas Sokrato: „Prakilnieji vaikai ir seniai“ (162 d5).

Nors Sokratas Protagoro intervenciją ir pratęsia savo vardu, jis vis dar laikosi tos pačios vaidmenų inversijos: retorinis įtaigus kalbėjimas (πιθανολογία) sofisto vardu nurodomas kaip sokratiškos analizės silpnybė. Pasak A. Longo, „πιθανολογίας kritika mažiausiai tinka savo gebėjimu įtikinti besididžiuojančio intelektualo lūpose“ (2004, p. 27); plg. 178 e.

162 e7–163 c5

Žinojimo ir jutimo tapatinimo paradoksai [1]: ar įmanoma justi (girdėti svetimą kalbą arba matyti nežinomą raštą) ir nežinoti?

Sutarus kitaip, nedemagogiškai svarstyti Protagoro teiginį, Sokratas siūlo nuo žmogaus mato sampratos keliamos problemos grįžti prie pamatinio klausimo – Teaiteto pasiūlyto apibrėžimo, dėl kurio ir buvo išjudinta „daugybė keistų dalykų“: „ar žinojimas ir jutimas yra tas pat ar skirtingi dalykai“ (163 a).

Sokratas pasiūlo keletą argumentų (vieni tyrėjai jų skiria tris, kiti keturis), rodančių tokio tapatinimo problemiškumą. Čia jis (ir vėl) pateikia sofistinio braižo svarstymų, taip, regis, siekdamas parodyti jaunuoliui, kokia teiginio apie žinojimo ir jutimo tapatumą kritika *nėra* tinkama, nes

nurodomi prieštaravimai daugiausiai yra susiję su žodžių vartosenos daugiaprasmiškumu ir konkrečių situacijų aplinkybėmis, tačiau nesiremia bendresne ir nuoseklesne klausimo analize. Anot M. Burnyeato (1990, p. 21 *sq*), 163 a–165 e siekiama parodyti tokio platesnio žvilgsnio svarbą. Sokratas rengia jaunuolį rimtesniam svarstymui ir ugdo jo atsparumą sofistinėms argumentavimo technikoms.

Pirmasis paradoksas susijęs su svarbia „ženklų" interpretavimo problema. Atsakydamas Sokratui Teaitetas įžvalgiai paaiškina, kad nemokėdami kalbos, kurią girdime arba matome užrašytą, mes pažįstame tai, ką girdime arba matome – garsų ir rašmenų savybes, tačiau nejuntame to, ką apie garsus ir rašmenis moko kalbos mokytojai ir vertėjai. Sokratas pagiria Teaiteto atsakymą ir sako nematąs reikalo jam dabar prieštarauti. Susidaro įspūdis, kad nurodytas paradoksas sėkmingai išnarpliotas. W. G. Runcimanas (1962, p. 15) pastebi, kad 184 c–186 e dėstoma (esminė) žinojimą su jutimu tapatinančio apibrėžimo kritika remiasi tokia pačia juslių pateikiamų duomenų ir *sielos* atliekamo jų *interpretavimo* darbo skirtimi. Išties, Teaiteto pasiūlytas atsakymas leidžia manyti, kad esama kitokio, ne juntamojo žinojimo. Kalbos nemokančiam žmogui jokio jutimo netrūksta – kalbos mokovas girdės tuos pačius garsus ir matys tuos pačius rašmenis, tačiau žinos šių ženklų reikšmes, vadinasi, turės kitokios (nejuslinės prigimties) žinių. Plg. kom. *ad* 163 c4–5 („Net nėra reikalo tau prieštarauti, kad dar labiau išsiplėstum"). Bendrosios Sokrato argumentavimo strategijos kontekste nurodomi paradoksai turi dar vieną paskirtį – išprovokuoti turiningą Protagoro gynybą (plg. Cooper, 1990, p. 68 *sq*).

163 c4–5

Net nėra reikalo tau prieštarauti, kad dar labiau išsiplėstum. „Kad dar labiau išsiplėstum" – ἵνα καὶ αὐξάνῃ. Kai kurie

vertėjai supranta: „kad tu paaugtum / sustiprėtum“. Išeitų, kad Sokratas nenori kritikuoti Teaiteto atsakymo, kad tas pradėtų labiau savimi pasitikėti ir drąsiau dėstytų savo mintis. Tai mažai tikėtina, nes prieštarauja pagrindinei majeutinės Sokrato veiklos užduočiai: skirti tikras ir netikras, negyvybingas nuomones (atsakymus). Plg. Narcy (2016), p. 333, n. 176. Atrodo, Sokratas nori pasakyti, kad pagrindinė skirtis (juslinis ir nejuslinis žinojimas) jaunuolio nurodyta taikliai, tačiau jos analizę palieka baigiamajam savo kritinio nagrinėjimo tarpsniui.

163 c5–164 c1

Žinojimo ir jutimo tapatinimo paradoksai [2]: ar įmanoma atsiminti žinomą (matytą) dalyką ir (nebematant) jo nebežinoti?

Antrasis Sokrato nurodomas žinojimo kaip jutimo sampratos paradoksas Teaitetui pasirodo neįveikiamas. Jaunuolis nežino, kaip paaiškinti, kad dalyką pajutęs, vadinasi, žinantis žmogus, jo *nebežino*, kai jį atsimena *užsimerkęs*, vadinasi, nebepatirdamas. Jis jau sutinka pripažinti, kad šio naujo kritinio antpuolio jam atremti nepavyks (plg. 163 c5 *sq*) ir pasirengęs atsisakyti siūlyto žinojimo apibrėžimo (164 b8–12).

Siekdamas paryškinti situacijos paradoksalumą Sokratas kalba apie *užsimerkus* išliekantį dalyko atminimą. Užsimerkęs žmogus nebemato, vadinasi, nebejunta (anot svarstomo apibrėžimo, ir nebežino) dalyko, kurį jis tebežino atsimindamas. Iš tiesų, akių užmerkimas nėra esminis nurodyto paradokso elementas. Nesvarbu, ar žmogus neberegimą dalyką atsimena atsimerkęs, ar užsimerkęs, kaip nėra svarbu, ar prisimindami nebeužuodžiamą kvapą mes užsispaudžiame nosį, o prisimindami anksčiau girdėtą melodiją uždengiame ausis. Paradoksas susijęs ne su jutimo organu (nebe)veikimu,

o su pačiu atminties reiškiniu – šis iki šiol pašnekovų nebuvo svarstytas. Dėstydamas protagorininkų iš jutimo kylančio žinojimo sampratą Sokratas kalbėjo apie nepakartojamas patiriamo žinojimo akimirkas. Apie potyrių išsaugojimo ir tvermės laike galimybę iki šiol nebuvo užsiminta; šis klausimas dialoge iškils vėliau, nagrinėjant antrąjį žinojimo apibrėžimą (191 d *sqq*).

Regis, šį antrąjį kritinį puolimą galima būtų įveikti aiškinant, kad jutimas – būtina žinojimo *atsiradimo* sąlyga, o atminimas yra silpstantis įgyto potyrio pėdsakas. Ankstesnis pokalbis nepateikė jokių tokio aptarimo elementų, tad norėdami rimčiau apsvarstyti nurodytą reiškinį pašnekovai turėtų gerokai praplėsti ir pagilinti nagrinėjimo lauką. Fr. Cornfordas pastebi, kad Teaitetas savo apibrėžimą galėtų gelbėti išplėsdamas jį taip, kad jis aprėptų ir „atmenamo objekto įsisąmonimą / suvokimą“ (*awareness of memory-objects*) (1935, p. 35). Atsiliepdamas į Sokrato paradoksus, „Protagoras“, regis, laikysis būtent tokios strategijos – apie atminimą jis kalbės kaip apie tos pačios rūšies patyrimą (πάθος), kaip regėjimo patirtis (166 b1–4).

163 d4

Daugžodžiauju. μακρολογῶ. „Makrologija“ („daugžodžiavimas“) dialoguose siejama su sofistiniu ir retoriniu kalbėjimu; pagrindinis sokratiškosios analizės įrankis – glausti klausimai ir atsakymai. Plg. Aleknienė (in: Platonas, 2019), p. 331 *sq*.

163 d6

Tai būtų kažkokia keistybė. „Keistybė“ – τέρας, „monstras“, kažkas prieštaraujančio normaliai (norminiai) prigimčiai. *Kratile* 393 b9 ir 394 a4 daiktavardžiu *teras* nusakomi gimdytojų prigimties neatitinkantys palikuonys (antai iš arklio gimęs ne arklys). Plg. 163 e13 (δεινόν).

163 e1–2

kaip ką tik sakyta, ką nors pamatęs žmogus tampa matyto dalyko žinovu? „Kaip ką tik sakyta" – κατὰ τὸν ἄρτι λόγον („anot ką tik skelbto teiginio"). Tikėtina, kad Sokratas turi omenyje ne patį Teaiteto pasiūlytą apibrėžimą ir visą jo plėtotę (151 e *sqq*), bet ką tik pakartotą teiginį, kad matyti dalyką reiškia jį žinoti (163 b).

164 a1–2

jei ketiname išgelbėti ankstesnį teiginį. Antraip jo nebeliks... „Jo nebeliks" – οἴχεται, „iškeliaus". Dialogų Sokratas mėgsta apie svarstymą ar svarstomą prielaidą (*logos*) kalbėti taip, tarsi tai būtų gyva būtybė, kurios išlikimas priklauso nuo pašnekovų gebėjimo apginti ją nuo galimos kritikos. Plg. 164 d8–10, 203 d10, e8–9, *Faidonas* 89 b–d, *Filebas* 14 a ir Aleknienė (in: Platonas, 2016), p. 440. *Teaiteto* kontekste šis svarstymo išlikimo klausimas gali būti siejamas su Teaiteto „naujagimio" gyvybingumo klausimu.

164 c1–165 b1

Intermedija: Kas apgins „Protagoro mitą"?

Suvaidinęs pirmojo Teaiteto apibrėžimo kapituliaciją (164 b), Sokratas tuoj pat persigalvoja ir pareiškia, kad laimėtas nebent formalus žodžių mūšis, o manydami, esą įveikė Protagoro „mitą" (ir Teaiteto pasiūlytą apibrėžimą), pašnekovai elgiasi kaip ginčininkai sofistai (164 d).

„Nevaisingasis" dialogo Sokratas ne tik nubrėžia platų Teaiteto pasiūlyto apibrėžimo kontekstą ir pateikia sofistinių kontrargumentų pavyzdžių, bet ir reikalauja, kad su Teaiteto „kūdikiu" būtų elgiamasi ne eristiškai, bet filosofiškai garbingai. Pasak jo, jei mito tėvas Protagoras tebebūtų gyvas, rastų, kaip jį apginti. „Teaitetas turi išmokti atsilaikyti prieš

nesąžiningą argumentavimą; Teodorui neturi kilti įtarimų, kad Sokrato argumentai nesąžiningi" (Polansky, 1992, p. 117). Kartu paaiškėja, kad garbinga būtų tik filosofinė teiginio gynyba ir tik Sokratas galįs ją suteikti (165 a3: „Būsime tau dėkingi, jei jam padėsi").

Kalbėdamas apie ką tik taikytos kritikos netaurumą, Sokratas pavartoja žodį ἀντιλογικῶς („kaip prieštarautojai", 164 c6). Gali būti, kad taip norima priminti paties Protagoro mėgtą svarstymų – *antilogijų* – žanrą. Plg. Balansard (2012), p. 141–144. Regis, Sokratas nori parodyti Protagorui, kad nebūtų sunku sofisto teiginį sugriauti jo paties ginklais, tačiau jis nenorįs tokios žodžių mūšio pergalės.

164 c7

kaip prieštarautojai. Ἀντιλογικῶς. „Antiloginis" kalbėjimas, kuomet prieštaraujama ir ginčijamasi siekiant žodžiais laimėti mūšį, Platono dialoguose nuosekliai siejamas su sofistais ir eristais („ginčininkais"). Plg. *Lisidas* 216 a–b, *Valstybė* 454 a, *Sofistas* 225 b, 232 b. Diogeno Laertijo žiniomis, Protagoras „pirmas tarė, kad apie kiekvieną dalyką galima pasakyti dvi viena kitai prieštaraujančias kalbas [‚teiginius', λόγους]" (*VPh* IX, 51) ir parašė dvi *Prieštaravimų* knygas (*ibid.* IX, 55). Kitoje *Filosofų gyvenimų* vietoje Diogenas cituoja Platono kritiką Aristokseną, teigusį, kad beveik visa Platono *Valstybė* nurašyta nuo Protagoro *Prieštaravimų* (*VPh* III, 37 *sq*). *Sofiste* 232 b–d Elėjiečio nusakyto sofistinio prieštaravimų amato vaizdą Teaitetas atpažįsta kaip „protagorišką" (232 d9–a1: τὰ Πρωταγόρεια). M.-K. Lee manymu (2005, p. 25 *sq*), *Antilogijos* galėtų būti kitas tos pačios Protagoro *Tiesos* pavadinimas (žr. Įvadas, sk. *Dialogo forma, datos ir veikėjai. Protagoras*).

Faidono Sokratas nurodo *Teaiteto* analizei svarbų sofistinių antilogijų ir ontinio būties nepastovumo ryšį: „[...] ypač įgudę prieštaringuose teiginiuose (περὶ τοὺς ἀντιλογικοὺς

λόγους) – žinai, kad jie galų gale įtiki tapę patys gudriausi bei vieninteliai suvokę, kad nei joks daiktas neturi nieko sveiko, nieko tvirto, nei joks teiginys, bet visos esybės tiesiog blaškosi pirmyn atgal tarsi Euripe ir nė akimirkai nepasilieka jokioje vietoje" (90 c–d). *Teaiteto* pokalbio pradžioje Sokratas tą patį ryšį tiesia nuo ontinio dalykų nepastovumo (nuolatinio kismo) prie nuomonių ir teiginių apie juos netvarumo. *Faidono* liudijimas reikšmingas dar ir todėl, kad tame dialoge Sokratas antilogijų mokslą prisimena paskutinę savo gyvenimo dieną kaip esminę kliūtį, iškylančią jo bičiulių ir sekėjų žinojimo paieškų kelyje.

164 d8–10

Taip žuvo Protagoro mitas, o kartu ir taviškis, esą žinojimas ir jutimas yra tas pat. Sokratas pavadino mitu Protagorui priskiriamą „slaptąjį mokslą" ir kėlė jo išlikimo bei išsiskleidimo („gal atvesime jį prie tikslo") klausimą (156 c). Scholijuose šiai *Teaiteto* vietai aiškinama, kad patarlė „mitas žuvo" vartota kalbant apie pasakojimo nebaigusius žmones. Apie „žuvusio / išgelbėto mito" motyvą Platono dialoguose žr. Aleknienė (in: Platonas, 2016), p. 440. Taip pat plg. 156 c5 ir 164 a1 *sq*.

A. Fordas šiuos žodžius laiko neabejotina nuoroda į *Valstybės* pabaigą: „Šitaip, Glaukonai, buvo išgelbėtas ir nežuvo [Ero] mitas; jis ir mus galės išgelbėti, jei juo tikėsime" (621 b8–9). Šio tyrėjo manymu, tokia nuoroda Platonas galbūt siekė sugretinti (anot doksografinio padavimo, sudegintų) Protagoro raštų likimą ir stebuklingą būdą, kuriuo buvo išsaugotas *Valstybės* pabaigoje atpasakotas pomirtinis Ero regėjimas (1994, p. 209 *sq*, n. 18). Jei Platonas ir siekė tokio sugretinimo, tai būtų antrinis žaidimas žuvusio ar išgelbėto mito motyvu. Ankstyviausią liudijimą apie Protagoro knygų likimą pateikia Ciceronas (I a. prieš Kr.) (*De natura deorum* I, 24, 63, plg. Protagoras, test. 23 DK).

164 e2–4

taip nebūtų nutikę, bičiuli, jei tebebūtų gyvas ano mito tėvas... O dabar jis našlaitis, o mes drabstome jį purvais. Šie žodžiai primena *Faidro* Sokrato aiškinimus apie rašto baisumą: likusi be tėvo gynėjo surašyta kalba „pati negeba nei apsiginti, nei susirasti pagalbos“, kai patiria skriaudų iš jos nesuprantančių žmonių (275 e). Pasak M.-K. Lee, „kiekvienas surašytas tekstas, kad ir koks sudėtingas jis būtų, ko gero, yra ‚našlaitis‘. Deja, [Protagoro] *Tiesos* [*Alētheia*] atveju vienintelis dalykas, kurį jis sako, yra ‚žmogus – visų dalykų matas‘“ (2005, p. 23 *sq*).

A. Fordo manymu (1994), Protagoro ištaros aptarimu *Teaitete* Platonas papildo *Faidro* svarstymus apie rašytinį filosofijos pavidalą keldamas klausimą: „Kaip skaityti paskirą išlikusį garsiojo filosofo teiginį?“

164 e4–5

net Protagoro palikti globėjai nenori jam padėti... Vienas iš jų – šis mūsų Teodoras. Išeina, kad Teodoras su Protagoro palikimu elgiasi taip pat, kaip našlaičio Teaiteto turtus nerūpestingai iššvaistę jo globėjai (ἐπίτροποι). Plg. 144 c–d.

164 e7–165 a1

veikiau Hiponiko sūnus Kalijas. Ironiška, kad pagrindiniu Protagoro palikimo globėju vadinamas Kalijas. Šis labai turtingos (turtingiausios tarp visų graikų) ir įtakingos atėniečių šeimos atstovas Atėnuose garsėjo ir savo nemoraliais poelgiais, o šeimos turtus gerokai sumažino. Pasak D. Nails, „Kalijas III buvo groteskiška, kad ir kerinti, asmenybė iš artimos Sokrato ir Platono aplinkos; šis žmogus gyveno klausydamas savo aistrų – geidulių ir godulio“ (2002, p. 68). Kita vertus, daug pinigų jis išleido būtent brangiai pirkdamas sofistų mokslą. *Apologijoje* 20 a–c Sokratas sako, kad Kalijas „sofistams išleidęs daugiau pinigų nei visi kiti kartu paėmus“

ir ketina siųsti savo sūnus žmogiško ir pilietinio iškilumo (*aretē*) mokytis iš sofisto Eueno, kuriam jie mokės po penkias minas (tiek per metus galėjo uždirbti geras amatininkas). Platono *Protagoro* veiksmas (vaizduojami 433–432 m. prieš Kr.) vyksta pas Kaliją (artėjantį prie trisdešimties), kuris jau perėmė šeimos turtus iš dar gyvo tėvo Hiponiko (Nails, *ibid.*). Kalijas ėmė Protagoro, Prodiko ir Hipijo pamokas. Regis, jis buvo gaidžių kovų gerbėjas ir pats laikė kovinius gaidžius (plg. Ksenofontas, *Puota* IV, 9, Diogenas Laertijas, *VPh* II, 30, Nails, p. 72), tad su jo figūra gali būti siejami ir ankstesni Sokrato žodžiai apie prastus kovinius gaidžius (164 c4–5).

Primindamas *Faidrą* 276 a, kur užrašytos mintys vaizduojamos kaip nepilnaverčiai palikuonys, A. Fordas spėja, kad Sokrato žodžiais „galbūt nurodoma, kad Kalijas, turtingasis sofistų globėjas, turi visus Protagoro tekstus“ (1994, p. 210, n. 20).

165 a1–2

mes gana greitai nuo plikų kalbų pasukome prie geometrijos. „Plikos kalbos“ – ψιλοὶ λόγοι, „vien žodžiai“. „Plika“ galėjo būti pavadinta metro „rūbo“ neturinti prozos kalba (plg. *Puota* 215 c7, *Įstatymai* 669 d7, *Meneksenas* 239 c1), neužrašytas (plg. *Įstatymai* 811 e3 *sq*) arba, kaip čia, konkrečiais pavyzdžiais ar faktų įrodymais negrindžiamas „abstraktus“ kalbėjimas (plg. *Faidras* 262 c8 *sq*). Geometrai savo svarstymus iliustruoja ir demonstruoja *regimais* brėžiniais.

Pasak R. Polanskio, „patyręs, koks yra Protagoro ir į jį panašių žmonių kalbėjimas, kurį jis vargiai skiria nuo Sokrato dialektikos, Teodoras dabar mano, kad negeometriniai argumentai yra gana mažareikšmiai [*rather inconsequential*]. [...] Protagoro įsitikinimas, kad kiekvienu klausimu galima rasti argumentų paremti abi puses, duoda peno įtarti, kad svarstyti yra bergždžias reikalas [*discussion is useless*]“

(1992, p. 117 *sq*). Vėliau Sokratas pavadins Protagorą (buvusiu) Teodoro mokytoju (179 a10: διδάσκαλος).

165 a5–7

atsainiai žiūrėdamas į žodžius (kaip mes įprastai darome ką nors teigdami arba neigdami), žmogus gali prieiti prie dar baisesnių dalykų. „Baisesnių dalykų" – δεινότερα. Plg. 165 b2: τὸ δεινότατον ἐρώτημα, „baisiausias klausimas". „Baisumas" (*deinon*) Platono dialoguose siejamas su sofistų gebėjimu manipuliuoti žodžiais ir daryti įspūdį neįgudusiems pašnekovams. Plg. kom. *ad* 166 a2–3 („Išgąsdino vaiką").

„Atsainiai žiūrėdamas į žodžius" („nekreipdamas dėmesio į teiginius") – μὴ προσέχων τοῖς ῥήμασι τὸν νοῦν. D. Bostockas (1988, p. 87 *sq*) pagrįstai mano, kad šios replikos apie nederamai atsainų požiūrį į žodžius nereikia suprasti kaip raginimo „kibti prie žodžių" – šito „Protagoro" kalboje netrukus primygtinai bus prašoma nedaryti (166 d8–e1, 168 b7–c2). Atsainus požiūris į žodžius dabar siejamas su negebėjimu apmąstyti paradoksaliai skambančiu teiginiu nusakytą situaciją. Plg. 177 e1: „Juk ne apie žodį reikia kalbėti, o apie tam tikru žodžiu vadinamą dalyką, kurį nagrinėjame". Vėliau Sokratas tvirtins, kad „atsaini vardų ir tarinių vartosena, kruopščiai jų nenagrinėjant, dažniausiai nerodo taurumo stokos, o priešingas elgesys veikiau būdingas nelaisviesiems" (184 c).

165 b2–d1

Baisiausias klausimas [3]: Ar galima vienu metu žinoti ir nežinoti (matant viena akimi)?

Pažadėjęs padėti Protagoro našlaičiui, Sokratas papildo „baisiųjų" sofistinių argumentų arsenalą. Žodžiais manipuliuoti mokąs „kietuolis" (165 b9: ἀνέκπληκτος ἀνήρ,

„bebaimis vyras“), uždengęs Teaitetui vieną akį, įrodytų, kad jis tą patį dalyką ir žino (ta akimi, kuria mato), ir nežino (kita, uždengtąja akimi). Teaitetas tinkamai pasipriešina nurodydamas, kad teiginiai galioja skirtingoms akims: „Pasakysiu, kad ta akimi – ne, o kita matau“, tačiau „užpuolikas“ neleidžia daryti tokių santykį („kaip“) patikslinančių nuorodų. Nepatikslinus, „kaip“, kuriuo atžvilgiu, teiginys galioja, o kuriuo – ne, lengvai prieinama prie absurdiškų išvadų. Panašiai veikdamas – neleisdamas Sokratui tikslinti savo atsakymų („*kuo* pažįstu“, „*kokiais* atvejais“) – sofistas Eutidemas kitame dialoge įrodo Sokratui, kad tas jau žino visus tuos dalykus, kurių ketina išmokti iš sofistų (*Eutidemas* 295 b–296 c). *Eutideme* Sokratas mato, kad sofistas savo klausimais, neleisdamas jų patikslinti, siekia įvilioti jį į spąstus, tačiau nenori supykdyti pašnekovo, todėl mėgina atsakyti, kaip nurodyta – be papildomų tikslinimų. Vis dėlto atsargūs Sokrato mėginimai patikslinti klausimus ir atsakymus savaime parodo, *kur slypi ir kaip veikia* sofistinė gudrybė.

Valstybėje Sokratas pateikia dabartiniam baisiajam klausimui tinkamą aiškinimą, teigdamas, kad iš tiesų joks dalykas negali ir judėti, ir nejudėti *tuo pat metu ir ta pačia vieta*: apie stovintį ir galvą arba rankas judinantį žmogų pasakytina, kad viena jo dalis stovi, o kita juda, o apie sukutį, kuris sukasi apie savo ašį, – kad jis rymo ties savo ašimi, tačiau juda besisukančiais kraštais (436 c–e). Pateikto baisiojo klausimo atveju Teaiteto patikslinimas galėtų būti svarbus ir prasmingas – gali būti, kad viena akimi žmogus regi, tad ir pažįsta dalykus daug geriau nei kita, arba apskritai tik viena juos mato ir pažįsta.

J. Cooperis (1990, p. 68) primena, kad Platono amžininkams tokie svarstymai, kaip šis *Teaiteto* epizodas, atrodė daug labiau komiški nei mums šiandien.

165 b8–9

kaip sakoma, priremtas prie sienos. Pažodžiui „įkištas į šulinį" arba „uždarytas šulinyje" – taip kalbama apie padėtį be išeities; plg. 165 b8: ἀφύκτῳ ἐρωτήματι, „klausimo, nuo kurio neįmanoma pabėgti". Plg. 174 a: žvaigždes stebėjęs ir žvilgsnį į dangų nukreipęs filosofas Talis įkrito į šulinį (pasirodė bejėgis realiame gyvenime) ir 174 c5: „dėl nepatyrimo įkrisdamas į visokių keblumų šulinius".

165 c6–7

jis pasakys: „Nieko tokio aš neprašau, klausiau ne *kaip*, bet *ar* tu nežinai to paties dalyko, kurį žinai. Panašiai į Sokrato mėginimus patikslinti svarstymą *Eutideme* reaguoja jo pašnekovas sofistas Eutidemas. Plg. *Eutidemas* 296 a: „Jis ir vėl priduria papildomų atsakymų! Neklausiu ‚kuo' (ὅτῳ), bet – ar kuo nors (τῳ), pažįsti [dalykus]".

165 d1

Galvoju, kad išeina priešingai nei teigiau. Teaitetas kalba apie pirmąjį savo atsakymą į klausimą „Ar įmanoma, kad žmogus ką nors žinodamas nežinotų to, ką žino?" – „Ko gero, neįmanoma..." (165 b6).

165 d2–e4

Žinojimo ir jutimo tapatinimo paradoksai [4]: Ar galima žinoti iš arti, o iš tolo nežinoti ir pan.?

Sokratas dar labiau paryškina ir sukarikatūrina sofistinio argumentavimo aukos vaizdą – atgauti laisvę po tokios atakos jaunuoliui pavyktų tik susitarus dėl įmokos už mokslą (165 e). Jį puolantis samdinys sofistas galėtų griebtis dar vieno ginklo – žinojimui perkelti įvairias regėjimo savybes, tarsi žinojimo tapatinimas su jutimu reikštų, kad jam tiktų visos

įmanomos pastarojo ypatybės. Argumentas pateikiamas kaip akivaizdžiai sofistinis, tačiau naujausių laikų komentuotojai jo, kaip ir ankstesnių „sofizmų", nelaiko visai beprasmiu.

Teaiteto apibrėžimą šios atakos akivaizdoje galima būtų ginti nurodant, kad, [1] kaip ir uždengtos akies atveju, reginio nuotolis ir kitos su regėjimu susijusios aplinkybės gali veikti ir žinojimo kokybę; [2] daugelyje kalbų įprasti posakiai apie „aiškų", „miglotą" ir pan. žinojimą; išties galima „žinoti vos vos" arba silpnai, tad ne visi Sokrato minimi apibūdinimai, taikant juos žinojimui, skamba absurdiškai.

165 d6

svarstymams pasisamdęs peltastas. Peltastais (iš „pelta", trakų karių pusmėnulio formos skydas) vadinti lengvai ginkluoti kariai. Sunkiai ginkluoti piliečiai (*hoplitai*) kovėsi už savo polius; lengvai ginkluoti peltastai tarnavo ten, kur gaudavo atlygį.

165 e3–4

sutiktų paleisti už tokią išpirką, dėl kokios judviem pavyktų sutarti. Plg. kom. *ad* 161 e1 („pelnytai ėmęs didelį atlygį").

165 e4–168 c7

Antroji Protagoro kalba

Antrą kartą prabildamas Protagoro vardu Sokratas visų pirma atsisako sutikti, kad jo samprata neatlaikė jai dabar taikytos (sofistinės) kritikos, jei apginti jos nesugebėjo ne jis pats, o Sokrato išgąsdintas vaikas (Teaitetas). „Protagoras" prisiima ir gina visas Sokrato išdėstyto jo mokslo dalis: ir Teaiteto pasiūlytą žinojimo apibrėžimą, ir nuolat judančio pasaulio sampratą (plg. 168 b). Jis atsiliepia ir į Sokrato nurodytus jutimo ir žinojimo tapatinimo paradoksus – antrąjį (ar

dalyką atsimenantis žmogus gali jį žinoti, jei užsimerkęs jo nebemato?) ir trečiąjį, „baisiausią“ Sokrato pateiktą klausimą (165 b–c: ar žmogus, kurio viena akis uždengta, gali ir žinoti, ir nežinoti to paties dalyko?). Trikdančius Sokrato klausimus Protagoras atmeta labai lakoniškai – jo aiškinimus tegalima mėginti nuspėti. Į klausimą [2] apie atminimą Protagoras, regis, atsako nurodydamas, kad atminimas yra tokios pačios rūšies potyris (*pathos*), kaip ir regėjimas (ir kitokie jutimai), vadinasi (protagoriškai), gali būti vertinamas kaip jutimas (166 b). Tokia mintis nestebina prisiminus ankstesnius aiškinimus apie sapnų ir haliucinacijų patirčių tikrumą. Jei sapnuojant ir kliedint kažkas yra patiriama (juntama; plg. 157 e–158 e), kodėl taip pat negalėtų būti ir atsimenant? Plg. Bostock, 1988, p. 86.

Nebijoti [3] paradokso, kad „tas pats žmogus gali tą patį dalyką ir žinoti, ir nežinoti“, Protagorui (166 b5–c1) leidžia Sokrato anksčiau dėstyti aiškinimai apie nuolatinį suvokėjo ir suvokiamo dalyko kismą ir nepakartojamą patiriamų kontaktų unikalumą – nėra baisu pripažinti, kad „tas pats žmogus“ gali „tą patį dalyką“ ir žinoti, ir nežinoti, nes tokio dalyko kaip „tas pats žmogus“ paprasčiausiai nėra, tėra daugybė vykstant pokyčiams (tad ir „nupanašėjimui“, plg. 158 e–159 a) atsirandančių galių kombinacijų; įprastas kalbėjimas apie „vieną ir tą patį žmogų“ klaidina. Besikeičiantis subjektas turi vis kitokią patirtį.

Išdidžiai atmetęs poleminius Sokrato klausimus Protagoras grįžta prie pirmojo Sokrato priekaišto (anksčiau jis pavadino tai demagogine retorika, 162 d), esą, jei visos nuomonės yra tikros ir teisingos, joks žmogus, taip pat ir pats Protagoras, nėra išmintingesnis už bet kurį kitą individą (161 c–e). Apie tai Protagoras dabar pasako iki šiol dialoge negirdėtų dalykų – jo teigimu, visi patyrimai yra teisingi (kaip ir iš jų kylančios nuomonės), tačiau ne visi yra *geri ir naudingi*;

išminčius (sofistas) nuo kitų žmonių skiriasi tuo, kad geba prastesnę žmogaus būseną ir nuomonę pakeisti – ne tikresne ir teisingesne, bet naudingesne ir geresne. Sofistas veikia kaip gydytojas, kuris neaiškina ligoniui, kad tas klysta, bet vaistais keičia jo būseną į geresnę. Sofistas daro tą patį, tik jo vaistai – kalbos (*logoi*). Panašiai savo pranašumą dorybės (*aretē*) mokymo srityje tenka ginti Platono *Protagoro* personažui. Pasak šio dialogo Protagoro, poli(ti)nę teisingumo dorybę turi visi piliečiai, tačiau sofistas labiau nei kiti geba padėti joje daryti pažangą; todėl jo mokslas vertas mokinių jam mokomo didelio atlygio; panašiai esą nelengva susirasti gerą graikų kalbos mokytoją, nors visi graikai ją šiaip ar taip moka (*Protagoras* 327 e–328 a). Išeina, kad išminčius turi *naudingesnę* išmintį, nors neturi pretenzijos turėti teisingesnę nuomonę.

Dabar *Teaitete* Sokratas Protagoro vardu pasako gana ilgą ir, kaip verčia tikėtis apologinė kalbos intencija, įtaigią kalbą. Vis dėlto pripažindamas, kad vienas žmogus gali būti išmintingesnis už kitą, Protagoras *de facto* jau atsisako savo teiginio apie vienodą visų žmonių nuomonės vertę. Plg. vėliau Sokrato daromą išvadą: „Protagoras su mumis sutiko, kad sprendžiant, kas yra geriau ir kas blogiau, kai kurie žmonės yra pranašesni už kitus, ir kad tokie ir yra išminčiai“ (169 d). Protagoras patenka į spąstus, nes ir jo brangiai apmokama individuali pedagoginė veikla (plg. 161 d7–e3), ir rašomi veikalai (*Tiesa* bei kiti) verčia manyti, kad jis turi tokią išmintį, kurios stokoja kiti, ir kad „kiti nežino kai kurių jam žinomų dalykų, o visi manantys, jog žino, klysta“ (Cooper, 1990, p. 76).

Sokrato vaidinamas Protagoras neaiškina, kas yra tie „gera“ ir „naudinga“ (jis kalba ir apie „geriau“ ir „naudingiau“), kuriais jis pakeičia „teisinga“ kategoriją. Galima būtų įsivaizduoti Platono sukurtą Sokrato ir Protagoro pokalbį, kur pirmasis mėgintų tai išsiaiškinti. Kadangi tokio dialogo

neturime, belieka spėlioti, kas dabar turima omenyje. Galbūt tai, kas labiau sutinka su sveiko žmogaus mąstymu? Ar kas labiau atitinka kokios nors žmonių grupės patirtį ir nuomonę? Ateityje pasirodys esąs geresnis dalykas? Kad ir kaip būtų, tokią poziciją vargu ar galima suderinti su iki šiol plėtota radikaliai reliatyvistine Protagoro nuostata – „gera" ir „naudinga", kaip ir gebėjimas keisti individų ir polių būseną jų naudai, dabar būtų ne kiekvieno individo patyrimu matuojamas, bet kažkoks objektyvus dalykas. M. Burnyeatas pastebi, kad visos minėtos interpretacijos bendrais bruožais sutaria su XX a. pradžioje pasiūlytu F. Schillerio aiškinimu (1990, p. 23 *sq*). Schilleris siekė įrodyti, kad ši Protagoro kalba perteikia autentišką Protagoro mokslą, kurio pats Platonas nesuprato, o Schilleris laikė pragmatizmo (ir „humanizmo") pirmtaku, manydamas, kad Protagoro „geresnės" būsenos samprata atitinka pragmatinę tiesos sampratą, anot kurios, „teisingesnė" yra tokia nuostata (*state of mind*), kuri garantuoja geresnį praktinį rezultatą. Pasak Schillerio, Protagoras čia kalba apie objektyviai skirtingą (subjektyviai vienodai teisingų) nuomonių vertę (*value*) (1908, p. 20 *sq*).

M. Burnyeatas svarsto, kad, norint išsaugoti Protagoro pozicijos nuoseklumą, reikėtų įsivaizduoti, kad tam tikra būsena žmogui geresnė ir naudingesnė tik tuomet, jei ji jam ir *atrodo* geresnė, o Protagoras (arba kitas asmuo) kitiems žmonėms ekspertas („išminčius") yra tik tuo atveju, jei jiems *atrodo*, kad jie dėl jo laikosi geriau. „Kitaip tariant, gydytojai, politikai ir pan. ekspertai yra tiek, kiek žmonės juos tokiais laiko ir tik tokiems žmonėms" (1990, p. 24). Vis dėlto Protagoro kalbos tekstas nesileidžia suderinamas su tokia (reliatyvistine) „geriau" ir „naudingiau" samprata (*ibid.*, p. 25). Mat jis kalba apie *objektyviai* geresnę būseną, kurią žmogui gali parūpinti išminčius: „Reikia pakeisti ano [sergančio] žmogaus būseną, juk priešinga būsena yra geresnė" (167 a).

Taip pat sunku su ja būtų suderinti ir Protagorui *Protagore* priskiriamus aiškinimus apie objektyviai skirtingą įvairių dalykų naudą (334 a–c). Tiesa, šio dialogo Protagoras pabrėžia naudos sąvokos reliatyvumą, tačiau jis kalba apie skirtingą tų pačių dalykų naudą skirtingoms gyvų būtybių rūšims. Antai, kai kuris maistas nenaudingas žmonėms, tačiau naudingas kai kuriems kitiems gyvūnams ir pan. Subjektyviam naudos vertinimui („atrodo") ir *Protagoro* kalbėtojas vietos visai nepalieka.

Įsidėmėtina, kad ši besiginančio Protagoro kalba dviem kryptimis gerokai praplečia svarstomos žinojimo sampratos lauką. Plėtodamas protagorišką žinojimo sampratą Sokratas nagrinėjo individualius juslinio dalykų suvokimo atvejus – kažkam šilto vėjo, balto akmens, saldaus vyno ir pan. Dabar kalbama [1] ne tik apie atskiro žmogaus, bet ir apie viso polio nuomones (168 b5: „kas kiekvienam atrodo, tas ir yra – ir atskiram žmogui, ir poliui"), be to, [2] ne vien apie *juslinius potyrius*, bet taip pat ir apie etines ir teisines kategorijas – *gražu ir teisinga* (167 c). J. Cooperis (1990, p. 60 *sq*) klausia, kaip Protagoro sistemoje dera dvi jo kalboje minimos reliatyvizmo atmainos. Pirmoji teisingomis (tiesa) pripažįsta visas individualias žmonių nuomones apie juslėmis patiriamas dalykų savybes. Anot antrosios, teisingomis laikytinos visos poliuose *galiojančios* moralės ir teisės normos: „Kas kiekvienam poliui atrodo teisinga ir gražu, tas jam ir yra gražu ir teisinga tol, kol jis laikosi tokios nuomonės" (167 c4 *sq*). Ar individų tiesos postulavimas neprieštarauja kolektyviniais piliečių įsitikinimais grįstos tiesos sampratai? Juk norėdamas likti ištikimas savo žmogaus mato maksimai, Protagoras teisinga turėtų pripažinti ir poli(tin)io „disidento" nuomonę. Gal sofistų vaidmuo tokioje situacijoje prilygtų režimui dirbančio propagandisto vaidmeniui – ugdyti tinkamas piliečių nuostatas?

Kol buvo kalbama apie juslinių potyrių neklaidingumą, Protagoro maksima *homo mensura* laikėsi visai saugiai, tačiau, perkėlęs ją į etinių ir politinių klausimų sritį, sofistas ją padarė daug pažeidžiamesnę kritikai. Netrukus, jau atsisveikinęs su *Tiesos* autoriumi ir apibendrindamas iki tol pasiektus kritikos rezultatus, Sokratas pasakys, kad Protagoro teiginys „geriausiai laikosi tuo pavidalu, kaip mes jį apibrėžėme norėdami padėti Protagorui: dauguma dalykų kiekvienam yra tokie, kokie jam atrodo – šilti, sausi, saldūs ir visa kita tokios rūšies“ (171 d9–e3). Tas pats reliatyvizmas, tik kolektyviniu pavidalu, pasak jo, galiotų ir polinėms teisės ir moralės normoms. Kita vertus, naudos atžvilgiu ne visos nuomonės laikomos vienodai teisingomis – ir paskiro žmogaus sveikatos, ir polio gerovės klausimais.

Antrąja kalba dialoge prabylantis „Protagoras“ vėl primena bendras teiginio nagrinėjimo taisykles ir (filosofinį) tikslą (166 c–d, 167 d–168 c). Jo raginimai ir šį kartą (plg. 162 d–e) skamba sokratiškai – kalbėtis geranoriškai, nesistengti bet kuria kaina laimėti žodžių mūšio, žiūrėti, kad pašnekovas nepradėtų nekęsti (filosofinių) svarstymų. Akivaizdu, kad suteikdamas Protagorui pagalbą, Sokratas nepraleidžia progos pamokyti filosofinio bendravimo „manierų“. Platono dialogų protagonistui jas priminti rūpi ne vien todėl, kad eristinis sofistinis argumentavimas jam atrodo negarbingas ir intelektualiai bei etiškai pavojingas, bet ir todėl, kad paties jo dialektika, bent jau formaliai, neretai primena klastingus sofistinių apklausų scenarijus.

A. Longo manymu, norėdamas pamokyti pašnekovą tinkamai naudotis kritinio paneigimo menu (*elenchu*, plg. 166 b1: ἐλέγχομαι, c3: ἐξέλεγξον), Protagoras paprasčiausiai neturėjo kitos galimybės kaip tik kalbėti sokratiškai. Mat paties jo reliatyvistinė pozicija *elencho* meną darė betikslį ir beprasmį. Plg. 161 e7–162 a3: „ir visa dialektikos veikla – nagrinėti

vieniems kitų vaizdinius, nuomones ir mėginti jas paneigti (ἐλέγχειν), nors kiekvienas žmogus jas turi teisingas! Ar tai nėra didelė ir akivaizdi kvailystė, jei Protagoro *Tiesa* sako tiesą, o ne juokais byloja iš knygos slapumos". Pasak Longo, „Žiūrint į [jam dialoge priskirtas] kalbas iš Protagoro perspektyvos, pasidaro aišku, kad sofistui, jei jis nori įtikinamai apginti savo [reliatyvistinę] teoriją, visada tenka skolintis tokio nereliatyvisto, kaip Sokratas, balsą" (2004, p. 33).

166 a1

su panieka į mus žiūrėdamas. Plg. kom. *ad* 161 c6–7 („Būtų savo kalbą pradėjęs didingai ir labai iš aukšto").

166 a2–3

Išgąsdino vaiką. Sokratas išties stengėsi pabrėžti įsivaizduojamų puolimų prieš protagorišką sampratą baisumą. Plg. 163 c5 *sq*, 165 a–b, d–e. Protagoras kalba gana paniekinamai: „kažkokį vaiką" (παιδίον τι).

Kalbėdamas kaip sofistinės bendravimo manieros kritikas, Protagoras nurodo, kad Sokrato argumentais siekiama priblokšti ir įbauginti jauną ir nepatyrusį pašnekovą. Plg. 162 e: „Kaip baisu – joks žmogus išmintimi nė kiek nelenkia bet kurio galvijo!"

166 a3–4

klausimu, ar gali tas pats žmogus prisiminti ir kartu nežinoti to paties dalyko. Plg. 163 d.

166 b1–4

manai, kas nors sutiks, kad žmogus turi patirtų dalykų atminimą (tai yra patyrimą, panašų į tą, koks buvo anuomet patiriant), jei jis nebepatiria? Alternatyviai galima būtų versti: „Manai, kas nors sutiks, jog žmogaus turimas

patirtų dalykų atminimas, kai jis jų nebepatiria (μηκέτι πάσχοντι), yra tas pats patyrimas, koks buvo ano patyrimo metu? (τοιοῦτόν τι οὖσαν πάθος οἷον ὅτε ἔπασχε)“ (166 b). Tokiu atveju teiginio mintis būtų, ko gero, aiškesnė ir labiau derėtų prie ankstesnių aiškinimų apie nuolatines patyrimo transformacijas. Vis dėlto sintaksinė graikiško sakinio konstrukcija palankesnė pasirinktam vertimo variantui. Tuomet tenka manyti, kad Protagoras atminimą laiko juslinio patyrimo rūšimi.

166 b6–7

leis tau teigti, esą nupanašėjantis žmogus yra tas pats, koks buvo prieš darydamasis nepanašus? Plg. 159 a–e.

166 b8–c1

vyksta nupanašėjimas – matyt, tikrai teks saugotis vienas kito žodžiams spendžiamų spąstų. „Nupanašėjimas“ – ἀνομοίωσις, regis, yra Platono daiktavardžio ὁμοίωσις („panašėjimas“) pavyzdžiu sukurtas naujadaras. Plg. kom. *ad* 159 a6–8 („jei kartais dalykas tampa į kažką panašus arba nepanašus...“), *in fine*.

„Protagoras“ pabrėžia, kad tokį žodį jis renkasi iš atsargumo; suprask, nenori palikti pašnekovui progos manipuliuoti sąvokomis, todėl stengiasi vyksmą nusakyti kuo tiksliau. 157 b–c jau kalbėta apie būtinybę rinktis tampančiai tikrovei nusakyti tinkamus žodžius; „ką nors savo kalba sustabdančio žmogaus veiksmą lengva būtų supeikti“ (157 b7 *sq*).

166 c2–3

garbingiau pulk mano žodžius. „Garbingiau“ – γενναιοτέρως, „kilniau“, „tauriau“. Būdvardis γενναῖος nusako gerą kilmę – „kilmingas“, „taurus“. Plg. 174 e: „girdi, koks kilmingas (γενναῖος) žmogus!“ Pats Sokratas ką tik savo greitą

pergalę prieš Protagoro sampratą palygino su prastos kilmės (ἀγεννοῦς) gaidžių elgesiu (164 c4).

166 c5-6

tai, kas atrodo, iškyla arba, jei tenka kalbėti apie „būti“, - „yra“ vien tam, kuriam atrodo. Plg. 160 b-c.

166 c6-7

Kalbėdamas apie kiaules ir babūnus. Plg. 161 c6-7.

166 c7-d1

ne tik pats elgiesi kiauliškai, bet ir klausytojus verti taip daryti su mano raštais. Vargu ar toks kaltinimas turi pagrindą - Sokratas ragino garbingiau elgtis su Protagoro raštais ir suteikė jam žodį gintis. Plg. 164 c-e.

166 d6-8

Išmintingu aš vadinu būtent tokį žmogų, kuris tai, kas mums atrodo ir yra bloga, geba pakeisti taip, kad mums tai atrodytų ir būtų gera. Šitie žodžiai gali priminti istoriniam Protagorui priskiriamą gebėjimą (bent jau pažadą) „prastesnį žodį / argumentą padaryti stipresniu“. Žr. kom. *ad* 162 e5 („remiatės tikėtinumu“), nes abiem atvejais kalbama apie gebėjimą kardinaliai pakeisti nuomonę.

166 d8-e1

nesikabinėk prie mano aiškinimo žodžių. τὸν δὲ λόγον αὖ μὴ τῷ ῥήματί μου δίωκε. Sofistas Protagoras ragina filosofą Sokratą susilaikyti nuo eristinių svarstymo technikų. *Valstybėje* 454 a-b kabinimasis prie žodžių (κατ' αὐτὸ τὸ ὄνομα διώκειν), *dialektiškai dalyko neištyrus, siejamas su* „prieštaravimo menu“ (ἀντιλογικὴ τέχνη). *Eutidemo* pabaigoje Sokrato pokalbį su sofistais stebėjęs „teismo kalbų

specialistas" teigia, kad filosofija – bevertis dalykas, o Sokrato bičiuliui Kritonui būtų buvę gėda matyti, kaip Sokratas siekia susidėti su žmonėmis, „kurie nė kiek nesirūpina tuo, ką kalba, tik kabinėjasi prie kiekvieno teiginio (305 a: παντὸς δὲ ῥήματος ἀντέχονται).

166 e1–4

Prisimink, apie ką kalbėta anksčiau: sergančiam žmogui tai, ką jis valgo, ir atrodo, ir yra kartu, o sveikam ir yra, ir atrodo priešingai. Plg. 159 d–e.

167 a5–6

gydytojas tai daro vaistais, o sofistas – kalbomis. Kalbomis („svarstymais", „aiškinimais", λόγοις). *Logoi* yra ir pagrindinis dialogų Sokrato veikimo „vaistas". Pasak A. Mintzo, „Platonas, kiekviename savo kūrinių žingsnyje teigiantis didelę ugdymo svarbą, turėtų įvertinti tai, kad ir Protagoras yra atsidėjęs ugdymo teorijai ir praktikai" (2011, p. 666).

Sofistų kalbos netrukus bus siejamos su poliui naudingais sprendimais (167 c2–7). Vėliau, primindamas dabar dėstomą protagoriško reliatyvizmo versiją, Sokratas taip pat gretins sveikatos reikalų ir polio naudos išmanymą (171 e–172 b). Šioje sofistinėje mokslų klasifikacijoje sofistų ir retorių menas pretenduoja užimti vietą, kurią *Gorgijo* Sokratas savo sistemoje skiria teisingumui (464 c).

167 a7–b1

neįmanoma manyti nei to, ko nėra, nei ko nors kita, nei tai, kas patiriama, o tai visada teisinga. Teiginys, kad neįmanoma manyti to, ko nėra, šioje Protagorui priskirtoje kalboje lieka neišplėtotas. Daug ryškiau čia skamba tiesioginio patyrimo tiesos tema. Privertęs pašnekovus sutikti, kad ne visos žmonių nuomonės vienodai teisingos, Sokratas pakvies

susimąstyti apie klaidos (klaidingos nuomonės) prigimtį ir grįš prie (ne)galimybės „manyti tai, ko nėra“ klausimo. Plg. kom. *ad* 188 c9–189 b9 („Ar įmanoma manyti tai, ko nėra [‚nesamybę‘, τὸ μὴ ὂν]?“).

167 b5–6

išminčių aš, mielasis Sokratai, nevadinu varlėmis. Plg. 161 c8–d1: „Pasirodo, kad jis protu nėra pranašesnis net už buožgalvį“.

167 b7–c2

sodininkais, juk ir šie, taip aš sakau, jei koks augalas sunegaluoja, vietoj netikusių pojūčių suteikia naudingus bei sveikus pojūčius ir būsenas. *Timajo* protagonistas panašiai kalba apie laukinių augalų auklėjimą ir jaukinimą (77 a–b).

167 c4–5

kas kiekvienam poliui atrodo teisinga ir gražu, tas jam ir yra gražu ir teisinga tol, kol jis laikosi tokios nuomonės. „Kol jis laikosi tokios nuomonės“ – ἕως ἂν αὐτὰ νομίζῃ. „Protagoro“ žodžiai perteikia V a. antrojoje pusėje gana paplitusią intelektualų nuomonę apie sutartinę įvairiose bendruomenėse galiojančių normų prigimtį. Plg. Herodoto *Istorijos* pasakojimą apie skirtingose tautose gerbiamus skirtingus papročius, *nomoi* (*Istorija* III, 38). Tai ryški antrosios *Gorgijo* dalies ir visos *Valstybės* tema. *Gorgijo* Kaliklis ir *Valstybės* Trasimachas skiria tikrąjį, „prigimtinį“ (grįstą stipriojo galia) ir sutartinį (silpnųjų daugumos) teisingumą. Sokratas abiejuose dialoguose gina polio įstatymais apibrėžiamo teisingumo tikrovę ir vertę. Daugiau apie „prigimties“ (φύσις) ir „įstatymo“ (νόμος) priešpriešą graikų intelektualiniame diskurse žr. Aleknienė (in: Platonas, 2019), p. 527 *sq*.

Netrukus Sokratas grįš prie dabar Protagoro kalboje iškylančios moralinio reliatyvizmo nuostatos (172 a *sqq*). Ji taps pagrindiniu ilgos Sokrato kalbos (digresijos) apie politikus ir filosofus motyvu.

167 d1

vertas auklėtinių jam sumokamų didelių pinigų. Plg. 161 e1 („pelnytai ėmęs didelį atlygį").

167 d3–4

mano aiškinimas lieka sveikas. „Lieka sveikas" – σῴζεται, „išgyvena", „nežūsta". Plg. 164 d.

167 d4–7

Jei gali su juo nuo pat pradžios pasiginčyti, ginčykis išplėtodamas savo priešingą teiginį. O jei nori tai padaryti klausinėdamas, klausinėk. Šito taip pat nėra reikalo vengti, o protingam žmogui visų labiausiai verta siekti. *Gorgijuje* ir *Protagore* Sokratas prašo pašnekovų nesakyti ilgų prakalbų, bet pokalbyje dalyvauti trumpomis replikomis. Kita vertus, jis leidžia pašnekovams rinktis klausinėti ar atsakinėti. Plg. *Protagoras* 329 a–b, 334 e–335 c, *Gorgijas* 449 b, 461 e. *Protagore* Sokratas giria Protagoro universalumą: šis sofistas mokąs ne tik sakyti ilgas gražias kalbas, bet ir kalbėtis pateikdamas trumpus atsakymus arba kantriai klausinėdamas.

167 e1–3

klausinėdamas būk teisingas. Juk tai didžiausias nesusipratimas: teigti, kad tau rūpi dorybė, o kalbantis visą laiką elgtis neteisingai. R. Polansky pastebi, kad paneigęs galimybę turėti neteisingą nuomonę ir pavaizdavęs teisingumą kaip kintamą polio susitarimą, „Protagoras" dabar (netikėtai) kalba apie neteisingą argumentavimą ir

paaiškina, koks svarstymo būdas esąs neteisingas (1992, p. 126).

167 e5–6

Varžantis galima žaisti ir iš visų jėgų stengtis pargriauti, o kartu svarstant žiūrima rimtai. „Pargriauti" – σφάλλῃ („suklaidinti"). Plg. 168 a1: τὰ σφάλματα („suklupimai", „klaidos"). *Eutideme* 278 b–c Sokratas panašiai skiria žaismingą svarstymą (παιδιά), kuomet siekiama pašnekovui „pakišti koją" (ὑποσκελίζων) ir jį parversti (ἀνατρέπων), ir rimtą aiškinimąsi; jis tikisi, kad pasišaipę ir jaunuoliui parodę savo (žodžių vartosena besiremiančius) triukus, sofistai jam dabar išdėstys ir rimtus dalykus (σπουδαῖα). Sekstui Empirikui Protagoro *Tiesa* (veikalas, kurio pradžios žodžiai yra „visų dalykų matas yra žmogus") žinoma pavadinimu *Pargriaunantieji* (Καταβάλλοντες). Galima neabejoti, kad toks veikalo pavadinimas yra susijęs su jame naudojamu argumentavimo būdu. Plg. Burnyeat (1976), p. 45, n. 2, M.-K. Lee (2005), p. 24.

Žaismingo ar rimto kalbėjimo klausimas gana įprastas Platono dialoguose. Sokratiškas bendravimas derina žaismą su (kartais sunkiai įžvelgiamu) rimtumu. A. Mintzo manymu, tai, kad Platonas įdeda į Protagoro lūpas sokratiško stiliaus pamokymus, rodo, kad jis nenori vaizduoti Protagoro paviršutinišku, vien greitu pelnu besidominčiu eristu – Protagoras, kaip ir Sokratas, rimtai žiūri į filosofinių klausimų nagrinėjimą (2011, p. 667). Galbūt pernelyg rimtai? Pasak R. Polanskio, „Remdamasis mokslu apie visų dalykų tėkmę, Sokratas, regis, leido sofistui pasikeisti pavirstant gana griežtu Sokratu. Kaip ir Sokratas, Protagoras nori, kad argumentai būtų garbingi, tačiau mano, kad tai lengvai pasiekiamas dalykas, kuriam nereikia jokio žaismo" (1992, p. 126 *sq*). Taip pat plg. kom. *ad* 145 c2–5 („Geriau neieškok dingsties nesilaikyti susitarimo – neva jis juokauja...").

168 a8–b2

su tavimi bendraujantys žmonės, užuot tapę filosofais, sulaukę vyresnio amžiaus pradės šio dalyko nekęsti. Protagoro žodžiai primena *Faidono* Sokrato perspėjimus dėl mizologijos (neapykantos svarstymams, teiginiams) pavojaus: ne sykį susidūręs su nepatikimu įrodymu žmogus ima manyti, kad patikimų teiginių apskritai nėra (89 d–90 d). Pasak Sokrato, ypač sėkmingai tokią nuostatą *logoi* atžvilgiu ugdo antilogijų (vienas kitam priešingų teiginių) specialistai, kurių pasaulėžiūra primena *Teaitete* išdėstytą slaptąjį protagorininkų mokslą (*Faidonas* 90 c); plg. kom. *ad* 164 c7 („kaip prieštarautojai"). *Eutideme* Sokrato pokalbį su sofistų pora stebėjęs teismo kalbų specialistas daro išvadą, kad tokia kabinėjimosi prie žodžių filosofija – tuščias ir bevertis reikalas (304 e–305 a).

Žodžiuose apie filosofijos nebepakenčiančius vyresnio amžiaus žmones galima įžvelgti paslėptą nuorodą į Teodorą – senų laikų Protagoro mokinį, kuris nebeturi noro veltis į filosofinį pokalbį. Plg. kom. *ad* 165 a1–2 („mes gana greitai nuo plikų kalbų pasukome prie geometrijos"). A. Balansard šia proga klausia: „Ar dialogas aiškiai neparodo, kas savo mokinius išsaugojo ir kas juos atbaidė? Eukleidas, kai galėjo, keliaudavo į Atėnus pasikalbėti su Sokratu, raštu išdėstė jo žodžius ir buvo paskutinių jo gyvenimo akimirkų liudininkas [*Faidonas* 59 c1–2]. Teodoras greitai nusigręžė nuo ‚tik kalbų' ir atsidėjo matematikai" (2012, p. 149).

Gorgijuje mokinių ir sekėjų vaidmenys taip pat atskleidžia retorinio ir filosofinio ugdymo vaisių skirtybę; plg. Aleknienė (in: Platonas, 2019), p. 309, 322.

168 b2–4

jei paklausysi manęs, tuomet, kaip anksčiau jau sakyta, nusiteikęs ne priešiškai ir karingai, bet palankiai, išties nagrinėsi, ką mes norime pasakyti. Regis, „Protagoras" dabar

primena 154 d–e Sokrato repliką: „Jei būtume baisūs išminčiai, ištyrę viską, kas glūdi širdyje, mudviem beliktų, visko pertekus, gaudyti vienas kitą ir, suėjus tokiam sofistiniam mūšiui, daužyti vienas kito teiginius savaisiais. Bet kadangi esame paprasti žmonės, pirma norėsime apžiūrėti mūsų mintis pačias savaime [...]“. Platono dialoguose kovingumas būdingas sofistams. Anot vieno iš sofistikos meno apibrėžimų *Sofiste*, sofistika – tai *agono* (kovos, varžybų) meno (*agonistikos*) „kovingoji“ dalis (τὸ μαχητικόν) (225 a); viena iš pastarosios atšakų – antilogijos (ἀντιλογικόν), kuomet bendraujama privačiai, klausimais ir atsakymais (225 b). To paties apibrėžimo galutinė formulė sofistą (žaismingai) apibrėžia kaip įgijimo meno agonistikos kovinės šakos prieštaravimų krypties antilogijų dalies eristikos atšakos pelnijimosi rūšies atstovą (226 a).

Eutideme sofistai taip pat ironiškai vaizduojami visų rūšių kovos specialistais: anksčiau buvę kovos ginklais ir teismuose meistrai, jie tapo visų žodžių mūšių rūšių žinovais: „Tapo baisiai įgudę kovoti žodžių [‚svarstymų‘] kovas ir paneiginėti kiekvieną teiginį, nesvarbu, ar jis būtų klaidingas, ar teisingas“ (272 a–b). Sofistinėje žodžių kovoje tinka visi triukai ir gudrybės – pargriovus pašnekovą galima gardžiai pasijuokti (plg. *Eutidemas* 278 b–c).

168 b7–c2

ne pagal įprastas tarinių ir vardų vartosenas, kaip ką tik darei; dauguma juos tampo kaip pakliūva ir vienas kitam kelia įvairiausių keblumų. „Tampo“ – ἕλκοντες. *Filebe* 57 d Sokratas užsimena apie „baisius svarstymų tampymo mokovus“ (τοῖς δεινοῖς περὶ λόγων ὁλκήν). Regis, žodžių ar teiginių *tampymas* dialoguose visuomet siejamas su įprasta žodžių vartosena besiremiančiomis manipuliacijomis, kuomet pašnekovai neskiria to paties žodžio reikšmių (*Filebe* kalbama apie skirtingus „skaičiavimo“, „matavimo“ ir pan. mokslus) arba

(apie tai dabar kalba „Protagoras“) nepatikslina, kokia prasme vartoja visiems žinomus žodžius – „jis“, „yra“ ir pan.

Gebėjimas kelti „keblumų“, ἀπορίας (168 c2) dialoguose išties paprastai siejamas su Sokratu. Plg. *Menonas* 79 e7–80 b7 ir kom. *ad* 145 e8–9 („Taigi tas mane ir glumina...“), 151 a7–8 („neranda sau vietos...“) ir Aleknienė (in: Platonas, 2019), p. 742 *sq*. Tad nenuostabu tokį priekaištą dabar išgirsti iš „Protagoro“ lūpų. Gerokai stebina sofisto susirūpinimas pašnekovų santykiu su *filosofija*. Čia iš Protagoro kaukės aiškiai kyšo Sokrato „ausys“. Plg. kom. *ad* 168 a8–b2 („su tavimi bendraujantys žmonės užuot tapę filosofais sulaukę vyresnio amžiaus pradės šio dalyko nekęsti“).

Kita vertus, dera nepamiršti Sokrato figūros santykio su sofistika ambivalentiškumo. Plg. kom. *ad* 162 d4–e7 („Pirmoji Protagoro kalba“).

168 c6–7

Juokauji, Sokratai. Labai smarkiai esi šiam vyriui pagelbėjęs! „Juokauji“ – Παίζεις. R. Polansky pastebi, kad ir Teodoras, regis, abejoja Sokrato rimtumu. Išties ironiška, kad, Protagorui (Sokrato lūpomis) pasiskundus, jog pašnekovai nesvarsto jo teiginio kaip dera rimtai, Teodoras čia pat pastebi, kad Sokratas „šmaikštauja“; dar daugiau, šalia veiksmažodžio παίζειν („šmaikštauti“, „juokauti“, „žaisti“), pavartotas prieveiksmis νεανικῶς (iš νεανίας, „jaunuolis“), „jaunatviškai (smarkiai)“ (1992, p. 127).

168 c8–169 d2

Intermedija: Pokalbis neturi būti vaikiškai nerimtas; Teodorui teks dalyvauti svarstyme

Protagoro raginimas jo sampratą svarstyti rimtai ir geranoriškai leidžia Sokratui pamėginti dar kartą įtraukti į pokalbį (ir patraukti prie filosofijos?) savo bendraamžį Teodorą.

Pastarasis, regis, nemėgsta juokauti (plg. 145 b–c ir Polansky, 1992, p. 127). Matydamas, kad Sokratas yra atkaklesnis net už mitinius plėšikus ir mušeikas Skironą ir Antėją, Teodoras sutinka jį lydėti iki tol, kol bus išsiaiškinta, ar Teodoras gali būti matas (autoritetas) matematinėse disciplinose, ar ir šioje srityje (kaip ir kitur) kiekvienam žmogui savęs pakanka (169 a, c). Iš tiesų Sokratas privers jį patirti daug daugiau argumentų, galbūt netgi pakeisti savo požiūrį į „plikas kalbas" (plg. 175 a3–4 ir Polansky, 1992, p. 127).

A. Longas (2004, p. 33, n. 27) Sokrato siekį į pokalbį įtraukti ne vien jaunuolį, bet ir pagyvenusį jo mokytoją lygina su Sokrato patarimu *Lacheto* pabaigoje, skirtu Lisimachui, Melesijui, Nikijui ir Lachetui – gerų mokytojų jie turi ieškoti ne tik savo sūnums, bet ir patys sau (201 a). Pasak šio tyrėjo, gali pasirodyti, kad seno Protagoro bičiulio Teodoro dalyvavimas nagrinėjant Protagoro ištarą – analizės draugiškumo ir sąžiningumo garantas, tačiau Teodoras „vargiai yra idealus Protagoro pozicijos advokatas, nes matematikas profesionalas kažin ar būtų linkęs ginti [reliatyvistinę] Protagoro teoriją" (2004, p. 34).

168 c8–d

Protagoras dabar savo kalboje peikė mus už tai, kad, svarstydami jo žodžius su vaiku, kovai su jais panaudojame vaiko baimę. Plg. 166 a 2 *sq.*

168 d2–4

pavadinęs tai pramogavimu bei iškilmingai aukštindamas savo „visko matą", jis liepė mums rimtai žiūrėti į jo teiginius. Plg. 167 e *sqq.*

169 a7–9

pasakiau nesąmonę teigdamas, kad leisi man nenusirengti ir neversi, kaip daro lakedaimoniečiai. Plg. 162 b.

169 a9–b1

labiau panėši į Skironą. Atėniečių mitologijoje Skironas – kelyje tarp Atėnų ir Megarų siautėjęs plėšikas, savo aukas nuo uolos nustumdavęs į jūrą, kur jas suėsdavo milžiniškas vėžlys; patį Skironą į jūrą nustūmęs į Atėnus tėvo ieškoti keliavęs Tesėjas. Plg. Pausanijas, *Graikijos aprašymas* I, 44, 8, Diodoras Sicilietis, *Istorijos biblioteka* IV, 59, 4, Strabonas, *Geografija* IX, 1, 4.

169 b2–4

vaidini Antėją – nepaleidi ateinančio žmogaus tol, kol nurengęs nepriverti susiimti svarstymų kovoje. Graikų mitologijoje Antėjas – Poseidono ir Gajos sūnus, gyvenęs Libijoje ir vertęs visus keliautojus su juo susirungti. Prisiglausdavęs prie motinos Žemės (Gajos) Antėjas gaudavo naujų jėgų, todėl įveikdavo visus varžovus (graikų imtynėse kova baigdavosi tuomet, kai varžovą paguldydavo ant menčių). Iš nužudytų varžovų kaukolių Antėjas pasistatė šventovę tėvui Poseidonui. Labiausiai Antėją išgarsino tai, kad jį įveikė Hesperidžių obuolių parsinešti į vakarinį pasaulio pakraštį keliavęs Heraklis. Pastarasis suprato, iš kur Antėjas semiasi jėgų ir pasmaugė jį iškėlęs į orą. Plg. Pindaras, *Istmo giesmės* IV, 70–75, Apolodoras, *Mitologijos biblioteka* II, 5, 11.

169 b6–8

Tūkstančiai heraklių ir tesėjų, tikrų svarstymo galiūnų, susitikę su manimi gerokai mane prikūlė. Plg. kom. *ad* 169 a9–b1 („labiau panėši į Skironą") ir 169 b2–4 („vaidini Antėją..."). Heraklio ir Tesėjo prikulti milžinai ir žmogžudžiai tikrai nebegalėdavo tęsti savo veiklos; Sokratas netiesiogiai pasako, kad nenusileidęs ir patiems didžiausiems svarstymų galiūnams (tokiems kaip Protagoras).

T. Chappellio pastebėjimu, Tesėjas ir Heraklis milžinus įveikdavę prieš juos panaudodami jų pačių taktiką; Sokratas tuoj prieš Protagorą atgręš jo paties argumentą (2004, p. 109, n. 86; plg. 169 d–171 c). Tektų manyti, kad iš tiesų dialogo Sokratas save veikiau linkęs lyginti su pusiau chtonines pabaisas įveikusiais herojais, ypač atėniečiu Tesėju, o chtoninės būtybės vaidmuo čia atitenka Protagorui (plg. 171 d1: „jei [Protagoras] dabar būtų išniręs čia iki kaklo [...] paspruktų paniręs“). Sokrato likimo gretinimą su Tesėjo žygdarbiu galima įžvelgti ir *Faidono* įžangoje (58 a–b).

169 c1

Tokia baisi aistra šioms pratyboms mane apėmė. „Baisi aistra“ – ἔρως δεινός. Baisi aistra *logo* pratyboms (169 b5 Sokratas ją pavadina „liga“) neleidžia Sokratui praleisti jokios progos susigrumti su kitais svarstymo meistrais. Ar tai yra ta pati pokalbio pradžioje Sokrato minėta *philologia*? Plg. 146 a6–8.

D. Hansenas (1988) atkreipia dėmesį į tai, kad sunku būtų čia minimą „baisią aistrą“ tapatinti su Sokrato mezgant pokalbį su Teaitetu nusakyta sielų pribuvėjo misija (pasak Sokrato, jam užkrauta dievo ar deivės), ir kelia klausimą apie šio eroso kilmę: „Regis, tai, kad jis nepraleidžia jokios progos ieškoti tiesos, kad ir kas būtų jo pašnekovai (plg. *Apologija* 21 b8–23 c1), Sokratas laiko ‚dangaus valia‘. Bet kieno valia yra tai, kad jis ‚susiima‘ ginče su kiekvienu, kas per arti prie jo prieina? Ar Sokratas supranta, kada jis peržengia vieną veiklą nuo kitos skiriančią ribą?“ (1988, p. 224).

169 c4–6

Veskis, kur nori. Vis vien teks ištverti tavo šiems dalykams suverptą apklausos lemtį. Pasiduodamas Sokrato spaudimui Teodoras atsako tragedijos veikėjo stiliumi. Žodžiais „tavo...

suverptą“ (ἣν... σὺ ἐπι-κλώσ-ῃς) primenama viena iš trijų likimo deivių Moirų, likimo siūlo verpėja *Kloto*.

169 d3–171 c7

Ar Protagoro teiginys „Kiekvienas yra tiesos matas“ pats savęs nepaneigia?

Sokratas siūlo į pokalbį įtrauktam Teodorui grįžti prie pagrindinio Protagoro vardu ką tik pasiūlytos gynybos teiginio, esą „sprendžiant, kas yra geriau ir kas blogiau, kai kurie žmonės yra pranašesni už kitus, ir kad tokie ir yra išminčiai“ (169 d6–8). Taip besigindamas „Protagoras“ praktiškai pripažino, kad jo teiginys apie vienodą visų nuomonių vertę negalioja. Dabar, siekdamas išvengti kaltinimo, kad nėra įgaliotas kalbėti už Protagorą (galbūt jis būtų pasiūlęs kitokią, sėkmingesnę gynybą), Sokratas siūlo mėginti pritarimą minėtai pozicijai gauti iš paties Protagoro teiginio (169 e7: ἐκ τοῦ ἐκείνου λόγου) apie žmogų matą. Ar garsus sofisto teiginys įstengtų pats save apginti?

Šios dialogo dalies argumentą (170 a3–171 c7) tyrėjai dažnai vadina graikišku žodžiu *peritropē* (περιτροπή), „apgręžimas“. Sokratas parodo, kad Protagoro teiginys pats save paneigia – pats prieš save *atsigręžia*. Pavadinimas ateina iš filosofo Seksto Empiriko veikalo *Prieš mokslininkus*. Seksto dėstomas argumentas (jis įrodinėja, kad įsivaizdavimas, *phantasia*, negali būti tiesos kriterijus) skamba taip: „Kiekvieno įsivaizdavimo (φαντασία) vadinti teisingu negalima dėl *apgręžimo*, kaip prieštaraudami Protagorui aiškino Demokritas [nėra kitų liudijimų apie tokią Demokrito polemiką su Protagoru – T. A.] ir Platonas. Juk jei kiekvienas įsivaizdavimas yra teisingas, tuomet ir teiginys ‚ne kiekvienas įsivaizdavimas yra teisingas‘, jei jis grįstas įsivaizdavimu, bus teisingas. Tad išeina, kad teiginys ‚kiekvienas įsivaizdavimas

yra teisingas' – klaidingas" (*Adv. math.* VII, 389–390). Panašų silogizmą, nesiedamas jo nei su Platonu, nei su Protagoru, dėsto Aristotelis: „Visiems tokiems teiginiams atsitinka tas pats gerai žinomas dalykas – jie patys save paneigia: juk teigiantysis, kad viskas – tiesa, ir priešingą teiginį padaro teisingą, vadinasi, savo – neteisingą (juk priešininkas teigia, kad jis neteisingas), o teigiantysis, kad viskas klaidinga, taip sako ir apie savo teiginį" (*Metafizika* Γ, 1012 b13–18). Tolesniame *Teaiteto* tekste daiktavardis περιτροπή pavartotas kalbant apie svarstymo sukimąsi ratu (209 e1), o *Eutideme* 278 b–c apibūdindamas keistą Protagoro teiginį, esą prieštaravimas yra neįmanomas, Sokratas vartoja giminingą veiksmažodį ἀνατρέπειν, „apversti", „pargriauti".

Sokratas ima kitą silogizmo prielaidą: [1] pasak Protagoro, „kas kiekvienam atrodo (τὸ δοκοῦν), tas *jam* ir yra". M. Burnyeatas pabrėžia, kad tai ne subjektyvistinis, o *reliatyvistinis* teiginys – Protagoras teigia ne tai, kad kiekvienas vertinimas yra teisingas, bet kad kiekvienas vertinimas yra teisingas *tam*, kieno jis yra (1976a, p. 173 *sq*). Polemizuodamas su šia prielaida ir remdamasis bendra žmonių nuomone (170 a6–7: „kalbame apie žmogaus, veikiau apie visų žmonių nuomones"), ypač ekstremalių situacijų patirtimi, Sokratas tvirtina, kad, [2] visų žmonių sutarimu, tarp jų „esama ir išminties, ir nežinojimo" (170 b6), kitaip tariant, „teisingo supratimo ir *klaidingos* nuomonės" (170 b8–9). [3] Skelbdamas [1] Protagoras turi pripažinti [2], vadinasi, ir savo pradinio teiginio klaidingumą.

Seniai pastebėta (plg. G. Grote, 1865, p. 347 *sq*), jog darydamas išvadą „Protagoras turėtų sutikti, kad jo nuomonė klaidinga, jei pripažįsta, kad manančių, kad jis klysta, nuomonė teisinga" (171 b), Sokratas praleidžia esminę sofisto teiginio išlygą – nuorodą į suvokimo subjektą: „kas kiekvienam atrodo, tas *jam* ir yra"; iš tiesų, jis turėtų padaryti išvadą, kad

Protagoro *oponentams* jo teiginys yra klaidingas, o Protagorui jų nuomonė, kad jo teiginys klaidingas, – teisinga.

Ši kritika gali pasirodyti pagrįsta, tačiau ji tikrai nepadaro Sokrato svarstymo (net ir loginiu požiūriu) beverčio. Visų pirma, Protagoras, kaip rodo Platono *Protagore* jam priskirta kalba, mėgo remtis daugumos žmonių nuomone, tad turėtų sunerimti dėl jam priešingų nuomonių persvaros. Sokratas su Teodoru, savo ruožtu, nepamiršta minėtosios perspektyvos išlygos; jie kalba apie įvairių žmonių perspektyvas (vertinimus) ir sprendžia apie jų santykį. Plg. 170 e4–171 a3: „Tuomet tavo nuomonė *tau* yra teisinga, o tūkstančiams klaidinga? [...] juo labiau taip nemanančių žmonių skaičius lenkia taip manančiųjų skaičių, juo labiau taip veikiau nėra nei yra? [T.] Tai neišvengiama, jei išties nuo kiekvienos nuomonės priklauso, ar bus taip, ar nebus".

Kyla ir kitas klausimas – jei visos nuomonės vienodai vertingos, kuo Protagoro teiginys, kuriuo tiki tik jis vienas, yra pranašesnis už absoliučios žmonių daugumos įsitikinimą? „Platonas parodo ne tai, kad Protagoras klysta, bet tai, kad jis negali įrodyti, jog klysta mažiau nei tie, kas su juo nesutinka" (Runciman, 1962, p. 16). Protagoras turėtų pateikti stiprių įrodymų, kad pasirinktume tikėti *jo* individualia nuomone. Pasak T. Chappellio, „mes neturėtume pripažinti protagoriško reliatyvizmo ne todėl, kad jis save paneigia [*is self-refuting*], bet todėl, kad jis save nuginkluoja [*is self-defeating*]. Jei Protagoras teisus, tokiu atveju mes *negalime* turėti pagrindo priimti Protagoro reliatyvizmo. Nes koks galėtų būti tas pagrindas? Tarkime, Protagoras mėgins mus įtikinti tapti protagorininkais reliatyvistais sakydamas: ‚Protagoro reliatyvizmas yra teisingas'. Anot jo paties, tai tereiškia, kad protagoriškas reliatyvizmas yra teisingas *jam pačiam*. Kaip aš galėčiau suprasti jo teiginį, kaip tinkamą įtikinti *mane*? Kadangi visi loginiu Protagoro dialektu skelbiami teiginiai *ex hypothesi* yra

subjektyvūs, neaišku, kodėl mes turėtume reaguoti į tai, ką sako Protagoras. Didžiausia Protagoro reliatyvizmo problema yra ne jo įrodymo kritika. Didžiausia problema – jo žodžiuose įžvelgti kokį nors įrodymą [*argument*]" (2004, p. 114). Protagoras pats save uždaro savo solipsistiniame pasaulyje nepateikdamas jokių įrodymų, kad turėtume juo sekti.

Ne mažiau svarbu tai, kad, pripažindamas teisingą kito žmogaus nuomonę, teigiančią, kad jo nuomonė yra klaidinga, Protagoras (ir bet koks kitas žmogus jo vietoje) būtų priverstas pripažinti, kad nuomonė *gali* būti klaidinga – o tai esmingai prieštarauja jo *Tiesos* maksimai. Pasak M.-K. Lee, „pirmojo lygmens nesutarimus [*first-order disagreements*], tokius kaip Sokrato įsitikinimas, kad vėjas yra šiltas, ir Teaiteto įsitikinimas, kad jis yra šaltas, galima išspręsti laikant abu įsitikinimus teisingais skirtingų reliatyvių faktų rinkinių atžvilgiu (t. y. laikant vėją šiltu vienam ir šaltu kitam), tačiau antrojo lygmens nesutarimai [*second-order disagreements*] negali būti sprendžiami tuo pačiu būdu" (2005, p. 52). Kai kažkas mano, kad Protagoras klysta, to žmogaus nuomonės objektas nėra koks nors daiktas, apie kurį galima būtų pasakyti, kad jis vienoks Protagorui, kitoks – tam žmogui. Ir laikydami asmens *x*, manančio, kad Protagoras klysta, nuomonę teisinga, ir paskelbdami ją klaidinga, mes bet kuriuo atveju pripažįstame, kad esama klaidingų nuomonių. „Galbūt tai ir nesukelia problemų reliatyvizmo tiesos atžvilgiu išpažinėjui, kuris mano, kad įsitikinimai gali būti teisingi (kam nors) būdami klaidingi (kitiems), tačiau tai vargiai tinka tam, kas, kaip Protagoras, siekia įrodyti, kad klaidos negali būti. [...] Net ir tuo atveju, jei Protagoro mato teorija nėra tiesos reliatyvumo teorija, taikant ją įsitikinimams išeina, kad kiekvienas įsitikinimas yra teisingas arba klaidingas priklausomai nuo sprendžiančio asmens [*relative to the person judging*]" (M.-K. Lee, *ibid.*).

D. Sedley Sokrato argumento veiksmingumą gina dar ryžtingiau: Sokratas išties parodo, kad Protagoro pozicija yra *save paneigianti* (*self-refuting*), nes atsidurdamos Protagoro akiratyje, jo vidiniame pasaulyje, priešingos žmonių nuomonės negali neprieštarauti Protagoro teiginiui. Pasak Sedley, reliatyvizmas negali būti *dvigubinamas*: „Kadangi protagoriško reliatyvizmo privatumo prielaida [...] nesuderinama su galimybe ta pačia tiesa dalintis dviem ar daugiau asmenų, išeina, kad taip suprantamame pasaulyje negali būti dviejų asmenų. Todėl kiekvieno asmens tiesa priklauso tik šio asmens pasaulio kontekstui [*contextualized exclusively in that person's own world*]"; „Kitaip tariant, čia negali būti tokio pavidalo teiginių: ‚Subjektui *x* [*for x*] yra tiesa, kad subjektui Y tas ir anas yra tiesa [*is the case for y*]'. Patikslinimas [*qualifier*] ‚asmeniui *x*' reiškia ‚*x* pasaulyje'; nors *y* gali rasti vietą *x* pasaulyje, *y* pasaulis – negali" (Sedley, 2004, p. 58). Nuoseklus protagorininkas negali į savo vidinį pasaulį įsileisti kito, jo maksimą neigiančio žmogaus nuomonės. Bendrais bruožais tokią Sokrato argumento interpretaciją pateikė jau Burnyeatas (1976a). Sedley (nelabai įtikinamai) mėgino ją pagrįsti graikiško teksto raide (2004, p. 57–61).

Protagoras, regis, galėtų teigti, kad jo teiginys „žmogus – visų dalykų matas" yra teisingas absoliučiai, *ne kam nors* konkrečiai (yra vienintelė „meta-tiesa"), tad ir neturi būti matuojamas kokiomis nors (juolab neišmanėlių, plg. Tschemplik, 2008, p. 92) nuomonėmis, tačiau tokia pozicija būtų akivaizdžiai prieštaringa, nes reikalautų Protagoro teiginiui taikyti jam pačiam prieštaraujančią išimtį. Pasak D. Bostocko, „Protagoras negalvojo, kad jo teiginys apie žmogų matą gali būti taikomas *jam pačiam*. Protagoras nemanė, kad kiekvienas žmogus yra matas [sprendžiant], ar kiekvienas žmogus yra visų dalykų matas, nors jo mokslas akivaizdžiai tai numano, ir iš čia plaukiančios pasekmės jam akivaizdžiai nepatiktų.

Aišku, kad jis nebūtų laimingas verčiamas sutikti, kad jo mokslas, tegu ir teisingas jam pačiam, vis dėlto, jo paties pripažinimu, beveik visiems kitiems yra klaidingas“ (1988, p. 90).

Protagoro maksimos savaiminis prieštaringumas minimas ir *Eutideme*: Sokratas stebisi pašnekovų sofistų ginamu teiginiu, esą žmonės negali vienas kitam prieštarauti ir sakosi ne sykį girdėjęs tokį protagorininkų (οἱ ἀμφὶ Πρωταγόραν) ir dar senesnės kartos atstovų mėgtą svarstymą, kuris, pasak jo, pargriauna (ἀνατρέπων) ne tik kitus teiginius, bet ir *save patį* (286 b–c).

A. Longas (2004) pabrėžia Teodoro, kaip pašnekovo, pasirinkimo svarbą šiam lemiamam Protagoro maksimos kritikos epizodui. Pasak jo, „naudodamas Teodoro ir pulko prieštarautojų ginčą kaip Protagoro pokalbio su jo oponentais modelį, Sokratas dėstomame save paneigimo įrodyme [*the self-refutation argument*] Teodorui suteikia Protagoro vaidmenį“, tačiau „blaivusis matematikas“ Teodoras mažiausiai sutiktų savo mokslo tiesas laikyti reliatyviomis – kiekvienam skirtingomis (2004, p. 35 *sq*).

Kritikuodamas Protagoro maksimą Sokratas vėl (kaip ir prieš tai Protagoro vardu pasakytoje kalboje) kalba ne tik apie juslinį suvokimą, kaip darė plėtodamas protagorišką sampratą, bet ir apie nejutiminį žinojimą bei išmintį. Protagoro patiriamas kitų žmonių žinojimo (apie jo maksimos klaidingumą) teisingumas taip pat vargiai įsivaizduotinas kaip juslinė percepcija. Plg. kom. *ad* 165 e4–168 c7 („Antroji Protagoro kalba“), *in fine* ir Bostock (1988), p. 90.

169 e7

paties Protagoro teiginiu. ἐκ τοῦ ἐκείνου λόγου. Šioje dialogo atkarpoje gausu nuorodų į Protagoro veikalo žodžius, tačiau joks naujas teiginys ar nagrinėjamos maksimos plėtotė taip ir nepasirodo. Plg. 170 c2, dl–2, d5, 170 e9–171 a1, 17l b7, c6 ir Burnyeat (1976a), p. 176.

170 b1

kurių pranašumą lemia ne kas kita kaip žinojimas. „Žinojimas“ – τῷ εἰδέναι. Neseniai kalbėjęs Protagoras nesiejo išminties (σοφία) su žinojimu (ἐπιστήμη). Pasak A. Balansard, „Sokratą dabar domina būtent šis klausimas [...]. Jei susirgę žmonės kreipiasi į gydytoją, jie taip daro todėl, kad, jų manymu, gydytojas turi žinojimą, kurio neturi kiti; toks žinojimas jį padaro gebančiu mokyti ir įveikti ligą. Sokratas pabrėžia šių dviejų aspektų – teorinio ir praktinio – persidengimą (170 b2–3: διδασκάλους τε καὶ ἄρχοντας ἑαυτῶν τε καὶ τῶν ἄλλων ζῴων τῶν τε ἐργασιῶν; 170 b4: ἱκανῶν μὲν διδάσκειν, ἱκανῶν δὲ ἄρχειν). Gydytojas žino, kaip gydyti ir turi žinojimą, kurį gali perteikti. Baigdamas dėstyti šį savo argumentą Sokratas pabrėžia mokymo reikšmę žinojimui ir pasako, kad žmogus yra ne visų dalykų matas, o tik tų, kuriuos yra išmokęs [plg. 171 b9–c3]“ (2012, p. 169).

170 d4–5

Kai tu pats su savimi apie ką nors nusprendęs man pareiški savo nuomonę apie kokį nors dalyką. Teodoro atvejis yra svarbus. Jis – pripažintas keleto mokslų (geometrijos, astronomijos, harmonijos ir skaičiavimo, 145 c–d) žinovas; būtent jo dėstomų žinių pavyzdžiu Sokratas mezga savo pokalbį su jaunuoliu Teaitetu (*ibid.*). Dabar jis sutiko dalyvauti svarstyme tol, kol paaiškės, ar Protagoro mokymas suderinamas su tvirta jo, kaip žinovo, reputacija (169 a–c).

170 e1–3

Homero žodžiais tariant, „tūkstančių tūkstančiai“. Kaip visi tie žmonės mane vargina! „Homero žodžiais tariant“ veikiausiai sietina su specifiniu žodžių junginiu μάλα μυρίοι („tūkstančių tūkstančiai“, „tikrai be skaičiaus“). Plg. *Odisėja* XVI, 121; XVII, 422. *Odisėjos* XVI giesmėje Telemachas

skundžiasi tėvo paliktus rūmus apsėdusiais priešų „tūkstančiais“ (μάλα μυρίοι).

R. Polansky pastebi, kad „vienas iš tokių Teodoro ramybės drumstėjų (170 e1–3) visai galėtų būti Protagoras, teigęs, kad linija apskritimą liečia daugelyje taškų (fr. 7 DK)“ (1992, p. 129, n. 82). Plg. kom. *ad* 162 e6–7 („Jei Teodoras ar koks nors kitas geometras...“).

170 e7

O kaip su pačiu Protagoru? D. Sedley manymu, graikiško teksto žodžiai (pavartota datyvo forma αὐτῷ Πρωταγόρᾳ) rodo, kad argumentą jau norima perkelti „į Protagoro pasaulį“ – visas nuomones vertinti to paties subjekto akimis (2004, p. 59 *sq*). Tas pats autorius panašią nuorodą siekia įžvelgti jau 170 c2 tekste, remdamasis β šeimos rankraščių variantu τῷ Προταγόρᾳ, vietoje T ir W ὦ Πρωταγόρα (*ibid.*, p. 57 *sq*). Ši gramatinė teksto interpretacija neįtikina. Iki šiol kalbėjęs apie Teodoro santykį su gausiais prieštarautojais, dabar Sokratas siūlo taip pat kiekybiškai įvertinti Protagoro ir priešingai manančių žmonių santykį. Plg. 171 a1–3. Apie priešingybes savyje jungiančią to paties Protagoro perspektyvą bus kalbama „smagiausioje“ (κομψότατον) Sokrato argumento dalyje (171 a6–c3).

171 a2–3

juo labiau taip nemanančių žmonių skaičius lenkia taip manančiųjų skaičių, juo labiau taip veikiau nėra nei yra? *Gorgijuje* Sokratas ryžtingai priešinasi tokiam kiekybiniam tiesos matavimo būdui (plg. *Gorgijas* 471 e–472 c). Gali būti, kad Protagorui jis nebuvo svetimas. Bent jau Platono *Protagore* sofistas noriai remiasi „visų žmonių“ nuomone ir papročiais. Plg. *Protagoras* 323 c–324 a ir Balansard (2012), p. 170.

Kita vertus, pats Sokratas ką tik savo argumentą grindė „visų žmonių" patirtimi (170 a6-b6).

171 a6-9

toliau - smagiausia: jis turi sutikti, kad jo paties nuomonei priešinga nuomonė manančių, kad jis klysta, yra teisinga, nes pripažįsta, kad visi mano tai, kas yra. „Smagiausia" - κομψότατον („gudriausia", „rafinuočiausia"). Komentuotojai šią Sokrato argumento dalį dažnai vadina „subtiliuoju" argumentu. Iki šiol Sokratas kalbėjo apie individualias vertintojų perspektyvas ir joms taikė kiekybinį matą. Dabar jis į prieštaringas nuomones siūlo pažvelgti iš to paties Protagoro perspektyvos. Tuomet, jas visas tarsi įsileidus į vieno žmogaus pasaulį, nebegalima teigti, esą *kitiems* Protagoro teiginys yra klaidingas, o jam - teisingas. Klaidinga ir teisinga atsiduria viename suvokimo lauke, ir Protagoro pozicija neleidžia rasti šios aporijos sprendimo.

171 c8-172 b7

Protagorininkai skiria teisingumą ir naudą

Sokratas parodė Protagorui, kad žmonės įprastai *skiria* nespecialistų ir dalyko žinovo („eksperto") nuomonę ir kad pats Protagoras, savo suvokimo perspektyvoje, turėtų sutikti, kad jo oponentai (didžioji žmonių dauguma) yra teisūs. Kita vertus, Sokratas sutinka toliau laikytis Protagoro priesako - pats didžiojo sofisto teiginys nurodo kiekvienam laikytis *savo* nuomonės. Taip dabar ir ketina daryti Sokratas: „Bet mums, manding, tenka verstis su savimi, kokie esame, ir visada sakyti tai, ką manome" (171 d3-5). Pasak A. Balansard, „Sokratas parodė, kad Protagoro tezė, užrašytoji tezė, kuri nebeturi tėvo, tegali atsiremti į kito nuomones: ji pati pasirašo savo atleidimo aktą", tad Sokratas dabar atsisveikina su

Protagoru: „Kad ir koks nuostabus jis buvo gyvas – neįveikiama tvirtovė, – dabar jis miręs. Ir jo tezė pripažįsta savo aiškintojų įgaliojimus“ (2012, p. 174).

Sokratas grįžta prie Protagoro kalbos (jo „apologijos“, 166 d–167 c) aiškinimų, esą, skirtingai nei žmonių dauguma, išminčiai (sofistai arba „išmintingi ir geri retoriai“), geba polio būseną pakeisti taip, „kad poliams teisinga atrodytų ne tai, kas netikę, bet tai, kas naudinga“ (167 c3: τὰ χρηστὰ ἀντὶ τῶν πονηρῶν). Protagoras Sokrato lūpomis teigė, kad „teisinga ir gražu“ (moralės dalykai) yra vidinio polio susitarimo reikalas, o nauda – sofistų ekspertinio žinojimo dalykas. Dabar Protagoro teiginio mintį plėtodamas savo vardu Sokratas daug ryškiau brėžia moralės (gražu / garbinga, teisinga, dievobaiminga) ir (pragmatinės) naudos sampratų skirtį. „Gražu“, „teisinga“ ir „dievobaiminga“ neturi objektyvaus pagrindo – kaip polis juos suvokia, tokių jų ir laikomasi (172 a3: νόμιμα αὑτῇ). Sokratas tokį reliatyvizmą moralės srityje gretina su jutiminiu reliatyvizmu: šilta, sausa, saldu ir panašūs dalykai – kiekvieno suvokėjo vertinimo rezultatas. Skirtumų atsiranda tuomet, kai kalbama apie sveikatą ir ligą – čia ne kiekvienas gali būti ir laikomas vertintoju.

Kalbėdamas apie juslinį suvokimą Sokratas nevartoja naudos sąvokos. Ji iškyla tuomet, kai panašus aiškinimas taikomas polinio gyvenimo reikalams (172 a5, 6, b1: συμφέροντα): moralės sąvokos yra kiekvienos bendruomenės nuomonės (172 a4–6) reikalas, o polinio gyvenimo ekspertai (retoriai ir sofistai) nuo kitų žmonių skiriasi tuo, kad nusimano apie *naudą*.

Plėtodamas Protagoro apologijos motyvą, Sokratas esmingai jį papildo tvirtindamas, kad, vertinant polio naudą, vertintojų (polio patarėjų) nuomonės nebus vienodos *tiesos atžvilgiu*: „dėl to, kas skelbiama poliui esant naudinga arba nenaudinga [...] tiesos atžvilgiu (πρὸς ἀλήθειαν) tarp patarėjų esama skirtumo“ (172 a5–8). Tad Sokratas dabar iš paties

Protagoro teiginio gauna gerokai radikalesnį sofisto pozicijos paneigimą nei leido įžvelgti anksčiau jo Protagoro vardu sakyta kalba. Pasak J. Cooperio, „Sokrato argumentas išties parodė, kad išmintingumo skirtumai kartu atsineša ir tiesos pagavos skirtumus, kuriuos Apologija mėgino paneigti arba paslėpti“ (1990, p. 81).

171 c10–171 d1

Jis yra vyresnis už mus, tikėtina, kad ir išmintingesnis. Čia, ko gero, šmaikštaujama – po ilgų aiškinimųsi, kaip protagorininkai supranta išminčių išmintį, Sokratas ją paprasčiausiai sieja su Protagoro *amžiumi*.

171 d1–3

Jei dabar būtų išniręs čia iki kaklo... sparčiai spruktų paniręs. Jau dešimtmetį ar du nebegyvas Protagoras negali būti prikeltas gyvai diskusijai; siūloma analizė geriausiu atveju trumpam ištraukia jį iš kito pasaulio ir palieka pašnekovus su jų pačių Protagoro teiginio interpretacijomis.

A. Fordo nuomone, Platonas sąmoningai vartoja pleonazmą ἀνακύψειε μέχρι τοῦ αὐχένος (veiksmažodis ἀνακύπτω savaime reiškia „išnirti iki kaklo“) norėdamas pabrėžti „galvos“ įvaizdį (2004, p. 202). Graikų kalboje sąvoka „galva“ (κεφαλή, κεφαλαίον) gali nusakyti ir argumento užbaigtumą arba jo esminę santrauką (plg. *Gorgijas* 505 d1–3, *Timajas* 69 b1, *Filebas* 66 d1); išnirusios Protagoro galvos vaizdu siekiama parodyti, kad dialoge iki šiol svarstyta senojo išminčiaus mokslo „galva“ – pradinis ir, regis, pamatinis jo veikalo *Tiesa* teiginys (*ibid.*, p. 203–205). Pasak Fordo, tokia Protagoro epifanijos interpretacija „įprasmina visas šio teksto detales: jo ‚galva‘ išnyra iš Hado todėl, kad, net ir pačiam sofistui mirus, cituojama jo maksima [*quotable formula*] vis dar gali iškilti žinojimo prigimties tyrėjams. Ji pasprunka iš dalies todėl, kad minėtoji

formulė netrukus pasitrauks iš analizės; nuo šiol Sokratas nebemėgins išsiaiškinti, ką Protagoras iš tiesų turėjo omenyje sakydamas tai, ką yra pasakęs; žengdamas kitą žingsnį jis nagrinės nuosaikią protagorizmo formą, nebūtinai visai atitinkančią tikrą provokuojančios sofisto eilutės prasmę (172 b6–7). [...] Atmesta, tačiau nepanaikinta mirusio mąstytojo ištara yra tokia žinoma, net garsi, kad gali išdygti prieš kitus filosofija besidominčius žmones ir varginti juos tais pačiais sunkiai perprantamais žodžiais“ (*ibid.*, p. 204 *sq*). Pasak to paties tyrėjo, nors trumpas Protagoro pasirodymas neatneša jokių naujų argumentų (Sokratas tik spėja, kad jis tikrai būtų turėjęs ką pasakyti apie Sokrato su Teaitetu išplėtotos interpretacijos kvailybę), jis parodo, kad, Sokrato nuomone, teksto aiškinimas, šalia nesant gyvo jo autoriaus, gali vesti vis prie kitokios jo interpretacijos; hermeneutinis veiksmas gali būti nors ir ne begalinis, bet labai ilgas (1994, p. 210 *sq*).

Kitų tyrėjų manymu, skubotu Protagoro pasitraukimu visų pirma parodomas sofisto negebėjimas dalyvauti dialektiniame svarstyme (E. Lee, 1973; Burnyeat, 1976a, p. 191). Z. Giannopoulou pamėklišką Protagoro pasirodymą (pasirodymo pamėkliškumą) sieja su Sokrato ką tik dėstytu jo teiginio paneigimu: gyvų protaujančių žmonių pasaulyje niekas negali pripažinti Protagoro teiginio apie žmogų – tiesos matą (2010–2011, p. 32 *sq*). Netrukus Sokratas sakys ilgą kalbą, filosofams skirdamas dangaus platybių, o politikams, sofistams ir retoriams – žemės gyvenimą (172 b–177 c). Žiūrint iš tokios perspektyvos, galima manyti, kad Protagoro galva į filosofų pokalbį įsikiša iš žemiškos polio tikrovės.

Galima įsivaizduoti, kad Protagoras kritikuotų Sokratą už tai, kad tas pamiršo reliatyvistines tiesos galiojimo išlygas (teisinga *kam*?). Kita vertus, pats paneigdamas (ἐλέγξας, „demaskuodamas“, 172 d2) Sokrato kritiką, Protagoras pažeistų savo maksimos skelbiamą visų tiesų lygiavertiškumo

principą. Plg. 161 e7–162 a3. „Jei Protagoras nori apginti savo poziciją, jis turi dalyvauti filosofinėje diskusijoje ir nusakyti ją nereliatyvistinėmis sąvokomis. Bet jei jis nori išlaikyti savo poziciją, jis gali tik pašokti, sušukti ‚tau teisinga, man klaidinga!‘, panirti ir pasprukti“ (A. Long, 2004, p. 39).

„Spruktų paniręs“ – καταδὺς ἂν οἴχοιτο ἀποτρέχων. Anksčiau Sokratas nerimavo, kad svarstomas Protagoro teiginys nepasitrauktų neapgintas: „...jei ketiname išgelbėti ankstesnį teiginį. Antraip jo nebeliks, οἴχεται [‚iškeliaus‘]“ (164 a1–2). Dabar baigiama išsiaiškinti, kokia teiginio interpretacija tvirčiausia, ir Sokratas jau leidžia Protagorui pranykti.

171 d3–5

mums, manding, tenka verstis su savimi, kokie esame, ir visada sakyti tai, ką manome. A. Fordas atkreipia dėmesį į tai, jog tai būdinga dialogų situacija – įsitikinus, kad, šalia nesant gyvo svarstomų žodžių autoriaus, neįmanoma surasti patikimo jų aiškinimo, Sokratas siūlo dalyką svarstyti patiems – savo mintimis ir savais žodžiais (1994, p. 212 *sq*). *Protagore* taip atsitinka po ilgo Simonido eilėraščio fragmento aptarimo, kurio metu buvo prisimintas ir poleminis kūrinio kontekstas, ir sofisto Prodiko sinonimikos mokslas (339 a–348 a). Pasak šio dialogo Sokrato, įrodinėti ką nors remiantis poetų citatomis (kiekvienas savaip supranta jų prasmę, o apie autoriaus mintį nėra ko paklausti) būtų tas pat, kaip puotoj vietoje pokalbio klausytis samdytų muzikantų – taip esą elgiasi neišsilavinusi prastuomenė (347 c–348 a). *Hipijuje II* Sokratas ragina Hipiją palikti Homerą („Juk ir neįmanoma paklausti, ką jis turėjo omenyje kurdamas šias eiles“) ir pačiam atsakyti už save ir savo bendramintį (taip teigia Hipijas) Homerą (365 c–d), o *Menone* prašo Menoną nesiremti pokalbyje nedalyvaujančio Gorgijo autoritetu ir savo vardu pasakyti, kas yra „dorybė“ („iškilumas“, ἀρετή, 71 c–d).

„Autorius gali būti gyvas, bet toli (kaip *Menone*) arba jau miręs (kaip *Teaitete*) – svarbiausia tai, kad tikroji dialektika negali būti taikoma pačia savo prigimtimi nelanksčiam tekstui arba citatai“ (Ford, 1994, p. 213). *Teaitete* pamėginta įveikti šį nelankstumą: ne tik bandoma vis kitaip išgirsti tuos pačius teksto žodžius, bet ir siekiama atgaivinti bei prakalbinti patį jų „tėvą“. Vis dėlto ir šį kartą galiausiai, regis, norima pasakyti, kad geriausias tyrimo kelias – tirti pačių pašnekovų pažiūras (*ibid.*).

171 d9–e1

teiginys geriausiai laikosi tuo pavidalu, kaip mes jį apibrėžėme norėdami padėti Protagorui. Plg. 166 d–167 d.

171 e3–4

O jei jis sutiktų. εἰ... συγχωρήσεται. Numanomas šių žodžių subjektas turėtų būti Protagoro teiginys (*logos*). Tas pats pasakytina apie 172 a7 ὁμολογήσει („sutiks“). Sokrato dabar siūlomos formuluotės primena Protagoro vardu jo sakytos (apologinės) kalbos motyvus, tad jam pritardamas pats Protagoro teiginys parodo, kad kalbėdamas Protagoro vardu Sokratas teisingai vaizdavo geriausią įmanomą sofisto pozicijos gynybą.

171 e5–172 a1

veikiausiai pritartų dėl sveikatos ir ligos... Taip pat ir polio reikaluose. Protagoro gynimosi kalboje nusimanymas apie didesnę polio naudą taip pat buvo lyginamas su sveikatos reikalų išmanymu. Plg. 167 a ir kom. *ad* 167 a5–6 („gydytojas tai daro vaistais, o sofistas – kalbomis“).

172 a3

pasiskelbė sau tokius įstatymus. „Įstatymus“ – νόμιμα. Šiuo žodžiu nusakoma viskas, kas atitinka įstatymus ir papročius

(νόμοι) – kas bendruomenėje „priimta", ko laikomasi kaip elgesio normų.

172 a5–6

dėl to, kas skelbiama poliui esant naudinga arba nenaudinga. Iki šiol neminėta „nauda" (συμφέροντα) dabar tampa esmine politinio protagorininkų mokymo sąvoka.

171 d2

būtų parodęs, kad aš kalbu daug nesąmonių (kas yra tikėtina). „Kalbu daug nesąmonių" – πολλὰ... ληροῦντα. „Nesąmonėmis", „kliedesiais" ir „tuščiais pliurpalais" (φλυαρίαι, λῆρος) Sokrato ir kitų filosofų kalbas Platono dialoguose vadina „rimti" politikai, retoriai ir sofistai. Plg. *Gorgijas* 486 c, 489 b7–8, *Hipijas I* 304 a–b ir 174 d3. Apie patį Protagorą Sokratas iš karto, vos priminęs jo teiginį, sakė, kad toks „išmintingas vyras" (išminties ekspertas, sofistas) negalėtų kalbėti nesąmonių, todėl ragino pasigilinti į jo žodžius (152 b). Rimtų polio žmonių akimis žiūrint, filosofai kalba nesąmones – tai viena iš artėjančios Sokrato kalbos (172 b8–177 c5) temų.

172 b3–4

jie pasirengę teigti. Omenyje veikiausiai turimi „protagorininkai". Keliomis eilutėmis toliau kalbama apie panašiai mąstančius žmones, „pusiau protagorininkus".

172 b8–177 c5

Sokrato kalba apie filosofus ir politikus

Pateikta protagorininkų reliatyvistų nuomonė, esą teisinga ir neteisinga, dievobaiminga ir nedievobaiminga iš prigimties neturi jokios savo būties (172 b4 *sq*: φύσει αὐτῶν οὐδὲν

οὐσίαν ἑαυτοῦ ἔχον), o išmanymas sietinas vien su nauda, primena *Gorgijo* ir *Valstybės* ginčus dėl teisingumo vertės. Akivaizdu, kad *Teaiteto* autorius nori, kad skaitytojai juos dabar prisimintų. Pastebėjęs, kad juodu su Teaitetu įtraukia vis rimtesnis (172 b8–c1: μείζων) svarstymas, Sokratas pasako įtaigią prakalbą apie teisingumo tikrove susirūpinusio „idealisto" filosofo ir politikos „realisto" gyvenimus. Veikiausiai tai ir yra pašnekovus įtraukianti „dar rimtesnė kalba"; netrukus Sokratas ją pavadins trečiuoju pašnekovų pradėtu svarstymu (172 d6). Pasak M. Burnyeato, teisingumo tikrovės klausimai „yra pernelyg svarbūs, kad būtų aptariami *Teaiteto* I-joje dalyje. Jie reikalautų *Valstybės* ir ankstyvesnio *Gorgijo* užmojo veikalo ir specifiškai etinių bei psichologinių aiškinimų, kurie mus nuvestų toli nuo bendrosios epistemologijos. Kita vertus, Platonui labai svarbi mintis, kad teisingumo atskyrimas nuo apdairumo [*prudence*] yra ir klaidingas, ir ydingas. Tad jis palieka argumentavimą ir leidžiasi į retoriką" (1990, p. 34).

Jei šią dialogo dalį tinka vadinti „retorine" (Sokratas ją vadina *logu*, 172 b8, d6), tai nebent „gerosios retorikos", kaip Sokratas ją apibrėžia ir iliustruoja *Gorgijuje*, prasme (plg. kom. *ad* 176 a3–4). Pastarasis dialogas, išties, teiginiais, vaizdais ir poetiniu kai kurių aiškinimų stiliumi yra labai artimas šiai *Teaiteto* daliai. Tyrėjai daug dažniau prisimena *Valstybę*, ypač olos alegoriją ir į kalėjimo tamsą sugrąžinamo akinamos tikrovės šviesos stebėtojo paveikslą – vis dar silpnai reginčiam tamsoje jam tenka dėl teisingumo šešėlių varžytis su „kaliniais", kurie niekada nėra regėję „paties teisingumo" (*Valstybė* 516 c–518 b).

Teaiteto digresijai skirtose studijose *Gorgijas* minimas gerokai rečiau. Kiek atidžiau *Gorgijo* paraleles aptaria A. Balansard (2012). J. K. Larsenas (2019, p. 13) primena, kad kontempliatyvaus ir veiklaus gyvenimo priešpriešа ryškiai vaizduojama neišlikusioje Euripido dramoje *Antiopė* ir šios

dramos personažų vaidmenis prisiimančių *Gorgijo* personažų Kaliklio ir Sokrato dvikovoje (plg. Aleknienė, in: Platonas, 2019, p. 510–512). Sokrato digresijoje kuriamą apsukraus retoriaus ir įprasto poli(ti)nio gyvenimo patirties neturinčio filosofo priešpriešą su Sofisto bei Kaliklio akistata antrojoje *Gorgijo* dalyje lakoniškai sugretina V. Ilievskis, pasak kurio, *Teaitete* vaizduojama akistata visų pirma siekiama „aiškiai nurodyti [filosofo ir politiko] dėmesio objektų skirtį: filosofo objektas yra patvarus ir nuostabus, praktiškojo žmogaus – efemeriškas ir bevertis" (2017, p. 68).

Sokrato kalba, kuria jis iškilmingai skelbia apie dievišką teisingojo filosofo ir pragaištingą polio retoriaus baigtį (176 d–177 a), primena baigiamuosius „eschatologinius" *Faidono* ir *Valstybės* mitus, bet labiausiai – *Gorgijo* pabaigoje Sokrato pasakojamą mitą: teiginiai apie polio tikrovėje linkstančias ir lūžtančias prisitaikėlių sielas (173 a–b) skamba kaip *Gorgijo* mito žodžių apie neteisybių sužalotas sielas plėtotė (524 e–525 a). *Teaitetą* Platonas pabaigia ne mitu, o lakoniška užuomina apie artėjantį Sokrato teismą. Kalba, panaši į mitus, kitur dialoguose lydinčius Sokrato teismo ir mirties temą, dabar atsiduria kitoje kompoziciškai svarbioje veikalo vietoje – pačiame jo centre. *Faidre* Sokrato mitas apie dieviškų sielų skrydį taip pat dėstomas dialogo viduryje. Antikos komentuotojo palikta žinia apie tai, kad alternatyvi dialogo įžanga buvo apytikriai tokios pačios apimties, kaip mus pasiekusioji („tiek pat eilučių"; plg. Įvadas, p. 21), rodo, kad Platonas arba jo imitatorius stengėsi išlaikyti šios Sokrato prakalbos poziciją.

Ši kalba atgaivina pamatinę *Gorgijo* temą – Sokratas nenori polyje gyventi ir teisme elgtis pagal retorines *pataikavimo* taisykles – ir, kartu su įžangoje ryškiu Sokrato mirties motyvu, padaro dialogo protagonisto teismą ir mirtį teminiu viso dialogo fonu, o gal ir pamatu. Galima suprasti, kad, svarstymui

atvedus prie teiginio apie poli(ti)nės teisingumo sampratos reliatyvumą, dialogo Sokratas prisimena jo laukiantį vizitą pas teismo pareigūną ir susimąsto apie tai, kaip jam teks kalbėti *taip* teisingumą suvokiantiems klausytojams. Plg. 172 c: „Jau ne kartą, įstabusis mano, esu apie tai galvojęs; štai ir dabar: suprantama, kad daug laiko filosofijoje praleidę žmonės, patekę į teismo posėdį, atrodo juokingi retoriai". Pasak A. Balansard: „Ne Platonas, o jo personažas Sokratas suvokia, kokie sunkumai jo laukia teisme, jei teisingumas yra toks reliatyvus dalykas, kaip jį apibrėžia protagorininkai" (2012, p. 179). Dialogų Sokratas puikiai žino, kad teisme atrodys juokingas ir negebės kalbėti pagal poli(ti)nės retorikos taisykles. Plg. *Gorgijas* 520 d–522 d.

Gorgijuje filosofo ir politiko susidūrimas vyksta toje pačioje poli(ti)nio gyvenimo tikrovėje. Perėjusios per ambicingesnių metafizinių *Faidro* ir *Valstybės* tyrimų projektus, *Teaitete* filosofo ir politiko figūros gauna skirtingas vietas *vertikalioje* tikrovės hierarchijoje: filosofas – „ten", arčiau teisingųjų dievų ir blogio nesuteptos vietos (177 a5: ἐκεῖνος μὲν ὁ τῶν κακῶν καθαρὸς τόπος), kieti politikai ir retoriai – „čia", žemėje, kur neišvengiamai apstu blogio (plg. 176 a5–b1). Galima sutikti, kad abu gyvenimai – ir „erelio" filosofo, ir „kirmino" retoriaus – čia vaizduojami perdėtai, šaržuotai; pačiame dialoge besikalbantys filosofas Sokratas ir jo antagonistas sofistas Protagoras abu siūlo tikrovei artimesnę ir santūresnę gyvenimo būdo versiją (plg. Mintz, 2011). Tikėtina ir tai, kad tokį vaizdo kontrastiškumą *Teaiteto* protagonistas „paveldėjo" iš *Gorgijo* polemikos (žr. toliau kom. *ad* 172 b8–176 a2: „Filosofų laisvė ir teismo žmonių vergystė").

Pasak P. Sterno, šia savo kalba Sokratas „Parūpina tai, ką tiktų pavadinti laišku artėjančiam teismui. Šis centrinis dialogo epizodas pasiūlo galingą filosofinio gyvenimo gynybą ir teigia jo pranašumą prieš politiko gyvenimą. Tokia gynyba, ko gero, yra pernelyg stipri (kita vertus, per subtili), kad būtų

veiksminga teisme. Tačiau būtent todėl čia turime vieną iš geriausių pagrindinio Sokrato teismo klausimo aptarimų visoje [teismui skirtų Platono kūrinių] sagoje" (2008, p. 2 *sq*).

172 b8–176 a2

Filosofų laisvė ir teismo žmonių vergystė

Filosofo sielos nevaržo ir nežaloja polio teismų papročiai. Filosofas Sokratas taip pat turi laisvės įtempto nagrinėjimo ritmą pakeisti poetine apybraiža. Jis kalba apie aukštai virš polio žmonių rūpesčių ir ambicijų sklandantį filosofą, kuris net nežino kelio į savo miesto aikštę ir nepažįsta kaimyno. Toks filosofas vargiai panašus į visuomenišką Sokratą, kuriam rūpi jo gimtojo polio žmonės. Plg. 143 d. Sokratas patikslina, kad kalbės apie filosofijos korifėjus (173 c6–7), tad jo portretas gali būti laikomas idealiu mąstytojo ir mąstymo gyvenimo paveikslu. Labiausiai šis vaizdas primena *Faidono* aiškinimus apie kūno rūpesčių atsikratančios sielos gyvenimą. Galbūt ir *Teaiteto* digresijos filosofo paveikslu pateikiama nuoroda į artėjančią Sokrato mirtį. Kita vertus, idealaus filosofo paveikslas nestokoja (auto)ironijos. Panašiai filosofinį Sokrato gyvenimą *Gorgijuje* vaizduoja jo oponentas politikas Kaliklis: Sokratas ir kiti filosofijoje pernelyg ilgai užtrukę žmonės nieko nenutuokia apie tikrą, vyrišką polio gyvenimą (485 d–486 d). Sokratas prima iššūkį: taip, filosofai yra tokie, – tarsi atsako jis, – tačiau pažiūrėkime, kas išties yra ir bus laimingas; paskutinė Sokrato kalbos dalis, kur nusakoma nelaimingų bedievių ateitis (176 e–177 a), gerokai primena *Gorgijo* pabaigos mito įspėjimus polio retoriui Kalikliui (526 e–527 a).

Nesunku suprasti, kaip žinojimo apibrėžimo svarstymas atvedė prie šios poetinės Sokrato kalbos: išsiaiškinus, kad protagorininkai linksta laikyti teisingumą ir kitas poli(ti)nes dorybes būties neturinčiu laikino susitarimo reikalu, Platono

dialogų protagonistas negali apie tai neprabilti. Aišku ir tai, kad ši kalba primena Sokrato likimo temą. Lieka klausimas, kaip ji yra susijusi su pagrindiniu filosofiniu dialogo klausimu: kas yra žinojimas? Ne vienas tyrėjas, neįžvelgdamas tokio ryšio, teigė, kad ji neturinti filosofinės reikšmės (pasak G. Ryle'o, 1966, p. 158, *philosophically pointless*) ir panėši į nebūtiną veikalo priedą arba išplėstinę išnašą (plg. McDowell, 1973, p. 174). Išties, kalba, regis, veikiau pabrėžia svarstomo klausimo svarbą ir rimtumą (pašnekovai skiria laiką ne menkiems politikų dalykams), nei prisideda prie žinojimo apibrėžimo nagrinėjimo (plg. Burnyeat, 1990, p. 36).

Minėtas ryšys būtų daug aiškesnis, jei sutiktume, kad šia Sokrato kalba Platonas siekė priminti ne tik *Valstybės* olos alegoriją, bet ir tame pačiame veikale iškeliamą mąstomosios tikrovės ir jos pavidalų (εἴδη) sampratą. Taip manantys tyrėjai 174 b žodžius (filosofui rūpi, „*kas* yra žmogus") laiko nuoroda į žmogaus, o 175 c („pereiti prie *pačių* teisingumo ir neteisybės nagrinėjimo") – į teisingumo ir neteisingumo pavidalus (t. p. plg. 175 c5–6); kalbėjimą apie paradigminius pavidalus primena ir Sokrato aiškinimai apie du „tikrovėje esančius *pavyzdžius*" (176 e: „Tikrovėje [...] iškelti du pavyzdžiai, *paradeigmata*, – laimingiausio dieviško žmogaus ir vargingiausio bedievio"). Pasak taip „digresiją" skaitančio Fr. Cornfordo, „Tai nėra gryna digresija: ji teigia tai, kas negali būti atvirai pasakyta – galutines platonizmo ir radikalių Protagoro teiginio padarinių skyrybas. *Teaitetas* čia praveria langą į tikrosios būties pasaulį" (1935, p. 89).

Pasak M. Burnyeato, ne tik nuo loginės interpretacijos, bet ir nuo pačių skaitytojų temperamento priklauso, „ar mes galime įsivaizduoti, kad Platono temperamentas galėtų susitaikyti su tuo, kad moralinė vizija atskiriama nuo siauresnės epistemologijos ir Formų teorijos, kuria ją siekta pagrįsti *Valstybėje*" (1990, p. 37). Į šį klausimą sunku atsakyti teigiamai.

Taip pat sunku įsivaizduoti, kad dabar *Teaitete* kalbėdamas kitur dialoguose mąstomuosius pavidalus nusakančia kalba, Platonas viso labo erzina skaitytojus, tačiau nenori būti suprastas taip, kaip verčia suprasti kitų jo dialogų skaitymo patirtis. Plg. Burnyeat, *ibid.*, p. 38 *sq*.

Ko gero, svarbiausia čia pastebėti, kad, net ir tuo atveju, jei Platonas nenori pateikti specifinės nuorodos į mąstomuosius pavidalus (paradigminius tikrovės pavyzdžius), teisingumas šioje Sokrato kalboje vaizduojamas kaip universalus, polio teismų kazuistiką pranokstantis standartas, grįstas absoliučiu dievybės autoritetu (173 a5–6, 174 c, 175 c, 176 b–177 a). Kitaip tariant, universalus dieviškasis teisingumas yra individualių žmonių veiksmų ir susitarimų matas, ne *vice versa*. Panašiai *Gorgijuje* Sokratas aiškina Kalikliui, kad santūrumas ir teisingumas yra visą pasaulį (*kosmą*), dievus ir žmones siejantis saitas, o nesantūrieji ir neteisingieji nėra mieli „nei kitam žmogui, nei dievui“ (507 e–508 a).

Sokrato žodžiai apie filosofų chorą (173 b–c), aukštybėse sklendžiantį filosofą (173 e) ir jam rūpimą *paties teisingumo* klausimą (175 c) verčia prisiminti dar vieną Platono dialogą – *Faidrą*. Čia Sokratas savo kvazieschatologinį mitą taip pat pasakoja dialogo viduryje; filosofai, anot jo, seka paskui tiesos lygumos stebėti kylantį dievų „chorą“; pakilti ten pavyksta tik teisingai sutvarkytoms sieloms, o apie tikrovės erdvę skriejančios dieviškosios sielos gali regėti patį teisingumą ir tikrąjį žinojimą (247 a–e). Pasak Sokrato, viršdangiškoji tikrovė ir yra tikrojo žinojimo (247 c8: τὸ τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης γένος) objektas; juo minta dievų ir jais sėkmingai sekančių žmonių protai (247 d1–3).

Pasak D. Sedley, „Jei pripažįstame tokį intertekstinį ryšį su Platono brandos metų dialogu, tikėtina, parašytu *Teaitetui* artimu laiku, tuomet galime įžvelgti autoriaus aliuziją į platonišką dviejų pasaulių sampratą. Filosofo skrydis

dangun, jo intelektualinio pasitraukimo nuo polinių rūpesčių žingsnis, Platono akimis, reiškia jo persikėlimą iš juntamojo pasaulio į mąstomąjį, kur galima rasti tikrą, ne reliatyvią teisingumo paradigmą ir kitas Formas" (2004, p. 71). Minėtoje *Faidro* vietoje Sokratas be užuolankų skelbia, kad apie uždangės tikrovę skriejančios sielos „regi patį teisingumą, regi santūrumą, regi žinojimą – ne tą, kurį lydi radimasis, ir ne tą, kuris būna vis kitoks kiekviename mūsų dabar esančiu vadinamame dalyke (ἐν ἑτέρῳ οὖσα ὧν ἡμεῖς νῦν ὄντων καλοῦμεν), bet tame, kuris yra tikroji esamybė (τὴν ἐν τῷ ὅ ἐστιν ὂν ὄντως), esantį žinojimą".

Sokrato kalbos gretinimas su *Gorgiju* leidžia įžvelgti dar vieną, tyrėjų iki šiol, regis, nenurodytą (implicitinį) jos ryšį su žinojimo apibrėžimo klausimu. *Gorgijo* pradžioje kalbėdamas su didžiuoju retoriumi Gorgijumi ir siekdamas išsiaiškinti, „kas yra jo retorika", Sokratas prieina prie išvados, kad retorika piliečių sambūriuose sukuria įsitikinimą apie tai, *kas yra teisinga ir neteisinga, gražu ir bjauru, gera ir bloga*, ir kad tas įsitikinimas *nesiremia žinojimu* (454 b–460 a). Išeina, kad retorius savo mokinius išmoko nežinovų būryje pasirodyti įtikinamiau nei dalyko žinovai: „Neišmanydamas pačių dalykų – kas yra gera ir kas bloga, kas gražu ir kas bjauru, kas teisinga ir kas neteisinga, jis yra apsirūpinęs tokia įtaigumo priemone, kad nežinovų būryje atrodys žinąs daugiau už žinovą" (459 d). Atsakydamas Sokratui Gorgijas mieliau kalba apie galią nei apie žinojimą, kol galiausiai susipainioja aiškindamasis, ar retoriaus mokiniai gali elgtis neteisingai. *Teaiteto* temą šioje *Gorgijo* dalyje primena Sokrato klausimas, ar Gorgijas galės apie teisingumą mokyti naujoką, kuris pas jį ateis nežinodamas, kas yra gera, gražu ir teisinga (459 e). Antrasis Sokrato pašnekovas Polas perima poli(ti)nės galios temą, Kaliklis ją papildo malonumų (norų tenkinimo) klausimu, o žinojimo klausimas (retoriams jis nerūpi) pasitraukia

į svarstymo paraštes. Politinės galios ir polio valdymo temos išsamiau svarstomos *Valstybėje*, malonumo – *Valstybėje* ir *Filebe*. Žinojimo klausimo imamasi *Valstybėje* ir atskirai *Teaitete*. Taip žvelgiant į dialogų visumą, galima suprasti, kad centrinė *Teaiteto* kalba nušviečia žinojimo klausimo vietą filosofinėje Platono sagoje apie Sokratą ir filosofo akistatos su retorine polio kultūra istorijoje.

J. K. Larsenas atkreipia dėmesį į tai, kad „digresija, kaip ir olos palyginimu (*Valstybė* 514 a1) yra keliamas klausimas, kas yra ir kas nėra išsilavinęs [*educated*] (174 d8, 175 a1, 175 d5). Tai tvirtai įtraukia digresiją į *Teaiteto* svarstymų visumą, kuri telkiasi ties žinojimo, išminties ir lavinimo [*education*] temomis“ (2019, p. 19). Pedagoginę dimensiją digresijai suteikia ir pati vykstančio pokalbio situacija: kaip ir *Gorgijuje*, pokalbio klausosi pulkelis jaunuolių, netrukus turėsiančių apsispręsti dėl tolesnio savo lavinimo tarpsnio (plg. 144 c). Kaip ir Gorgijo retorika, sofistinio lavinimo programa jiems gali atrodyti patraukli ir žadanti sėkmę viešajame polio gyvenime: „Be abejo, Protagoras ir kiti sofistai save pavaizduotų kur kas patraukliau nei tai daroma Sokrato digresijoje“ (Mintz 2011, p. 665). Tikėtina, kad Teaitetas ir kiti tyliai pokalbio besiklausantys jaunuoliai, o ne Sokrato žodžiams dabar entuziastingai pritariantis matematikos mokytojas Teodoras, ir yra pagrindinis psichologinis ir pedagoginis kalbos taikinys.

A. Germanas (2017) pagrįstai atkreipia dėmesį į tai, kad ši *Teaiteto* kalba turėtų būti esminis tekstas Platono „laisvės filosofijos“ tyrėjams: Teodorui užsiminus apie pašnekovų turimą laisvą laiką, Sokratas „laisvės“ temą padaro pamatine savo kalbos tema, filosofų laisvę priešpriešindamas polio retorių vergystei. Tiesa ir tai, kad laisvė šioje kalboje siejama su gebėjimu įvairias gyvenimo paskirybes ir konkretybes vertinti iš visumos ir bendrybių perspektyvos. Pasak A. Germano, „filosofas skiriasi ne gebėjimu sukaupti kuo gausesnes

žinias, bet tuo, kad dalykus jis mato kaip visumas ir pasaulį regi kaip visumą“ (*ibid.*, p. 626).

172 c2

Juk turime laisvo laiko, Sokratai? Plg. 154 e7 *sqq*, 187 d10–e3. *Faidono* Sokratas kalba apie sielos „laisvą laiką“ (σχολή) – tokią laisvę siela turi tuomet, kai jos nevaržo kūno rūpesčiai ir ji gali imtis mąstymo. Dabartinėje Sokrato kalboje laisvė, kaip pastebi A. Germanas, visų pirma iškyla kaip būtina, tačiau tik išorinė mąstymo veiklos sąlyga ir primena Aristotelio svarstymą apie laisvę nuo būtinų poreikių kaip filosofinio mąstymo sąlygą (2017, p. 625). Pasak Aristotelio, „kaip laisvu vadiname žmogų, kuris gyvena ne dėl kitų, bet dėl paties savęs, taip ir šis mokslas [ἐπιστήμη] vienintelis yra laisvas, nes tik jis vienas yra dėl savęs paties“ (*Metafizika* A, 982 b25–28). Daugiau apie sokratišką ir platonišką *scholės* sampratą žr. Aleknienė (in: Platonas, 1999), p. 129 *sq*.

Laisvė – ryškiausias filosofinio gyvenimo, kaip jis dabar bus nusakytas Sokrato kalboje, atributas. Poli(ti)nė tikrovė siekia ją įsprausti į savo rėmus: „Realiame gyvenime, anapus šio filosofinio svarstymo, Sokratas turi eiti išklausyti kaltinimo, kuris atves prie jo teismo ir mirties bausmės įvykdymo“ (Burnyeat, 1990, p. 34). Plg. 210 d. Nuo tokio šiame pasaulyje neišvengiamai tvyrančio blogio filosofas tegali bėgti „ten“, į „blogybių nesuteršta vietą“ (176 a–177 a).

172 c4–6

daug laiko filosofijoje praleidę žmonės, patekę į teismo posėdį, atrodo juokingi retoriai. *Valstybėje* Sokratas aiškina, kad iš šviesos ir dieviškųjų dalykų stebėjimo į daugumos gyvenimo tamsą sugrįžęs žmogus, kol vėl prie jos pripranta, atrodo labai juokingai, „kai teismuose arba kur nors kitur tenka varžytis dėl teisingumo šešėlių arba juos metančių atvaizdų ir

rungtis dėl to, kaip šiuos dalykus suvokia paties teisingumo niekada nematę žmonės" (517 d–e; plg. *ibid.* 516 e–517 a).

„Filosofijoje" – ἐν ταῖς φιλοσοφίαις. Graikų tekste pavartota neįprasta daugiskaita: „filosofijose". Galbūt, turime suprasti: „įvairių rūšių filosofijoje". Regis, „filosofais" Sokratas dabar, kaip ir pačioje pokalbio pradžioje, vadina ir geometrinių mokslų atstovus. Teodoras – jo pašnekovas ir kolega. Plg. kom. *ad* 143 d2–4 („jaunuolių, kurie domisi geometrija ar kokia nors kita filosofija"), 164 c9–d1 ir 173 e–174 a.

J. K. Larsenas atkreipia dėmesį į tai, kad iki šiol filosofiniuose Sokrato svarstymuose dalyvauti labai nenoriai sutinkantis Teodoras digresijos dalyje vaizduojamas kaip filosofijos entuziastas (plg. 176 a3–4 ir 177 c3–4), ir mano, kad tokia matematikos mokytojo vaidmens metamorfozė leidžia spėti, kad digresiją dialogo Sokratas pritaiko būtent šiam savo pašnekovui (2019, p. 11). Įsidėmėtina, kad, dalyvaudamas (anot Platono dialogų draminės dėlionės) kitą dieną po *Teaiteto* vykstančiame *Sofisto* pokalbyje, Teodoras prisipažįsta, kad visus filosofus jis vadina dieviškais vyrais (216 b8–c1). Ar taip norima parodyti, kad jis gerai išmoko *Teaiteto* digresijos pamoką?

Kita vertus, digresija verčia suabejoti Teodoro filosofinio lavinimo ištekliais – ar tai tikrai tokia filosofija, kurios augintinis panašės į dievą ir patį laimingiausią žmogų? Plg. Rozema (1998, p. 207): „Ar Teodoras, su jo geometrijos, astronomijos ir muzikos žiniomis, yra toks laisvas žmogus, kuris žino, kas sudaro dievišką ir laimingą gyvenimą?"

172 c8–d2

teismuose ir kitose tokiose vietose nuo jaunumės besitrinantys žmonės, lyginant su filosofijos ir panašios veiklos augintiniais, išauga lyg vergai šalia laisvųjų. A. Balansard (2012, p. 181) pabrėžia, kad Sokratas kalba provokuojamai: matuojant laisvėje išaugusių filosofų matu, polio veikėjai yra

„lyg vergai šalia laisvųjų“. Įprastoje piliečių sąmonėje retoriai ir jų teisminė retorika yra galios, ne vergiškumo simbolis. *Gorgijuje* visi trys Sokrato pašnekovai, retorių stovyklos atstovai, šlovina nelygstamą poli(ti)nę retorikos galią. *Gorgijo* retorių stovyklos personažų lūpose retorika – polio elito privilegija. Dabar *Teaitete* Sokratas polio retorius ir kitokius prie politinės tikrovės prisitaikiusius žmones vaizduoja kaip žemo, netgi žemiausio socialinio luomo atstovus; plg. 175 e–176 a.

„Besitrinantys“ – κυλινδούμενοι. *Gorgijuje* Kaliklis paniekinamai kalba apie *lindint* (καταδεδυκότι) kamputyje gyventi pasmerktus apolitiškus filosofuotojus (485 d). Dabar Sokratas, tarsi atsikirsdamas, teismuose nuo jaunumės laiką leidžiančius ir laikui vergauti besimokančius žmones menkinamai apibūdina kaip κυλινδούμενοι – pažodžiui „besivoliojantys“.

Valstybėje Sokratas aiškina, kad piliečių susibūrimai filosofijai tinkamą jaunuolių prigimtį žaloja daug stipriau nei individualus bendravimas su sofistais (491 e–493 e). *Gorgijo* Kaliklis – savo numylėtinio *demo* (atėniečių liaudies) vergas. Pasak *Valstybės* Sokrato, sofistai patys išmokę taip daryti, moko prie piliečių minios „žvėries“ prieiti nusimanant ne apie tai, kas iš tiesų yra gera, gražu ir teisinga, bet apie tai, ką „gražiu“, „geru“ ir „teisingu“ laiko teismuose ir kitur besiburiantys piliečiai. Plg. Balansard (2012), p. 182. Platono dialogo Gorgijo teigimu, „teismai ir kiti piliečių sambūriai“ – pagrindinė retorių veikimo vieta (*Gorgijas* 454 b).

172 d6

mes dabar vienas po kito pradedame jau trečią svarstymą. *τρίτον ἤδη λόγον ἐκ λόγου μεταλαμβάνομεν.* Įprasta manyti, kad pirmuoju svarstymu Sokratas laiko Protagoro kritiką ir Protagoro vardu pasakytą atsakymą, antruoju – naują kritikos tarpsnį, kuomet Sokratas įtraukia į pokalbį Protagoro bičiulį ir mokinį Teodorą (168 e *sqq*), trečiuoju – patikslintą

protagoriško reliatyvizmo versiją (nauda nėra reliatyvi sąvoka). Dramiškai toks supratimas atrodo gana pagrįstas. Nagrinėjimo logikos požiūriu pirmuoju svarstymu galėtų būti laikoma protagorininkų žinojimo ir tiesos sampratos kritika, antruoju – modifikuotos Protagoro pozicijos versijos (išmintis siejama su nauda) dėstymas, kuris prasideda Protagoro „apologija" (166 a *sqq*). Trečioji veikiausiai yra dabar Sokrato pradedama sakyti kalba, ne po jos dėstomas naujas kritinis argumentas.

Gali būti ir taip, kad Platonas dabar neskaičiuoja dėstomų argumentų (svarstymo tarpsnių). „Trečias kartas" graikų tradicijoje siejamas su vyno nuliejimu Dzeusui Gelbėtojui, o Platono dialoguose – su lemiamu argumentu arba baigiamąja argumentų apžvalga. Plg. *Filebas* 66 d4 *sq* („trečiasis kartas Gelbėtojui: jo akivaizdoje dar sykį pereikime tą patį svarstymą") ir Aleknienė (in: Platonas, 2016), p. 251 *sq*, 569.

172 d8–9

visai nerūpi, ar ilgomis kalbomis tai daroma, ar trumpomis. Dialogų Sokratas paprastai renkasi trumpo (klausimų ir atsakymų) kalbėjimo formą. Tokia „brachilogija" labiausiai tinkanti dialektiniam dalykų nagrinėjimui kartu su pašnekovu. Polio retoriai mėgsta ilgas prakalbas ir nemėgsta priekabių Sokrato analizių. Plg. *Gorgijas* 449 b–c, *Protagoras* 328 e–329 a. *Protagore* norėdamas įtraukti sofistą į dialogą Sokratas giria retą jo gebėjimą bendrauti ir trumpomis, ir ilgomis kalbomis (329 b, 335 b–c). Dabar pats Sokratas ruošiasi sakyti ilgą kalbą.

172 d9

svarbu pagauti patį dalyką. ἂν μόνον τύχωσι τοῦ ὄντος. Šiuos žodžius galima suprasti ir kaip nuorodą į (tikrosios) būties pažinimą. Plg. *Valstybė* 490 b.

172 e1

spaudžia bėgantis vanduo. Teismuose ir susirinkimuose kalbėtojams skirtas laikas buvo matuojamas vandens laikrodžiu (klepsidra). *Apologijoje* Sokratas sako, kad gynybos kalbai turėjęs mažai laiko, tad ir negalėjo įtikinti teisėjų (37 a). Taip pat plg. 201 a–b, *Apologija* 18 e–19 a, *Gorgijas* 455 a. Rašytinio kaltinimo (*graphē*; poli(ti)nės reikšmės kaltinimas) atveju (tokia buvo Sokrato byla) klasikinių Atėnų teisme kaltintojas ir atsakovas gaudavo po 44 vandens chojus (1 chojas apytikriai trys litrai) laiko. D. MacDowellis naudodamas išlikusią klasikinių laikų teismo klepsidrą suskaičiavo, kad chojas išbėgdavo per tris minutes, tad visa kalba turėjo trukti apie dvi valandas (1978, p. 249 *sq*). Kai kurios privačios bylos būdavo sprendžiamos per valandą.

172 e3–4

varžovas, turintis kartu su skundu perskaitomą sąrašą klausimų, kurių negali peržengti kalbėtojas (jie tai vadina šalių priesaika). Atėnuose bylą svarstymui rengiantis pareigūnas (archontas karalius) po kaltintojo ir kaltinamojo apklausos sudarydavo abiejų šalių priesaika patvirtintą raštą (ἀντωμοσία). Plg. *Apologija* 19 b, 24 b. Matyt, Sokratas nori pasakyti, kad tokio rašto klausimai ir formuluotės lėmė viso kalbėjimo teisme eigą: prisiekusieji turėjo laikytis deklaruotų teiginių ir negalėjo kelti nenumatytų klausimų. Kai kurių tyrėjų manymu, įskliausti žodžiai – į tekstą įtraukta glosa, tačiau jie yra visuose rankraščiuose. Panašiai, tarsi būtų pašalinis stebėtojas, apie atėniečių teismo papročius kalba *Gorgijo* Sokratas: „Kaip jūs sakote, ‚vyrai teisėjai‘“ (522 c).

172 e5–6

kalbama apie kitą tokį pat vergą valdovo akivaizdoje. Šis sėdi rankoje laikydamas vieną ar kitą bylą. „Valdovu“

(δεσπότην) čia vadinamas kolektyvinis asmuo – bylas sprendžiantis piliečių teisėjų būrys; teismo kalbėtojai išmoksta jam įsiteikti (173 a1–3).

173 a2–3

moka kalbomis pamaloninti valdovą ir veiksmais jam įsiteikti. Šiuos *Teaiteto* žodžius kalboje *Tyrėjas, arba filosofas* laisvai citavo IV a. po Kr. retorius Temistijas. Pastarasis vietoje dialogo rankraščiuose esančio veiksmažodžio χαρίζεσθαι vartoja artimos reikšmės ὑπελθεῖν („įsiteikti"). Šis veiksmažodis geriau dera prie 173 a2 galininko τὸν δεσπότην („valdovą"); su χαρίζεσθαι derinamas ne galininko, o naudininko linksnis. Dėl šios gramatinės priežasties *Teaiteto* leidėjai paprastai renkasi Temistijo variantą ὑπελθεῖν. Vis dėlto taip taisyti rankraštį vargu ar būtina (tiesiogiai τὸν δεσπότην sakinyje derinamas su θωπεῦσαι, „pamaloninti"). Juo labiau, kad *Gorgijuje* esminis retorikos bruožas – gebėjimas pamaloninti klausytojus – ne sykį nusakytas būtent veiksmažodžiu χαρίζεσθαι (462 c, 501 b, d, 502 b, c, e, 513 d), o ὑπελθεῖν (arba ὑπέρχεσθαι, to paties veiksmažodžio esamojo laiko forma) nepavartota nė karto. Plg. Narcy (2014), p. 343, n. 247.

173 a3–b2

sielą turi netiesią ir menką... kai iš paauglystės ateina į suaugusių vyrų amžių, jie nebeturi nieko sveika. Teismo kalbovų sielos menkumas (smulkumas, σμικροί) turėtų būti siejamas ne tik su bylai spręsti skiriamo laiko stoka, bet ir su jų sprendžiamų konkrečių klausimų, tad ir nuolatinio jų mąstymo objekto menkumu (plg. German, 2017, p. 625). *Valstybėje* Sokratas smulkmeniškumą (σμικρολογία) vadina filosofinei sielos prigimčiai labiausiai netinkama (priešiškiausia) savybe, nes filosofo siela turi „visada siekti dieviškų ir žmogiškų dalykų visumos ir visybės". „Ar tu manai",

klausia Sokratas pašnekovo, „kad mąstymas, apdovanotas didybe ir galintis regėti visus laikus bei visas esybes, galėtų žmogaus gyvenimą laikyti dideliu dalyku?“ (486 a).

Pasak Sokrato, retorių sielos ne tik smulkios, bet dar ir kreivos. Sokratas vaizdžiai nusako ir patį teisingumo ir tiesos atramos (mato?) neturinčių sielų (dabar įprasta sakyti „moralinio stuburo“) iškrypimo vyksmą. Šis jo aiškinimas parodo procesą, kurio rezultatas nupasakotas eschatologiniame *Gorgijo* mite: paėmęs kokio nors galingo valdovo sielą pomirtinio teismo teisėjas „pamato, kad joje nėra nieko sveika, bet visa siela nusėta rimbo randų ir melagingų priesaikų bei neteisybių žaizdų, kurias joje paliko kiekvienas žmogaus darbas. Ir kad viskas ten kreiva dėl melo ir pagyrūniškumo, ir nėra jokio tiesumo, nes ji išaugo be tiesos“ (524 e–525 a). Tokią sielą, pasak *Gorgijo* Sokrato, teisėjas „be jokios pagarbos tiesiai siunčia kalėjiman, kur patekusi ji turės kentėti jai priklausančias kančias“ (525 a–b). Panašiai apie (be teisingumo ir tiesos išaugusių) polio veikėjų ateitį netrukus kalbės ir *Teaiteto* Sokratas. Plg. 176 b–177 a.

Valstybėje sielų kreivumas siejamas su amatų ir rankų darbo poveikiu: šios veiklos esą ne tik žaloja kūnus, bet ir sielos dėl jų lūžta bei byra (συγκεκλασμένοι τε καὶ ἀποτεθρυμμένοι διὰ τὰς βαναυσίας τυγχάνουσιν) (495 e). To paties veikalo pabaigoje Sokratas lygina kūne gyvenančios sielos būseną su jūros subjaurota statula; norintieji išvysti tikrą sielos prigimtį turėtų žvelgti į filosofiniame polėkyje atsiskleidžiantį jos vaizdą (611 b–612 a).

173 b4

O mūsų choro žmonės? „Choru“ (χορός) vadintas šokančių ir dainuojančių atlikėjų būrys („ratelis“), perkeltine prasme – tiesiog „būrys“, „pulkas“. Platonas neabejotinai nori priminti *Faidro* mitą ir dangumi keliaujantį dievų „chorą“,

prie kurio leidžiama jungtis kiekvienam, kas nori ir geba – „nes dievų chore nėra vietos pavydui“ (φθόνος γὰρ ἔξω θείου χοροῦ ἵσταται) (247 a). Dievų ir jų sekėjų būrys kyla regėti tikrą, nereliatyvų žinojimą, tikrą teisingumą ir santūrumą (247 c–e). Plg. kom. *ad* 172 b8–176 a2 („Filosofų laisvė ir teismo žmonių vergystė“), *in fine*.

Įstatymų Atėnietis chorinį (šokių ir dainavimo) meną vadina viso pilietinio auklėjimo pamatu. Mūzos, Apolonas ir Dionisas – šventinių žmonių chorų bendrininkai (654 a1: συγχορευτάς), padedantys taisyti žmonių auklėjimo spragas. Choro meno neišmokęs žmogus liks neišlavintas, o išlavintu laikytinas pakankamai tą meną išėjęs žmogus (654 a9–b1: ὁ μὲν ἀπαίδευτος ἀχόρευτος, τὸν δὲ πεπαιδευμένον ἱκανῶς κεχορευκότα θετέον). Teodoras noriai palaiko laisvųjų svarstytojų choro metaforą (173 a1–5).

Platonikas Plotinas (III a. po Kr.) minėtus *Faidro* žodžius prisimena kalbėdamas apie „mūsų“ santykį su visų dalykų Pradžia: „Visada esame prie jo, tik ne visada į jį žiūrime, bet, kaip nedarniai dainuojantis choras, nors ir supdamas vadovą, būtų kitur nusigręžęs ir jo nematytų, tačiau atsigręžęs dainuoja gražiai ir tikrai yra apie jį susitelkęs [...] Šokantys šį šokį (ἐν δὲ ταύτῃ τῇ χορείᾳ) regi gyvybės versmę, mąstymo versmę, esybės pradžią, gėrio priežastį, sielos šaknį“ (VI, 9, 8, 36–9, 2).

Netrukus ir Teaiteto Sokratas kalbės apie aukštą filosofo sielos skrydį ir supanašėjimą su dievybe.

173 b5–7

kad per daug nepiktnaudžiautume ką tik minėta laisve kalbėti ir kaitalioti svarstymus? „Kaitalioti“ perteikia μεταλήψει. Šis daiktavardis gali reikšti [1] „dalyvavimą“ arba [2] „kaitaliojimą“. Tikėtina, kad žodžiais μεταλήψει τῶν

λόγων norima perteikti abi reikšmes – laisvieji filosofai turi laiko įsitraukti į vis naujus svarstymus.

173 c1–4

ne mes, šio choro nariai, esame svarstymo tarnai, o mūsų svarstymai – tarsi mūsų vergai, ir kiekvienas laukia, kada nuspręsime jį pabaigti. Sokratas Platono dialoguose apie savo svarstymus paprastai kalba gerokai pagarbiau ir nelygina jų su tarnais ar vergais. Svarstymas (*logos*) pašnekovams nurodo kelią ir pats imasi tyrimo iniciatyvos, o pašnekovai įdėmiai paskui jį seka ir rūpinasi, kad jis galėtų laisvai judėti ir pasiekti tikslą. Plg. *Gorgijas* 453 c, Aleknienė (in: Platonas, 2019), p. 354 *sq*, *Filebas* 14 a, 53 e, Aleknienė (in: Platonas, 2016), p. 441, 541, 554.

Teodoras, iš kurio lūpų, išgirstame žodžius apie svarstymų tarnystę ir vergystę, dalyvauti Sokrato svarstymuose sutiko labai nenoriai. Gal todėl jis ir dabar apie *logoi* pasisako šiurkštokai.

173 c4–5

neturime jokio prievaizdo – teisėjo ar žiūrovo, kuris mums priekaištautų ir nurodinėtų, kaip poetams. *Gorgijuje* Sokratas parodo pašnekovui Kalikliui, kad polio menininkai, pradedant aulininkais ir baigiant tragedijų kūrėjais, siekia įsiteikti žiūrovams (501 d–502 c). Taip pat plg. *Valstybė* 493 d.

173 c6–8

turbūt kalbėsime apie choro vadovus. Kam kalbėti apie tuos, kurie menkai tesiverčia filosofija? „Choro vadovai“ – κορυφαῖοι („korifėjai“). „Menkai“ – φαύλως, „silpnai“, „prastai“. Tikėtina, kad čia omenyje turima ta prastų filosofų dauguma, apie kurią svarstoma *Valstybėje* 489 d–486 a. Pasak šio dialogo Sokrato, dauguma su filosofija siejamų žmonių yra

„visiškai bjaurūs" (489 d: παμπόνηροι; 490 d: κακοὺς πᾶσαν κακίαν), nes į filosofiją dažnai patraukia netinkamos prigimties žmonės, o filosofijai tinkama prigimtis nepaprastai reta ir supama bendrapiliečių minios lengvai pagenda, jei negauna tinkamo auklėjimo.

173 c8–10 *sqq*

nežino kelio į miesto aikštę, nei kur yra teismo, Tarybos ar koks nors kitas bendrų susirinkimų pastatas... Platono dialogų Sokratas tikrai žino kelią į agorą ir ten praleidžia nemažai laiko (plg. *Gorgijas* 447 a), o *Teaiteto* pabaigoje keliauja prie jo bylą teismui rengti pradėjusio pareigūno rūmų. Pasak A. Tschemplik, „Niekas, be abejo, nėra toks naivus, kad patikėtų, jog ši digresijos karikatūra turi būti siejama su Sokratu, atėniečių agoros gyliu, kuris ne tik pažįsta savo kaimynus, jų šeimas ir dėmus, bet ir sugeba konkrečiai papasakoti Teodorui apie Teaiteto kilmę" (2008, p. 143).

Kita vertus, *Apologijoje* ir *Gorgijuje* Sokratas prisipažįsta, kad politinis gyvenimas *sensu stricto* jam yra visai svetimas: kartą buvęs išrinktas pritanu ir turėjęs surengti Tarybos balsavimą, jis sukėlė juoką nemokėdamas to padaryti, o kalbėti teisme jam pirmą kartą teko tik sulaukus septyniasdešimties (*Gorgijas* 473 e–474 a, *Apologija* 17 d). *Valstybės* VI knygoje nusakęs pilietinių susibūrimų poveikį filosofinei jaunimo prigimčiai Sokratas daro išvadą, kad išsaugoti filosofijai tinkamą prigimtį tokiomis aplinkybėmis įmanoma arba tremtyje, arba tuomet, „jei mažame polyje gimusi didelė siela sugebės paniekinti (ἀτιμάσασα) polio reikalus ir virš jų pakilti (ὑπερίδῃ)" (496 b), ir aiškina, kad „savo mąstymą į esybes tikrai sutelkęs žmogus neturi laiko žiūrėti žemyn į žmonių reikalus, kad besivaidydamas su jais prisipildytų pavydo ir pagiežos; tokie žmonės žvelgia į tai, kas visada taip pat yra sutvarkyta, ir matydami, kad ten niekas nieko neskriaudžia

ir kito nėra skriaudžiamas, bet viskas yra darnu ir laikosi tvarkos, tai mėgdžioja ir labiausiai supanašėja" (500 b8–c). Plg. 173 e2–5.

J. K. Larsenas pagrįstai pabrėžia, kad *Teaiteto* digresijoje, kaip ir kitur Platono dialoguose, su Sokratu siejama ne kontempliatyvaus ir veiklaus gyvenimų opozicija, bet sokratiško filosofinio gyvenimo ir tokios politikos, kokia yra įprasta jo amžiaus (ir vėliau Platono amžiaus) Atėnuose, priešpriešа (2019, p. 17, 21 *sq*).

173 d6 *sq*

Gerõs kas nors polyje kilmės, ar prastos... Plg. 174 b1–3: „toks žmogus išties net apie artimiausią savo kaimyną nenutuokia [...] beveik ir to, ar tas yra žmogus, ar koks nors kitas padaras". Vargu ar skaitytojai pamiršo, kad pokalbio pradžioje berniuko tėvo vardą žinojo (pilietiškas) Sokratas, ne (svetimšalis) Teodoras. Dar daugiau, filosofas Sokratas nurodė ir turtinę Teaiteto tėvo padėtį (144 c).

Dialogų Sokratas teigia esąs labiausiai savo bendrapiliečiais besirūpinąs atėnietis. Plg. *Apologija* 39 c, *Gorgijas* 521 d ir 143 d.

173 d8–e1

didesnė paslaptis nei, kaip sakoma, jūros kaušų skaičius. „Kaušų" – χόες. „Chojas" – atikiškas skysčių matas, apytiksliai trys litrai. Cituojama patarlė taikoma neįmanomai užduočiai. Plg. Elijus Aristeidas, *Or.* III, 18, 17 (Jebb): „Mėginti apie tai kalbėti būtų tas pat, kaip norėti suskaičiuoti jūros kaušus".

173 e1

Apie visus tokius dalykus jis net nežino, kad nežino. *Apologijoje* Sokratas sutinka savo pranašumu prieš kitus „išminčius" laikyti tai, kad jis, jei nežino dalyko, bent jau nemano,

kad jį žino (21 d). *Apologijoje* kalbėta apie svarbiausių dalykų žinojimą (jo trūksta atėniečiams), dabar – apie tai, kas neverta jokio filosofo dėmesio.

173 e5–174 a2

sklendžia visur, kaip geometras matuodamas, Pindaro žodžiais tariant, „po žeme gelmes" ir žemės paviršius, kaip astronomas tirdamas, „kas virš dangaus", ir visaip skrosdamas visą kiekvienos esybės visumos gimtį, nenusileidžia prie jokių artimos kaimynystės dalykų. Šis filosofo portretas primena garsųjį Aristofano *Debesų* paveikslą: Sokratas kybo prie lubų prikabintame krepšyje, kad žemė netrauktų prie savęs jo minties syvų ir jis galėtų netrukdomas stebėti dangų (eil. 224–234). Ten pat Sokrato mąstykloje naujas mokinys mato astronomijos ir geometrijos atvaizdus (199 *sqq*). *Apologijoje* Sokratas atsiriboja nuo tokios reputacijos – jis nesąs žemės gelmių ir dangaus tyrėjas (19 b–d), o *Faidone* pasakoja, kaip nusivylė jaunystėje jį žavėjusia „gamtotyra", joje neradęs pasaulio tvarkos paaiškinimo („priežasčių"), ir patraukė kitu keliu – pasaulį tyrinėti svarstymais („per svarstymus", ἐν λόγοις) (96 a–100 a).

Platono kūrinių visumoje tarp dabartinių *Teaiteto* Sokrato žodžių ir *Apologijos* bei *Faidono* Sokrato aiškinimų, ko gero, nesama prieštaravimo. Aritmetikos, geometrijos, astronomijos ir harmonijos mokslai gali būti tinkamas įvadas į filosofiją, jei tyrėjai geba kilti prie tiesos ir būties regėjimo (*Valstybė* 522 b–531 c), o jų siūlomi fiziniai aiškinimai – atsakyti į anuos jaunystės Sokrato klausimus; tokio aiškinimo Sokratas įdėmiai klausosi *Timajuje*. J. K. Larsenas (2019, p. 14–16) įtaigiai įrodinėja, kad Sokrato čia piešiamas filosofo geometro ir astronomo vaizdinys toli gražu neprieštarauja iš kitų dialogų žinomam filosofo (ir) Sokrato vaizdiniui ir neturi būti laikomas nuoroda į tai,

kad digresijos filosofo aprašymas Platono sumanytas kaip parodija (tokią nuomonę plėtoja R. Rue, 1993). Larsenas primena, kad labiausiai matematikos nauda abejojantis Platono dialogų personažas yra pagrindinis Sokrato antagonistas pirmojoje *Teaiteto* dalyje Protagoras (plg. *Protagoras* 318 d7–e5), o „tai, kad matavimo ir skaičiavimo svarbą mąstymui pabrėžia ir kitų dialogų Sokratas (plg. *Filebas* 55 e1–3, 57 b5–d8, *Protagoras* 357 a5–c1, *Eutidemas* 290 b7–c6), leidžia manyti, kad jis toli gražu nepritaria Protagoro nuostatai, kad ir kaip to nenorėtų daugelis šiuolaikinių jo gerbėjų" (2019, p. 15 *sq*).

Dabar Sokrato minimos plataus užmojo geometrija ir astronomija skirtos dalykų esybės tyrimui ir turėtų atitikti *Valstybėje* matematiniams mokslams užkraunamą misiją. Svarbu prisiminti ir tai, kad Sokratas nuo pokalbio su Teodoru pradžios siekia šį patyrusį geometrą ir gabų jo mokinį įtraukti į filosofų „chorą". Plg. 143 d („jaunuolių, kurie domisi geometrija ar kokia nors kita filosofija") ir kom. *ad* 172 c4–6 („daug laiko filosofijoje praleidę žmonės...").

Cituojami poeto Pindaro (apie 522–apie 443) žodžiai (fr. incert. 292 Snell), regis, žinomi tik iš šios *Teaiteto* vietos ir ją citavusių Klemenso Aleksandriečio (*Stromatai* V, 14, 98, 8; anot Klemenso, Platonas čia kalbąs apie krikščionių gyvenimą) ir Jamblicho (*Protreptikas* XIV, p. 101, 10–12 des Places). Graikiškame tekste Pindaro žodžius skiria dorėninės tarmės forma (τᾶς γᾶς), poezijoje vartojamas prieveiksmis ὑπένερθε ir (taip pat poetinė) prielinksnio ὑπέρ postpozicija.

174 a4 *sqq*

Panašiai pasakojama apie Talį. Talis iš Mileto (dabartinė Turkija, apie 624–apie 546) graikų tradicijoje laikytas vienu iš septynių išminčių. Aristotelis *Metafizikoje* jį vadina pirmuoju viską iš vieno prado (vandens) kildinusiu filosofu

(A, 983 b20 *sqq*). Visi tradicijos liudijimai patvirtina Talio iškilumą astronominių tyrimų srityje.

Diogeno Laertijo (III a. po Kr.) veikale *Teaiteto* pasakojimo smagiąją tarnaitę trakę pakeičia Talį ketinantį stebėti (κατανοεῖν) dangų lydinti „senė" (*VPh* I, 34). Tertulijono versijoje iš gamtą vietoje Kūrėjo tuščiai tiriančio Talio (visų tokių filosofų *figura*) juokiasi „egiptietis" (*Ad nationes* II, 4). Anekdotinę istoriją apie Talį vienoje iš pasakėčių perpasakoja ir J. de La Fontaine'as (*Pasakėčios* II, 13, *Apie astrologą, kuris įkrenta į šulinį*).

Anekdotas apie Talį puikiai įkūnija polio institucijose juoką keliančio filosofo situaciją: aukštai nukreipęs žvilgsnį jis patenka į, barbarės tarnaitės akimis žvelgiant, pačią juokingiausią padėtį. Tęsdamas savo kalbą Sokratas vis pabrėžia perspektyvos reikšmę: *kas* atrodo juokingas, priklauso nuo to, *kieno* matu matuojama. Plg. 174 c6–d3, 175 b9–d7 ir Balansard (2012), p. 186.

Akivaizdu, kad dauguma žmonių Sokrato pateikto Talio ir panašių „nevykėlių" filosofų nelaikytų patraukliu gyvenimo idealu: „Sokratas filosofo gyvenimą vaizduoja visiškai nepatraukliai, jei jį matuosime daugumos jaunų žmonių labiausiai vertinamais dalykais. Tik neįtikėtinai sunkiai, be piniginio atlygio ir visuomeninės šlovės dirbti pasirengęs žmogus gali rinktis filosofijos vaisių žadantį lavinimą. [...] Toks lavinimo [*educational*] idealas atbaidys daugelį mokinių, tačiau padės atpažinti sokratiško lavinimo vertą mažumą" (Mintz, 2011, p. 667). Vėliau Sokrato mokiniai galbūt netgi sužinos, kad iš tikrųjų kaip neišmanėlė kvailė Talio istorijoje pasirodė barbarė tarnaitė, ne Talis – jis į šulinį galėjo nusileisti sąmoningai, nes „jo anga astronomui suteikia fiksuotą stebėjimo tašką, nuo kurio astronomas galėjo dėlioti žvaigždžių kelius. [...] [Į Sokrato filosofiją] inicijuotas mokinys supras, kad neišmanėlis filosofas, nemokantis rasti kelio į *agorą*, puikiai žino

savo kelią į *agorą*, tačiau, net ir ten būdamas pasirenka nedalyvauti politiniame vaidinime. Gali būti (taip leidžia manyti *Gorgijas* 521 d), kad sokratiškas filosofas moko praktikuoti tikrąjį politinį meną“ (Mintz, *ibid.*, p. 666).

174 a5

įkrito į šulinį. Plg. 174 c4–5 ir kom. *ad* 165 b8–9 („kaip sakoma, priremtas prie sienos“).

174 b3–6

kas yra žmogus ir kas tokiai prigimčiai, skirtingai nuo kitų, tinka veikti arba patirti – tą jis tiria ir rūpestingai aiškinasi. Kai kurie tyrėjai klausimą „Kas yra žmogus?“ šios Sokrato kalbos kontekste laiko nuoroda į mąstomąjį žmogaus pavidalą. Žodžiai „kas tokiai prigimčiai tinka veikti arba patirti (ποιεῖν ἢ πάσχειν)“ primena 156 a aiškinimus apie dvi pagrindines judėjimo rūšis: „viena turi galią veikti, kita – patirti“.

J. K. Larseno nuomone, veiksmažodžio προσήκειν („pritikti“) vartosena leidžia įžvelgti normatyvinį žmogaus prigimties aprašymo aspektą, o digresijos pabaigoje dėstomą panašėjimo į dievą idealą galima būtų laikyti tokios normos išskleidimu (2019, p. 18, 20, 25). Šis pastebėjimas, ko gero, dar labiau tinka tolesniems Sokrato žodžiams apie žmogaus laimę ir vargą: „kaip žmogaus prigimčiai tinka vieno pasiekti, o kito išvengti...“ (175 c6–7).

174 c5–d1

Baisus jo nerangumas.... pasimeta ir atrodo juokingas. ἡ ἀσχημοσύνη δεινή... γελοῖος φαίνεται.

Panašiais žodžiais *Valstybėje* nusakomas į bendrapiliečių olą ir jos debatus apie teisingumą ką tik sugrįžusio tikrosios šviesos stebėtojo vaizdas: ἀσχημονεῖ τε καὶ φαίνεται σφόδρα γελοῖος (517 d: „atrodo nerangiai ir baisiai juokingai“).

174 c6–d3

Kai reikia ką nors peikti... pasimeta ir atrodo juokingas. O kai kiti giriami ir aukštinami, matyti, kad jis ne apsimeta, o išties juokiasi, todėl atrodo kvaišas. Pagyrimas ir peikimas – esminiai piliečių nuomonės formavimo veiksniai. *Valstybėje* Sokratas teigia, kad daug labiau nei individualūs mokytojai sofistai jaunimą formuoja piliečių susirinkimuose triukšmingai reiškiami papeikimai ir pagyrimai: „Koks privatus auklėjimas atsilaikys prieš tai ir nebus nuneštas šitokios peikimo ir gyrimo bangos ten, kur banga nusiris, jį su savimi nešdama? Ar neims [...] jaunuolis laikyti gražiais ir bjauriais tų pačių dalykų, kaip ir jie? Ar nepradės elgtis taip, kaip jie? Ar nepasidarys toks, kaip ir jie?“ (492 b–c, vertė J. Dumčius, in: Platonas, 2000[2]).

Filosofijos korifėjus, apie kurį dabar kalba Sokratas, išaugo nepasidavęs minėtai galingai nuomonių formavimo srovei.

174 d3–7

girdėdamas tirono ar karaliaus liaupses jis mano, kad girdi šlovinant kokio nors daug primelžiančio piemens... laimę, tačiau mano, kad tironas ir karalius gano ir melžia įnoringesnį ir klastingesnį gyvūną nei anie piemenys. *Politiko* protagonistas karaliaus meno apibrėžimą ilgai svarsto gretindamas jį su gyvulių ganymo mokslu (264 a–268 c). Apie sokratišką valdovo, kaip gyvulių augintojo, vaizdinį žr. Alekniené (in: Platonas, 2019), p. 714.

174 d8–e1

dėl laiko stokos neišvengiamai tampa už juos ne mažiau laukinis ir neišprusęs... „Dėl laiko stokos“ – ὑπὸ ἀσχολίας. Visų liaupsinamas tironas ir karalius ne kažin kuo skiriasi nuo filosofų antipodų – nelaisvų teismo kalbovų (172 d4–e4). Be to, jis lieka „neišlavintas“, „negavęs *paidėjos*“ (ἀπαίδευτον). *Gorgijuje* Sokratas atsisako pripažinti, kad neteisingai valdžią

Makedonijoje gavęs Archelajas yra laimingas žmogus; ir apie Didįjį (persų) karalių jis sakosi nežinąs, ar tas laimingas, nes nenutuokia, koks jo išprusimas (παιδεία) ir teisingumas (470 d–e). Išprusimo (*paidėjos*) motyvas nuo Sokrato pokalbio su Teaitetu pradžios lydi pagrindinę – išminties ir žinojimo – dialogo temą. Plg. kom. *ad* 145 a7–8.

174 e2–3

Dešimt tūkstančių pletrų žemės ar dar daugiau... Pletrą, kaip ploto matą, sudarė kiek mažiau nei devyni arai. Tad Sokratas mini beveik devynių šimtų hektarų plotą.

175 a1–5

sumoti, kad kiekvienas turi nesuskaitomus tūkstančius protėvių ir proprotėvių, tarp kurių bet kam tūkstančių tūkstančiais gali pasitaikyti turtuolių ir vargšų, karalių ir vergų, barbarų ir graikų. Sokratas kalba kone kaip apaštalas Paulius (*Kol.* 3, 11: „nebėra nei graiko nei žydo, nei apipjaustyto nei neapipjaustyto, nei barbaro nei skito, nei vergo nei laisvojo“, vertė Č. Kavaliauskas). Pasak M. Burnyeato, „Dar ir mūsų dienomis digresijoje nusakomas paniekinamas požiūris į protėviais ir kitais socialiniais pranašumais besididžiuojančius žmones [...] savo ‚humanizmu‘ [*as ‘humanitarian’*] galėjo padaryti įspūdį geriausiai žinomam Platono kritikui filosofui serui Karlui Popperiui“. Popperiui „humanistinė“ digresijos dvasia padarė tokį įspūdį, kad jis manė, jog *Teaitetas* turėjo būti parašytas anksčiau nei „antihumanistinius idealus skelbianti“ Platono *Valstybė* (Burnyeat, 1990, p. 35). Plg. K. Popper, (1962[4]), vol. I, p. 281, 320 (vertimas į lietuvių kalbą, 1998, p. 625 *sq* ir 208 *sq*).

Pasak Fr. Cornfordo, Sokrato skelbiama turto ir kilmės panieka leidžia nujausti kinizmo sąjūdžio dvasią (*There is a foretaste of Cynism*, 1935, p. 88).

175 a6–7

iš Amfitriono sūnaus Heraklio save kildinantys žmonės. Žmonės, išdidžiai save kildinantys iš *Amfitriono* sūnaus Heraklio, juokingi galėtų atrodyti dar ir todėl, kad visi graikai žinojo, jog Amfitrionas buvo apgautasis Alkmėnės vyras, o tikrasis Heraklio tėvas – Amfitrionu apsimetęs Dzeusas.

175 b5–6

atrodo aukštai pasikėlęs, bet nežino, kas jam po kojomis ir vis patenka į keblumus. „Patenka į keblumus" – ἀπορῶν. Kiekvienas tikras filosofas atsiduria ką tik minėtoje legendinio filosofų pirmtako Talio padėtyje. Plg. 174 a.

175 b9

jei jis pats ką nors ištemptų aukštyn. „Ištemptų" – ἑλκύσῃ („išvilktų"). P. Friedländeris pastebi, kad tas pats veiksmažodis pavartotas *Valstybėje* 515 e5, kur kalbama apie kalinį, iš tamsios olos velkamą į tikrovės šviesą (1960, p. 152).

175 c2–3

pereiti prie pačių teisingumo ir neteisybės nagrinėjimo – „Kas jiedu yra ir kuo skiriasi nuo viso kito bei vienas nuo kito?" Kai kurie tyrėjai čia įžvelgia nuorodą į mąstomuosius pavidalus. Plg. Cornford (1935), p. 86, n. 1.

175 c4–6

nuo „Ar karalius yra laimingas"?, „O daug aukso prisikrovęs žmogus?" – prie karališkos valdžios ir, apskritai, žmogaus laimės ir vargo svarstymo. *Gorgijuje* Polas ragina Sokratą pripažinti, kad neteisingai valdžią paėmęs makedonų karalius Archelajas yra laimingas, o Sokratas pašnekovą verčia žmogaus laimę matuoti teisingumo matu (470 c–471 e). Klausimas apie aukso turėjimo vertę keliamas *Eutideme* 288 e.

J. N. Madvigas (1871), remdamasis Hesichijo (V a. po Kr.) žodyno medžiaga, kur pateikiamas būdvardis ταΰς ir jo aiškinimas – μέγας, πολύς, siūlė 175 c4–5 žodžius skaityti kaip vieną klausimą: εἰ βασιλεὺς εὐδαίμων κεκτημένος ταῦ χρυσίου – „Ar laimingas daug aukso prisikrovęs karalius?“ Madvigo redakcija, regis, paaiškintų rankraščių teksto variantus (žr. *apparatus ad loc.*); Jamblicho ir Euzebijaus citatose πολύ galėjo atsirasti įprastu žodžiu pakeitus egzotiškąjį ταΰ. Vis dėlto žodis atrodo pernelyg retas, kad tiktų Sokrato minimo filosofinio klausimo kontekste – vargu, ar neįprastoje mąstymo bendrybių terpėje atsidūrusį teisės praktiką prasminga būtų papildomai trikdyti egzotiškomis leksemomis, o tekstas atrodo pakankamai nuoseklus ir skiriant du filosofinius klausimus.

175 c5–7

žmogaus laimės ir vargo svarstymo, kokie juodu yra ir kaip žmogaus prigimčiai tinka vieno pasiekti, o kito išvengti... „Tinka“ – προσήκει. Plg. kom. *ad* 174 b3–6 („kas yra žmogus ir kas tokiai prigimčiai, skirtingai nei kitoms, tinka veikti arba patirti...“). Sokratas netrukus atsakys į šį klausimą aiškindamas, kaip panašėjama į „laimingiausio dieviško žmogaus“ arba „vargingiausio bedievio“ pavyzdį (178 e3–4).

175 c8–d1

pateikti visų šių dalykų paaiškinimą. „Pateikti paaiškinimą“ – λόγον διδόναι, „pateikti apyskaitą / ataskaitą“. Tokiais žodžiais (arba λόγον δοῦναι) Atėnuose buvo nusakomas finansinės arba kitokios veiklos ataskaitos pateikimas. Dialogų Sokrato lūpose šis junginys reiškia racionalų dalyko aiškinimą. Plg. *Gorgijas* 465 a, Alekniene (in: Platonas, 2019), p. 428 *sq.* „Paaiškinimas“ (*logos*) – kertinė paskutinio *Teaitete*

svarstomo žinojimo apibrėžimo sąvoka; plg. kom. *ad* 201 c8–d7 („Teaitetas prisimena dar vieną žinojimo apibrėžimą“).

175 d2–4

šįkart jam būtų tas pat – pakibęs svaiginamoje aukštumoje ir iš ten žvelgdamas žemyn, nepratęs prie tokių dalykų, sutrikęs, pasimetęs ir ėmęs kalbėti nesuprantama kalba. Toks situacijos apvertimas, kai apsukrusis retorius lieka sutrikęs ir išsižiojęs ne prasčiau nei teisme atsidūręs filosofas, nusakytas *Gorgijo* pabaigoje, – Sokratas pranašauja politikui Kalikliui, koks likimas jo paties laukia pomirtinio jo sielos teismo dieną: „Ateisi pas aną teisėją, Aiginos sūnų, ir kai jis ves tave suėmęs, tuomet tu ten išsižiosi ir sutriksi ne prasčiau nei aš čia“ (526 e–527 a). Taip pat plg. 177 b.

„Kalbėti nesuprantama kalba“ – βαρβαρίζων („kalbėti barbariškai“). Susidūręs su filosofo klausimais iškalbingasis retorius netenka žado ir prabyla barbarų kalba. *Barbarei* trakei ir kitiems išprusimo stokojantiems žmonėms (175 d5: ἀπαιδεύτῳ οὐδενί) toks kalbėjimas neatrodo juokingas.

175 e1–2

tokį vadini filosofu. Teodoras nieko nevadino „filosofu“ ir nevartojo tokio žodžio; jis pradėjo kalbą apie „laisvą laiką“, *skholē*, o Sokratas iš šio motyvo išrutuliojo visą ilgą savo kalbą. Nuoseklesnę prasmę Sokrato žodžiams suteiktų papiruse išlikęs variantas καλοῦμεν – „vadiname“ („tokį mes vadiname filosofu“).

175 e6–7

nemoka... kaip dera laisvajam, dešinėn užsimesti apsiausto. Nemokėjimas tinkamai užsimesti himatijo audeklą laikytas barbariškumo žyme. Plg. Aristofanas, *Paukščiai* 1567–1573: [Poseidonas kreipiasi į barbarą Tribalą] Ką tu

darai? Apsiaustą užmetei kairėn? / Greičiau jį perkelk tuoj į dešinę! Na taip! [...] O demokratija, kur tu nuvesi mus, / Jei tokius išrenka dievai pasiuntiniais! / Ramiai stovėk, po šimts! Didesnio barbaro (βαρβαρώτατον) / Iš tikro jūs nepamatysit tarp dievų !“ (vertė J. Dumčius, in: Aristofanas, 2013).

Atėnajas (*Deipnosophistae* I, 38) šios *Teaiteto* vietos citata iliustruoja teiginį, kad senovėje žmonėms „rūpėjo deramai apsitaisyti ir jie šaipėsi iš tų, kurie to nedarė“. Scholijuose *Teaitetui* aiškinama (*s. v.* ἀναβάλλεσθαι): „Mat neišprusėlių ir apranga, ir išvaizda būna netvarkinga“.

176 a1–2

tinkamai apgiedoti tikrą dievų ir laimingųjų vyrų gyvenimą. „Apgiedoti“ – ὑμνῆσαι, „sukurti himną“. D. Sedley atkreipia dėmesį į tai, kad *Valstybės* pabaigoje Sokratas teigia, jog į pašnekovų projektuojamą polį reikės įsileisti vien himnus dievams ir gerų žmonių pašlovinimus (enkomijus), ne „saldžią“ lyrinės ar epinės poezijos Mūzą (607 a). Pasak Sedley, „šis atgarsis ne vien patvirtina sisteminį paralelizmą tarp Sokrato požiūrio į teisingumą ir ‚Valstybės‘ *agenda*, bet ir įtraukia naują temą – žmogišką dieviškumo [*godlikeness*] idealą, kuris dabar žengia į avansceną“ (2002, p. 74).

Ne mažiau, o gal ir labiau verta pastebėti centrinio *Faidro* mito atgarsius: kalbėdamas apie dieviškų sielų ekipažų išvyką į antdangės tikrovę Sokratas stabteli pridurdamas, kad tos tikrovės nėra apdainavęs ir niekada tinkamai neapdainuos joks čionykštis poetas (247 c: οὔτε τις ὕμνησέ πω τῶν τῇδε ποιητὴς οὔτε ποτὲ ὑμνήσει κατ᾽ ἀξίαν), ir čia pat ryžtasi pats tai padaryti („juk reikia ryžtis pasakyti, kaip išties yra, juolab, jei kalbi apie tiesą“). Nusakęs (apdainavęs) dievų stebimą tikrenybių uždangę, Sokratas priduria: „Toks yra dievų gyvenimas“ (248 a) ir pradeda kalbėti apie geriausiai dievu sekančias ir su juo supanašėjusias sielas (ἄριστα

θεῷ ἑπομένη καὶ εἰκασμένη). Išeina, kad pats Sokratas ir yra geriausias dievų ir jais sekančių žmonių gyvenimo dainius. Įsidėmėtina ir tai, kad minėti *Faidro* mito vaizdai mus jau atveda labai arti prie ryžtingų Sokrato teiginių apie teisingo žmogaus supanašėjimą su dievu.

J. K. Larsenas mano, kad Sokrato žodžiai apie pataikūną, nemokantį „tinkamai apgiedoti tikrą dievų ir laimingųjų vyrų gyvenimą", leidžia manyti, jog filosofai žino, kaip tai turi būti daroma, ir kad paskutinę digresijos dalį galima laikyti tokios poetinės filosofų veiklos pavyzdžiu (2019, p. 21).

176 a3–177 c5

Panašėjimas į dievą, tikrasis žmogaus kietumas („įstabumas", *deinotēs*) ir išmintis

Baigiamoji Sokrato kalbos dalis primena kitų dialogų Sokrato sekamus mitus: čia kalbama apie dievus, pasaulyje gyvenantį blogį ir pomirtinį teisingų bei dievobaimingų filosofų ir neteisingų retorių likimą. Teisingų vyrų panašumą į dievą ir jų laukiantį pomirtinį triumfą Sokratas vaizduoja ir baigdamas *Valstybės* svarstymus (611 e–613 b *sqq*).

Anot *Faidro* mito, dievais geriausiai seka ir į juos panašėja teisingos sielos. *Gorgijo* mite apie supanašėjimą su dievu neužsimenama, tačiau šio dialogo Sokrato aiškinimai apie kreivoms politikų sieloms teisėjų skiriamas kančias ir gražių filosofų sielų laukiančią palaimą turi visas dabar plėtojamo aiškinimo užuomazgas. Gretinimas su *Gorgiju*, geriau nei kiti eschatologiniai dialogų mitai, leidžia patirti, kad filosofo dievėjimo ir pomirtinio triumfo tema Platono dialoguose yra artimai susijusi su asmeniniu Sokrato likimu. *Gorgijuje* Sokratas turi įrodyti pašnekovui, kad neklysta, kuomet net ir žinodamas apie gresiantį pralaimėjimą teisme ir laukiančią mirtį neketina keisti savo gyvenimo ir mokytis poli(ti)nės

retorikos. Pomirtinio teisingo filosofo triumfo ir dievėjimo motyvus nesunku atpažinti ir *Faidone* bei *Valstybėje*, tačiau tik *Gorgijuje* Sokratas kalba ne apie filosofus apskritai, bet apie save patį.

Gorgijo baigiamajame mite atsiranda neteisingų sielų kreivumo ir teisingųjų grožio tema, detaliau išplėtota šios Sokrato kalbos pradžioje (173 a–b). Toks neiškrypusios sielos vaizdinys leidžia dieviškojo teisingumo idealą suprasti kaip tinkamą vidinę sielos „sąrangą". Apie tai, kad „teisinga / tinkama sąranga" yra viena iš būdvardžio δίκαιος („teisingas") reikšmių, ir apie šios reikšmės svarbą dieviško („dievinančio") teisingumo sampratai Platono dialoguose žr. Alekniene (1999), p. 67–97 ir Aleknienė (1999a).

Teaiteto svarstymui svarbiausia dieviškojo *mato* tema. Atsisveikinęs su Protagoru, nenorėjusiu, kad dievai būtų minimi nagrinėjant jo žinojimo (ir išminties) sampratą (165 d5–e2) ir kalbėdamas savo vardu Sokratas tikruoju išminties ir apskritai žmogaus „įstabumo" („kietumo", *deinotēs*) matu skelbia *dievą*. Kad dabartiniai Sokrato žodžiai išties gali būti laikomi atkirčiu Protagoro reliatyvizmui, rodo *Įstatymų* tekstas. Pasak šio veikalo protagonisto Atėniečio, „Dievas mums yra visų dalykų matas, daug labiau nei, kaip teigiama, koks nors žmogus" (716 c–d). *Įstatymų* Atėnietis daro išvadą, kad geras žmogus laimingą gyvenimą pelno garbindamas dievus ir jais sekdamas, o blogajam ir netyrajam viskas klostosi nesėkmingai.

176 a3–4

Sokratai, jei tavo žodžiai visus įtikintų taip pat, kaip ir mane, tarp žmonių būtų daugiau taikos ir mažiau blogybių. Teodoras, matyt, įsivaizduoja nieko bloga apie kitus nežinančių ir dėl kilmės bei turtų nesivaržančių filosofų bendruomenę. Taip pat plg. 176 b: „Ne itin lengva įtikinti žmones,

kad vengti nedorumo ir siekti dorybės reikia ne dėl to, apie ką kalba dauguma“.

J. K. Larsenas pastebi, kad veiksmažodžio πείθειν („įtikinti“) vartosena leidžia įžvelgti retorinį Sokrato kalbos aspektą: Sokratas sugebėjo taip nusakyti filosofo gyvenimą, kad jis pasirodė labai patrauklus pašnekovui matematikui (2019, p. 21). Sokrato prakalbą išties galima laikyti gerosios, nepataikaujančios retorikos pavyzdžiu, artimu baigiamajam *Gorgijo* mitui. Plg. Aleknienė (in: Platonas, 2019), p. 747 *sq*.

176 a5–6

blogybės negali žūti, Teodorai, nes visada turi būti kažkas priešinga gėriui. Šie žodžiai – svarbus Plotino svarstymų apie blogio būtinybę šaltinis (*Tr.* 51 [I, 8], 6–7). *Teaitetas* 176 a5–b3 apskritai yra Plotino daug svarstytas tekstas; pasak A. H. Armstrongo, „vienas iš kertinių [*cardinal*] plotiniškojo neoplatonizmo tekstų“ (in: *Plotinus*, 1967, p. 60, n. 1 *ad "evils will not be done away with"*).

V. Ilievskis įrodinėja, kad čia minimą gėrį reikia suprasti kaip vienintelį („aukščiausią“) Gėrį, o „blogybės“ („bloga“, τὰ κακά), įvairios žmogiškojo gyvenimo negandos, negali būti laikomos tokio Gėrio priešingybėmis (2017, p. 76–83), veikiau – neišvengiamai (ἀνάγκη) esančios (atsirandančios) Gėrio priešingybės apraiškomis: „Jos tėra tos priešingybės simptomai, patvirtinimas, kad ji turi būti“ (*ibid.*, 83). Pačią „priešingybę“ (ὑπεναντίον), gretindamas su *Timajo* pasakojimu apie pasaulio atsiradimą iš mąstymo ir būtinybės mišinio ir gerokai vėlesnėmis šio *Teaiteto* teksto interpretacijomis Plotino raštuose (antai *Tr.* 51 [I, 8], 7, 21 *sq*), Ilievskis siūlo suprasti kaip *neišvengiamai* žemesnį iš Gėrio atsirandančio pasaulio rangą, neišvengiamą jo netobulumą ir menkumą (*ibid.*, p. 82–86, 94–96). Proklas (V a. po Kr.) Platono vartosenoje (ὑπ-εναντίον vietoje įprastesnio ἐναντίον; ne „priešingybė“, o „popriešingybė“) matė nuorodą į ontologiškai

žemesnį blogio statusą ir nuo Gėrio priklausomą nesavarankišką jo būvį (*De malorum subsistentia* 54).

176 b1–3

„Bėgti“ reiškia įmanomai supanašėti su dievu, o „panašėti“ – tapti protingai teisingu ir dievobaimingu. Apie teisingo žmogaus supanašėjimą su dievu Sokratas taip pat kalba *Valstybėje*: teisingajam viskas galiausiai išeis į gera, „juk dievai tikrai niekada neapleis žmogaus, kuris noriai siekia tapti teisingas ir puoselėdamas dorybę panašėja į dievą, kiek tas yra įmanoma žmogui“ (613 a). Ir *Teaitete*, ir *Valstybėje* žodžius apie supanašėjimą su dievu lydi dievobaiminga išlyga „kiek tas įmanoma (žmogui)“. *Įstatymų* Atėnietis kalba apie santūraus žmogaus panašumą į dievą, kuris yra „visų dalykų matas“ (716 c–d).

„Tapti protingai teisingu ir dievobaimingu“ – δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονήσεως γενέσθαι, „teisingu ir dievobaimingu, kartu su protingumu“. Dialogų Sokratas ne sykį pabrėžia, kad tikros yra tik supratimu (φρόνησις arba νοῦς) grįstos dorybės. Plg. *Faidonas* 68 c–69 c, 82 a–b (ἐξ ἔθους τε καὶ μελέτης γεγονυῖαν ἄνευ φιλοσοφίας τε καὶ νοῦ); *Valstybė* 591 b5 (σωφροσύνην τε καὶ δικαιοσύνην μετὰ φρονήσεως), 621 c5 (δικαιοσύνην μετὰ φρονήσεως), 619c7–d1 (ἔθει ἄνευ φιλοσοφίας ἀρετῆς μετειληφότα) ir Alekniené (in: Platonas, 1999), p. 179 *sq*, Sedley (2002, p. 75).

Anot Sokrato svarstymo *Menone*, tik protu besivadovaujančios dorybės žmogui teikia naudą ir laimę, be proto jos žalingos (kaip ir visos kitos gėrybės); todėl Sokratas siūlo sutikti, kad protingumas ir yra dorybė – arba visa, arba kaip sudedamoji jos dalis (87 e–89 a). Panašiai apie lemiamą žinojimo ir išminties vaidmenį Sokratas svarsto *Eutideme* 278 e–282 a. Anot *Valstybės* aiškinimų, protingasis sielos pradas atsakingas už *teisingą* visų pradų tvarką;

teisingumas – svarbiausia ir bendriausia sielos dorybė, nes tai ir yra vidinė sielos dermė (443 c–444 a, 588 c–589 b); proto žvilgsnį į tikrą būtį nukreipęs žmogus, kiek tai įmanoma žmogui, supanašėja su regimos tikrovės darna ir tvarka (500 b–d). *Lacheto* ir *Protagoro* Sokratas dar radikaliau tapatina dorybę su žinojimu (*Lachetas* 194 d *sqq*, 199 c, *Protagoras* 332 a–360 d, 361 b).

Teaiteto Sokrato žodžiai apie panašėjimą į dievą labai išgarsėjo tuomet, kai platonikai filosofijos „tikslą“ (τέλος) suformulavo kaip „supanašėjimą su dievu, kiek tai įmanoma žmogui“. Plg. Jonas Stobietis, *Anth.* II, 7, 3 f, 1-18, Alekniene (2016), p. 274–276, (2016a), p. 18 ir Įvadas, sk. „*Teaiteto* skaitytojai Antikoje“.

176 b3–7

ne itin lengva įtikinti žmones, kad vengti nedorumo ir siekti dorybės reikia ne dėl to, apie ką kalba dauguma, esą vieno imtis, o kito – ne, verta tam, kad atrodytum ne blogas, o geras žmogus. Pagrindinio *Valstybės* pokalbio pradžioje jaunieji Sokrato pašnekovai skundžiasi, kad dauguma žmonių teisingumą laiko varginančiu dalyku, kurio žmonės imasi tik dėl teisingo žmogaus *reputacija* pelnomų gėrybių, ir prašo įrodyti, kad teisingumas žmogui vertingas *pats savaime* (357 a *sqq*). J. K. Larseno pastebėjimu, šis motyvas Sokrato dėstomam panašėjimo į dievą idealui suteikia tą pačią vietą, kokią *Faidone* ir *Valstybėje* turi tikrosios, ne parodomosios dorybės samprata (2019, p. 24).

176 b8–c3

dievas niekaip ir niekur nėra neteisingas – nė neįmanoma būti labiau teisingam, ir niekas nėra į jį labiau panašus, nei tas iš mūsų, kas tampa kuo teisingiausias. Plg. kom. *ad* 151 d1 („Joks dievas žmonėms nebūna priešiškas...“).

176 c3–4

čia ir yra vyro kietumas arba menkumas ir nevyriškumas. „Kietumas“ – δεινότης, „baisumas“, „įspūdingumas“. Sokratas atsako tokiems polio kietuoliams, kaip *Gorgijo* Kaliklis, kuris aiškino filosofija užsižaidusiam Sokratui, kad, neišmokęs būti tikru vyru, jis veikiausiai neišsaugos gyvybės. Plg. 176 d4–5: „tokie vyrai, kokiais reikia būti norint išlikti polyje“ ir *Gorgijas* 491 b, 492 b, 485 d–486 c.

Būdvardis δεινός nusako dalyko baisumą ir / arba stiprumą bei smarkumą; panašiai lietuviškai gali būti teigiama, kad kažkas yra „baisiai protingas“, „baisiai gudrus“, „baisiai gražus“ ir pan. *Gorgijuje* Sokratas mini Kaliklio (smarkaus polio veikėjo) „baisumą“, „kietumą“ (481 d6–e1), o retoriką vadina „baisaus įgimto gabumo“ (φύσει δεινῆς) pataikauti vaisiumi. Plg. Aleknienė (in: Platonas, 2019), p. 520. J. K. Larsenas (2019, p. 24, n. 27) atkreipia dėmesį į neįprastą (ne įprastai neigiamą) *deinotēs* vartoseną šiame *Teaiteto* tekste, tačiau nepastebi poleminės Sokrato žodžių intencijos, kuri ryškėja prisiminus *Gorgijuje* pavaizduotą filosofo ir politiko kietuolio dvikovą.

Protagore Sokratas, primindamas Prodiko sinonimikos mokslą, sako, kad šis išminčius jį protina kaskart, kai Sokratas, ką nors girdamas, žmogų pavadina „baisiai išmintingu“ (pažodžiui „išmintingu ir baisiu“, σοφὸς καὶ δεινός): esą gerų dalykų nedera vadinti „baisiais“; „juk niekas nekalba apie ‚baisų turtą‘, ‚baisią taiką‘ ar ‚baisią sveikatą‘, tik apie ‚baisią ligą‘, ‚baisų karą‘ ir ‚baisų skurdą‘“ (341 a–b).

176 c4–5

šio dalyko pažinimas yra tikroji išmintis ir šaunumas, o nežinojimas – akivaizdus nemokšiškumas ir prastumas. „Pažinimas“ čia perteikia γνῶσις, „šaunumas“ – ἀρετή. Sokratas čia nepasako, *kas* yra „pažinimas“ (γνῶσις), bet nusako, jo

manymu, svarbiausio žinojimo turinį. Plg. 176 d7: „jie nežino (ἀγνοοῦσι), kaip atlyginama už neteisybę, o šitai mažiausia dera nežinoti (ἀγνοεῖν)“.

176 d4

bergždžiai sunkinantys žemę. γῆς ἄλλως ἄχθη. Šiais žodžiais primenama Achilo kalba *Iliados* XVIII giesmėje. Atsiliepdamas į motinos įspėjimą – po Hektoro mirties netrukus žūti teks ir pačiam Achilui – Achilas teigia privaląs atkeršyti už Patroklą ir neketinąs tūnoti prie achajų laivų kaip „benaudis žemės grozdas“ (XVIII, 104: ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης, vertė A. Smetona, in: Platonas, 1995). Homero herojus neieško saugumo, bet siekia garbingai vykdyti savo misiją: būdamas stipriausias karys jis privaląs būti bendražygių atrama kovos lauke (XVIII, 105 *sq*: „Būdamas šitoks galingas kaip nieks variarūbių achajų / Mūšio lauke, nors taryboj yra už mane pranašesnių“, vertė A. Dambrauskas, in: Homeras, 2007). Tuos pačius Achilo žodžius, primindamas visą *Iliados* epizodą, Sokratas cituoja *Apologijoje* aiškindamas, kodėl jam ne gėda, kad atėniečių polyje jis gyvena ir veikia nepaisydamas jo gyvybei kylančio pavojaus (28 b–d).

Garbės ir galios trokštantys kieti (*deinoi*) polio veikėjai turi pripažinti, kad galingasis graikų epo herojus, garsus garbėtroška Achilas yra filosofo Sokrato pusėje – saugumas ir prisitaikymas nėra gyvenimo vertės matas.

176 d7–e1

jie nežino, kaip sumokama už neteisybę... tai nėra tai, ką jie įsivaizduoja: smūgiai, mirtis – tą kartais patiria ir nieko neteisinga nepadarę žmonės, – o šito atpildo neįmanoma išvengti. Šie žodžiai primena *Gorgijo* pabaigos situaciją: Kaliklis grasina užsispyrusiam filosofui liūdna

gyvenimo pabaiga; Sokratas aiškina, kad mirtis ir smūgiai nėra baisiausia, kas gali nutikti žmogui ir poleminio įkarščio jau netekusiam pašnekovui pasakoja, koks likimas po mirties laukia galingų politikų, ir koks – neprisitaikėlių filosofų (522 e–527 d). Plg. *Gorgijas* 527 c–d: „Jei kas norės tave paniekinti kaip beprotį ir įžeisti, leisk jam. Dėl Dzeuso, drąsiai iškęsk tą negarbingą smūgį! Juk nieko baisaus tau nenutiks, jei puoselėsi dorybę ir būsi tikrai gražus ir geras".

Ir *Gorgijuje*, ir dabar *Teaitete* Sokratas pomirtinį atlygį laiko natūraliu viso gyvenimo laikysenos (teisingos arba ne) rezultatu – po mirties apnuoginama žmogaus išsiugdyta sielos būsena (plg. *Gorgijas* 524 b–d). Dabar Sokratas kalbės apie neišvengiamai vykstantį panašėjimą į dievišką teisingumo arba į neteisingo ir nelaimingo bedievio „paradigmą" (plg. 176 e3 *sqq*).

176 e3–4

Tikrovėje, mielasis, iškelti du pavyzdžiai – laimingiausio dieviškojo žmogaus ir nelaimingiausio bedievio. „Pavyzdžiai" – παραδειγμάτων. Atrodo, kad čia bendresniu („kosmiškesniu") mastu plėtojamas *Gorgijo* mito motyvas. *Gorgijuje* Sokratas pasakoja, kad patys geresni tapti nebegalintys neteisingi žmonės tampa pamokomais ir kitus nuo neteisybių atgrasančiais „pavyzdžiais" (παραδείγματα, 525 b2, c2, c6, d3). *Valstybės* mite minimi po mirties sieloms siūlomi būsimo gyvenimo „pavyzdžiai" (617 d5, 618 a1). Apie žmogaus laimę ir vargą iki šiol nebuvo kalbėta; ši tema – būdingas eschatologinių Sokrato mitų Platono dialoguose motyvas. Plg. *Gorgijas* 526 c5, *Valstybė* 614 a–b, 619 d–e, 621 d.

L. Campbellis primena *Valstybės* 592 a–b žodžius apie danguje galbūt esantį polio, kuriame filosofas norėtų imtis politinės veiklos (jį regėdamas ten apsigyventi), pavyzdį (παράδειγμα).

177 a5

jų nepriims anoji blogybių nesuteršta vieta. „Vieta“ – τόπος. Anksčiau šis žodis pavartotas kalbant apie šią žemę – „vietą“ (τόπος), kur gyvena blogis. Iš jos, pasak Sokrato, reikia veržtis į dievišką tikrovę, kur nesama blogio (176 a5–b1).

177 a5–7

***čia* jie amžinai turės į save panašų gyvenimą būdami blogi ir bendraudami su blogybėmis.** Regis, čia omenyje turimi (ir kitur dialoguose minimi) persikūnijimai, iš kurio ciklo („rato“) ištrūksta tik geriausios filosofų sielos, o prie kūno prisirišusios sielos lieka gyventi tokį gyvenimą, kokį jos puoselėja. Plg. *Faidonas* 81 d–e („nevykėlių sielos priverstos šitaip klaidžioti atlikdamos bausmę už tai, jog ankstesnė jų gyvensena buvo ydinga. Ir tol jos klaidžioja, kol geisdamos neatsiliekančio savo palydovo – kūniškojo prado – vėl uždaro save į kūną: o užsidaro jos, reikia tikėtis, į tokį būdą, koks atitinka jų gyvenimo siekį“), 82 b10–c1 („Dievų giminėn neleista vykti tam, kas nesirūpino filosofija ir gyvenimą paliko ne visai tyras, o leista tik pažinimo gerbėjui, φιλομαθεῖ“), 113 d–114 c, *Faidras* 248 c–249 b, *Gorgijas* 526 c, *Valstybė* 617 d–621 b.

M. Narcy žodžius „čia amžinai turės į save panašų gyvenimo būdą“ (τὴν αὑτοῖς ὁμοιότητα τῆς διαγωγῆς ἀεὶ ἕξουσι, „čia amžinai turės savo gyvensenos panašumą“) siūlo laikyti nuoroda į savyje ir su savimi (ne kur nors „Hade“) turimą savo gyvenimo skirtį, jo laimę arba vargą (2016, p. 347, n. 280). Tokiu atveju 177 a6–7 žodžius κακοῖς junginyje κακοὶ κακοῖς συνόντες derėtų suprasti taip, kaip tai daro dauguma vertėjų, laikančių tai niekatrosios giminės κακά naudininko forma. M. Narcy, sekdamas A. Diès'u (1926) ir L. Robinu (1950) mano, kad κακοῖς nusako blogus žmones (κακοί), kurie sudaro amžiną neteisingų kietuolių draugiją. Veiksmažodis συνεῖναι („būti kartu“, „bendrauti“) gali nusakyti ir

bendravimą su žmonėmis, ir įsitraukimą į kokį nors dalyką ar būseną (plg. *Įstatymai* 656 b2: ὅταν τις πονηροῖς ἤθεσιν συνὼν κακῶν ἀνθρώπων μὴ μισῇ). Pirmuoju atveju Sokrato žodžius reikėtų versti: „bendraudami su blogais žmonėmis" arba „blogų žmonių draugijoje", antruoju – „įsitraukę į blogį". Turint omenyje, kad šioje teksto atkarpoje Sokratas supriešina žemėje gyvenantį blogį (τὰ κακά) ir blogio neturinčią dieviškąją „vietą" (176 a5–8, 177 a5), labiau tikėtina, kad ir 177 a7 κακοῖς nusakomos „blogybės", ne „blogiečiai".

177 a7–8

tokių kalbų jie klausys kaip kieti gudruoliai klausytų kokių bepročių. Plg. *Gorgijas* 527 a: „Tau [Kalikli], turbūt atrodo, kad tai, ką papasakojau, yra pasaka, kaip kokios senės. Niekini ją".

177 b2–6

jei, prireikus privačiai pasiaiškinti ir gauti paaiškinimų dėl jų peikiamų dalykų, jie sutinka vyriškai ilgai laikytis... tuomet... baigiasi keistai: jiems patiems ima nebepatikti jų kalbos, garsioji jų retorika kažkaip išblunka. Taip trijų savo pašnekovų patirtį galėtų apibūdinti *Gorgijo* Sokratas. Visi trys pokalbį pradeda pasitikėdami savimi, tačiau, priversti ilgiau dalyvauti Sokrato tyrime, galiausiai sutrinka ir susipainioja. Paskutinį ir patį drąsiausią polinės retorikos gynėją Sokratas ne sykį prašo vyriškai tvirtai ištverti apklausą. Dialogui artėjant prie pabaigos Kaliklis tikrai nebeatrodo toks „kietas" ir savimi pasitikintis vyras, koks buvo pokalbio su „naivuoliu" Sokratu pradžioje. Gali būti, kad 177 b1 žodžiais „Žinau, bičiuli" (Οἶδά τοι, ὦ ἑταῖρε) nurodoma į anos įspūdingos akistatos su retoriais ir politikais patirtį. Dalelytė τοι šiai replikai suteikia draugiško pasidalijimo intonaciją – „Patikėk manimi (τοι), bičiuli, žinau, ką kalbu".

177 b6–7

atrodo niekuo nepranašesni už vaikus. Vaikiškumu ir nevyriškumu Sokratą kaltina *Gorgijo* Kaliklis ir *Valstybės* Trasimachas. Plg. *Gorgijas* 485 a–486 a, *Valstybė* 343 a.

177 c3–4

Man, Sokratai, tokių kalbų ne mažiau smagu klausytis, mat mano amžiaus žmogui lengviau jas sekti. Pasak G. Ryle'o, „Teodoras, kaip ir daugelis komentuotojų, džiaugiasi digresija kaip nuo argumentų pailsėti leidžiančiu pamokymu" (1966, p. 278).

177 c6–179 a9

Grįžtama prie pagrindinio svarstymo. Ar kiekvienas yra ir *būsimųjų* dalykų matas?

Prieš pradėdamas sakyti ilgąją prakalbą Sokratas priminė, anot jo, stipriausią Protagoro teiginio formuluotę: išmintingesnis už kitus žmogus gali būti tuomet, kai sprendžiami sveikatos arba būsimos polio naudos klausimai; apie kitus dalykus – kas yra šilta, sausa, saldu ir t. t., arba polio gyvenime gražu, teisinga ir panašiai – visos nuomonės yra vienodai teisingos. Tokia argumento formuluotė, dialogų Sokrato akimis, reikalautų išsamesnio pokalbio apie teisingumo ir kitų moralinių vertybių objektyvumą; tikėtina, kad būtent tokį pokalbį Sokratas turėjo omenyje kalbėdamas apie kylančią naujo, dar rimtesnio svarstymo bangą (plg. 172 b8–c1 ir 177 b8–c1).

Dabar, grįžęs į minėtą svarstymo vietą, Sokratas šią patikslintą Protagoro reliatyvizmo versiją siūlo išmėginti būsimojo laiko (ateities) matmeniu. Naudingų sprendimų (įstatymų) priėmimas visų pirma susijęs su ateitimi, todėl ateities numatymo (nuomonių apie ateitį) atvejų analizės išvada ir jam turėtų tikti (178 a). Atidėjęs šalin dabarties ir praeities

potyrius (plg. 178 d10–e1: „Su teiginiu apie jau esamą ar buvusį kiekvieno žmogaus malonumą dabar nesiginčykime") ir taikydamas Protagoro maksimą būsimiesiems reiškiniams (178 e2–3: „bet apie tai, kas kiekvienam atrodys ir bus *ateityje*"), Sokratas klausia, ar ir apie būsimąjį kūno karščiavimą, vyno saldumą, garso darnumą ar rengiamų vaišių gardumą visi žmonės spręs taip pat taikliai, kaip (kiekvienu atveju) tai geba padaryti gydytojas, vynuogių augintojas, muzikantas ir virėjas (178 c–d)? Su Protagoro išskirtine išmintimi Sokratas dabar sieja gebėjimą geriau už kitus numatyti, kokios kalbos teisme pasirodys ir bus įtaigios (178 e).

Protagoras (Sokrato lūpomis) gydytojo ir augalų augintojo išmanymą ir anksčiau skyrė nuo visų nespecialistų nuomonės (166 e–167 c ir 171 e). Dabartinį argumentą nuo ankstesnės specialistų nuomonės pranašumą pripažįstančios reliatyvizmo versijos skiria tai, kad šį kartą kalbama apie tokias savybes – šilta, saldu, darnu, gardu (178 b–e), – kurias, anot pokalbio pradžioje svarstytos reliatyvizmo versijos, kiekvienas žmogus vertina vienodai teisingai. Dabar Protagoro šalininkai priversti sutikti, kad, nuspėjant būsimąsias dalykų savybes (šilumą, saldumą, darnumą, gardumą ir pan.), kiekvienos srities specialisto nuomonė būna labiau teisinga nei vertintojų nespecialistų. Gali pasirodyti, kad tą patį protagorininkų oponentai galėtų sakyti ir apie *esamų* (ne numatomų) savybių vertinimą – gydytojas, ko gero, yra geresnis ligonio karščio, o vyndarys – vyno saldumo vertintojas (panašiai svarstyta 170 a–b). Vis dėlto dėl esamų potyrių Protagoro šalininkai dar galėtų pasiginčyti teigdami, kad viskas yra taip, kaip kiekvienam dabar atrodo. Plg. ankstesnius Sokrato svarstymus apie vyno saldumą ir kartumą (159 c–160 b). Ateities prognozių atvejis leidžia pamatuoti dabarties metu teoriškai vienodų nuomonių vertę (teisingumą): kiekvienas nespecialistas gali turėti šiandien, regis, vienodai teisingą nuomonę, tačiau rytoj

arba poryt, matuodamas temperatūrą, gurkšnodamas vyną, klausydamas muzikos ir ragaudamas valgių jis ir pats galės patirti specialisto nuomonę buvus taiklesnę ir teisingesnę.

Regis, Protagoras galėtų gintis „sureliatyvindamas tiesą ne tik žmonių, bet ir laiko atžvilgiu" (Bostock, 1988, p. 93) – teigdamas, kad patiriantis subjektas ateityje bus pasikeitęs, todėl nebegalios ir dabartinės būsimųjų dalykų prognozės. Galbūt Protagoras dabar turėtų pasakyti, kad ateities prognozės apskritai neturi prasmės būtent todėl, kad neįmanoma žinoti, kaip tuomet žmogui *atrodys*. Vis dėlto tokia gynyba Protagorui nebūtų palanki – jo (ir kitų sofistų) išminties pranašumas dialoge siejamas būtent su gebėjimu numatyti, kas bus naudinga jo mokiniams arba jo išmintingais patarimais besivadovaujančiam poliui. Plg. 167 c, 172 a–b, 178 e–179 a. Todėl šis Sokrato argumentas, ko gero, pagrįstai laikomas stipriausia protagoriško reliatyvizmo kritikos dalimi. Pasak D. Bostocko, „Platonas neabejotinai teisus sakydamas, kad, jei visos nuomonės vienodai teisingos (tai galėtume paaiškinti tardami, kad jos yra teisingos *tam*, kas jas turi, ir *tuo* laiku, kai jis jas turi), tuomet paprasčiausiai nelieka vietos eksperto sąvokai. O tai yra visai pakankamas Protagoro pozicijos paneigimas, nes jis pats skelbiasi esąs ekspertas ir turi pretenduoti į kokį nors pranašumą kitų žmonių atžvilgiu, jei tikisi atkreipti mūsų dėmesį į savo teiginį, kad visos nuomonės yra teisingos" (Bostock, 1988, p. 94 *sq*). Argumento sėkmė parodo, kad, anksčiau kalbėdamas Protagoro vardu, Sokratas strategiškai taikliai pasirinko išmanymo klausimą sieti su „(didesnės) naudos" sąvoka (167 b–c, 169 d, 172 a). Išties „sprendimai apie naudą iš esmės yra nukreipti į ateitį [*essentially forward-looking*]; jie nurodo, kas *atves* prie tam tikros norimos padėties, todėl sudaro vieną iš sprendimų apie ateitį rūšių (178 a)" (Burnyeat, 1990, p. 39).

Argumentas pradedamas šilumos, skonio ir garso patyrimo pavyzdžiais (178 c–d), gerai derančiais prie Sokrato

pradžioje išplėtotos Protagoro sampratos, iškeliančios juslinio suvokimo reikšmę. Protagoro profesinio veikimo sferoje (konsultavimas viešojo kalbėjimo klausimais) pranašumą vargu ar galima būtų taip pat tiesiogiai matuoti pojūčiais, nors Protagoro veiklą, ko gero, galima būtų palyginti su būsimą instrumento skambesį tinkamai įvertinti gebančio muzikos žinovo darbu. Dar aiškesnį atotrūkį tarp tiesioginės juslinės patirties ir (ją interpretuojančios) nuomonės leidžia įžvelgti pati *nuomonių* apie ateities patyrimą lyginimo situacija. Juk lyginamos nuomonės (prognozės, žinojimas apie ateitį) nėra tiesioginės situacinės patirties (kaip ją anksčiau vaizdavo Sokratas) produktai. Pasak A. Tschemplik, „jei mato principas apsiriboja jusliniu suvokimu [*perception*], tuomet ateities prognozių negali būti, nes ateities mes juslėmis nesuvokiame [*do not perceive*]. O jei ekspertai vis dėlto gali daryti ateities prognozes, vadinasi, jie turi remtis kažkuo kitu, ne vien percepcija“ (2008, p. 93). Aiški tiesioginio juslinio patyrimo ir iš jo plaukiančios nuomonės skirtis – kitas Sokrato analizės žingsnis. Žr. kom. *ad* 179 a10–d1 („Apibendrinimas: argumentavimo prieš Protagoro teiginį rezultatas“).

177 b7–c1

baikime apie šiuos, šiaip ar taip, šalutinius dalykus, antraip nesibaigianti tėkmė paskandins mūsų pradėtą svarstymą. Sokratas tuoj pat primins, o netrukus ir išsamiau kalbės apie nuolatinio būties judėjimo skelbėjus (177 c7, 179 d). Nors filosofai ir turi laisvę svarstyti ką nori ir kiek nori, net nukrypti nuo pagrindinio kelio, jų kalbėjimas neturi virsti nevaldomu srautu.

177 c6–d2

buvome kažkur tokioje svarstymo vietoje: sakėme, kad teigiantieji, jog būtis juda ir kas kiekvienam atrodo, tas

visada ir yra tam, kam atrodo, visais kitais klausimais... linkę teigti, esą ką polis, turėdamas kokią nors nuomonę, pasiskelbia, tas paskelbusiajam ir yra teisinga tol, kol galioja. Priminęs prieš ilgąją kalbą svarstytą reliatyvistų poziciją (171 e–172 b; plg. 167 a–c), Sokratas dabar neužsimena apie individualios sveikatos dalykus parodydamas, kad jam labiau rūpi poli(ti)nio gyvenimo vertybių klausimas. Kita vertus, jis nepamiršta paminėti gilesnio svarstomojo reliatyvizmo sluoksnio – nuolat judančios būties sampratos (177 c6 *sq*). Prie jos netrukus bus sugrįžta (179 d *sqq*), prieš tai sutikus, kad Protagoro teiginys apie vienodą visų *nuomonių* teisingumą galutinai įveiktas (179 b–c).

177 d2–5

tačiau dar neatsirado drąsuolio, kuris apie tai, kas gera, ryžtųsi teigti, esą, ką polis pasiskelbia manydamas, kad tas jam naudinga, tas jam ir yra naudinga visą tą laiką, kol galioja. Sokratas beveik pažodžiui kartoja 172 a5–b2 žodžius. Įsidėmėtinas skirtumas yra tas, kad anksčiau Sokratas kalbėjo apie „naudą" ir „naudinga" (συμφέροντα; 167 b–c kalbėta apie χρηστά), o dabar šalia (ir prieš) „naudinga" iškelia „gera". Kaip sinonimai sąvokos „gera" ir „naudinga" vartojamos ir *Gorgijuje* (plg. 468 c, 474 d–475 e, 477 a–479 d). Su „nauda" tapatinamo „gėrio" vertingumas nekelia abejonių ir tokiems Sokrato pašnekovams kaip *Gorgijo* Polas arba *Valstybės* Trasimachas.

177 d5–e1

Nebent žmogus kalbėtų apie vardą... Juk ne apie žodį reikia kalbėti, o apie tam tikru žodžiu vadinamą dalyką, kurį nagrinėjame. Svarstomas ne vartojamas žodis, bet juo nusakomas dalykas – susitarę kokį nors dalyką vadinti „naudingu", piliečiai galėtų laikytis susitarimo dėl žodžio vartosenos,

tačiau to nepakaktų, kad dalykas poliui išties būtų geras ir naudingas. Nemanipuliuoti žodžiais pašnekovus Sokrato lūpomis ragino Protagoras (168 b6–c2).

177 e4–5

į tą dalyką polis juk ir taikosi skelbdamas įstatymus. „Taikosi“ – στοχάζεται. Įstatymų kūrėjas kaip į taikinį besitaikantis lankininkas vaizduojamas ir *Valstybėje* 462 a2–7 („paklausti savęs, koks yra didžiausias gėris, į kurį turi taikyti, στοχαζόμενον, įstatymų leidėjas“), taip pat *Įstatymuose* 693 c6–d1, 701 d7–9, 705 e3–706 a4 (δίκην τοξότου ἑκάστοτε στοχάζηται, „lyg lankininkas kaskart taikosi“), o *Gorgijuje* 502 d10–503 a1 šis vaizdinys taikomas retoriui („Ar tau atrodo, kad retoriai visada kalba didesnio gėrio labui, siekdami, στοχαζόμενοι, kad piliečiai dėl jų kalbų taptų kuo geresni?“).

Įstatymų kūrėjams ir polio viešiesiems kalbėtojams svarbu turėti tinkamą taikinį (*skopos*). Kita vertus, „stochastika“ („taikymasis“), anot dialogų, – žinojimo pagrindų stokojantis empiriniais įgūdžiais besivadovaujantis veikimo būdas. Plg. Aleknienė (in: Platonas, 2019), p. 414–416.

178 b5

savyje turėdamas, kuo apie juos spręsti. „Kur apie juos spręsti“ – τὸ κριτήριον. Vėliau graikų filosofų žodyne, visų pirma kaip epistemologinė tiesos „kriterijaus“ sąvoka, išpopuliarėjęs daiktavardis κριτήριον padarytas iš veiksmažodžio κρίνω („spręsti“, „vertinti“), su priesaga τήρι-. Tokios darybos daiktavardžiai dažniausiai būna *nomina loci* – nusako įvairių veiklų vietą, antai: δησμωτήριον („kalėjimas“), βουλευτήριον („Tarybos rūmai“), χρηστήριον („pranašavietė“), δικαστήριον („teismas“). Nefilosofiniuose tekstuose ar kontekstuose κριτήριον taip pat reiškė „teismą“. Platonas šį daiktavardį taip vartoja *Įstatymuose* 767 b.

Šioje *Teaiteto* vietoje τὸ κριτήριον, regis, taip pat galėtų reikšti: „savyje turėdamas jiems skirtą teismą", nors vartosena su kilmininko linksniu αὐτῶν („jų") tokią prielaidą daro mažiau tikėtiną. Tie patys klausimai kyla ir dėl 178 b9–c1 vartosenos: „Ar pasakysime, Protagorai, kad jis savyje turi ir kuo [‚kur'?] spręsti apie ateityje būsiančius dalykus (ἔχων... αὐτῶν τὸ κριτήριον ἐν αὑτῷ)"? Plg. vertimą į vokiečių kalbą *Urteilsinstanz*, „(teismo) sprendimo instanciją" (Becker, 2007).

Dar vieną, istoriškai veikiausiai pirmąjį kartą Platono veikaluose daiktavardis κριτήριον pavartotas *Valstybėje* 582 a. Tikėtina, kad šiame tekste κριτήριον reiškia „vertinimo įrankis" („sprendiklis"), tačiau negalima visai atmesti galimybės, kad omenyje turima vertinimo, sprendimo priėmimo vieta („sprendykla"): „Kuo reikia vertinti (κρίνεσθαι) dalykus, norint, kad jie būtų tinkamai įvertinti (κριθήσεσθαι)? Ar ne patirtimi, protu ir svarstymu? Ar įmanoma būtų turėti už juos geresnį vertinimo įrankį [arba ‚vietą', ‚teismą', κριτήριον]?" (582 a).

Žinomuose tekstuose, ankstesniuose nei Platono *Valstybė* ir *Teaitetas*, daiktavardis κριτήριον, regis, nepasitaiko. Sekstas Empirikas kelis kartus jį vartoja perteikdamas Gorgijo veikalo *Apie būtį ir nebūtį* mintis (*Adv. math.* VII, 81, 87=fr. 3, 91, 118, 120 DK), tačiau beveik neabejotina, kad tai – paties II a. po Kr. autoriaus, ne istorinio Gorgijo žodis.

178 e9–179 a1

niekas su juo nebūtų bendravęs už didelį pinigą. Plg. 161 e1 („pelnytai ėmęs didelį atlygį") ir 167 d1 („vertas auklėtinių jam sumokamų didelių pinigų").

179 a6–8

įstatymus priimantis polis neišvengiamai dažnai prašauna pro didžiausią naudą? „Prašauna" – ἀποτυγχάνειν, „nepataiko". Plg. 177 e4 *sq*.

179 a10–d1

Apibendrinimas: argumentavimo prieš Protagoro teiginį rezultatas

Sokratas prisimena ankstesnį Teodoro priekaištą: esą pašnekovai pernelyg puola jo bičiulį Protagorą (171 c8). Teodoras taip reagavo į ryžtingą ankstesnio svarstymo (vadinamojo *peritropē* argumento) išvadą: kadangi Protagoras visas nuomones pripažįsta teisingomis, o kiti žmonės jo teiginį laiko neteisingu, Protagoras turįs sutikti, kad jo nuomonė nėra teisinga nei kitiems, nei jam pačiam (170 a–171 c). Dabar Teodoras pripažįsta, kad anas Sokrato argumentas Protagoro teiginį paneigė kuo geriausiai, tačiau ir ką tik išdėstytą kritiką jis laiko veiksminga. Iš tiesų, minėtasis *peritropē* argumentas galėjo būti suderintas su „žmogaus mato“ maksima padarius išlygą, kad pati ši maksima yra vienintelė nereliatyvi tiesa ir tik jos pačios žmonės negali vertinti savo nuožiūra. Plg. Sedley (2004), p. 48, 86.

Sokratas pastebi, kad teiginį, esą kiekviena kiekvieno žmogaus nuomonė yra teisinga, būtų galima paneigti ir daugeliu kitų būdų. Sunkiau, pasak jo, tai būtų paneigti kalbant „apie tiesioginį kiekvieno žmogaus patyrimą (πάθος), iš kurio randasi jutimai (αἰσθήσεις) ir atitinkamos nuomonės (κατὰ ταύτας δόξαι)“. Ne visos nuomonės yra teisingos, tačiau galbūt kiekvienas tiesioginis patyrimas ir jutimas iš tiesų virsta tam tikru savaime akivaizdžiu žinojimu?

Svarstymo pradžioje Teaitetas žinojimą pasiūlė laikyti „jutimu“; „nuomonės“ sąvoka šalia „jutimo“ ir „atrodymo“ pirmą kartą iškilo 158 b (plg. kom. *ad* 158 b2). 161 c2–162 a3, kritikuodamas Protagorą, Sokratas kalbėjo apie „jutimo“ *ir* iš jo kylančių nuomonių (ὃ ἂν δι᾽ αἰσθήσεως δοξάζῃ; φαντασίας τε καὶ δόξας) teisingumą arba klaidingumą;

163 b *sqq* svarstyta apie jutimą (αἴσθησις), atrodymą (φαίνεται) ir žinojimą; Protagoro kalboje (nuo 167 a) grįžtama prie nuomonių (δοξάζοντα, δοξάζειν, δοκεῖν); 169 e7–171 c7 (dėstydamas *peritropē* argumentą) ir 171 d9–172 b3 (primindamas siauresnio reliatyvizmo versiją) Sokratas iškėlė „nuomones“ (τὸ δοκοῦν, δόξα). Aiški tiesioginio jutimo ir nuomonės skirtis (gana netikėtai) vedama tik dabar. Nuomonė nėra tas pat, kaip ja nusakomas patyrimas, tad „mes nebegalime toliau teigti, kad *vienintelis* esantis dalykas yra percepcijos reiškiniai [‚įvykiai‘, *events*]. Dabar turime pripažinti, kad esama ir kitokių – nuomonės [‚sprendimo‘, *judgement*] įvykių“ (Bostock, 1988, p. 95, n. 8). Ko gero, dialogo protagonistas jau galėtų padaryti išvadą, kad Teaiteto pasiūlytas apibrėžimas yra paneigtas, nes paaiškėjo, kad žinojimas (apie ateitį) nėra tiesioginis jutimas. Tačiau jam dabar, matyt, rūpi kita žinojimo ir jutimo tapatinimo kryptis – ne aiškintis, ar žinojimas visada yra jutimas, bet klausti, ar tiesioginis jutimas visada yra žinojimas (plg. Bostock, *ibid.*, p. 97 *sq*). Tik atsakęs į šį klausimą, Sokratas imsis kitos su žinojimu sietinos pasaulio suvokimo formos – nuomonės.

179 a10–b1

nebus perdėta tavo mokytojui pasakyti. Apie Teodorą kaip Protagoro mokinį plg. 164 e *sqq*. Žodžiai „nebus perdėta“ (μετρίως, „tinkamai“, „kaip reikia“) atliepia ankstesnį Teodoro priekaištą: „Per daug (ἄγαν) šokame ant mano bičiulio, Sokratai“ (171 c). Kita vertus, Sokratas neabejotinai žaidžia sąvoka μέτρον („matas“), sakydamas, kad tinka (atitinka matą, μετρίως) pasakyti Protagorui, kad būti matu (μέτρον) tenka jam – didesniam išminčiui nei kiti, o pačiam Sokratui tapti matu (μέτρῳ γίγνεσθαι) visai nėra reikalo. Plg. 180 c7, 181 b2 ir Narcy (2016), p. 348, n. 294.

179 b2–5

man neišmanėliui nėra jokio reikalo darytis matu, kaip mane ką tik vertė už Protagorą pasakyta kalba – nesvarbu, ar aš norėjau, ar nenorėjau juo būti. Plg. 167 d: „Tau [Sokratai] norom nenorom teks susitaikyti, kad esi matas".

Sokratas, vadindamas save neišmanėliu (ἐμοὶ δὲ τῷ ἀνεπιστήμονι), nemato reikalo *verčiamas* (ὡς ἄρτι με ἠνάγκαζεν) tapti „visų dalykų matu"; kita vertus, išminties stoka netrukdo jam, dievo verčiamam dirbti pribuvėjos darbą: „Dirbti pribuvėjos darbą dievas mane *verčia* (ἀναγκάζει), o gimdyti neleidžia. [...] pats aš ne kažin koks esu išminčius ir neturiu jokio iš mano sielos gimusio išmintingo atradimo" (150 c–d). R. Polanskio manymu, Sokratas čia ironiškai gretina Protagorą su dievu, verčiančiu pribuvėją Sokratą matuoti kitų žmonių nuomones (1992, p. 152, n. 107).

179 d1–183 c4

Herakleitiškosios prielaidos kritika

Padaręs išvadą, kad išdėstyti argumentai paneigia protagorišką teiginį, esą visų žmonių nuomonės vienodai teisingos, Sokratas dar nesiryžta to paties pasakyti apie *tiesioginio patyrimo ir jutimo* teisingumą. Tiesioginis dalykų jutimas priklauso giliausiam – ontologiniam – Sokrato išdėstytos protagoriškos žinojimo sampratos sluoksniui. Anot dialogo Sokrato, tai – slėpiningas (nors ir labiausiai tarp mąstytojų paplitęs) mokslas apie nuolatinį visų dalykų judėjimą (152 c–160 d): niekas neturi tveriančios esybės, todėl žinojimas apie dalykus gali remtis tik tiesioginiu šios akimirkos jusliniu potyriu. Toks teiginys pripažintas patvariausia svarstymo pradžioje Sokrato išplėtoto Protagoro mokymo dalimi: „Teiginys geriausiai laikosi tuo pavidalu, kaip mes jį apibrėžėme norėdami padėti Protagorui: dauguma dalykų

kiekvienam yra tokie, kokie jam atrodo – šilti, sausi, saldūs ir visa kita tokios rūšies“ (171 d9–e3). Sokratas leidžia tikėtis, kad šią mokymo dalį pašnekovams galbūt dar pavyks išsaugoti. Tačiau čia pat aiškėja pirma rimta prielaidos tyrėjams iškylanti kliūtis – jos skelbėjai yra neįmanomi pašnekovai.

Teodoras prisimena, kad Sokratas mokslą apie nuolatinį dalykų judėjimą siejo su seniausiais graikų mąstytojais (plg. 179 e2–4: „apie šiuos herakleitininkų arba, kaip tu sakai, homerininkų ar dar senesnių mokytojų teiginius“), tačiau tiesioginiu dabartinio svarstymo objektu laiko tik tebegyvenančius herakleitininkus (179 d6 *sqq*). Pastarieji geometrą glumina ir piktina. Jo senų laikų bičiulį dialoge ne sykį mėginta prakalbinti, o su Herakleito sekėjais, Teodoro teigimu, kalbėtis stačiai neįmanoma – jie taip pat nenustygsta vietoje, prie kokio nors klausimo arba teiginio, kaip ir, anot jų raštų, nuolat judanti būtis (179 e–180 c). Teodoro vartojami žodžiai rodo, kad neįmanomą herakleitininkų laikysena daro *dialektinį* bendravimą (plg. 179 e5: διαλεχθῆναι) klausimais ir atsakymais (179 e7–180 a2: „likti prie teiginio ar klausimo ir ramiai iš eilės atsakinėti bei klausinėti jiems yra labiau nei visai neįmanoma“). Herakleitininkų nesieja ir mokinystės santykiai – kiekvienas iškyla savaime, kupinas dieviško įkvėpimo, o kitus laiko neišmanėliais (180 c1–3). Geometras Teodoras temato vienintelį galimą būdą nagrinėti tokių netinkamų pašnekovų poziciją – „patiems imti tai [herakleitininkų poziciją] kaip uždavinį (*problēma*) ir nagrinėti“ (180 c5 *sq*).

A. Tschemplik pastebi, kad anksčiau juslinę patirtį gimdantį judėjimą Sokratas nagrinėjo kaip kvazifiziologinį procesą (156 a–157 a), o dabar pasiūlo loginę judėjimo vyksmo analizę (2008, p. 94). Tyrinėdami herakleitininkų „problemą“ pašnekovai sutaria skirti du pagrindinius judėjimo pavidalus: [1] judėjimą erdvėje (arba keičiant vietą, arba sukantis

toje pačioje vietoje) ir [2] keitimąsi senstant, keičiant spalvą, kietumą ir pan. (181 c6–d4). Sokratas siūlo juos vadinti φορά (spartusis judėjimas, „lėkimas“) ir ἀλλοίωσις („keitimasis“) (181 d5 *sq*). Padarius tokią skirtį sutariama, kad herakleitininkai turėtų teigti, jog viskas juda *abiejų* rūšių judėjimu – ir keičia vietą, ir kinta. Antraip svarstomame tikrovės paveiksle atsirastų pastovumo dėmuo ir nebeliktų tinkamo protagoriško reliatyvizmo pamato. Sokratas primena 156 a–e dėstytą jutimo atsiradimo nuolat judančiame pasaulyje vaizdą. Jis ir tuomet skyrė judėjimo rūšis, tačiau taikė kitas distinkcijas: [1] veikimas arba patyrimas (156 a) ir [2] judėjimo spartumas arba lėtumas (156 b6–d3). Su judėjimu erdvėje galėtų būti siejamas ne vien jau tada „lėkimu“ (φορά) vadintas greitasis, bet ir lėtasis judėjimas „toje pačioje vietoje arba link arti esančių dalykų“ (156 b9–c1). Kita vertus, lėtuoju judėjimu anuomet galėjo būti pavadintas ir dalykų keitimasis.

Dabar Sokratas primena pagrindinius jutimo atsiradimo elementus: dalyko ir suvokėjo (arba jutimo organo) susitikimas pagimdo jutimą ir juntamą savybę, pripildančius suvokėją ir jo suvokiamą objektą: suvokėjas tampa ką nors juntančiu (reginčiu, ragaujančiu ir t. t.), o suvokiamas daiktas – jam (suvokėjui) kažkokiu (baltu, saldžiu ir pan.). Skirtumas tarp [1] gimstančio pojūčio bei jutinio ir [2] jų poveikio subjektui ir objektui rezultato dabar nusakytas bendresniu pavidalu: patiriantysis tampa juntančiuoju (αἰσθανόμενον), ne jutimu (αἴσθησις), o veikiantysis „kažkokiu“ (ποιόν τι), ne „kokybe“ (ποιότης).

Dabartinė analizė leidžia suprasti, kad ankstesniame jutimo vyksmo aprašyme (156 a–157 a, 159 c–e) vyravo judėjimo erdvėje samprata. Dabar anam paveikslui (Teaitetui jis pasirodė įtikinamas) nuosekliai pritaikoma antrosios judėjimo rūšies samprata – gimę pojūtis ir jutinys ne tik juda erdvėje („lekia“), bet ir kinta, todėl nebegalima teigti,

esą gimęs baltumas pripildo juntamą objektą ir padaro jį *baltą*, o gimęs regėjimas paverčia akį *reginčia* akimi. Suvokėjo ir suvokiamo daikto susitikimo pagimdytoms atžaloms lekiant, kinta ir juntama spalva, ir jutimo prigimtis, tad nežinia, kokia spalva nusidažys daiktas (plg. 156 e5–7) ir kokia bus suvokėjo patirtis – regėjimas ar kažkas kita. Atrodęs nuoseklus jutimo vyksmo vaizdas pakrinka, o Teaiteto pagimdytas apibrėžimas lieka be giluminės (herakleitiškos) savo atramos.

Baigdamas vaizduoti protagoriškai herakleitišką tikrovę Sokratas teigė: „Jei žmogus nori pavadinti kokį nors dalyką esančiu, jis turi pasakyti, *kam, kieno* arba *kieno atžvilgiu* jis yra arba tampa. O apie dalyką patį savaime nei pats turi sakyti, kad jis yra arba tampa, nei kitam taip sakant pritarti. Taip rodo mūsų pereitas aiškinimas“ (160 b8–c2). Tai jam leido daryti išvadą apie Protagoro teiginio (160 c4–9) ir viso aptarto pasaulėvaizdžio pagrįstumą: „Vadinasi, tikrai puikiai buvai pasakęs, esą žinojimas yra ne kas kita kaip jutimas. Ir viskas čia suėjo: ir tai, kad, anot Homero, Herakleito bei visos jų giminės, viskas juda kaip tekančios srovės, ir kad, pasak išmintingiausiojo Protagoro, žmogus yra visų dalykų matas, o anot Teaiteto, tokiomis aplinkybėmis jutimas tampa žinojimu“ (160 d5–e2). Dabartinis Sokrato argumentas išjudina pamatinę šio statinio prielaidą – apie tai, koks dalykas *kam nors tampa*, taip pat nieko neįmanoma pasakyti.

Sokratas žengia *dar vieną* žingsnį (182 e7–183 b5) parodydamas, kad tinkamai radikaliu pavidalu (kad tiktų būti reliatyvizmo pamatu) postuluojamas visko judrumas apskritai neleidžia pateikti jokio žinojimo (kaip ir bet kurio kito dalyko) apibrėžimo: „Panašu, kad pasirodė štai kas: jei viskas juda, tuomet bet kuris atsakymas, kad ir apie ką būtų klausiama, yra vienodai teisingas – ar teigtume, kad yra taip, ar kad kitaip“ (183 a4–6). Herakleito fizika iš principo

nesuderinama su Sokrato dialektika, vadinasi, negali būti ir žinojimo apibrėžimo paieškų dalimi. Pasak D. Sedley, „tai ne kalbos, bet *dialektikos* krachas [*collapse*]. [...] Sokrato priekaišto esmė ne tai, kad toks pasaulėvaizdis negali būti tinkamai išreikštas kalba, bet tai, kad tokiame pasaulyje negalėtų būti dialektikos ir, konkrečiau, negalėtų būti apibrėžimų. Vadinasi, Teaiteto pasiūlytas žinojimo apibrėžimas išties pats save paneigia: tai apibrėžimas, numanantis pasaulį, kuriame negali būti apibrėžimų" (2004, p. 98 *sq*; plg. *ibid.*, p. 90 *sq*).

Žinojimo apibrėžimo paieškų, kurioms skirtas dialogas, kontekste cituotas teiginys yra pagrįstas – Sokratas dabar turi parodyti, kad herakleitininkų ontologija, kaip jis ją pavaizduoja, negali būti tinkamu žinojimo apibrėžimo pamatu. Kita vertus, tokia ontologija vargiai įmanomą daro ir bet kokį kalbėjimą. Prisiminkime Aristotelio liudijimą apie Herakleito sekėją Kratilą, galiausiai nusprendusį, kad nieko nereikia sakyti, ir tik judindavusį pirštą (*Metafizika* Γ, 1010 a12 *sq*). Aristotelis *Metafizikoje* svarstydamas herakleitininkų poziciją pastebi, kad „apie tai, kas kinta, nėra teisingų teiginių (οὐθὲν ἀληθευόμενον), bent jau apie tai, kas visur visaip kinta, neįmanoma pasakyti nieko teisinga (ἀληθεύειν)" (1010 a8 *sq*). Herakleitininkų mokymas dialogo protagonisto kritikuojamas ne tik kaip netinkamas Teaiteto pasiūlyto žinojimo apibrėžimo pamatas – jis apskritai negali būti jokio žinojimo / jokios tiesos pamatu (plg. Cooper, 1990, p. 108). Panašus argumentas apie nuolat judančių ir kintančių dalykų nepažinumą ir paties pažinimo (γνῶσις) negalimumą tokiame herakleitiškame pasaulyje dėstomas *Kratilo* pabaigoje (439 c–440 d). Šiame dialoge būtinybę įsivaizduoti kokią nors nejudančią (tad ir įvardijamą bei pažinią) tikrovę Sokratas grindžia tokių nekintamų esybių kaip „gražu", „gera" ir pan. pavyzdžiu. *Teaiteto* svarstymas rodo, kad tam tikro pastovumo reikalauja ir artikuliuojamas *juntamosios* tikrovės

patyrimas – nuoseklus prielaidos apie nesiliaujantį dalykų tapsmą plėtojimas nieko apie juos neleidžia pasakyti, juolab „žinoti“.

Galima sutikti (plg. Robinson, 1950, p. 9 *sq*, Irwin, 1977, Bostock, 1988, p. 102–105, Cooper, 1990, p. 93–116), kad *Teaiteto* Sokrato argumentavimu prieš herakleitininkus nesiekiama parodyti nekintamos mąstomybės būtinumo. Platono mąstyme išvada apie visais atžvilgiais kintančios tikrovės nepažinumą akivaizdžiai yra susijusi su kokių nors nekintamų elementų buvimo postulatu, tačiau nekintamumą nebūtina sieti su nejutimine tikrove, apie kurią *Teaitete* nieko nepasakoma. Tam tikro pastovumo, kaip rodo dabartinis *Teaiteto* svarstymas, turi būti ir žmogaus juslėmis suvokiamoje tikrovėje.

179 d1–3

kaip mums liepė už Protagorą pasakyta kalba, reikia prieiti arčiau ir apžiūrėti tą lekiančią būtį. „Lekiančią būtį“ – τὴν φερομένην οὐσίαν. Tuos pačius žodžius Sokratas vartojo 177 c6 *sq* siūlydamas pašnekovui po ekskurso apie filosofų gyvenimą grįžti prie pagrindinės svarstymo gijos: „teigiantieji, jog būtis lekia (τοὺς τὴν φερομένην οὐσίαν λέγοντας)“.

Sokratas dabar tarytum atsiliepia į „Protagoro“ raginimą paties Sokrato už jį pasakytoje kalboje teiginius apie dalykų judėjimą nagrinėti rūpestingai: „Jei paklausysi manęs, tuomet, kaip anksčiau jau sakyta, nusiteikęs ne priešiškai bei karingai, bet palankiai, išties nagrinėsi, ką mes norime pasakyti teigdami, kad viskas juda (κινεῖσθαί τε ἀποφαινόμενοι τὰ πάντα)“ (168 b).

179 d3–4

pastuksenti – ar tai sveiko dalyko garsas, ar įskilusio. Stuksenant tikrinama, ar moliniai indai nėra įskilę. Platonas

mėgo šią metaforą. *Filebe* Sokratas panašiais žodžiais ragina pašnekovą pradėti rūpestingą mokslų (ἐπιστῆμαι) tyrimą: „Šauniai tad pastuksenkime juos visur kur – ar neaptiksime kokios silpnos [‚įskilusios', σαθρόν] vietos" (55 c).

Kratilo pabaigoje kalambūriškai užsiminta apie kiaurą herakleitininkų būtį: protingam žmogui nedera smarkiai pasitikėti herakleitininkais ir, „tarytum ką nors žinotų, apie patį save ir apie esybes teigti, neva niekur nėra nieko sveika, bet viskas teka [leidžia] it kiauros puodynės [ὥσπερ κεράμια ῥεῖ] ir, tiesiog kaip sloga [κατάρρῳ] sergantys žmonės, manyti, jog ir visiems dalykams yra tas pat – visus apėmusi tėkmė ir slogos [ὑπὸ ῥεύματός τε καὶ κατάρρου]" (440 c–d).

179 d4–5

nemenkas ir daug ką įtraukęs mūšis dėl jos kilo. Žodžiais apie mūšį (taip pat plg. 180 b4: „Gal tu, Teodorai, matei tuos vyrus kaunantis?") veikiausiai jau nurodoma į būties rimties teigėjų ir nuolatinės dalykų tėkmės skelbėjų konfliktą (plg. 180 e–181 b). Pirmojo apibrėžimo svarstymo pradžioje Sokratas pastaruosius pavadino gausia kariauna „su karvedžiu Homeru priešakyje" (152 d–153 a).

179 d6–8

Jonijoje jis net ir labai stiprėja, nes Herakleito bičiuliai tikrai galingai veda šitaip svarstančiųjų chorą. Herakleitas gimė ir gyveno Mažosios Azijos Jonijos srityje, Efeso polyje (Herakleito gyvenimo metu jis priklausė nuo persų karaliaus valdžios) apytiksliai 535–475 metais. Pasak Teodoro, Jonijos Efesas vaizduojamo pokalbio metu (399 m. prieš Kr.) tebėra pagrindinė Herakleito šalininkų vieta.

„Herakleito bičiulius" Teodoras vadina teiginio apie judančią būtį „choregais" (choro vadovais, χορηγοῦσι τούτου τοῦ λόγου). Toks apibūdinimas primena Sokrato žodžius apie

filosofijos korifėjus (173 c6 *sq*), tačiau netruks paaiškėti, kad herakleitiškos pakraipos korifėjai negeba bendrauti pagal sokratiškos dialektikos taisykles.

179 d9-e1

Juo labiau turime tai panagrinėti, mielasis Teodorai, ir nuo pat pradžių, kaip jie patys siūlo. Žodžius „panagrinėti nuo pat pradžių, kaip jie patys siūlo“ galbūt reikia sieti su ankstesniu „Protagoro“ raginimu su jo teiginiu ginčytis „nuo pat pradžios“ (167 d: ἐξ ἀρχῆς ἀμφισβητεῖν). Dar anksčiau Sokratas teiginį, kad „viskas yra judėjimas ir tik judėjimas, o judėjimo esama dviejų rūšių“ pavadino visos aptariamos protagorininkų sampratos pradžia (156 a5 *sq*). Netrukus, imdamasis herakleitininkų sampratos kritikos, Sokratas grįš prie aname tekste dėstytos judėjimo pavidalų skirties.

179 e2-6

Išties, Sokratai, apie šiuos herakleitininkų arba, kaip tu sakai, homerininkų ar dar senesnių mokytojų teiginius su pačiais Efeso žmonėmis... pasikalbėti įmanoma nė kiek ne labiau nei su įkirstaisiais. „Išties“ - καὶ γάρ. Regis, Teodoras taip sako, pritardamas Sokrato siūlymui (patiems) nagrinėti (179 d9: σκεπτέον) herakleitininkų poziciją.

Kalbinti savo išmintimi bei dalyko išmanymu besididžiuojančius pašnekovus - esminis dialogų Sokrato veiklos elementas. Protagoras *Teaitete* vaizduojamo pokalbio metu nebegyvas, gyvų herakleitininkų galima sutikti, tačiau neįmanoma pakalbinti. Tad ir vienu, ir kitu atveju Sokratui galiausiai tenka pačiam imtis logiškai pagrindžiamų išminčių pozicijos pagrindų *rekonstrukcijos*.

152 e Sokratas teiginį, kad visi dalykai nepaliaujamai *tampa*, kildina iš Homero poezijos. „Dar senesni“ autoriai *Teaitete* nėra minimi. *Kratile* Sokratas mini Orfėją, Hesiodą

ir teigia, kad Herakleito išminties šaltinį regi labai senuose, „tiesiog Krono ir Rėjos“ (Dzeuso tėvų) laikuose (402 a–c). Tad Teodoras dabar kalba taip, tarsi būtų buvęs ir ano Sokrato pokalbio su Hermogenu liudininku.

179 e6–7

lekia tiesiog kaip jų raštuose pasakyta. Pasak Teodoro, herakleitininkai lekia (φέρονται) pagal jų raštuose nusakytą visų dalykų „lėkimo“ (φορά) dėsnį. Nepatvarus yra ir pats jų mokymo dėstymo būdas – herakleitininkai atsišaudo trumpomis mįslingomis ištaromis (180 a). M. Adomėnas tokį aiškinimą, kaip ir *Kratilo* pabaigos žodžius (žr. kom. *ad* 179 d3–4), vadina „įdomiu autopredikavimo atveju“: „Tai, kas pasakyta apie mokymo turinį, taip pat tinka ir skelbiamo mokymo autoriams (arba jų mąstysenai), ir jį perteikiančiai [teksto] terpei“ (2002, p. 422). Mąstymo ir mokymo ryšys panašiai nurodomas ir *Kratile* 411 c, kur Sokratas aiškina, kad daugelis išminčių apsvaigimo būseną, juos apėmusią dėl stropaus dalyko tyrinėjimo, perkelia patiems dalykams – jiems ima atrodyti, kad viskas sukasi ratu ir visaip lekia (411 b–c). Taip pat plg. 155 e7–156 a1: „Kažin kokie kieti ir nepaslankūs žmonės“ ir 181 a4: „Pirma reikia panagrinėti tuos, nuo kurių pradėjome, – takiuosius“.

L. Campbellis pastebi, kad čia aprašomas herakleitiško tipo žmogus, kaip 172 *sqq* – Protagoro mokymą atitinkantis polio veikėjas (1861, p. 126).

179 e7–180 a2

likti prie teiginio ar klausimo ir ramiai iš eilės atsakinėti bei klausinėti jiems yra labiau nei visai neįmanoma. Herakleitininkų mokymo korifėjai bendrauti sokratiškai geba ne ką labiau nei protagoriški polio veikėjai: vieni mėginimus gauti aiškų atsakymą sutinka mįslingų ištarų smūgiais

(180 a3–6), kiti, verčiami pateikti atsakymą į filosofinius klausimus, „sutrinka, pasimeta ir ima kalbėti nesuprantama kalba“ (175 d4).

180 a4–5

atsišaudo lyg iš strėlinės ištrauktais mįslingais žodeliais. „Mįslingi žodeliai“ – ῥηματίσκια („ištarėlės“) αἰνιγματώδη. Omenyje galbūt turimos trumpos ir mįslingos Herakleito ištaros. Aristotelis *Retorikoje* pastarųjų tamsumą sieja su jų sintaksinių ryšių neaiškumu: „Juk skirti [διαστίξαι, ‚dėti skyrybos ženklus‘] Herakleito žodžius yra sunku, nes neaišku, su kuo vienas ar kitas žodis sietinas – su tolesniuoju ar su ankstesniuoju, kaip yra jo rašinio pradžioje, kur jis teigia: ‚Šio žodžio esančio amžinai nesupranta žmonės‘. Neaišku, su kuo sietina ‚amžinai‘“ (*Retorika* 1407 b12–18).

Kita vertus, Teodoras kalba ne apie patį Herakleitą, bet apie įtakingus jo sekėjus, tad jo žodžiai apie dialogiškai bendrauti neleidžiančią mąstytojų laikyseną paprastai siejami su tokiais kraštutiniais herakleitininkais kaip Kratilas. Šis, pasak Aristotelio, „galiausiai ėmė manyti, kad nieko nereikią sakyti, vien judino pirštą ir priekaištavo Herakleitui, pasakiusiam, kad neįmanoma du kartus įbristi į tą pačią upę. Pats jis manė, kad neįmanoma nė vieno“ (*Metafizika* Γ, 1010 a12–15). Plg. Brown (2014), p. 131. Vis dėlto cituojamas Aristotelio vertinimas vargiai primena „mįslingomis ištaromis atsišaudančio“ herakleitininko paveikslą. „Smarkiai švilpiančiu ir rankomis mostaguojančiu“ Kratilą, to paties Aristotelio liudijimu, įtaigiai pavaizdavo sokratikas Aischinas (Aristotelis, *Retorika* 1417 b1 *sq*).

180 a5

jei sieksi gauti jų žodžių paaiškinimą. „Gauti paaiškinimą“ – λόγον λαβεῖν. Gebėjimas pateikti paaiškinimą dialogo

pabaigoje bus svarstomas kaip, tikėtina, esminis žinojimo elementas. Plg. kom. *ad* 201 c8–d7 („Teaitetas prisimena dar vieną žinojimo apibrėžimą“).

180 a6–8

niekad prie nieko tu su niekuo iš jų neprieisi, kaip ir patys jie vieni su kitais. Teodoras ryžtingai neigia herakleitininkų gebėjimą pasiekti kokį nors rezultatą – περαίνειν, „pereiti“, „pabaigti“ (iš πέρας, „riba“, „pabaiga“). Platono dialoguose šiuo veiksmažodžiu paprastai nusakomas atidaus dialektinio svarstymo veiksmas – nuosekliai „pereinant“ svarstymo etapus. Plg. 207 b3–5: „Juk nieko neįmanoma moksliškai pasakyti, kol turėdamas teisingą nuomonę nepereini (περαίνῃ) visų dalyko pradmenų“, ir Aleknienė (in: Platonas, 2016, p. 27 *sqq*).

Sokratui pabaigus kritinę herakleitiškos prielaidos analizę, Teodoras atsiliepia žodžiais apie jųdviejų „pereitą svarstymą“ ir „pasiektą tikslą“: „Kuo puikiausiai pasakei, Sokratai! Kaip buvo sutarta, apsvarsčius [‚perėjus‘, περανθέντων] šiuos dalykus, ir man jau reikia baigti tau atsakinėti, nes aiškinimas apie Protagorą pasiekė tikslą (τέλος σχοίη)“ (183 c). Suprask: kitaip nei radikalieji Herakleito sekėjai, Sokratas su pašnekovu geba pereiti visus svarstymo žingsnius ir prieiti prie apibrėžtos išvados.

180 b5–7

Manau, kad šiuos dalykus jie neskubėdami aiškina mokiniams, kuriuos nori padaryti panašius į save. „Neskubėdami“ – ἐπὶ σχολῆς, „turėdami laiko“. Sokratas remiasi savo – taikaus, ramaus ir neskubaus filosofinio bendravimo samprata. Plg. 154 e7 *sq*, 172 c–d, 175 e1, 187 d10 *sq*.

Žodžiai apie „panašėjimą“ primena kitą ryškų Sokrato kalbos motyvą – egzistencinio panašėjimo į idealą temą (176 a–177 a).

180 b8–c3

Pas juos net nėra taip, kad vienas būtų kito mokinys. Jie auga savaime, kas iš kur, kiekvienas sklidinas dieviško įkvėpimo ir vienas kitą laiko visiškais neišmanėliais. Dialogo pradžia parodo, kad geometras Teodoras ir filosofas Sokratas rimtai vertina mokytojo ir mokinio santykį. Herakleitininkai auga patys, prisipildę kažin kokio entuziazmo, dėl kurio netenka gebėjimo ramiai svarstyti. Tikėtina, kad Teodoro teiginys remiasi prielaida, kad nuolatinę visų dalykų tėkmę išpažįstantys mąstytojai negalėtų įsivaizduoti (juolab išlaikyti) patvaresnės mokytojo ir mokinio tapatybės (plg. Mintz, 2011, p. 661).

Doksografinė tradicija neprieštarauja Teodoro vertinimui. Diogeno Laertijo liudijimu, Herakleitas neturėjęs jokių mokytojų: „Jis nuo vaikystės kėlė nuostabą: jaunas – teigdamas, kad nieko nežino, o suaugęs – kad viską pažinęs. Jokių mokytojų neturėjo [ἤκουσέ τ' οὐδενός ‚nieko nesiklausęs'] ir sakė patį save ištyręs ir visko iš savęs išmokęs [fr. 101 DK]" (*VPh* IX, 5). Tiesa, Diogenas pamini, kad, kai kurių autorių teigimu, Herakleitas „klausęsis Ksenofano" (*ibid.*). To paties autoriaus žiniomis, Herakleitas buvo „kaip niekas kitas išdidus ir išpuikęs"; tai esą liudija jo menkinamieji teiginiai apie Homerą, Hesiodą, Pitagorą, Ksenofaną ir Hekatają (*VPh* IX, 1). Apie tiesioginius Herakleito mokinius nieko nėra žinoma, o sekėjai, anot Teodoro, paveldėjo menkinamąjį požiūrį į kitus mąstytojus.

L. Campbellis siūlo palyginti šiuos Teodoro žodžius su įvadiniu G. Hegelio *Filosofijos istorijos paskaitų* teiginiu: „Visu šiuo dėstymu kaip tik ir siekiama parodyti, kad vėlesniais laikais toliau išplėtota filosofija iš esmės yra ankstesnio mąstančios dvasios darbo rezultatas, kad ji yra nulemta ir parengta ankstesnių minčių, o neišaugo iš žemės pati savaime (*nicht isoliert für sich aus dem Boden gewachsen ist*)" (I, A 3c).

Valstybėje Sokratas svarsto, kad neugdyti, o savaime (αὐτόματοι), esamai polių santvarkai to nepageidaujant, išaugę filosofai neturėtų būti verčiami tarnauti savo bendrapiliečiams (mat tokie niekam nėra skolingi už ugdymą ir mitybą, τροφή), kitaip nei tie, kuriuos polio tvarkytojai rūpestingai išugdo jų pačių ir viso polio labui (520 b).

180 c5–6

patiems imti tai kaip uždavinį ir nagrinėti. *Patiems* imti ir nagrinėti Protagoro teiginį Sokratas pasiūlė tik išmėginęs įvairias galimas gynybos strategijas *à la* Protagoras. Plg. 169 d.

„Uždavinį" – πρόβλημα. Šis daiktavardis (iš veiksmažodžio προβάλλω) Platono dialoguose nėra dažnas ir paprastai reiškia „apsauga", „priedanga" (plg. *Sofistas* 261 a7, *Politikas* 279 d1, *bis*, 280 d6, e4, 288 b6, 289 b2, *Timajas* 74 b6). Taip, kaip šiame *Teaiteto* tekste (180 b5, 7), žodis πρόβλημα du kartus pavartotas *Valstybėje*, kur kalbama apie tinkamą astronomijos ir harmonijos klausimų tyrimo būdą: „problemas" nagrinėjantys tyrėjai, pasak Sokrato, atsiriboja nuo empirinių reiškinių ir ieško bendrųjų dėsnių (530 b6, 531 c2). Geometrija yra tinkamas tokio tyrimo pavyzdys (plg. *Valstybė* 530 b6: „kaip geometrijos"), nes geometrams „negresia pavojus konkretų apskritimą supainioti su apskritimo figūra. Astronomijai nuolat kyla pavojus esamą dangų laikyti tikruoju dangumi – supainioti kopiją su originalu" (Balansard, 2012, p. 208). „Tyrinėti herakleitininkus kaip problemą reiškia ne tik *analizuoti* judėjimo pavidalus – persikėlimą ir keitimąsi, paskui padaryti atliktos analizės sintezę, bet, paėmus tam tikrą istorinę sampratą, imtis loginės jos analizės" (*ibid.*). Taip, matyt, reikia suprasti ir netrukus Sokrato formuluojamą užduotį: „Nagrinėti judėjimo klausimą dera pradėti aiškinantis, ką gi išties nori pasakyti teigiantieji, kad viskas juda" (181 c1 *sq*).

Vis dėlto, Sokratui sunku išsiversti be pokalbio – nubrėžęs judėjimo rūšių skirtį jis ir vėl įsivaizduoja pokalbio su takiaisiais herakleitininkais situaciją: „Padarę tokią skirtį, dabar jau *pasikalbėkime su tais*, pasak kurių, viskas juda, ir *jų paklauskime*“ (181 d8 *sq*).

180 c8–d3

ką senesnieji nuo daugumos pridengė poezija – kad visų kiltis, Okeanas ir Tetija, yra tėkmė ir kad niekas nerymo. Plg. 152 e.

180 d3–7

vėlesnieji, mat gudresni, nurodė aiškiai, idant ir kurpiai išgirdę suprastų jų išmintį... gerbtų šiuos savo mokytojus. Sokrato aiškinimas primena *Protagoro* protagonisto žodžius: kitaip nei senovės vyrai, savo sofistinę veiklą dangstę įvairiais amatais (poezija, kūno lavinimu, muzika), Protagoras atvirai prisipažįsta esąs sofistas ir auklėjąs žmones (316 d–317 b). Skiriasi *Protagore* ir *Teaitete* nusakyti išminties slėpimo ir atidengimo veiksmų motyvai. Anot *Protagore* vaizduojamo Protagoro, senovės vyrai savo meną slėpė bijodami pavydo, o jis nebesislepia, nes anų dangstymasis nebuvęs veiksmingas.

180 d8–e1

kiti, priešingai nei šie, yra paskelbę, jog *vienas nejudamas vardas „būti“ visybei pritampa*. Vertimas remiasi W. Hicken teksto redakcija (žr. *apparatus ad locum*). Paprastai manoma, kad Platonas čia iš atminties netiksliai (arba sąmoningai savaip) cituoja Parmenido poemos *Apie prigimtį* žodžius, žinomus kaip aštuntojo fragmento 38 eilutė (DK): οὖλον ἀκίνητόν τʼ ἔμεναι· τῶι πάντʼ ὄνομ(α) ἔσται. Parmenido teksto οὖλον („visas“, „ištisas“) *Teaitete* keičiamas į οἷον

(„vienintelis“), o Platono cituojamo sakinio pabaigą sudarantys žodžiai originale pradeda naują teiginį: „[...nieko nėra ir nebus / kito, išskyrus esybę, nes Moira [‚Dalia‘] sukaustė [ją], / *kad būtų ištisa ir nejudri. Viskas bus [vien] vardas,* / ką marieji paskelbė tikėdami esant teisinga: / rastis ir žūti, būti ir ne, / keisti vietą, mainyti skaisčiąją spalvą“ (fr. 8, 36–41; kursyvu išskirta Platono, regis, cituojama eilutė).

Kita vertus, tą pačią Parmenido eilutę, kaip ir Platonas, du kartus, be nuorodos į *Teaitetą*, cituoja Parmenido tekstą turėjęs VI a. po Kr. platonikas Simplikijas (*In Phys.*, p. 29, 15; 143, 8). Tai verčia manyti, kad cituojami žodžiai – autentiški ir paimti iš kitos poemos vietos. Pasak Fr. Cornfordo, neįmanoma „patikėti, kad Platonas būtų sukurpęs eilutę iš dviejų fr. 8, 38 dalių [...], kurios priklauso skirtingiems sakiniams ir turi visai skirtingą prasmę“ (1935, p. 94). Cornfordas *Teaiteto* eilutę siūlo dėti rekonstruojamos Parmenido poemos pabaigoje po fr. 19.

180 e2–3

ką besipriešindami anoms mintims teigia melisai ir parmenidai. Apie Parmenidą žr. kom. *ad* 152 e2 („išskyrus Parmenidą“). Samietis Melisas buvo jaunesnės kartos filosofas, Parmenido mokinys. Samo karo metu (440–439 m. prieš Kr.) jis vadovavo samiečių laivynui, kurį galiausiai sutriuškino Periklis. Meliso veikalo *Apie prigimtį* fragmentai išliko Simplikijo (VI a. po Kr.) komentaruose Aristotelio *Fizikai* ir Aristoteliui klaidingai priskirtame veikale *Apie Melisą, Ksenofaną ir Gorgiją*.

180 e5–6

Pamažu eidami pirmyn nepastebėjome, kaip atsidūrėme tarp dviejų stovyklų. Plg. 180 d7: „Vos nepamiršau“. Sokrato žodžiais parodoma, kad, svarstant protagorišką žinojimo sampratą, tarp dviejų būties sampratų atsiduriama savaime.

Mat protagoriška pasaulėvoka neišvengiamai kelia suvokiamos būties kintamumo arba pastovumo klausimą.

180 e6–181 a1

Jei nerasime, kaip apsiginti ir pasprukti, būsime nubausti. Panašiais žodžiais į Sokratą kreipiasi *Valstybės* Glaukonas: „Jei neapsiginsi nuo jų [susidoroti skubančių kritikų] ir nepaspruksi, tikrai būsi išjuoktas ir nubaustas“ (474 a).

181 a1–3

kai mus kaip palestros žaidime prie nubrėžtos linijos sugriebs ir temps į priešingas puses. Polukso (*Iulius Pollux*) *Vardyne* (II a. po Kr.) aiškinama, kad žaidimas „traukynės“ (διελκυστίνδα) „dažniausia žaidžiamas palestroje, bet žaidžiama ir kitur: dvi vaikų grupės vieni kitus tempia, kol nugalėtojai po vieną [kitus] pertempia į savo pusę“ (*Onomasticon* IX, 112–113). Sokratas, regis, nori pasakyti, kad pašnekovai nejučia atsidūrė pavojingiausioje žaidimo vietoje – abi stovyklos smarkiai temps juos kiekviena į savą pusę.

181 a4

Man regis, pirma reikia panagrinėti tuos, nuo kurių pradėjome, – takiuosius. „Takiuosius“ – τοὺς ῥέοντας, „takuolius“. Būties takumo teigėjams taip pat priskiriama takumo savybė. Plg. kom. *ad* 179 e6–7 („lekia tiesiog kaip jų raštuose pasakyta“). Su būties judrumu siejama „tėkmės“ sąvoka dialoge iki šiol vartota tik aiškinant Homero poemos žodžius apie Okeaną ir Tetiją (152 e, 180 d).

Siūlymas pirma imtis takiųjų mąstytojų gali priminti *Filebe* taikomą analizės strategiją. Šiame dialoge Sokratas savo tyrimą pradeda nuo beribiškumo sakydamas, kad tai, kas turi ribą, gali palaukti (24 a). *Filebo* beribiškumas, kaip

ir *Teaiteto* „takuoliai" yra nepatvarusis tiriamosios poros narys; suprantama, kad nagrinėjimas pradedamas nuo to, kas negeba laukti (tverti). Plg. Aleknienė (in: Platonas, 2016), p. 480 *sq*. Kita vertus, nejudriąją būtį *Teaitete* Sokratas apskritai atsisakys tirti.

181 a6–7

visybės rimtintojų stovyklos kalbose. οἱ τοῦ ὅλου στασιῶται. Daiktavardžio στασιῶται (iš στάσις padaryto daiktavardžio στασιώτης dgsk.) įprasta reikšmė – grupuotės, partijos nariai, „partiečiai"; ji siejama su viena iš στάσις reikšmių – „partija", „frakcija", paprastai sukilėlių, perversmininkų. Kita vertus, dialogo kontekste neabejotinai nepamirštama ir kita daiktavardžio στάσις reikšme – „rimtis". Todėl στασιῶται čia nusako ir tam tikros „partijos" narius, ir esminį jų „partinės programos" teiginį – visybė *rymo*.

181 a7–b1

nuo nejudinamų dalykų judintojų. τῶν τὰ ἀκίνητα κινούντων. Priežodžiu „judinti tai, kas nejudintina" nusakomi šventvagiški veiksmai – „liesti neliečiamybę". Plg. Herodotas, *Istorija* VI, 134 (Miltiadas Paro salos šventykloje galbūt „pajudinęs ko negalima judinti" / „palietęs ką nors neliestina"), Platonas, *Įstatymai* 684 d–e, 772 c, 798 b, 842 e–843 a, 913 b.

Rimtis, nejudinama (hieratiška) stovėsena siejama su šventumu. *Sofisto* protagonistas kelia klausimą, ar galima įsivaizduoti būtį, kuri nejudinama rymo ori ir šventa (σεμνὸν καὶ ἅγιον... ἀκίνητον ἑστός) neturėdama nei gyvybės, nei proto (249 a). Apie nejudinamos visybės skelbėją Parmenidą Sokratas kalba su pagarbia baime (183 e–184 a). Jei Parmenidas teisus, tuomet tėkmės skelbėjų kalbos stačiai šventvagiškos.

181 b1-2

jei matysime, kad nei vieni, nei kiti nepasako nieko tinkama. „Nieko tinkama“ – μηδὲν μέτριον. Tikėtina, kad būdvardžiu μέτριον čia norima priminti svarstomą Protagoro „mato“ (μέτρον) sąvoką – gali būti, kad nei vienos, nei kitos mąstytojų grupės nuomonė neatitinka tinkamo (tiesos) mato. Tokią išvadą padarys *Sofisto* pašnekovai (249 a–d).

181 b8

jei tu taip veržiesi. L. Campbellis taip paaiškina šių žodžių intonaciją: „*Tu*, kuris taip nenorėjai pradėti šio svarstymo“ (1861, p. 129). Plg. 168 d–169 c.

181 b8–c2

Man regis, nagrinėti judėjimo klausimą dera pradėti aiškinantis, ką gi išties nori pasakyti teigiantieji, kad viskas juda. Teodoras ragino herakleitininkų poziciją nagrinėti kaip (geometrinį) uždavinį (180 c). Sokratas jam pritarė, tačiau ir vėl klausinėja apie mokymo *skelbėjų* nuomonę. Taip pat plg. 181 d8–9, 182 c1 *sq*.

181 c6–7

kai kas nors iš vienos vietos keliasi į kitą arba sukasi toje pačioje vietoje? 156 c Sokratas skyrė lėtą judėjimą „toje pačioje vietoje arba link arti esančių dalykų“ ir greitą (pagimdytų pojūčio ir jutinio) judėjimą.

181 d5–6

yra šiedvi judėjimo rūšys: keitimasis ir lėkimas. „Keitimasis“ – ἀλλοίωσις, „lėkimas“ – φορά. Iki šiol dialoge judėjimo rūšys nebuvo aiškiai atskirtos, nors veiksmažodis φέρεσθαι („sparčiai judėti“, „lėkti“) ir daiktavardis φορά („lėkimas“) gana nuosekliai sieti su greitu judėjimu. Plg. 153 e7, 156 d2,

156 d6, 159 d2, 4, e3 ir kom. *ad* 152 d7–8 („iš lėkimo, judėjimo ir tarpusavio maišymosi").

Platonas ir kitur skiria šias dvi judėjimo rūšis (*Parmenidas* 138 b8–c1: judantis daiktas arba lekia, arba kinta, κινούμενόν γε ἢ φέροιτο ἢ ἀλλοιοῖτο ἄν), tačiau J. Cooperis (1990, p. 90 *sq*) pagrįstai tvirtina, kad herakleitiškos pasaulėvokos kritikos *Teaitete* sėkmė nepriklauso nuo judėjimo rūšių skyrimo išsamumo. Dialogo protagonistui dabar svarbu parodyti, kad nuoseklūs herakleitininkai turi pripažinti, kad viskas juda visomis judėjimo rūšimis, kad ir kiek tų rūšių galima būtų skirti (plg. 182 a1: πᾶσαν κίνησιν).

182 a3 *sqq*

Ar mes nesakėme, kad šilumos, baltumo ir viso kito atsiradimą jie nusako maždaug taip... Plg. 156 a–e.

182 a8–9

Gal „kokybė" tau atrodo keistas žodis? Nesupranti, kai taip bendrai kalbama? Anksčiau Sokratas aiškino, kad prisipildęs baltumo (λευκότης) dalykas tampa ne baltumu, o baltu (156 e), prisipildęs saldumo (γλυκύτης) – ne saldumu, bet saldžiu (159 d); plg. 182 b1–2. Dabar jis tą patį reiškinį nusako bendru vardu – ποιότης. Skaitytojams leidžiama suprasti, kad iš būdvardžio ποιόν („koks") su priesaga -της (tokių darinių kaip λευκό-της, γλυκύ-της ir pan. pavyzdžiu) padarytas daiktavardis yra labai neįprastas. Tikėtina, kad tai Platono naujadaras. Platonas jo niekur daugiau savo raštuose nevartoja. Žodį išpopuliarino Aristotelio *Kategorijos* (8 b25 *sqq*). Ciceronas sukūrė lotynišką jo atitikmenį *qualitas* – iš *qualis*, „koks": „*Qualitates* pavadinau tai, ką graikai vadina ποιότητας; šį žodį ir graikuose vartoja ne liaudis, o filosofai (*non est vulgi, sed philosophorum*), ir dažnai. Jokie dialektikų žodžiai nėra iš bendrosios [‚bendrinės'] kalbos (*nulla sunt publica*), jie turi

savą žodyną" (*Academica* I, 25). Lietuvių kalboje „kokybė" senokai prigijo, tad norint perteikti dabartinės Sokrato vartosenos neįprastumą reikėtų vartoti taip pat neįprastą (LKŽ teikiamą) variantą „kokumas".

Patiriančiojo būsena dabar taip pat nusakoma bendriau nei ankstesniame 156 e tekste: „patiriantysis tampa juntančiuoju, bet ne pojūčiu" (182 a6 *sq*; apie šios vietos graikiško teksto problemas žr. *app. ad locum*). 156 e kalbėta konkrečiau – apie regėjimo pojūtį ir regą: „Akis prisipildo regėjimo, regi ir tampa ne kokiu nors regėjimu, o reginčia akimi".

182 b2–7

Juk atsimeni, kaip anksčiau sakėme... Plg. 156 e8–157 b1.

182 c3–4

„Sakote, viskas juda ir teka?" Platonas Sokrato lūpomis priskiria herakleitininkams šią doksografijoje išgarsėjusią maksimą. *Teaitete* tėkmės motyvas iškilo tuomet, kai Sokratas judriosios būties sampratos pirmtaku pavadino Homerą: pacitavęs poeto žodžius apie „dievų kilmę Okeaną ir močią Tetiją", Sokratas padarė išvadą, kad jis viską laikė „tėkmės (ῥοῆς) ir judėjimo atžalomis" (152 e8). Plg. 180 c8–d3: „Tai, ką senesnieji nuo daugumos pridengė poezija – kad visų kiltis, Okeanas ir Tetija, yra tėkmė ir kad niekas nerymo", ir kom. *ad* 152 e6–7. Toliau svarstydamas Sokratas „tėkmės" nebeminėjo; šis vaizdinys sugrįžta tik dabar, pirmojo žinojimo apibrėžimo svarstymo pabaigoje analizuojant herakleitišką jo prielaidą.

Kratile aiškindamas Krono ir Rėjos vardus Sokratas kaip tinkamą egzegezės raktą cituoja Herakleito žodžius apie upę: „Juk Herakleitas sako, kad viskas juda ir niekas nepasilieka vietoje; lygindamas esybes su upės tėkme jis sako, kad dukart į tą pačią upę neįbristum" (402 a). Plg. fr. 91 a DK. Aristotelio teiginiai apie Kratilo priekaištus Herakleitui (*Metafizika* Γ, 1010 a13–15:

„priekaištavo Herakleitui, pasakiusiam, kad neįmanoma du kartus įbristi į tą pačią upę. Pats jis manė, kad neįmanoma nė vieno") leidžia manyti, kad kertinė „tėkmės" sampratos svarba sietina su tokiais „ekstremaliais" herakleitininkais kaip Kratilas. M. Adomėnas siekia įrodyti, kad minėtasis Herakleito fragmentas nėra tikrasis herakleitiškos tėkmės sąvokos Platono dialoguose šaltinis; minėtą sąvoką Platonas kildinęs iš Herakleito teiginių apie priešingybių vienybę (plg. kom. *ad* 152 c8–153 a4, „Slaptasis Protagoro ir kitų išminčių mokslas"). Šio tyrėjo nuomone, „platoniškoji ‚upės fragmento' vartosena [*Plato's employement of Heraclitus' 'river fragment'*] yra antrinis dalykas; kitaip tariant, herakleitiškas palyginimas parūpina Platonui įsimintiną vaizdinį, kuris jam leidžia perteikti mokymą [*a doctrine*], kuris nė kiek nuo šio vaizdinio nepriklauso" (2002, p. 434). Plg. *ibid.*, p. 443: „Pasakyti ‚dalykai teka' yra Platono būdas pasakyti, kad ‚niekas savaime nėra vienas dalykas'".

182 d1–5

kadangi ir šitai – kad tekantysis teka *baltas*, ne rymo, bet kinta, ir todėl esama ir šio dalyko, baltumo, tėkmės ir keitimosi į kitą spalvą... ar išvis įmanoma įvardyti kokią nors spalvą, kad tas įvardijimas būtų teisingas? Teaitetas nustebtų, jei tai būtų įmanoma (182 d6: Καὶ τίς μηχανή;). D. Bostockas čia mato aiškią svarstymo klaidą – reikėjo atsakyti teigiamai: „Niekas mums netrukdo pasakyti: dalykas buvo baltas 3.00 popiet, pilkas 3.01, rudas 3.02 ir t. t. Kitaip tariant, tol, kol mes turime kalbą, apibrėžtas jos reikšmes ir gebame skirti laiko tarpus, mums visai nesunku aprašyti nuolat kintantį pasaulį" (1990, p. 105 *sq*). Vargu ar tai pagrįsta kritika. Nusakytu būdu fiksuoti vykstančius judančios spalvos pokyčius galima būtų nebent specialiais techniniais prietaisais – ne įprastais žmogiško jutimo

įrankiais. Juolab, kad pokyčiai neprivalo būti tokie nespartūs ir tvarkingi.

183 a6-7

Arba, jei nori, - kad *tampa* taip arba kitaip, idant savo kalba nepriverstume tų žmonių rymoti. Kad, anot slaptųjų protagorininkų, nieko nėra, bet viskas *tampa*, aiškinta jau 152 d-e. Kalbėdamas apie nenustygstančius herakleitininkus Sokratas, įkandin savo pašnekovui, jiems patiems taiko jų piešiamo tikrovės vaizdo bruožus. Plg. kom. *ad* 179 e6-7 („lekia tiesiog kaip jų raštuose pasakyta") ir 180 a8-b3: „Jie tik labai stropiai žiūri, kad nieko tvirta neįsileistų nei į teiginius, nei savo pačių sielas - manding, manydami, kad tai būtų kažkoks pastovumas, o su juo jie labai kovoja ir, kiek įstengia, iš visur veja".

183 b2-4

dėstantieji tokį aiškinimą turėtų rasti kitą kalbėseną - kol kas jie neturi savo prielaidai tinkamų žodžių. „Dėstantieji tokį aiškinimą" - τὸν λόγον τοῦτον λέγουσιν, „skelbiantys tokį teiginį". Teodoras sutiks, kad herakleitininkams reikalinga kitokia, jokio apibrėžtumo neįsileidžianti „tarmė" (διάλεκτος, 183 b6).

183 b4-5

Nebent „ir ne taip" labiausiai jiems galėtų tikti kaip toks neapibrėžtas posakis. T. Chappellis (2004, p. 137, n. 115) pastebi, kad Sokrato pateiktas herakleitiškos kalbos situacijos apibūdinimas gali priminti garsų apofatinį Plotino kalbėjimą *Tr.* 9 [VI, 9], 3, nors Plotinas kalba apie nenusakomą vienybę ir rimtį, o herakleitininkų pasaulyje niekas nerimsta.

Apie tai, kad nuolat judanti tikrovė neleidžia dalykams suteikti jokio patvaresnio vardo ir kad žodis „yra" jai apskritai

netinka, nes viskas tampa, Sokratas kalba nuo pat Teaiteto apibrėžimo svarstymo pradžios. Plg. 152 d2–e2, 157 a7–c2, 160 b8–c2. Lemiamas baigiamosios kritikos elementas yra tai, kad dabar Sokratas parodo, kad ir apie individualų kokio nors dalyko tapimą kokiu nors kam nors (kaip buvo aiškinta ankstesniame dialogo tekste) nieko apibrėžto neįmanoma pasakyti.

„Neapibrėžtas posakis" – ἄπειρον λεγόμενον. *Filebe* 17 e ir *Timajuje* 55 c „neapibrėžtumas" (ἄπειρον) kalambūriškai siejamas su paties mąstytojo neįgudimu, mat būdvardis ἄπειρος gali reikšti ir „beribis", „neapibrėžtas" (iš ἀ *privativum* ir πέρας, „riba"), ir „nepatyręs" (ἀ *privativum* ir πεῖρα, „patirtis"). Vargu ar tokio žodžių žaismo esama ir šiame *Teaiteto* tekste (taip mano Fr. Cornfordas, 1935, p. 100). Labiau tikėtina, kad daroma analizės išvada – herakleitininkams labiausiai tiktų kiek įmanoma „neapibrėžtas posakis" – turi priminti Teodoro žodžius, esą su herakleitininkais nieko „nepasieksi" / „neprieisi" (180 a6–7: περανεῖς δὲ οὐδέποτε οὐδὲν πρὸς οὐδένα αὐτῶν). Žr. kom. *ad* 180 a6–8 („niekad prie nieko tu su niekuo iš jų neprieisi, kaip ir patys jie vieni su kitu").

183 c5–184 b3

Sokratas nesvarstys parmenidininkų (būties rimties teigėjų) pozicijos

Anksčiau žadėjęs po takiųjų mąstytojų nuostatos aptarti „visybės rimtintojų stovyklos" kalbas (181 a–b), Sokratas dabar atsisako šios užduoties – Parmenido pozicijos nagrinėjimas užgožtų pagrindinę svarstymo apie žinojimą giją. Šis gilus mąstytojas nusipelno *atskiro* nagrinėjimo. Taip tiesiamas kelias į Platono *Sofistą*, kur bus nuodugniai nagrinėjama būties samprata.

183 c6-7

Kaip buvo sutarta... ir man jau reikia baigti tau atsakinėti, nes aiškinimas apie Protagorą pasiekė tikslą. Plg. 168 d-169 c.

183 d1-2

kaip ką tik buvote numatę. Plg. 181 a3-b7.

183 d8-9

šaukti raitelius į lygų lauką. Antikiniuose *Teaiteto* scholijuose aiškinama, kad (šaukti) „raitelius į lygumą" (ἱππῆς εἰς πεδίον) sakoma apie žmones, kurie kviečia pasivaržyti didesnius dalyko žinovus. Antikiniai paroimiologai (patarlių rinkėjai ir aiškintojai) aiškina, kad kviesti raitelius į lauką reiškia kviesti žmogų ten, kur jis jausis stiprus, „nes raiteliai turi pranašumą lauke" (plg. Timajas, *Lexicon Platonicum*; *Suda*, s. v.). Anot scholijų, būta ir posakio „žirgą į lygų lauką" – taip kalbėta apie raginimą imtis patinkančio darbo.

183 e4-5

kaip vieną esantį Parmenidą. ἢ ἕνα ὄντα Παρμενίδην. Sokrato žodžiuose esama kalambūro: vienas *esantis* Parmenidas (vieno Parmenido būtis) jam kelia didesnę baimę nei visi kiti vienos rymančios būties skelbėjai.

183 e6

keliantis pagarbą, o kartu ir baimę. Plg. *Iliada* III, 172: „Šešurai mielas, gerbiu aš tave ir lygiai bijausi", vertė A. Dambrauskas (in: Homeras 2007).

183 e7

Esu sutikęs tą vyrą, kai buvau labai jaunas, o jis labai senas. Labai jauno Sokrato susitikimas su „jau gerokai pagyvenusiu"

(εὖ μάλα ἤδη πρεσβύτην) Parmenidu („kokių šešiasdešimt penkerių“, 127 b–c) vaizduojamas *Parmenide*. Apie tą pokalbį užsiminta ir *Sofiste* 217 c. Parmenido mokinys Svečias iš Elėjos *Sofiste* apie savo mokytoją kalba taip pat pagarbiai ir nurodo panašų amžiaus santykį: „Didysis Parmenidas tvirtino tatai nuo tada, kai dar buvome vaikai, iki [savo gyvenimo] pabaigos“ (237 a).

184 a2–3

nesuprasime jo teiginių (juo labiau, ką jis turėjo omenyje tai sakydamas). Pasak L. Campbellio, „įstabu matyti Platoną taip aiškiai įžvelgiant gramatinės prasmės [τὰ λεγόμενα] ir realaus autoriaus užmojo [τί τε διανοούμενος] skirtį“ (1861, p. 137).

184 a5

čia įsiveršiančių teiginių minios. ὑπὸ τῶν ἐπεισκωμαζόντων λόγων. Sokrato žodžiuose slypi šventinės lėbautojų minios (κῶμος) įvaizdis. M. Narcy (2016, p. 353, n. 321) primena, kad triukšmingi lėbautojai (κωμασταί) du kartus nutraukia *Puotos* kalbas (212 c ir 223 b). Anksčiau Sokratas sakėsi būgštaująs, kad pagrindinį svarstymą užlies ilgos kalbos apie politiką ir filosofą banga (177 c).

184 a8–b2

turime mėginti pribuvėjų menu išvaduoti Teaitetą nuo jo nešiojamų minčių apie žinojimą. 160 e buvo paskelbta, kad žinojimo apibrėžimas („žinojimas – tai jutimas“) pagimdytas, ir Sokratas pradeda *amfidromijų* apeigas siekdamas patikrinti, ar pagimdytas palikuonis yra gyvybingas. Dabar jau ruošiamasi antrojo palikuonio (naujo žinojimo apibrėžimo) gimdymui.

184 b4–186 a1

Juslės – sielos įrankiai. Bendrybes siela nagrinėja pati per save

Sokratas parodė, kad Teaiteto pasiūlytas apibrėžimas netenka galios, jei yra grindžiamas nesiliaujančio judėjimo prielaida, dėl kurios buvo sutarta apibrėžimo svarstymo pradžioje. Lieka galimybė, kad apibrėžimas galioja kokiu nors kitu, dar nesvarstytu pagrindu. Baigęs analizuoti judrią herakleitininkų būtį bei dialektinio kalbėjimo apie ją (ne)galimybę ir atsisakęs tirti Parmenido poziciją, Sokratas pasiūlo dar vieną argumentą prieš žinojimo tapatinimą su jutimu, pirmą kartą tiesiogiai nesiedamas Teaiteto pasiūlyto apibrėžimo su protagorininkų ir (arba) herakleitininkų pozicija: „Paaiškėjus, kad nei protagorizmas, nei herakleitizmas nėra ‚sveikai skambantis' (179 d3–4) mokslas, Teaitetas neturi kito pasirinkimo kaip leisti tiesioginę savo tezės ataką" (Cooper, 1990, p. 89 *sq*). Pokalbio pradžioje plėtodamas protagorišką pasaulio suvokimo sampratą (156 a *sqq*) Sokratas jutimą vaizdavo kaip įvykį, vykstantį tarp jutimo organų ir patiriamų objektų, visai neužsimindamas apie protingos sielos veiklą. Dabar nurodoma, kad jutimines objektų savybes patiria ne juslės, bet juslėmis tarsi savo įrankiais besinaudojanti protingoji siela.

Sokratas ragina priekabiau apmąstyti įprastą žodžių vartoseną. Kai sakoma: „matome akimis", „girdime ausimis", galima suprasti, kad akys ir ausys ir yra patyrimo subjektas – *akys* mato, *ausys* girdi. Sokratas siūlo šią kasdienę sampratą taisyti įvedant gramatinę datyvo linksnio (jis šiuo atveju atitinka lietuvių įnagininką ir atsako į klausimą „kuo") ir prielinksnio διά su genityvo linksniu konstrukcijos („per ką") skirtį. Ši skirtis – nemenkas iššūkis verčiantiems į anglų, prancūzų ir kitas linksnių visai arba beveik neturinčias

kalbas. Čia vertėjams tenka rinktis skirtingus *prielinksnius*, antai, anglų *with* (perteikti datyvo linksniui) ir *through*, *via* arba *by means of* (διά su genityvo linksnio konstrukcijai), prancūzų *par quoi* ir *par intermédiaire de quoi*, vokiečių *womit* ir *das vermittels* arba *wodurch*. Visais atvejais tai gana varganas sprendimas, nes graikiškame tekste konstrukcija *be prielinksnio* siekiama perteikti veikimo betarpiškumą, o prielinksnio vartojimu pabrėžiamas instrumentinis jusliškumo pobūdis. Lietuvių ir kitų įnagininko linksnį turinčių kalbų padėtis daug palankesnė: įnagininko linksnio vartosena (kaip ir datyvas graikų kalboje), nors ir turi instrumentinę reikšmę (nurodo atliekamo veiksmo įnagį), leidžia pabrėžti betarpį (tarpininko neturintį) patyrimo ir pažinimo pobūdį, kuris ir rūpi Sokratui. Vis dėlto „kuo" ir „per ką" skirtis ir graikų kalboje nėra visai akivaizdi. Veikiausiai būtent todėl Sokratas tarytum atsiprašo dėl savo smulkmeniško preciziškumo: „Atsaini [‚nerūpestinga', εὐχερές] vardų ir tarinių vartosena, kruopščiai jų nenagrinėjant, dažniausiai nerodo taurumo stokos, o priešingas elgesys veikiau būdingas nelaisviesiems, bet kartais taip elgtis būtina" (184 c1–4).

Pasak Sokrato, savyje turėdami autonomiškai veikiančias jusles, mes būtume panašūs į tuščiavidurius medinius arklius, kuriuose lindi daugybė karių. Kitaip tariant, žmogus (antai, Sokratas arba Teaitetas) tokiu atveju tebūtų tam tikra aibę nepriklausomai veikiančių subjektų savyje turinti *talpa*.

Prielaida apie vieno jusles koordinuojančio centro būtinybę išplėtojama keliais žingsniais:

[1] Kiekviena juslė junta tik vienos rūšies objektus (antai spalvą arba garsą) ir negali justi kita jusle juntamų objektų, tad nieko negali patirti apie du skirtingų rūšių objektus, antai apie spalvą *ir* garsą (184 e8–185 a7).

[2] Todėl juslėms neprieinama net ir pati paprasčiausia (pasak Sokrato, pirmiausia) mintis apie skirtingų juslių

objektus – kad jie *yra* (185 a8–10). Antai garsas ir vaizdas (pavyzdžiui, fejerverko) gali iškilti kartu, tačiau nei klausa, nei rega nieko negali tarti apie jų bendrą būtį.

[3] Tas juo labiau galioja sudėtingesnėms išvadoms apie dalykų tapatumą, panašumą, skirtingumą, skaičių, lyginamumą ir pan. (185 a11–185 b6, c9–d3).

Sokratas pasirūpina atmesti liekančią teorinę galimybę, kad tokias bendrybes patiria kokia nors kita, iki šiol neminėta juslė:

[4] Nesama jokios tokias *bendrybes* patirti gebančios juslės (185 b7–d9).

Sutikdamas, kad jokia kūno juslė negeba patirti minėtų dalykų, Teaitetas ištaria tai, ko iš jo tikėjosi Sokratas: tokias bendrybes siela nagrinėja pati per save (185 e1–2). Tai, kokiais žodžiais Sokratas sveikina jaunojo pašnekovo įžvalgumą (185 e: „Tikrai esi gražus, Teaitetai!... Ir ne tik gražus, bet dar ir padarei man paslaugą: atleidai nuo labai ilgos kalbos, jei tau atrodo, kad kai kuriuos dalykus siela nagrinėja pati per save, o kitus – per kūno galias. Mat aš taip ir maniau, tačiau norėjau, kad ir tu būtum tokios nuomonės“), regis, rodo, kad čia dėstoma Platono herojui brangi prielaida. Visai kitaip Sokratas kalbėjo anksčiau, kai teigė neturįs jokios savo nuomonės ir viso labo siūląs Teaitetui paragauti įvairios išminties (157 c–d). Kita vertus, atsakydamas taip, kaip tikėjosi Sokratas, jaunuolis išlaiko rimtą mąstymo testą, nes sugeba atpažinti sielos vaidmenį nagrinėjant jutimo duomenis ir sudarant nuomones. Plg. Tschemplik (2008), p. 95. Būtent toks įžvalgumas leidžia Sokratui ryžtingai pakeisti Teodoro pokalbio pradžioje paskelbtą Teaiteto vertinimą – jaunuolis yra gražus, ne bjaurus, kaip manė jo matematikos mokytojas (185 e).

Pasak M. Burnyeato, Platonas šiuo *Teaiteto* svarstymu žengia labai svarbų žingsnį: „Pirmą kartą filosofijos istorijoje

aiškiai skelbia sudėtingą, bet neabejotinai svarbią sąmonės vienybės idėją", nei daugiau, nei mažiau (1990, p. 58). M. Narcy (2016, p. 354, n. 327) pagrįstai pabrėžia, kad aptariamoje dialogo atkarpoje iškyla daugiau nei teiginys apie sąmonės veikimo vienovę. Tikėtina, kad apie vieną juslių potyrius analizuojantį (sąmonės) centrą kalbėta ir anksčiau. Antai, Teofrasto liudijimu, Alkmajonas Krotonietis visų juslių veiklą siejo su smegenimis: „Visos juslės kažkaip susijusios su smegenimis, todėl ir nukenčia, kai jos pajudinamos ir pakeičia vietą, nes tai paliečia kanalus [τοὺς πόρους], per kuriuos [jungiasi] juslės" (*De sensu* 26, 4 *sq*; plg. Alkmajonas, test. 5 DK). Panašią fizikinę sampratą mini ir apie savo jaunystės intelektualinius („ikisokratinius") ieškojimus pasakojantis *Faidono* Sokratas (96 b). Platono Sokrato samprata radikalesnė: siela ne tik vadovauja savo kūninių įrankių juslių veiklai, bet „kai kuriuos dalykus *nagrinėja pati per save*" (185 e6–7). „Kai kurie dalykai" yra minėtosios bendrybės – būtis, nebūtis, panašumas ir nepanašumas, tapatumas, skaičiai ir jų savybės.

Teiginys apie pačios sielos patiriamas bendrybes negali nepriminti Platono mąstomųjų pavidalų („idėjų") sampratos ir jai tikrai neprieštarauja. Tyrėjai atkreipia dėmesį į tai, kad *Teaiteto* pašnekovų dabar aptariamos bendrybės primena (panašiu laikotarpiu parašytame) *Parmenide* jauno Sokrato pateikiamą „pavidalų" sąrašą (129 d7–e1: „pavidalai patys savaime [αὐτὰ καθ' αὑτὰ τὰ εἴδη], antai panašumas ir nepanašumas, daugybė ir vienis, rimtis, judėjimas ir visi tokie dalykai") ir *Sofiste* aptariamas „didžiąsias gimines", μέγιστα γένη (254 b–257 a: būtis, tapatumas, skirtingumas, rimtis, kismas). Fr. Cornfordas ryžtingai gynė nuomonę, esą šioje *Teaiteto* vietoje Platonas kalba apie mąstomuosius pavidalus (*Forms*): „Kad šios bendrosios sąvokos yra Formos, turėtų būti akivaizdu kiekvienam, skaičiusiam *Parmenidą*" (1935, p. 106). Vis dėlto *Teaiteto* skaitytojams akivaizdu, kad

atskira, vien mąstančios sielos patiriamų objektų kategorija šiame dialoge nėra svarstoma. Čia kalbama apie informatyviame juntamo pasaulio patyrime būtinai dalyvaujančias nejutimines (kartu su kūnu veikiančių juslių neužgriebiamas) bendrybes, kurias pagauna tik protaujanti žmogaus siela. Tai pabrėžia su Cornfordu ir jo pozicijos šalininkais polemizuojantis J. Cooperis (1970, p. 146).

Dėstydamas Protagoro ir Herakleito žinojimo sampratą Sokratas pabrėžė jos skleidėjų nuostatą vengti nuolatinį kismą „stabdančių“ teiginių apie dalykų *būtį*. Dabar aiškėja, kad, anot jo, tokie ir visi bendresni, daugiau nei momentinį potyrį fiksuojantys teiginiai yra ne juslių, bet (protingos) sielos darbas. Dar daugiau, juslės apskritai negali pateikti jokio *teiginio*, nes negeba patirti dalyko buvimo, jo „yra“, nesvarbu, ar būtų kalbama apie dalyko būtį, ar apie jo buvimą kokiu nors (antai baltu ar saldžiu) – abiem atvejais iškyla juslėmis nepagaunamo predikato „yra“ reikmė. Apie veiksmažodžio „būti“ vartoseną graikų kalboje ir egzistencinės bei predikavimo reikšmių (ne)skyrimą žr. kom. *ad* 152 a2–4 („žmogus yra visų dalykų matas, esančių, kad jie yra, o nesančių – kad nėra“).

D. Bostockas svarstydamas, kodėl Platonas, Viduramžių logikos mokslų neišėjęs mąstytojas, turėtų manyti, kad buvimo predikavimas (predikatas *yra*) yra būtinas nuomonės formulavimo (teiginio apie dalykus) elementas, atkreipia dėmesį į Aristotelio svarstymus jo ankstyvajame (Akademijos laikotarpio) veikale *De interpretatione*, regis, liudijančius, kad, Akademijos auklėtinio manymu, kiekvienu teiginiu visada numanoma vartosena „yra“ (1988, p. 130–132). Minėtame veikale Aristotelis aiškina, kad priešpriešą nusakantys teiginiai visada sudaromi su „yra“ arba „nėra“, o teiginiai, kuriuose vartojami kiti veiksmažodžiai, gali būti formuluojami vartojant „yra“ arba „nėra“: „Nėra jokio skirtumo,

ar sakoma ‚žmogus eina' [ἄνθρωπος βαδίζει], ar ‚žmogus yra einantis' [ἄνθρωπός ἐστι βαδίζων]" (*De interpretatione* 21 b9 *sq*).

Kad būtis yra juslių nesuvokiama *bendrybė*, Sokratas pašnekovui įrodė kalbėdamas apie *skirtingų juslių* patirties *gretinimą*: kadangi kiekviena juslė pagauna tik vienos rūšies jutimines savybes (girdimas, regimas ir t. t.), turėdama reikalą su skirtingų juslių objektais siela turi imtis kitokios, nejuslinės arba metajuslinės veiklos. Taip gautą teiginį jis taiko ir *kiekvienos atskiros* juslinės patirties atvejams, niekaip tokio perėjimo nepagrįsdamas. Turime suprasti, kad jei nėra jokios skirtingų savybių (antai garso ir vaizdo) būtį ir buvimą patiriančios juslės, jokia juslė negali pagauti ir, tarkime, akmens baltumo arba vyno saldumo *buvimo*. Bet juk lieka nepaneigta galimybė, kad kiekviena juslė gali pagauti tam tikros rūšies (regimų, liežuviu juntamų) savybių būtį, antai patiria baltą vaizdą ir taria, kad *yra* balta, arba patiria saldų skonį ir taria, kad *yra* saldu (plg. Bostock, 1988, p. 133, 135). Galbūt Sokratas mums atsakytų, jog vienos juslės patirties dažniausiai nepakanka, kad padarytume išvadą apie kokio nors objekto būtį. Kita vertus, tikrai galima patirti vien baltą spalvą arba vien saldumo skonį, net ir neturint galimybės padaryti išvados apie objektą, kuris galbūt šias patirtis kelia. Tokiu atveju Sokrato argumentą, ko gero, būtų galima ginti svarstant: jei kiekviena juslė pagauna savo juntamos savybės (dalyko „kokybės") būtį, tačiau negeba pagauti kitokių savybių (kokybių) *buvimo*, vadinasi, jokia juslė nepatiria būties (buvimo) savaime (kad ir ką tai reikštų) – negali išskirti būties iš juslinio patyrimo visumos. Galbūt būtis išties yra „įdėta" į kiekvieno juslinio patyrimo komplektą, tačiau pačios juslės negeba jos (at)pažinti – tai protingos sielos darbas. Kita vertus, anot *Teaiteto* (o ir kitų dialogų) Sokrato, tik pagavus „būtį" (οὐσια) galima pasiekti tiesą, nes

visos tiesos yra tiesos apie būtį („esybę“) (tai stebina Bostocką, *ibid.*, p. 141).

Anot Sokrato dabar dėstomo aiškinimo, juslės tegali (nepropoziciškai ir nepredikuodamos) fiksuoti momentines objektų savybes (kiekviena – tik vienos specifinės rūšies), bet nieko negali (į)tvirtinti bendresniame pasaulio paveiksle. Tad dabartinis Sokrato aiškinimas, nors ir turi savaiminės vertės, dera prie anksčiau herakleitininkams priskirto pointilistinio pasaulėvaizdžio. Skirtumas tas, kad herakleitininkai, anot Sokrato, atsisako pripažinti sintetinį nejuslinio ir metajuslinio suvokimo vaidmenį. Jutimas kūne veikiančiomis juslėmis (184 e) pagauna ir mąstančios sielos centrui perduoda tik tam tikrą racionaliai neapdorotą jutiminę informaciją, kurios jis pats negeba paversti žinojimu. J. Cooperis (1990, p. 96) pabrėžia, kad žodžiai apie juslėmis nepagaunamą juntamų dalykų *būtį* (185 a8–9) liudija, jog, Platono akimis, herakleitininkų tikrovės samprata negali būti tinkamu pagrindu ne tik mąstomųjų pavidalų, bet ir jutiminio pasaulio suvokimo teorijai. Kitaip nei *Valstybės* VII knygos svarstymais apie mąstomybės mąstymą sužadinančių juslių vaidmenį, *Teaiteto* argumentais skaitytojo minčių nesiekiama nukreipti į ontiškai skirtingą – mąstomųjų pavidalų pažinimo – plotmę. Dialogo Sokratas, kaip ir kitų vėlesnių dialogų protagonistai (ir kitaip nei *Timajo* kalbėtojas) neneigia, kad juntamoji tikrovė turi būtį, ne vien randasi ir kinta. Plg. *Sofistas* 248 e–249 d, *Filebas* 26 d8 („atsiradimas būčiai“, γένεσις εἰς οὐσίαν), 27 b8 *sq* („atsiradusią esybę“, γεγενημένην οὐσίαν), 54 c2–4, *Įstatymai* 684 a.

Iš pirmo žvilgsnio šios *Teaiteto* dalies svarstymai gali priminti *Faidono* Sokrato kalbas apie kūno jusles, trukdančias sielai pažinti dalykų būtį. Vis dėlto dabar juslės nėra vaizduojamos kaip sielai iškylanti pažinimo kliūtis. Gerokai artimesni dabartiniam paveikslui būtų *Filebo* protagonisto

aiškinimai apie sielą kaip tikrąjį visų siekių ir troškimų subjektą (33 d–35 d; plg. 35 d: „mūsų svarstymas atskleidė, kad visi siekiai, troškimai ir visų gyvų būtybių valdymas priklauso sielai“). *Filebo* Sokratas, kaip ir dabar *Teaitete*, nevadina juslių sielos mąstymo antagonistėmis, bet aptaria juslių ir sielos sinerginio veikimo paveikslą (33 d–34 a).

D. Frede (1989) pabrėžia bendrybių (*koina*) sampratos pasirodymo šiame *Teaiteto* tekste svarbą. Anot šios tyrėjos, nepriklausomai nuo to, ar šios „bendrybės“ laikytinos mąstomaisiais pavidalais, Sokrato žodžiai apie įvairias sintetines mąstymo operacijas su juntamuose dalykuose aptinkamomis bendrybėmis atliekančią sielą nurodo svarbų žinojimo ieškojimo kelią (*poros*): jei Sokratas ir apie sielos gebėjimą analizuoti juslinius potyrius ir daryti išvadas apie jų santykį su būtimi bei nauda Teaiteto paklaustų taip pat, kaip jo klausia apie gebėjimą „matyti“, „girdėti“, „užuosti“ ir pan. – kokį vardą jam tiktų suteikti, tai Teaitetas nebejotinai turėtų atsakyti – „žinoti“, „žinojimas“, kaip apie juslinio patyrimo gebą jis jau atsakė – „justi“, „jutimas“ (*ibid.*, p. 24). Toliau dialoge *expliciter* šiuo keliu neinama, tačiau ir antrojo, ir trečiojo apibrėžimo aptarimai leidžia įžvelgti mąstomųjų bendrybių taikymo klausimo svarbą (*ibid.*, p. 26 *sqq*).

184 c4–5

Antai dabar būtina prikibti prie atsakymo, kurį duodi. J. Cooperis (1970, 9. 127, n. 7) primena, kad būtent taip nerūpestingai apie dalykus reginčias ir savo patirtį pranešančias jusles kalba *Valstybės* Sokratas (523 c–524 a). Šio dialogo protagonistas juslėms ir mąstančiai sielai priskiria skirtingus suvokimo objektus: juslės patiria juntamą pasaulį, o siela – mąstomąjį. J. Cooperis (1970; 1990, p. 137–140) ragina *Teaiteto gnoseologinės sampratos netapatinti su Valstybėje* dėstoma tikrovės suvokimo vizija.

184 d1–3

jei mumyse tarsi mediniuose arkliuose lindėtų daugybė juslių, tačiau visa tai nesitelktų į kokį nors vienos rūšies dalyką. Tikėtina, kad omenyje turimas achajų būrį savyje slepiantis Trojos arklys. Šis, pasak Sokrato, „baisus" įvaizdis primena anksčiau dėstytą judraus pasaulio pažinimo sampratą, anot kurios, patiriamą dalykų, galbūt ir paties patyrėjo, būtį sudaro besikeičiančios potyrių (percepcijų) konsteliacijos (156 a–160 e). Dabar aiškėja, kad turėdamas tik kūninius jutimo įrankius žmogus negebėtų atskirų savo patirčių sutelkti į vieną „puokštę".

184 d4–5

kuriuo, panaudodami jas tarsi įrankius, juntame visus juntamus dalykus. Žodžiai „tarsi įrankius" (οἷον ὀργάνων) rodo, kad dar yra patiriama *metaforinė* žodžio „organas" (pirminė reikšmė – „įrankis", „padargas") reikšmė ir junginys „jutimo organai" nėra tapęs įprastu.

184 e2–4

būtų geriau, kad tu pats kalbėtum ir atsakytum į šiuos klausimus, nei kad aš ląsčiau už tave atsakinėti. Plg. 185 e7–8: „Mat aš taip ir maniau, tačiau norėjau, kad ir tu būtum tokios nuomonės".

Gorgijuje Sokratas ne sykį aiškina, kad jam rūpi natūrali svarstymo sklaida, kuriai svarbi ir nevaržoma pašnekovo raiška. Plg. *Gorgijas* 453 c1–4: „Nesistebėk, jei netrukus ir vėl klausiu tavęs ko nors, kas, regis, akivaizdu, o aš vis klausinėju. Mat, kaip sakiau, klausiu tam, kad svarstymas būtų dėstomas nuosekliai, ir ne dėl tavęs, bet kad neįprastume ką nors nuspėdami plėšti vienas iš kito dar nepasakytų dalykų ir tu galėtum dėstyti savo teiginius taip, kaip nori ir esi sumanęs", ir 454 b9–c5: „Kodėl tavęs klausiu, jei pats spėju? Ko

pats nepasakau? Ne dėl tavęs tai darau, dėl svarstymo, kad šitaip eidamas priekin kuo aiškiau parodytų mums tai, kas svarstoma".

184 e8–185 a1

O ar norėsi sutikti, kad to, ką junti per vieną galią, negali justi per kitą galią? Šiam teiginiui kartais priekaištaujama atkreipiant dėmesį į tai, jog kai kurie suvokimo objektai, antai dalyko forma, gali būti suvokiami ir rega, ir lytėjimu. Vis dėlto aišku, kad ir formos atveju rega ir lytėjimas (pagal savo prigimtinę funkciją) patiria *skirtingas* kokybes ir vienas kitą papildo, o, kita vertus, gali ir prasilenkti – tarkime, regai lygus ir apvalus atrodantis objektas gali turėti gaubtą paviršių.

185 b9–c1

jei būtų galima nagrinėti, ar juodu yra sūrūs, ar ne, žinai, kad galėtum pasakyti, kuo tai nagrinėsi. D. Bostockas pastebi, kad Sokratas klausia „kuo", regis, pats nesilaikydamas ką tik paaiškinto skirtumo tarp pažinimo „kuo" ir pažinimo „per ką" (1988, p. 121, n. 35). Teaitetas atsako rūpestingiau: „per liežuvį veikianti galia" (185 c3). Galbūt Sokrato vartoseną („kuo" vietoje „per ką") galima paaiškinti tuo, kad jis klausia apie dalykų *buvimą* sūriais, todėl jau numano ir būtį pagaunančios galios veikimą. Plg. tolesnį jo klausimą: „o per ką veikianti galia tau parodo tai, kas visiems bendra, ir tai, kam duodi vardus ‚yra', ‚nėra' ir visus kitus, apie kuriuos dabar klausėme?" (185 c4–7).

185 c10–d3

taip pat apie viena ir visus kitus dalykams taikomus skaičius. Bet, aišku, klausi ir apie lyginamumą bei nelyginamumą, taip pat apie visa kita, kas eina kartu su jais. Kaip

ir dera matematikui, Teaitetas bendrybių sąrašą papildo matematinėmis sąvokomis.

185 e1–2

pati siela per save nagrinėja visų dalykų bendrybes. τὰ κοινὰ περὶ πάντων – „su visais dalykais susijusias bendrybes". Turima omenyje būtis, panašumas, tapatumas ir jų priešingybės, taip pat skaičiai ir jų savybės. D. Frede (1989, p. 21) pastebi, kad pateiktas bendrybių sąrašas, regis, nėra baigtinis – netrukus Sokratas jį papildys įtraukdamas „gražu ir bjauru, gera ir bloga" (186 a8).

Žodis „bendrybės" („bendra", τὰ κοινά) Sokrato svarstyme iškyla dėl esminės argumento prielaidos – jokia juslė negali pagauti to, kas *bendra* skirtingų juslių objektams – antai juodo daikto ir žemo garso būties („buvimo"). „Buvimą", kaip skirtingų objektų patyrimą, ko gero, galima suvokti kaip tam tikrą „bendrybę". Sunkiau suprasti, kaip bendrybė „yra" dalyvauja (jei dalyvauja) patiriant atskirą dalyko savybę. Plg. Cooper (1970), p. 134, n. 14 ir p. 141. Atsakant į šį klausimą, regis, verta priminti pradinę Protagoro pozicijos formuluotę 152 a–c, anot kurios, kiekvienas pats sau sprendžia apie dalyko *buvimą* kokiu nors – dalyką pažįstantis ir apie jį sprendžiantis suvokėjas turi tarti, pavyzdžiui: „šis vėjas man *yra* šaltas".

Nei Sokratas, nei Teaitetas nieko nesako apie tai, *kaip* siela suvokia būtį ir kitas bendrybes, tik tai, kad protas apie juntamosios savybės būtį ir tapatumą sprendžia pats, nepriklausomai nuo kokios nors juslės veikimo. A. Tschemplik atkreipia dėmesį į tai, kad taikliai atsakydamas apie bendrybių nagrinėjimo subjektą Teaitetas išties parodo nemenką filosofinį įžvalgumą – panašioms išvadoms apie sielos veikimą reikėjo tokių Platono dialogų kaip *Valstybė* ir *Faidras* (2008, p. 96 *sq*).

185 e3–5

Tikrai esi gražus, Teaitetai! Ne bjaurus, kaip sakė Teodoras. Juk gražiai kalbantis žmogus yra ir gražus, ir geras. Plg. 143 e6–9. Artėjant pirmojo Teaiteto „pagimdyto“ apibrėžimo analizės pabaigai, Sokratas grįžta prie pokalbio su Teodoru pradžios – Teaitetas nėra negražus, jis – ir gražus, ir geras (*kalokagatas*). Apie sokratišką *kalokagatijos* sampratą žr. Aleknienė (in: Platonas, 2019, p. 465 *sq*). Atrodo, kad Sokratas dabar demonstruoja gebėjimą dalykus (šiuo atveju, jaunąjį pašnekovą) vertinti ne vien juslinėmis kūno galiomis (rega). Galbūt skaitytojai patys turi padaryti išvadą apie Sokrato, su kuriuo Teodoras lygino „negražų“ jaunuolį, grožį.

Pokalbio pradžioje Sokratas sakė, kad spręsti apie jųdviejų su Teaitetu panašumą turėtų koks nors dailininkas, ne matematikas Teodoras. Pasak D. Frede (1989, p. 40), filosofui (platonikui) įdomiau svarstyti apie išorinių ir vidinių savybių skirtį ir vertinti pastarąsias. A. Tschemplik pastebi, kad Sokrato žodžiai apie jaunuolio grožį majeutinio dialogo situaciją priartina prie *Puotos* Diotimos aiškinimų apie sielos nėštumą – pasak Diotimos, gimdyti (ir kūnu, ir siela) galima tik grožyje (2008, p. 167, plg. *Puota* 206 b–e).

186 a2–e12

Būtis, tiesa ir žinojimas

Baigiant Teaiteto apibrėžimo apžiūrą (jo gyvybingumo tikrinimą), grįžtama į apibrėžimo plėtojimo pradžią. Nebepasiūloma esmingai naujų sampratų arba argumentų, bet išsamiau ir aiškiau nei iki šiol kalbama apie būties, tiesios ir žinojimo santykį. Apibrėžimo „gimdymo“ pradžioje pats Sokratas jutimo, būties, tiesos ir žinojimo ryšį nusakė taip, kad jis būtų palankus apibrėžimui, tapatinančiam jutimą ir

žinojimą (152 a–c). „Būties" / „buvimo" samprata iškilo kartu su Protagoro teiginiu, kad „žmogus yra visų dalykų matas, *esančių*, kad jie *yra*, o *nesančių* – kad *nėra*" (152 a2–4). Pateikęs vėjo, vienam šalto, kitam – ne, pavyzdį, Sokratas svarstė, esą, kokį dalyką žmogus junta, toks jis jam veikiausiai ir *yra* (152 c2–3), „vadinasi, jutimas visada junta tai, *kas yra*, ir nemeluoja, kaip ir dera žinojimui" (152 c5–6). Panašiai skamba ir 160 c7–9 žodžiai, kuriais Sokratas apibendrina išdėstytą protagorininkų herakleitininkų jutimo sampratą: „Vadinasi, man mano pojūtis yra teisingas (juk tai visada – mano *būties* [τῆς ἐμῆς οὐσίας ἀεί ἐστιν] pojūtis) ir, kaip sako Protagoras, aš sprendžiu – apie esančius dalykus, kad jie man *yra*, ir apie nesančius – kad *nėra*".

Pirmojo apibrėžimo analizės baigiamąjį žingsnį nagrinėjantys tyrėjai nemažai svarsto apie čia vartojamos *ousia* sąvokos reikšmę(-es), tačiau, mano žiniomis, išleidžia iš akių šios analizės dalies santykį su minėtais pradinę protagorininkų herakleitininkų sampratą kūrusiais tekstais. Dialogo Sokratas neabejotinai juos turi omenyje, kai vėl į viena sutraukia būties (arba „buvimo"), tiesos ir žinojimo sąvokas. Šį kartą jis nori parodyti, kad, priešingai nei jo paties teigta padedant pagimdyti protagorišką pažinimo sampratą, jutimas nepagauna dalykų buvimo / būties, vadinasi, nepagauna ir tiesos / tikrovės.

Gretinimas su ankstesniais tekstais be kita ko leidžia geriau suprasti, kodėl dabar kalbama apie „būtį" / „buvimą" (*ousia*) ir kaip šis žodis čia suprastinas. Kaip ir anksčiau, Sokratas pradeda nuo dalykų *buvimo kokiu nors* fakto. Tokią predikato „yra" vartoseną numato paprasčiausi teiginiai apie juntamus aplinkos dalykus, antai: jūra *yra* šlapia, sūri ir mėlyna, smėlis *yra* karštas ir gelsvas. Plg. 186 a2–3: „Prie katrų skiri būtį (τὴν οὐσίαν)? Juk šis dalykas *labiausiai viską lydi*". Šį „paprastąjį" buvimo predikatą Sokratas pasirengęs

laikyti jusliniam patyrimui nepasiekiamu suvokimo objektu. Plg. kom. *ad* 185 e1–2 („pati siela per save nagrinėja visų dalykų bendrybes“). Mąstant taip, kaip siūlo *Teaiteto* Sokratas, negalima būtų sakyti, kad žmogus *junta*, kad jūra *yra* mėlyna, o smėlis *yra* karštas. Tokį sprendimą turi padaryti protaujanti siela. Lieka klausimas apie juslinius potyrius patiriančios sielos vaidmenį: „Ar ji išties vien pasyviai gauna įspūdžius, ar juos jau identifikuoja ir priskiria etiketę [*‚label‘ them*]“ (Frede, 1989, p. 21). Dialogo tekstas nesuteikia pakankamos medžiagos šiam klausimui išspręsti. Kad ir kaip būtų, jei juslinė sielos patirtis (186 c2: παθήματα) čia suprantama kaip kokios nors rūšies objektų atpažinimas, tai turėtų būti predikuojančio teiginio nesudarantis jų fiksavimas (Frede, *ibid.*: *Plato must have a non-predicative or non-propositional ‚noticing‘ in mind*).

Kalbant apie būtį suvokiančios sielos vaidmenį grįžtama prie dar vieno ryškaus ankstesnio svarstymo motyvo – žinovo („išminčiaus“) gebėjimo numatyti būsimą *naudą*. Plg. 166 d–167 d (Protagoro vardu dėstomas aiškinimas) ir 177 c–179 a (Sokrato argumentas). Pašnekovai sutaria, kad *santykius* (πρὸς ἄλληλα) tarp skirtingų juslių patyrimų, taip pat – tarp skirtingo laiko būsenų (186 a–b1: τὰ γεγονότα καὶ τὰ παρόντα πρὸς τὰ μέλλοντα) siela nagrinėja pati *savyje* (186 a9–b1). Vadinasi, tik ji gali *vertinti* atskirus duomenis ir daryti išvadas apie dalykų būtį ir naudą (186 c), nes geba į viena sutelkti ir tarytum vienu žvilgsniu nužvelgti skirtingų juslių ir laikų pojūčius, kad ir tokius, kurių gimimas buvo nusakytas 156 b–157 c. Įvairius moralinius, estetinius, pragmatinius ir kitokius vertinimus siela geba daryti todėl, kad, kitaip nei individualūs momentiniai pojūčiai, gali remtis tveriančių bendrybių matu.

Sokratas skiria [1] įvairius kūno juslėms dalyvaujant patiriamus pojūčius (tokius patiria gyvūnai ir žmonės nuo pat

gimimo) ir [2] analitinį gebėjimą vertinti patiriamų būsenų ar savybių būtį ir naudą. Toks gebėjimas, pasak jo, tegali atsirasti kaip kryptingo ugdymo rezultatas (186 c). Taip atsiliepiama į anksčiau dėstytą Protagoro sampratą, pasak Sokrato, leidžiančią visus jusles turinčius gyvūnus laikyti tokiais pat išmintingais, kaip ir didžiausius žmonių bendruomenės išminčius. Plg. 161 c4–6: „Kodėl pradėdamas savo *Tiesą* jis nepasakė: ‚Visų dalykų matas yra kiaulė' ar ‚babūnas', ar koks nors dar keistesnis gyvūnas, kad tik turėtų pojūčių?"

186 a4

prie tų, kurių siela siekia pati savaime. A. Tschemplik (2008, p. 97) pastebi Platono dialoguose reto veiksmažodžio ἐπορέγεται („siekia") vartoseną (čia ir du kartus *Valstybėje*). Šis žodis nusako *trokštamo* objekto siekimą ir santykiui su patyrimo objektui suteikia emocinį (aistringą) atspalvį. Tas pats veiksmažodis (be priešdėlio ἐπ-) pavartotas garsiame Aristotelio *Metafizikos* pradžios teiginyje: „Visi žmonės iš prigimties trokšta (ὀρέγονται) žinoti (εἰδέναι)" (A, 980 a21).

186 a9–b1

kurių būtį siela nagrinėja žiūrėdama jų tarpusavio santykio ir buvusius bei esamus dalykus savyje siedama su būsimaisiais. „Siedama" – ἀναλογιζομένη. Tikėtina, kad taip kalbėdamas Teaitetas nepamiršta matematinės daiktavardžio ἀναλογία (iš kurio atsiranda veiksmažodis ἀναλογίζεσθαι) reikšmės – „(matematinis) santykis", „proporcija". Atsiliepdamas į šią vartoseną Sokratas toliau pavartoja retą daiktavardį ἀναλόγισμα (186 c2: ἀναλογίσματα; *Thesaurus Linguae Graecae* duomenimis, šis daiktavardis aptinkamas tik viename Epikūro fragmente), „skaičiavimai / išvados" (apie santykį, πρός) ir dar vieną matematinės kilmės daiktavardį συλλογισμός (186 d3: ἐν δὲ τῷ περὶ ἐκείνων

συλλογισμῷ). Apskaičiuoti ir įvertinti momentinius jutimų duomenis gali tik log(ist)inis sielos centras.

J. Cooperio manymu (1990, p. 132), žodžiais apie „buvusius bei esamus dalykus savyje su būsimaisiais“ siejančią sielą siekiama priminti ankstesnį Sokrato prieš Protagoro reliatyvizmą iškeltą argumentą apie ateities prognozių *objektyvią* (ne subjektyvią, kiekvienam savą) vertę (178 a–179 b). Dėstydamas ankstesnį argumentą Sokratas rėmėsi *naudingumo* kategorija. „Naudą“ (186 c3: ὠφέλειαν) Sokratas ir dabar netrukus prisimins apibendrindamas savo aiškinimus apie analitinius sielos gebėjimus.

186 b11–c5

Vadinasi, kai kuriuos dalykus tiek žmonėms, tiek gyvūnams iš prigimties duota pajusti iškart, vos atsiradus, – visus tuos potyrius, kurie į sielą eina per kūną, o išvados apie šių potyrių santykį su būtimi ir nauda atsiranda (jei išvis atsiranda) sunkiai ir laikui bėgant, per gausius vargus ir ugdymą. Teofrasto liudijimu, jau Alkmajonas (VI a. pab.–V a. pr.) visiems gyvūnams bendrą „jutimą“ (αἴσθησιν) skyrė nuo žmonių suvokimo galios: „Pasak jo, žmogus nuo kitų gyvūnų skiriasi tuo, kad ‚vienintelis suvokia (ξυνίησι), o kiti junta, tačiau nesuvokia (αἰσθάνεται μέν, οὐ ξυνίησι δέ)‘ (fr. 1 a DK), nes protauti ir justi – skirtingi dalykai, o ne tas pat, kaip manė Empedoklis“ (*De sensu* 25, 1–4; plg. Alkmajonas, test. 5, 1–5 DK). Šią jutimo ir suvokimo skirtį, ko gero, galima būtų suprasti kaip jutimo patirties ir jos įsisąmoninimo skirtumą. *Teaitete* svarstoma tiesioginio jutimo ir susidaromos nuomonės (patirties vertinimo) skirtis.

Dabar Sokratas omenyje turi ne vien gebėjimą teigti, kad dalykas arba jo savybė „yra“ – tokį gebėjimą žmogus įgyja pirmaisiais antraisiais gyvenimo metais (nors D. Bostockas spėja, kad kalbama apie mokantis kalbėti vaiko patiriamus

vargus, 1988, p. 124), bet ir gerokai sudėtingesnius „ekspertinius" apibendrinimus, išvadas ir prognozes. D. Frede manymu, šiame tekste vartojamas žodis παιδεία kartu su prieveiksmiu μόγις („sunkiai", „vargiai") verčia manyti (*suggests strongly*), kad Platonas turi omenyje ne bendrai visiems (fizinio ir psichinio neįgalumo neturintiems) žmonėms prieinamą analitinio mąstymo gebėjimą, bet specialųjį filosofinį dialektinį įgudimą (1989, p. 24): „Aišku, nėra reikalo [čia] *paideia* laikyti ‚išėjimu' iš Olos [*Valstybė* 514 a, 518 b7], tačiau sunku patikėti, kad *paideia*, kuri padeda pasiekti *ousia* ir *ōphelia* [‚naudą'], Platonas čia supranta kaip paprastą kalbos mokėjimą. [...] *Mogis* vartosena primena Sokrato teiginį *Valstybėje* VII, esą Gėrio pavidalas ‚vargiai įžiūrimas' (517 d9: μόγις ὁρᾶται; plg *Faidras* 248 a4, kur apie sielą sakoma, kad ji μόγις καθορῶσα τὰ ὄντα [‚sunkiai įžvelgia esybes']). Tad labai tikėtina, jog Platonas turi omenyje *paideia*, būdingą digresijoje apie tikrąją filosofo prigimtį nusakytam filosofui, negailinčiam jokių pastangų tiesai surasti (172–177)" (*ibid.*, p. 44, n. 18). Ta pati tyrėja sutinka, kad šios vietos tekstas Platono veikiausiai sąmoningai parašytas taip, kad leistųsi interpretuojamas keliais lygmenimis – Sokrato žodžius galima suprasti kaip tinkamus [1] visiems mąstantiems žmonėms, [2] savo srities mokslą išmanantiems specialistams arba juose įžvelgti [3] užuominą apie aukštesniuosius filosofo dialektiko gebėjimus. Plg. *ibid.*, p. 23 *sq*, 42, 48, n. 60.

186 c7

ar įmanoma prieiti tiesą, nepriėjus būties? Plg. 186 c9–10: „O ar dalyko tiesos nepriėjęs žmogus galėtų tapti to dalyko žinovu?"; 186 e4–10: „Bet šiam dalykui [‚jutimui'], kaip sakėme, neduota paliesti tiesos, nes ir būties neduota... Vadinasi, ir žinojimo?... Taigi... jutimas ir žinojimas niekaip negalėtų būti tas pat". Sokratas ryžtingai paneigia teiginius,

kuriuos pats iškėlė padėdamas jaunuoliui pagimdyti pirmąjį žinojimo apibrėžimą. Tuomet jis sulaukė pašnekovo pritarimo svarstydamas: „Juk kaip kiekvienas dalykus junta, tokie jie kiekvienam, ko gero, ir yra?... Vadinasi, jutimas visada junta tai, kas yra, ir nemeluoja, kaip ir dera žinojimui“ (152 c) ir „Vadinasi, man mano pojūtis yra teisingas (juk tai visada – mano būties pojūtis)... Kaip gi tuomet aš, kuris neklysta ir nesuklumpa suvokdamas esančius arba tampančius dalykus, galėčiau nebūti mano juntamų dalykų žinovas?“ (160 c7–d3).

„Tiesa“ šiuose svarstymuose suprantama kaip pasaulio dalykų – tokių, kokie jie *yra*, jų būties – pagava. Sokratas paaiškino, kad juslės *būties* visai negali suvokti; jos fiksuoja spalvas, garsus, skonius ir pan., tačiau nieko negali pasakyti apie jų *būtį*. Kitaip tariant, sprendimas apie, tarkime, mėlynos spalvos *būtį* (arba tapsmą) neiškyla kaip mėlynos spalvos potyrio dalis (taip atrodė pirmojo žinojimo apibrėžimo nagrinėjimo pradžioje). Pasak J. Cooperio, „jutiminio įspūdžio turėjimas [*to be sensibly affected*] nereiškia jokio teiginio, vadinasi, visai nesiekia tiesos ir klaidos lygmens; tiesa ir klaida glūdi apmąstymuose, kuriuos mes plėtojame mūsų jutimo pagrindu“ (1990, p. 135).

187 a1–201 c7

Antrasis apibrėžimas: žinojimas – teisinga nuomonė (*doxa*)

Padaręs išvadą, kad (kitaip nei teigia protagorininkai) ne visos nuomonės yra teisingos, Sokratas iškėlė klausimą apie tiesioginį jutimą – ar ir toks dalykų patyrimas gali klysti (179 a10–d1)? Aptarus radikalių herakleitininkų poziciją ir nusprendus, kad tiesioginiai potyriai apskritai nieko neleidžia teigti, grįžtama prie „nuomonės“ (*doxa*). Atsižvelgdamas į ankstesnio svarstymo rezultatus Teaitetas pasiūlo

(„pagimdo“) antrą žinojimo apibrėžimą sakydamas, kad tai galėtų būti *teisinga* nuomonė. Antrojo naujagimio gyvybingumas tikrinamas dviem būdais: [1] 187 c7–200 d4 svarstoma (ne)galimybė turėti klaidingą nuomonę (klaidingai spręsti apie dalykus); [2] 200 d5–201 c7 remiantis retorinės įtaigos pavyzdžiu, nurodoma, kad nuomonė gali atsirasti be žinojimo, vien iš įtikinimo.

Dauguma komentuotojų pastebi, kad šioje dialogo dalyje (išskyrus 200 d5–201 c7) vyrauja objektinio (ne propozicinio) žinojimo samprata – svarstoma galimybė neteisingai atpažinti dalykus arba jų savybes, antai, palaikyti Sokratą Teaitetu arba Teodoru, o skaičių dvylika skaičiumi vienuolika. Jei nuomonė suprantama kaip tiesioginė, nediskursyvi pažintis su dalyku, tuomet, išties, žinodamas / manydamas dalyką žmogus tarsi tiesiogiai jį turi prieš savo proto akis ir negali jo palaikyti kuo nors kitu. R. Robinsono manymu, klaidos atsiradimo šiame *Teaiteto* tekste paaiškinti nepavyksta todėl, kad mąstymas čia suprantamas kaip – be jutimų organų vykstantis – jutimas (*sensing without organs*): „Nors [pašnekovų] kompanija atmeta mokymą, kad žinojimas yra jutimas, jie vis dėlto neišsivaduoja iš neįsisąmonintos prezumpcijos, kad mąstymas galiausiai yra savotiškas jutimas be jutimo organų, tarsi lietimas dvasios rankomis, tam tikra ‚ekstrasensorinė percepcija‘!“ (1950, p. 25). Taip suvokiant mąstymą išties vargu ar įmanoma ką nors tarsi obuolį sugriebiant ranka, jokio obuolio rankoje neturėti ir taip suklysti (*ibid.*). Robinsono aiškinimas labiausiai tinka klaidą su nesamo dalyko (nesamybės) mąstymu siejančiai Sokrato analizės daliai (188 c–189 b). Tačiau dažniausiai klaidą jis mėgina svarstyti kaip vieno dalyko „sugriebimo“ vietoje kito situaciją, o tai labiau primena situaciją, kuomet norėdamas sugriebti obuolį žmogus sučiumpa kriaušę. Vis dėlto Robinsonas neabejotinai teisus pabrėždamas, kad, norint įveikti dialogo aporijas,

reikia liautis įsivaizduoti mąstymą kaip mąstomų dalykų lietimą (*to realize that thought is not touching, ibid.*, p. 28). Mąstymo veikimo ypatumą ir galimybę klysti Robinsonas sieja su simboline jo prigimtimi: dalykai nusakomi simboliais, klaida gali rastis juos taikant.

Objektinio žinojimo sampratos laikomasi aptariant (ir atmetant) pirmus du klaidingos nuomonės atsiradimo aiškinimus: „Ar įmanoma klaidingai manyti apie žinomus arba nežinomus dalykus?“ (187 e5–188 c8) ir „Ar įmanoma manyti tai, ko nėra (‚nesamybę‘, τὸ μὴ ὄν)?“ (188 c9–189 b9). Svarbus svarstymo posūkis įvyksta tuomet, kai Sokratas (nors ir dvejodamas) nuomonę apibrėžia kaip vidinį sielos diskursą (189 e–190 a). Tai sušvelnina, o gal ir visai nutrina ribą tarp minėtų dviejų žinojimo pavidalų (objektų ir tiesos žinojimo). Mat tokiais atvejais „nuomonė“ (teisinga arba klaidinga) virsta teiginiais (*ex hypothesi* žinojimu), *kad*... Antai: „Manau / žinau, *kad* tas jaunuolis (arba anas senis) yra Teaitetas“, „Manau / žinau, *kad* Teaitetas yra gražus (arba negražus)“, „Manau / žinau, *kad* penki plius septyni yra dvylika (arba vienuolika)“. Dauguma Sokrato nurodomų paradoksų svarstant diskursyviąją nuomonę atsiranda todėl, kad tokio pavidalo teiginius Sokratas performuluoja taip, kad išeitų, jog, spręsdamas apie Teaiteto tapatybę, jo išvaizdą arba skaičių penki ir septyni sudėtį, žmogus pats sau sako: „Manau / žinau, kad Sokratas yra Teaitetas“; „Manau / žinau, kad gražu yra bjauru“; „Manau / žinau, kad dvylika yra vienuolika“. Tokį patį klaidos aiškinimą reflektuotu vertinimo pakeitimu galima įžvelgti jau svarstymo apie žinomus / nežinomus nuomonės objektus analizėje (plg. 188 b–c). Šį įspūdį patvirtina Sokrato žodžiai 196 b („Taigi, grįžtame prie pirmojo mūsų svarstymo? Juk žmogus, kuriam tai nutinka, mano, kad tai, ką jis žino, yra kažkas kita iš jam taip pat žinomų dalykų“).

187 a1–c6

Naujo apibrėžimo gimimas

Tiesą ir žinojimą dabar mėginama sieti su nuomone – *teisinga* nuomone, nes jau parodyta, kad ne visos nuomonės yra teisingos. Sokratas pakartoja išvadą: jutime žinojimo nebeieškoma, žinojimas siejamas su „tuo vardu, kuris sielai suteikiamas tuomet, kai ji pati savaime turi reikalą su esybėmis“ (187 a3–6). Teaitetas spėja, kad Sokratas turi omenyje sielos veiklą, kuriai suteikiamas nuomonės susidarymo ir turėjimo vardas – δοξάζειν (187 a7 *sq*). Šis pašnekovų sutarimas remiasi apibendrinant argumentavimo prieš Protagorą rezultatus Sokrato pirmą kartą aiškiai padaryta jutimo ir nuomonės skirtimi (179 a10–d1, plg. kom. *ad locum*).

Teiginiu, kad prie tiesos prisiliečiama tuomet, kai siela „pati savaime turi reikalą su esybėmis“ (τὰ ὄντα, 187 a5–6), apibendrinami ankstesni aiškinimai apie tai, kad patirti juntamų dalykų būtį geba tik protaujanti siela, ne juslės (185 e6–186 d5), tad jo nereikia laikyti specifiškai platoniško kalbėjimo apie mąstomosios tikrovės (pavidalų) pažinimą išraiška.

187 a1–3

mes pokalbį pradėjome tikrai ne tam, kad surastume, kas nėra žinojimas, bet kad atrastume, kas jis yra. Šį teiginį Sokratas tuoj pat patikslina išlygomis, geriau perteikiančiomis būdingą platoniškojo Sokrato laikyseną: [1] sužinoti, kas dalykas *nėra*, atmetant klaidingas prielaidas, yra vertingas (dažnai vienintelis pasiekiamas) tyrimo vaisius (187 a3–6); [2] tyrimas yra vaisingas, jei svarstymo kelią kartu su Sokratu nuėjęs pašnekovas nebemanys, esą žino tai, ko iš tiesų nežino. Plg. 187 c1–3 ir dialogo pabaigos išvadą (210 b11–c4).

187 b1–2

gal kiek geriau matysi, kai jau iki čia esi atėjęs. Šie Sokrato žodžiai gali priminti (daug pakilesnius) *Puotos* Diotimos aiškinimus apie mąstymo kelią link grožio regėjimo aukštumų.

187 c2–3

šitokiu atlygiu tikrai nederėtų skųstis. „Atlygis" – μισθός. Tikėtina, kad Sokratas čia savo darbo atlygį priešpriešina dialoge jau ne sykį minėtiems sofistų honorarams.

187 c7–200 d4

Klaidingos nuomonės galimybės klausimas

Naujo žinojimo apibrėžimo svarstymas pradedamas klausimu apie galimybę turėti *klaidingą* nuomonę. Sofistų V a. prieš Kr. iškeltas (ne)galimybės manyti klaidingai (klysti arba meluoti) paradoksas Platono dialoguose priklauso bendresniam tikrovės pažinimo ir nusakymo klausimų ratui. *Teaiteto* aptarimas (kartu su *Kratilu*) jame užima vietą pusiaukelėje tarp veikiau paprastos sofistų paradoksų ekspozicijos *Eutideme* (kur juos dėsto sofistai Eutidemas ir Dionisodoras) ir gana išplėtotos prasmingo teiginio struktūros analizės, kuri pasiūloma *Sofiste.*

Eutidemo protagonistai Eutidemas ir Dionisidoras teigia, kad kalbėti neteisingai (meluoti arba klysti) paprasčiausiai neįmanoma, nes neteisingai kalbantis žmogus sako tai, ko nėra (τὸ μὴ ὄν), tad jo teiginys neturi jokio objekto (283 e–284 c, 285 e–286 c; plg. kom. *ad* 188 c9–189 b9: „Ar įmanoma manyti tai, ko nėra [‚nesamybę', τὸ μὴ ὄν]?"). Galimybė klysti (kalbėti neteisingai arba melagingai) glaustai aptariama (veikiausiai anksčiau nei *Teaitetas* Platono parašytame) *Kratile* (429 a–433 b). Šiame dialoge, kaip ir *Teaitete*, teiginys suprantamas kaip vardų (neskiriant veiksmažodžių predikavimo

funkcijos) sankaupa, o teiginio klaidingumas siejamas su netinkamu kurio nors iš sankaupos „vardų“ ir „tarinių“ taikymu. *Sofiste* „nesamybė“ (remiantis kitybės / netapatumo kategorija) aptariama gerokai išsamiau nei ankstesniuose dialoguose, o klaidos galimybė siejama su sudėtine dalykus nusakančio teiginio (λόγος) prigimtimi: iš vardo ir tarinio sudaromas teiginys, nusakydamas kokį nors dalyką, gali jam priskirti (apie jį tarti) tai, kas, nors ir *yra*, nėra (tinkama) šiam dalykui (261 c–263 d).

187 c7–e4

Ar verta jį svarstyti?

Sokratas prisipažįsta kad, susidurdamas su klaidingos nuomonės reiškiniu patiria aporijos („sutrikimo“, padėties be išeities) būseną. Aporijos sąvoka – ryškus Sokrato tyrimų elementas Platono dialoguose ir svarbus *Teaiteto* intelektualinės dramos motyvas. Plg. kom. *ad* 148 b5–151 d6 („Sokrato pribuvėjos menas, majeutika“), *in fine*. Visas žinojimo apibrėžimo aptarimas prasidėjo Sokrato prisipažinimu, esą jis patiria šiokią tokią („smulkią“) aporiją (145 d6: μικρὸν δέ τι ἀπορῶ). Dabar naują intensyvų svarstymo tarpsnį jis pradeda teigdamas, kad patiria didelę aporiją.

Sokrato pastebėjimas: „Gal išties visai tinkamas metas dar kartą lyg pasekti pėdsaką. Juk turbūt geriau nuveikti mažai, bet gerai, nei daug, tačiau ne iki galo“ (187 e1–3), ko gero, parodo, kad Platonas mato, kad ilgas *klaidingos* nuomonės aptarimas gali būti palaikytas *nukrypimu*, tačiau nusprendžia jį įterpti – bent jau dėl savaiminės tokio svarstymo vertės.

187 d10–11

ką tik judu su Teodoru neblogai kalbėjote apie laisvą laiką, esą tokiuose dalykuose niekas nespaudžia. Plg. 172 c–d.

187 e5–188 c8

Ar įmanoma klaidingai manyti apie žinomus arba nežinomus dalykus?

Veiksmažodis δοξάζειν šiame Sokrato svarstyme vartojamas su tiesioginiu papildiniu, nusakomu būdvardžio niekatrosios giminės daugiskaita – δοξάζειν ψευδῆ arba ἀληθῆ, „manyti klaidinga / klaidingus dalykus" (=„klaidingai") arba „teisinga / teisingus dalykus" (=„teisingai"). Tokia δοξάζειν vartosena su tiesioginiu papildiniu, kuris nusako nuomonės objektą, graikų kalboje nėra įprasta. D. Bostocko manymu, šią keistą vartoseną Platonas pasitelkia kaip „dūmų uždangą", norėdamas pridengti faktą, kad nuo propozicinio žinojimo svarstymo pereita prie objektinio žinojimo atvejų (1990, p. 271). Kad ir kaip būtų, akivaizdu, kad ji leidžia nuo teiginio apie klaidingos nuomonės galimybę (galimybę manyti klaidingai) lengvai pereiti prie klaidingos nuomonės *objekto* klausimo – kas yra sąvokos „manyti klaidinga" (δοξάζειν ψευδῆ) numanomi „klaidingi dalykai"? Visas antrojo apibrėžimo svarstymas susijęs su *objektų* žinojimo klausimu. Su teiginio arba manymo *objektais* visų pirma susiję ir *Eutidemo* – ankstyviausio Platono dialogo, kuriame iškyla klaidingo manymo klausimas, – paradoksai.

Klaidingo manymo aporiją Sokratas dabar siūlo pamėginti svarstyti remiantis griežta žinomų ir nežinomų dalykų perskyra, darant prielaidą, kad nuomonę mes turime arba apie mums žinomus, arba apie nežinomus objektus (daiktus arba jų savybes). Negana to, nežinantis dalyko žmogus, anot Sokrato, visai negali mąstyti (apie) jam nežinomą dalyką. Svarstant tokią prielaidą, Teaitetui greitai tenka sutikti, kad klysti neįmanoma nei [1] vieną žinomą dalyką palaikant kitu (antai Teaitetą Sokratu), nei [2] vieną nežinomą dalyką – kitu nežinomu dalyku, [3] nei žinomą dalyką – nežinomu arba, [4] *vice versa*, nežinomą – žinomu.

Šio svarstymo paradoksalumas kyla iš pačios pamatinės jo prielaidos tautologiškumo: aptariamoji žinojimo samprata perkeliama žinojimo *objektui* remiantis graikų kalboje neįprasta „manyti" su tiesioginiu papildiniu vartosena („manyti *x*" suprantant kaip „turėti nuomonę apie *x*") ir tariant, kad nuomonės objektas gali būti tik žinomi (arba nežinomi) dalykai. Tokia tautologinė prielaida Sokratui leidžia neigti galimybę klysti dėl žinomo objekto – juk tuomet, klaidos atveju, jis nebebūtų žinomas. Ta pačia prielaida grindžiamas Sokrato teiginys, kad kažką žinantis žmogus negali to dalyko nežinoti, o nežinantis – žinoti (188 a10–b1).

Problemiška yra ir kita Sokrato svarstymo prielaida, esą apie kiekvieną dalyką mes *arba* žinome, *arba* nežinome (188 a1–2), tarsi negalėtų būti jokių žinojimo tikslumo ir išsamumo pakopų. Tokią galimybę Sokratas paneigia ir kategoriškai teigdamas, kad tarpinės mokymosi ir užmiršimo būsenos „išmokti ir pamiršti" jo svarstymui nieko nereiškia (188 a2–4), drauge atmesdamas *Menono* Sokrato dėstomą mokymosi kaip turėto žinojimo prisiminimo sampratą. Dabar jo plėtojamas „argumentas remiasi prielaida, kad, išskyrus atvejį, kuomet aš ‚žinau' objektą, mano protas jo atžvilgiu yra visiškai tuščias, kaip būtų tuomet, jei aš niekada nebūčiau jo nei matęs, nei girdėjęs" (Cornford, 1935, p. 113). Pasak T. Chappellio, „painioti *visko* žinojimą apie *x* ir žinojimą, pakankamą, kad būtų galima vartoti *x* vardą, yra visai elementari klaida. Platonas būtų ne kažinkoks filosofas, jei būtų daręs tokią klaidą" (2004, p, 159). Lieka ir galimybė žinoti / pažinti objektą kokiu nors vienu atžvilgiu, o kitu – nežinoti / nepažinti, antai, puikiai pažinti Sokrato išvaizdą, tačiau visai nieko nenutuokti apie jo balsą (plg. Bostock, 1988, p. 196). Paties Sokrato, apibendrinant svarstymo rezultatus, daroma išlyga – *„jei mes išties* viską arba žinome, arba nežinome" (188 c6) – leidžia spėti, kad dialogo autorius įžvelgia

kertinės dėstyto argumento prielaidos trapumą. Neilgai trukus Sokratas grįš prie šioje atkarpoje svarstomų galimybių (191 a8 *sqq*). Pasak Fr. Cornfordo: „Platonas, kaip jis dažnai tai daro, pradeda nuo paprastos ir naivios pozicijos, kuri nepaiso kai kurių svarbių veiksnių, kuriuos jis po truputį įtraukia į svarstymą" (1935, p. 111).

J. Cooperis čia Sokrato dėstomą požiūrį, esą mąstyti apie dalyką reiškia jį žinoti, sieja su *Kratile* pateikiama klaidingumo samprata: *Kratilo* Sokratas klaidą aiškino kaip neteisingą dalyko vardo taikymą, *Teaitete* neteisingas vardo taikymas kildinamas iš neteisingo dalyko mąstymo. „Kaip tik čia ir prasideda *Teaiteto* klaidingumo aptarimo sunkumai. Jei žmogus turi objektą tiesiai prieš savo mąstymo akis [*before his mind*], kaip jam pavyksta neteisingai jį įvardinti [*misname*]? Neteisingai įvardinti dalyką reiški neatpažinti jo tokio, koks jis yra, supainioti jį su kažkuo kitu, o tai [nurodytoje situacijoje] atrodo neįmanoma" (1990, p. 199).

188 a10–b1

neįmanoma, kad kažką žinantis žmogus to dalyko nežinotų, arba, kad nežinantis – žinotų. Pirmojoje dialogo dalyje Protagoras ryžtingai teigia tai, ką, Sokrato vedamas, Teaitetas dabar paneigia. Plg. 166 b4 *sq*: „Manai, žmonės nesiryš pripažinti, kad tas pats žmogus gali tą patį dalyką ir žinoti, ir nežinoti?" Tuomet protagoriškoji nuomonės neklaidingumo samprata rėmėsi momentinių jutimų aibės prielaida.

188 c9–189 b9

Ar įmanoma manyti tai, ko nėra („nesamybę", τὸ μὴ ὄν)?

Šį kartą klaidingos nuomonės objektą Sokratas mėgina apibrėžti kaip *nesamą* ir čia pat įrodo pašnekovui, kad „manyti

nesamus dalykus / tai, ko nėra“ taip pat neįmanoma, kaip ir justi („matyti“ arba „girdėti“) *nieką*. „Manyti tai, ko nėra“ (τὰ μὴ ὄντα δοξάζειν / δοξάσαι) graikų kalboje yra įprastas
c posakis nusakant klaidingą nuomonę. Lietuviškai panašiai galima pasakyti „manyti nebūtus / nesamus dalykus“, „manyti niekus“ tačiau toli gražu ne visose kalbose yra panašių frazeologizmų. Antai, pasak G. Ryle'o, „posakis manyti dalyką, kurio nėra [‚*think the thing that is not*'] yra tokia keista anglų kalba, jei tai apskritai yra anglų kalba, kad *mūsų* viduje problemos, susijusios su klausimu, kaip asmuo gali manyti nesamą dalyką, neranda jokio atliepo“ (1990, p. 25).

„Manyti tai, ko nėra“ su „manyti klaidingai“ tapatino dialogo Protagoras, grįsdamas savo teiginį, jog niekas niekada nemano klaidingai: „Niekas ką nors neteisingai manančio žmogaus nepadaro manančiu teisingai (juk neįmanoma manyti nei to, ko nėra, nei ko nors kita, nei tai, kas patiriama, o tai visada teisinga)“ (167 a7–b1). Protagoras, be abejo, pritartų dabar Sokrato daromai išvadai, esą „neįmanoma manyti nesamo dalyko – nei apie esamybes, nei paties savaime“ (189 b1 *sq*). *Eutideme* galimybę klaidingai kalbėti arba dėl ko nors nesutari tuo pačiu pagrindu (neįmanoma esą manyti to, ko nėra) atmeta sofistai Eutidemas ir Dionisodoras (283 e–284 c, 286 a–b). Šio dialogo Sokratui toks argumentavimas – jokia naujiena: „Šitokį svarstymą esu iš daugelio žmonių daug sykių girdėjęs ir vis stebiuosi. Ir Protagoro šalininkai jį labai mėgo, ir dar senesnieji“ (286 c). Paviršutiniškai žvelgiant paradoksas remiasi „paprasta“ kalbinės vartosenos dviprasmybe: žodžiais „teigti / manyti ko nėra“ norima pasakyti, kad taip *nėra vienu ar kitu atveju*, bet ne tai, kad teigiamas *neegzistuojantis* dalykas, nesamybė. Antai manydamas, kad Sokratas yra romėnas, žmogus neabejotinai sakytų nesamą dalyką / tai, ko

nėra, bet neteigtų jokios (ontologinės) „nesamybės". Dviprasmybę sukuria dviejų veiksmažodžio „būti" reikšmių neskyrimas: „būti" / „yra" graikų kalboje (kaip ir lietuvių kalboje) gali nusakyti ir [1] dalyko egzistavimo, ir [2] jo buvimo vienu ar kitu pavidalu faktą. Plg. kom. *ad* 152 a2–4 („žmogus yra visų dalykų matas"), *in fine*. Sokrato dėstomas argumentas frazeologizmą „manyti nesamus dalykus" paverčia neįmanomu teiginiu žodžiui „nesamas" suteikdamas reikšmę „neegzistuojantis".

D. Bostockas (1988, p. 165) atkreipia dėmesį į tai, kad tekste įvardijami du ganai skirtingi „nesamybės manymo" paradokso variantai: Sokratas mini [1] nesamybės / nesamo dalyko manymą *apie kitus* / esamus dalykus ir [2] *nesamybės savaime* manymą (188 d8–10, 189 b1 *sq*). Abu variantai svarstomi vienodai, tačiau iš tiesų nusipelno atskiros analizės. Pirmuoju atveju tai, kas manoma, gali būti „esamas dalykas", tik ne konkretaus dalyko *x* atveju, antai „nosis *yra* kumpa", tačiau ne Sokrato arba Teaiteto atveju. Plg. Bostock (1988), p. 165–168. *Sofiste* Svetimšalio dėstoma klaidos analizė atitinka šį nesamų dalykų sakymo atvejį – teiginys „Teaitetas skraido", pasak jo, klaidingas todėl, kad „esamą dalyką" („skraido") neteisingai teigia *apie Teaitetą*: „Juk esame sakę, kad kiekvieno atžvilgiu (περὶ ἕκαστον) yra daug esamų dalykų, bet daug ir nesamų" (263 b). Bostocko manymu, dėl antrojo nesamybės manymo atvejo verta priminti, kad juslinį patyrimą dialoge jau sutarta skirti nuo analitinio pačios sielos darbo, tad gretinimas su regėjimu ir klausa nebeturėtų atrodyti tinkamas. Manantis tai, ko nėra, mano ne kokį nors fizinį objektą, bet vienokį ar kitokį apie numanomą objektą formuluojamą teiginį. Vis dėlto anksčiau svarstant apie analitinius sielos vertinimus nebuvo minėta, kad išvadas apie dalykų būtį (ar kitokias bendrybes) siela gali daryti neturėdama jokio juntamo objekto.

Sofiste klaidos galimybė aiškinama remiantis teiginio struktūros ir funkcijos analize – klaida čia siejama su teiginio predikavimo (ne vardo, bet tarinio) funkcija. Pasak J. Cooperio, „norint gerai išsiaiškinti sofistų iškeltą netiesos problemą, reikia turėti išplėtotą teiginio prasmės teoriją“ (1990, p. 155). *Teaiteto* analizėje, teiginius vaizduojant kaip vardų sankaupas, kol kas nepasiūloma jokių nesamybę ir klaidą paaiškinti leidžiančių įrankių. G. Ryle'as atkreipia dėmesį į tai, kad Platono laikų graikų kalba nebuvo palanki minėtai vardo ir tarinio skirčiai įžvelgti, nes tas pats žodis ὄνομα čia nusakė ir vardą, ir žodį, ir daiktavardį. Pasak Ryle'o, „Mums lengva sakyti, pvz., kad veiksmažodžiai [*verbs*] yra žodžiai, bet nėra nei daiktavardžiai [*nouns*], nei vardai [*names*]; ir lengva rasti žodžių svarstyti klausimą, ar visi daiktavardžiai yra vardai. [...] Būtų labai sunku tokius dalykus nusakyti graikiškai“ (1990, p. 43). Verta pridurti, kad toks Platono ir kitų graikų mąstytojų įžvalgumas ir lėmė tai, kad dabar mums taip lengva skirti vardus, daiktavardžius, veiksmažodžius, veiksnius, tarinius ir kitas morfologines bei sintaksines kategorijas.

188 e7–10

jei jis mato bent kažkokį vieną dalyką, mato kažką iš esamybių. [...] Vadinasi, matantis bent kažkokį vieną dalyką, mato kažkokį esantį dalyką? „Bent kažkokį *vieną*“ – ἕν γέ τι. Graikų kalboje Sokrato svarstymui papildomo svorio suteikia įvardžio „niekas“ etimologija: οὐδ-ἕν, „nė vienas (dalykas)“. Panašiai svarsto *Sofisto* Svetimšalis (237 d), tik pagrindinė jo svarstymo sąvoka, kaip ir *Eutideme*, yra veiksmažodis λέγειν, „sakyti“, „teigti“. Vargu ar tai laikytina dideliu skirtumu, turint omenyje, kad nuomonę pašnekovai netrukus sutiks laikyti vidine sielos kalba, λόγος (189 e–190 a).

189 b10–190 e4

Ar manyti klaidingai reiškia manyti kažką *kita* (ἀλλοδοξεῖν)?

Sokratas pasiūlo išmėginti dar vieną klaidingo manymo paaiškinimą – vadinti tai ἀλλοδοξία („kita-manybė", 189 b12) ir ἀλλοδοξεῖν, „kita-manyti" (189 d5, 190 e1). Ankstesniuose žinomuose graikų tekstuose daiktavardis ἀλλοδοξία ir veiksmažodis ἀλλοδοξεῖν nėra vartojami, po Platono – vartojami labai retai. M. Narcy (2016, p. 358 *sq*, n. 358) manymu, suprasti šios naujos sąvokos reikšmę ir kilmę gali padėti gretinimas su Aristotelio aiškinimais *Metafizikoje* Γ, 5. Aristotelis kalba apie mąstytojus, tapatinančius mąstymą (φρόνησιν) su jutimu ir iš tokio tapatinimo kildinančius išvadą apie vienodą visų nuomonių pagrįstumą: „laikydami jutimą kitimu (ἀλλοίωσιν), jie teigia, kad jutimo įspūdis (τὸ φαινόμενον κατὰ τὴν αἴσθησιν) negali nebūti teisingas" (1009 b12–14), ir sieja proto būseną su juntančio organizmo pokyčiais. Svarstomą požiūrį pailiustravęs Empedoklio, Parmenido ir Anaksagoro žodžiais, Aristotelis nurodo, kad jo šalininku laikytas ir Homeras: „Teigiama, kad tokią nuomonę akivaizdžiai turėjęs ir Homeras, nes jo poemoje smūgio parblokštas Hektoras guli ‚kitokios sąmonės' (ἀλλοφρονέοντα) [plg. *Iliada* XXIII, 698]. Išeina, kad ir nenormaliai mąstantys (παραφρονοῦντας) žmonės mąsto (φρονοῦντας), tačiau ne taip pat" (1009 b28–31). M. Narcy spėja, kad Platonas naujadaru ἀλλοδοξία / ἀλλοδοξεῖν atsiliepia į empirininkų protagorininkų savo mokymo naudai galbūt išties minėtą veiksmažodį ἀλλοφρονεῖν; šis veiksmažodis graikų kalboje senesnis ir gerokai įprastesnis nei ἀλλοδοξεῖν.

Kad ir kaip būtų, dabartiniu svarstymu Sokratas pasiūlo kitokią *alodoksijos* analizę. „Kitamanybę" jis supranta ne kaip „kitokią nuomonę", bet kaip nuomonės objektų „sukeitimą". Pritardamas Sokrato pasiūlytam klaidos aiškinimui,

Teaitetas pateikia pavyzdį: „Kai kas nors vietoje ‚gražu‘ mano ‚bjauru‘, arba vietoje ‚bjauru‘ – ‚gražu‘, tuomet jo nuomonė išties klaidinga“ (189 c5–7). Būtų galima suprasti, kad, Teaiteto manymu, klaidinga nuomonė atsiranda tuomet, kai žmogus gražų dalyką pavadina bjauriu arba bjaurų gražiu *neįžvelgdamas* dalyko grožio arba bjaurumo. Tačiau Sokratas savo mintį formuluoja kitaip: „Klaidinga nuomone vadiname tam tikrą ‚kitamanybę‘, kuomet kas nors vieną iš esančių dalykų pavadina kitu, taip pat esančiu, *mintyse juodu sukeitęs*“ (189 b12–c2). „Tikėtina, kad Teaitetas nemano, jog sakydamas ‚bjauru‘ ten, kur turėčiau pasakyti ‚gražu‘, aš *teigiu, kad* būti gražiam reiškia [‚yra‘] būti bjauriam. Tačiau Sokratas laikosi savo situacijos aprašymo ir būtent toks aprašymas vėliau paskelbiamas absurdu“ (Bostock, 1988, p. 169 *sq*). Plg. 189 d7 *sq*: „Vadinasi, tavo nuomone, galima mintyse vieną dalyką laikyti ne juo pačiu, o kitu?“ D. Bostockas šią skirtį vadina *de re* ir *de dicto* skirtimi: jei pripažinta, kad Teaitetas yra gražus, o Teodoras jį pavadina bjauriu, *de re* jis gražų dalyką vadina bjauriu, tačiau *de dicto* žmogus taip savo vertinimo (nuomonės) nenusako (*ibid.*, p. 174).

Teaitetas nepasinaudoja galimybe teigti, kad manydamas, jog objektas yra bjaurus (o ne gražus), žmogus mąsto vieną (bjauru), ne du (gražu, kaip turėtų manyti, *ir* bjauru, kaip mano) dalykus (arba teiginius), nors tokią galimybę jam suteikė Sokratas, klausdamas: „Tad kai kieno nors protas tai daro, jis būtinai protauja arba abu dalykus, *arba katrą nors vieną*? Ar ne taip?“ (189 e1 *sq*). Sokratas teiginį [1] „Teaitetas yra bjaurus“ traktuoja kaip teiginį [2] „gražus dalykas yra bjaurus“, tad jam nesunku parodyti *tokio* mąstymo absurdiškumą. Absurdą paryškina Sokrato aiškinimai apie artikuliuojančią (diskursyvią) protavimo prigimtį: protavimas ir nuomonės susidarymas – tai vidinis sielos pokalbis, nuomonė yra galutinė tokio vidinio svarstymo išvada (189 e6–190 a6).

O juk niekas sau nesako, kad „gražu" yra „bjauru", „neteisinga" – „teisinga", „arklys – jautis", o „lyginiai skaičiai – nelyginiai" (tikras matematiko košmaras!) (190 b).

Regis, tai, kad Teaitetas praleidžia progą pasiūlyti prielaidą, jog žmogus apie kokį nors dalyką sako „bjaurus" nieko nežinodamas apie jo grožį ir apie jį nemąstydamas (taip pat plg. 190 d7 *sq*), atitinka pokalbyje vyraujančią protagoriško empirizmo dvasią – nėra jokių savaime, nepriklausomai nuo vertintojo esančių dalykų savybių, antai jokio Teaitete esančio, tačiau kažkieno neįžvelgiamo grožio. Tad suklysti įmanoma tik pačiam nuomonės subjektui vertinimą „gražu" pakeitus vertinimu „bjauru" – *vietoj vieno* manant kita.

189 c5–6

Kai kas nors vietoje „gražu" mano „bjauru", arba vietoje „bjauru" – „gražu". Panašu, kad Teaitetas prisimena neseniai iš Sokrato girdėtus žodžius apie Teodoro klaidą: „Tikrai esi gražus, Teaitetai! Ne bjaurus, kaip sakė Teodoras" (185 e).

189 c8–9

Teaitetai, aiškiai nei gerbi mane, nei bijaisi. Plg. 183 e5 *sq*: „Parmenidas man atrodo toks, kaip Homero pasakyta, – keliantis pagarbą, o kartu ir baimę", ir kom. *ad* 183 e6.

189 c11–d2

manai, kad negalėčiau prikibti prie tavo „išties klaidinga", klausdamas, ar gali būti „lėtai greita", „sunkiai lengva" ar kas nors kita priešingai sau. „Išties klaidinga" – ἀληθῶς ψευδῆ. Teaitetas sakė: „mano išties klaidingus dalykus", ἀληθῶς δοξάζει ψευδῆ. Sokratas atkreipia dėmesį į formaliai prieštaringą junginį „išties / teisingai klaidinga" (plg. liet. „baisiai gražu"). *Valstybėje* Sokratas panašiai žaismingai užsimena apie „išties" („tikrai", „teisingai", ὡς ἀληθῶς) melą:

„išties melo / tikro melo, jei galima taip pasakyti, nekenčia ir visi dievai, ir žmonės" (382 a).

Sokratas išryškina kalbos paradoksą, formulę „išties / teisingai klaidinga" pritaikydamas kitiems atributams: „lėtai greita", „sunkiai lengva" ir pan. Tokie akivaizdžiai paradoksalūs junginiai nuspėja argumentą, kurį Sokratas netrukus pasiūlys Teaitetui: neįmanoma sau pasakyti, kad „grožis yra bjaurumas arba neteisinga – teisinga" (190 b).

189 d3–4

idant tavo drąsa nenueitų veltui. Plg. 157 d3–5, 187 b8–9.

189 e6–190 a6

Pokalbį su savimi apie nagrinėjamus dalykus, kurį pereina siela... protaudama ji daro ne ką kita, bet kalbasi – pati savęs klausia ir sau atsako, pritaria arba nepritaria... Tad aš manymą vadinu kalbėjimu, o nuomonę – pasakyta kalba, tačiau ne kitam ir ne balsu, o tyliai sau pačiam. Mąstymą (arba „protavimą", διάνοια) vidiniu sielos pokalbiu vadina ir *Sofisto* protagonistas Svečias iš Elėjos (263 e–264 b), ir *Filebo* Sokratas (38 c–e); nuomonė – tylaus sielos pokalbio su savimi rezultatas (*Sofistas* 264 a4 *sq*, b1, *Filebas* 38 b12 *sqq*, e1–4).

Visais atvejais vidinio sielos pokalbio su savimi samprata dialoguose iškyla aiškinant klaidingos nuomonės susidarymo mechanizmą. Dabar *Teaitete* aiškinimai apie diskursyvią mąstymo prigimtį paryškina klaidingos nuomonės absurdą – tarytum įgarsina jos klaidą. Net nesveiko proto žmogus, anot Sokrato, sau nesako, kad „jautis yra arklys, o du – viena" (190 c).

D. Sedley (2004, p. 130) atkreipia dėmesį į ankstesniųjų Platono dialogų tekstus, rodančius, kad mąstymą kaip vidinį dialektinį pokalbį veikiausiai įsivaizdavo pats istorinis Sokratas. Plg. *Charmidas* 166 c–d (Sokratas aiškina kritine apklausa nepatenkintam pašnekovui, kad jis ir pats save taip

pat klausinėtų), *Gorgijas* 505 c–507 b (neturėdamas pašnekovo, Sokratas dialogiškai bendrauja pats su savimi), *Hipijas I* 298 d (paaiškėja, kad Sokrato ne kartą minėtas priekabusis dialektikas yra ne kas kita, o jo paties vidinis balsas). Pasak Sedley, „lengva įsivaizduoti, kad Sokratas, koks jis yra pavaizduotas ankstyvuosiuose dialoguose, laikė dialektiką ne tik labai veiksmingu argumentavimo metodu, bet esminių racionalaus mąstymo procesų įkūnijimu, galbūt netgi suidealintu jo pavidalu“ (2004, p. 131). Tolesniame tekste Sokratas *logos* (artikuliuotą kalbėjimą) pasiūlys apibrėžti kaip garsiai pasakomą artikuliuotą nuomonę. Plg. kom. *ad* 206 d1–2 („kuomet žmogus balsu tariniais ir vardais atskleidžia savo mintį“).

Vidinio ir išorinio *logos* skirtis prigijo. Aristotelis *Antrojoje Analitikoje* „sieloje esantį“, „vidinį“ diskursą (ὁ ἐν τῇ ψυχῇ, ὁ ἔσω λόγος) priešpriešina „išorės“ diskursui (ὁ ἔξω λόγος) (76 b24–27). Stoikai skyrė λόγος ἐνδιάθετος („įdėtasis“) ir λόγος προφορικός („skelbiamasis“). Plg. *SVF* II, 135, 223.

Timajo protagonistas kalba apie vidinį daugiadalės pasaulio sielos diskursą (*logos*) ir jo vaisius (37 b–c) – „tvirtas ir teisingas nuomones bei įsitikinimus“ arba „supratimą ir žinojimą“. Pirmieji atsiranda sielos „kitybės“ („skirtingumo“) ratui susiduriant su juntamybe, antrieji – jos „tapatybės“ ratui – su protingąja tikrove. *Teaitete* tokia dualistine pažinimo samprata nesiremiama. Plg. kom. *ad* 184 c4–5 („Antai dabar būtina prikibti prie atsakymo, kurį duodi“).

189 e7–8

Tik aš tai tau dėstau pats šito nežinodamas. Man tiesiog dingojasi. Kuklus Sokrato atsargumas liudija, kad čia atskleidžiama originali Platono herojaus mintis – standartines sofistų gudrybes jis cituoja nedvejodamas. Mąstymo kaip vidinio sielos pokalbio samprata – ryškus vėlyvųjų Platono dialogų bruožas.

190 c6–7

kalbėdamas ir manydamas abu dalykus ir abu siela liesdamas. Plg. 190 d9–10: (Teaitetas) „privalėtų liesti ir tą, kurio nemano“. Pašnekovai nepamiršta anksčiau padarytos išvados, kad dalykų būtį ir kitas bendrybes (išties, Sokratas čia nekalba apie tokias *juntamas* bendrybes, kaip šilta, šalta, juoda ar balta) patiria pati siela (plg. 185 c–186 c). Sielos patirtis dabar apibūdinama kaip lytėjimas, vaizdžiai nurodant, kad, tarytum rankose laikydama vieną dalyką, siela negali jo laikyti kitu.

190 c5

Šį kartą tu turi man atleisti už tokius žodžius [apie „kita“]. Plg. 189 c11–d4.

Žodžiai „apie ‚kita‘“ veikiausiai yra į tekstą perrašinėjant įtraukta glosa.

190 e1–2

žmogus, klaidingą nuomonę apibrėžiantis kaip „kitamanystę“. „Kitamanystė“ perteikia ἑτεροδοξεῖν. Pirmasis naujadaro ἀλλοδοξεῖν sandas ἀλλο- („kita“) dabar pakeičiamas ἑτερο-. Pastarasis įprastai taikomas kalbant apie du objektus („vienas“ ir „kitas“), todėl labiau tinka Sokrato svarstymui, sutelktam į painiojamų (klaidingai identifikuojamų) dalykų *poras*.

190 e5–196 c9

Ar išties neįmanoma klysti dėl *žinomų* dalykų? Sielos vaškas

Sokratas pripažįsta, kad patekta į *aporiją* (190 e9: ἀποροῦμεν), tačiau dar nėra nusiteikęs pasiduoti ir siūlo išmėginti vieną išeitį (195 a5: πόρον). Grįžtama prie pirmojo klaidingos

nuomonės aiškinimo, kuomet remtasi žinomų ir nežinomų nuomonės objektų perskyra: „Pasakysiu, kad mes neteisingai padarėme sutikę, esą negali būti, kad žmogus manytų, jog tai, ką jis žino, yra tai, ko jis nežino, ir taip suklystų. Vis dėlto, tai tam tikru būdu įmanoma" (191 a8–b1). Prie to paties žinomo dalyko nežinojimo paradokso grįžtama ir baigiant narstyti naują klaidų galimybės aiškinimą: „Grįžtama prie pirmojo mūsų svarstymo? Juk žmogus, kuris tai patiria, mano, jog tai, ką jis žino, yra kažkas kita iš jam taip pat žinomų dalykų. Sakėme, kad tai neįmanoma" (196 b). Kita vertus, akivaizdu, kad iš akių nepaleidžiamas ir ką tik svarstytas trečias klaidingos nuomonės atsiradimo aiškinimas, kuomet klaidingą nuomonę mėginta laikyti „kitamanybe" (*alodoksija* arba *heterodoksija*). Plg. 193 d1–2: „Štai tada ir atsitinka kitamanybė (ἑτεροδοξία) ir klaidingas manymas".

Ieškodamas išeities iš aklavietės, kurioje atsidūrė ankstesni mėginimai paaiškinti klaidingos nuomonės atsiradimo mechanizmą, Sokratas pasiūlo naują, turtingesnį patyrimo (visų pirma, juslinio, bet taip pat ir mentalinio; plg. 191 d5 *sq*, 195 a5–8) ir jo vertinimo paveikslą. A. Tschemplik pastebi (2008, p. 107), kad šios atkarpos svarstymo pradžioje Teaiteto pateiktas pavyzdys (191 b3–5: „kartais aš, kuris pažįstu Sokratą, iš tolo matydamas kitą žmogų, kurio nepažįstu, pagalvoju, kad tai – tas Sokratas, kurį aš pažįstu?") nagrinėjamam nuomonės susidarymo paveikslui suteikia atstumo (ir bendriau – erdvės) matmenį, o Sokratas išplėtoja kitą šios dalies analizei esminį – laiko ir atminties – matmenį. Siūloma įsivaizduoti, kad sielose esama tarytum vaško, kuriame įsispaudžia visų patyrimų ir minčių įspūdžiai (τύποι). Kol išlieka tokio įspūdžio žymė (σημεῖον), mes dalyką žinome ir atsimename, nes turime jo atminimą (μνημεῖον). Vėliau mėgindamas įvertinti kokį nors patiriamą dalyką, žmogus nutiesia ryšį tarp patiriamo objekto ir sieloje turimos

žinojimo žymės (savotiškos „atmintinės“). Jei tai padaroma tiesiai ir teisingai, gaunama teisinga nuomonė. Tačiau vertintojas gali suklysti įspūdį siedamas su netinkama sielos vaško žyme – tokiais atvejais manoma klaidingai. Suprantama, kad daug gero vaško turinčioje sieloje įspaudai išeina aiškesni, išlieka ilgesnį laiką ir leidžia greitai susidaryti teisingą nuomonę. Smulkioje ar prasto vaško turinčioje sieloje žymės išeina neryškios, suspaustos, tad tokio žmogaus nuomonės (vertinimai ir sprendimai) dažnai būna netaiklios ir neteisingos (194 b–195 b).

„Žinojimas“ įgyja naują reikšmę: „Aš žinau dalyką tuomet, jei aš esu tiesiogiai su juo susidūręs ir turiu atmintyje saugomą jo vaizdą. Tai sukuria didesnę galimybių paletę nei iki šiol. Aš galiu pažinti Sokratą minėtuoju būdu ir vis dėlto nesugebėti atpažinti jį matydamas; arba aš galiu pamanyti, kad nepažįstamasis, kurį matau tolumoje, yra man žinomas Sokratas. Ankstesniame svarstyme įsivaizduoti tokios klaidos galimybės neleido klaidinga prielaida, neva aš arba turiu žinoti Sokratą, t. y. aiškiai jį suvokti pojūčiais ar mintimis, arba mano mintyse jo visai neturi būti“ (Cornford, 1935, p. 121).

Klaida, anot dabar Sokrato dėstomo aiškinimo, atsiranda tuomet, kai žmogus neteisingai *interpretuoja* savo jutimų medžiagą, t. y. netinkamai ją jungia su sieloje turimomis žinojimo žymėmis: „Ji ne jutimų tarpusavio santykyje ir ne mintyse, bet ten, kur jutimas liečia mintį“ (195 c8–d2: ἐν τῇ συνάψει αἰσθήσεως πρὸς διάνοιαν). Akivaizdu, kad taip aiškinti klaidą Sokratas gali tik po to, kai pirmojoje dialogo dalyje buvo įrodyta, kad jutimas (pats savaime) nėra žinojimas.

Dialogo Sokratas leidžia sau trumpai pasididžiuoti pasiūlytu aiškinimu (195 d2–3). Šioje dialogo atkarpoje dėstoma klaidingos nuomonės atsiradimo analizė Platonui turėjo

atrodyti gana taikli – panašiai klaidos atsiradimą aiškina ir *Filebo* Sokratas. Šiame vėlyvajame dialoge miglotai regimo objekto (klaidingas) atpažinimas vaizduojamas kaip vidinis nuomonę susidarančio stebėtojo pokalbis: (Sokratas) „Dažnai atsitinka taip, kad iš tolo nelabai aiškiai dalykus matantis žmogus panori nuspręsti, ką jis mato... O tuomet jis štai kaip pats savęs paklaustų... ‚Tai kas gi ten rodosi stovįs prie uolos po medžiu?‘... O paskui tas žmogus, lyg pats sau atsakydamas, tartų, jog tai esąs žmogus – ir pataikytų... O nuklydęs galėtų tarti, kad tai, ką jis regi, esanti kokių piemenų padirbta statula... O jei taip su savimi samprotaudamas jis būtų vienas, galėtų ir ilgesnį laiką keliauti tai savyje laikydamas... tuomet mūsų siela panaši į kokią knygą“ (38 b–e). *Filebe* kalbama apie vieno patiriamo objekto atpažinimą, *Teaitete*, laikydamasis pasiūlyto klaidos aiškinimo, Sokratas svarsto tokias situacijas, kai vienas iš patiriamų ir žinomų dalykų poros neteisingai palaikomas kitu. Aiškiausiai nusakytas Teaiteto ir Teodoro poros atpažinimo atvejis (192 d–194 a). Kita vertus, tikėtina, kad ta pati aiškinamoji schema galėtų būti pritaikoma ir didesniam objektų skaičiui, ir mažesniam, t. y. vienam, kaip tas daroma *Filebe*.

J. Ackrillio manymu, vaško įspaudų modelis galėtų būti taikomas plačiau ir universaliau nei tai dabar daro dialogo Sokratas – dviem atminties įspaudams arba jutimų porai: „Aš galiu klaidingai manyti, kad vakarykštis juslinis įspūdis sietinas su tuo pačiu asmeniu, kaip ir užvakarykštis įspūdis; taip pat galiu klaidingai manyti, kad mano turimi regos duomenys ‚yra apie‘ [*is ‚of‘*] tą patį asmenį, kaip ir mano klausos duomenys“ (1966, p. 393). Vis dėlto Ackrillio nurodomi pavyzdžiai vaizduoja nors ir sudėtingesnį, bet iš principo tapatų klaidos atsiradimo mechanizmą: pirmuoju atveju klaida atsirastų vieną iš turimų įspaudų neteisingai siejant su vakar ar užvakar suvoktu asmeniu, antruoju – sieloje

gautam „asmens“ įspaudui netinkamai priskiriant vienos ar kitos juslės duomenis.

Nė neleidęs pašnekovui ilgėliau pasidžiaugti naujo atradimo grožiu, Sokratas skuba nurodyti, jo manymu, probleminę dailiosios savo analizės vietą. Metodiškai vieną po kitos atmesdamas sąlygas, kuriomis, pasak jo, negalėtų atsirasti klaidingos nuomonės (192 a–c), Sokratas klaidų atsiradimo lauką galiausiai susiaurino iki žinomų *ir* juntamų dalykų vertinimo srities: „Vienu žodžiu, ko žmogus nežino, nei kada nors yra jutęs, panašu, kad apie tai negali būti nei netiesos, nei klaidingos nuomonės, jei dabar mūsų žodžiuose esama kokio sveiko grūdo. O ką žinome ir juntame, štai tokiais atvejais nuomonė ir sukasi bei vartosi tapdama klaidinga arba teisinga“ (194 a8–b4; plg. 192 c–d). Dabar jis atkreipia dėmesį į mąstomųjų dalykų vertinimo sritį: jei vienas sieloje žymę turintis mąstymo dalykas per klaidą palaikomas kitu – taip atsitinka, kai vietoje vieno žinomo skaičiaus prastas matematikas gauna kitą jam taip pat žinomą skaičių (antai vienuolika vietoje dvylikos), išeina, kad pašnekovai grįžta prie pirmojo klaidos aiškinimo paradokso – vienas žinomas dalykas palaikomas kitu, taip pat žinomu dalyku (195 e–196 c). Teaiteto ką tik entuziastingai sutiktas aiškinimas tokiu atveju nė kiek negelbsti.

Sokrato svarstymas atrodo keistokas. Pasak D. Sedley, „Lengva pastebėti, kad Sokratas, arba Platonas čia – nors ir įdomiai – pripainiojo. Iš to, kad 7 + 5 išties yra 12, neplaukia, kad žmogus, manantis, jog 7 + 5 išties yra 11, mano, juolab viduje artikuliuoja, kad 12 yra 11“ (2004, p. 138). Tai tas pats *de re* pakeitimas *de dicto*, kaip ir ankstesniame *alodoksijos* svarstyme (Bostock, 1988, p. 183). Vargu ar Sokratas ir Platonas šito nesupranta. Sokratas, tiksliau Platonas, ko gero, nori parodyti, kad aptartoji vaško schema netinka aiškinti mąstomųjų dalykų vertinimams (teisingiems ir klaidingiems),

nes neišeina įsivaizduoti, neva žmogus skaičius vienuolika ir dvylika mato iš tolo bei miglotai, todėl suklysta parinkdamas jiems tinkamas atmenas. O juk būtent grynos mąstymo operacijos yra tikroji naujosios sokratiškos dialektikos medžiaga (plg. Sedley, 2004, p. 139). Dialogo Sokratas tuoj pat pasiūlys dar vieną – universalų – klaidingos nuomonės aiškinimą (paukštidės modelį), turintį tikti ir jutiminiams, ir mąstomiesiems patyrimo objektams (196 d1–200 d4).

Aristotelis įspaudžiamo vaško modelį pritaiko juslių veikimui: „Turime suprasti, kad juslė priima juntamus pavidalus be jų medžiagos, kaip vaškas antspaudo ženklą priima be geležies ir aukso“ (*Apie sielą* 424 a17–20). Vėlesniems filosofams, visų pirma stoikams, įprasta tapo apie juslinį suvokimą svarstyti įspaudo sąvokomis. Plg. Sekstas Empirikas, *Adversus mathematicos* VII, 228–237, 248–252 ir Burnyeat (1990), p. 101.

Su sielos vaško modeliu susijęs klaidos aiškinimas primena *Kratilo* Sokrato svarstymus apie klaidas, kurias vardų „steigėjas“ galėtų daryti įvairiems dalykams mėgindamas priskirti jiems (anot Kratilo, pagal prigimtį) tinkamus vardus ir tarinius (430 a–431 b).

190 e5-6

jei pasirodys, kad tokio dalyko nėra, būsime priversti pripažinti aibę keistų dalykų. „Aibę keistų dalykų“ – πολλὰ... καὶ ἄτοπα. Jei paaiškėtų, kad neteisingos nuomonės nėra, pašnekovams tektų sutikti su protagorininkų nuostata, kurios prieštaringumą Sokratas jau yra parodęs.

191 a4-5

tuomet, manau, pametę išdidumą, kaip jūrligės pagauti žmonės leisime teiginiui trypti mus ir daryti ką nori. Sokrato žodžiai primena Sofoklio *Ajanto* eilutes (kalba Menelajas):

Aš vyrą pažinau tiek drąsų liežuviu,

Jog vertė jūreivius per audrą jūron plaukt,
Ir tuoj nutilo jo gerklė, kai viesulai
Pradėjo šėlt, susigūžė po apsiaustu,
Ir kojom, kas norėjo, žemėj trypė jį.
Taip atsitiks ir tavo gerklei išverstai.
Iš mažo debesio tuoj vėtra gali kilt
Tokia smarki, jog tavo riksmą ji užtrenks.
(Vertė A. Dambrauskas.)

Dialogų Sokratas paprastai rūpinasi plėtojamo teiginio (*logo*) saugumu. Dabartiniame tekste *logos* – idėjinių oponentų, visų nuomonių teisingumą skelbiančių protagorininkų teiginys. Sokratas vis dar tikisi jo išvengti.

191 a8–b1

Pasakysiu, kad mes neteisingai padarėme sutikę, esą negali būti, kad žmogus manytų, jog tai, ką jis žino, yra tai, ko jis nežino, ir taip suklystų. Plg. 188 a7–188 b6, c2–4.

191 b3–6

kartais aš, kuris pažįstu Sokratą, iš tolo matydamas kitą žmogų, kurio nepažįstu, pagalvoju, kad tai – tas Sokratas, kurį aš pažįstu? Juk tokiais atvejais ir atsitinka tai, apie ką kalbi. Šis Teaiteto pavyzdys, regis, atitinka vėliau 192 c10 Sokrato nurodomą [16] atvejį: „kai manoma, kad tai, ką žinai yra... kažkas iš tų, kurių nežinai, tačiau junti“.

191 b10–c1

gal jis mums pritars, o gal ir priešinsis. Regis, Sokratas kalba apie naują teiginį, kurį dabar ketina išmėginti. Plg. 191 c1–3: „Tačiau esame tokioje padėtyje, kad privalu pavartyti ir išmėginti kiekvieną teiginį“.

191 c8–9

paprašysiu tavęs įsivaizduoti, kad mūsų sielose yra spaudžiamojo vaško gabalas. Sokratas pasiūlo atmintį (atsimenamą žinojimą) lyginti su sielos vaške paliekamomis žymėmis. Anksčiau nei Platonas „proto“ (arba „širdies“, φρενῶν) „užrašų knygeles“ minėjo graikų tragikai. Plg. Aischilas, *Prikaltasis Prometėjas* 789: Prometėjas ragina Ino žinias apie jos ateitį „užrašyti atmeniose proto lentelėse“ (μνήμοσιν δέλτοις φρενῶν); *Eumenidės* 275: „[Hadas] viską žymi proto užrašų lentelėse“ (δελτογράφῳ δὲ πάντ᾽ ἐπωπᾷ φρενί); Sofoklis, fr. 597: „Dėkis mano žodžius į savo proto lenteles“ (θοῦ δ᾽ ἐν φρενὸς δέλτοισι τοὺς ἐμοὺς λόγους).

Sielos knygos vaizdinį plėtoja *Filebo* Sokratas (38 e12–39 a7). Šiame dialoge kalbama ne apie pirmines žinojimo žymes, o apie vėliau, jutimus siejant su atminimo žymėmis daromų išvadų užrašymą: „[Sokratas] Man atrodo, su jutimais sutinkanti atmintis ir anie su jais susiję potyriai mūsų sielose tarytum rašo kalbas. Ir jei toks potyris rašo teisingus dalykus, mumyse dėl jo atsiranda teisinga nuomonė ir teisingos kalbos. O kai tas mūsų raštininkas rašo neteisingai, išeina tiesai priešingi dalykai“ (39 a).

Teaiteto Sokratas siūlo įsivaizduoti ne vaškuotas lenteles, ant kokių rašydavo besimokantys vaikai, bet antspaudams dėti naudojamą vaško masę. Sielos vaško vaizdinys plėtojamas Johno Locke'o veikale *Esė apie žmogaus intelektą* (*An Essay Concerning Human Understanding*).

191 c9–d1

Vienas žmogus jį turi didesnį, kitas mažesnį, vienas grynesnio vaško, kitas nešvaresnio, kai kas kietesnio, kiti skystesnio, o kai kam pasitaiko ir visai tinkamo. Šiuo aiškinimu žaismingai ir vaizdingai grįžtama prie svarbaus polemikos su Protagoru klausimo – ar visi žmonės vienodai

protingi. Apie skirtingos kokybės sielų vašką ir nuo jo priklausomą suvokimo kokybę netrukus bus svarstoma išsamiau (194 c-195 a).

J. Locke'as veikale *Esė apie žmogaus intelektą* panašiai aiškina atminties veikimą ir individualiąsias jos savybes (II, 10, 4-5). Plg. II, 10, 5: „Vienų smegenys išsaugo ant jų nupieštus ženklus tarsi marmuras, kitų - tarsi smiltainis, dar kitų - nė ką geriau už smėlį"; *ibid.* II, 29, 3: „Jeigu suvokimo organuose arba sugebėjimuose, tarsi nuo šalčio sukietėjusiame vaške, antspaudas nepaliks įspaudo, nors paprastai su tokia jėga jį įspausdavo, arba jeigu jie, tarsi pernelyg minkštas vaškas, gerai jo neišlaikys, arba, tarkime, vaškas bus tinkamos konsistencijos, tačiau antspaudas bus spaudžiamas su nepakankama jėga, kad paliktų aiškų įspaudą, - visais šiais atvejais antspaudo paliktas atspaudas bus miglotas [*obscure*]" (vertė R. Rybelienė, in: Locke, 2000).

191 d3-4

Tarkime, kad tai yra Mūzų motinos Mnemosinės [Atminties] dovana. Sokrato aiškinimas apie atminties mechanizmą dailiai įkeliamas į graikų mitų lauką - Urano ir Gajos dukters, Dzeuso žmonos ir Mūzų motinos Mnemosinės (Μνημοσύνη) vardas graikų kalboje reiškia „atmintis".

191 d4-6

joje įspaudžiame tuos matytus, girdėtus ar pačių pamintytus dalykus, kuriuos norėtume įsiminti, pakišdami tą vašką pojūčiams ir mintims. Aiškindamas, kaip veikia atmintis, Sokratas kalba ne tik apie juslinius, bet ir apie mentalinius potyrius: „pačių pamintytus (αὐτοὶ ἐννοήσωμεν)... mintims (ἐννοίαις)". Toliau, skirdamas situacijas, kuriose klysti neįmanoma, ir tas, kuomet suklystama, Sokratas mini vien juslinius potyrius. Mentalinių žymių klausimas iškyla

vėliau ir sugriauna (kaip jau atrodė) sklandžiai sudėtą argumentą (195 e–196 c).

Atminimo mechanizmo aiškinimas kelia ir kitokių klausimų. Antai anksčiau Sokratas jau nurodė, kad sielai atitenka skirtingų juslių duomenų „sintetinimo“ – gretinimo ir lyginimo užduotis (plg. 184 e–186 c), tačiau dabar kalbama apie skirtingų rūšių jutimų (regos, klausos) tarytum autonomines žymes. Kaip tuomet atsiranda, tarkime, Sokrato žinojimas? Ar tai bus kelios Sokrato žymės – vaizdo, balso ir dar minties apie jį žymės? Tokio žymių daugingumo Sokrato dėstomas aiškinimas nenumato. Pasak M. Burnyeato, „pradinio įspaudimo veiksmas [*operation*] (mokymasis, žinojimo įgijimas) lieka paslėptas po nuostabia metafora“ (1990, p. 92). Visas Sokrato aiškinimas sutelktas ne į jį, o į patiriamo objekto atpažinimo (derinimo prie esamos žymės) įvykį.

191 d7–e1

Kas įsispaudžia, tą atsimename ir žinome tol, kol lieka jo atvaizdas, o kas nusitrina ar ko nepavyksta įspausti, pamirštame ir nežinome. M. Burnyeatas atkreipia dėmesį į tai, kad skaitytojams nepaaiškinama („neišverčiama į nevaizdinę kalbą“), „kuo skiriasi (jei skiriasi), tarkime aiškus ir neaiškus Sokrato atspaudas“ (1990, p. 92).

Nemažiau įdomu tai, kad čia *impliciter* pateikiamas žinojimo („žinoti“, ἐπίστασθαι) kaip turimo atminties įspaudo apibrėžimas. Sokratui dabar rūpi kitas – klaidos galimybės – klausimas, tad iškylantis žinojimo apibrėžimas lieka nepastebėtas.

192 a1–c5

Štai kaip reikia apie tuos atvejus kalbėti – iškart gerai apibrėžti, kad... Visais tokiais atvejais visiškai neįmanoma ką nors klaidingai manyti. Sokratas išvardija keturiolika atvejų, kuomet, jo teigimu, neįmanoma suklysti vieną dalyką

palaikant kitu. Vertime visi atvejai sunumeruoti (akivaizdu, kad originaliame graikų tekste tokių numerių nėra), siekiant pateikti kiek aiškesnį vaizdą. Net ir suteikus numerius, Sokrato aiškinimas kelia svaiginančios painiavos arba žaismingo kvazilogikos fejerverko įspūdį. O gal tokiu būdu siekiama perteikti autentiškas mąstymo pastangas lokalizuojant klaidingos nuomonės atsiradimo vyksmą? Kad ir kaip būtų, užvertęs pasimetusį pašnekovą hipotetinių teiginių lavina, Sokratas toliau minėtas situacijas daug skaidriau nusako žinomų personažų poros (Teaiteto ir Teodoro) pavyzdžiu (192 d–194 a).

Vardydamas situacijas, kuomet neįmanoma klaidingai vieną dalyką palaikyti kitu, Sokratas mini tris kriterijus – dalyko žinojimą, turimą jo atmintį („įspaudą“, „atspaudą“ arba „ženklą“) ir jutimo potyrį. Atminimas arba sieloje turima atminties žymė minimi apibūdinant [1] („tai, ką žinai, sieloje turėdamas to dalyko atmeną“), [2] („dalykas, kurio nežinai ir kurio atspaudo neturi“), [9] („tai, ką žinai, junti ir sieloje turi jutimą atitinkantį ženklą... kažkas kita iš to, ką taip pat žinai, junti ir taip pat sieloje turi jutimą atitinkantį ženklą“) ir [10] („tai, ką žinai ir junti, sieloje turėdamas tinkamą atmeną“) atvejus. [11] atveju atminimo žymė neminima, tačiau numanoma: „tai, ką žinai ir junti, minėtuoju būdu tai turėdamas“.

Atminimo žymės kriterijus šių situacijų apibūdinimuose veikia dvejopai. Viena vertus, jis viso labo patikslina dabar vartojamą žinojimo sąvoką – žinoti reiškia sieloje turėti atitinkamą atminimo žymę. Antra vertus, atrodo, kad [9], [10] ir [11] atvejais kalbama apie patyrimo *taikymo* prie turimos žymės veiksmą. Būtent todėl, nusakęs [9] situaciją („manyti, esą tai, ką žinai, junti ir sieloje turi jutimą atitinkantį ženklą, yra kažkas kita iš to, ką irgi žinai, junti ir taip pat sieloje turi jutimą atitinkantį ženklą“, Sokratas priduria, jog „tas dar labiau neįmanoma nei minėtieji atvejai“. Išties, jei žmogus jau

yra tinkamai nutiesęs ryšį tarp patiriamo jutimo ir sieloje turimos žinojimo žymės (ἔχει τὸ σημεῖον κατὰ τὴν αἴσθησιν), jis nebegali suklysti į tą pačią žymę taikydamas kito dalyko jutimą, kuriam jau taip pat yra radęs tinkamą žymę (ἔχει αὖ καὶ ἐκείνου τὸ σημεῖον κατὰ τὴν αἴσθησιν). [10] ir [11] atveju pritapimo situacija įvyksta tik vieno iš dalykų poros pažinime; antrasis poros narys yra (tik) žinomas arba (vien) pojūčiais patiriamas.

Pagrindiniai situacijų rūšiavimo kriterijai yra du: atminimo žymės turėjimą numatantis žinojimas ir jutimas. Suklysti, anot Sokrato, negalima nei tuomet, kai objektai vien žinomi / pažįstami (atvejai [1]–[4]), nei tada, kai esama vien jutimo ([5]–[8]). Neįmanoma supainioti ir visai nežinomų / nepažįstamų objektų ([12]–[14]), taip pat ir tuomet, jei vienas iš jų yra juntamas ([13]).

Kombinatorikos požiūriu įspūdingai gausus Sokrato išvardytų galimybių sąrašas akivaizdžiai neišsamus – jau todėl, kad lieka neišnaudotos visų narių sukeitimo vietomis galimybės (kaip daroma [2], [4] ir [6], [8] atvejais). Sąrašo išsamumas šiam Sokrato svarstymui neturi reikšmės – svarbu aptikti lemiamą „pseudogeninių" (suklysti leidžiančių) situacijų bruožą.

192 a2–4

kad [1] manyti, esą tai, ką žinai, sieloje turėdamas to dalyko atmeną, tačiau nejunti, yra kitas tau žinomas dalykas, kurio įspaudą taip pat turi, bet nejunti, – neįmanoma. Šį atvejį Sokratas vėliau paaiškina konkrečių asmenų poros (Teodoro ir Teaiteto) pavyzdžiu: „jei Sokratas pažįsta Teodorą ir Teaitetą, tačiau nė vieno iš jų nemato ir neturi jokios kitos jų pajautos, jis niekada savyje nepamanytų, kad Teaitetas yra Teodoras" (192 e8–193 a3). Norima pasakyti, kad turėdamas tik dalykų įspaudus, žmogus negali vieno iš jų palaikyti kitu.

192 a5–6

Taip pat neįmanoma [2] manyti, kad tai, ką žinai, yra dalykas, kurio nežinai ir kurio atspaudo neturi. Vėliau aiškindamas šį pažinimo atvejį Sokratas patikslina, kad omenyje turimos situacijos, kuomet nė vienas iš objektų nėra juntamas. 193 a8–10: „O štai antras: pažindamas vieną iš jūsų, o kito – ne, ir nė vieno juslėmis nejusdamas, aš niekad negalėčiau pamanyti, jog tas, kurį pažįstu, yra tas, kurio nepažįstu".

Šiuo atveju dar labiau suprantama, kad, turėdamas vieno objekto pažinimo atminimą, žmogus negali jo supainioti su kitu, niekad nepažintu.

192 a6

ir [3] kad tai, ko nežinai, yra tai, ko taip pat nežinai. Plg. 193 b1–3: „Trečias: nė vieno nepažindamas ir juslėmis nejusdamas, nepagalvočiau, kad vienas, kurio nepažįstu, yra kitas, iš tų, kurių nepažįstu".

192 a6–7

arba, [4] kad tai, ko nežinai, yra tai, ką žinai. Sokratas pakartoja antrą situaciją sukeisdamas vietomis žinomą ir nežinomą objektą. Plg. 192 a5–6: „manyti, kad tai, ką žinai, yra dalykas, kurio nežinai ir kurio atspaudo neturi".

192 c5–6

Taigi, jei tai apskritai kur nors gali atsitikti, mums lieka tokie atvejai... Likę atvejai [15]–[17] numato tokias situacijas, kai vertinami (atpažįstami) objektai susiję ir su ankstesniu žinojimu, ir su jutimu. Žinomi ir juntami tokiose situacijose gali būti arba abu objektai [17], arba katras vienas: žinomą dalyką galima palaikyti tuo, kuris yra ir žinomas, ir juntamas [15], arba nežinomas, bet juntamas [16]. Klaida tokiais atvejais gali rastis dėl jutimo ir žinojimo „prasilenkimo" (plg. 196 c5).

193 a6-b6

Tai toks buvo pirmas iš mano minėtų atvejų... O štai antras... O trečias... Ir visais kitais ankstesniais atvejais (laikyk, kad vėl apie juos girdi) niekur negalėčiau apie judu su Teodoru manyti klaidingai – nei abudu pažindamas, nei abiejų nepažindamas, nei vieną pažindamas, o kito – ne. Klaidinga nuomonė neatsiranda ten, kur nesama dalykų jutimo. Tokie yra Sokrato minėti atvejai [1]-[4].

193 b6-7

Ir dėl jutimo taip pat. Sokrato teigimu, tokiose situacijose, kai nesama žinojimo, klaidos taip pat negali būti. Tai [5]-[8] atvejai.

193 b9

klaidingai manyti belieka tuo atveju. Atvejais [9]-[11] klysti neįmanoma todėl, kad vienas objektas jau yra atpažintas – juntantysis yra radęs jutimą atitinkančią atmeną.

193 c2-4

kiekvienam tinkamą žymę siedamas su tinkamu vaizdu, stengiuosi uždėti ir pritaikyti šį prie jo pėdsako, kad įvyktų atpažinimas. Aristotelio *Poetikoje* čia pavartotas daiktavardis ἀναγνώρισις („atpažinimas") vartojamas kaip *terminus technicus*, nusakantis tragedijos siužetui lemiamą „atpažinimą" (plg. 1452 a29-b8).

193 c4-d2

Kai nepataikau ir, tarytum supainiojęs sandalus, vieno vaizdą dedu prie kito žymės arba suklystu patirdamas tą patį, kas vaizdui nutinka veidrodyje, kuomet jo dešinė nuteka į kairę – štai tada ir atsitinka kitamanybė ir klaidingas manymas. Sokratas aiškina atvejį [17].

193 d5–8

O dar, kai abudu pažindamas vieną katrą dar ir patiriu juslėmis, o kito – ne, ir mano turimas pirmojo žinojimas neatitinka jutimo. Kai anksčiau kalbėjau apie tai, negalėjai manęs suprasti. Toks buvo Sokrato minėtas atvejis [15].

193 d10–e4

kalbėjau, kad vieną iš jųdviejų pažindamas, juslėmis patirdamas ir turėdamas jutimą atitinkantį pažinimą, žmogus niekada nemanys, kad tai – kitas, kurį jis taip pat pažįsta, patiria juslėmis ir turi jutimą atitinkantį pažinimą. Tai atvejis [9]. Sokratas nebeplėtoja atvejo [15], bet jį paaiškina *e contrario* – primindamas, kada suklysti neįmanoma.

193 e5–194 a4

Tad liko tas atvejis, apie kurį dabar kalbame teigdami, kad čia ir atsiranda klaidinga nuomonė: žmogus judu pažįsta ir abudu mato ar kaip kitaip junta, tačiau jo turimos jųdviejų žymės neatitinka vieno katro iš jūsų jutimo, tad jis šaudamas prašauna pro taikinį, kaip prastas lankininkas. Iš tiesų, Sokratas čia neplėtoja paskutinio prieš tai minėto atvejo [15], bet grįžta prie panašiais žodžiais anksčiau apibūdinto atvejo [17]. Plg. 193 c4–d2.

194 a6–8

Taip pat ir tuomet, kai vienai žymei yra pojūtis, o kitai – ne, ir pojūčio neturinti žymė prisitaiko prie esamo pojūčio – tokiais atvejais protas visada suklysta. Tai atvejis [15]. Atvejai [15] ir [17] aiškinami du kartus, [16] – nė vieno. Galima įtarti, kad tai – dialogo autoriaus neapsižiūrėjimas.

194 c3

štai iš kur, sako, tai atsiranda. A. Tschemplik pastebėjimu, „neaišku, ar ‚sako' nurodo į ‚poetus' [...], ar į paplitusią nuomonę, ar Sokratas tiesiog nori išlaikyti atstumą tarp savęs ir dėstomo aiškinimo" (2008, p. 109). Pradėdamas naują nagrinėjimo atkarpą Sokratas panašų, tik glaustesnį aiškinimą (vaizdinį) pateikė savo vardu (191 c–d).

194 c6–8

įsižymėdami toje sielos „širdyje" [*kēr*] (kaip tai vadina Homeras, mįslingai nurodydamas į panašumą su „vašku" [*kēros*]). Jau įšaknijęs savo aiškinimą graikų mitologijoje (plg. 191 d3–4), Sokratas dabar jam parūpina Homero poemų autoritetą žaisdamas žodžių κῆρ („širdis") ir κηρός („vaškas") sąskambiu. Sokrato žodžiai „kaip tai vadina Homeras" suprantami tik tuomet, jei sutinkame su Fr. Asto siūlymu Platono laikais įprastą formą κέαρ (ją nurodo visi rankraščiai) pakeisti variantu κῆρ, vartotu Homero poemose ir labiau primenantį žodį κηρός („vaškas").

194 d4–6

turėdami aiškius ir erdviai išdėstytus įspaudus, jie greitai juos visus suskirsto jiems priklausantiems dalykams, – šie vadinami esamybėmis, o patys tokie žmonės – išminčiais. Šiais žodžiais primenama ankstesnė polemika dėl išminčių nuomonės pranašumo. Plg. 161 d–e, 162 c, e, 166 d–167 d, 169 d, 171 d, 176 c, 179 b.

194 e1–2

kieno širdis „apžėlusi" (tokią gyrė nepaprastos išminties poetas). *Iliadoje* du kartus minima herojų „apžėlusi širdis" – II, 851 (paflagonų vado Pilaimeno) ir XVI, 554 (Patroklo).

„Nepaprastos išminties“ – πάσσοφος. Žodis „išminčius“, juolab „didžiausias“ dialogų Sokrato lūpose dažniausiai skamba ironiškai.

195 a7–9

painiodami priskyrimus dažniausiai viską mato, girdi ir mąsto kreivai. Tai šitokie vadinami dėl esamybių klystančiais neišmanėliais. Plg. 194 d4–6. Teigiama, kad neišmanėliai (ἀμαθεῖς) netinkamai (visi veiksmažodžiai sudaryti su priešdėliu παρα-; žr. kom. *ad* 157 e3–4) mato, girdi ir mąsto. Sokrato pavyzdžiai vertė regos ir klausos įspūdžius laikyti interpretuojamąja mąstymo medžiaga. Žodžiai apie „esamybes“ („esybes“, τῶν ὄντων) primena ankstesnius aiškinimus apie pamatinę dalykų savybę – jų buvimą (οὐσία) – pagaunančią sielą. Plg. 185 a–186 c.

195 b9–10

Baisus, ko gero, išties baisus ir nesmagus daiktas, Teaitete, yra tauškiantis vyras! Plg. 195 c1 *sq*: „Negaliu pakęsti savo kietagalviškumo ir, tiesą sakant, tauškalų“. „Tauškaliais“ („pliurpomis“, „postringautojais“, ἀδολέσχαι) Aristofano komedijoje vadinami Sokratas ir jo mokiniai (*Debesys* 1485). Plg. *Faidonas* 70 c: „Na, bent jau, – tarė Sokratas, – nemanau, kad dabar mane išgirdęs kas nors, kad ir komedijų rašytojas, pasakytų, esą tauškiu niekus ir samprotauju apie tai, kas man nedera“ ir Aleknienė (in: Platonas, 1999), p. 187 *sq*. M. Narcy (2016, p. 363, n. 397) pastebi, kad, primindamas įprastą „minios“ priekaištą filosofams, Sokratas tuo pačiu primena esąs (neseniai dialoge apdainuotas) filosofas.

195 d6–9

„teigi... kad mes niekada negalėtume pamanyti, jog žmogus, apie kurį mes tik mąstome, tačiau jo nematome, yra

arklys, kurio mes taip pat nei matome, nei liečiame, bet tik mąstome...“ Šis klausimas grąžina pašnekovus prie klaidos kaip „kitamanybės“ svarstymo situacijos. Plg. 190 c1–3: [Sokratas] „manai, kas nors kitas, sveikas ar pamišęs, išdrįstų rimtai sau sakyti ir save tikinti, esą jautis būtinai yra arklys, o du – viena?“

195 e1–3

„remiantis šiuo teiginiu, apie skaičių vienuolika, kurį žmogus tik mąsto, jis niekada nepamanytų, esą tai – dvylika, apie kurį jis, savo ruožtu, vien mąsto...“ Pavyzdžiais apie skaičius Sokratas suduoda savo pašnekovui, jaunajam matematikui, paskutinį argumentavimo smūgį. Plg. 190 b6–c3: [Sokratas] „Nė sapne nesi išdrįsęs sau pasakyti, neva nelyginiai skaičiai išties yra lyginiai ar ką nors panašaus... O manai, kas nors kitas, sveikas ar pamišęs, išdrįstų rimtai sau sakyti ir save tikinti, esą... du – viena?“

195 e5–7

atsakysiu, kad matydamas arba liesdamas žmogus galėtų pamanyti, kad vienuolika yra dvylika, tačiau apie tai, ką turi savo mintyse – apie tai niekada šitaip nepamanytų. Šiuose Teaiteto žodžiuose galima įžvelgti ne sykį minėtos *de re* ir *de dicto* skirties nepaisymą: kažkokią regimą ar liečiamą aibę palaikęs skaičiumi dvylika žmogus sau nesako, kad *vienuolika yra dvylika*.

196 a1–4

Kalbu ne apie septynis ir penkis žmones ar ką nors panašaus, bet apie pačius penki ir septyni, kurie, kaip teigiame, yra aname įspaudžiamame vaške esančios atmenos, nepaliekančios vietos klaidingai nuomonei. Sokratas nieko nepasako apie tai, kaip sielos vaške atsiranda skaičių

įspaudai, ir tikrai nėra lengva tai suprasti. Vargu ar Platonas sutiktų, kad skaičius mes sumąstome patys. Plg. Bostock (1988), p. 181.

196 c9

Neįmanomas pasirinkimas, Sokratai. Ἄπορον αἵρεσιν προτίθῃς – „Siūlai pasirinkimą be išeities“. Grįžtama į aporijos padėtį (190 e9: ἐν ᾧ ἀποροῦμεν), kurioje Sokratas pasiūlė išmėginti dar vieną išeitį (191 a5: πόρον) – naują klaidų atsiradimo aiškinimo būdą.

196 d1–200 d4

Paukštidės modelis

Mėgindamas išvengti jau nebe pirmą kartą iškilusios aporijos, kai vieną žinomą dalyką tenka laikyti *kitu*, taip pat žinomu, Sokratas pasiūlo naują – žinių paukštidės modelį. Šis modelis visų pirma skirtas aiškinti su jutimu nesusijusiems klaidų atvejams, tokiems, kokie atsitinka vieną skaičių (antai vienuolika) supainiojus su kitu (antai dvylika). Šiam naujajam vaizdiniui svarbi „įgytų“ ir „turimų“ dalykų skirtis. Įgytų daiktų savininko situacija nusakoma veiksmažodžio κτάομαι perfekto forma – κεκτῆσθαι („būti įgijusiam“), turėjimo – ἔχειν. Pastarasis veiksmažodis graikų kalboje gali nusakyti ir aktyvesnio turėjimo atvejus – antai kai drabužis vilkimas arba daiktas laikomas rankoje.

Anot naujo Sokrato vaizdinio, kartą įgytos žinios niekur nedingsta – jos gyvena ir skraido vidinėje sielos erdvėje it sumedžioti ir į erdvų narvą uždaryti paukščiai. Taip žiūrint, „neįmanoma nebūti įgijusiam to, ką esi įgijęs, todėl žmogui niekada nepasitaiko nežinoti to, ką jis žino“ (199 a7–9). Visas žinias įgijęs ir sielos garde laikantis žmogus vis dėlto gali suklysti – vieną žinojimą sugriebti vietoje kito, antai vietoje

skaičiaus dvylika pagauti vienuolika lyg vieną garde laikomą skraiduolį vietoje kito (plg. 199 b).

Pasiūlytą skirtį galima laikyti pasyvaus (arba latentinio) ir aktyvaus (arba naudojamo) žinojimo skirtimi. T. Chappellis spėja, kad Platonas šiame tekste galbūt siekia „panagrinėti ‚tarpines būsenas tarp žinojimo ir nežinojimo', apie kurias buvo užsiminta 188 a2–3" (2004, p. 184). L. Campbellis (1861, p. 172) atkreipė dėmesį į tai, kad Platono plėtojama distinkcija artima Aristotelio aptariamai ἐπίστασθαι („žinoti") ir θεωρεῖν („nagrinėti") skirčiai, kuria jis iliustruoja ἕξις („turėjimas", „būsena") ir ἐνέργεια („veikimas") skirtumą. Plg. kom. *ad* 199 a4–5. Pasak D. Sedley, „Platono mokinio Aristotelio pastangomis ši potencialumo ir aktualumo skirtis tapo tokia pamatine mūsų mąstymo sąvokų rinkinio dalimi, kad mums gali būti sunku įsivaizduoti tokį metą, kai tai dar buvo naujiena. Tačiau ankstesniuose Platono veikaluose ji labai mažai plėtota, tad paukštidės modelis gali būti laikomas ankstyviausiu autoriaus mėginimu ją išryškinti ir pritaikyti žinojimo atvejui" (2004, p. 140). Dviejų žinojimo rūšių (latentinio ir aktyvinamo) postulavimas *Teaiteto* svarstymą daro panašų į *Menono* analizę, nors tame dialoge Sokratas teigė, kad gimdami mes jau viską žinome, tad sielai tereikia tą žinojimą *prisiminti*, o dabar *Teaitete* sako, kad vaiko sielos erdvė tuščia – dar neturi žinojimo paukščių (197 e). Plg. Tschemplik (2008), p. 113. G. Ryle'as paukštidės modelyje įžvelgia ne binarę, o „svarbią trinarę skirtį tarp [1] žinojimo įgijimo, [2] jo turėjimo ir [3] taikymo, perdirbimo arba panaudojimo" (1990, p. 27).

Atrodo, kad pašnekovai įveikė svarbią ankstesnių svarstymų kliūtį: „Būsime atsikratę tokio dalyko, kad žmonės nežinotų to, ką žino. Juk mums nebenutinka taip, kad nebūtume įgiję to, ką esame įgiję, ar esame dėl ko nors suklydę, ar ne" (199 c5–7). Vis dėlto ilgiau pasidžiaugti jiems ir šįkart

netenka – jei sugavus netinkamą žinojimą atsiranda klaida, tad ir nežinojimas, išeina, kad nežinojimas atsiranda *dėl žinojimo*; „šitaip svarstant, niekas netrukdo manyti, kad ir turimas nežinojimas galėtų padaryti taip, kad žmogus ką nors žinotų, o aklumas – kad matytų, jei jau žinojimas kartais gali padaryti, kad jis kažko nenutuoktų" (199 d5–8). Papildomas siūlomo modelio problemiškumas yra tas, kad, sieloje esant įvairiems žinojimams, ji gali nieko nežinoti, jei vieną žinojimą laiko kitu (199 d2–5).

Pasirodo, žinojimo (t. y. žinojimo vieneto) įgijimo garantija nepadeda atsikratyti keblumo, pašnekovus persekiojančio nuo pat klaidingos nuomonės nagrinėjimo pradžios – paukštidės modelis taip pat verčia daryti neįmanomą prielaidą, esą vienas žinojimo vienetas gali būti laikomas kitu. Pamatinis naujausio modelio trūkumas, kaip nurodo T. Chappellis, yra tas, kad jis, kaip ir vaško modelis, nenumato žinojimo vienetų apie tokius atvejus kaip „penkių ir septynių sudėtis"; juk sudarant nuomonę (vertinant dalykus) svarbiau, nei atskiri žinojimo objektai (vienetai), yra tai, kas su jais daroma (plg. 186 d2–4). Turint tai omenyje, galima pasakyti, kad Sokrato pateikiamas klaidos atsiradimo pavyzdys apskritai netinka: žmogus, sieloje neturintis žinojimo apie skaičių sudėtį, netinkamai atlieka sudėties veiksmą ir klaidingai aktyvuoja skaičiaus 11 žinojimą. Netinka sakyti, kad jis skaičių vienuolika pagauna vietoje skaičiaus dvylika – pastarojo žinojimas yra jo sieloje, tačiau dvylika čia nėra žinomas kaip penkių ir septynių sudėties rezultatas.

Iš esmės prieštaringa yra ir pati mėginimo „aktyvuoti" (pagauti) turimą žinojimą situacija, kaip ją dabar nusako Sokratas: jei žmogus mėgina pagauti paukštį dvylika, teisingai supratęs klausimą arba užduotį, jis jau turi būti aktyvavęs ir savo paukštidėje pagavęs žinojimą, kurį, anot Sokrato modelio, jis tuomet gaudo. Plg. Ackrill (1966), p. 397 *sq*, n. 7.

Ko gero, čia ir vėl verta prisiminti *de re* ir *de dicto* perskyra: skaičiuoti mokantis pašalinis stebėtojas gali pasakyti, kad, paprašytas pagauti penkių ir septynių sudėties skaičių, žmogus vietoje dvylikos sugavo vienuolika, tačiau pats gaudytojas negaudo skaičiaus dvylika, bet mąsto apie tą paukštį vienuolika, kurį ir sugauna. Plg. Bostock (1988), p. 183.

Negelbsti ir Teaiteto siūloma išeitis – manyti, kad sielos paukštidėje skraido ne vien įvairūs žmogaus prigaudyti žinojimai, bet taip pat ir nežinojimai, o suklystama tuomet, kai vietoje žinojimo sugriebiamas nežinojimas. Sokratas Teaiteto pasiūlymą supeikia žiūrėdamas iš klaidos subjekto perspektyvos – pagavusysis nežinojimą manys, kad sugavo žinojimą, vadinasi laikys nežinojimą žinojimu (200 a). Pasak Sokrato, tai lengvas kritikos taikinys – Teaiteto prielaida, esą į sielos gardą uždaromi „žinojimai" ir „nežinojimai", verčia grįžti prie jau svarstyto paradokso: žmogus arba [1] tai, ką žino, laikys kitu žinomu dalyku, arba [2] „nė vieno nežinodamas, manys, kad vienas, kurio nežino, yra kitas iš tų dviejų, kurių jis nežino", arba [3] „vieną žinodamas, o kito – ne, manys, kad tas, kurį jis žino, yra tas, kurio nežino", arba [4] *vice versa* (200 b). Kitaip tariant, žinojimas ir nežinojimas dabar užima 188 a–c aptartų žinomų ir nežinomų objektų vietą. Norint išvengti paradokso tektų įsivaizduoti dar vieną žinojimo (kuris nebūtų painiojamas nei su kitu žinojimu, nei su nežinojimu) instanciją – minėtų žinojimo ir nežinojimo žinojimą. Tas nepadėtų, nes, norint paaiškinti klaidos galimybę, vėl tektų įsivaizduoti, kad vietoje vieno žinojimo (apie žinojimą) sugaunamas kitas žinojimas (apie nežinojimą), ir taip toliau.

Teaiteto pasiūlymas įsivaizduoti, kad sieloje gali atsidurti ne vien įvairus žinojimas, bet ir nežinojimas, verčia įsivaizduoti nesibaigiančią žinojimo instancijų virtinę, tačiau problemiškiausia, regis, būtų Sokrato nesvarstoma pamatinė jo prielaida – esą žmogaus sieloje gali būti įkurdintas

nežinojimas. Joks nežinojimo įgijimo mechanizmas dialoge iki šiol nebuvo svarstytas (nė nebuvo užsiminta apie tokio vyksmo galimybę), ir neaišku, kaip jį galima būtų įsivaizduoti remiantis ankstesniais dialogo svarstymais. Jei žinojimas vaizduojamas kaip jutimo paliekama žymė, kaip sieloje galėtų rastis nežinojimo pėdsakas? Kas jį paliktų? Ar nežinojimu (nežinojimo vienetais) virsta nusitrynusios žinojimų žymės? Palyginime apie paukščius tai būtų nebegyvas paukštis? Bet Teaitetas kalba apie sieloje *skraidančius* žinojimus ir nežinojimus. Galbūt nežinojimą galėtume įsivaizduoti, kaip neteisingą, gal suvokimo metu iškreiptą žinojimą (antai iškreiptas žinojimas, kad septini ir penki yra dvylika virstų „septyni ir penki yra vienuolika“)? Tuomet, ko gero, turėtume sutikti, kad toks iškreiptas žinojimas ir yra klaidinga nuomonė, dėl kurios atsiradimo klausimo senokai laužo galvas pašnekovai. Tad visas svarstymas paprasčiausiai grįžtų į pradinį tašką (187 d *sqq*).

Naujasis Sokrato pasiūlytas suvokimo vaizdinys (kaip ir prieš tai aptartas sieloje esančio vaško modelis), nors ir nepaaiškina visų suvokiant dalykus daromų klaidų, bent jau leidžia suprasti tai, ko neleido pripažinti anksčiau dėstyti paradoksai, kad dalykai nėra būtinai vien žinomi arba nežinomi, o klaida nėra tas pat, kaip nežinojimas (plg. Frede, 1989, p. 25).

196 d2–8

kas, jei pamėginsime būti begėdžiai?... Pasirengę pasakyti, koks dalykas yra „žinoti“... visas mūsų svarstymas – nuo pat pradžių – buvo žinojimo paieškos, kurių ėmėmės nežinodami, kas tai yra... ar neatrodo begėdiška nežinant, kas yra žinojimas, aiškinti, koks dalykas yra „žinoti“? *Gorgijuje* Sokratas atkakliai atsisako spręsti, *koks* (gražus ar negražus) yra retorikos menas, kol nepaaiškėjo, *kas* tai yra

(448 d–e, 462 c–e, 463 b–d), o *Menone* – svarstyti, ar dorybės išmokstama, kol neišsiaiškinta, *kas* yra dorybė (71 a–b). Tad dabar Sokratas (epistemologiškai) begėdišku vadina savo mėginimą, užuot pasiūlius dar vieną žinojimo apibrėžimą, įsivaizduoti, į ką žinojimas galėtų būti panašus.

Ankstesnio svarstymo apie sielose esantį vašką begėdišku Sokratas nelaiko, matyt, todėl, kad (formaliai) juo siekta išsiaiškinti, kaip atsiranda klaidingos nuomonės, o koks (dalykas) yra žinojimas iki šiol tiesiogiai nebuvo svarstyta. Netiesiogiai žinojimą (kaip jutimo paliekamą atminties žymę) Sokratas nusakė plėtodamas sielos vaško modelį. Plg. kom. *ad* 191 d7–e1 („Kas įsispaudžia, tą atsimename ir žinome...“).

197 a8–b1

Ar esi girdėjęs, ką žmonės šiais laikais vadina žodžiu „žinoti“?... Regis, sako, kad tai – žinojimo turėjimas. Taip Platono *Eutideme* kalba sofistas Dionisodoras: „O ‚žinoti‘ reiškia jau turėti žinojimą?“ (277 b). Netrukus tame pačiame dialoge Sokratas paaiškina suglumintam jaunuoliui, kad sofistų argumentavimas remiasi nutylima dvejų veiksmažodžio μανθάνειν reikšmių skirtimi – [1] „mokytis“, „išmokti“ ir [2] „suvokti“. Pirmoji reikšmė siejama su žinojimo įgijimu, antroji – su jau įgyto žinojimo taikymu (277 e–278 a). Šis *Eutidemo* Sokrato aiškinimas primena dabar *Teaitete* plėtojamą įgyto ir taikomo žinojimo skirtį. *Eutideme* Sokratas savo aiškinimą pradeda nuoroda į sofisto Prodiko taisyklę: „Pirmiausia, kaip teigia Prodikas, privalu išmokti teisingai vartoti žodžius“ (περὶ ὀνομάτων ὀρθότητος μαθεῖν δεῖ) (277 e3–4).

197 b3–4

pasakykime truputį kitaip: „Žinojimo įgijimas“. „Įgijimas“ – κτῆσις. Netruks paaiškėti, kad omenyje turimas ne

įgijimo veiksmas (arba procesas), bet įgyto dalyko turėjimo / valdymo faktas (lot. *possessio*). *Eutideme* 288 d, kur Sokratas pavadina filosofiją „žinojimo įgijimu“ (κτῆσις ἐπιστήμης), „įgijimas“ nusako procesą.

197 d4-8

kiekvienoje padarykime visokiausių paukščių paukštidę: vieni tegu skraido pulkeliais skyriumi, kiti – po kelis, dar kiti – po vieną tarp kitų, kur pasitaiko. Paukščių elgesio apibūdinimas perteikia svarbią dialogų Sokrato mąstymo ypatybę – siekis visus mąstymo objektus skaidyti į didesnes giminių (γένη) ir smulkesnes rūšių (εἴδη) kategorijas. Pasak D. Sedley, „vienas iš svarbiausių modelio bruožų yra tai, kad jis iškelia *taksonomiją* kaip esminę žinojimo įsisavinimo ir tinkamo naudojimo sąlygą“ (2004, p. 143). Vėlyvesniuose dialoguose Platonas Sokratą išties vaizduoja kaip aistringą šio tyrimo būdo gerbėją (*erastą*). Plg. *Faidras* 265 c8-266 c8, *Filebas* 16 b4-17 a5.

Po vieną tarp kitų skraidantys paukščiai veikiausiai nusako tas bendriausias mąstymo kategorijas, apie kurias kalbėta 185 a8-d4, visų pirma Sokrato minėtas „būtį“, „nebūtį“, „panašumą“, „nepanašumą“, „tapatumą“ ir „skirtingumą“ („kitybę“) (plg. 185 c9-10). Teaitetas Sokrato sąrašą papildė nuoroda į visus skaičius ir jų savybes (185 c10-d3). Būtis, skirtingumas ir tapatumas (kartu su judėjimu ir rimtimi) – *Sofiste* aptariamos „didžiosios giminės“ (μέγιστα γένη), kurių santykiai, tikėtina, leistų pateikti platonišką klaidingos nuomonės galimybės paaiškinimą. Plg. Sedley (2004), p. 144.

197 e2-3

Reikia pasakyti, kad kol esame vaikai, ši erdvė yra tuščia. Šis teiginys leidžia manyti, kad dabar Sokrato nusakomas

modelis nenumato platoniškosios prisiminimo teorijos. Pasak Fr. Cornfordo, „Platonas pasirūpina nurodyti, kad vis dar remiamasi empiristų prielaida, esą gimstant paukštidė yra tuščia – *tabula rasa* – ir pamažu pripildoma iš juslinės patirties ir mokymosi gaunamo turinio“ (1935, p. 136).

D. Bostocko žodžiais, kitaip nei dabar dėsto Sokratas, platoniškoji prisiminimo teorija „skelbia, kad ateidami į gyvenimą mes turime pilnai aprūpintą paukštidę, tai yra su latentiniu visų pavidalų žinojimu, ir kad mums belieka apriorine refleksija paversti šį latentinį žinojimą eksplicitiniu. Ji neigia, kad tai gali padaryti ‚mokymas‘ – mokytojas nebent gali savo klausimais pastūmėti mokinį patį prisiminti jame jau esantį žinojimą“ (1988, p. 190). Plg. Įvadas, p. 74 *sq*.

197 e3

vietoj paukščių – galvoti apie įvairų žinojimą. Žodis „įvairus“ čia, kaip ir 198 a1 bei 199 e2, pridėtas norint perteikti vartojamą daugiskaitą ἐπιστῆμαι, „žinojimai“. Graikų kalboje daugiskaita ἐπιστῆμαι taip pat nėra įprasta; paprastai taip nusakomi įvairūs „mokslai“ (taip ji vartojama, pavyzdžiui, *Valstybėje* ir *Filebe*), ne įvairių dalykų „žinojimai“.

198 a5

skaičių menas. ἀριθμητικὴν τέχνην, „aritmetiką“. *Gorgijuje* Sokratas aiškina, kad „aritmetikai“ („skaičių menui“) rūpi patys skaičiai ir jų savybės, o „skaičiavimui“ (ἡ λογιστική) – skaičių santykiai: „Visa kita skaičiavimas turi taip pat kaip aritmetika [‚skaičių menas‘] (mat abiem rūpi tas pat – lyginiai ir nelyginiai skaičiai), o skiriasi tik tai, kad skaičiavimas tiria nelyginių ir lyginių skaičių kiekių santykius, ir kiekvienų iš jų viduje, ir tarpusavyje“ (451 b–c).

Tolesniame *Teaiteto* tekste Sokratas kalba ir apie aritmetikos žinovo atliekamus skaičiavimo veiksmus. „Skaičiavimas“

(ἀριθμεῖν) čia suprantamas kaip aritmetinio žinojimo aktyvaus taikymo veiksmas.

198 a10–b6

šis menas žmogui leidžia ir pačiam po ranka turėti žinojimą apie skaičius, ir perduoti kitiems, jei jis tai daro... Apie tą, kuris perduoda žinojimą, mes sakome, kad jis moko, apie gaunantį – kad mokosi, o apie įgijusį ir turintį anoje karvelidėje – kad žino. Paukštidės modelis turėtų leisti paaiškinti įvairias su žinojimu (žiniomis), tarsi su paukščiais, atliekamus veiksmus, tačiau šis Sokrato vaizdinys atskleidžia modelio ribotumą: geras mokytojas greitai virstų visišku neišmanėliu, mokslo kurso pabaigoje mokiniams sėkmingai išdalinęs visus savo žinojimo paukščius.

Čia tinka prisiminti ir vieną bendresnį dalyką. Platono skaitytojams gerai žinomas dialogų protagonisto teiginys, kad žinojimas negali būti perduotas žmogui tarsi koks daiktas; kiekvienas turi pats jį atrasti savyje; mokytojas tegali bendraudamas (dialektiškai klausinėdamas) padėti „pagimdyti“ žinojimą. *Valstybės* Sokratas siūlo nesutikti su teigiančiais, kad „sieloje žinojimo nesama, o jie gebą jį įdėti tarsi regą neregio akims“ (518 c). Plg. Cornford (1935), p. 135 *sq*.

198 c1–2

Ar pats su savimi, pačius tuos skaičius, ar ką nors kita, kokį nors skaičių turinčius išorės dalykus? Šie žodžiai rodo, kad paukštidės modelis taikomas ne vien neempiriniam žinojimui.

198 c7–9

išeina, kad tas, kas žino, nagrinėja tarsi nežinodamas – tas žmogus, kurį pripažinome žinančiu visus skaičius! Turbūt

tenka girdėti tokių pasvarstymų? Sokrato klausimas leidžia manyti, kad skaičių ir skaičiavimo pavyzdys galėjo būti populiarus sofistinis paradoksas. Intelektualiai smalsus jaunuolis negalėjo nebūti skaitęs vyresniosios kartos sofisto Protagoro veikalo, ir negirdėjęs jaunesniosios kartos sofistų pasirodymų. Plg. 152 a4 *sq* („[Sokratas] Turbūt esi skaitęs?... [Teaitetas] Esu. Ir ne kartą“) ir Narcy (2016), p. 364, n. 404: „Sokratas akivaizdžiai laiko Teaitetą [‚regi kaip‘] Protagoro skaitytoju ir sofistų klausytoju“.

198 e1–3

Šito ką tik tavęs ir klausiau: kaip reikia vartoti žodžius kalbant apie tuos atvejus, kai skaičių žinovas ruošiasi skaičiuoti arba rašmenų mokovas – skaityti? Plg. 198 a1–4: „Tai jei žmogus vėl sumano sugauti kurį nors iš įvairių žinojimų, paimti, palaikyti ir vėl paleisti, – žiūrėk, kokių jam čia reikia žodžių: ar tų pačių kaip pirmiau, kai kalbėta apie įgijimą, ar kitokių?“

199 a4–5

Nori, pasakysime, kad žodžiai mums nė kiek nerūpi – tegu tampo tuos „žinoti“ ir „mokėti“ kur kas nori. Tokiais žodžių „žinoti“ ir „mokėti“ tampytojais *Eutideme* vaizduojami sofistai Dionisodoras ir Eutidemas (275 d–277 c). *Eutideme* Sokratas paaiškina į kampą įspęstam jaunuoliui, kad sofistai jį supainiojo neskirdami žodžių „mokėti“ (μανθάνειν) reikšmių. *Teaiteto* Sokratas savo svarstymą pradeda aiškiai nusakydamas turimo ir taikomo žinojimo skirtį. Žinojimo taikymo veiksmui nusakyti tinkamos sąvokos *Teaiteto* Sokratas nepateikia. Aristotelis jam suteiks pavadinimą θεωρεῖν, „nagrinėti“. Plg. *Apie sielą* 412 a10–11 („viena kaip žinojimas [ἐπιστήμη], kita – kaip nagrinėjimas [θεωρεῖν]“), 412 a22–27; t. p. plg. *Nikomacho etika* 1146 b31–34.

199 c1–2

ir niekas iš to, ko anksčiau negalėjome pakęsti, mums nebetrukdo. „Negalėjome pakęsti" – ἐδυσχεραίνομεν. Plg. 195 c: δυσχεράνας... τί δυσχεραίνεις;... οὐ δυσχεραίνω μόνον.

199 c5–11

būsime atsikratę tokio dalyko, kad žmonės nežinotų to, ką žino... Bet, manding, čia pat ima ryškėti, kad galime patirti kitą, baisesnį dalyką... Dėl to kad klaidinga nuomonė gali atsirasti vietoje vieno žinojimo paėmus kitą. Graikų tekste, regis, esama žodžių žaismo ἀπηλλάγμεθα („esame atsikratę")... μεταλλαγή („vietoje vieno paėmę kitą"). Veiksmažodis ἀπαλλάττομαι ir daiktavardis μεταλλαγή turi bendrą šaknį -αλλ- ir skirtingus priešdėlius – ἀπ- (nusako nutolimą) ir μετα- (nusako pakeitimą). Giminingų žodžių sąskambis žaismingai atkartoja Sokrato mintį: atsikratę vieno keblumo pasigavome kitą.

199 c12

Kodėl gi? Teaitetas prašo paaiškinti, kodėl (Πῶς δή;) prielaida, kad klaidinga nuomonė gali rastis vietoje vieno žinojimo paėmus kitą, svarstymui kelia dar didesnį pavojų nei paradoksas, kurio ji leido atsikratyti.

200 a11–12

ties pirmuoju mūsų keblumu. Plg. 188 c5–7. „Keblumu" – *aporija.*

200 a12

tasai mūsų kritikas tik nusijuoks. „Kritikas" – ὁ ἐλεγκτικός, „paneigėjas". Omenyje galbūt turimas [1] 195 c6–e4 Sokrato įsivaizduotas klausinėtojas (vidinis Sokrato elenktikas), sugrąžinęs pašnekovus prie pirmojo klaidos aiškinimo paradokso,

arba [2] svarstymo apie paukštidę pradžioje minėtas „ginčų meistras“ (197 a1: ἀντιλογικός).

200 b5–7

O gal vėl man sakysite, kad yra dar vienas – šių žinojimo ir nežinojimo – žinojimas. A. Tschemplik primena, kad taip skamba *Charmide* tikslinamas Kritijo pasiūlytas santūrumo apibrėžimas: Sokratas klausia, ar santūrumas, kurį Kritijas nusako kaip savęs ir visokio kitokio žinojimo žinojimą (τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν ἐπιστήμη), neturėtų būti ir nežinojimo (ἀνεπιστημοσύνης) žinojimas (166 e).

200 c8

gal svarstymas tinkamai mus peikia. Plg. 191 a4–5: „leisime teiginiui (τῷ λόγῳ) trypti mus ir daryti ką nori“; 191 b10–c1: „gal jis mums pritars, o gal ir priešinsis“; 196 d1 *sq*: „bijau, kad kartu abiejų šių dalykų pasirinkti svarstymas mums neleis“.

Tikrasis, ko gero, ir vienintelis Sokrato argumentavimo kritikas – patys jo svarstymai („teiginiai“, *logoi*), tiksliau – akylai Sokrato akiai greitai ryškėjantys (arba galbūt jau gerai žinomi) dėstomų teiginių ir plėtojamų sampratų nesklandumai.

200 d5–201 c7

Retorikos liudijimas: teisinga nuomonė gali atsirasti be žinojimo, vien iš įtaigos

Ankstesni svarstymai nepadėjo suprasti, kaip sieloje gali atsirasti klaidinga nuomonė. Sokratas siūlo palikti klaidingos nuomonės klausimą ir grįžti prie žinojimo apibrėžimo. Teaitetas vis dar nemato geresnio apibrėžimo nei jau pasiūlytas: žinojimas – tai teisinga nuomonė. Sokratas pateikia ryžtingą kontrargumentą primindamas, kaip veikia retorinė

įtaiga: retoriai teisme įtikina teisėjus nesuteikdami jiems žinojimo; jei teisėjai priima teisingą sprendimą, išeina, kad ir jų be mokymo ir žinojimo susidaryta nuomonė yra teisinga; tačiau žinojimo *jie neturi! Vadinasi, tenka sutikti, kad teisinga* nuomonė nėra žinojimas.

Sokratas kalba apie teismo iškalbos meistrus, tad šis jo argumentas labiausiai primena *Gorgijuje* vaizduojamą jo pokalbį su galingu retoriumi Gorgiju. Gorgijas sutinka, kad piliečių minioje retorikos meistro sukuriamas įsitikinimas remiasi įtaiga, o mokslo ir žinojimo jo klausytojai negauna (*Gorgijas* 454 e–455 a). *Sokratas atsisako pripažinti retoriką* „menu" (*tekhnē*); kaip ir kulinarija, ji tėra įgudimas – negali paaiškinti (οὐκ ἔχει λόγον οὐδένα) savo veiksmų ir nurodyti jų priežasties (τὴν αἰτίαν ἑκάστου μὴ ἔχειν εἰπεῖν) (*Gorgijas* 465 a).

Timajuje panašiai skiriami supratimas (νοῦς) ir teisinga nuomonė: „viena mumyse atsiranda dėl mokymo, kita dėl įtaigos; ir viena visada lydi teisingas paaiškinimas (μετ' ἀληθοῦς λόγου), o kita paaiškinimo neturi (ἄλογον); vieno neįmanoma pajudinti įtikinėjant, kita pasiduoda įtaigai; vieno, reikia pripažinti, turi visi žmonės, o supratimo – tik dievai, žmonių giminė – tik nedaug" (51 d–e). *Timajo* protagonistas su šia skirtimi sieja mąstomųjų pavidalų (εἴδη) būtį: jei supratimas nėra tas pat kaip teisinga nuomonė, turi būti ir atskiras jo objektas – nekintami mąstomieji pavidalai. *Menone* Sokratas sutinka, kad teisinga nuomonė dažnai gali būti ne mažiau naudinga nei žinojimas (97 a–c); vis dėlto ji nėra patvari, nes nėra susaistyta priežasties suvokimo arba paaiškinimo (αἰτίας λογισμῷ) (97 e–98 a).

Dabar *Teaitete* apie autopsija pagrįsto teisingo pagrindimo / paaiškinimo (*logos*) reikmę neužsimenama. Sokratas čia viso labo priešpriešina tiesioginį žinojimą apie tai, kas įvyko, ir kalbėtojų įtaigos veikiamų teisėjų be tokios tiesioginės patirties susidaromą nuomonę. Vis dėlto Teaitetas,

tarytum prisiminęs minėtuose dialoguose nurodomą žinojimo apibrėžimo dėmenį (kaip jį galėjo prisiminti ir *Teaiteto* skaitytojai), netrukus trečią kartą pamėgindamas nusakyti žinojimą, pasiūlys jį laikyti teisinga nuomone *su paaiškinimu* (*logos*) (201 c8–d3).

Teismo retorikos ir (filosofų) žinojimo skirtį nurodantis Sokrato argumentas turi draminės svarbos – primena polemines Sokrato digresijos motyvus (172 c *sqq*) ir artėjančio Sokrato teismo temą. Kita vertus, artimiausiame dialogo kontekste šio Sokrato argumento moralas lieka gana miglotas ir vargiai dera prie (iš karto po jo pasiūlomos) trečiojo žinojimo apibrėžimo formuluotės: jei teisėjai stokoja žinojimo todėl, kad nebuvo įvykių liudininkais ir patys juslėmis jų nepatyrė, joks prie teisingos nuomonės pridėtas aiškinimas (*logos*), kad ir ką tai reikštų, jiems nebepadėtų. Jei žmonės yra „teisingai įtikinti apie tokius dalykus, apie kuriuos galima žinoti tik juos mačius, o kitaip – ne“ (201 b7 *sq*), prie teisingos nuomonės reikia pridėti jutimą (bent jau užfiksuotą vaizdo ir garso medžiagą), o ne „aiškinimą“, apie kurį tuoj prisimins Teaitetas. Teaitetas atsako ne taip, kaip reikalautų nurodyto atvejo logika, bet taip, kaip apie aukštesnės kokybės suvokimą įprasta kalbėti kitur Platono dialoguose. *Teaitete* nuo jutimo judama prie vis intelektualesnio žinojimo pavidalo. Išties, dialoge jau svarstyta, kad juslinė patirtis gali klaidinti – įvykius patys regėję teisėjai gali neteisingai įsidėmėti, kas ir kaip nukentėjo, kaip atrodė skriaudėjas ar skriaudėjai, kiek jų buvo ir pan. (plg. Haring, 1982, p. 512).

Argumentas apie teisingą nuomonę be žinojimo turinčius teisėjus negali nepriminti *Menono* Sokrato svarstymo. Šiame dialoge Sokratas protingam žinojimui nenusileidžiančią praktinę teisingos nuomonės naudą įrodo primindamas, kad teisingą ir praktiškai tinkamą bei naudingą nuomonę apie kokį nors kelią remdamasis kitų žmonių pasakojimais

gali turėti ir pats juo niekad nėjęs, *vadinasi nežinantis* žmogus (97 a–b). Sokratas daro išvadą, kad teisinga nuomonė prie tinkamo veikimo ir dorybės veda ne prasčiau (οὐδὲν χείρων ἡγεμών, „ne prastesnis vadovas") nei protingumas (φρόνησις), o vėliau paaiškina, kad teisingos nuomonės nepastovumą (vienintelį *Menone* minimą teisingos nuomonės trūkumą) pašalinti ir nuomonę „surišti" gali priežasties paaiškinimas (98 a2 *sq*).

Menono argumentavimas turi tą pačią silpnybę, kaip ir dabartinis *Teaiteto* argumentas: jei žmogus kelio nežino todėl, kad apie jį nutuokia tik pagal kitų žmonių pasakojimus, jo nuomonei, kad taptų patvariu žinojimu, trūksta ne priežasties paaiškinimo (dalyko pagrindimo), bet praktinės keliavimo patirties. J. McDowellis (1973, p. 227) pastebi, kad jau pradinė šio *Teaiteto* epizodo replika 200 e4–6 („Bent jau teisingas manymas yra neklystantis, ἀναμάρτητον, dalykas, ir viskas, kas iš jo atsiranda, būna gražu ir gera") primena *Menono* pašnekovų žodžius apie teisingos nuomonės neklaidingumą, naudą ir dėl jos atsirandančius gražius ir gerus dalykus (97 c–98 c). D. Bostockas spėja, kad, skubėdamas pereiti prie kitos (patobulintos) žinojimo apibrėžimo versijos, Platonas antrojo apibrėžimo analizę užbaigia gana atsainiai jam pritaikydamas *Menone* jau panaudotą (vargiai pagrįstą) argumentą (1988, p. 201).

Menoną čia primena ir tai, kad tame dialoge išdėstęs argumentą apie teisingos nuomonės vertę, Sokratas sako, jog viso labo spėlioja, *kas* teisingą nuomonę paverčia visada taikliu („pataikančiu") žinojimu (97 c–98 b), tačiau visai nespėlioja, bet tikrai žino (tai esąs vienas iš nedaugelio jam žinomų dalykų), kad „teisinga nuomonė ir žinojimas yra skirtingi" (98 b). Dabar *Teaitete* taip pat nusprendžiama, kad teisinga nuomonė nėra žinojimas (*teisėjai tik mano tai, ką įvykio liudininkai žino, nors jų nuomonės turinys ir yra tas pat*), o trečiojo

ir paskutinio žinojimo apibrėžimo aptarimu bus mėginama aiškintis, *kas* (koks *logos*) gali paversti nuomonę žinojimu.

200 d5–7

Juk mes turbūt dar nesitrauksime?... Toli gražu, jei tik tu dar nesitrauki. „Nesitrauksime" (ἀπεροῦμεν), „nesitrauki" (ἀπαγορεύῃς) perteikia veiksmažodžio ἀπαγορεύω („pasakyti ne", „atsisakyti") formas (οὐ γάρ που ἀπεροῦμέν γέ πω; ...ἐάνπερ μὴ σύ γε ἀπαγορεύῃς). Platono dialoguose šis žodis dažnai turi ir simbolinės reikšmės – nusako pasitraukimą iš kalbėjimo erdvės arba (su neiginiu) atkaklų nenorą ją palikti. Ryškiausias pirmojo atvejo pavyzdys – nuo kalbų pavargęs hedonistas Filebas to paties pavadinimo dialoge (*Filebas* 11 c7), antrojo – kalbų „arenos" nepaliekantis Sokratas. Plg. *Filebas* 67 b11 *sq* ir Aleknienė (in: Platonas, 2016), p. 25 *sqq*.

201 a4

čia pakanka trumpai pasižiūrėti. τοῦτό γε βραχείας σκέψεως. Apie rimtesnius savo teiginius dialogų Sokratas paprastai, priešingai, įspėja, kad tai – ilgo nagrinėjimo („apžiūrinėjimo") verti klausimai. Plg. *Valstybė* 435 d, *Alkibiadas I* 130 d1.

201 a4–8

ištisas menas tau rodo, kad tai, [ką sakei], nėra žinojimas... Išminties dalykuose iškiliausių žmonių, kuriuos vadina retoriais ir teismo kalbovais. Retorių ir teismo kalbovo išmintis giriama neabejotinai ironiškai. Ankstesniame (digresijos) tekste Sokratas jau parodė, kaip vertina vergišką teismo iškalbos mokovų padėtį. *Gorgijuje* jis atsisako pripažinti retoriką „menu" (*tekhnē*) būtent todėl, kad ji neturi ir nesuteikia specialaus (savo objekto) žinojimo.

Ankstesnę kalbą apie filosofus ir retorius primena ir apibūdinimas δεινοί (201 a10: δεινούς τινας οὕτω διδασκάλους);

išversta „kietų mokytojų“. Plg. kom. *ad* 176 c3–4 („čia ir yra vyro kietumas arba menkumas ir nevyriškumas“).

201 a8–b3

Juk tie žmonės savo menu įtikina ne pamokydami, o versdami manyti taip, kaip nori. O gal tau atrodo, kad yra tokių kietų mokytojų, kurie sugebėtų, nedaug vandens nutekėjus, tinkamai pamokyti žmones, nebuvusius pinigų vagystės ar kitokios skriaudos liudininkais, apie tų įvykių tiesą? Plg. *Gorgijas* 454 e6–455 a6: [Sokratas] „Tad kokį įsitikinimą dėl teisingų ir neteisingų dalykų retorika sukuria teismuose ir kitur žmonių miniose? Tą, iš kurio atsiranda tikėjimas be žinojimo, ar iš kurio – žinojimas? [...] Tad panašu, kad tas įsitikinimas dėl teisingų ir neteisingų dalykų, kurį sukuria retorika, yra tikėjimo, ne mokslo dalykas. [...] Vadinasi, retorius nėra ‚teismų ir kitų minių‘ mokytojas, pamokąs ‚apie teisingus ir neteisingus dalykus‘, o tik tikintojas. Juk turbūt ir negebėtų per trumpą laiką tokią minią išmokyti tokių didelių dalykų“ ir 458 e5–459 a1: „Sakai, jei kas panoro pas tave mokytis, galì padaryti jį retorikos žinovu? [...] Tokiu, kuris apie viską gebėtų ne pamokyti, bet įtikinti, idant būtų įtaigus minioje?“ Kitaip nei *Gorgijuje*, dabar Sokratas nekritikuoja retorių įtaigos poveikio klausytojams vaisių, tik primena, kad retoriai įtikindami suteikia tik nuomonę (tegu ir teisingą), tačiau ne žinojimą.

Apie tekančiu vandeniu matuojamą teismo kalbų laiką žr. kom. *ad* 172 e1 („spaudžia bėgantis vanduo“).

201 c8–210 a9

Trečiasis apibrėžimas: žinojimas – teisinga nuomonė su paaiškinimu (*logos*)

Teaiteto protagonistas nebemano (kaip manė *Faidono* ir *Valstybės* Sokratas), kad juntamoji tikrovė negali būti

protaujančios sielos pažinimo objektas, todėl jam tenka ieškoti kito (ne su pažinimo objektų skirtimi siejamo) pagrindo skirti nuomonę ir žinojimą – mėginti suprasti, *koks* tikrovės mąstymas virsta žinojimu. „Kadangi Platonas nebesieja žinojimo ir nuomonės su skirtingais objektais, atsiranda būtinybė išsiaiškinti, kas juos skiria, tai yra – kaip skiriasi tai, kaip jie elgiasi su tais pačiais objektais“ (Frede, 1989, p. 41). Siūlydamas antrąjį žinojimo apibrėžimą Teaitetas nieko nesakė apie tai, kas galėtų garantuoti nuomonės tikrumą. Jo apibrėžimui tiktų net ir remiantis nuogirdomis atsiradęs įsitikinimas (plg. 200 e–201 c ir Frede, *ibid.*, p. 22). Paskutinėje dialogo dalyje mėginama įžvelgti nuomonę žinojimu paversti gebančią mąstymo savybę.

Teaitetas prisimena dar vieną žinojimo apibrėžimo formulę neatsisakydamas ankstesniojo, bet jį patikslindamas: „žinojimas – tai teisinga nuomonė kartu su *logos*“. Teisingos nuomonės pažintine verte ir toliau neabejojama, tačiau daroma prielaida, kad, norint gauti žinojimą, prie jos dar reikia pridėti tam tikrą pagrindimą, kuris ją padarytų neabejotinai (neklystamai) teisinga, nes tik tokia nuomonė galėtų būti laikoma žinojimu. Plg. 152 c5 *sq*: „Nemeluoja [arba ‚neklysta‘, ἀψευδές], kaip ir dera žinojimui“. Prie teisingos nuomonės pridėto *logos* reikšmė ir patiems pašnekovams kelia neaiškumų: ar *logos* (verčiama „paaiškinimas“) suprastinas kaip [1] „teiginys“, „pasakymas“, kaip [2] dalyko pradų „vardijimas“ ar [3] kaip jo skiriamąjį bruožą nurodantis „apibrėžimas“.

Galimų nuomonę žinojimu verčiančio *logos* prasmių aptarimas sudaro antrąją šios dialogo atkarpos dalį (206 c2–210 a9). Pirmojoje jos dalyje (201 d8–206 c2) Sokratas, antrindamas Teaitetui [1] papasakoja, kokį pateikto apibrėžimo aiškinimą jis pats yra „sapnavęs“, ir [2] imasi kritinės jo analizės. Anot Sokrato sapnuoto aiškinimo („sapno teorijos“), elementarūs visų dalykų pradmenys (pradai, elementai, *stoikheia*)

turi tik vardus ir gali būti juntami, o pradmenų *junginių* vardai sudaro *logos*; teisingą nuomonę kartu su *logos* apie pradmenų junginį turintis žmogus turįs viską, ko reikia tobulam dalyko žinojimui.

Δόξα ir δοξάζειν šioje paskutinėje dialogo svarstymų atkarpoje tiesiogiai niekur nėra apibrėžiami, tačiau Sokrato analizuojami pavyzdžiai verčia manyti, kad dabar, kaip ir svarstant klaidingo manymo paradoksus, nuomonė suvokiama kaip gebėjimas *(at)pažinti* objektą (užrašytą žodį, vežimą, Saulę, Teaiteto vardą, Teaitetą...). Ką tik minėta teisingai sprendžiančių teisėjų nuomonė turi kitokią prigimtį – jie teisingai *mano, kad* vienas ar kitas įvykis įvykęs taip, o ne kitaip. Tokia „nuomonės" samprata toliau dialoge neanalizuojama. Svarstoma, kokį *logos* (teiginį, vardijimą ar skiriamojo bruožo nuorodą) pridėję prie teisingo objekto atpažinimo mes gautume žinojimą. Šiuos antrosios aptarimo dalies svarstymus galima laikyti *pakankamos* žinojimo sąlygos paieškomis. Pirmojoje aptarimo dalyje analizuojama pati sudėtinė *logo* prigimtis (*būtinoji* žinojimo sąlyga) ir su ja susiję visumos ir jos dalių pažinimo keblumai. Plg. Cooper (1990), p. 236 *sq.*

Abiejose svarstymo dalyse, [1] viena vertus, remiamasi prielaida, kad žinojimas, kaip ir teiginys, yra sudėtinė visuma, [2] antra vertus, laikomasi atomistinės teiginio kaip *vienarūšių elementų sekos* sampratos. Pastaroji samprata gimininga pirmojoje dialogo dalyje nagrinėtai empiristų „protagorininkų" pasaulėvokai ir leidžia manyti, kad akistata su jais dialogo protagonistui teberūpi. Šios akistatos esmę taikliai nusako T. Chappellis: norėdami nuo atskirų juslinių potyrių pereiti prie prasmingo teiginio apie dalyką, empiristai galėtų pasiūlyti manyti, kad prasmingas teiginys (ir turinys) atsiranda iš juslinių potyrių *aibės*; „mūsų nuomonės, nusakytos teiginiais, nurodančiais ir įvardijančiais tokias aibes, tampa

žinojimu, (a) jei jos yra teisingos ir (b) jei mes suprantame visą jų sudėties iš tokių aibių mechanizmą" (2004, p. 205). Sekdamas Fr. Cornfordu, Chappellis mano, kad platoniškas atsakymas į empiristų atomizmą būtų juslinės patirties interpretavimas („paaiškinimas") atskiriems jos elementams suteikiant vietą mąstomųjų pavidalų sistemoje (*ibid.*). Vis dėlto *Teaitete* Platonui akivaizdžiai rūpi ne vien svarstymo perkėlimas į mąstomųjų pavidalų plotmę, bet ir (ko gero, ir labiau) bendri elementų ir (prasmingos) visumos santykio klausimai, kurie galiotų ir mąstomųjų pavidalų pasaulyje. Kaip pastebėjo G. Ryle'as, jei Platono pavidalas yra „paprastas predikavimo objektas arba loginis subjektas [regis, būtent taip juos supranta Cornfordas ir jo sekėjai], kad ir labai iškilus, jo žodinė išraiška bus vardas, ne teiginys; o tokiu atveju bus ne netiesa, bet nonsensas teigti, kad kas nors gali jį žinoti (*savoir*) arba nežinoti, sužinoti, išmokti, mokyti apie jį" ir. t. t. (1990, p. 44). Kitaip tariant, jei mąstomieji pavidalai suprantami kaip mažiausi nebeskaidomi mąstomybės pradai (*stoikheia*), dabar *Teaitete* svarstomi atomistinės tikrovės sampratos keblumai persikeltų ir į mąstomybę.

201 c8–d7

Teaitetas prisimena dar vieną žinojimo apibrėžimą

Teaitetas prisimena girdėjęs, kad teisinga nuomonė žinojimu virsta tik tuomet, kai ją lydi „paaiškinimas" (*logos*). Gebėjimas „pateikti paaiškinimą" (λόγον διδόναι) Platono dialoguose ne sykį minimas kaip esminė žinojimo ir tikrojo išmanymo („meno") savybė. Plg. *Faidonas* 76 b: „žinantis žmogus ar pajėgtų pateikti paaiškinimų apie tai, ką žino, ar ne?"; *Valstybė* 534 b: „Ar dialektiku vadini tą, kuris geba suvokti kiekvieno dalyko esybės (οὐσία) paaiškinimą (λόγον)? O apie tą, kuris negeba, sakysi, kad neturi dalyko supratimo

(νοῦν) - tiek, kiek negeba nei sau, nei kitam pateikti jo paaiškinimo". Tokia žinojimo samprata gerai dera prie M. Burnyeato pastebėjimo, kad Platono „žinojimą" daugeliu atvejų galėtume pakeisti „supratimu": „Platono teiginiai apie žinojimą [*knowledge*] dažnai tampa priimtinesni, pavertus juos teiginiais apie supratimą [*understanding*]. [...] Svarbiausia čia - ryšys tarp supratimo ir paaiškinimo [...] Kodėl galų gale Platonui taip rūpi apibrėžimai, analizės ir klasifikacijos? Šiuolaikiniuose svarstymuose apie žinojimą joms nebūtų vietos. Kita vertus, jie galėtų pasirodyti šiuolaikiniuose svarstymuose apie paaiškinimą ir supratimą. Elementai nėra viso labo tai, ką mes pasiekiame analizės pabaigoje. Ir senajam, ir moderniajam mąstymui jie yra tai, kas pasiekiama baigiant analizę, kurios imtasi siekiant surasti tvirtą pagrindą kokios nors visumos paaiškinimui" (1990, p. 216 *sq*).

Anksčiau *Teaitete* Sokratas minėjo, kad kieti polio retoriai neįstengia „pateikti paaiškinimų" teisingumo, neteisybės, žmogaus laimės ir vargo klausimais (175 c8-d1, 177 b2; plg. kom. *ad* 175 c8-d1, „pateikti visų šių dalykų paaiškinimą"), o Teodoras skundėsi mėginimų iš herakleitininkų gauti jų ištarų paaiškinimą bergždumu (180 a). Dabar aiškėja, kad negebėjimas pateikti paaiškinimo gali būti laikomas žinojimo stokos ženklu.

Gebėjimas „pateikti paaiškinimą" Platono dialoguose priešpriešinamas vien nuomonę (tegu ir teisingą) turinčio žmogaus būsenai. Kom. *ad* 200 d5-201 c7 nurodytuose *Menono*, *Timajo* ir *Gorgijo* tekstuose žinojimui priešpriešinama nuomonė siejama su įtikinimu. *Puotos* Diotima aiškina, kad teisinga nuomonė užima vietą tarp neišmanymo ir žinojimo: „Ar nesi pastebėjęs, kad esama kažko tarp išminties ir neišmanymo? [...] - Kas tai? - Turėti teisingą nuomonę, nors ir nesugebant pateikti paaiškinimo. Ar nežinai [...], jog tai nebus nei žinojimas (nejaugi nepaaiškintas daiktas [*alogon*

pragma] gali būti žinojimas?), nei neišmanymas (argi prie tikrovės prisiliečiantis dalykas gali būti neišmanymas?). Tad teisinga nuomonė tikriausiai ir bus toks dalykas tarp pažinimo [*phronēsis*] ir neišmanymo“ (202 a).

Tokius teiginius prisimenančiam Platono dialogų skaitytojui turėtų pasirodyti, kad siūlydamas žinojimą laikyti „teisinga nuomone su paaiškinimu“ Teaitetas pateikia apibrėžimą, atitinkantį dialoguose iškylančią žinojimo kaip *pagrįstos* nuomonės sampratą. Tokį įspūdį sustiprina ir 202 d6 *sq* Sokrato replika: „Kas gi dar galėtų būti žinojimas, jei ne paaiškinimas ir teisinga nuomonė?“ Kaip tuomet turėtume vertinti toliau *Teaitete* plėtojamą šio apibrėžimo kritiką? Ar ji parodo, kad Platonas anos savo sampratos nebelaiko tinkama ir jos atsisako, o ką tik cituota replika yra ironiška? Tai mažai tikėtina. Daug labiau tikėtina, kad Sokrato sapno prielaidų kritika (202 c–206 c), kaip ir trimis kritiniais *logos* reikšmės aptarimais (206 c–210 a) siekiama atmesti netinkamas arba nepakankamas sąvokos *logos* interpretacijas. Galima sutikti su T. Chappelliu, pasak kurio, „Jei *Teaitetu* 201–210 Platonas mums nori pasakyti, kad jis nebemano, jog *kokia nors* D3 [trečiojo žinojimo apibrėžimo] versija gali būti teisinga, taip pat ir jo paties ankstesnė versija [*logos* siejant su teisingos nuomonės tikrumo *priežasties* suvokimu, plg. *Menonas* 98 a], tuomet išties įstabu, kad jis nė nemini savo versijos, tačiau kritikuoja keturias kitas D3 versijas, kurios taip skiriasi nuo Platono D3 versijos, kad akivaizdžiai neturi reikšmės jos paneigimui“ (2004, p. 201). Panašiai svarsto D. Frede: „Sunku nesusidaryti nuomonės, kad Sokratas stropiai vengia pasiūlyti kokią nors labiau tinkamą *logos* interpretaciją“ (1989, p. 25). Platonišką *logos* sampratą cituoti tyrėjai supranta kaip racionalų, mąstomosiomis kategorijomis besiremiantį nuomonės pagrindimą, tačiau akivaizdu, kad klausimų perkėlimas į mąstomybę savaime dar neišspręstų visų šioje

paskutinėje *Teaiteto* dalyje nurodomų analizės sunkumų. Veikiausiai todėl, (naujos) tinkamos *logos* sampratos dialogo protagonistas kol kas nesvarsto. Plg. Frede (1989), p. 41 *sq*.

Paskutiniame žinojimo apibrėžime ir jo tolesnėje analizėje vartojamos sąvokos *logos* vertimas „paaiškinimas" atitinka jau minėtą Platono dialoguose įprastą žinojimo kaip gebėjimo pateikti racionalų dalyko paaiškinimą ir pagrindimą sampratą. Ankstesniame *Teaiteto* tekste, kaip ir kitur Platono dialoguose, *logos* dažniausiai reiškia „teiginys", „svarstymas" (plg. kom. *ad* 164 a1–2 ir, toliau, 203 d10, e8–9); 189 e–190 a kalbama apie vidinį sielos „pokalbį" arba „svarstymą" (*logos*). Tolesnėje trečiojo apibrėžimo analizėje viena po kitos iškyla kitos daugiabriaunio, kalbos raišką ir įvairias jos rūšis nusakančio daiktavardžio *logos* reikšmės: *kalbėjimas / sakymas, vardijimas, apibrėžimas / nusakymas*. Kita vertus, visi šios dialogo dalies svarstymai sapno teorijos *logos* verčia suprasti ne kaip paprastą dalyko nusakymą (teiginį apie dalyką), bet kaip mėginimą jį *paaiškinti*. Plg. Fine (1979), p. 371–375. Pats pirmas Sokrato pateikiamas nepaaiškinamų elementų ir paaiškinimą turinčių junginių (raidžių ir skiemenų) pavyzdys rodo, kad „paaiškinimas" čia suprantamas kaip junginio analizė nurodant jo pagrindinius elementus: skiemens SO paaiškinimas būtų S ir O (203 a9). Svarbu prisiminti, kad Sokratas jau dialogo pradžioje kėlė tikslą gauti „paaiškinimą" apie tai, kas yra žinojimas: „...nesijaudink dėl savęs ir nemanyk, kad Teodoras tuščiai kalba, bet pasistenk gauti paaiškinimą (*labein logon*) – pirmiausia apie žinojimą, kas gi tai yra" (148 c8–d2). Dabar, paskutinėje veikalo atkarpoje, pokalbis – per jutimo ir nuomonės aptarimą – pagaliau atveda pašnekovus prie šios dialogo protagonistui svarbios „paaiškinimo" (*logos*), be kurio jis neįsivaizduoja žinojimo, sampratos.

Apibrėžimą prisiminęs Teaitetas kol kas pasirodo kaip vien nuomonę turintis, tačiau paaiškinimo pateikti

negebantis žmogus. Jis, kaip ką tik minėti teisėjai, pasirengęs sekti įtaigiu aiškintoju. Aiškintojo vaidmens imsis Sokratas, nors, pasak jo, ir jo žinios miglotos tarsi sapnas.

201 d2–3

taip jis juos ir vadino. Šiais žodžiais pabrėžiamas sąvokos ἐπιστητός (veiksmažodinis būdvardis iš veiksmažodžio ἐπίσταμαι, „žinoti“) – tinkamas žinoti, būti žinojimo objektu – naujumas. Tokį įspūdį patvirtina ir Sokrato reakcija 201 d4 *sq*. Kitur Platono tekstuose šis žodis nėra vartojamas; toliau nagrinėjant sapno teoriją vartojamas įprastesnis žodis γνωστός. Aristotelio žodyne ἐπιστητός – gana įprastas žodis.

Tikėtina, kad Platonas siekia nurodyti, kad dabar svarstomas apibrėžimas turi būti siejamas su kito autoriaus mokymu. Kai kurių tyrėjų nuomone, „vienas žmogus“, kurio vartotas sąvokas prisimena Teaitetas, galėjo būti sokratikas Antistenas. Plg. kom. *ad* 201 d8–202 d7 („Sokrato sapnas“) ir 202 a7 („turėtų jam tinkamą paaiškinimą“).

201 d8–202 d7

Sokrato sapnas

Sokratas papasakoja, kokį Teaiteto prisiminto žinojimo apibrėžimo aiškinimą pats yra (nežinia iš ko) girdėjęs („sapnavęs“, plg. kom. *ad* 201 d8). Šią dialogo dalį įprasta vadinti sapno teorija. Anot šios teorijos, viskas yra sudėta iš tam tikrų pirminių elementų (*stoikheia*). Pirminiai elementai turi vardus, tačiau neturi savo, tik jiems savaime tinkamo aiškinimo (arba „apibrėžimo“, *logos*), todėl yra *aloga* – „nepaaiškinami“ (ir „neapibrėžiami“). Paaiškinti ir apibrėžti (*legein*) galima tik pirminių elementų sampyną (*symplokē*). Pastaroji ir virsta *logu* – dalyką nusakančiu teiginiu, jo „paaiškinimu“ ir „apibrėžimu“. Elementarieji dalykų pradmenys gali būti ne

tik įvardijami, bet ir juntami (αἰσθητὰ δέ), tačiau negali būti jokio artikuliuoto teiginio (taip pat ir teisingos nuomonės) objektu: „pradmenys yra nepaaiškinami ir nežinomi, tačiau juntami, o junginiai (*syllabai*) žinomi, nusakomi ir apie juos galima turėti teisingą nuomonę. Taigi, kai žmogus apie ką nors gauna teisingą nuomonę be paaiškinimo, jo siela dėl to dalyko esanti teisi, tačiau dalyko nežinanti. Juk tas, kas negali pateikti ir gauti paaiškinimo, nesąs dalyko žinovas, bet gavęs dar ir paaiškinimą, visa tai jau įstengiąs ir tobulai turįs viską, ko reikia žinojimui" (202 b5–c5). Ši paskutinė Sokrato sapnuoto aiškinimo dalis, ko gero, pati painiausia. Visų pirmą – jei elementarūs pradai tegali būti vardijami, o (artikuliuotas) *logos* atsiranda kaip atskirų vardų junginys, neaišku, kokią vietą ši samprata palieka nuomonei apskritai ir konkrečiai teisingai nuomonei. Jei pradmenų vardų sampyna visada virsta *logu*, *logos* turi turėti *visi* pradmenų junginiai. Kokią specifinę struktūrą tuomet galėtų turėti *teisinga nuomonė*? Lieka neaišku ir tai, ar numanoma sampynos forma „*x* yra A, B, C...", ar tiesiog „A, B, C...". Anksčiau dialoge Sokratas nuomonę buvo apibrėžęs kaip vidinį sielos kalbėjimą (λόγον εἰρημένον) sau pačiai, vadinasi, kiekviena nuomonė, anot jo, taip pat numato *logos* (189 e6–190 a6), gebėjimą artikuliuotai mąstyti (apie) dalyką. Kaip tuomet dabar, skaitant sapno teoretiko aiškinimą, galima būtų įsivaizduoti nuomonės (arba teisingos nuomonės) ir teisingos nuomonės su *logu* skirtį? Jei vienintelis būdas aiškinti (*legein*) dalyką būtų *logu* virstantis vardų supynimas, padaryti tai, regis, būtų galima vieninteliu būdu, kuris galėtų būti tik teisingas ir būtų žinojimas. Tuomet neliktų vietos nei klaidai (tektų grįžti prie pagrindinio antrojo apibrėžimo svarstymų paradokso), nei prieštaravimui (žr. toliau apie Antistenui priskiriamą nuomonę, kad prieštarauti neįmanoma). Galbūt turėtume įsivaizduoti, kad *klaidinga* nuomonė gali rastis tuomet, kai *logo*

pynėjas praleidžia ar supainioja elementų vardus arba potyrius ir *logos* nupinamas netinkamai bei neteisingai. Tokiai interpretacijai palanki 206 e4–207 d2 aptariama *logo* kaip *visų* elementų perėjimo samprata ir ją kritikuojant Sokrato primenama tinkamo skiemenų pažinimo reikšmė. Panašiai svarsto ir M. Burnyeatas. Šis tyrėjas sapno teoriją gretina su antrojo žinojimo apibrėžimo aptarimu (paukštidės modelio paradoksu) ir siūlo manyti, kad teisinga nuomonė dabar dialoge siejama su gebėjimu pateikti *tarpinę* dalyko analizę (*a capacity for intermediate analysis*), o žinojimas – su gebėjimu pateikti visų dalyko elementų (pradmenų) analizę (*a capacity for elementary analysis*). Tarkime, turėdamas teisingą nuomonę, kad penki ir septyni yra dvylika, žmogus galėtų nemokėti įvairiai analizuoti skaičiaus dvylika sudėties, antai nežinoti, kad devyni ir trys taip pat yra dvylika, ir vietoj skaičiaus dvylika sugauti vienuolika. „Atsisakyta supaprastintos prielaidos esą kiekvienam skaičiui tinka vienas vienintelis paukštis“ (1990, p. 181). Žinojimas numato visos dalyko sudėties išmanymą. Burnyeato manymu, rimtą iššūkį tokiai interpretacijai kelia tai, kad anksčiau, svarstant paukštidės modelį, kalbėta apie nejuntamus vienetus – skaičius, o sapno teorija mini juntamus dalyko pradmenis. Vargu ar tai išties lemiamas skirtumas – juk reikalavimas žinojimą sieti su gebėjimu pateikti „elementarią“ (ne dalinę) dalyko analizę galėtų būti taikomas ir vienu, ir kitu atveju. Juo labiau, kad ankstesniame tekste šalia mąstomų skaičių minimi ir (juntamieji) rašmenys (198 e–199 a; plg. Burnyeat, 1990, p. 185).

Ko gero, svarbesnis – ir bendresnis – būtų teisingos elementų pynimo *tvarkos* ir visumos *sistemos* klausimas. Atrodo, kad sapno teorija šio visumos dėmens nuosekliai nepaiso, o jos analizė (kartu su vėlesniųjų Platono dialogų tekstais) būtent su juo leidžia sieti produktyvaus visumos žinojimo sampratą. Žr. kom. *ad* 202 d8–203 e1 („Raidės ir skiemuo“),

203 b3–7 („Juk S yra iš bebalsių...“), 203 e2–206 c2 („Dalys ir visuma“), 208 b12–210 a9 („*Logos* kaip skiriamąją dalyko žymę [*sēmeion*] nurodantis apibrėžimas“).

Platono filosofijos kontekste netikėta ir neplatoniška atrodo ir bendresnė sapno teorijos prielaida, anot kurios, esama tik sudėtinės visumos žinojimo, o paprastieji vienetai nepažinūs. Dialogų skaitytojai turėtų prisiminti, kad tikrasis žinojimas *Faidone* ir *Valstybėje* siejamas su paprastais ir nekintamais mąstomaisiais pradais (*Valstybėje* 402 a–c Sokratas raides, *stoikheia*, nurodo kaip privalomo pamatinių pavidalų, *eidē*, žinojimo pavyzdį). Be to, sudėtinės visumos žinojimas dabar *Teaitete* grindžiamas *juslinių* elementarių pradų suvokimu. Pasak M. Burnyeato, „toks požiūris reikštų Platono anatemą“ (1990, p. 182). D. Sedley manymu, istoriniame graikų filosofijos kontekste tikrovę į nepažinius juntamuosius pradus redukuojančiais mąstytojais galėtų būti laikomi pasaulio prigimties tyrėjai „fizikai“, apie kuriuos kalba *Faidono* Sokratas, pasakodamas, kad gamtos tyrėjų pasaulėvaizdis jį nuvylęs, nes neleido suvokti pasaulio tvarkos ir dalykų padėties *priežasčių*; šio dialogo Sokrato įsitikinimu, įvairių kūninių pradų sudėtis (ar atimtis) ir padėtis negali paaiškinti, kodėl viskas yra ir vyksta būtent taip, o ne kokiu nors kitu būdu (96 a–99 c). Minėtas tyrėjas paskutinėje dialogo dalyje kritikuojamą pasaulio pažinimo vaizdą siūlo sieti su Archelajui priskiriamu mokymu, anot kurio pasaulis atsiradęs iš įvairių gamtos pradų mišinio (Archelajas, *test*. 4, 5 DK), ir atkreipia dėmesį į tai, kad *Sofiste* (242 c4–d4, 243 d6–e2) mąstytojai, pasaulį vaizduojantys kaip kelių pamatinių esybių (antai drėgna ir sausa arba karšta ir šalta) sąveikos vaisių, laikomi vienos iš keleto pamatinių mąstymo apie pasaulį krypčių atstovais (2004, p. 161). Paskutinis Teaiteto apibrėžimas ir jo svarstymai nesukuria iš kelių pamatinių pradų atsirandančio pasaulio vaizdo, tačiau numano tą patį dalykų redukavimo

į pamatinius juntamuosius elementus mechanizmą. Ankstesniame dialogo tekste tokios dalyką į jo pamatinius pradus redukuojančios analizės pavyzdžiais galima laikyti Sokrato minėtą molio apibrėžimą (147 c: „vandens ir žemės mišinys“) ir slaptąjį protagorininkų mokslą, anot kurio suvokiamus objektus sudaro atskirų jutimo patirčių pluoštai (157 b–c). Pavyzdžių, kurie leistų manyti, kad elementariais pradmenimis čia laikomos ir atskiros dalykų savybės, dabar Sokratas nepasiūlo. Tokio apibūdinimo pavyzdžiu galima būtų laikyti dialogo pradžioje (143 e–144 b) Teodoro pateikiamą Teaiteto apibūdinimą, kurį, be palyginimų, sudaro jaunuolio savybių vardijimas: negražus, bukanosis, išsprogtakis (plg. Burnyeat, 1990, p. 140).

Svarbiausias ir didžiausias sapno teorijos netikėtumas Platono pasaulyje, be abejo, yra pats sumanymas žinojimą kildinti iš *nepažinių* pradų. Galima suprasti, kad sapno teoretikas(-ai) taip daro todėl, kad žinojimą sieja su artikuliuotu „paaiškinimu“, analize. Pirminių pradų paprastumas neleidžia jų analizuoti, todėl tenka juos laikyti nepažiniais. Pasak G. Fine, gali kilti noras tokią teoriją papraščiausiai „nurašyti kaip epistemologinę keistenybę, neturinčią jokios ypatingos reikšmės arba svarbos, kaip gruboką pirminį priartėjimą prie požiūrio, kuris vėliau bus geriau artikuliuotas. Tačiau tai būtų klaida, nes sapno teorija kelia esminę problemą kiekvienam, kam patrauklus atrodo požiūris, kad analizė negali tęstis amžinai, bet galiausiai turi pasiekti [savo] pamatą“ (1979, p. 376 *sq*). Mat čia susiduriama su kebliu klausimu apie kognityvinį tų pamatinių pradų statusą. Jei pamatiniai pradai yra nepažinūs, išeina, kad ieškodami tvirtos žinojimo atramos susiduriame su nežinomybe. O jeigu jie yra pažinūs, kaip galima būtų paaiškinti jų pažinumą nesiremiant analitinio *logos* samprata (juk ji numano, kad pradus turėtų būti įmanoma toliau skaidyti ir analizuoti)?

B. Russellas siūlė tiesioginės pažinties (*acquaintance*) sąvoką, tačiau tiesioginio nepropozicinio kokių nors tiesų žinojimo prielaida toli gražu ne visus įtikina (plg. G. Fine svarstymus, *ibid.*, p. 377 *sq*). Kad ir kaip būtų, ji tikrai nenuramintų teoretiko, žinojimą apsisprendusio sieti su artikuliuojančiu ir analizuojančiu *logos*. Kokią išeitį iš tokios aklavietės, atrodo, gali (galės) nurodyti Platonas, padės įžvelgti tolesnis kritinis sapno teorijos nagrinėjimas ir jo gretinimas su vėlesniųjų dialogų (*Sofistas*, *Politikas*, *Filebas*) svarstymais.

G. Morrow manymu (1970), nepažinių pirminių pradų problema Platono filosofijoje visų pirma sietina su matematinių hipotezių pagrindimo klausimu. Matematinių įrodymų metodas Platonui visada atrodė logiškai gerai pagrįsto aiškinimo pavyzdys (plg. Protagorui 162 e4–7 priskirtą repliką), tačiau pačių pirminių hipotezių, kuriomis rėmėsi matematinių teoremų įrodymai, pagrindimas jam, regis, kėlė nemenką susirūpinimą. Pasak *Valstybės* Sokrato, geometrija ir ja sekantys mokslai „apie būtį tik sapnuoja, tačiau negali aiškiai jos regėti, kol nepajudina prielaidų, kuriomis naudojasi, negebėdami pateikti jų paaiškinimo (λόγον διδόναι αὐτῶν). Juk jei pradžia – tai, ko nežinai, o pabaiga ir vidurys supinami (συμπέπλεκτα) iš to, ko nežinai, kokiu būdu tokia dermė (ὁμολογία) kada nors gali virsti žinojimu?“ (533 c; plg. *ibid.* 510 c–d). Turint omenyje, kad Sokrato pašnekovai dialoge yra matematikai, o visas žinojimo aptarimas prasidėjo nuo pasakojimo apie matematinio fakto pagrindimo atradimą (147 c–148 d), be to, prisimenant, kad apie matematikos tyrimo metodus veikiausiai buvo daug mąstoma Platono Akademijoje tais metais, kai buvo rašomas *Teaitetas*, o daiktavardis στοιχεῖον reikšmę „pradmuo“ galėjo įgyti matematikų kalboje (žr. kom. *ad* 201 e1–2), Morrow pastebėjimas apie trečiojo apibrėžimo aptarimo ryšį su matematinių įrodymų pagrindimo klausimu atrodo neabejotinai svarbus.

Vis dėlto matematinių įrodymų pagrindimo problema yra tik vienas, Platonui neginčijamai svarbus, bendresnės tikrovės analizavimo ir žinojimo pagrindimo problemos atvejis. Jei matematinių prielaidų pagrindimo klausimą *Valstybės* Sokratas gali pasiūlyti spręsti „pakylant“ iki nebehipotetinės mąstomosios tikrovės pradžios, tai kaip vertinti pačios dialektikų pradžios nepagrindžiamumą? (Plg. *Valstybė* 511 b ir Morrow, 1970, p. 324.) Be to, sapno teorija skelbia, kad [1] iš pirminių pradmenų susidedame „mes ir visa kita“ (201 e1 *sq*) ir kad [2] tokie pradmenys yra juntami (202 b6). Nei viena, nei kita negalėtų būti pasakyta apie matematinių įrodymų pradmenis. Negana to, išdėstęs sapno teoriją Sokratas aiškiai pasako, kad, jo manymu, jos autorius omenyje turėjęs „raides“ ir „skiemenis“; jų pavyzdžiu jis ir nagrinės kertinį sapno teorijos teiginį.

Paskutinės dialogo dalies svarstymai su matematinių įrodymų pagrindimu neabejotinai yra susiję, tik, regis, ne taip tiesiogiai, kaip siūlė manyti Morrow. Pokalbio apie žinojimą pradžioje pasakojama apie jaunųjų matematikos talentų pateiktą matematinio fakto pagrindimą, o jo pabaigoje Sokratas parodo bendresnio filosofinio klausimo apie žinojimo pagrindimą keblumą.

Teaitetas prisimena „iš vieno žmogaus girdėtą apibrėžimą“. Sokratas savo aiškinimą pateikia dar bendriau ir neapibrėžčiau: „Manding, ir aš *iš kažkokių žmonių* esu girdėjęs“. Ieškodami konkretaus istorinio asmens, kurio mokymas galėtų būti dėstomo aiškinimo pagrindas arba suteikė jam progą, tyrėjai neranda geresnio kandidato nei Sokrato mokinys, vyresnysis Platono amžininkas Antistenas (apie 445–365 m. prieš Kr.). Kai Platonas rašė *Teaitetą*, Antistenas veikiausiai dar buvo gyvas, tad nenuostabu, kad Platonas nemini jo vardo – gyvų amžininkų vardų buvo įprasta neminėti, kitaip nei senai mirusių mąstytojų (*Teaitete* toks

yra Protagoro, Herakleito ir Parmenido atvejis). Antistenui neabejotinai rūpėjo dalykų pažinumo ir apibrėžimo (*logos*) klausimas. Doksografinė tradicija šiam mąstytojui priskiria *logos* apibrėžimo autorystę: „Jis pirmasis apibrėžė *logos* sakydamas: *logos* yra tai, kas nurodo, kas [dalykas] yra (τὸ τί ἦν) arba būna (ἔστι)“ (Diogenas Laertijas, *VPh* VI, 3, 1 *sq*). Tarp Antisteno raštų minimos keturios knygos *Apie nuomonę ir žinojimą* (*ibid.* VI, 17, 5). Jos neišliko, kaip ir beveik visi gausūs Antisteno veikalai, tačiau kai kas apie jo teiginius yra žinoma iš Aristotelio ir kitų Antikos autorių liudijimų. Žr. kom. *ad* 202 a7 („turėtų jam tinkamą paaiškinimą“). Antisteno *Ajante* kalbėta apie teisėjus, priimančius sprendimą be tiesioginio žinojimo apie svarstomą įvykį (fr. 14 decleva Caizzi). Panašūs klausimai galėjo kilti ir jo veikale *Prieš Isokrato „Be liudytojų“* (Diogenas Laertijas, *VPh* VI, 15, 11). Tai duoda pagrindą spėti, kad su Antisteno mintimis galėjo būti susijęs ir baigiamasis antrojo žinojimo apibrėžimo svarstymas (200 d5–201 c7; plg. Burnyeat, 1990, p. 165).

Sokrato dėstomo (sapnuoto) aiškinimo ryšį su Antistenu, regis, paliudija *Metafizikos* Θ, 1043 b23 *sqq* tekstas. Aristotelis čia mini „antisteninınkus ir kitus nemokšas“, manančius, jog „neįmanoma apibrėžti [dalyko] esmės (τὸ τί ἔστιν), nes apibrėžimas – ilgas aiškinimas (τὸν γὰρ ὅρον λόγον εἶναι μακρόν)“. Tačiau pamokyti, *koks* yra dalykas, anot jų įmanoma: „Antai, negalima pasakyti, kas yra sidabras, bet galima – kad kaip alavas“ (Θ, 1043 b26–28). Nežinia, ar su Antisteno mokymu sietinas ir tolesnis Aristotelio aiškinimas, esą „kai kurios esybės gali būti apibrėžtos ir paaiškintos (ἐνδέχεται εἶναι ὅρον καὶ λόγον), antai sudėtinės, nesvarbu, ar jos būtų juntamos, ar mąstomos, o jų pirmieji pradai – ne“, ar tai yra paties Aristotelio mintys (jis tęsia: „jei apibrėžiantis aiškinimas kažką apie kažką nurodo, ir viena turi būti tarsi medžiaga, o kita – tarsi forma“) (1043 b28–32). Žinių apie Antisteno mokymą

fragmentiškumas ir menkumas neleidžia susidaryti aiškaus jo mokslo vaizdo. Kad ir kaip būtų, tyrėjai sutinka, kad *Teaiteto* Sokratas nedėsto Antisteno teiginių santraukos, bet jų medžiagą kūrybingai pritaiko savo pokalbio intencijai; žr. kom. *ad* 201 c8–210 a9 („Trečiasis apibrėžimas...") ir 201 c8–d7 („Teaitetas prisimena dar vieną žinojimo apibrėžimą").

L. Wittgensteinas, *Filosofiniuose tyrinėjimuose* permąstydamas savo *Traktato* mokymą cituoja ilgą Sokrato sapno ištrauką (vokišką K. Preisedanzo vertimą): „O ką norima pasakyti teigiant, kad vardai išties žymi paprastus [dalykus]? Sokratas (*Teaitete*): ‚Jei neklystu, esu iš kai ko girdėjęs: protopradai [*Urelemente*] – taip juos pavadinkime, – iš kurių esame sudėti mes ir visa kita, negali turėti paaiškinimo...", ir taip toliau, iki „...Nes jos [‚aiškinamosios kalbos', *erklärende Rede*] esmė yra vardų sampyna", ir priduria: „Ir Russello individai [*individuals*], ir mano objektai [*Gegenstände*] (*Logisch-Philosophische Abhandlung*) buvo tokie protopradai [*Urelemente*]" (*Filosofiniai tyrinėjimai* I, 46). Wittgensteinas Sokrato svarstomą negalimumą pateikti paprasto dalyko paaiškinimą gretino su savo teiginiu „Tam tikra prasme objektas negali būti aprašytas". Pasak jo, „Tą patį sako Platonas: ‚Paaiškinti vieno dalyko negalima, tik jį pavadinti'. ‚Objektas' čia reiškia ‚toliau nebeapibrėžiamo žodžio referenciją', o ‚aprašymas' arba ‚paaiškinimas' iš tikrųjų reiškia ‚apibrėžimas'" (*Philosophical Grammar*, p. I, Appendix 3, *Objects*).

Gilbertas Ryle'as garsioje 1952 m. paskaitoje *Oxford Philological Society* (paskaitos tekstas buvo paskelbtas tik 1990 m.) Sokrato sapno teoriją interpretavo kaip XX a. iškilusio loginio atomizmo pirmtaką ir šios teorijos sukeliamų problemų aptarimą, Sokrato pasiūlomą skiemens SO kaip S ir O junginio analizę siedamas su Alexsijaus Meinongo, Gottlobo Frege's, George'o Edwardo Moore'o, Bertrando Russello ir Ludwigo Wittgensteino teiginio kaip vardų junginio samprata. Ryle'as

daro tokią išvadą: „Sokrato sapnas buvo puikus prekognityvinis sapnas. Per šią [pirmąją XX] amžiaus pusę filosofų suformuluotos pozicijos teiginių reikšmės [*the import of propositions*] klausimu ne tik bendrais bruožais, bet dažnai ir pažodžiui atitiko teoriją, kurią dėsto ir kritikuoja Sokratas. Ši teorija sukėlė būtent tokias pasekmes, kurias numatė Sokratas. Tiesos ir netiesos sąvokos, teigimas ir neigimas, įsitikinimas ir žinojimas (*savoir*) neranda vietos teorijoje, skelbiančioje, kad teiginiai yra molekulių arba atominių vardijamų [pradų] sankaupų vardai, ir yra ištremiami lauk" (1990, p. 46).

Chappellis gina Ryle'o nuomonę, kad Russello ir Wittgensteino loginis atomizmas gali būti laikomas Sokrato dėstomai sapno teorijai artimiausia naujųjų laikų logine teorija – „kaip teorija, propozicinių struktūrų aiškinimą [*account*] grindžianti paprastų patirties ar pažinimo objektų, ‚jutimo duomenų' [‚*sense data*'] ar ko nors panašaus virtinės [*concatenation*] aprašymu" (2004, p. 208; žr. *ibid.* p. 209–212). Kita vertus, galima sutikti su tyrėjais, nurodančiais, kad *Teaiteto* sapno teorija yra gerokai neapibrėžtesnė nei Wittgensteino *Traktato* mokslas: „Kaip ir *Traktatas*, *Sapnas* nepateikia elementų pavyzdžių, be to, kitaip nei *Traktatas*, jis neduoda ir jokių nuorodų apie tai, kaip juos [elementus] būtų galima prieiti. Sapnas neapibrėžtas analizės metodų klausimu ir, atitinkamai, neapibrėžtas elementų ‚sampynos' klausimu: kaip jie turi būti ‚supinti', kad sudarytų kompleksus, kuriuos galėtų išnarplioti analizė" (Burnyeat 1990, p. 164). Burnyeatas taip pat atkreipia dėmesį į tai, kad cituodamas Sokrato sapną minėtame *Filosofinių tyrinėjimų* I, 46 tekste, Wittgensteinas sustoja ties sakiniu, kuriame teigiama, kad pradmenys nepažinūs (202 b5 *sq*: „Štai šitaip pradmenys yra nepaaiškinami ir nežinomi..."). „Vienas šio [citatos nukirtimo] rezultatas yra tas, kad taip paslepiamas reikšmingas Sapno ir *Traktato*

skirtumas: *Traktato* paprastieji pradai nėra nežinomi (2.0123, 2.01231). Dar svarbiau tai, kad svarstymas susiaurinamas iki kalbos srities, neįtraukiant epistemologijos" (1990, p. 164 *sq*, n. 45). Fine pabrėžia, kad tokių loginių atomistų kaip Russellas (ir jau Descartes'as) paprastieji pradai, „nepaisant to, kad jie nėra propozicinio žinojimo objektas [*are known nonpropositionally*], o galbūt kaip tik todėl, suteikia tvirtą žinojimo pamatą" (1979, p. 376).

A. Beckerio pastebėjimu, jei Wittgensteino *Filosofiniuose tyrinėjimuose* pateikiamą nuorodą į *Teaiteto* sapno teoriją tinka laikyti nuoroda į paties Wittgensteino idėjų raidą, tuomet reikia pripažinti, kad šis dialogas įkvėpė vieną iš įtakingiausių XX a. kalbos filosofijos ir metafizikos teorijų; kartu tai būtų puikus individualių kūrybingų daugiasluoksnio Platono teksto apmąstymų pavyzdys (2007, p. 400).

201 d8

klausykis vieno sapno vietoj kito. Pažodžiui: „sapną vietoje sapno", ὄναρ ἀντὶ ὀνείρατος. Žodžiais apie „sapną" veikiausiai perteikiamas nenoras aiškiau nurodyti paskutinėje dialogo dalyje svarstomos žinojimo sampratos šaltinį. Panašiai *Filebe* pateikdamas visam dialogo svarstymui lemiamą teiginį Sokratas migla apsupa jo kilmės klausimą: „Kadaise, gal sapnuodamas, o gal ir budėdamas esu girdėjęs kalbų – dabar suprantu, kad apie malonumą ir protingumą, esą nė vienas iš jų nėra Gėris, bet kad esąs kažkoks trečias dalykas, nuo anų abiejų besiskiriąs ir už abu geresnis" (20 b). Graikams buvo įprasta manyti, kad sapnų turinį siunčia dievai. *Filebo* Sokratui dievai primena apie jo kadaise sapnuotą sapną: „Man regis, kažkuris iš dievų mums siunčia vieną priminimą. – Kaip siunčia? Ir apie ką? – Kadaise, gal sapnuodamas, o gal ir budėdamas esu girdėjęs kalbų..." (*loc. cit.*). Antra vertus, sapno būsena ir sapnavimas dialoguose dažnai siejami su

dalykų netikrumu ir suvokimo miglotumu. Plg. *Valstybė* 414 d, 476 c, 520 c, 533 b–c, 534 c, *Timajas* 52 b, *Politikas* 278 e

201 d8–e1

Manding, ir aš iš kažkokių žmonių esu girdėjęs. „Iš kažkokių žmonių" – τινῶν. Teaitetas apibrėžimą girdėjęs „iš vieno žmogaus" (του). Sokratas kalba apie daugelį. Sedley nuomone (2004, p. 162), perėjimas prie daugiskaitos galbūt atitinka Platono siekį sapno teoriją pateikti kaip būdingą ankstesniųjų filosofų „fizikų" požiūrį.

201 e1–2

pirminiai, taip sakant, pradmenys, iš kurių sudėti mes ir visa kita. τὰ μὲν πρῶτα οἱονπερεὶ στοιχεῖα. Daiktavardžio στοιχεῖον daryba iš στοῖχος, „vora", „eilė" (plg. στείχω, „judėti voromis") yra gana aiški, kitaip nei šio žodžio reikšmės evoliucija (žr. Burkert, 1959). Atrodo, kad visų pirma jis nusakė karių rikiuotės eilę, vėliau – bet kurios organizuotos aibės eilę, seką (plg. Burkert, *ibid.*, p. 180 *sq*). W. Burkertas įrodinėjo, kad reikšmę „pradmuo" στοιχεῖον įgijo matematikų kalboje, kur taip, regis, ne vėliau nei nuo V a. vidurio, buvo nusakomi pamatiniai matematiniai teiginiai ir apibrėžimai; Platoną sudominusi būtent tokia matematinė žodžio vartosena (*ibid.*, p. 189–197). Pasak šio tyrėjo, „Greta ir anksčiau už kalbos analizės modelį στοιχεῖον funkcionuoja kaip matematinio deduktyvaus mokslo terminas" (*ibid.*, p. 197). Plg. Morrow (1970).

Aristotelio mokinio Eudemo liudijimu, Platonas pirmasis žodžiu στοιχεῖα pavadino prigimtinius pasaulio pradus (Simplikijas, *In Aristotelis Physicorum libros commentaria*, prooem., p. 7, 10 Diels = Eudemas, fr. 31 Wehrli: καὶ στοιχεῖα πρῶτος αὐτὸς ὠνόμασε τὰς τοιαύτας ἀρχάς, ὡς ὁ Εὔδημος ἱστορεῖ). Taip visybės pradai vadinami *Timajuje* 48 b8, 54 d6, 55 a8, *et al.*, *Sofiste* 252 b3,

Politike 278 d2. *Įstatymuose* 790 c5 kalbama apie kūdikių auginimo στοιχεῖον (pamatinį principą).

Valstybėje 402 a8, *Kratile* 393 d–e, 424 b–e, 426 d, 431 e, 433 a, 434 a–b, *Politike* 277 e6, 278 b5, *Filebe* 18 c6 ir (daugeliu atveju) tolesniame *Teaiteto* tekste στοιχεῖα reiškia raides kaip smulkiausią kalbos elementą. Plg. Burkert, 1959, p. 173 *sq*, 176. Συλλαβαί, „junginiai“ (iš veiksmažodžio σύλλαμβανω, „suimti“, „sujungti“) tuose pačiuose kontekstuose nusako „skiemenis“ (plg. *Kratilas* 389 d, 390 a, e, 393 d, 394 a, c, *et al.*). Dabar kalbėdamas apie „pradmenis“ (*stoikheia*) ir „junginius“ (*syllabai*) (202 b7) Sokratas neabejotinai nepamiršta šių žodžių reikšmių. Tai aiškiai parodo tolesni jo žodžiai: „Turime šio aiškinimo įkaitus - pavyzdžius, kuriais rėmėsi visa tai pasakęs žmogus. [...] Raides kaip rašto pradmenis ir skiemenis kaip jų junginius. Ar tu manai, kad tai, ką dabar sakome, teigęs žmogus kalbėjo žiūrėdamas į ką nors kita?“ (202 e).

M. Burnyeatas (1990, p. 216) kelia klausimą, ar žodžiai „pradmenys, iš kurių esame sudėti mes ir visa kita“ negalėtų būti laikomi užuomina apie universalią abėcėlę - kitų Platono dialogų tekstai ir Aristotelio svarstymai leidžia manyti, kad Platonas išties mąstė apie tokios visuotinės abėcėlės galimybę. Plg. *Politikas* 278 d, Aristotelis, *Metafizika* A, 987 b19 *sqq*, M, 1086 a21 *sqq*. *Timajo* protagonistas neigia, kad ugnį ir kitus fizinius pasaulio pradus tiktų laikyti į kokius nors „skiemenis“ susijungiančiomis pasaulio „raidėmis“ (48 b–c).

Raidžių ir skiemenų pavyzdys yra gerokai paprastesnis ir dėstomos teorijos aiškinimams palankesnis nei vardų ir iš jų sudaromų teiginių atvejis. Viena vertus, gerokai aiškesnis atrodo pirminių pradų (raidžių) rinkinys. Kita vertus, sudarant skiemenis ir žodžius, raidžių formų nereikia keisti, kitaip nei iš atskirų „vardų“ sudarant teiginį - graikų kalba, kaip ir lietuvių, turi linksnių sistemą, tad sudedant vardų „atomus“ į stambesnius darinius tenka keisti jų galūnes.

201 e2–202 a1
kiekvieną iš jų patį savaime esą galima tik pavadinti, bet nieko kita apie jį pasakyti negalima – nei kad jis yra, nei kad nėra, nes tuomet jau priskirtume jam būtį arba nebūtį, tačiau jam nieko nereikią skirti, jei norima nusakyti vien tik patį tą dalyką. Šis sapno teorijos teiginys dera prie pirmosios dialogo dalies svarstymų išvados, kad pagauti dalyko būtį negeba jokia juslė, tik siela „pati savaime" (185 c–186 d). Būtent dėl jutimo negebėjimo suvokti ar patirti bendrybes pašnekovai atsisakė tapatinti jį su žinojimu. Anot dabar Sokrato dėstomos teorijos, elementarūs dalykų pradai yra (tik) juntami.

Teiginys, esą elementai gali būti tik vardijimai, tačiau neturi savo *logos*, veikiausiai nereiškia, kad apie juos nieko negalima pasakyti. Ko gero, apie elementą *x* galėtume pasakyti ir „vien tik *x*", „pats *x*", „tas *x*" ar „kiekvienas *x*" (plg. 202 a1–4), tačiau tai nepadėtų *paaiškinti*, kas yra *x* ir gauti specifinį, vien jam būdingą (*oikeios*) *logos* – „Mat jie [minėti atributai] sukasi visur ir visiems taikomi, nors ir skiriasi nuo dalykų, kuriems juos taiko" (202 a5 *sq*). Plg. Fine (1979), p. 374. Pasak A. Tschemplik, „Pagalvoję apie tai, kad kiekvienas iš jų gali būti pritaikytas aibei dalykų – praktiškai visiems dalykams – mes nesunkiai galime suprasti, ką nori pasakyti Sokratas. Kadangi kiekvienas iš jų tinka nusakyti begalybę dalykų, nė vienas negali įvardyti tik vieno konkretaus dalyko" (2008, p. 122). Jei minėtuosius žodžius būtų galima naudoti, būtų galima sukurti ir pirminius pradus nusakantį *logos*. Gebėjimo įvardyti dalyką žinojimui nepakanka (*ibid.*, p. 122 *sq*).

Cituojami sapno teorijos teiginiai gali priminti „loginių atomistų" B. Russello ir ankstyvojo L. Wittgensteino teiginius. Plg. Russell, *Logic and Knowledge*: „Taigi pasaulyje esantys individai neegzistuoja arba, veikiau, yra nesąmonė [*nonsense*] teigti, kad jie egzistuoja, ir nesąmonė – teigti, kad jie neegzistuoja. Tai nėra dalykas, kurį jūs galite pasakyti

juos [*individus*] įvardiję, o galite – tik juos aprašę. Kai sakote ‚Homeras egzistuoja', jūs suprantate ‚Homeras' kaip kažkam taikomą aprašymą. Pilnai išplėtotas aprašymas visada turi formą: ‚taip ir taip'" (1956, p. 252 *sq*) ir Wittgenstein, *Tractatus*: „Objektas yra paprastas" (2.02), „Objektai sudaro pasaulio substanciją. Todėl jie negali būti sudėtiniai" (2.021); „Substancija yra tai, kas egzistuoja nepaisant to, kas yra [*was der Fall ist*]" (2.024); „Vardai primena taškus, teiginiai – strėles [...]" (3.144), „Vardas toliau neskaidomas jokiu apibrėžimu: jis yra proženklis [*Urzeichen, primitive sign*]" (3.26) (vertė R. Pavilionis, in: Vitgenšteinas, 1995).

Vargu ar Sokrato teiginys, esą apie pradmenis nieko negalima pasakyti, pats save paneigia (*self-refuting statement*, pasak Burnyeato, 1990, p. 137). Tai bendras teiginys apie visus pradmenis, ne apie kurį nors vieną, savaime nepažinų.

202 a2–5

Iš tiesų, nei „vien tik", nei „patį", „tą" ar „kiekvieną" jam taikyti nereikia, kaip ir daugybės kitų tokių žodžių. Sokratas pabrėžia, kad, griežtai laikydamasis dabar dėstomo mokslo, jis *neturėjo vartoti ir jokių parodomųjų įvardžių*, kaip ką tik darė kalbėdamas apie elementariuosius pradmenis (201 e2–202 a2). Toks teiginys dialoge nėra naujiena. Anksčiau svarstyta, kad vartoti parodomuosius įvardžius arba dalyko padėtį apibūdinančius prieveiksmius neleidžia nuolat judančio ir tampančio pasaulio samprata. Plg. 152 d6–8: „...niekas nėra viena, nes nėra nei kas nors, nei koks nors; viskas *randasi* iš lėkimo, judėjimo ir tarpusavio maišymosi"; 157 b3–8: „pasak išminčių, nereikia įsileisti nei ‚kažkas', nei ‚kieno nors', ‚mano', ‚šitai', ‚tai', nei kokio nors kito dalykus stabdančio vardo, bet pagal dalykų prigimtį reikia juos vardyti kaip tampančius, kuriamus, nykstančius ir kintančius – esą ką nors savo kalba sustabdančio žmogaus veiksmą lengva būtų supeikti"; 183 a–b: „...pasakiau ‚taip' ir ‚ne

taip'. Tačiau ir šito nereikia sakyti: nei ‚taip' (juk ‚taip' nebejudėtų), nei ‚ne taip' (nes ir tai nėra judėjimas). Ne, dėstantieji tokį aiškinimą turėtų rasti kitą kalbėseną – kol kas jie neturi savo prielaidai tinkamų žodžių. Nebent ‚ir ne taip' labiausiai jiems galėtų tikti kaip toks neapibrėžtas posakis". Be paliovos judančiame ir tampančiame pasaulyje apibūdinimai „šis", „tas" ir panašūs atskiriems dalykams netiko dėl nuolatinės jų kaitos. Sapno teorija nebemini kaitos ir tapsmo, tačiau jos atomistiniame, iš elementarių pradų sudarytame pasaulyje, atskirų elementų savaime taip pat negalima apibūdinti.

202 a7

turėtų jam tinkamą paaiškinimą. „Jam tinkamą paaiškinimą" – οἰκεῖον αὐτοῦ λόγον. „Tinkamo paaiškinimo" (*oikeios logos*) sąvoka primena Aristotelio *Metafizikoje* perteikiamą Antisteno mintį: „Antistenas negudriai manė, kad niekas negali būti nusakyta (‚aiškinama', λέγεσθαι) kitaip nei [tam dalykui] tinkamu teiginiu [‚aiškinimu', *logos*] – vienu [teiginiu nusakant] vieną dalyką. Iš to plaukė, kad negali būti jokių prieštaringų teiginių (ἀντιλέγειν), ko gero, ir klaidingų (ψεύδεσθαι)" (Δ, 1024 b32–34). Taigi, Aristotelio liudijimu, Antistenas turėtų sutikti, kad kiekvienas teiginys yra teisingas; „neteisingą" jį galėtų padaryti tik netinkamas taikymas, jei kokiam nors objektui priskirtume ne jo *logos* („teiginį", „aiškinimą", „nusakymą"). Taip pat žr. kom. *ad* 201 d2–3 („taip jis juos ir vadino"). Antisteno nuomonė, esą prieštarauti neįmanoma, paliudyta ir Aristotelio *Topikoje* (104 b20 *sq*) bei Diogeno Laertijo *Filosofų gyvenimuose* (III, 35; IX, 53). Tiesa, Sokratas nesako, kad elementų junginys gali turėti tik jam vienam . Jis sako (*modo negativo*), kad pradmenys negali turėti tinkamo paaiškinimo, tačiau tolesni jo žodžiai apie *logos* atsiradimą leidžiasi interpretuojami antisteniškai.

Antisteno nuomonę perteikiantis Aristotelis aiškina, jog tas negudriai mąstąs todėl, kad neskiria *logos* [1] kaip vienintelio dalyko esmės apibrėžimo (λόγος... ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι) nuo [2] įvairių dalyko savybių aprašymo, antai „mūziškasis (‚išprusęs‘) Sokratas“ (Σωκράτης μουσικός) – tokių *logoi* gali būti daug (*Metafizika* Δ, 1024 b26–31).

202 b4–5

vardų sampyna ir esanti paaiškinimo esybė. *Kratile* 431 b–c Sokratas *logos* („teiginį“, „paaiškinimą“) vadina „vardų“ (ὀνόματα) ir „tarinių“ (ῥήματα) junginiu (σύνθεσις) (431 b–c). *Sofisto* Svetimšalis aiškina ὀνόματα ir ῥήματα skirtumą ir teigia, kad *logos* negali sudaryti nei vieni „vardai“, nei vien „tariniai“, bet tik vienų ir kitų sampyna (261 d–262 c). Plg. *ibid.* 259 e ir kom. *ad* 206 d1–2 („kuomet žmogus balsu tariniais ir vardais atskleidžia savo mintį“). Išties, teigti, kad graikų (arba lietuvių) kalboje teiginys atsiranda iš „vardų“, galėtume nebent žodžiui „vardas“ suteikdami bendresnę prasmę „žodis“.

J. Cooperis *Sofiste* nurodomą vardo ir predikato dalies („tarinio“, ῥῆμα) skirtį laiko svarbiausiu klaidingų teiginių paradoksą spręsti leidžiančia sintaksine skirtimi (plg. kom. *ad* 187 c7–200 d4, „Klaidingos nuomonės galimybės klausimas“). *Teaitete* (kaip ir *Kratile*) visi sakinio nariai laikomi sintaksiškai vienareikšmiais teiginį sudarančios žodžių „sampynos“ (συμπλοκή) elementais. Sokrato sapno „teorija, regis, sako, kad teiginys yra prasmingas, jei ir tik jei jį sudaro du arba daugiau prasmingų ‚vardų‘. Tuomet akivaizdžiai nepastebima [tokių teiginių kaip] ‚Sokratas yra filosofas‘ ir ‚eina joja‘ skirtis“ (Cooper, 1990, p. 162). *Sofiste* pasiūloma „elementariausia sintaksės teorija aiškiai pripažįstant, kad teiginyje turi būti mažiausiai vienas vardas (arba ‚vardinė dalis‘) ir vienas veiksmažodis (‚tarinio dalis‘): du vardai arba du veiksmažodžiai dar nesudaro teiginio, o vieną po kito juos tariantis žmogus nieko nepasako“ (*ibid.*).

202 c4–5

visa tai jau pajėgia. Pažodžiui: „tampa pajėgus, δυνατόν, visiems šiems dalykams“, t. y. „pateikti ir gauti dalyko paaiškinimą“. Tokio žmogaus žinojimui nieko nebetrūksta – jis yra tobulas („tobulos būsenos“) žinojimo atžvilgiu (τελείως πρὸς ἐπιστήμην ἔχειν).

202 d6

panašu, kad savaime jis toks ir yra. εἰκός γε αὐτὸ τοῦτο οὕτως ἔχειν. Tikėtina, kad šiais žodžiais norima atskirti žinojimo apibrėžimą (savaime teisingą) nuo įvairių klaidingų jo interpretacijų. Plg. kom. *ad* 201 c8–d7 („Teaitetas prisimena dar vieną žinojimo apibrėžimą“).

202 d6–7

Kas gi dar galėtų būti žinojimas, jei ne paaiškinimas ir teisinga nuomonė? J. Dennistonas (1954[2], p. 314) 202 d6 *sq* jungtuko καί (verčiama „dar“) vartoseną (τίς γὰρ ἂν καὶ ἔτι...;) šiame sakinyje aiškina kaip implicitinį klausimu nusakomos galimybės paneigimą (*The very possibility of something is by implication denied, so that further discussion of it is seen to be unnecessary*). Kiti Dennistono nurodomi tokios καί vartosenos Platono dialoguose atvejai yra *Lachetas* 184 d (Τί γὰρ ἄν τις καὶ ποιοῖ) ir *Faidonas* 61 e (τί γὰρ ἄν τις καὶ ποιοῖ ἄλλο) – „Ką gi dar žmogus ir galėtų daryti...“; suprask: „Nieko kita“.

202 d8–206 c2

Sapno teorijos kritika

Kritikuodamas sapno teoriją Sokratas parodo, kad, laikantis jos prielaidų, įsivaizduoti pažinios visumos ir nepažinių jos dalių santykio nepavyksta. Pirmas aptarti siūlomas atvejis – pirmasis Sokrato vardo skiemuo SO. Susidūrus su rimtu

teorijos taikymo sunkumu, klausimas svarstomas bendriau, analizuojant dalių ir visumos (arba visybės) santykį.

Remiantis sapno teorija, *logos* dabar, kaip ir *Kratile*, suprantamas kaip vienodai reikšmingų (ką nors nusakančių) vardų sankaupa. Tokia atomistinė sudėtinės visumos ir *logo* samprata neleidžia paaiškinti, kokiu būdu visuma ir iš atskirų vardų sudėtas teiginys įgyja *naują*, atskirų elementų neturėtą kokybę. Atomistinės sampratos aklavietę įveikia tik *Sofisto* protagonistas Svečias iš Elėjos. *Teaitete* „συμπλοκή reiškia ne daugiau nei gretinimą, sudėjimą, o *Sofiste* tai – būtent ‚supynimas' pačia tikriausia šio žodžio prasme, kurią numano čia [*Sofiste*] įvedama [teiginio dalių] funkcijų skirtis" (Cooper, 1990, p. 157). Anot naujos *Sofisto* teorijos, prasmingam teiginiui reikia „(mažų mažiausiai) *vienos* įvardijančios ir *vienos* aprašančios dalies: sudėti du tokie žodžiai (262 c5–6) jungiasi į naują darinį, *logos*, o žodžiai, neparinkti pagal šią taisyklę, nesusijungia ir lieka viso labo individualiais vardais (arba kitokiais žodžiais), turinčiais ne daugiau prasmės nei kiekvienas iš jų atskirai. *Logos* dėl jį sudarančių skirtingas funkcijas turinčių dalių nelygiareikšmiškumo gali turėti daugiau prasmės nei dalys: tardamas nurodytu būdu suderintus žodžius žmogus ‚kažką nurodo apie tai, kas yra, vyksta, įvyko arba vyks, ne vien ką nors įvardija, bet ir kažko pasiekia supindamas aprašymus [*descriptions*] su vardais' (262 d2–4). [...] Už sintaksinio reikalavimo slypi *logos* esmė, jo gebėjimas kažką teigti, kažko pasiekti [*to get somewhere*] (περαίνειν τι)" (*ibid*., p. 168 *sq*).

Taip nusakyta *logos* esmė visų pirma sietina su bendriausia jo kaip dalyką nusakančio teiginio funkcija. Sapno teorijos ir jos kritikos kontekste *logos* veikiau siejamas su dalyko paaiškinimu – vien prasmingo pasakymo nepakanka, kad atsirastų nuomonę žinojimu paverčiantis supratimo elementas.

Vis dėlto prisiminti sintaksinę *Sofisto* „sampynos“ sąvoką čia neabejotinai verta, nes ji nurodo svarbiausią sapno teorijos silpnybę – sistemos tvarkos nepaisymą.

202 d8–203 e1

Raidės ir skiemuo

Pradėdamas nagrinėti sapno teoriją Sokratas iš karto nurodo, jo manymu, pagrindinį keblumą, slypintį kertinėje jos prielaidoje, esą pradmenys yra nepažinūs, o junginių padermė pažini. Kaip paaiškinti tokią asimetriją? Kokiu būdu nepažinūs pradai virsta žinoma visuma? Galima sutikti, kad tokia kognityvinė asimetrija ir yra svarbiausias dialogo Sokrato priekaištas sapno teorijai (plg. Fine, 1979, p. 378 *sqq*, Harte, 2002, 33 *sqq*, Sedley, 2004, p. 163–169). Žr. kom. *ad* 201 d8–202 d7 („Sokrato sapnas“).

Sokratas pradeda raidžių ir iš jų sudaromo skiemens pavyzdžiu. Tai nestebina, nes „raidė“ ir „skiemuo“ yra įprastos žodžių *stoikheion* („pradmuo“) ir *syllabē* („junginys“) reikšmės. Žr. kom. *ad* 201 e1–2 („pirminiai, taip sakant, pradmenys...“) ir 202 e6 („Raides kaip rašto pradmenis ir skiemenis kaip jų junginius“). Paprašytas nusakyti (*legein*) pirmąjį Sokrato vardo skiemenį SO Teaitetas atsako: „S ir O“. Pašnekovai sutinka, kad tai ir bus šio skiemens „paaiškinimas“, *logos* (203 a10 *sq*). Ši svarstymo dalis paliudija, kad *logos* pašnekovai kol kas supranta kaip dalyko analizę nurodant jo sudedamąsias dalis: skiemuo („junginys“) SO yra raidžių S ir O sudėties rezultatas.

Tokiu pačiu būdu paaiškinti raidę S (203 b1: „O dabar taip pat pateik ir S paaiškinimą“) Teaitetas negali: „Kaipgi žmogus galėtų nusakyti pradmens pradmenis“ (arba „raidės raides“, 203 b2). Sutariama, kad raidės yra *aloga*, neturi (artikuliuoto) paaiškinimo, tad vienas sapno teorijos teiginys – kad

elementai neturi *logo*, kurį gauna tik jų junginiai, – pašnekovams tebeatrodo teisingas (203 a2–203 b10).

Dalių ir visumos *pažinumo* klausimo taip lengvai išspręsti nepavyksta. Sokratas siūlo rinktis vieną iš dviejų skiemens („junginio“) sampratų: „Tuomet sakyk, ar [1] skiemeniu mes vadiname abi raides, o jei raidžių yra daugiau nei dvi – jas visas, ar [2] tam tikrą vieną pavidalą, atsirandantį sudėjus visas raides?“ (203 c). Pirmoji samprata visumą prilygina jos dalių sankaupai. Antruoju atveju, sudėjus visus elementus atsirandanti visuma iškyla kaip naujas reiškinys, nesuvedamas į sudedamąsias savo dalis. D. Sedley šias dvi sampratas siūlo vadinti [1] „redukcionizmu“ ir [2] „emergentizmu“ (*emergence*) – sistemų teorijoje taip vadinamas naujų, elementų neturėtų savybių atsiradimo sistemoje efektas (2004, p. 163 *sqq*). Teaitetas renkasi redukcinę sampratą; apsvarstyti emergentistinį (*emergence*) variantą Sokratas pasiūlys paaiškėjus, jog redukcinės skiemens (arba „junginio“) sampratos su sapno teorija suderinti nepavyksta (203 e). Redukcinė skiemens reikšmės samprata atveda prie sapno prielaidai prieštaraujančios išvados: norint suprasti (pažinti) kokį nors skiemenį, antai SO, reikia žinoti jo elementus (raides) S ir O, vadinasi junginio („skiemens“) pradmenys („raidės“) turi būti pažinūs.

Dialogo tyrėjai pastebi, kad taip argumentuojant ignoruojamas faktas, jog intensionaliųjų teiginių kontekstuose (arba „referentiškai neskaidriuose kontekstuose“, *referentially opaque context*), kuriuos sukuria žodis „žinoti“, įprastos sąvokų substitucijos taisyklės negalioja; antai, jei vanduo yra vandenilis ir deguonis, mes galime teigti, kad gerdamas vandenį Platonas geria vandenilį ir deguonį, tačiau iš fakto, kad Platonas žino, jog geria vandenį, negalima kildinti fakto, kad jis žino, jog geria vandenilį ir deguonį. Sedley manymu, Platonas ne kartą, taip pat ir *Teaitete* naudoja tokį (sofistiškai klaidinantį) argumentą, neva paneigiantį galimybę

pažinti dalyką suskaidant jį į atskirus nepažinius pradus ir gindamas teiginį, kad žinojimas tegali būti grįstas žinojimu (2004, p. 166).

Reikia pasakyti, kad raidžių ir skiemens atveju Sokrato teiginiai nėra klaidingi. V. Harte (2002, p. 36) Sokrato analizuojamą pavyzdį lygina su junginio *Marcus Tullius* žinojimu, implikuojančiu ir abiejų junginio dalių pažinimą; kas kita būtų teigti, kad *Cicerono* žinojimas implikuoja *Tulijaus* žinojimą (2002, p. 36). Apskritai, teigti, kad visumos žinojimas implikuoja dalių žinojimą nėra neteisinga, jei dalys visumą sudaro paprastuoju pridėjimo būdu, kaip S *ir* O sudaro SO (*ibid.*).

T. Chappellio teigimu, referentiškai neskaidrius kontekstus sukuria propoziciniai žinojimo teiginiai – tokie kaip „žino, kad *x*", bet ne objektiniai – „žino / pažįsta *x*". Objektinio žinojimo kontekstuose žinantysis *de facto* žino ir galimus teiginio objekto substitutus (2004, p. 220). Skiemenų ir kitų nesudėtingos struktūros objektų atveju išties nesunku įsivaizduoti, kad žinantysis žino ir visas objekto dalis, tačiau vargu ar taip būtų, tarkime toliau Sokrato minimo šimto dalių vežimo atveju (plg. 207 a).

Raidžių ir skiemens santykis liks universaliu visuminio vienio ir jo dalių santykio pavyzdžiu vėlesniuosiuose Platono dialoguose (*Sofistas, Politikas, Filebas*), kur atskirų raidžių (dalių) pažinimas laikomas neatsiejamu tinkamo visumos *sistemos* pažinimo elementu. *Politike* ir *Filebe* raidžių (ar tai būtų rašmenys ar tariami garsai) žinojimas suprantamas ne kaip (vien) jų atpažinimas ir įvardijimas – „Tai žinojimas *apie* kažką, tinkamai atpažintą ir įvardintą, žinojimas, kad viena raidė prie kitų dera tam tikru vienu, bet ne kitu būdu, kad ji priklauso tam tikram vienam raidžių pogrupiui, o ne kitam (plg. *Filebas* 18 b8–c5, *Sofistas* 252 e9–253 a7). Žinojimas apie raides kartu yra ir žinojimas apie skiemenis" (Cooper, 1990, p. 277). Tiesą sakant, ir dabar *Teaitete* teigdamas, kad

negali pateikti raidės S analizės (nurodyti jos pradmenų), Teaitetas gana informatyviai nusako jos vietą graikų kalbos raidžių (garsų) sistemoje. Žr. kom. *ad* 203 b3–7 („Juk S yra iš bebalsių...“).

202 d10

kuris atrodo dailiausiai nusakytas. δοκεῖ λέγεσθαι κομψότατα. L. Campbellis (1861, p. 190) parafrazuoja: *To be the cream of the whole theory.*

202 e3–4

turime šio aiškinimo įkaitus – pavyzdžius, kuriais rėmėsi visa tai pasakęs žmogus. „Įkaitai“ – konkreti žodžių στοιχεῖα ir συλλαβαί vartosena – galės suteikti papildomos informacijos, galbūt ir pasirodys nelojalūs nagrinėjamai sapno teorijai.

202 e6

Raides kaip rašto pradmenis ir skiemenis kaip jų junginius. Τὰ τῶν γραμμάτων στοιχεῖά τε καὶ συλλαβάς. Graikų kalboje „raidės“ ir „skiemenys“ nusakomi tais pačiais žodžiais, kaip vertimo „pradmenys“ ir „junginiai“ – στοιχεῖα ir συλλαβαί. Žr. kom. *ad* 201 e1–2 („pirminiai, taip sakant, pradmenys...“). Daugumoje Europos kalbų „skiemuo“ nusakomas skoliniu iš graikų kalbos (per lotynų *syllaba*). Plg. pranc. *syllabe*, anglų *syllable*, vokiečių *Silbe*. Rusų kalbos žodis *слог* (iš *слагать*) perteikia graikų sąvoka nusakomą „junginio“ reikšmę. Lietuvių kalboje Jono Juškos rusų kalba 1863 m. parašytoje ir neišspausdintoje gramatikoje pasiūlyta ir Jono Jablonskio įtvirtinta (žr. Sabaliauskas, 1979, p. 162) gramatinė *skiemens* sąvoka pasiskolinta iš audimo žodyno. Anot *Lietuvių kalbos žodyno*, „skiemenys“ – tai „audžiant prasiskleidžiantys metmenų pluošteliai“. Vargu ar taip nusakyta metafora tiktų elementų

junginiui nusakyti. Tame pačiame žodyne cituojamas Juškos „skiemens" (vnsk.) apibrėžimas atrodo gerokai artimesnis *junginio* sampratai: „Skiemuo – kur gijos pro giją susimeta audžiant, kur dvi skali par audeklą, kur posmus renka" (*Litovskij slovarj Juškeviča*). Kad ir kaip būtų, verčiant į lietuvių kalbą, nepavyksta perteikti Sokrato svarstymui svarbaus žodžių στοιχεῖον („pradmuo" ir „raidė") ir συλλαβή („junginys" ir „skiemuo") dvireikšmiškumo. Kita vertus, intriguoja lietuviškos skiemens sąvokos numanomas gramatinės ir *techninės* (audimo amato) vartosenų ryšys, būdingas ir vėlesniųjų Platono dialogų kontekstams, kur gramatinę ir loginę elementų jungtį nusakanti „sampynos" (συμπλοκή) sąvoka taikoma ir audimo menui. Plg. *Politikas* 281 a3, 306 a1–3.

A. Tschemplik atkreipia dėmesį į tai, kad rašytinės kalbos pavyzdys Sokrato analizei palankus tuo, kad skaidyti į dedamuosius pradus raštą yra gerokai lengviau nei šnekamąją kalbą (2008, p. 139, n. 34).

203 a1–2

imkime juos dar kartą ir išmėginkime, tiksliau, išmėginkime save pačius – ar šitaip, ar ne išmokome rašto. *Filebe* Sokratas panašiai bendrą elementų ir visumos (daugio ir vienio) santykį jaunesniajam pašnekovui aiškina „vaikystėje išmoktų" („imk ir suprask šį dalyką iš to, ko dar vaikystėje esi išmokęs") raidžių / rašmenų (γράμματα) ir kalbos (φωνή) pavyzdžiu (17 a–b).

203 a9

Kad tai S ir O. Teaitetas atsakydamas pateikia graikiškų raidžių pavadinimus: „sigma ir omega". Raidžių pavadinimai „sigma" ir „omega" svarstyme vartojami ir toliau (203 b1, 3, c8, d2).

203 b2

Kaip gi žmogus galėtų nusakyti pradmens pradmenis? Arba: „raidės raides“ – τοῦ στοιχείου στοιχεῖα.

203 b3–7

Juk S yra iš bebalsių... tik kažkoks garsas, lyg liežuvio šnypštimas. O štai B neturi nei balso, nei garso, kaip ir dauguma raidžių. Tad tikrai tinka sakyti, kad jie neturi paaiškinimo. Net ir septynios ryškiausios iš jų turi vien balsą, bet jokio paaiškinimo. Teaitetas prisimena klasikinę graikų kalbos gramatikos garsų (fonemų) ir juos žyminčių raidžių sistemą. Plg. *Kratilas* 424 c, Aristotelis, *Poetika* 1456 b25–31, Dionisijas Halikarnasietis, *De compositione verborum* 14, 17–24 ir Aleknienė (in: Platonas, 2016), p. 464 *sq*. Skiriamos trijų rūšių „raidės“ (*elementa*, στοιχεῖα): „balsės“ (atitinka šiuolaikinės lietuvių kalbos gramatikos „balses“; lotyniškai vadinami *vocales*), „bebalsės“ (lot. *mutae*) ir „pusbalsės“ (lot. *semivocales*). Pastaruosius *Filebe* Sokratas vadina „neturinčiomis balso, tačiau turinčiomis tam tikrą garsą (φθόγγου δὲ μετέχοντά τινος)“ (18 c1). Dabar panašiai apibūdinama „S“: „tik kažkoks garsas (ψόφος τις μόνον), lyg liežuvio šnypštimas“.

Visa sistema atrodo taip:

balsės (τὰ φωνήεντα / *vocales*): α, ε, η, ι, ο, υ, ω;

pusbalsės (τὰ φθόγγου μετέχοντά τινος; τὰ μέσα, „viduriniеji“ / τὰ ἡμίφωνα / *semivocales*):
ζ, ξ, ψ, λ, μ, ν, ρ, ς;

bebalsės (τὰ ἄφωνα / *mutae*): β, γ, δ, κ, π, τ, θ, φ, χ.

Kalbos elementai, „raidės“, net ir turinčios balsą („balsės“) nevirsta *logu* – artikuliuotu kalbėjimu. *Kratilo* Sokratas aiškina, kad iš elementarių kalbos pradų (στοιχεῖα) atsiranda junginiai / skiemenys (συλλαβαί), iš jų „vardai ir tariniai“ (τά τε ὀνόματα καὶ τὰ ῥήματα), iš kurių, savo ruožtų, sudedama

(artikuliuotos) kalbos visybė (424 e–425 a). *Kratilo* protagonistą kalba domina kaip pasaulio vaizdavimo priemonė: tai ką tapytojai daro skirtingos spalvos dažais, kalbos vartotojai daro tinkamai parinkdami ir sujungdami kalbos elementus.

M. Burnyeatas atkreipia dėmesį į tai, jog šioje svarstymo atkarpoje faktas, kad dalykas negali būti analizuojamas (jį skaidant į smulkesnius elementus) nelaikomas nesuderinamu su galimybe kitaip apie jį kalbėti / teigti: „Galima pateikti įvairių teiginių apie neanalizuojamas raides. Antai, teiginys, kad S tėra ‚tik kažkoks garsas, lyg liežuvio šnypštimas', paaiškina, kodėl S yra neanalizuojamas [elementai] (203 b). Raidžių pavyzdys aiškiai parodo, kad būti neanalizuojamu [*unanalyzable*] toli gražu nėra tas pat, kaip būti neaprašomu [*indescribable*]" (1990, p. 187).

Dar daugiau, Teaitetas ne vien apibūdina S tam tikrais teiginiais. Nors ir negalėdamas pateikti tokio pavidalo paaiškinimo, kokio prašo Sokratas (nurodant sudedamas dalis), ir nenurodęs S elementų, jis vis dėlto gana tiksliai nusako sigmos vietą graikų kalbos sistemoje, todėl jo atsakymą galima laikyti pakankamai informatyvia *analize*: paaiškinimas neprivalo būti analitinis, jis gali būti ir klasifikuojantis. Plg. Fine (1979), 380, Burnyeat (1990), p. 190, Chappell, 2004, p. 218. Būtent taip – per visumos elementų klasifikaciją – dalykus (visuminius vienetus) siūlo analizuoti *Filebo* Sokratas (16 c–18 d). *Filebo* Sokratas pasakoja ir apie pirminį kalbos artikuliavimo – skaidymo į garsus ir raides – darbą, kurį, pasak jo, padarė „kaži koks dievas, o gal ir dieviškas žmogus", pabrėždamas, kad visumos neįmanoma pažinti aiškiai nesuvokus vidinės jos sudėties: [dievas Teutas] „matydamas, jog niekas iš mūsų nė vienos iš jų negalėtų suprasti be visų kitų, ir suvokęs, kad čia esama vieno ryšio, visas raides padarančio tam tikru vieniu, paskyrė joms vieną mokslą, kuriam davė gramatikos vardą" (18 c–d).

Raidės / elemento reikšmė gali būti nusakyta nurodant jos vietą sistemoje. Būtent tai ir padaro Teaitetas, paprašytas pateikti sigmos paaiškinimą. Pasak G. Fine, Teaiteto pasiūlytame S apibūdinime galima įžvelgti bent jau implicitinį sutikimą, kad sapno teorijos teiginiai apie pradų nenusakomumą (*aloga*) ir *logos* kaip elementų vardijimą galiausiai yra klaidingi (1979, p. 380). Klasifikuojanti dalyko analizė vargu ar gali visai išspręsti gluminantį sapno teorijos paradoksą. Mat ji reikalauja platesnio konteksto – neina gilyn (į dalyko vidų), bet verčia dairytis jo aplinkos. *Pats savaime* vienas elementas ir čia negautų jokio paaiškinimo. Jei dabar aptariamam žinojimo apibrėžimui priklausančią *logos* sampratą suprastume kaip tokią klasifikuojančią analizę, žinojimo objektą savaime, be bendresnio sistemos konteksto, taip pat turėtume pripažinti nenusakomu (*alogon*). Pasak Burnyeato, „Platonas galbūt padeda mums prieš akis Teaiteto pasiūlytą raidžių klasifikacijos užuomazgą kaip stimuliuojančią nuorodą apie kitokį tyrimo kelią. Aiškiai mąstydamas, jis neturėtų mums siųsti žinios, kad klasifikacija, kurioje kiekviena raidė gali gauti savo vietą ir apibrėžimą per santykį su kitomis raidėmis, leistų išvengti regreso iki nepažiniųjų [pradų]“ (1990, p. 191). Teaiteto atsakymas leidžia įžvelgti dialogo autoriaus priekaištą sapno teorijai: „jei raidės yra elementai, ji pernelyg supaprastina [*oversimplifies*] elementų prigimtį. Sapno teorija elementus laiko veikiau savaime diskretiškomis ir nesusijusiomis duotybėmis, o ne palyginamais ir suderintais sistemos dėmenimis“ (Haring, 1982, p. 515).

Filebe Sokrato rekomenduojamas dalykų tyrimo kelias iškelia sapno teorijos alternatyvą: klasifikuojanti analizė yra tikroji prado analizė, nurodant jo vietą visumos sistemoje; mes išties arba žinome ir visumą, ir ją sudarančias dalis, arba nežinome nei vieno, nei kito. Plg. Burnyeat (1990), p. 200 *sq*: „Iš čia nebetoli iki minties – subtilus *Teaiteto* dilemos

variantas – kad visuma ir visos dalys yra arba žinomos kartu, arba visai nežinomos; žinojimo (kitaip nei teisingos nuomonės) atžvilgiu nei viena, nei kita neturi epistemologinės pirmenybės". Panašiai galima interpretuoti *Sofisto* protagonisto teiginį apie atskirų raidžių jungimo taisyklių svarbą visam gramatikos mokslui (253 a).

G. Fine taip apibendrina šios svarstymo atkarpos pamoką: „negalime suprasti dalyko [‚mokslo', *discipline*] elementų, kol nesuprantame sistemos, kuriai jie priklauso; ir atvirkščiai, suprasti sistemą reiškia suprasti, kaip yra susiję jos elementai. [...] paaiškinti elementus reiškia nurodyti jų vietą sistemos struktūroje, juos siejantį ryšį ir santykį" (1979, p. 386). Tiesa, neturime pamiršti, kad aiškiai įžvelgti tokią pamoką leidžia tik vėlesnių Platono dialogų tekstai. Gali būti, kad rašydamas *Teaitetą* Platonas dar nėra apsisprendęs čia iškylančias problemas spręsti šiuo, o ne kitu būdu. Plg. Bostock (1988), p. 249, 265, 273 *sq*. Kita vertus, galima prisiminti, kad matematinis iracionaliųjų šaknų („galių") apibrėžimas, kurio pavyzdžiu Sokratas dialogo pradžioje ragino Teaitetą sekti ieškant žinojimo apibrėžimo (147 d–148 d), nurodė „galių" vietą jaunuolių taikliai įžvelgtoje skaičių sistemoje.

203 d10

mūsų puikusis aiškinimas ruošiasi pasprukęs mus palikti... Plg. kom. *ad* 164 a1–2 („Jei ketiname išgelbėti ankstesnį teiginį...") ir 203 e8–9.

203 e2–206 c2

Dalys ir visuma

Pašnekovai mėgina išgelbėti sapno teoriją pasirinkdami antrą iš Sokrato minėtų skiemens sampratų (plg. 203 c4–6):

„Turbūt reikėjo skiemeniu laikyti ne raides, o tam tikrą vieną iš jų atsirandantį pavidalą [εἶδος], turintį vieną savo formą [ἰδέαν], kuri skiriasi nuo raidžių“ (203 e2–5). Plg. 204 a1–3: „Tarkime, kad yra taip, kaip dabar sakome: skiemuo – tai vienas pavidalas, atsiradęs iš atskirų derančių pradmenų, ar tai būtų raidės, ar bet kurie kiti dalykai“. Ištrūkti iš ką tik svarstytos redukcinės sampratos pinklių jiems vis vien nepavyksta. Mat Sokratas įrodo, kad dalis turinti visuma neišvengiamai būtų tas pat, kaip visos jos dalys, todėl tektų grįžti prie neįveikiamo kognityvinės asimetrijos paradokso. Kita vertus, jei visuma būtų nedalus vienis, laikantis sapno teorijos tokį vienį reikėtų pripažinti elementariu ir nepažiniu pradmenimi. Kitaip tariant, jei sapno teorija yra teisinga, elementų / dalių junginys arba [1] yra tapatus loginei savo dalių sumai, arba [2] visai neturi dalių ir negali būti laikomas paaiškinamu ir pažiniu junginiu. Pirmuoju atveju išeina, kad skiemenys yra taip pat pažinūs, kaip junginys, antruoju – kad skiemuo yra toks pats nepažinus, kaip raidės. Sapno teorijos numanomos kognityvinės asimetrijos nė vienu atveju išlaikyti nepavyksta.

Kelią prie pesimistinės išvados pailgina Teaiteto mėginimas pripažinti „visumą“ (τὸ ὅλον) skirtinga, elementų sumai („viskas“, τὸ πᾶν) netapačia samprata (204 a8–205 a7). Graikų kalbos vartosena labai palanki τὸ πᾶν („viskas“) tapatinimui su „visais“, τὰ πάντα, dalyko elementais arba dalimis. Plg. 204 b10: „O ‚visi‘ [*ta panta*] ir ‚viskas‘ / ‚visa‘ [*to pan*] skiriasi?“. Τὸ ὅλον taip akivaizdžiai ryšio su dedamosiomis dalimis nenumato, tačiau Sokratas priverčia Teaitetą pasiduoti ir pripažinti, kad ὅλον vis dėlto niekuo nesiskiria nuo πᾶν, jei tai yra visuma, kuriai nieko netrūksta: „O ar visuma [*holon*] nebus tas pat – tai, kam niekur nieko netrūksta? O kam trūksta, tas nėra nei visuma, nei viskas – iš to paties kartu tas pat ir atsiranda“ (205 a4–6). Sokrato argumentas

klaidina, nes tai, *ko* turi netrūkti „viskam“ (dalių sumai) ir (vieningai) „visumai“, kad jie būti viskas ir visuma, nebūtinai yra tie patys dalykai, vadinasi, teiginys apie sudėties pilnumą dar neleidžia tapatinti *to pan* ir *to holon*.

Kalbos vartosenos (*pan* lygu *ta panta*) argumentą Sokratas papildo svarstymu apie dalyką sudarančių elementų skaičių. Pateikiami pavyzdžiai leidžia manyti, kad tas pats visuminis vienis gali būti analizuojamas skirtingais būdais, sudedant arba dauginant dėmenis: „Antai, kai sakome ‚vienas, du, trys, keturi, penki, šeši‘, arba ‚dukart trys‘, ‚triskart du‘, arba ‚keturi ir du‘, ‚trys, du ir vienas‘ – ar čia visur pasakome tą patį dalyką, ar skirtingus?... Šešis ar ką nors kita?... Ir kiekvienu posakiu visų [*panta*] nusakėme šešis?“ (204 b–c). Dabartiniam argumentui svarbu tik viena – parodyti, kad visuminis rezultatas yra tapatus sujungtiems (sudėtiems ar sudaugintiems) jo elementams: sujungti pradai sudaro tam tikrą skaičių (ir „nieko kita“); visuma yra tas pats skaičius („nieko kita“). Homogeniškesni vieniai – plotas, atstumas, žmonių būrys (kariuomenė) taip pat gali būti nusakyti skaičiais, laikant skaičiuojamus vienetus bendros sumos dalimis.

Nesunku pastebėti, kad Sokrato siūlomas skiemens sampratų pasirinkimas nėra išsamus. Antai jis visai nesvarsto tokios galimybės, kad elementai visumą sudaro tokiu būdu, kaip maisto ingredientai – iš jų pagamintą patiekalą. Analogiją su pyragu plėtoja D. Sedley (2004, p. 164), tačiau šioje svarstymo dalyje nepateikiama nė vieno patiekalo gamybą primenančio pavyzdžio: vežimo (plg. 207 a–c), kariuomenės (204 d), pagaliau ir skiemens arba viso vardo elementai neišnyksta, nors visi kartu ir sudaro naują visumą. Svarstomam apibrėžimui daug svarbiau yra tai, kad nei sapno teoretikas, nei jį kritikuojantis Sokratas neužsimena apie tokį sudėtinės visumos „elementą“ kaip pradų tvarka arba struktūra. Antai, raides S ir O galima sudėti ne tik SO, bet ir OS tvarka;

graikų kalboje tai būtų prasmingas derinys – ὡς (jungtukas „kad“ arba prieveiksmis „kaip“). Dar rimtesnių tvarkos ir sistemos klausimų kelia šimto dalių vežimo pavyzdys. Čia jau prireiktų išsamios surinkimo tvarkos instrukcijos.

Struktūros nutylėjimas Sokrato svarstymuose juo labiau akivaizdus, kad dėstant sapno teoriją kalbėta apie elementų *sampyną*: „Tas, kas jau sudėta iš tokių pradmenų – kaip jie susipynę, taip ir jų vardai, kai susipina, virsta paaiškinimu, – juk vardų sampyna ir esanti paaiškinimo esybė“ (202 b2–5). „Sampyna“ galėtų reikšti sudėtingesnį elementų santykį nei paprastas teiginys apie dalių ir visumos tapatumą. Tai – svarbi *Sofisto* ir kertinė *Politiko* (draminėje dialogų tvarkoje šis dialogas pratęsia kitą dieną po *Teaiteto* vykstantį *Sofistą*) samprata. Plg. kom. *ad* 201 d8–202 d7 („Sokrato sapnas“). *Teaitete* apie tokią dalyko visumos sampratą visai neužsimenama. Čia visumos ir ją nusakančio *logo* samprata lieka loginio atomizmo lygmenyje, visumą ir *logos* laikant pradmenų (arba vardų) sankaupa. Ko gero, būtent todėl Sokratui nesunkiai pavyksta įveikti Teaiteto mėginimą *to holon* („visumą“) laikyti netapačiu paprastai visų elementų sumai (*to pan, ta panta*). Pasak J. Cooperio, „akivaizdu, kad atomistinės teorijos, kuriomis remiasi visa analizė, nesuteikia priemonių pasipriešinti visumos ir sumos sutapatinimui. Jei sudėtinio objekto dalys tiesiog laikomos seka, paprasčiausiai pridedamos viena prie kitos, iš tiesų neįmanoma įžvelgti, kaip visuma [*a whole*] gali skirtis nuo sumos. Tad, turint omenyje šios analizės ribas, visumos ir sumos tapatumą įrodantis Sokrato argumentas yra pagrįstas“ (1990, p. 262). Plg. *ibid.*, p. 268: „Sudėtinio objekto [*complex*] žinojimas negali esmingai skirtis nuo paprastų jo pradų žinojimo, o teiginys – nuo vardo, jei ir toliau laikomasi tokios rūšies atomizmo, koks, kaip matėme, sudaro klaidingos nuomonės aptarimo pagrindą“. Išties, nors tvarka kaip papildomas

sudėties elementas leistų skirti visumą nuo dalių sumos, tai būtų bendresnis, smulkiausiems elementams ne savas (*oikeios*) dalykas, tad nežinia, kaip ji, laikantis sapno teorijos, galėtų iškilti – sapno teoretikai neleido sudedamiesiems dalyko pradams skirti tokių bendrybių (plg. 201 e–202 a).

Tikėtina, kad Teaiteto mėginimu priešintis τὸ ὅλον ir τὸ πᾶν tapatinimui siekiama atkreipti dėmesį į atomistinės visumos sampratos problemiškumą. Pasak V. Harte, vargu ar autorius galėjo mums palikti dar aiškesnę užuominą apie tai, kad verta atidžiau įsižiūrėti į šį [dalių ir visumos] tapatinimą (2002, p. 43). Platono *Parmenido* protagonistas nepasiūlo aiškesnio visumos (τὸ ὅλον) apibrėžimo, tačiau netapatina jos su visų dalių suma: τὸ ὅλον yra tai, kas visas vienio dalis turi apgaubęs savyje; todėl vienis (τὸ ἕν) yra ir kitame, kaip visumoje, ir savyje, kaip visose savo dalyse (145 b5–e5). Visuma *Parmenide* nusakoma tokiais pačiais žodžiais: „tam tikro vieno pavidalo... kurį vadiname visuma, iš visų virtusia pilnutiniu vienu (μιᾶς τινὸς ἰδέας... ὃ καλοῦμεν ὅλον, ἐξ ἁπάντων ἓν τέλειον γεγονός)“, – kokiais *Teaiteto* Sokratas įvardija (antrąją) galimybę junginiu („skiemeniu“) vadinti „tam tikrą vieną pavidalą, atsirandantį sudėjus visas raides“ (203 c5*sq*: μίαν τινὰ ἰδέαν γεγονυῖαν συντεθέντων αὐτῶν). Šį panašumą aptaria J. Cooperis (1990), p. 258–264. A. Tschemplik manymu, tai, kad pašnekovams šiame *Teaiteto* tekste nepavyksta atskirti sumos ir visumos, gali būti susiję su Teaiteto atstovaujamo matematikos mokslo prigimtimi: „Joks mokslas, kurio pagrindą sudaro sudėties ir atimties [veiksmai], negali sėkmingai skirti visko [*the all*] ir visumą [*the whole*]“ (2008, p. 126).

Aristotelis *Metafizikoje* (Z, 1041 b11–33), galbūt ir atsiliepdamas į šios *Teaiteto* vietos svarstymus, pabrėžia, kad visuma (čia jis vartoja žodį τὸ πᾶν) nėra tiesiog elementų krūva, antai, skiemuo nėra tik raidžių suma, bet dar kažkas („forma“), kas

paverčia dalyką kažkuo esančiu („esybe“, οὐσία). Plg. kom. *ad* 207 b9–c1 („gebėdamas vieną po kitos pereiti visas šimtą vežimo esybės lentelių“).

E. Heitschas svarsto, kad pažįstantis subjektas gali susidurti arba su paprasčiausiomis elementų sankaupomis (*ein Gesamtes*), arba su sudėtingiau organizuotomis visumomis (*ein Ganzes*); pirmuoju atveju pakanka išvardyti vienarūšes dedamąsias dalis, antruoju reikalinga sudėtingesnė analizė (1988, p. 237).

203 e2–4

Turbūt reikėjo skiemeniu laikyti ne raides, o tam tikrą vieną iš jų atsirandantį pavidalą, turintį vieną savo formą. A. Tschemplik pastebėjimu, trečiojo apbrėžimo aptarime ne sykį vartojamomis sąvokomis *idea* (203 e4, 204 a1, 205 c2, 205 d5) ir *eidos* (203 e4, 205 d4) nenorima priminti *Valstybės* pavidalų (formų); jos čia veikiau nurodo į dalykų visybiškumą (visumiškumą) (2008, p. 139, n. 33).

204 a5

Tuomet neturi būti jokių jo dalių. *Parmenido* protagonistas aiškina, kad τὸ ὅλον (visuma) turi turėti ne tik vienovę, bet ir dalis (157 c *sqq*). Plg. *Sofistas* 244 e *sqq*.

204 a11–b1

O „viskas“ ir „visuma“? Ar tu taip vadini tą patį dalyką, ar du skirtingus? „Viskas“ vertime perteikia τὸ πᾶν, o „visuma“ – τὸ ὅλον. Žodis „visuma“ nėra geras τὸ ὅλον atitikmuo, norint šią sąvoką skirti nuo τὸ πᾶν („viskas“, „visa“). Plg. lotynų *totum* (versus *omne*), anglų *whole* (πᾶν paprastai verčiama *sum*), vokiečių *Ganzes* (versus *Gesamtes*), rusų *целое* (versus *всё, совокупное*); plg. lietuvių kalbos slavizmą „čielas“, „cielas“ (τὸ ὅλον).

Aristotelis *Metafizikoje* Δ, 1023 b26-1024 a28 išsamiai svarsto sąvokų τὸ ὅλον („visuma") ir τὸ πᾶν („viskas") skirtumus. Pasak Aristotelio, kiekį turinčių esybių atveju τὸ ὅλον nuo τὸ πᾶν skiria tai, kad pirmasis priklauso nuo dalių padėties, o antrasis nepriklauso; „o kam tinka ir viena, ir kita, tas yra ir visa [ὅλα], ir viskas [πάντα]" (1024 a1-3).

204 b2-4

kadangi ragini ryžtingai atsakyti, drįstu pasakyti, kad skirtingi... Tavo ryžtas teisingas... O dėl atsakymo - reikės pažiūrėti. „Ryžtas" (προθυμία) - pirmas ir būtinas reikalavimas, kurį Sokratas nuo pokalbio pradžios kelia jaunajam savo pašnekovui. Plg. 145 b2-4, 148 d1-4, 151 c1-2, d7-e1, 187 b8-9. Dabar sakydamas, kad Teaiteto ryžtas teisingas, tačiau pats atsakymas - nebūtinai, Sokratas, regis, jau apibendrina viso pokalbio rezultatus. Ryžtas daugiau nebebus minimas, o visi Teaiteto pagimdyti atsakymai galiausiai bus paskelbti negyvybingais.

204 d1-2

Vadinasi, jei kas nors susideda iš kokio nors [pradų] skaičiaus, tuomet ir viską [*to pan*] ir visus [*ta panta*] vadiname vienodai? Plg. Aristotelis, *Metafizika* Δ, 1024 a8-10: „‚Visi' [πάντα] sakoma tuomet, kai apie viską kalbama kaip apie vienį, o apie visus - kaip apie atskiras [dalis]: ‚visas [πᾶς] šis skaičius', ‚visi [πᾶσαι] šie vienetai'".

204 d4-5

pletro skaičius ir pletras yra tas pat. Pletras - ilgio matas, lygus šimtui pėdų, apytiksliai trisdešimt metrų. Plg. kom. *ad* 174 e2-3 („Dešimt tūkstančių pletrų žemės ar dar daugiau...").

204 d9–10

Taip pat ir kariuomenės skaičius ir kariuomenė? Regis, Sokrato pašnekovas čia praleidžia gerą progą ginti „visumos" ir „visko" skirtį: kariuomenė nėra paprasta karių sankaupa; ji neatsiranda be kitų elementų. Pasak A. Tschemplik, „Kitaip nei stadijas arba pletras, kariuomenė, spėtina, yra ‚daugiau' nei jos dedamųjų aibė: čia svarbus ir organizuojantis pradas, ir paskirybių aibę sudėtinga, bet, kaip ir sapno skiemenys, vieningą vaizdą (*mia idea*, 203 c) turinčia visuma paverčianti vienybė" (2008, p. 126).

205 a8–9

O mes sakėme, jog kas turi dalis – visuma ir viskas, tas bus [tas pat, kaip] visos dalys? Plg. 204 a7 *sq*: „Todėl, kad jei dalykas turi dalis, jo visuma neišvengiamai yra visos dalys".

205 c4–10

atsimeni, bičiuli, kiek anksčiau, laikydami tai teisingu teiginiu, sutikome... ir kad būtent ši priežastis padaro dalyką nepaaiškinamą bei nepažinų. Plg. 201 e1–202 b6.

206 a2–6

remdamasis tuo, ką pats esi pastebėjęs besimokydamas?... kad besimokydamas tik tai ir darei, kad stengeisi pažinti raides [„pradmenis"]. Jau pačioje savo kritinio argumento pradžioje Sokratas žadėjo remtis savo ir pašnekovo pradinio mokslo patirtimi. Plg. 203 a1 *sq*: „Taigi imkime juos [raides ir skiemenis] dar kartą ir išmėginkime, tiksliau, išmėginkime save pačius – ar taip išmokome rašto, ar kitaip?" Šis mokymosi patirtimi grįstas argumentas primena *Politiko* 277 e–278 c svarstymus. Ano dialogo protagonistas apie rašto besimokančių vaikų patiriamus sunkumus kalba norėdamas paaiškinti „pavyzdžio" (*paradeigma*) reikšmę. Pasak

jo, geriausias būdas išmokyti vaikus dar sunkiai (ne visose kombinacijose) atpažįstamų skiemenų – remtis jų jau teisingai suprantamais paprastesniais atvejais ir taip mokinių mintyse įtvirtinti teisingą vieno ar kito skiemens *pavyzdį*. Raidžių ir skirtingų jų kombinacijų mokymasis *Politike* nurodomas kaip įprastas ir pamatinis įvairių pasaulio junginių pažinimo atvejis; Svetimšalis teigia, kad teisingas pavyzdys (*paradeigma*) turi universalios svarbos visam pasaulio pažinimo veiksmui (278 c–e).

206 b5–8

kiek turime pradmenų ir junginių patirties, – jei dera pagal ją spręsti ir apie kitus dalykus, – teigsime, kad pradmenų giminės teikiamas žinojimas daug akivaizdesnis nei junginių. Sokratas nepaaiškina, kodėl pradmenų pažinimas yra akivaizdesnis nei junginių. Veikiausiai taip yra dėl jų paprastumo. Išeina, kad „paprastumas toli gražu nėra nepažinumo priežastis, kaip buvo teigta 205 c–e – žinojimo aiškumas didėja mažėjant dalyko sudėtingumui. Ir priešingai, aiškumas mažėja, kai nuo paprastų raidžių mes pereiname prie skiemenų, žodžių ir teiginių“ (Burnyeat, 1990, p. 211).

Lietuvių gramatinės sąvokos „raidė“ autoriumi kalbininkai (Sabaliauskas, 1979, p. 171, Zinkevičius, 1992, p. 124) vadina Antaną Baranauską. Sąvokos pasirinkimo motyvų lietuvių gramatikos istorijos tyrėjai, regis, (kol kas) nežino. Šis *Teaiteto* tekstas leistų sąvoką „raidė“ sieti su būdvardžiu „raidus“ – „aiškus, raiškus, ryškus, greitai pastebimas, krintantis į akį“ (LKŽ). Įsidėmėtina, kad Baranauskas, regis, mėgo iškalbą ir tartį apibūdinti būdvardžiu „raidus“ ir prieveiksmiu „raidžiai“ (žr. LKŽ, *s. v.* 1). Kita vertus, su žodžiu „raidė“ galbūt susijęs jau Dionizo Poškos (177–1830) vartotas žodis „kalbrėda“ („kalbos gramatika“). Žr. LKŽ, *s. v.*

206 c1

Manau, kad čia galėtų būti ir kitų įrodymų. Tokiomis Sokrato replikomis skaitytojams ir tyrėjams užduodama „namų darbų“ – apmąstyti pasiūlytus argumentus, patikrinti jų tvarumą, paieškoti geresnių. Plg. 179 c1 *sq*. Dialogo protagonistas pats rodo pavyzdį išbandydamas vis naujus argumentavimo būdus ir kelius.

206 c2–210 a9

Žodžio „paaiškinimas“ (*logos*) reikšmės

Baigdamas svarstyti paskutinį pašnekovo pateiktą (pagimdytą) žinojimo apibrėžimą Sokratas nuo objekto sudėtinės visumos pažinimo klausimų dėmesį perkelia į patį *logos* sudarančio mąstymo procesą. Jis siūlo apsvarstyti tris galimas žodžio *logos* reikšmes. *Logos*, kurį turėtume pridėti prie teisingos nuomonės, kad gautume dalyko žinojimą, galėtų būti [1] *teiginys*, balsu išreiškiantis teisingą nuomonę apie dalyką, [2] visų dalyko pradų *vardijimas* arba [3] dalyko skirtybę (nuo kitų jį skiriančią savybę, *differentia*) nurodantis *apibrėžimas*.

Pirmoji aptarta *logos* samprata (*logos* kaip balsu nusakyta nuomonė) žinojimą / išmanymą paverčia pernelyg visuotiniu, kone visiems prieinamu, reiškiniu. Aptariant likusias dvi reikšmes *logos* sampratą mėginama sukonkretinti ir sugriežtinti: [2] *logos* turėtų gebėti išvardinti *visus* sudėtinės visumos pradus arba [3] nurodyti skiriamąją objekto savybę. Pagrindiniai Sokrato analizės pavyzdžiai yra vežimas ir Teaitetas. Pasak T. Chappellio, „šiuose paskutiniuose *Teaiteto* puslapiuose Platonas savo dėmesį sutelkia tik į elementų junginius, tokius, kokie, anot sapno teoretiko, yra individualūs objektai, antai Teaitetas ir vežimas. Apie tokius objektus jis klausia: ‚Kaip sapno teoretikas paaiškintų būdą, kuriuo pliko jutimo elementai gali būti sujungti į mintį, kuri *nurodo*

[*refer*] tokius individualius objektus?'" (2004, p. 224). Verta pakartoti, kad didesnę problemą, nei pradų jutimiškumas, dialogo protagonisto svarstymams čia, regis, kelia atomistinė visumos suvokimo ir įvardijimo samprata.

Svarstant galimas *logos* reikšmes, jų tinkamumas siejamas su pasiūlytu žinojimo apibrėžimu (žinojimas – teisinga nuomonė su paaiškinimu). Sokratas taip formuluoja artimiausios dialogo atkarpos užduotį: „nepaleiskime iš akių mūsų klausimo – ką vis dėlto reiškia teiginys ‚prie teisingos nuomonės pridėtas paaiškinimas virsta pačiu tikriausiu žinojimu'?" (206 c2–5). Apie iki šiol svarstytą problemiškiausią sapno teorijos teiginį – elementai nepažinūs, pažįstami tik iš jų nupinti junginiai – šioje analizės atkarpoje nebekalbama. Ar tai reiškia, kad po Sokrato kritikos sapno teoretikų aiškinimai pripažinti nebegaliojančiais ir dabar mėginama išgelbėti bent jau patį (platoniškai skambantį) žinojimo apibrėžimą? Sokrato analizė parodys, kad tik atomiškai sujungtais empiriniais jutimo duomenimis grįstame pažinimo pasaulyje ir to padaryti nepavyksta.

206 c7–8

ką vis dėlto norima pasakyti žodžiu „paaiškinimas" (*logos*)? τί ποτε βούλεται τὸν λόγον ἡμῖν σημαίνειν; Atrodo, kad numanomas veiksmažodžio βούλεται („nori") subjektas čia – svarstomas žinojimo apibrėžimas. Plg. ankstesnius Sokrato žodžius (206 c2–5: „nepaleiskime iš akių mūsų klausimo – ką vis dėlto reiškia teiginys ‚prie teisingos nuomonės pridėtas paaiškinimas virsta pačiu tikriausiu žinojimu'?"). Mažiau tikėtina, kad gramatinis βούλεται subjektas – Teaiteto minėtas „vienas žmogus" („kažkas", τις), iš kurio jis šį apibrėžimą yra girdėjęs (201 c8 *sq*). Tokią nuomonę gina D. Sedley, stebėdamasis, kad absoliuti dauguma vertimų skamba taip, „tarsi Sokratas skelbtų leksikografijos faktą"

(2004, p. 169, n. 27). Sokrato žodžiai čia skamba ne taip, tarsi jis skelbtų leksikografijos faktą, bet kaip intriguojančio teiginio reikšmės apmąstymas. Šie apmąstymai – galimos apibrėžimo interpretacijos – neperžengia dialogo autoriaus apibrėžimo skelbėjui (ir jo šalininkams) priskiriamos pozicijos ribų. Tolesniame 208 c1–3 tekste, kur primenama ši 206 c7–8 vieta, dar sunkiau atskirti minėto apibrėžimo skelbėjo ir abstraktaus (τις) jo šalininko (ar taikytojo) figūras: „O gal dar neskubėkime jo pasmerkti? Gal ‚paaiškinimą' būtų galima apibrėžti ne taip, bet likusiu iš minėtųjų trijų būdų – juk sakėme, kad žmogus, žinojimą apibrėžiantis kaip teisingą nuomonę kartu su paaiškinimu, ‚paaiškinimą' laikys vienu iš tų trijų dalykų". Konkrečiai (nors ir labai nekonkretus) girdėto apibrėžimo skelbėjas vėl minimas 206 e4–6.

206 d1–e3

Logos kaip teiginys

Pirma svarstoma viena iš įprasčiausių žodžio *logos* vartosenų, kuomet daiktavardis *logos* ir veiksmažodis *legein* taikomi bet kokiam artikuliuotam kalbėjimui. Taip suprantant žinojimo apibrėžime minimą *logos* išeina, kad žinovai yra visi žmonės, gebantys balsu artikuliuotai reikšti savo mintis. Anksčiau dialoge Sokratas, Teaitetui pritariant, nuomonę siūlė laikyti vidiniu sielos pokalbiu (*dialegesthai, logos*) (189 e–190 a). Dabar *logos* siūloma suprasti kaip viduje susidarytos nuomonės, vidinio pokalbio įgarsinimą. Taip aiškinant, naujasis žinojimo apibrėžimas virsta tautologiniu teiginiu, kad žinojimas – tai teisinga nuomonė kartu su išorine jos raiška.

206 d1–2

kuomet žmogus balsu tariniais ir vardais atskleidžia savo mintį. *Kratile* 425 a, 431 b3–c1 ir *Sofiste* 262 a–d, kaip ir čia,

teigiama, kad artikuliuotą kalbėjimą (λόγος) sudaro ὀνόματα, „vardai", ir ῥήματα, „tariniai". *Sofisto* protagonistas Svetimšalis ῥῆμα apibrėžia kaip nuorodą (δήλωμα) į veiksmus (πράξεις), o ὄνομα – kaip nuorodą į veikėjus („tų, kurie anuos veiksmus, veikia"). Jo pašnekovas Teaitetas ryžtingai pritaria tokiam apibrėžimui (262 a8: „Žinoma"), tačiau prisipažįsta nesuprantąs teiginio, kad λόγος („kalbėjimo", „pasakymo", „sakinio") negali sudaryti tik ὀνόματα arba vien ῥήματα, bet būtina abejus „sumaišyti" arba „supinti" (262 a–d). Tokia Teaiteto reakcija rodo, kad *Sofisto* pabaigoje pateikiama „veiksmažodžių" („tarinių") ir „vardų" skirtis yra naujas mokslas (mokslo naujovė), todėl mažai tikėtina, kad ji jau būtų numanoma ir šioje *Teaiteto* vietoje. Labiau tikėtina, kad ῥῆμα dabar nusako [1] įvairius kitus kalbos žodžius, kurie nėra „vardai" arba [2] nuo paprastų „vardų" skiriamus sudėtinius „posakius" (plg. *Kratilas* 399 a–c). Kad ir kaip būtų, svarbiausia yra tai, kad *Teaitete* dar nėra skiriamos teiginį sudarančios „vardo" ir „tarinio" funkcijos. Tokia interpretacija tinka ir ankstesniam tekstui, kur *logos* pavadintas „vardų sampyna". Plg. kom. *ad* 202 b4–5 („vardų sampyna ir yra paaiškinimo esybė").

206 d3–4

atskleidžia savo mintį, iš lūpų tekančioje srovėje tarsi veidrodyje arba vandenyje kurdamas nuomonės atvaizdą. „Kurdamas atvaizdą" – ἐκτυπούμενον. Anksčiau Sokratas vartojo tos pačios šaknies (τυπ-) žodžius kalbėdamas apie įsivaizduojamame vaške jutimo ir mąstymo paliekamus įspaudus – ἀποτυποῦσθαι (191 d6), ἀποτυπώματα καὶ τύπους (194 b5). Vanduo dabar minimas kaip objektą atspindėti gebanti medžiaga, veidrodžio analogas (plg. *Valstybė* 402 b5: „vandenyje arba veidrodyje"), tačiau jo paminėjimas neišvengiamai sukuria ir takios bei netvarios kalbėjimo terpės vaizdinį.

206 d6

Bent jau apie taip darantį žmogų mes sakome, kad jis aiškina. „Aiškina“ – λέγειν. Įprasta veiksmažodžio λέγειν reikšmė – „sakyti“, „kalbėti“. „Aiškinti“ jis čia išverstas siekiant išlaikyti nagrinėjamos sąvokos λόγος („aiškinimas“) tapatybę. Plg. kom. *ad* 201 c8–d7 („Teaitetas prisimena dar vieną žinojimo apibrėžimą“).

206 d7–8

šitai kiekvienas geba padaryti greičiau ar vangiau – nurodyti, ką apie ką nors mano. Anksčiau nuomonę pavadinęs vidiniu sielos pokalbiu Sokratas taip pat patikslino, kad nuomonė sudaroma „lėčiau ar spartesniu mostu“ (190 a2–3). Dialogo pradžioje greitumas ir vangumas minimi kaip svarbios intelektualinės mokinių savybės (144 a–b).

206 e4–208 b12

Logos kaip dalyko pradmenų (elementų) išvardijimas

Sokratas siūlo neskubėti nurašyti paskutinio apibrėžimo ir λόγος („paaiškinimą“) suprasti kaip visų dalyko pradmenų *išvardijimą*. Sutinkama, kad gebėjimas išvardinti skiemenis ar dar stambesnius junginius negali būti laikomas moksliniu (tai yra žinojimą suteikiančiu) dalyko „paaiškinimu“ (λόγος) ir kad mokslinį paaiškinimą suteikia tik *visų* objekto pradmenų išvardijimas: „[S.] Sutinki, kad dalyko aiškinimą turime tuomet, kai pereiname per visus jo pradmenis, o jei per skiemenis ar dar stambesnius junginius – neturime?... [T.] Visiškai sutinku“ (207 c6–d2).

Sutarus dėl tokios mokslinio „paaiškinimo“ sampratos, Sokratas ima ją nagrinėti ir greitai įrodo Teaitetui, kad ir ji netinka. Viena vertus, kaip sutiko Teaitetas, gebėjimo išvardinti tik Teaiteto vardo (*Theaitētos*) skiemenis, bet ne visas

raides, negalima būtų laikyti gramatiniu (moksliniu) vardo „Teaitetas" aiškinimu (207 b3–4: γραμματικῶς... ἐπιστημόνως). Kita vertus, žinovu nebus ir žmogus, pasakęs visas raides, tačiau gerai nepažįstantis pirmojo minėto vardo skiemens „Te-" (*The-*). Graikų kalboje šis skiemuo prasideda (aspiruotą garsą *t*) žyminčia raide *theta* (ϑ, *th*). Sudurtiniuose būdvardžiuose ir varduose pirmasis skiemuo ϑε- (*the-*) sietinas su daiktavardžio ϑε-ός („dievas") šaknies skiemeniu. Etimologinė Teaiteto vardo (Θε-αίτητος, *Theaetetos*) reikšmė – „iš dievo išprašytas". Tuo pačiu skiemeniu prasideda ir Teaiteto mokytojo vardas *Teodoras* (Θε-ό-δωρος, *Theodōros*), „dievo dovanotas". Kiti tokios darybos vardai – Teofrastas, Teofilis, Teodosijas. Sokratas vėl primena pašnekovui universalią gramatikos mokslo patirtį: mokslo tvirtai neįvaldęs žmogus vardą *Theaitetos* galbūt parašys teisingai, tačiau gali suklysti *Theōdoros* rašydamas ne su *th-* (*theta*), bet su *t-* (*tau*) – *Teodoros*. Teaitetas sutinka, kad taisyklingai rašydamas *Theaitētos* toks žmogus turės teisingą nuomonę, tačiau negali būti vadinamas vardo žinovu ir gramatikos specialistu.

Kokias išvadas leidžia daryti ši Sokrato kritika? Anksčiau primindamas rašto mokslą Sokratas sakė, kad raidžių mokymosi tikslas – taip gerai pažinti raides, kad jų padėtis (ἡ ϑέσις) kalboje ar rašte nebekeltų žmogui jokių sunkumų (206 a). Tuomet atrodė, kad kalbama tik apie gebėjimą lengvai ir greitai atpažinti visas raides. Dabartinis aiškinimas verčia susimąstyti apie raidžių padėties kalbos visumoje išmanymo svarbą. Sokrato argumentas remiasi prielaida, kad tikrasis dalyko žinovas negalėtų klysti ir dėl elementarių kalbos vienetų jungimo taisyklių ir jų priklausymo vienam arba kitam kalbos junginiui: „[S.] O ar taip sakydamas manai, kad kas nors yra kokio nors dalyko žinovas, jei tas pats dalykas jam atrodo priklausąs tai šen, tai ten, arba tam pačiam dalykui jis priskiria tai viena, tai kita? [T.] Dėl Dzeuso, aš taip nemanau!" (207 d).

Žmogus, ne visur atpažįstantis tų pačių pradmenų sudaromą skiemenį Θε-, negali būti laikomas šį skiemenį turinčio vardo žinovu. Kodėl? Regis, todėl, kad jis neišmano elementariausių kalbos sandų – raidžių – pynimo (jungimo) taisyklių, bendrosios kalbos struktūros dalykų ir neįžvelgia žodžius siejančios giminystės, tad ir negali tikrai moksliškai pažinti dalyko sudėties bei pateikti žinojimui būtino jo paaiškinimo. Vien išvardinti dalyko pradmenis (raides ar kitokius empirinius elementus), net ir teisingai, nepakanka. Net ir tuomet, jei žmogus žodį *Theaitētos* visada rašytų teisingai, tačiau darytų klaidų skiemenį *the-* rašydamas gimininguose žodžiuose, nebūtų galima jo laikyti Teaiteto vardo žinovu. Tad pradėjus nuo reikalavimo pažinti visus smulkiausius dalyko dėmenis sugrįžtama prie poreikio kartu pažinti ir jų vietą *visumos* sistemoje.

Gali būti, kad šis Sokrato svarstymas pateikia konkretų *Politike* 277 e–278 c minimo skiemenų pažinimo pavyzdį. Plg. kom. *ad* 206 a2–b9 („remdamasis tuo, ką pats esi suvokęs besimokydamas?...“). Dar kartą prisimindami *Filebo* 16 c–17 e svarstymus apie dialektinį vienio ir daugio nagrinėjimą galime pastebėti, kad dabar *Teaitete* pabrėžiama tinkamo *tarpinių* derinių pažinimo svarba. *Filebe* daugiausiai kalbama apie smulkiausių elementų skyrimą; su dabartiniu skiemenų aptarimu galima būtų palyginti nebent *Filebo* Sokrato žodžius apie universalių muzikos elementų (garsų, intervalų) kombinacijų pažinimą (17 c).

Atskiro dėmesio nusipelno Sokrato svarstomas konkretus *Teaiteto* vardo sudėties atvejis. Anot Sokrato, pirmąjį šio vardo skiemenį *The-* suprantantis žmogus gebėtų *paaiškinti*, kodėl rašo *The-*, o ne *Te-* (*vide supra*). Tikras vardo žinovas taip pat (kalbos sistemos kontekste) gebėtų paaiškinti ir kitus vardo skiemenis: antrasis skiemuo *ai-*, kartu su trečiuoju *tē-*, kyla iš veiksmažodžio *aiteō* („prašyti“), skiemuo

-*tos* – veiksmažodinio būdvardžio (*adiectivum verbale*) priesaga -*t*- ir vyriškosios giminės vardų galūnė -*os*; *epsilonas* (ε) pailgėja ir virsta *eta* (η). Etimologizuojant, vardą *Theaitētos* galima sieti su žodžiais „dievas“, *theos*, ir „priežastis“, *aitia* (veiksmažodžiui *aiteō* giminingas daiktavardis). Ar Platonas šiame tekste galėjo pateikti tokią užuominą apie dieviškąsias dalykų priežastis? „Dievas“ ir „priežastis“ sugretinami dialogo pradžioje Sokratui kalbant apie savo akušerio misiją: „Paties gimdymo priežastis yra dievas ir aš“, τῆς μέντοι μαιείας ὁ θεός τε καὶ ἐγὼ αἴτιος (150 d8–e1). Taip pat žr. kom. *ad* 208 a6–7 („Ar kas nors trukdo, kad tam pačiam žmogui taip nutiktų ir su antruoju, trečiuoju ir ketvirtuoju skiemeniu?“).

207 a3–4

Antai Hesiodas kalba apie „šimtą vežimo lentelių“. Sokratas cituoja Hesiodo *Darbų ir dienų* 456 eilutę. Poetas kalba apie paiką vyrą – negavęs pasiskolinti jaučių ir vežimo, toks gali sumanyti vežimą pasidirbti pats: „Lengva yra juk prašyti: ‚paskolink ratus ir du jaučiu‘. / Lengva ir atsakyti: ‚darbų mano jaučiams pakanka‘. / Vyras turtingas minčių, galvoja ratus pasidirbsiąs. / Bet nežino kvailys: reiks ratams šimto lentelių“ (eil. 453–456, vertė A. Kazimierėnas, in: Hesiodas, 2019). Anot Antikos laikų scholijų, „šimtas“ suprastina ne kaip konkreti kiekio nuoroda, bet kaip „daug“; scholijus cituoja M. L. Westas (1978), *ad* 455–456.

D. Sedley (2004, p. 169 *sq*) atkreipia dėmesį į Hesiodo veikalo citatos kontekstą – poetas sako: „nežino *kvailys*“. Sedley manymu, Hesiodo poemos žodžius Sokrato analizuojamos sampratos autorius (ne pats Sokratas ir ne Platonas) veikiausiai įsidėmėjęs būtent dėl šių žodžių, tiksliau dėl žodžio „nežino“ – objekto sudėtis („šimtas lentelių“) siejama su žinojimu. Kvailys nežino apie tą šimtą lentelių, o žinovas turėtų

jas visas žinoti ir mokėti išvardinti. Sedley spėja, kad susidomėti Sokrato cituojama Hesiodo eilute galėjo Platono niekada vardu neminimi atomistai Leukipas ir Demokritas (*ibid.*, p. 170). Pasak H. Koningo, „Hesiodas čia ne vien cituojamas kaip ‚atomistinės' *logos* interpretacijos iliustracija, bet jis pats pateikiamas kaip ‚atomistinis' mąstytojas, anot kurio, ‚supratingą dalyko paaiškinimą pateikti įmanoma tik prie teisingos nuomonės pridedant išsamią jo elementų analizę" (2010, p. 107).

Kiti tyrėjai (plg. Hunter, 2014, p. 45–50; Pavlou, 2018, p. 200 *sq*) siūlo dar įdėmiau įsižiūrėti į Hesiodo poemos žodžius ir platesnį jų kontekstą. Tuomet galima pastebėti, kad Hesiodas apie neapdairų, vien savo galvoje turtingą ūkininką sako: „Nežino *net* to (οὐδὲ τὸ οἶδ'), kad vežimui (‚ratams') reiks šimto lentelių" (*Darbai ir dienos* 456). Ankstesnėse poemos eilutėse dėstomi būtini parengiamieji ūkininko darbai parenkant atskiroms ratų dalims tinkamą medieną. Kitaip tariant, poemos autorius leidžia suprasti, kad žinoti, *kiek* detalių reikia vežimui, būtų tik pačios primityviausios ir tikrai nepakankamos žinios, nors „kvailys", apie kurį kalbama eil. 453–456, net jų neturi; iš tiesų pasidirbti vežimą pavyktų tik apgalvotą bendrą visumos vaizdą iš anksto turinčiam žmogui. M. Pavlou pabrėžia: „Vien parūpinus reikiamos medienos vežimas neatsiranda. Svarbu, kaip medžiaga bus sudėta ir sudurta, nes vežimas – tai daug daugiau nei jo sudedamųjų dalių suma" (2018, p. 200).

Tikėtina, kad Platonas iš išprususių skaitytojų galėjo laukti ir tokio, svarstymo horizontą praplečiančio įsimąstymo į primintą *Darbų ir dienų* tekstą. Apie tai, kad kiekvienas amatininkas visas savo dirbinio detales viena prie kitos deda žiūrėdamas tam tikro tikslo, įtaigiai kalba jau *Gorgijo* Sokratas: „Ir visi kiti amatininkai, ką taiko savo dirbiniui, taiko ne bet kaip, bet išsirenka, kad jų dirbinys įgytų tam tikrą

pavidalą. [...] Visi jie ką deda, deda pagal tam tikrą tvarką ir verčia dalykus vieną prie kito pritikti ir pritapti, kol susidaro visas tvarkingai ir darniai sudėtas daiktas" (503 e-504 a). *Darbų ir dienų* skaitytojui neturėtų kilti abejonių, kad ir šios poemos autorius sugebėtų ir padirbti gerą vežimą, ir pateikti apie savo dirbinį visus reikiamus paaiškinimus (plg. Hunter, p. 49 *sq*).

207 b1-2

Nuomonę turime teisingą ir teisingai pasakome tai, ką sakome. Šiuos žodžius, ko gero, galima laikyti nagrinėjimo apibrėžimo parafraze, nes jais nurodoma teisinga nuomonė ir *logos* (λέγοντας ἃ λέγομεν).

207 b4-6

nieko neįmanoma moksliškai pasakyti, kol turėdamas teisingą nuomonę nepereini visų dalyko pradmenų. Šitai ir anksčiau jau buvo sakyta. „Moksliškai pasakyti" – ἐπιστημόνως λέγειν, „pateikti žinojimu grįstą teiginį". „Kol... nepereini" – πρὶν ἄν... περαίνῃ τις. Visų svarstymo ir svarstomo dalyko elementų *perėjimas* – svarbus *Filebo* motyvas. *Filebe* jis dažnai nusakomas šioje *Teaiteto* vietoje pavartotu veiksmažodžiu περαίνω. Plg. Aleknienė (in: Platonas, 2016), p. 27–28, 431 ir 207 b9 („gebėdamas vieną po kitos pereiti, διελθεῖν, visas šimtą vežimo esybės lentelių"), c4 („nes perėjo, περάναντα, per visus jo pradmenis"), c6–7 („kai pereiname per visus jo pradmenis", τὴν διὰ στοιχείου διέξοδον); t. p. žr. kom. *ad* 180 a6–8 („niekad prie nieko tu su niekuo iš jų neprieisi...").

Žodžiuose „Šitai ir anksčiau jau buvo sakyta" komentuotojai įžvelgia nuorodą į 206 a svarstymus apie pradmenų (raidžių) mokslo svarbą. Plg. L. Campbellis (1890), p. 203. M. Narcy (2016, p. 370, n. 448) 206 a–b nurodo nedvejodamas. Mano galva, labiau tikėtina, kad žodžiais „ir anksčiau jau

buvo sakyta“ primenama pamatinė sapno teorijos prielaida, esą *logos*, o su juo ir žinojimas, atsiranda sujungus atskirus nepaaiškinamus ir nepažinius pradus (202 b–c).

207 b9–c1

gebėdamas vieną po kitos pereiti visas šimtą vežimo esybės lentelių. Pažodžiui: „per šimtą lentelių pereiti vežimo esybę (τὴν οὐσίαν)“. Šie žodžiai leidžia mąstyti apie vežimo „esybę“, kuri, regis, nėra tapati vežimo dalims. Plg. anksčiau (*ad* 203 e2–206 c2, „Dalys ir visuma“, *in fine*) minėtus Aristotelio *Metafizikos* aiškinimus ir Haring (1982), p. 520 *sq*.

207 c6–8

Sutinki, kad dalyko aiškinimą turime tuomet, kai pereiname per visus jo pradmenis, o jei per skiemenis ar dar stambesnius junginius, tai neturime? Pasak Sokrato, visų pradų perėjimas (τὴν διὰ στοιχείου διέξοδον) virsta paaiškinimu (*logos*), o iš karto eidami per stambesnius junginius gauname *alogiją* (ἀλογίαν), „nepaaiškinamumą“ arba „nesąmonę“. Sapno teoriją dėstęs Sokratas sakė, kad nepaaiškinami (*alogiški*, ἄλογα) yra paskiri pradmenys, o jų sampyna virsta *logu*, artikuliuotu paaiškinimu. Dabar pabrėžiama, kad *alogos* – nepakankamai artikuliuotas bus ir smulkiausių pradų neįtraukiantis artikuliavimas. Pridėję tolesnius Sokrato aiškinimus apie tarpinių junginių (skiemenų) pažinimo svarbą, gauname *Filebo* dialektinio tyrimo taisyklę – tinkamas visumos artikuliavimas nepraleidžia jokių visumos grandžių – primenantį vaizdą.

207 d3–6

manai, kad kas nors yra kokio nors dalyko žinovas, jei tas pats dalykas jam atrodo priklausąs tai šen, tai ten, arba tam pačiam dalykui jis priskiria tai viena, tai kita?

Nusakydamas abejotino žinovo situaciją Sokratas vartoja su nuomone, δόξα, susijusius veiksmažodžius δοκῇ (207 d4) ir δοξάζῃ (207 d6). Galima suprasti, kad kalbama apie žmogų, turintį (gal ir teisingą) nuomonę, tačiau negebantį tų pačių pradmenų nuosekliai priskirti tinkamoms visumoms. Šį Sokrato teiginį kiek aiškesnį padarys toliau pateikiamas pirmojo Teaiteto ir Teodoro skiemens rašybos pavyzdys, tačiau Teaitetas, regis, jau suprato pagrindinę jam pateikto klausimo mintį.

208 a6–7

Ar kas nors trukdo, kad tam pačiam žmogui taip nutiktų ir su antruoju, trečiuoju ir ketvirtuoju skiemeniu? Išties, panašių sunkumų nelabai raštingas graikas ar menkai senąją graikų kalbą mokantis kitakalbis galėtų patirti ir rašydamas trečiojo vardo *The-ai-tē-tos* skiemens balsę (vietoje raidės η parašytų ε) arba trečiąjį vardo *The-o-dō-ros* skiemenį (parašytų ne ω, bet o). Pirmuoju atveju tai rodytų graikų kalbos morfologijos neišmanymą (iš *-eō* besibaigiančio veiksmažodžio *aiteō* padarytas *adiectivum verbale* turi baigtis - *ētos*, ne *-etos*), antruoju - žodžių darybos (antrasis Teodoro vardo dėmuo padarytas iš *dōron*, „dovana“). Plg. kom. *ad* 206 e4–208 b12 („*Logos* kaip dalyko pradmenų [elementų] vardijimas“), *in fine*.

208 b11–12

panašu, kad viso labo susapnavome savo turtus manydami, kad jau turime tikrų tikriausią žinojimo paaiškinimą... „Žinojimo paaiškinimą“ - ἐπιστήμης λόγον. Sokratas dabar kalba apie susapnuotą „žinojimo paaiškinimą“ (τὸν ἐπιστήμης λόγον). Gauti „žinojimo paaiškinimą“ buvo pirma ir pagrindinė Sokrato Teaitetui iškelta užduotis (148 d). Tad *logos* dabar vaidina dvigubą vaidmenį: [1] anot paskutinio apibrėžimo, jį pridėję prie teisingos nuomonės gautume

žinojimą, antra vertus, [2] toks apibrėžimas (jei pavyktų tinkamai jį pagrįsti), suteiktų ieškomą žinojimo paaiškinimą.

„Sapnas“ šioje *Teaiteto* dalyje siejamas su pasakiška svajone (tokį turtą galima buvo tik sapnuoti) ir su apgaulinga tikrovės iliuzija (tai tebuvo sapnas). Vis dėlto, ryškus sąvokos „paaiškinimas“ dominavimas paskutinėje dialogo atkarpoje svarstant, kas yra žinojimas, negali likti nepastebėtas ir stiprina nuojautą, kad žinojimo verta ieškoti būtent tokia kryptimi. Nemenku atlygiu dialogo protagonistas pripažįsta ir proto apvalymą nuo nepagrįstų pretenzijų į žinojimą (netikrų žinių). Plg. 187 c, 210 c.

208 b12–210 a9

Logos kaip skiriamąją dalyko žymę (_sēmeion_) nurodantis apibrėžimas

Liko aptarti dar vieną galimą „paaiškinimo“ (*logos*) reikšmę. Sokratas iš karto nurodo, kad ši paskutinė interpretacija atitinka populiariąją žinojimo sampratą – pažinti kokį nors objektą (tai gali būti ir dangaus kūnas, ir žmogus) reiškia jį atpažinti pagal ypatingą, nuo kitų objektų (kitų dangaus kūnų arba žmonių) jį skiriantį bruožą. Antai pakankamą žinojimą apie Saulę suteikia paaiškinimas, kad tai „skaisčiausias iš danguje apie Žemę judančių šviesulių“ (208 d1–3). Teaitetas ir šią *logos* interpretaciją pripažįsta gražia (208 e1 *sq*), tačiau kritiška Sokrato akis tuojau pat randa, ką prikišti šiam gražiam, tačiau klaidinančiam paveikslui (plg. 208 e7–10). Jis greitai įrodo pašnekovui, kad skiriamasis objekto bruožas turi rūpėti ir teisingai nuomonei. Jei Sokratas tinkamai atpažįsta, kad šis yra Teaitetas, jis jau reaguoja į jį nuo kitų žmonių skiriančią ypatybę. Juk neįsivaizduodamas, koks yra konkrečiai Teaitetui būdingas bukanosiškumas (sieloje neturėdamas jo įspaudo), Sokratas vargu ar jį atpažintų net

ir galvodamas apie jaunuolį buka nosimi, juo labiau jis Teaiteto nepažintų tuo atveju, jei viso labo galvotų apie žmogų, turintį nosį (plg. 209 a–c). O jei ir teisingai nuomonei susidaryti nepakanka bendrybių (žmogus, nosis, buka nosis ir pan.), bet reikia turėti specifinės skiriamosios žymės nuorodą (arba atmeną), pasiūlytas apibrėžimas virsta tautologija – prie nuomonės, kuriai taip pat būtina turėti skirtybės nuorodą, siūloma pridėti (dar vieną?) skirtybės nuorodą (209 d4–e4).

Nuomonė kaip tam tikras (pirminis) dalyko (at)pažinimas šiuo svarstymu siejama su gebėjimu skirti atpažįstamą dalyką nuo kitų sieloje turint ankstesnio jo patyrimo paliktą įspaudą (209 c, plg. 191 d). Lieka suprasti, kuo toks nuomonės turėtojo gebėjimas skiriasi nuo žinojimo turėjimo. Situacija gali priminti *Menone* 80 d–e iškeltą tyrimo paradoksą: nei dalyką žinantis, nei jo nežinantis žmogus negali jo ieškoti („tyrinėti“, ζητεῖν), nes žinančiam nėra reikalo dar ko nors ieškoti, o nežinantis paprasčiausiai nežino, ko ieškoti. *Menone* Sokratas tai pavadina eristiniu argumentu („mat kokį eristinį argumentą varai!“) ir atremia jį išplėtodamas prisiminimo prielaidą (81 a–e). *Teaitete* prisiminimo prielaida nesiremiama. Kai kurių tyrėjų manymu, šis *Teaiteto* Sokrato aiškinimas (kartu su *Menono* prisiminimu) leidžia manyti, kad Platonas pripažįsta, jog kai kuriais atvejais (tokiais, kaip pirminių mąstomųjų pavidalų arba konkretaus asmens pažinimo) žinojimas išties yra nuomonė be *pridėtinio* „paaiškinimo“. Plg. Bostock (1988), p. 267 ir Aristotelio *Metafizikos* Z, 1040 a27–b4 aiškinimus, kad neįmanoma pateikti vienetinių objektų (antai Saulės, Mėnulio, Kleono ar Sokrato), taip pat ir platoniškųjų individualių mąstomųjų pavidalų, apibrėžimo. Vėlesniuose Platono dialoguose iškylanti sisteminės žinojimo prigimties samprata verčia abejoti tokia išvada.

Iki šios svarstymo vietos (209 e4) Sokratas vengė vartoti žodį „žinoti“ – kalbėta apie gebėjimą nusakyti skiriamąją

dalyko žymę (208 c7–8), tokios žymės *turėjimą* (kalbant apie pažinimo subjektą) arba *pridėjimą* prie teisingos nuomonės. Antroje paskutinio savo kontrargumento dalyje Sokratas siūlo pamėginti raginimą pridėti paaiškinimą suprasti kaip raginimą žinoti skirtybę (209 e6–7). Tuomet išeina dar smagesnė tautologija: žinojimą apibrėžia (paaiškina) skirtybės *žinojimas*. Ko gero, ir ankstesnę, antrąją, *logos* sampratą panašiai būtų galima perfrazuoti pasakant, kad *logos* – tai dalyko pradmenų žinojimas (ne *perėjimas* ar *vardijimas*). Apskritai, jei teisinga nuomonė savaime nėra žinojimas (galbūt žmogus ją paprasčiausiai nugirdo ar susapnavo), *logos*, kurį turime prie jos pridėti, turėtų būti koks nors žinojimas (pradmenų, skirtybės ar galbūt priežasties). Pasak D. Bostocko, „jei paaiškinimai [*accounts*] apskritai turi reikšmės, tuomet mums belieka sakyti, kad norint žinoti, kas daiktas yra, reikia žinoti teisingą jo paaiškinimą, o tai rodo, kad joks panašus žinojimo apibrėžimas negali būti sėkmingas: jam visada teks eiti ratu [*to be circular*]“ (1988, p. 237). Galima paklausti, ar tokio rato (*cirkuliarumo*) nebūtų galima išvengti paprasčiausiai vengiant žodio „žinoti“, kaip tai iki šiol sėkmingai darė Sokratas, – galima kalbėti apie gebėjimą kažką (tereikia pasakyti, ką) *nurodyti, nusakyti, apibrėžti* arba *išvardinti*? Plg. Fine (1979), p. 394. Ko gero, tai tebūtų žodžių klausimas – paklaustì (tarkime, Sokrato), ar mes žinome tai, ką tuomet *nurodome, nusakome, apibrėžiame* ar *išvardijame*, turėtume atsakyti, kad žinome, ir susitaikyti su tuo, kad žinojimas, jei kuo nors reikia jį grįsti, grindžiamas žinojimu. Norėdami žinoti kokį nors dalyką, mes turime kažką *apie* jį žinoti ir kažką žinoti apie gautą žinojimą pagrindžiančius dalykus, ir taip toliau, niekada neprieidami tokios žinojimo versmės, kuri pati nebūtų žinojimas. Plg. Bostock (1988), p. 238–240, Chappell (2004), p. 228, 233.

Atrodo, kad visa Sokrato analizė atsidūrė galutinėje neįveikiamoje *aporijoje*. Kita vertus, jau ir pati šioje svarstymo atkarpoje aptariama *logos* kaip *diferencijos* sąvoka, regis, palieka išeities kelio nuorodą. D. Sedley manymu, šis paskutinis žinojimo apibrėžimo aptarimas „neabejotinai yra pats platoniškiausias iš visų *Teaitete* svarstytų apibrėžimų; tas atitinka įprastą sokratiškų apibrėžimo (‚definicinių') dialogų strategiją, kai, nepaisant galimų nesėkmių, kiekvienas iškeliamas apibrėžimas filosofiškai patobulina ankstesnį variantą. Svarstomą apibrėžimą [...] netgi galima laikyti keliuose vėlyvuosiuose Platono dialoguose, pradedant apytikriai *Teaiteto* metu parašytu *Faidru*, pagrindinį vaidmenį vaidinančio skaidymo metodo šaukliu [*herald*]. Juk pripažinus, kad žinojimui reikalinga specifinė dalyko diferenciacija, natūralus kitas žingsnis būtų tokios specifinės diferenciacijos pasiekti leidžiančio metodo paieška, o skaidymo metodas atrodo esąs būtent toks metodas" (2004, p. 174). Tas pats tyrėjas primena, kad skaidymo metodo užuomazgų galima įžvelgti jau paukštidės modelio aptarime (*ibid.*). Plg. kom. *ad* 197 d4–8 („...vieni tegu skraido pulkeliais skyriumi, kiti – po kelis, dar kiti – po vieną tarp kitų, kur pasitaiko"). *Diairezė* (διαίρεσις) – natūralių rūšių ir porūšių skyrimas ieškant specifinės objekto *diferencijos* (skirtybės) – mėgstamas *Sofisto* ir *Politiko* protagonisto, Svečio iš Elėjos tyrimo įrankis. Plg. Alekninė (in: Platonas, 2016), p. 67, 444.

Ko gero, dar turtingesnę žinojimo sampratą ir apytikslę (vėlyvųjų dialogų) platoniškosios dialektikos apybraižą galėtume gauti paskutinį apibrėžimą sujungę su (kiek papildytu) ankstesniuoju *logos* sampratos variantu: dalyką pažinti siekiantis dialektikas turi [1] rūpestingai ištirti vidinę jo artikuliaciją, neperšokdamas ir tarpinių grandžių pažinimo pakopos, o [2] konkrečiam objektui nurodyti tinkamą vietą išplėtotoje giminių ir rūšių sistemoje. Čia susiduria

dvi pagrindinės dialektinio tyrimo strategijos: [1] objektui būdingos sudėties artikuliavimas, jį skaidant į smulkiausius vidinius pradus, ir [2] konkrečių objektų ir / arba elementų vietos sisteminėje visumoje (visumos sistemoje) nurodymas. Pirmuoju atveju taikomas analizės, antruoju – klasifikacijos metodas. Išeina, kad paaiškinimą (*logos*) turi ir visumos (junginio) elementai, ir vìsumos (junginiai), kita vertus, kad ir vienų, ir kitų paaiškinimas įtraukia elementų ir visumos tarpusavio *santykį* – atskirai nei viena, nei kita negali būti paaiškinta. Platono taikomą žinojimo modelį galima pavadinti *holistiniu* (plg. Chappell, 2004, p. 233) – jis numato elementų ir visumos santykį. Todėl išties galima sakyti, kad jis eina ratu – kiekvienas žinojimo elementas priklauso nuo kitų elementų žinojimo. G. Fine tokį žinojimo modelį vadina *interreliaciniu* (*interrelation model of knowledge*). Pasak šios tyrėjos, „niekada neįmanoma žinoti tik vieno objekto atskirai nuo kitų, su kuriais jis yra susijęs; žinojimas visada reikalauja gebėjimo sistemingai jungti vienam mokslui priklausančius elementus, susijusius teisingų paaiškinimų seka“ (1979, p. 394). Toks cirkuliarumas „nėra nelemta problema, veikiau – vienas iš svarbesnių Platono indelių į epistemologiją: jis įžvelgė, kad mes negalime turėti žinojimo gabalėlių paskirų fragmentų pavidalu. Žmogus niekada nepažįsta atskiro vieneto izoliuotai nuo kitų dalykų; žinojimas numato gebėjimą matyti sistemines dalykų tarpusavio sąsajas [*systematic interconnecting*]. Atitinkamai, atskiro objekto žinojimo negalima gauti atsižvelgiant vien į tai, kas apie jį sakoma, atskirai nuo disponuojamo bendro episteminio repertuaro“ (1979, p. 396). Plg. kom. *ad* 203 b3–7 („Juk S yra iš bebalsių...“). Tokią holistinę žinojimo ir mąstymo hipostazės sampratą vėliau plėtos Plotinas. Žr. O'Meara (2020), p. 63 *sq*.

Ko gero, būtent todėl, kad bet koks žinojimas priklauso žinojimo visumai, sistemai, jo neįmanoma kildinti tiesiog iš

teisingos nuomonės. Vienas žinojimo elementas dar negali būti laikomas žinojimu ir vargu ar skirtųsi nuo teisingos nuomonės. Plg. Frede (1989), p. 40 *sq*.

208 c1–3

likusiu iš minėtų trijų būdų – juk sakėme, kad žmogus, žinojimą apibrėžiantis kaip teisingą nuomonę kartu su paaiškinimu, „paaiškinimą" laikys vienu iš tų trijų dalykų. Plg. 206 c7–8: „ką vis dėlto norima pasakyti žodžiu „paaiškinimas" (*logos*)? Man regis, vieną iš trijų dalykų..."

208 c5

tarytum mąstymo atvaizdas kalboje. Plg. 206 d1.

208 c7–8

gebėjimas nusakyti žymę, kuria dalykas, apie kurį klausiama, skiriasi nuo visų kitų. „Žymė" – σημεῖον. „Žymė" buvo kertinė sielos vaško modelio sąvoka (plg. 191 d7, 192 b3, 4, 193 c1, 2, 6, 194 a6, d1, 4. Dabar Sokratas neaiškina, kaip toji skiriamoji dalyko žymė turėtų atsirasti, tačiau 209 c4–7 žodžiai („atsiras, manau, ne anksčiau, nei šis bukanosiškumas manyje paliks įspaustą tam tikrą atminties žymę") rodo, kad jos atsiradimas ir veikimas tebevaizduojamas pagal ankstesnį sielos vaško modelį.

Svarstymo perkėlimas iš juntamybės į mąstomųjų sąvokų sritį savaime dabartinio svarstymo problemos neišspręstų, tačiau leistų išeities ieškoti nurodant atskiro dalyko skirtybės vietą visuminėje žinomų elementų *sistemoje*. Pasak, D. Frede, „jei muzikos arba rašto žinovo pavyzdžiai mus ko nors pamoko, jie tai daro nurodydami mums kelią link *sisteminio* ekspertų žinojimo, priešinga kryptimi nei įprastas rutininis dalykų atpažinimo būdas" (1989, p. 39).

208 d5–7

Dabar gali pagauti, kokiam labui tatai pasakyta. Kaip ką tik sakėme – jei pagausi dalyko skirtybę, kuria jis skiriasi nuo visų kitų, pasak kai kurių žmonių, gausi to dalyko aiškinimą. Čia žaidžiama veiksmažodžio λαμβάνειν, „gauti“, „pagauti“, „suvokti“ formomis: Λαβὲ... λαμβάνῃς... λήψῃ. Plg. toliau 208 e4: Ὃς δ᾽ ἂν... προσλάβῃ („kas pridės / papildomai gaus“).

Sokratas ką tik sakė, kad taip aiškinimą (*logos*) supranta „dauguma žmonių“ (208 c7), tad dabar, sampratos šalininkų ratą, regis, gerokai susiaurinantys žodžiai „Pasak kai kurių žmonių“ skamba gerokai netikėtai.

208 e7–10

kai atsidūriau prie pat to, apie ką kalbėjau, lyg prie paveikslo su šešėliais, ničnieko nebesuprantu. Kol stovėjau toliau, atrodė, kad kalbama visai prasmingai. „Paveikslo su šešėliais“ – σκιαγραφήματος. Σκιαγραφία (iš σκιά, „šešėlis“ ir γράφω, „piešti“) – erdvės iliuziją paveiksluose sukurianti technika – Platono dialoguose ne sykį minima kaip apgaulingos regimybės forma arba jos metafora. Plg. *Faidonas* 69 b, *Valstybė* 365 c, 523 b, 586 b, *Įstatymai* 663 c.

209 a5

O paaiškinimu mes pavadinome tai, kas nusako tavo skirtybę. Dabar tinkamiausias *logos* vertimas būtų „apibrėžimas“. Plg. kom. *ad* 201 c8–d7 („Teaitetas prisimena dar vieną žinojimo apibrėžimą“), *in medio*.

209 a7–9

kai tik turėjau nuomonę, tuomet mintimis neliečiau nieko iš to, kuo tu skiriesi nuo visų kitų žmonių. Anksčiau pašnekovai buvo sutarę, kad tik pati siela gali *liesti* įvairias

bendrybes, taip pat būtį ir tiesą (186 d–e). Dabar Sokratas teigia, kad, norint atpažinti konkretų objektą, nepakanka liesti bendrybes (plg. 209 a10 *sq*: „Vadinasi, mąsčiau kokias nors bendrybes, kurios tau priklauso ne labiau nei bet kokiam kitam žmogui"), bet būtina paliesti individualią objekto skirtybę.

209 b7–8

kaip sakoma, „paskutinį misą". Misai – Mažosios Azijos šiaurės vakarinėje dalyje gyvenusi tauta. Anot Platono dialogų scholijų (*ad loc.*), „paskutinis misas" sakyta apie beverčius žmones; plg. Magnetas, fr. 5 Kock; Menandras, fr. 55 Kock. J. McDowellis (2014) verčia *the remotest peasant in Asia*.

Gorgijuje Sokrato pašnekovas Kaliklis sako: „Jei tau labiau patinka vadinti misu"; suprask: „Vadink kad ir misu". Daugiau apie „misų" paminėjimą Platono dialoguose, kitų autorių tekstuose ir galimą šio paminėjimo ryšį su Sokrato likimu žr. Alekniené (in: Platonas, 2019), p. 316 *sq* ir 736 *sq*.

209 c5–7

ne anksčiau, nei šis bukanosiškumas manyje paliks įspaustą tam tikrą atminties žymę, skiriančią jį nuo viso kito bukanosiškumo, kokį tik esu regėjęs. Žr. kom. *ad* 208 c7–8 („gebėjimas nusakyti žymę").

209 c7

tas pat ir su viskuo kitu, iš ko tu susidedi. T. Chappellis (2004, p. 232, n. 172) atkreipia dėmesį į tai, kad žmogus, konkrečiai Teaitetas, šioje atkarpoje yra vaizduojamas kaip tam tikrų savybių rinkinys ir kad tai atitinka 156–157 dėstytą (protagorininkų) objekto kaip savybių arba kokybių pluošto sampratą.

209 c7–9

jei ir rytoj tave sutiksiu, man tave primins ir leis turėti apie tave teisingą nuomonę. Platono *Sofiste* vaizduojamas rytojaus dieną po *Teaiteto* vykęs pokalbis, kuriame dalyvauja ir visi *Teaiteto* pašnekovai. Sokratas, be abejo, atpažįsta Teaitetą ir pokalbio pradžioje pataria Svečiui iš Elėjos pašnekovu pasirinkti „štai šį Teaitetą“ (*Sofistas* 217 d6).

Paskutiniai dialogo puslapiai daugeliu priminimų pašnekovus ir skaitytojus sugrąžina į pokalbio pradžią. Vienas iš tokių priminimų – žodžiai apie Teaiteto ir Sokrato išvaizdą. Vėl minima buka jaunuolio nosis ir išsprogusios akys (plg. 143 e). Vis dėlto, pokalbio metu Sokratas jau ryžtingai paneigė Teodoro žodžius apie berniuko neišvaizdumą tvirtindamas, kad Teaitetas yra gražus, nes „gražiai kalbantis žmogus yra ir gražus, ir geras“ (185 e4 *sq*). Kitą dieną *Sofiste* vaizduojamoje scenoje atpažindamas Teaitetą Sokratas jį atpažins kaip gabų (gražų) pašnekovą.

209 e5

O kita vertus? Ką gi norėjai sužinoti taip klausdamas? Plg. 209 d5: „*Viena vertus*, jei sakome ‚pridėti nuomonę apie tai, kuo koks nors dalykas skiriasi nuo visų kitų‘, išeina labai juokingas nurodymas“.

209 e7–8

smagus daiktas būtų tas mūsų puikusis žinojimo paaiškinimas! Sokratas turi omenyje paskutinį pasiūlytą žinojimo apibrėžimą. Pašnekovai ne sykį jį pavadino gražiu. Plg. 201 d4: „Kaip gražiai kalbi!“; 202 d4: „Mano galva, Sokratai, dabar pateiktas paaiškinimas puikus (καλῶς λέγεσθαι)“; 203 d10: „ir mūsų puikusis aiškinimas (ὁ καλὸς λόγος) ruošiasi pasprukęs mus palikti“.

Tai, kad dabar jis kalba apie „žinojimo paaiškinimą" (suprask „apibrėžimą") sustiprina dialogo pabaigą persmelkiančią tautologijos nuotaiką.

210 a3–5

regis, paklaustas, kas yra žinojimas, žmogus turės atsakyti: „Teisinga nuomonė su skirtybės žinojimu". Juk anot jo, tai ir reikštų „pridėti paaiškinimą". Žodžių „paklaustas, kas yra žinojimas turės atsakyti" (ἐρωτηθείς, ὡς ἔοικε, τί ἐστιν ἐπιστήμη, ἀποκρινεῖται) subjektas veikiausiai yra ne apibrėžimo skelbėjas (taip mano M. Narcy), bet apibrėžime numanomas žinojimo turėtojas (dalyko žinovas). Plg. 206 e4–207 a1: „neskubėkime nuspręsti, kad paskelbusysis mūsų dabar nagrinėjamą teiginį apie žinojimą pasakė niekus. Gal taip kalbėdamas jis ne tą norėjo pasakyti, o tai, kad paklaustas apie vieną ar kitą dalyką žmogus gali klausiančiajam atsakymą pateikti nurodydamas pradmenis".

210 a9–d4

Pabaiga

Sokratas skelbia kategorišką pokalbio išvadą: „nei jutimas, nei teisinga nuomonė, nei prie teisingos nuomonės pridėtas paaiškinimas negalėtų būti žinojimas". Sokrato kritikos (*elenktikos*) neatlaikė nė vienas iš trijų iškeltų kandidatų ir (trečiojo apibrėžimo atveju) – nė viena iš apsvarstytų „paaiškinimo" sampratų. Teaiteto (o ir paties Sokrato, plg. 210 b4 *sq*) nebekamuoja „gimdymo skausmai dėl žinojimo". Visi pašnekovo pagimdyti vaisiai pripažinti netikrais – neverta jų auginti. Tačiau pokalbio Sokratas toli gražu nelaiko bevaisiu – gabusis jaunuolis nebemanys žinąs to, ko nežino. „Baigti tyrimą stebintis (*in wonder*) gali būti geriau nei jį pradėti tenkinantis savo neišmanymu (*in presumptuous ignorance*)"

(Benitez / Guimaraes, 1993, p. 320). Kitą dieną vykstančio *Sofisto* pokalbio protagonisto Svečio iš Elėjos pašnekovui Teaitetui skirti aiškinimai apie elenktinį sielos apvalymą kaip būtiną tolesnio ugdymo sąlygą, regis, puikiai nusako *Teaiteto* rezultatą: „Kaip gydytojai mano, kad jų gydomas kūnas siūlomu maistu džiaugtis negalės tol, kol nebus pašalinti jame esantys trikdžiai, taip ir, [auklėtojų] manymu, siela naudos iš teikiamų mokslų neturės tol, kol kritikas (ἐλέγχων τις), sugėdindamas kritikuojamą [auklėtinį] ir pašalindamas mokslams trukdančias nuomones, jo neapvalys [‚nepadarys švaraus'], kad manytų [‚ir nepadarys manančiu'], jog žino tik tai, ką žino, o daugiau nieko“ (*Sofistas* 230 c–d). Jaunuoliui entuziastingai pritarus: „Tai išties puikiausia ir santūriausia būsena“, Elėjietis tęsia: „Štai dėl visų šitų dalykų, Teaitetai, kritiką ir dera vadinti didžiausiu ir svarbiausiu apvalymu, o kritikos nepatyręs žmogus (τὸν ἀνέλεγκτον), net jei tai būtų pats Didysis karalius, laikytinas nešvariu, neišlavintu ir bjauriu svarbiausiuose dalykuose – ten, kur tikrai laimingas būti besitikintis žmogus turėtų būti kuo švaresnis ir gražesnis“ (*ibid.* 230 d–e).

Tikėtina, Sokratas dabar turėtų pripažinti, kad jo pašnekovas – vienas iš tų, kurie, „dievui leidžiant“, bendraudami su juo „padaro įstabią (θαυμαστὸν ὅσον) pažangą“ (150 d). Dabar galutinai paaiškėja, kad, kitaip nei moterimis gimdyvėmis besirūpinančioms pribuvėjoms, sielų akušeriui labiau nei naujagimių sveikata rūpi gimdančiojo sielos būsena (plg. Futter, 2018, p. 504). Netikrų vaisių (klaidingų nuomonių) visai negailima, svarbiausia atpažinti netikrumą ir jų atsikratyti. Plg. 150 b, e, 151 c–d.

Pats Teaitetas visai neatrodo nei nusivylęs pokalbio rezultatais, nei supykęs. Jis visą laiką elgėsi kaip nuolankus, pagarbus ir stropus pašnekovas, nė karto nesuabejojęs majeutinės Sokrato intencijos geranoriškumu (plg. 151 c–d).

Regis, jam nė nereikėjo pokalbio pradžioje Sokrato pateikto įspėjimo: „jei apžiūrinėdamas tavo žodžius palaikysiu juos netikra pamėkle ir pašalinsiu mesdamas lauk, nesiusk kaip gimdyvės siunta dėl savo pirmagimių" (151 c2–5). Kita vertus, galima įsivaizduoti, kad jautrus pedagogas ir įžvalgus bendrapiliečių sielų vertintojas Sokratas laiku užbėgo už akių gabaus ir mokytojų liaupsinamo jaunuolio tykančiam pavojui: „Sokratas yra ne vien Teaiteto draugas. Jis yra ir Teaiteto šeimos draugas, Atėnų draugas, taip pat ir žmonijos draugas. Neleisdamas Teaitetui per anksti patikėti savo išmintingumu, Sokratas daro didelę paslaugo Teaiteto šeimai ir savo šaliai. Galėtų atsirasti nemažai manipuliatorių, pasirengusių pasinaudoti tokiu neįtariu ir nebrandžiu protu; Teaitetas galbūt netgi galėtų pasidaryti išdidus ir išpuikęs, tapdamas pūlinga žaizda savo šeimai ir rimta grėsme savo bendrapiliečiams. Kaip dera geram piršliui, Sokratas padeda išvengti tokių tuoktuvių, išsaugodamas Teaitetą kitokioms, mažiau žalingoms jungtuvėms" (Rozema, 1998, p. 219).

Dialogas baigiasi Sokratui įvykdžius specifinę savo misiją – apvalyti pašnekovo sielą nuo nepagrįsto įsitikinimo esą jis turi žinojimą. Šį kartą apvalymo būta dar nuodugnesnio – atsikratyta neteisingų nuomonių apie paties žinojimo sampratą. Pokalbio pabaigoje Sokratas išeina pas jo laukiantį teismo posėdį parengti turintį pareigūną – dialogo skaitytojai žino, kad gyventi jam liko ne daugiau kaip keli mėnesiai. Kitos dienos pokalbį vaizduojančiame *Sofiste* protagonisto vietą užims galingas metafizikas Svečias iš Elėjos. Teaitetas turės galimybę pradėti geresnį, metafiziškai solidesnį vaisių (210 b11–c2). Toks *Teaiteto* finalo perskaitymas gali priminti A. Szlézako (2004) plėtojamą dialogų interpretaciją, anot kurios dialogo pašnekovams reikia kompetentingo filosofo pagalbos (pagalbos sąvoką Szlézakas pasiskolina iš *Faidro* Sokrato svarstymų apie pagalbą

rašytinei kalbai). Kita vertus, Szlézako nuomone, dialoguose tokios pagalbos apskritai nesuteikiama, nes parūpinti ją galėtų (galėjo) tik žodinis aiškinimas.

Skeptiškosios pakraipos Akademijos atstovai *Teaiteto* rezultatą laikė įrodymu, kad Platonas išpažino *akatelepsijos* (tikrovės nesuvokiamumo) principą (žr. Įvadas, sk. „*Teaiteto* skaitytojai Antikoje“). Tikėtina, kad Diogeno Laertijo *Filosofų gyvenimuose* II, 29 pateikiamais aiškinimais apologetiškai atsiliepiama į minėtą skeptišką *Teaiteto* interpretaciją: „[Sokratas] gebėjo abu dalykus – ir įkalbėti, ir atkalbėti (καὶ προτρέψαι καὶ ἀποτρέψαι): pakalbėjęs su Teaitetu apie žinojimą, jis paliko pašnekovą, kaip ir Platonas sako [plg. 142 c–d], dieviškai įkvėptą (ἔνθεον), pakalbėjęs su Eutifronu, ketinančiu patraukti tėvą į teismą dėl žmogžudystės, atgrasino jį [nuo tokio sumanymo], o Lisidą pastūmėjo tapti nepaprastai dorą“. Plg. Tarrant / Layne *et alii* (2018), p. 23, Snyder (*ibid.*), p. 70.

Atidesni dialogo skaitytojai ir tyrėjai įžvelgia ne tik katartinį bei pedagoginį pokalbio rezultatą, bet ir dialogo pabaigos svarstymuose slypinčias žinojimo ir „paaiškinimo“ sampratų plėtros vėlyvesniuose Platono dialoguose užuomazgas. Plg. Įvadas, sk. „Žinojimo klausimas“, *in fine* ir kom. *ad* 203 b3–7 („Juk S yra iš bebalsių...“), 208 b12–210 a9 („*Logos* kaip skiriamąją dalyko žymę [*sēmeion*] nurodantis apibrėžimas“). Tad majeutinis Sokrato vaidmuo dialoge gali priminti ir sėjėjo veiklą (plg. Szlézak, 2004, p. 98). Vargu ar skaitytojai išties (taip teigia A. Szlézakas, *ibid.*) privalo rinktis tarp šių dviejų platoniškojo Sokrato hipostazių.

210 b4–5

tebenešiojame kokį vaisių?... Ar jau viską esame pagimdę? Sokratas vartoja daugiskaitos formą. Plg. kom. *ad* 144 d7–146 b7 („Sokratas mezga pokalbį apie žinojimą“), *in fine.*

210 b9

visa tai – netikri vaisiai. „Netikri vaisiai“ – ἀνεμιαῖα. Plg. 151 e6, 157 d3, 161 a1 ir kom. *ad* 151 e6 („ar gimė kažkas gyvybinga, ar tai netikras vaisius“).

210 c2–4

būsi lengvesnis su tavimi bendraujantiems žmonėms ir romesnis, nes jau turėsi proto nesimanyti žinąs, ko nežinai. Plg. 187 c1–2 ir 210 c5–6: „Nieko aš nežinau iš to, ką žino kiti, dabartiniai ar anksčiau buvę didūs ir įstabūs vyrai“. *Apologijos* Sokratas gebėjimą žinoti, kad nežinai, vadina didžiausiu savo išminties privalumu. Oriems polio vyrams jis įsipyko būtent tuo, kad parodydavo, jog iš tikrųjų jie nežino to, ką manėsi žinantys. *Teaiteto* pabaigoje tokio (ne)žinojimo motyvas skamba kaip aiški teminė nuoroda į *Apologiją* ir visą Sokrato teismo istoriją.

Žodžiais „turėsi proto“ perteiktas prieveiksmis σωφρόνως, „santūriai“. A. Tschemplik atkreipia dėmesį į tai, kad Sokratas dabar kalbėdamas apie būsimą Teaiteto romumą (210 c3: ἡμερώτερος) ir santūrumą, viena vertus, primena Teodoro pradžios pagyrimus jaunuolio ramumui („romumui“, πρᾷον, πρᾳότης), kita vertus, priduria filosofiškesnį (filosofinę dorybę nusakantį) apibūdinimą (2008, p. 161). Dialogo pabaigoje Teaitetas išties daug geriau žino savo žinojimo ir nežinojimo ribas.

210 c4–5

Tik tiek mano menas teįstengia, o daugiau – nieko. Tai majeuto ir elenktiko (akušerio ir kritiko) Sokrato *feci quod potui*. Plg. Alekninė (in: Platonas, 2016), p. 24. *Teaiteto* pabaigoje tarytum nurodoma į dvigubą Sokrato mirtį: viena vertus, kalbama apie jo laukiantį teismo procesą (žinome, kokia bus jo baigtis); kita vertus, Sokratas nebebus *Sofisto, Politiko* ir *Įstatymų* protagonistas.

210 c5–6

ir nieko aš nežinau iš to, ką žino kiti, dabartiniai ar anksčiau buvę didūs ir įstabūs vyrai. Žodžiai apie didžius ir įstabius praeities ir dabarties vyrus akivaizdžiai ironiški – Sokrato kritikos neatlaikė nė viena dialoge prisiminta didžiųjų išminčių prielaida.

210 c6–7

O šį pribuvėjų meną aš ir mano motina esame gavę iš dievo. „Iš dievo" – ἐκ ϑεοῦ. Daiktavardis ϑεός čia galėtų nusakyti ir vyriškosios, ir moteriškosios giminės dievybę. Pokalbio pradžioje (149 b–c) Sokratas kalba apie pribuvėjas globojančią Artemidę, tačiau tolesni jo aiškinimai verčia galvoti apie Artemidės brolį dvynį, Sokrato filosofinės misijos dievą Apoloną. Plg. kom. *ad* 150 c7–8 („dirbti pribuvėjos darbą dievas mane verčia, o gimdyti neleidžia").

210 d10

aš – tauriems jaunuoliams, visiems, kurie yra gražūs. Pokalbio pradžioje Teodoras Teaitetą pristatė kaip negražų berniuką. Tačiau Sokratas jau paskelbė, kad Teodoras klydo, nes gražiai (teisingai) kalbantis žmogus yra gražus (185 e3–5). Sokratas paaiškino ir tai, kad jo menas, kitaip nei įprastų pribuvėjų, „padeda ne moterims, o vyrams ir prižiūri gimdančias jų sielas, ne kūnus" (150 b7–9).

210 d1–3

Dabar turiu eiti prie Karaliaus portiko dėl kaltinimo, kurį man surašė Meletas. Karaliaus portikas (τοῦ βασιλέως στοά) – su žmogžudyste arba šventvagyste (toks buvo Sokrato atvejis) susijusių bylų svarstymus rengiančio pareigūno (archonto karaliaus) buveinė. Anot draminės Platono dialogų dėlionės, ten nuėjęs Sokratas sutiks pranašautoją Eutifroną,

kuriam paaiškins, kad pas pareigūną jis ateina dėl kažin kokio Meleto jam surašyto kaltinimo: „Pats nelabai pažįstu tą vyrą. Man regis, tai kažkoks jaunas ir nežymus žmogus. O vardas jo, manding, Meletas. Jis iš Pitės demo, jei įsivaizduoji pitiškį Meletą, tokį lygiaplaukį, gana skysta barzdele ir pakumpusia nosimi“ (2 b). Pasak ironiškojo Sokrato, tai turėtų būti kažkoks išminčius: „Juk nemenkas reikalas esant jaunam perprasti tokį svarbų dalyką. Sakosi žinąs, kokiu būdu gadinamas jaunimas ir kas jį gadina“ (2 c). *Apologijoje* vaizduojama ir kaltinamojo Sokrato akistata su kaltintoju Meletu.

Paradoksalu – labiausiai laiko spaudžiamas dialogo personažas yra laisvas filosofas Sokratas (plg. 154 e, 172 c, d, 173 b, 175 e, 187 d). Kita vertus, net ir skubėdamas polio pareigūno nurodytu laiku ateiti prie jo būstinės, prie Karaliaus portiko sutikęs pranašautoją Eutifroną, Sokratas randa laiko netrumpam pokalbiui apie dievobaimingumą (jį vaizduoja Platono *Eutifronas*).

210 d3–4

O ryt, Teodorai, vėl čia susitikime. Pasiryžimas tęsti svarstymus – būdingasis dialogų Sokrato „parašas“. Plg. Aleknienė (in: Platonas, 2016), p. 24 *sq*. Grėsmingas poli(ti)nės tikrovės įsiveržimas bejėgis prieš „filologinę“ (plg. 146 a6–8) Sokrato aistrą. Rytojaus dieną vyks *Sofisto* pokalbis. Teodoras, „kaip vakar sutarėme“ (*Sofistas* 216 a) grįš vedinas filosofu iš Elėjos ir prisipažindamas, kad visus filosofus laiko dieviškais žmonėmis (*ibid.* 216 b9–c1), o Sokratas iškels klausimą apie sofisto, politiko ir filosofo giminių skirtį (217 a).

Bibliografija

Teaiteto ir kitų Platono dialogų leidimai, vertimai ir komentarai

Anonymi commentarius in Platonis Theaetetum [*In Theaet.*] (1905): P. Berol. inv. 9782, ed. H. Diels / W. Schubart, *Anonymer Kommentar zu Platons Theaetet (Papyrus 9782)*. Berlin, Weidmann.

Becker, Alexander (2007): *Platon, Theätet*, griechisch-deutsch. Aus Griechischen von Friedrich Schleiermacher; Übersetzung durchgesehen und überarbeitet von A. Becker; Kommentar von A. Becker. Frankfurt am Main, Suhrkamp.

Bernadete, Seth (1986): Plato' Theaetetus. Part I of *The Being of the Beautiful*. Translated and whith Commentary by S. Bernadete. Chicago / London, The University of Chicago Press.

Burnet, John (1900): *Platonis Opera*, recognovit brevique adnotatione critica instruxit J. B. Tomus I, tetralogias I–II continens. Oxonii, e typographeo Clarendoniano.

Burnyeat, Myles F. (1990): *The Theaetetus of Plato*, with a translation of Plato's Theaetetus by M. J. Levett revised by M. Burnyeat. Indianapolis, Hackett.

Campbell, Lewis (1861): *The Theaetetus of Plato*. Oxford, Clarendon Press.

Cornford, Francis M. (1935): *Plato's Theory of Knowledge: The Theaetetus and The Sophist*, translated with a running commentary. London, Kegan Paul, Trench, Trubner and Co. Ltd / New York, Harcourt, Brace and Company.

Diès, Auguste (1926): *Platon, Œuvres complètes*, t. VIII, 2e partie, *Théétète*. Texte établi et traduit par A. Diès. Paris, Les Belles Lettres.

Folwer, Harold North (1921): *Plato*, with an english translation by H. N. Fowler. Vol. II, *Theaetetus, Sophist*. London, William Heinemenn / New York, G. P. Putnam's Sons.

Hicken, Winifred F. (1995): *Platonis Opera*, t. I tetralogias I–II continens, recognoverunt brevique adnotatione critica instruxerunt E. A. Duke, W. F. Hicken, W. S. M. Nicoll, D. B. Robinson, J. C. G. Strachan. Oxonii, e typographeo Clarendoniano, p. 277–382.

McDowell, John (1973): *Plato's Theaetetus*, translated with notes. Oxford, Clarendon Press.

McDowell, John / Brown, Lesley (2014): *Plato's Theaetetus*, translated by J. Mc Dowell, with an introduction and notes by L. Brown. Oxford, Clarendon Press.

Narcy, Michel (2016²): *Platon, Théétète*, traduction, introduction et notes par M. Narcy. Paris, GF-Flammarion.

Platonas (1996): *Faidras*. Iš graikų kalbos vertė ir paaiškinimus parengė Naglis Kardelis, baigiamąjį žodį parašė Vytautas升Ališauskas. Vilnius, Aidai.

Platonas (1996a): *Kratilas*. Graikišką tekstą parengė, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Mantas Adomėnas. Apie *Kratilo* etimologijas parašė Naglis Kardelis. Vilnius, Aidai.

Platonas (1999): *Faidonas, arba Apie sielą*. Iš graikų kalbos vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Tatjana Aleknienė. Vilnius, Aidai.

Platonas (2000): *Puota, arba Apie meilę*. Iš graikų kalbos vertė Tatjana Aleknienė, paaiškinimus parašė, bibliografiją ir rodykles sudarė Vytautas Ališauskas. Vilnius, Aidai.

Platonas (2000²): *Valstybė*. Iš senosios graikų kalbos vertė Jonas Dumčius. Vilnius, Pradai.

Platonas (2009): *Sokrato apologija*. Iš senosios graikų kalbos vertė ir vertėjo žodį parašė Naglis Kardelis, komentarą parašė, planą, bibliografiją ir rodykles sudarė Vytautas Ališauskas. Vilnius, Aidai.

Platonas (2016): *Filebas*. Iš graikų kalbos vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Tatjana Aleknienė. Vilnius, Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.

Platonas (2016a): *Charmidas*. Iš senosios graikų kalbos vertė, įvadą ir komentarą parengė Alius Jaskelevičius. Vilnius, Jonas ir Jokūbas.

Platonas (2019): *Gorgijas*. Iš graikų kalbos vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Tatjana Aleknienė. Vilnius, Žara.

Robin, Leon (1950): *Platon, Œuvres complètes*, traduction nouvelle et notes par L. Robin. Paris, Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, vol. II.

Stallbaum, Godofredus (1839): *Platonis Opera omnia* recensuit et commentariis instruxit G. Stallbaum, vol. VIII, sect. 1 continens *Theaetetum*, Gotha. Hennings / London, Black and Armstrong.

Vasilieva, Tatjana Vadimovna (1993): *Платон*, собрание сочинений в четырёх томах, том 2. Москва, Мысль.

Waterfield, Robin A. H. (2004): *Plato, Theaetetus*, translated with an essay by R. A. H. Waterfield. London, Penguin Books.

Kiti šaltiniai

Alcinoos (1990): *Enseignement des doctrines de Platon*. Introduction, texte établi et commenté par John Whittaker et traduit par Pierre Louis. Paris, Les Belles Lettres.

Aleknienė, Tatjana (1992): Parmenido kelias, *Naujasis Židinys-Aidai* 7–8, p. 16–22.

Aristofanas (2013): *Paukščiai*. Iš senosios graikų kalbos vertė Jonas Dumčius. Vilnius, Klasikų asociacija.

Decleva Caizzi, Fernarda (ed.) (1966): *Antisthenis Fragmenta*. Milan, Istituto editoriale cisalpino.

Denniston, John (1954[2]): *The Greek Particles*. Oxford, Clarendon Press.

Diels, Hermann / Kranz, Walther (1951–19526) [DK]: *Die Fragmente der Vorsokratiker*, Griechisch und Deutsch von H. Diels, herausgegeben von W. Kranz. t. I–III. Berlin, Weidmann.

Diogenes Laertius (1964): *Vitae philosophorum* [*VPh*], recognovit Herbert Strainge Long, vol. I–II. Oxford, Clarendon Press.

Hėrakleitas (1995): *Fragmentai*. Graikišką tekstą parengė, vertė, įvadą ir komentarus parašė Mantas Adomėnas. Vilnius, Aidai.

Hesiodas (2019): *Darbai ir dienos*. Iš senosios graikų kalbos vertė, įvadą ir komentarus parašė Arnoldas Kazimierėnas. Vilnius, Naujasis Židinys-Aidai.

Homeras (2007): *Iliada*. Iš senosios graikų kalbos vertė Antanas Dambrauskas. Vilnius, Vaga.

Locke, John (2000): *Esė apie žmogaus intelektą*. Iš anglų kalbos vertė Ramutė Rybelienė. Vilnius, Pradai.

Parmenidas (1991): *Apie prigimtį*. Iš senosios graikų kalbos vertė Mantas Adomėnas, *Naujasis Židinys-Aidai* 10, p. 3–7.

Plotinas (2011): *Apie Gėrį arba Vienį. Apie tai, kas yra bloga ir iš kur kyla*. Iš graikų kalbos vertė ir paaiškinimus parašė Tatjana Aleknienė. Vilnius, Aidai.

Plotinus (1967): With an English translation by Arthur Hilary Armstrong, v. III. Cambridge, Mass., Harvard University Press / London, W. Heinemann, Loeb Classical Library.

Prolégomènes à la philosophie de Platon (1990): Texte établi par Leendert Gerrit Westerink et traduit par Jean Trouillard, avec la collaboration de Alain-Philippe Segonds. Paris, Les Belles Lettres.

Stoicorum veterum fragmenta [*SVF*] (1903–1905): ed. Hans von Arnim, vol. 1–3. Leipzig, Teubner.

Vitgenšteinas, Liudvigas (1995): *Rinktiniai raštai*. Iš vokiečių ir anglų kalbų vertė Rolandas Pavilionis. Vilnius, Mintis.

West, Martin Litchfield (1978): *Hesiod, Works & Days*. Edited with Prolegomena and Commentary. Oxford, Clarendon Press.

Wittgenstein, Ludwig (1958²): *Philosophische Untersuchungen*, ed. G. E. M. Anscombe, R. Rhees. Oxford, Blackwell Publishers.

Wittgenstein, Ludwig (1963): *Tractatus Logico-Philosophicus / Logisch-philosophische Abhandlung*, Werkausgabe, Bd. I. Berlin, Suhrkamp.

Wittgenstein, Ludwig (1974): *Philosophical Grammar*, ed. by R. Rhees, translated by A. Kenny. Oxford, Basil Blackwell.

Tyrimai

Ackrill, John (1966): Plato on False Belief: „Theaetetus“ 187–200, *Monist* 50, p. 383–402.

Adomėnas, Mantas (2002): The fluctuating fortunes of Heraclitus in Plato, in: A. Laks, Cl. Louget (ed.), *Qu'est-ce que la philosophie présocratique ? What is presocratic philosophy*. Paris, Presses universitaires de Septentrion, p. 419–447.

Aleknienė, Tatjana (1999): *Sielos dermės, Filosofinės graikų etikos apybraiža*. Vilnius, Aidai.

Aleknienė, Tatjana (1999a): Kosmios kai theios. La justice divine de l'âme selon Platon, *Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie* 46, p. 369–387.

Aleknienė, Tatjana (2000): Sokrato biografija ir filosofijos istorija: *Faidonas* 96a–101e, *Literatūra* 42/3, p. 42–50.

Aleknienė, Tatjana (2016): *A l'approche du divin. Dialogues de Platon et la tradition platonicienne*, Collection Vestigia 42. Fribourg, Academic Press / Paris, Cerf.

Aleknienė, Tatjana (2016a): „Pabėgimas į tėvynę": egzegetinės „strategijos" istorija, *Soter* 57, p. 9–31.

Aleknienė, Tatjana (2021): *La prémisse mobiliste de la perception sensible dans le Théétète de Platon : cartographie des mouvements* (numatoma paskelbti).

Annas, Julia (1999): *Platonic Ethics, Old and New*. Ithaca / London, Cornell University Press.

Balansard, Anne (2012): *Enquête sur la doxographie platonicienne dans la première partie du Théétète*. Sankt Augustin, Academia Verlag.

Benitez, Eugenio / Guimaraes, Livia (1993): Philosophy as Performed in Plato's „Theaetetus", *Review of Metaphysics* 47 / 2, p. 297–328.

Bernays, Jacob (1850): Die Καταβάλλοντες des Protagoras, *Rheinisches Museum für Philologie* 7, p. 464–468 (= Idem, *Gesammelte Abhandlungen*, ed. H. Usener, 2 v. Berlin, W. Hertz, 1885, v. I, p. 117–121).

Billings, Thomas H. (1919): *The Platonism of Philo Judaeus*. Chicago, Illinois, The University of Chicago Press.

Blondell, Ruby (2002): *The Play of Character in Plato's Dialogues*. Cambridge, University Press.

Boys-Stones, George R. / Haubold, Johannes H. (ed.) (2010): *Plato and Hesiod*. Oxford, University Press.

Bostock, David (1988): *Plato's Theaetetus*. Oxford, Clarendon Press.

Brandwood, Leonard (1990): *The Chronologie of Plato's Dialogues*. Cambridge, University Press

Brandwood, Leonard (1992): Stylometry and Chronology, in: R. Kraut (ed.), *The Cambridge Companion to Plato*. Cambridge, University Press, p. 90–120.

Brockmann, Christian (1998): [recenzija] *Platonis Opera. Tomus I (Tetralogias I-II continens). Insunt Euthyphro, Apologia, Crito,*

Phaedo, Cratylus, Theaetetus, Sophista, Politicus by E. A. Duke, W. F. Hicken, W. S. M. Nicoll, D. B. Robinson and J. C. G. Strachan, *Gnomon* 70 / 8, p. 657–665.

Brown, Lesley (1994): Plato, *Theaetetus* 145–147, *Proceedings of the Aristotelian Society*, p. 229–242.

Brown, Lesley (2014): *Plato's Theaetetus*, translated by J. Mc Dowell, with an introduction and notes by L. Brown. Oxford, Clarendon Press.

Burkert, Walter (1959): ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ. Eine semasiologische Studie, *Philologus* 103, p. 167–197.

Burnyeat, Myles F. (1976): Protagoras and Self-Refutation in Later Greek Philosophy, *The Philosophical Review* 85, p. 44–69.

Burnyeat, Myles F. (1976a): Protagoras and Self-Refutation in Plato's *Theaetetus*, *The Philosophical Review* 85, p. 172–195.

Burnyeat, Myles F. (1977): Socratic Midwifery, Platonic Inspiration, *Bulletin of the Institute of Classical Studies* 24, p. 7–16.

Burnyeat, Myles F. (1978): The Philosophical Sense of Theaetetus' Mathematics, *Isis* 69, p. 489–513.

Chappell, Timothy (2004): *Reading Plato's* Theaetetus. Sankt Augustin, Academia Verlag.

Cherniss, Harold (1936): The Philosophical Economy of the Theory of Ideas, *The American Journal of Philology* 57 / 4, p. 445–456.

Cooper, John M. (1970): Plato on Sense Perception and Knowledge („Theaetetus" 184–186), *Phronesis* 15, p. 123–146.

Cooper, John M. (1990): *Plato' Theaetetus*. New York / London, Garland Publishing.

Corradi, Michele (2018): Protagorean Socrates, Socratic Protagoras, in: A. Stavrou, Chr. Moore (ed.), *Socrates and the Socratic Dialogue*. Leiden / Boston, Brill, p. 84–104.

Crombie, Ian M. (1963): *An Examination of Plato's Doctrine. Plato on Knowledge and Reality*. London, Routledge & Kegan Paul / New York, The Humanities Press.

Fine, Gail (1996): Protagorean Relativisms, in: J. Cleary, W. Wians (ed.), *Proceedings of the Boston Area Colloquium in Ancient Philosophy* 19. Lanham, MD, University Press of America, p. 211–243.

Fine, Gail (1998): Plato's Refutation of Protagoras in the *Theaetetus*, *Apeiron* 31/3, p. 201–234.

Fine, Gail J. (1979): Knowledge and *Logos* in the Theaetetus, *The Philosophical Review* 88, p. 366–397.

Ford, Andrew (1994): Protagoras' Head: Interpreting Philosophic Fragments in Theaetetus, *American Journal of Philology* 115 / 2, p. 199–218.

Frede, Dorothea (1989): The Soul's Silent Dialogue: a Non-Aporetic Reading of the "Theaetetus", *Proceedings of the Cambridge Philological Society* 35, p. 20–49.

Friedländer, Paul (1960²): *Platon – Band III: Die Platonischen Schriften, zweite und dritte Periode*. Berlin, de Gruyter.

Futter, Dylan B. (2018): Spiritual Pregnancy in Plato's Theaetetus, *Apeiron* 51 / 4, p. 483–514.

German, Andy (2017): Is Socrates Free? The *Theaetetus* as Case Study, *British Journal for the History of Philosophy* 25 / 4, p. 621–641.

Gettier, Edmund (1963): Is Justified True Belief Knowledge? *Analysis* 23 / 6, p. 121–123.

Giannopoulou, Zina (2010–2011): Protagoras's Talking Head: Corporeality, Rationality, and Self-Refutation in Theaetetus 171 c–d, *Illinois Classical Studies* 35–36, p. 25–41.

Grote, George (1865): *Plato and the other Companions of Sokrates*, vol. II. London, John Murray.

Guthrie, William Keith Chambers (1978): *A History of Greek Philosophy V: The Later Plato and the Academy*. Cambridge, University Press.

Hansen, David T. (1988): Was Socrates a "Socratic Teacher"? *Educational Theory* 38 / 2, p. 213–224.

Haring, Ellen Stone (1982): The „Theaetetus" Ends Well, *Review of Metaphysics* 35 / 3, p. 509–528.

Harte, Verity (2002): *Plato on Parts and Wholes. The Metaphysics of Structure*. Oxford, Clarendon Press.

Haslam, Michael (1997): [recenzija] Plato., E. A. Duke, *Platonis opera. Scriptorum classicorum bibliotheca Oxoniensis*. Oxonii, e typographeo Clarendoniano, 1995-. vol. 1, *Bryn Mawr Classical Review* 97.1.8.

Heath, Thomas Little (1921): *A History of Greek Mathematics*, vol. I. Oxford, University Press.

Heitsch, Ernst (1988): Platons Dialoge und Platons Leser, *Rheinisches Museum* 131, p. 216–238.

Herrmann, Fritz-Gregor (1998): εὐαγγελεῖς or εὖ ἀγγέλλεις in Plato's *Theaetetus?*, *Philologus* 142, p. 176–180.

Howland, Jacob (1998): *The Paradox of Political Philosophy. Socrates' Philosophical Trial*. Lanham, Rowman & Littlefield.

Hunter, Richard (2014): *Hesiodic Voices: Studies in the Ancient Reception of Hesiod's Works and Days*. Cambridge, University Press.

Ilievski, Viktor (2017): Traces of the Platonic Theory of Evil in the *Theaetetus*, *Journal of Ancient Philosophy* 11 / 1, p. 66–98.

Irwin, Terence (1977): Plato's Heracleiteanism, *Philosophical Quarterly* 27 / 106, p. 1–13.

Kapp, Ernst (1924): Sokrates der Jüngere, *Philologus* 79, p. 225–233.

Koyré, Alexandre (1973): *Introduzione a Platone*, traduzione e cura di Livio Sichirollo. Firenze, Vallecchi editore (versta iš: *Introduction à la lecture de Platon*. New York, Brentano's, 1944 / Paris, Gallimard, 1962).

Koning, Hugo (2010): *Plato's Hesiod: not Plato's alone*, in: G. R. Boys-Stones, J. Haubold (ed.), p. 89–110.

Larsen, Jens Kristian (2019): Measuring Humans against Gods: on the Digression of Plato's *Theaetetus*, *Archiv für Geschichte der Philosophie* 101/1, p. 1–29.

Lee, Edward N. (1973), Hoist with His Own Petard: Ironic and Comic Elements in Plato's Critique of Protagoras (*Tht.* 161–171), in: E. N. Lee, R. M. Rorty (ed.), *Exegesis and Argument: Studies in Greek Philosophy Presented to Gregory Vlastos*. Assen, Van Gorcum, p. 249–254.

Lee, Mi-Kyoung (2005): *Epistemology after Protagoras: responses to relativism in Plato, Aristotle, and Democritus*. Oxford, University Press.

Liddell, Henry George / Scott, Robert (ed.) [*LSJ*] (1940[9], 1996): *Greek-English Lexicon*, rev. by Sir Henry Stuart Jones with the assistance of Roderick McKenzie. Oxford, Clarendon Press.

Long, Anthony Arthur (1998): Plato's Apologies and Socrates in the *Theaetetus*, in: J. Gentzler (ed.), *Method in Ancient Philosophy*. Oxford, Clarendon Press, p. 113–136.

Long, Alex (2004): Refutation and Relativism in „Theaetetus" 161–171, *Phronesis* 49 / 1, p. 24–40.

Long, Anthony Arthur (2006): Zeno's Epistemology and Plato's *Theaetetus*, in: Idem, *From Epicurus to Epictetus. Studies in Hellenistic and Roman Philosophy*. Oxford, Clarendon Press, p. 223–235.

MacDowell, Douglas M.(1978): *The Law in classical Athens*. Ithaca, New York, Cornell University Press.

Madvig, Johan Nikolai (1871): *Adversaria critica ad scriptores Graecos et Latinos*, vol. I. Hauniae, Libraria Gyldendaliana.

Mansfeld, Jaap (1990): Cratylus 402 a–c: Plato or Hippias?, in: Idem, *Studies in the Historiography of Greek Philosophy*. Assen / Maastricht, Van Gorcum, p. 43–55.

Merki, Hubert (1952): *Homoiosis theo, Von der platonischen Angleichung an Gott zur Gottähnlichkeit bei Gregor von Nyssa*. Freiburg, Paulusverlag.

Mintz, Avi I. (2011): Four Educators in Plato's *Theaetetus*, *Journal of Philosophy of Education* 45 / 4, p. 657–673.

Morisson, Donald R. (2011): *The Cambridge Companion to Socrates*, ed. by D. R. Morrison. Cambridge, University Press.

Morrow, Gleen R. (1970): Plato and the Mathematicians: An Interpretation of Socrates' Dream in the Theaetetus, *The Philosophical Review* 79, p. 309–333.

Murphy, David J. (1997): [recenzija] E. A. Duke, W. F. Hicken, W. S. M. Nicoll, D. B. Robinson, and J. C. G. Strachan (ed.), Platonis Opera, t. I. Tetralogias I-II continens, Oxford, Oxford University Press, 1995, *Bryn Mawr Classical Review* 97.1.8.

Nails, Debra (2002): *The People of Plato: A Prosopography of Plato and Other Socratics*. Indianapolis / Cambridge, Mass., Hackett.

Nails, Debra (2006): The Trial and Death of Socrates, in: S. Ahbel-Rappe, R. Kamtekar (ed.) (2006): *Companion to Socrates*. Oxford, Blackwell Publishing, p. 5–20.

Natorp, Paul (1903): *Plato's Ideenlehre*. Leipzig, Metzger & Wittig.

O'Meara, Dominic (2020): *Plotinas, Įvadas į Eneadas*. Iš prancūzų kalbos (*Plotin. Une introduction aux Ennéades*, Academic Press Fribourg / Editions Saint-Paul, Fribourg Suisse, 2004[2]) vertė T. Aleknienė / *Porfirijas. Plotino gyvenimas*. Iš senosios graikų kalbos vertė Rasa Marija Šileikienė. Vilnius, Žara.

Paiow, Michael E. (1982): Die matematische Theaetetsstelle, *Archive for History of Exact Sciences* 27, p. 87–98.

Pappas, Nickolas (2016): Two Myths of Philosophy's Beginnings, *Philosophical Inquiry* 40 (3/4), p. 6–22.

Pavlou, Maria (2018): Hesiod in Plato's *Theaetetus*, *Classical World* 111 / 2, p. 177–205.

Polansky, Ronald M. (1992): *Philosophy and knowledge: a commentary on Plato's Theaetetus*. Bucknell University Press / London and Toronto, Associated University Presses.

Popper, Karl R. (1962[4]): *The Open Society and Its Enemies, vol. I*. London, George Routledge & Sons.

Popper, Karl R. (1998): *Atviroji visuomenė ir jos priešai*. Iš anglų kalbos vertė Arvydas Šliogeris. Vilnius, Pradai.

Riginos, Alice S. (1976): *Platonica. The Anecdotes Concerning the Life and Writings of Plato*. Leiden, Brill.

Ryle, Gilbert (1966): *Plato' Progress*. Cambridge, University Press.

Ryle, Gilbert (1990): Logical Atomism in Plato's "Theaetetus", *Phronesis* 35, p. 21–46.

Robinson, Richard (1950): Forms and Error in Plato's Theaetetus, *The Philosophical Review* 1950 / 59, p. 3–30.

Roloff, Dietrich (1970): *Gottähnlichkeit und Erhöhung zum seligen Leben. Untersuchungen zur Herkunft der platonischen Angleichung an Gott*. Berlin, de Gruyter.

Rozema, David (1998): Plato's *Theaetetus*: What to do with an Honours Student, *Journal of Philosophy of Education* 32 / 2, p. 207–223.

Rue, Rachel (1993): The Philosopher in Flight: The Digression (172 c–177 c) in Plato's *Theaetetus*, *Oxford Studies in Ancient Philosophy* XI, ed. C. C. W. Taylor. Oxford, Clarendon Press, p. 71–100.

Runciman, Walter Garrison (1962): *Plato's Later Epistemology*. Cambridge, University Press.

Russell, Bertrand (1956): *Logic and Knowledge*, ed. R. C. Marsh. London, Allen & Unwin.

Sabaliauskas, Algirdas (1979): *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija, iki 1940 m*. Vilnius, Mokslas.

Sachs, Eva (1914): *De Theaeteto Atheniensi Mathematico*, Dissertation. Berlin, G. Schade.

Schiller, Ferdinand Canning Scott (1908): *Plato or Protagoras?* Oxford, Blackwell / London, Simpkin, Marshall, and Co.

Sedley, David (1993): A Platonist Reading of *Theaetetus* 145–7, *Proceedings of the Aristotelian Society*, Supplementary volume 67, p. 125–147.

Sedley, David (1996): Three Platonist Interpretations of the *Theaetetus*, in: Chr. Gill, M. M. McCabe (ed.), *Form and Argument in Late Plato*. Oxford, Clarendon Press, p. 79–103.

Sedley, David (1999): The Ideal of Godlikeness, in: G. Fine (ed.), *Plato 2, Ethics, Politics, Religion, and the Soul*. Oxford, University Press, p. 309–328.

Sedley, David (2004): *The Midwife of Platonism: Text and Subtext in Plato's* Theaetetus. Oxford, University Press.

Snyder, Charles E. (2018): *Plato and the Freedom of the New Academy*, in: Tarrant, Harold et alii (ed.), p. 58–71.

Stern, Paul (2008): *Knowledge and Politics in Plato's Theaetetus*. Cambridge, University Press.

Szlezák, Thomas Alexander (2004): *Platon und die Schriftlichkeit der Philosophie*. Teil II: *Das Bild des Dialektikers in Platons späten Dialogen*. Berlin, W. de Gruyter.

Tarrant, Harold / Layne, Danielle A. / Baltzly, Dirk / Renaud, François (ed.) (2018): *Brill's Companion to the Reception of Plato in Antiquity*. Leiden / Boston, Brill.

Thesleff, Holger (1982): *Studies in Platonic Chronology*. Helsinki, Societas Scientiarum Fennica.

Thesleff, Holger (1990): Theaitetos and Theodorus, *Arctos* 24, p. 147–159.

Tomin, Julius (1987): Socratic Midwifery, *The Classical Quarterly* 37 / 1, p. 97–102.

Torri, Paolo (2017): [disertacija] *Homoiōsis theōi. A Study of the telos in Middle Platonism* (https://air.unimi.it/retrieve/handle/2434/497472/837139/phd_unimi_R10473.pdf).

Tschemplik, Andrea (2008): *Knowledge and Self-Knowledge in Plato's Theaetetus*. Lanham, Lexington Books.

Überweg, Friedrich (1861): *Untersuchungen über die Echtheit und Zeitfolge Platonischer Schriften und die Hauptmomente aus Plato's Leben*. Wien, Carl Gerold's Sohn.

Untersteiner, Mario (1947–1948): Le „Antilogie" di Protagora, *Antiquitas* 2/3, p. 34–44.

Untersteiner, Mario (1996): *I sofisti. Presentazione di Fernanda Decleva Caizzi*. Milan, B. Mondadori.
Zinkevičius, Zigmas (1992): *Lietuvių kalbos istorija*. T. V: *Bendrinės kalbos iškilimas*. Vilnius, Mokslo ir enciklopedijos leidykla.

Index locorum

Index Graecus

Index nominum et rerum

Platonas

Teaitetas

Iš senosios graikų kalbos vertė,
įvadą ir komentarus parašė
Tatjana Aleknienė

Parengė spaudai ir išleido leidykla „Žara“
Akademijos g. 4-113, 08412 Vilnius
Tel. +37052729117. El. paštas info@zara.lt
Inerneto svetainė www.žara.lt

Spausdino UAB „Regrafas“,
Piliakalnio g, 3, LT-46224 Kaunas